ĐẠI NAM THỰC LỤC

大南實錄

TẬP XXVIII

CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ - II

(1854 – 1858)

TIMSACH.COM.VN

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC XÃ HỘI

HÀ NỘI – 1973

https://tieulun.hopto.org

大南寔錄正編第四紀

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP XXVIII

CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ II

TỰ ĐỨC NĂM THỨ 7 — 11

(1854 — 1858)

TIMSACHSUM.VN

Tổ phiên dịch VIỆN SỬ HỌC phiên dịch

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC XÃ HỘI

HÀ NỘI — 1973

https://tieulun.hopto.org

TIMSACH.COM.VN

Phiên dịch: PHẠM HUY GIU
NGUYỄN THẾ ĐẠT
ĐỖ MỘNG KHƯƠNG

Hiệu đính: CAO HUY GIU

https://tieulun.hopto.org

ĐỆ TỨ KỶ

QUYỂN X

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Giáp dần, Tự-đức năm thứ 7 (Thanh Hàm phong năm thứ 4) [1854]. Mùa xuân, tháng giêng, vua bảo bộ Lại là bọn Tôn Thất Thường rằng: các viên phủ, huyện có trách nhiệm thân-dân với dân, người nào hết lòng về việc dân, thì bộ làm danh sách dâng lên trẫm xem.

Cho Cần-chính điện đại học sĩ là Trương Đăng Quế quản lý công việc bộ Binh (Trương Đăng Quế trước đã được chuẩn cho nghỉ việc ở bộ, chỉ chuyên làm việc viện Cơ mật và dự đình nghị. Nay vì chính khanh ở 6 bộ tâu xin, nên lại có mệnh lệnh này).

Công đê ở 2 thôn Phạm-nổ, Xuân-dư huyện Diên-hà tỉnh Hưng-yên; và ở xã Tam-trang, tổng Thượng-bộ huyện Thư-trì tỉnh Nam-định, đều chuẩn cho đổi làm đê tư, dân sở tại đấy phải coi giữ, tùy tiện mà bồi đắp hay xẻ ra cho nước tiêu tiết.

Ngày mậu thân, làm lễ xuân hưởng. Hôm ấy, vua đến làm lễ Thái-miếu. Nhân thấy bài văn khấn về 5 lần tế hưởng (1) ở các miếu, viết đủ cả huy hiệu số

---

(1) Ngũ hưởng: xuân hưởng, hạ hưởng, thu hưởng, đông hưởng và hợp hưởng về cuối năm.

https://tieulun.hopto.org

chữ nhiều quá, mà lời văn khấn lại rất dài. Bèn sai bộ thần tham khảo, châm chước mẫu văn tế đời Khai-nguyên nhà Đường và Gia-tĩnh nhà Minh, chỉ viết miếu hiệu, rút bớt những chữ mỹ tự xưng hô, và đổi nghĩ lời văn khấn cho được giản dị, tôn kính. (Lời văn khấn về 4 lần hưởng, đổi lại viết: nay là tiết mạnh (xuân hạ thu đông) kính cẩn dâng các lễ phẩm: tiền lụa, xôi, lợn, cỗ bàn, nước lã, kính sửa lễ hưởng, để tỏ lòng truy mộ (tổ tiên), cúi xin chứng giám, mong âm hưởng cho. Văn tế hợp hưởng, thì viết: thời tiết gần đủ khắp, công việc hàng năm đã làm xong. Các lễ khác cũng như thế).

Sai thự phủ Quảng-yên là Nguyễn Khoa Dục phái thêm phó lãnh binh là Nguyễn Lương cùng với bọn phó quản cơ phái đi trước là bọn Hồ Ba, Hoàng Phẩn chặn bắt tên giặc trốn của nước Thanh ở xã An-lương.

Lãnh đốc ở Hà—Ninh là Nguyễn Đăng Giai tâu: biền binh tỉnh ấy phải đi thú Lang-sơn, ở lâu mãi nơi rừng núi khí độc, hiện đã tư cho Sơn-tây chiêu số biền binh các đội chưa rút đổi về ấy, giao hết cho Đinh Công Mĩ nhận cai quản để phòng giữ; còn biền binh phải đến trước thì rút về, để cho kẻ khó nhọc và người nhàn rỗi được đều nhau. Vua y cho.

Chuẩn cho thự chưởng vệ, quyền chưởng doanh Kỳ võ là Đoàn Thọ được thực thụ quản vệ, nhưng vẫn quyền chưởng doanh Kỳ võ.

Cho: Hộ đốc Hải—An là Trần Quang Trung đổi bổ vào tả tham tri bộ Hộ; tả tham tri bộ Hộ là Nguyễn Trạch thăng thự tổng đốc Hải—An; tuần phủ Gia-định là Phạm Thế Hiển thăng thự tổng đốc Định—Biên, vẫn tham biện công việc kinh lược; bộ đốc An—Tĩnh là Tôn Thất Hợp thăng thự tổng đốc; tuần phủ Định-tường là Nguyễn Đình Tân đổi bổ đi tuần phủ

https://tieulun.hopto.org

Hưng-yên; thự tuần phủ Hưng-yên là Nguyễn Tường Vĩnh đổi bổ đi thự tuần phủ Định-tường; thự tuần phủ Hưng-hóa là Phan Tĩnh được chuẩn cho thực thu.

Kinh lược sứ Nam-kỳ là bọn Nguyễn Tri Phương xin: những người hiện mộ làm binh đồn điền, thì định là đồng niên mỗi người nộp thóc sưu 2 hộc; dân mộ lập ấp thì đồng niên nộp thóc sưu 3 hộc. Vua dụ rằng: dân Nam-kỳ ở nơi đồng ruộng tốt sợ việc đi lính và tạp dịch, chỉ quen thói lêu lổng nay đây mai đó. Nay lệ ấy định ra, thì chúng tránh chỗ nặng, tới chỗ nhẹ, dẫu trăm vạn người cũng có thể trong chốc lát tụ tập ngay được. Nhưng lâu lâu về sau, chúng quen lười biếng chưa chứa, sợ chẳng khỏi chỉ có sổ biên hư hão mà không có thực dụng. Vậy hãy thử thi hành 2, 3 nơi, thử tập 1, 2 cơ, để xem thành hiệu thế nào, rồi sau lần lượt mở mang thêm dần.

Đổi huyện Minh-nghĩa (thuộc Sơn-tây) làm huyện Tòng-thiện; huyện Tuy-an (thuộc Bình-thuận) làm huyện Tuy-li; rồi tấn phong Tòng-quốc công là Miên Thẩm làm Tòng-thiện công, Tuy-quốc công là Miên Trinh làm Tuy-li công.

Vua xem Nội các thần là bọn Vũ Duy Ninh nghĩ tờ phong cáo ấy. Dụ rằng: thể văn chiếu, chế, hoặc dùng lối cổ văn, hoặc dùng lối văn hai câu đối nhau, mỗi bài cần dùng toàn một lối thôi. Nay dùng tạp nham như thế, thể văn rất là thấp kém yếu ớt. Bọn ngươi nên dùng thể văn đời Hán để lòng giảng luyện, ngõ hầu trở lại được lối văn cổ.

Thuộc đạo Quảng-trị, 3 sở cửa tuần: Hiếu-giang, Mậu-hòa, Ngưu-cước, vì dân điêu háo, người buôn ít, miễn cho tiền thuế lệ năm ngoái (188 quan).

Ngày nhâm tuất, kỳ duyệt binh lớn, vua thân ra coi, thấy hiệu lệnh đều nhau một luật, bộ ngũ nghiêm chỉnh,

https://tieulun.hopto.org

thưởng cho viên tổng duyệt là Lâm Duy Thiếp, Nguyễn Hoàng kỹ lục mỗi người đều 1 thứ, còn biền binh đều thưởng tiền.

Tước Kỳ nội hầu là Miên Dần được trả lại tước Trấn-tĩnh quận công. Dần khi trước còn tuổi nhỏ, không giữ hạnh kiểm, khoảng năm Thiệu-trị bị giáng phong. Nay Dần, việc học hơi tiến, thân đài (1) đem việc tâu lên, vua khen, cho Dần khai phục tước cũ.

Đổi đào cửa sông thuộc Nam-định ở quãng bến Kim-hưng trang.

Định lệ cho các nha môn ở kinh và các tỉnh ngoài về việc trưng thu vàng bạc (các nha môn chiểu thu đĩnh vàng, bạc 10 lạng, gián hoặc có đĩnh nào thiếu 1, 2 đồng cân, xét là thực thi cứ chiểu thu; còn số thiếu linh tinh ấy phải nộp bù cho đủ số. Về hai bên các thỏi vàng bạc ấy, một bên in tên tỉnh, một bên in tên thợ đúc; người giữ sổ, phải biên rõ là nặng bao lạng, bao đồng cân không nên in dấu niên hiệu và can, chi).

Cấp cho thuyền buôn nước Thanh bị nạn gió bão (thuyền của Phúc-kiến bị giạt đậu vào cửa biển Đại-áp thuộc địa phận tỉnh Quảng-nam).

Đắp đường cái quan ở bờ bên tả sông Hát (thuộc Hà-nội) để thay đê.

Khai vét sông Nguyệt-đức (thuộc Bắc-ninh) để chia dòng nước sông Nhị cho tiêu bớt đi.

Trước kia, khám sai kinh lý Hà đê đại thần là bọn Trương Đăng Quế, Nguyễn Đăng Giai tâu nghĩ việc sửa sang đê điều ở Hà-nội và khai đào 2 sông Thiên- đức, Hàm-long. Vua giao việc ấy cho đình thần xét. Từ đấy, quần thần bàn: hãy nên tùy thế sửa chữa đê điều ở Hà-nội. Đến như đào sông thì công trình nặng nề, của

(1) Thân đài: tức là phủ Tôn-nhân.

https://tieulun.hopto.org

kho tốn nhiều, chưa tiện thi hành được. Lại nói : tình thế hình như bất tất phải khai sông. Vua phê bảo : « Rồi sẽ có chỉ ». Đến đây mới xuống dụ sai hãy đợi làm dần.

Tha thuế lệ năm nay cho thổ dân 9 châu đạo Quảng-trị (vì thổ dân bị chết và phiêu tán) mà cứu chữa, chiêu dụ dân chưa hồi phục được.

Hạ lệnh cho các tỉnh thần nghiêm ngặt phòng giữ, thuyền Tây-dương dị dạng, không cho vào cửa biển.

Đắp con đường lớn ở phủ Tây-ninh thuộc Gia-định (dài 877 trượng) và bảo Tây-thái (bề dài, bề ngang đều 9 trượng) sửa, làm 3 cái cầu mới và cũ (mỗi cầu 7 gian). Vì con đường này lên suốt đến nước Cao-mên, mà bảo ấy chính là nơi chẹn giữ chỗ quan yếu.

Khai mỏ chì ở Hải-dương, Bắc-ninh, cho bọn người lãnh trưng thuế cửa tuần và bến đò ở 3 sở Thuần-mĩ (thuộc Hải-dương), Đồng-mỏ (thuộc Thái-nguyên), Cần-dịch (thuộc Bắc-ninh) phải nhặt lấy chất chì nấu lọi, rồi nộp trừ vào thuế.

Nêu thưởng cho các dân thọ 100 tuổi ở tỉnh Bình-định (Nguyễn Đăng Nhị, Mai Văn Lộc).

An-phong công là Hồng Bảo mưu khởi nghịch, rồi tự thắt cổ ở nơi giam ; con trai con gái Hồng Bảo và người dự mưu là viên đã chết là Tôn Thất Bật, đều bị tước bỏ tên trong sổ Tôn nhân; viên bị cách chức là Đào Trí Phú, phải tội lăng trì xử tử; các phạm nhân đều bị tịch thu gia sản và bắt cả thân thuộc. Trước đây, Hồng Bảo vì không được lập lên làm vua, nên để lòng mưu phản, toan thông ngầm với người Tây-dương. Việc bị phát giác, nhưng vua vẫn ưu đãi, khoan dong cho Hồng Bảo. Đến năm ngoái, Hồng Bảo lại ngầm sai thuộc hạ ở phủ là Trần Tuấn Đức thông ước với nước Cao-mên nổi loạn. Kinh lược đại sứ là Nguyễn Tri Phương bắt được Đức giải về Kinh, tra xét quả là sự thực,

https://tieulun.hopto.org

Hồng Bảo tự tử ở nơi giam. Vua ra lệnh bắt đổi Bảo là họ Đinh và Bật đổi là họ Phan (đều là theo họ của mẹ).

Bãi việc đặt mua theo thị giá gỗ nam-mai ở 2 tỉnh Vĩnh-long và Định-tường (vì sợ dân mất nghề ép dầu bằng thứ gỗ ấy).

Giặc trốn của hạt nước Thanh chạy vào thôn Na-kiệu thuộc Cao-bằng. Nguyễn Đăng Giai đem quân và voi đến Cao, Lạng để điều khiển.

Trong kinh kỳ (phủ Thừa-thiên và đạo Quảng-trị) giá gạo đắt, vua sai phát thóc gạo ở kho, tính giá hạ để bán và cho dân vay.

Ngày đinh dậu, vua đến Văn miếu làm lễ xuân tế Khi lễ xong, vua ngự Quốc tử giám, lên nhà Di-luân, giảng học, lễ. (Ngày hôm ấy, giảng: thiên Đại vũ mô kinh thư, tự câu « nhân tâm duy nguy » (1) đến câu « phất tuân chi mưu vật dụng » (2); sách trung dung, tự câu « thiên hạ chi đạt đạo ngũ » (3) đến câu « cập kỳ hành công nhất dã » (4). Vua hỏi nhiều, bàn rộng, thường phát ra ý kiến của mình, để mở tỏ những lời tinh vi). Ban yến cho học thần và sinh viên có thứ bậc khác nhau. Khi vua trở về, lại ngự chế 14 bài thơ nói về dạy đỗ lấy chính đạo và bài tựa, sai quan tuyên đọc ở nhà giám để tỏ sự răn dạy. Rồi chuẩn cho in các bài thơ ấy, cấp cho học thần, nho thần ở học đường cả trong kinh và ngoài các tỉnh cùng là sinh viên ở giám, mỗi người một đạo; và chuẩn cho các viên ấy đều phải làm bài thơ hoặc bài tụng dâng lên, rồi chọn bài của người nào hơn cả, hợp đáng cả vào

---

(1) Lòng dân đục rất nguy hiểm.

(2) Những mưu không cùng mọi người bàn tới không dùng.

(3) Đạo thường thiên hạ có 5: vua tôi, cha con, anh em, vợ chồng, bè bạn

(4) Đến lúc thành công cũng giống nhau cả.

https://tieulun.hopto.org

tập thơ, gọi là tập « Bích-ung canh ca ». Lại sai dựng phiến đá ở Quốc tử giám, sai khắc bài « hạnh học nhã thi » và bài tựa ấy, để cho thầy trò sớm tối ra vào, xem, đọc, sửa mình, cũng như là lời truyền dụ ở trước mặt từ các đời vua xưa đi thăm nhà học, mà mở mang giáo hóa tốt, biểu hiện nghi điển long trọng, thì chưa có đời nào làm được cả mọi việc như thế.

Định lại lệ làm tập tâu về thuyền bè các hạt (lệ trước, hàng năm đều có tập tâu về các thuyền, nay chuẩn cho 3 năm mới tâu một lần, còn thì đều làm tờ tư).

Tháng 3, đặt sở xét hỏi (giấy tờ, hàng hóa) ở phận sông Phương-chử (thuộc huyện An-lão, Hải-dương) (phòng người chở ngầm gạo bán đổi cho thuyền người nước Thanh).

Đổi lại hạng ruộng ở 5 xã thuộc tỉnh Hà-nội làm hạng thổ trong khoai đỗ. Trừ thuế lệ cho 6 xã thuộc tỉnh Nam-định (vì có đê điều vỡ, lở).

Chuẩn cho động Phố-quán ở Lạng-sơn về số thuế nộp bằng bạc, được tính chiết nộp bằng tiền (1 lạng bạc trị giá thành tiền 8 quan), 3 năm thì thôi (vì có việc phòng giữ ở biên giới, số tiền ở kho, chi phát không đủ).

Định lại lệ các tỉnh thần đệ dâng tập thỉnh an. Đốc, phủ và bố, án đều đến tháng mạnh xuân lập tập thỉnh an một lần (lệ trước, 2 tháng mạnh về xuân thu đều có tập tâu).

Giảm ngạch thuế quế cho 2 tỉnh Thanh, Nghệ.

Trong kinh kỳ đại hạn.

Đầu mục giặc ở hạt nước Thanh là Lý Chính Thanh và bọn lũ 20 tên xin hàng. Trong đó 6 tên đầu mục giao cho bang Hướng-nghĩa, nhận lấy cai quản, để phòng sai phái; còn các bọn lũ của chúng, giao cho

https://tieulun.hopto.org

người đứng làm trưởng mỏ chì ở Thái-nguyên nhận cai quản, thuê làm công dịch.

Lãnh tổng đốc Hà—Ninh là Nguyễn Đăng Giai, tuần phủ ở Lạng—Bình là Phan Khắc Thận nghĩ tâu 5 điều về công việc phòng thủ ngoài biển. (— Xin rút gián binh ở 2 tỉnh Lạng—Bình về, gồm cùng với dân trong sổ đinh, dồn thành cơ, ngũ.

— Xin chiêu dụ bọn giặc trốn, và cất nhắc bổ cho người đã đầu hàng.

— Xin cho 5 phủ, huyện ở Cao-bằng quy cả vào thống hạt Lạng-sơn, còn tỉnh thành ấy đổi làm phủ Trùng-khánh.

— Xin cho gián binh ở Bắc-kỳ chia ban diễn tập phép bắn súng, phép xuất trận. Còn mộ binh thì bất cứ Nam, Bắc, đều phải mộ cho đủ số.

— Xin đặt thêm đồn bảo ở địa cần 2 tỉnh ấy.

Đình thần cho là có nhiều điều bất tiện. Vua bèn dụ sai trù nghĩ phương sách khác.

Bang Hướng-nghĩa là Lưu Sĩ Anh, thổ hào, bách hộ là Đinh Công Hồ liên tiếp đánh phá bọn giặc trốn ở biên giới Lạng-sơn, bắt được bọn của giặc là bọn Hoàng Quốc Trương 5 tên đem về sai giết đi.

Bọn giặc trốn ở Lạng-sơn tràn qua giới phận Quảng-yên, tổng mục là Hà Trung Tín đánh lại chúng phải lui.

Bọn giặc trốn tràn vào tỉnh Cao-bằng. Tri huyện huyện Thượng-lang là Hoàng Văn Siêu đánh lại, chúng phải chạy.

Bọn giặc trốn lại quấy nhiễu biên giới Cao-bằng, thổ hào là bọn Hà Văn Chẩm, Lý Văn Bàng đánh đuổi, bọn ấy phải chạy.

Người lính coi giữ ty Cần-lĩn là Trần Văn Cam lấy trộm tiền công ở ty ấy bị bắt được. Bộ nghĩ xử Cam

https://tieulun.hopto.org

vào tội tạp phạm, đáng chém, nhưng chuẩn cho phải tội đồ 5 năm. Các thần là bọn Trần Tiến Thành cho là món tiền ấy, hiện đã trích ra cấp phát, không phải là số tiền còn ở kho; huống chi đã thu lại được số tiền ấy rồi; xin giảm nhẹ xuống, là phạt ngay 100 trượng, đuổi về khổ sai ở trong quân ngũ.

Vua bảo rằng: không được, ty Cần-tin không có kho chứa, nên giao cho tên ấy giữ số tiền để tiện chi phát, tức như là tiền vẫn để ở kho. Lại trong luật có chép rằng: « Nội phủ ở trong cấm địa nơi hoàng thành, nếu ai lấy trộm các thứ của cải vật hạng ở đấy, thì không kể là tang vật nhiều hay ít, đều khép vào tạp phạm phải tội chém để răn bảo mọi người. Bộ xử thế là đúng, bọn ngươi căn cứ vào đâu mà dám nghĩ xin xử nhẹ như thế. Bọn Trần Tiến Thành sợ hãi, xin nhận tội.

Giáng bớt các viên dịch ở Phiên ty, Niết ty (1) và phủ huyện ở 6 tỉnh Nam-kỳ: (—Gia-định: Phiên ty, giảm 1 người cửu phẩm thư lại, 5 người vị nhập lưu; ty Bưu truyền vẫn thuộc về Niết ty, giảm số lư vụ bát cửu phẩm thư lại ngạch đặt cũ mỗi hạng đều 1 người, vị nhập lưu 3 người.

— Vĩnh-long, An-giang, mỗi tỉnh Phiên ty: giảm 1 kinh lịch, 1 bát phẩm, 2 cửu phẩm và 10 người vị nhập lưu; Niết ty, giảm 1 thông phán, 1 bát phẩm, 1 cửu phẩm và 5 người vị nhập lưu.

— Biên-hòa, Định-tường, mỗi tỉnh Phiên ty: giảm 1 kinh lịch, 1 bát phẩm, 2 cửu phẩm, và 9 người vị nhập lưu; Niết ty giảm 1 thông phán, 1 cửu phẩm và 5 người vị nhập lưu.

---

(1) Phiên ty: ty của bố chính. Niết ty: ty của án sát.

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

— Hà-tiên: Phiên ty, giảm 1 kinh lịch và bát cửu phẩm mỗi hạng đều 1 người, vị nhập lưu 8 người; Niết ty giảm 1 thông phán, 1 cửu phẩm và 4 người vị nhập lưu.

Phủ nào công việc trọng yếu nhiều vừa hay nhiều lắm thì mỗi phủ để lại 1 lại mục và 5 thông lại, phủ nào công việc vừa phải hay có ít, thì mỗi phủ để lại 1 lại mục và 4 thông lại.

Huyện nào, công việc trọng yếu nhiều lắm, hay là nhiều vừa, thì mỗi huyện để lại 1 lại mục và 4 thông lại, huyện nào công việc trọng yếu vừa phải hay có ít, thì mỗi huyện để lại 1 lại mục và 3 thông lại.

Đồn cửa biển Cần-giờ, cũng để lại 1 người bát phẩm làm việc, các nơi khác đều giảm bớt. Tất cả số giảm là 168 người.

LUATVIETNAM.VN

Mùa hạ, tháng 4, nước Cao-mên sai sứ sang cống. Vua du thưởng quốc vương là Xá Ong Giun và hậu đãi sứ thần rồi cho về nước.

Định chương trình việc xét công lỗi các đội trưởng ngạch giản binh và mộ binh: (Vệ binh mỗi đội chia làm 2 thập, mỗi thập 25 người, đội trưởng, ngoại ủy đội trưởng đều 1 người. Cứ 6 năm đến kỳ xét công: hạng thập về ngạch giản binh mà thiếu 4 tên, hàng thập về ngạch mộ binh mà thiếu 2 tên trở xuống thì đội trưởng được dự xét về khóa ấy. Nếu giản binh thiếu 5 tên, mộ binh thiếu 3 tên trở lên, thì đội trưởng không được dự xét khóa ấy. Trong đó, đội trưởng tên nào mãn khóa, ơn được thực thu và phẩm trật thăng chuyển ấy, cho đều vẫn theo phép cũ. Đến cuối năm, số binh đinh đã thiếu, thì lệ thưởng phạt, chỉ lấy số binh thiếu từ 2 tên để làm mức bắt đầu tính kể. Như ngạch giản binh mộ binh mà cuối năm binh

https://tieulun.hopto.org

trong hàng thập trốn đến 2 tên, thì đội trưởng trong thập giản binh, phải xử phạt xuy ngay 20 roi, rồi cứ thiếu thêm mỗi tên nữa, lại gia tội lên 1 bậc, nhưng tội chỉ đến phạt 80 trượng là cùng; đội trưởng trong thập mộ binh, phải xử phạt ngay 60 trượng, rồi cứ thiếu thêm mỗi tên nữa lại gia tội lên 1 bậc. Nhưng nếu không phải là đội trưởng nguyên đứng mộ binh ấy, thì đều phạt xuy 40 roi, cứ thiếu thêm mỗi tên lính, lại gia tội thêm 1 bậc. Nếu đội trưởng trong thập ấy là người đứng mộ binh, mà để trốn đến 6 tên và đội trưởng trong thập ấy không phải là người nguyên đứng mộ binh, mà để binh trốn đến 8 tên, đều phải phạt 100 trượng và cách chức bắt lui xuống làm binh).

Tỉnh Khánh-hòa thiếu số thuế nộp bằng quế. Bộ chính tính lấy 13 tạ Thúc Đôn công tiền 35 thanh quế. Khoa đạo là Nguyễn Dương Huy tham hặc lên. Thúc Đôn bị giải chức, rồi phải giáng xuống 3 cấp, bổ y đi nơi khác.

Sai bộ Hình xét các tù tội sung quân và tội lưu đã phát vãng đi từ Quảng-nam trở vào Nam, lấy 200 tên chia ghép vào bảo Giang-thành ở Hà-tiên, và 300 tên chia ghép vào 2 phủ Tĩnh-biên, Ba-xuyên thuộc An-giang, để phòng giữ và khai khẩn ruộng đất, nhưng đều cấp vốn cho chúng nhận để làm việc khai khẩn. Đấy là theo lời tâu xin của Nguyễn Tri Phương.

Phát chẩn cho thôn Vĩnh-an ở Biên-hòa và xã Nho-lâm ở Nghệ-an, vì bị hỏa tai.

Định thứ bậc trong ban chầu của chức toản tu, chánh tứ phẩm ở Sử quán cùng với tứ phẩm ấn quan ngang nhau. (Theo lệ toản tu, dùng chức quan tòng nhị phẩm đến chánh tứ phẩm, lấy hàm ở Bộ, Viện

https://tieulun.hopto.org

sung làm, từ trước có lấy các viên hàm thị độc học sĩ sung làm chức ấy, thì chưa được dự vào hàng ấn quan. Đến bây giờ cho là chức chưởng toản tu là long trọng, nên có chuẩn định ấy. Từ đây có lấy viên nào tòng tử hoặc ngũ phẩm sung vào chức ấy, đều được theo lệ này).

Giặc biển giết người, cướp bóc thuyền buôn ở cửa biển Long-hưng về Biên-hòa; lại cướp thuyền đại dịch và thuyền buôn ở phận biển khe Ké-chủy về Bình-thuận; rồi chúng lại cướp thuyền buôn ở phận biển xứ Xích-kỳ cửa biển Phan-lý. Tỉnh thần là bọn Nguyễn Hanh không biết gì đến việc ấy, đều phải giáng chức cho lưu lại làm việc.

Bỏ bớt huyện Đề-định tỉnh Tuyên-quang (vì số đinh điền huyện ấy ít, bèn bỏ đi, rồi giao cho phủ Thường-đường trông coi cả công việc huyện ấy).

Vua răn bảo quan lại từ Quảng-nam trở vào Nam. Dụ rằng: trẫm thấy: khí hòa của trời, vốn là khí hòa của người, câu nói: « Trời với người là một lí » đáng tin là đúng. Bởi sao? một âm một dương là lẽ thường của trời đất, cùng sinh, cùng hóa để làm công việc hàng năm. Nếu việc của người sửa sang được đâu ra đấy, thì khí hòa của trời tự nhiên đem đến, còn lo gì có tai biến nữa. Giản hoặc, khi âm dương trái ngược, thì không thể thành được công dụng hàng năm: tình cảnh người sầu khổ, thì không thể đem lại được khí hòa. Xem như trù (tức là loại) thứ trung (1) ở thiên Hồng-phạm, nghiệm thấy theo loại mà phản ứng lại, lẽ trời thực không sai lạc chút nào. Thế cho nên vua

---

(1) Thứ trung: trù thứ 8 trong 9 trù ở thiên Hồng-phạm Kinh Thư. Thứ trung nghĩa là mọi trung nghiệm, như mưa nắng ấm rét gió.

https://tieulun.hopto.org

Thương Thang tự trách mình 6 việc (1) mà được mưa to; người phụ nữ họ Tề (2) bị nỗi oan, mà đến 3 năm đại hạn không mưa, há chẳng là một việc đã trưng nghiệm rõ ràng ư? Nếu cứ đổ cho vận hội mà không nghĩ đến việc làm của người, thì có khác gì như bịt kín mắt mà biện bạch được thứ trắng thứ đen, tuy có trúng chăng nữa, cũng là họa may mà thôi.

Nay muốn chuyển tai biến làm điềm lành, duy chỉ có biết cách dùng người và biết cách an dân, là việc cần kíp hơn hết. Kinh Thư nói: « Trời trông thấy, là tự mắt dân ta trông, trời nghe thấy, là tự tai dân ta nghe » là ý nói thế.

Trẫm một thân nhỏ mọn, thống trị toàn quốc, tự nghĩ mình tài kém, đức mỏng, thực không đủ để ứng được lòng trời, hoà được lòng dân; chỉ có thể đem hết cả tài của mình sẵn có, càng kính giữ đạo làm vua là khó.

---

(1) Sáu việc: Vua Thang nhà Thương bị đại hạn 7 năm liền, vua Thang tự buộc cỗ tranh vào mình làm giống muông để cầu đảo và lấy 6 việc tự trách mình, khấn xong thì được mưa to tràn hòa. 6 việc tức là: vua Thang nói: về ở chính sự không tiết độ chăng? Nhân dân mất công việc chăng? Cung điện làm lộng lẫy chăng? Cung nữ lộng quyền thỉnh thác nhiều chăng? Nhiều kẻ nịnh hót gièm pha chăng?

(2) Thời Tây Hán, Vu Định Quốc làm ngục lại ở huyện Đông-hải, trong huyện ấy có người đàn bà góa chồng sớm, không có con, ở vậy thờ mẹ chồng, không đi lấy chồng khác. Mẹ chồng tự nghĩ: vì mình còn sống, làm cho con dâu không đi lấy chồng khác, mới tự thắt cổ chết. Em gái chồng thị đi kiện thị, thị bị chức Thái thú khảo đả phải nhận tội liều. Vu Định Quốc cố sức can, Thái thu không nghe, thị bị xử tử. Rồi trong quận ấy 3 năm không mưa. Quan Thái thú sau đến thay. Vu Định Quốc bày tỏ nỗi oan của người đàn bà ấy. Thái thú sai tế mả người đàn bà ấy, quả nhiên được mưa ngay. (Hán thư truyện Vu Định Quốc).

https://tieulun.hopto.org

thường chăm chú cho dân trong nước được thịnh, gốc của nước được vững, làm việc trước hết đâu dám tự minh nhân rỗi. Chỉ sợ khí xuân chậm thấu đến nơi hang cùng, mặt trời khó chiếu vào trong chậu úp mà thôi. Cho nên trẫm phải nhờ các quan là tai mắt chân tay để giúp đỡ. Vì thế mới bổ quan, đặt lại, để cai trị các châu quận, chuyên trách một địa phương, hoặc tự minh chọn bổ, hoặc theo lệ công cử. Lại lo công việc ở nơi biên giới xa xôi, khó lòng liệu tính phỏng chừng được, mới đặc biệt sai đại thần, đi tuần kiểm thay, chia giao con tin, cho mang cờ tiết, đi khắp mọi nơi để tuyên dương mệnh lệnh, giữ quyền chức đảm đương một địa phương, ký thác cho sinh mệnh của trăm họ. Chức giữ ấy không phải là nhỏ, sự lo toan để báo đáp đương nặng nề. Trẫm hằng ngày thường mong cho các người lập được công lớn, tiếng hay, ngõ hầu thay được mối lo về phía nam của trẫm. Ngờ đâu! Tự Quảng-nam trở vào Nam đến Hà-tiên, bệnh dịch tễ mới yên, nạn đại hạn lại tiếp, mất mùa liền mấy năm, thóc lúa không thu hoạch được; tình trạng dân đói gầy mòn đi trên đường không dứt. Lệnh cho bán thóc, phát chẩn tiếp tục luôn luôn, dẫu hết thóc kho Thái-sương, tiền kho cửu-phủ (1), cố nhiên ta không tiếc phí, nhưng chỉ lo khó được chu đáo. Trẫm mỗi khi nghĩ đến việc ấy, thường vẫn quên ngủ, quên ăn. Nghĩ kỹ cái cớ ấy, há lại không có nguyên do ư? Hoặc giả tự quan lại làm không xứng chức, vơ vét của dân mà thế chăng?

Nay thử đem 1, 2 việc quan yếu lớn mà nói: như 3 việc thu lương, bắt lính, xử án, thực là phép nhất

---

(1) Cửu-phủ: tức là chín phủ. Thời nhà Chu có 9 quan coi giữ của cải là Đại phủ, Ngọc phủ, Nội phủ, Ngoại phủ, Tuyền phủ, Thiên phủ, Chức nội, Chức kim, Chức tệ. Cũng gọi là kho chứa của báu của 9 châu.

https://tieulun.hopto.org

định của nhà nước, không thể riêng bỏ một việc nào được. Nếu được quan lại giỏi giang, biết trọng việc công, giữ lòng công, chính, làm việc biết thông biến cho tiện dân, thì pháp luật không phải là đặt ra hư hão, mà người dễ tuân theo, còn có lệ đâu nữa. Đến như bọn quan lại khắc nghiệt, thì không thể lấy giấy tờ, pháp luật làm gông cùm, lấy dân đen làm cá thịt; quan coi dân như kẻ thù, dân sợ quan như con hổ; ngày đục tháng khoét dần của dân, mưu tính cho đầy túi riêng; lại thêm những việc sách nhiễu ngoài lệ, không kể hết được! Phàm một việc đã đặt ra, thì trăm mối tệ đều sinh ra, thực khó kể ra từng việc được. Rồi chúng cùng nhau ngồi nhìn nỗi khổ của dân, giảm thiếu ngạch thuế của nước, dường như người nước Tần trông thấy người nước Việt béo gầy cũng mặc, không quan tâm chi đến. Khiến cho chính lệnh hay, ơn huệ tốt của triều đình từ trước đến nay, chuyển thành không có gì cả.

Kể ra, tài hóa của dân thì có hạn, mà lòng tham muốn của người thì không bờ bến, nay đem bọn dân gầy yếu ấy, đương đầu với bọn lại thao thiết kia, mà cầu cho ơn trên thấm đến kẻ dưới, để cảm ứng đem lại khí hòa của trời, thì cũng như người đi giật lùi, lại muốn tiến lên trước, sao có thể được. Đó không phải là trẫm lấy ý riêng mà ức đạc đâu, trẫm đã hỏi cả các quan ở triều đình, mọi người đều nói là tự quan lại những tệ, nên đến nỗi như thế. Mới biết rằng tai biến sinh ra, thực là tự người gây nên mà thôi. Nếu bảo rằng: «Nhân tài khó tìm được, không thể tìm được người hoàn toàn cả mọi mặt; đạo trời cao xa, thủy hạn đó là việc thường», lời nói ấy tuy muốn tự gỡ lỗi, nhưng sự lỗi lại càng quá lắm. Hãy thử xem như đời xưa: Lỗ Trọng Khang làm chức lệnh ở Trung-mâu, mà giống

https://tieulun.hopto.org

sâu lúa không vào đến địa hạt (1); Trịnh Cự Quân làm Thái thú ở Hoài-âm mà xe đi đến đâu, trời mưa theo đến đấy (2), thì bọn họ là người thế nào? Gần nay, ruộng ở Thanh, Nghệ vốn bảo là đất sỏi xấu, mà năm ngoái đều được mùa lớn; các hạt Bắc-kỳ cũng mừng được thu hoạch tốt; đấy lại là người thế nào? Việc đời xưa đã như thế kia, việc đời nay lại như thế ấy, nghe thế, há chẳng ngượng mặt đau lòng, tự trách mình không rồi, còn có thể nào bảo là đạo trời bất công, và mưu của người không bổ ích gì ư! Điều cần yếu là, một quận dùng được người tài giỏi, thì dân trong hạt tốt, nhiều nhà đáng nêu thưởng; dùng không được người giỏi, thì toàn hạt dân đều thất nghiệp. Chưa có nơi nào quan lại xứng chức mà dân lại không yên; cũng chưa có nơi nào quan tham ô, mà bọn lại dịch lại không nhũng lạm bao giờ. Cho nên cây được xanh tốt là vì không có sâu đục; dân được phồn thịnh, do ở không có quan lại tham nhũng nhiều. Nay dùng rìu búa mà đẵn chặt cây, lấy roi vọt mà làm khổ dân, tất đến nỗi cành cây tan nát mà gốc cây bật lên, dân điêu tàn mà gốc của nước lay động, rất đáng lo sợ.

Trẫm đã vài, bốn lần xét kỹ, tóm lại là bởi tự trẫm còn tuổi trẻ, biết người chưa rõ, nên điều xấu mới ứng theo, tự thẹn và hối lỗi khôn xiết, rồi đâu mà hỏi đến việc khác. Nhưng ta nghĩ: vua tôi cùng nhau lo tính,

---

(1) Lỗ Trọng Khang tức Lỗ Cung, thời Đông Hán Chương đế làm chức lệnh ở Trung-mâu, chỉ lấy đức giáo hóa dân, không dùng hình phạt. Năm ấy các hạt bên cạnh đều bị sâu cắn hại lúa, duy có hạt Trung-mâu không bị sâu cắn.

(2) Trịnh Cự Quân tức là Trịnh Hoằng, thời Hậu Hán làm thái thú ở Hoài-âm, không phiền nhiễu hà khắc, năm ấy đại hạn. Hoằng đi xe tuần hành đến đâu, mưa theo xe đến đấy.

https://tieulun.hopto.org

qui hồ không ẩn giấu sự gì ; cứu nơi thiên lệch, vá chỗ rách nát, không thể để hoãn được.

Hiện nay tình trạng sinh sống ở các làng mạc đã như thế, nếu không chấn chỉnh sớm đi, thì e rằng dân chúng ngày càng quẫn bách, phiêu tán, mà sự được mùa hay mất mùa về sau này chưa thể đoán trước được, thì chắc gì đã giữ được vô sự. Đến lúc bấy giờ, ví thử có nhiều phương cứu chữa chăng nữa, cũng hình như lấy một gáo nước mà đem tưới chỗ lửa nghìn xe lị cháy đó mà thôi. Vậy nên phải dự trù trước khi việc xảy ra, dân được nuôi nấng, an nhàn để cho tự làm ra mà ăn, không mưu đồ việc khác, cốt phải thuận lòng người làm cội gốc để hồi lại lòng trời, may ra mới không có hoạn nạn sau này nữa.

Hỡi các quan lại ở Nam-trực, Tả-kỳ và Nam-kỳ, từ kinh lược sứ cho đến phủ, huyện, không kể chức phận cao thấp, ai cũng đều có trách nhiệm lo việc nước, trị nhân dân, nên nghe mệnh lệnh của trẫm, đều thể theo lòng của trẫm mà nhận cho kỹ lòng nhàm hiểm của dân, xét cho cùng thói tệ những của lại dịch, khuyến việc cày cấy, giảm việc kiện cáo, áp chế bọn cường hào, chấn chỉnh kẻ lười biếng, từ bỏ tụi tham nhũng, cứu giúp người hần cùng, chiêu dụ dân lưu vong, cất nhắc kẻ chuộng nghĩa, không một việc lợi nào là không chấn hưng, không một thói tệ nào là không trừ bỏ. Về chính sách cứu hoang, càng phải tinh kỹ, tùy việc tâu lên để làm, không được im lặng; khiến cho dân ta thoát khỏi mối lo, sa vào ngòi lạch, mà được hưởng sự vui sướng lên chỗ chiếu chăn; như thế thì, ai có công sẽ thưởng, có tội sẽ phạt, trẫm quyết không làm quẹo pháp luật.

Nhưng mà, đường lối hưng lợi trừ hại ấy, có phải một lời nói suông mà hết được đâu. Tất các ngươi phải tự

https://tieulun.hopto.org

minh xướng suất lên trước, châm chước lấy mực trung bình mà làm việc, không nên hà khắc, cũng không nên nhu nhơ, lòng mình đã được chính đính, rồi sau mới có thể sửa chữa được lòng người. Phàm sự chi dùng hàng ngày của nhà mình, không được bắt dân cung cấp một chút nào, để làm tiêu biểu. Hoặc người nào vì sinh kế trong nhà thanh bạch nghèo túng không tự nuôi đủ, thì cho cứ thực tâu bày cũng không hề gì, trẫm sẽ chu cấp cho. Vì tình vua tôi cũng như cha con, không nên ẩn giấu để mang tội nặng vào mình. Hoặc mình tự liệu xem, tài không làm nổi chức vụ, sức không theo được ý định, thì chịu là mình vụng mà nhường cho người hơn, để giải tấm lòng nghi hoặc của dân. Triều đình tưởng chẳng thiếu gì người há nỡ cưỡng ép ai ư!

Tuy nhiên cái nghĩa của kẻ làm tôi con, nên hết sức mà làm những việc nên làm. Nếu để rảnh mình ở ngoài vòng công việc mà để sự lo âu cho vua, cha, thì phàm đã là người giữ được luân thường, tưởng không ai quá nỡ thế. Huống chi người ta, có kẻ trước thì chăm chỉ, sau sinh lười biếng; buổi sớm làm hỏng việc, mà buổi chiều lại thành công; những người nửa đường dừng bước, đều là tiểu nhân; có lỗi tất đổi, thực bực quân tử. Các ngươi nếu có thể người ta mười phần thì mình cố lên trăm phần; người ta trăm phần thì mình cố lên nghìn phần, như thế thì ngày càng tiến lên bậc thông minh, tài triết, tự thành ra người hữu dụng của nhà nước; lại hà tất phải mượn nhân tài đời khác làm gì?

Vả lại, phen này trẫm xuống dụ răn bảo thực là cần kíp vì dân, cho nên trẫm không biết đến là mình nói quá nhiều và lời lẽ phiền phức. Khanh, đại-phu, các

https://tieulun.hopto.org

ngươi lương tri lương năng (1) chưa mất; trách nhiệm trí, trạch (2) để tỏng, nên phải thực lực thừa hành, theo đúng như lòng ước mong của trẫm. Những việc đã qua rồi, nên biết hối đổi, và việc sau này, lâm phải cẩn thận, thi tiếng khen vang khắp, khắc vào đỉnh vào chuông, công tốt sánh cùng họ Thiệu, họ Đỗ (3) ngang với họ Cung, họ Hoàng, lo gì bệnh đau khổ nào của dân không thể hồi lại được, kẻ ngoan nganh nào không thể hóa đổi được ư? Dưới thì dân tình yên vui, trên thì khí hòa cảm ứng, chỉ khoảng vài, ba năm, sẽ mong có thành hiệu. Đó là lòng trẫm rất hy vọng, mà khanh, đại phu các ngươi cũng không phụ ơn của nước vậy. Nếu các ngươi không muốn làm những người quan lại hay, giỏi, để tiếng thơm lưu đến ngàn đời, mà cam làm kẻ lại hà khắc, để tiếng xấu đến muôn năm, thế thì một cỗ lương làm, còn mất mất vào đâu trong trời đất nữa ư!

TIMSACH.COM.VN

---

(1) Lương tri: tính tự nhiên trời cho, không nghĩ mà biết.
Lương năng: tính tự nhiên trời cho, không học mà hay.

(2) Tri, trạch: tri là tri quân nghĩa là giúp cho vua được hay như vua Nghiêu, vua Thuấn. Trạch là trạch dân, nghĩa là làm cho dân được nhờ ơn huệ.

(3) Thiệu, Đỗ: Thiệu tức là Thiệu Tín Thần, thời Hán làm thái thú Nam-dương có chính tích tốt, dân được nhờ, gọi là Thiệu phụ (họ Thiệu như cha). Đỗ tức là Đỗ Thi, cũng làm thái thú ở Nam-dương sau Thiệu Tín Thần, có chính sự tốt, dân vì với Thiệu Tín Thần gọi là Đỗ mẫu (họ Đỗ như mẹ).

Cung, Hoàng: Cung tức là Cung Toại, thời Hán Tuyên đế là thái thú quận Bột-hải, quận ấy nhiều trộm cướp, Toại đến nơi, khuyên dân cày cấy, dân đều bán dao bán gươm mua trâu bò làm ruộng trong quận rất thịnh trị. Hoàng tức Hoàng Bá, thời Hán Tuyên đế làm thái thú Dĩnh-xuyên, có chính tích tốt nhất cả thiên hạ.

https://tieulun.hopto.org

Trẫm không nói đến lần thứ 2 nữa đâu! Các ngươi phải kính cẩn tuân theo, luôn luôn kính cẩn tuân theo đấy.

Toán giặc ở hạt nước Thanh, bị quan quân phủ Thái-bình [Trung-quốc] đánh đẹp. Tỉnh thần Cao-bằng cho là tình thế bọn giặc ấy tất nhiên phải trốn vào giới hạt tỉnh ấy, tâu xin lưu lại số binh điều động thêm 500 người của tỉnh Bắc-ninh, để giúp việc dàn áp hạt ấy. Đợi khi nào việc cảnh bị ở biên giới hơi thư, thì gồm cùng với 300 người nguyên điều động thứ trước đều rút về nguyên ngũ. Nguyễn Đăng Giai cũng tâu như thế. Vua y theo.

Định lại ngạch thuyền 6 tỉnh Nam-kỳ: (Biên-hòa: thuyền điển thủ 30 chiếc. Gia-định: thuyền điển thủ 67 chiếc. Định-tường: thuyền điển thủ 43 chiếc. Vĩnh-long: thuyền điển thủ 67 chiếc. An-giang: thuyền điển thủ 65 chiếc. Hà-tiên: thuyền điển thủ 30 chiếc).

Hợp lại voi và binh ở Biên-hòa vào với đội voi ở Gia-định (voi, cộng 11 thớt; binh cộng 55 người).

Định kỳ hạn danh tư và tâu đệ danh sách về kỳ xét công quan lại. (Các nha lớn, nhỏ ở kinh và ở ngoài, mỗi khi đến kỳ xét công, đều chiếu lệ định các lần, làm bản danh sách tâu lý lịch các quan viên, văn, võ đều làm riêng thành hai bản giáp ất rồi phải đệ, văn do bộ Lại, võ do bộ Binh, phụng giữ bản giáp. Còn bản ất đều đóng ấn, triện của bộ vào, rồi giao về cho các nha môn ấy để lưu chiểu. Ngoài ra nếu không phải là văn phải làm danh sách, thì đều xét các viên hiện đương làm việc trong nha, trong năm ấy hoặc có sự trọng thưởng, phạt thì chỉ làm bản kê tư đi, cũng phải đệ nộp lên 2 bộ ấy. Nếu viên nào hiện đã thăng, đổi, cách chức hay chết cũng phải chua vắt vai vào trong sổ, nhưng đều bằng năm

https://tieulun.hopto.org

đến kỳ cuối tháng 4 đã phát giao bản khai ấy đến bộ, để tiện tra xét. Lệ này bắt đầu tự năm nay).

Định lệ bổ thụ cho quan viên văn, võ nào hàm thự. (Văn từ tứ phẩm, võ từ quản vệ trở xuống, kể từ khi thăng thự đầy đủ 1 năm, mà có quân công trác dị, thì được bổ thụ. ai đầy đủ 2 năm, mà dưới chỗ tên trong sổ, ghi việc trừng phạt không có khoản gì nặng, cũng đều được bổ thụ. Nếu thuộc vào khoản nặng, thì đình thăng 1 năm, hạn mãn không có lỗi, cho thực thụ. Văn tự ấn quan, võ tự chưởng vệ trở lên, người nào thự hàm mà đã đủ niên hạn, thì 2 bộ Lại, Binh theo lệ tâu lên đợi chỉ).

Tháng 5, thự tuần phủ Quảng-yên là Nguyễn Khoa Dục xin dời bảo Bắc-nham đến các xã Hoằng, Mộng, Đột thêm 3 bảo An-lương, Bình-liêu, Kiên-bình (các nơi ấy là con đường những tên giặc trốn của nước Thanh tất phải đi qua đấy). Mỗi bảo có 50 tên thổ dũng đóng giữ, ngày đêm do thám. Cho cai tổng là Phan Đình Thỏa, Hà Trung Tín làm quản bảo. Vua đều y cho.

Tỉnh thần Bắc-ninh tâu: hạt tỉnh ấy tháng trọng xuân năm nay ít mưa, hoặc là vì số tội tù giam cấm nhiều, có phạm đến hòa khí của trời. Vậy số tù về tội quân sung và tội lưu có 5 tên phạm, trong bọn đó, xin phát vãng 3 tên giao cho tỉnh Lạng để làm việc bắt giặc; còn 2 tên, cho sáp nhập vào dân làng, để sai khai khẩn ruộng hoang. Các tên phạm về tội đồ, xin tha ra cả một loạt, giao cho dân làm tờ kết lĩnh đem về để chịu việc sai dịch. Vua y cho.

Chuẩn cho 43 tên con và cháu [gọi bằng chú bác] của bọn thổ ty ở Cao-bằng, theo lệ thổ ty ở Lạng-sơn, người nào quê quán thuộc sổ đinh ở xã thôn nào,

https://tieulun.hopto.org

thì đem lên làm hạng được miễn sai dịch, chưa rõ là con cháu thổ ty nào, đồng niên phải chịu nộp tiền thuế thân (1 quan 3 tiền), nhưng do tỉnh thần chọn lấy 1 tên nào làm nổi việc, cấp bằng thì sai thiên hộ để làm quản suất; thuế lệ hàng năm cùng là việc cung khai những tên bỏ đi hoặc chết ra ngoài sổ và tục đăng những tên mới điền vào sổ, đều do viên quản suất ấy xét làm. Khi gặp có việc ngoài biên, cứ viên quản suất ấy gọi bắt ra lính theo tỉnh sai phái, việc xong lại tha cho về yên nghiệp. Nếu tên nào có thực trạng hăng hái về việc nghĩa, do tỉnh tâu bày để khen thưởng. Việc này vì hai tỉnh Cao, Lạng có loạn, nên theo lời xin của Nguyễn Đăng Giai vậy.

Tỉnh Long-xuyên, về các ngày 25, 26, 27 tháng trước bị bão lụt lớn. Vua sai tỉnh thần lập tức phát giúp để rất hậu. Tỉnh thần xin cho mỗi người vay 1 phương gạo, sau này sẽ chiết nộp bằng tiền. Vua bảo rằng: như thế không phải là lòng chu chuẩn của trẫm nghĩ thương dân bị tai nạn. Phải nên xét tình hình hạt ấy, nơi nào dân bị nạn nhiều, thì chẩn cấp cho mỗi người 2 phương gạo; mà bị nhẹ, thì mỗi người chẩn cấp cho 1 phương, không nên nói là cho vay. Rồi thì các tỉnh Thanh-hóa, Hưng-yên, Nam-định, Hải-dương, Bắc-ninh, cũng đem việc lúa đồng tổn thương về trận bão lụt mấy ngày ấy tâu lên. Vua đều ha lệnh cho khám xét rõ ràng rồi lượng giảm cấp cho; các nhà ở các thuyền bị chìm đắm và bị đổ nát, cùng là nhân dân bị chết đuối, đều chiếu từng hạng mà chẩn cấp cho.

Ngày tân hợi, vua sai kinh doãn là Vũ Trọng Bình đi thay làm lễ cày ruộng tịch điền. Bấy giờ tu bổ lăng, điện, công dịch hơi nhiều, nên đình việc vua thân đi cày để bớt lao phí.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Sai Trương Quốc Dụng kiêm quản viện Đô sát (vì viên quản lãnh trước là Hoàng Thu cáo về để tang).

Chuẩn cho hữu tham tri bộ Lễ sung chức giáo đạo hoàng thân là Hồ Văn Nghĩa về hưu trí; cho Trần Quang Chung (nguyên là tả tham tri bộ Hộ) đổi làm tả tham tri bộ Lễ.

Án sát sứ Khánh-hòa là Lê Văn Khiêm tâu: 2 trại Trà-cô, Châu-hủy ở nguyên Nha-trang thuộc hạt tỉnh ấy, thần chiêu dụ, hiện chúng đã trở về; và bọn dân Man ở nơi hẻo lánh, nguyên trước vẫn đến cướp bóc các trại ấy, xin tha cho chúng, không tìm bắt đến cùng nữa. Vua y cho.

Tỉnh Quảng-nam tâu về nạn bão. Tờ sớ phát đi, hơn 10 ngày, bộ Hộ mới tâu lên. Vua bảo: Sao chậm thế? Hạ lệnh cho cứu giúp ngay. Lại bảo bộ thần rằng: bão lần này, tỉnh nào chưa báo, thì bộ nên tư hỏi, cho hết tình trạng.

Tỉnh Bắc-ninh, Sơn-tây có thứ sâu bay (thứ sâu này tự địa giới nước Thanh bay sang, có thứ mình đen, đầu đỏ, có thứ mình đỏ, đầu đen, kéo đàn hàng vạn, ức con, bay kín vùng trời, ăn lá tre, lá mía và đậu, ngô, lúa ma). Vua sai đình thần kíp tra phép bắt sâu của người xưa, sao lục ra đưa đi các nơi ấy, theo thế mà thi hành. Rồi hạ lệnh cho dân đều phải coi giữ lấy ruộng mình, thì cũng dễ trừ được sâu ấy, không nên nhân việc ấy, mà đốc thúc quấy nhiễu làm khổ dân.

Lãnh tổng đốc Hà—Ninh là Nguyễn Đăng Giai tâu: lúa vụ hạ hạt ấy, mấy lần bị thiên tai tổn hại, gió bấc, mưa đá, thu hoạch không được bao nhiêu. Về tô ruộng vụ này, xin nên tha miễn cho hết cả; và xin đình việc làm án khám, để bớt việc, tiện cho dân.

Vua dụ rằng: tỉnh ấy cùng các tỉnh bên cạnh cũng như nhau, sao có lẽ ruộng trong hạt bị hại hết cả một loạt,

https://tieulun.hopto.org

mà lại xin giảm thuế khắp hạt. Huống chi việc tra khám đã có lệ định, tỉnh thần hạt ấy nên khám rõ, biên vào giấy tờ, sẽ chiếu lệ bàn giảm. Còn việc cứu giúp, đáng nên thi hành, cũng phải nghĩ tâu, đợi ơn ban ra.

Vua hỏi phủ thần Thừa-thiên về nguồn sống của dân thế nào? Phủ thần tâu nói: giá gạo mỗi ngày một cao, xin khẩn tư cho quan địa phương Nam Bắc-kỳ sức cho hộ buôn biết: như giá gạo hơi hạ một chút thì phải lập tức thu mua cho nhiều, rồi vận tải về kinh để bán, cho thức ăn của dân được dồi dào. Vua bảo phủ thần, thường phải gia tâm xét hỏi, mà làm cho ổn thỏa.

Con Kiến-an vương là Lương Kiên và con Diên-khánh công là Lương Thực dẫn những tên trộm là bọn Lê Văn Thanh vào phủ tước công lấy trộm của. Phủ thần Tôn nhân tâu: 2 công tử ấy chứa kẻ trộm, xin xử phạt ngay 100 trượng. Phủ thần Thừa-thiên nghĩ xét tội bọn Lê Văn Thanh, hoặc trảm, giam hậu, hoặc phát sung quân. Bộ Hình đều y lời nghĩ.

Vua bảo rằng: bọn trộm ấy, tên thủ phạm, xử phạt 100 trượng là lỗi tòng phạm lại xử hoặc trảm, hoặc sung quân, chẳng cũng là có lỗi về buộc tội người nặng quá ư? Huống chi, kẻ đã vào trong nhà, kẻ còn ở ngoài, há không phân biệt sao? Bộ Hình nên chiếu luật ăn trộm thường mà giảm bớt. Nên 5 tên tòng phạm đều được giảm nhẹ (xử phát sung quân 3 tên, mãn trượng đồ (1) 2 tên).

Nêu thưởng người tiết phu ở Gia-định (Hoàng Thị Thư bị Nguyễn Văn Quận hiếp dâm, thị chống cự lại bị Quận giết chết, nên thị được thưởng hạng ưu).

---

(1) Mãn trượng đồ: tức là phạt 100 trượng, đi đồ 3 năm.

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Sĩ Bộ ở Nghệ-an đánh mẹ, án nghĩ trảm quyết. Vua sai tỉnh thần xét lại. Khi án đâng lên, vua xem tờ khai của mẹ tên ấy, có câu nói: « Tôi tức giận quá, nên đem việc tố cáo đến quan chỉ mong quan giam giữ trừng phạt nó mà thôi, không ngờ xử đến tội chết, thị cũng đau lòng ». Rồi bảo rằng: mẹ tên ấy đã tự hối việc giận ấy cầu được yên việc, cũng có phần đáng thương, vậy Nguyễn Sĩ Bộ cho đổi làm tội phạt 100 trượng đồ 3 năm.

Định lại lệ cấm ở các cửa hoàng thành. Các thuộc tòng của thân công (thuộc tòng từ 5 tên đến 7 tên thôi), công chúa (4 tên), cung tần (5 tên), quan viên văn võ (1 đến 5 tên thôi) cho đến lại dịch cũng linh, thợ các hạng, đều lượng cấp cho các thứ bài bằng gỗ, bài bằng sừng, bài bằng vải, và phân biệt kiểu mẫu cho đeo để khi ra, vào các cửa, được để giữ nhớ. Nếu ai không có bài ấy, không được thiện tiện ra vào các cửa ấy.

Thống chế là Trương Tiến, thị lang là Nguyễn Đồng Khoa, lãnh binh quan là Đỗ Phó, Phạm Văn Huy, bố chính sứ là Lê Thúc Đôn, vì tự thú là lút vung thuốc phiện, phải giải chức. Sau vì các viên ấy đã chừa bỏ được, nên lại được bổ dụng.

Nêu thưởng biển ngạch cho 2 xã An-nghiệp, Mậu-tài thuộc tỉnh Phú-yên mỗi xã 1 tấm biển (trong khắc 4 chữ « thiện tục khả phủng » (1), và thưởng cho hương trưởng là Nguyễn Văn Sĩ, Lê Văn Quang tòng cửu phẩm bá hộ. Dân 2 xã ấy góp thóc mua ruộng, đặt kho, nên năm mất mùa, binh và dân đều được giúp đỡ, bỏ thói tranh giành, chuộng thói khiêm nhượng, tục lăng rất thuần, là do Văn Sĩ, Văn Quang xướng suất, cho nên được thưởng cả.

---

(1) Thiện tục khả phủng: tục tốt đáng khuyên thưởng.

https://tieulun.hopto.org

Tỉnh Nghệ-an xét để 1 bản án về việc mạo nhận là dân phiêu lưu. Quan ở bộ Hộ là bọn Nguỵ Khắc Tuần nhân thế tâu xin: Suốt cả các tỉnh trong nước, giáp hoặc có xã thôn nào, dân phiêu tán đi tự năm đầu Gia-long trở về sau, hãy tạm lưu lại đợi dân ở đất cũ trở về đã, còn dân nào phiêu tán từ thời nguỵ Tây-sơn trở về trước, năm tháng đã lâu, không thấy chúng trở về nữa, thì cho phép hạt ấy, không kể hạng dân có tên ở trong sổ hay ngoài sổ, đều được đăng vào sổ, khẩn ruộng, nộp thuế, khiến cho những dân không sản nghiệp được nhờ đấy để sinh sống, mà khu ruộng bỏ hoang, ngày càng khai khẩn thêm ra, đó cũng là một kế hay cho cùng dân có sản nghiệp, và địa lợi thu được hết. Vua cho là phải.

Phó lãnh binh Cao-bằng là bọn Nguyễn Hữu Thân, Nguyễn Ấn đánh phá được toán giặc người Thanh. Vua thưởng cho các viên ấy có thứ bậc khác nhau.

Đổi bang Hướng-nghĩa là bọn Lê Đạt Kỷ, Lý Tam Ích về nước, vì người bang ấy là Lăng Bát Giang Á, dọa người lấy của, đều chiếu lệ xử tội trảm quyết. Nguyễn Đăng Giai vì thất sách nhận cho chúng đầu hàng, phải giáng 4 cấp lưu lại làm việc.

Miễn cho số thuế thiếu đọng lại của dân ở hộ khai mỏ vàng thuộc huyện Hà-đông, tỉnh Quảng-nam (vì dân ở đấy trước đã trốn và bị chết, chuyển thành hao thiếu, nên được miễn thuế).

Vụ hạ ấy, lúa ruộng ở Hà-nội, Nam-định, Ninh-bình được mùa, còn các hạt khác có thiên tai tổn hại, thì tô thuế đều chiếu hạng tha, giảm có thứ bậc khác nhau. Về Nghệ-an, Quảng-bình, thì số thóc nên thu, hoặc chuẩn cho tính nộp bằng tiền, hoặc lại chuẩn

https://tieulun.hopto.org

cho được hoãn, để thu nốt cần kíp cho dân. Lạng-sơn, lại vì đã trải giặc đến quấy nhiễu, phải bắt lính sai đi các ngả, thì thuế lệ các hạng tiền, bạc, thóc, gạo về năm trước đọng thiếu lại, được miễn hết ; còn số thuế đáng thu về năm nay, giảm cho 5 thành, còn 5 thành, thì cùng cả với số thóc bán hoặc cho vay năm trước của hạt Thừa-thiên đọng thiếu ấy, đều cho hoãn đến năm thứ 8, thứ 9, chia từng thành thu nộp theo ; lòng đau thương lại càng thêm hậu vậy.

Tháng 6, số dân trong sổ đinh hạt tỉnh Nghệ-an thiếu ngạch (cộng 1.502 người), đã nhờ ơn được hoãn hạn điền tuc ; lại vì mất mùa và dịch lệ mấy năm liền, dân lưu tán chưa trở về, tỉnh thần tâu xin lại cho hoãn 3 năm nữa sẽ tiếp tục điền ngạch dần dần. Vua y cho.

Vua hạ lệnh, hàng năm chiếu thu thuế sản vật ở An-giang, Hà-tiên (tôm gạo khô, cá lẹ khô, hồ tiêu, tổ yến) để tải giao cho chứa vào kho ở cửa biển Đà-nẵng, đợi giao cho thuyền buôn nước Thanh đem đi bán (tôm gạo khô, mỗi 100 cân giá tiền 45 quan, cá lẹ khô mỗi 100 cân giá tiền 12 quan, hồ tiêu mỗi 100 cân giá 12 quan, tổ yến, hạng nhất mỗi cân 80 quan, hạng nhì 60 quan, hạng ba 40 quan).

Người dân thọ 100 tuổi ở đạo Quảng-trị là Bùi Văn Hạc vì 2 con đi ăn trộm, nên không cho nêu thưởng. Vua đặc ơn cấp cho tiền gạo vải, rồi lại tha tù tội đồ cho 1 người con để lưu ở nhà nuôi cha.

Tham tri bộ Lại là Hoàng Thu, vì tháng trước có tang, chuẩn cho lưu ở quê 4 tháng để sửa việc tang. Tham tri bộ Lễ là Phạm Khôi và biện lý là Thân Văn Nhiếp cho là trái lệ (12 tháng) có hại đến lễ giáo, xin hạ lệnh cho Thu phải đúng lệ ở nhà để tang, khiến

https://tieulun.hopto.org

cho người dưới tai nghe, mắt trông, đều biết lòng chu chỉ của triều đình dạy hiếu làm trung.

Vua nói: bộ Lại đương cần người làm việc, lời nói các ngươi chấp nhất quá, nhưng cũng ha lệnh cho Thu lưu lại ở quê để tang 12 tháng.

Tỉnh Lang-sơn đói to, Tuần phủ là Phan Khắc Thận tâu xin: do tỉnh Bắc-ninh chi ra 7.000 phương gạo, tải đến trạm Lang-quang để cấp phát cho dân hạt ấy. Viên kiểm tri là Nguyễn Đăng Giai cho là binh, dân tỉnh Bắc đã phải vận tải lương quán, lại tải gạo phát chẩn, thành ra khó nhọc phí tổn thêm. Bèn xin khẩn sức cho dân tỉnh Lạng về tỉnh Bắc lĩnh số gạo chi ấy. Lại do tỉnh Bắc trích ra 10.000 hộc gạo bắt dân tải đi giao cho tỉnh Lạng, để chuẩn bị dùng về việc binh. Vua y theo lời của Đăng Giai.

Cho Phạm Sĩ thăng tiếp chưởng vệ (Sĩ nguyên là lãnh binh quan ở Hà-tiên) quyền chưởng doanh Tiền phong.

Bọn Trương Đăng Quế, Phan Thanh Giản, Nguỵ Khắc Tuấn trình bày 4 việc: (— Phàm các thứ của vua dùng và ban cấp, bết thảng xin giảm bớt.

— Phàm các bề tôi cũ khi còn ở tiềm đề (1), các người trong trường đồ (2), các thân thuộc tôn thất, xin dừng nhất khái ủy cho chức vụ.

— Xin bãi lệ khoa đạo chuyển bổ chức lang trung, nhưng chỉ đặt chức chưởng ấn 6 khoa và ngự sử 6 đạo.

---

(1) Tiềm đề: nơi ở của nhà vua, khi còn là thái tử.

(2) Trường đồ: chữ Hán là giảng trường tức là chỗ nhà ngồi dạy học có che bức trướng đỏ.

https://tieulun.hopto.org

— Xin phàm các nha môn Nội vụ, Vũ khố, Thương trường, nguyên trước phái 4 nha (1) hội đồng với khoa đạo cùng xét làm, đều xin đình chỉ).

Vua dụ rằng: áo mặc thường của trẫm khi ngự ở điện, các quan đều mắt trông thấy cả, các thứ thường dùng đáng vào trong cung, đã có sổ sách, sao đến các ngươi phải bàn khe khắt như thế. Đến như ban thưởng, hoặc là để hậu đãi các người thân thuộc, công lao, hoặc để ưu đãi các quan, cũng đều có hạn chế cả. Còn bọn đàn bà, hoạn quan, và người hầu cận, trẫm chưa từng trao cho quyền chính chút nào, có đâu đến nỗi lấy lòng riêng mà hại công việc ư? Trẫm xem triều trước, quan văn võ ở tiềm để làm đến nhất, nhị, phẩm, như bọn Vũ Văn Giải cũng chưa từng là dụng người bừa bãi. Nay bọn tôi cũ của trẫm như bọn Nguyễn Thuần Nghị, quan chỉ đến tam tứ phẩm mà thôi. Về các viên trong nơi trướng đó, và thân thuộc tôn thất, trong việc trẫm dùng hay loại, cũng chỉ nhất thiết giữ mực chí công, thì đường lối quan trường lo gì không trong sạch.

Vả lại, Bách-đài đặt ra (2) là để tham hặc những điều sai lệch của các quan; từ trước đến giờ, về tư cách, cấp bậc thăng chuyển các viên ấy, có người thăng ấn quan, cũng có người thăng lang trung. Như muốn chèn ép người kia, tăng bốc người này, sẽ khiến cho người ta, lấy chức phong hiến (3) là con đường tắt của quan trường. Về việc hội xét, thu, chi, nguyên khi bắt đầu lập pháp, chính là để phòng giữ kẻ gian,

---

(1) 4 nha: Cơ mật, Đô sát, bộ Hộ, bộ Công.

(2) Bách-đài: tức là ngự sử.

(3) Phong hiến: người giữ phong hóa pháp độ như các ngự sử đài và giám quan, gọi chung là phong hiến.

https://tieulun.hopto.org

trừ bọn lại mọt, không gì hơn thế. Đến như lời xin, chỉ đặt 6 khoa, 6 đạo, câu nói ấy, tưởng cũng gần đúng lý. Còn như mọi trí hợp lại đắp nên thành, thì dẫu đặt nhiều chức cũng có hại gì?

Chuẩn định lệ về thượng ty ở trong kinh ngoài các tỉnh sát hạch các nha thuộc chia từng hạng: (Các thuộc viên văn võ, từ cửu phẩm trở lên, cùng các viên nhân theo làm việc các tỉnh, chia làm hạng ưu, bình, thứ, liệt.

—Văn, thì phẩm hạnh đều khá, nhanh giỏi xuất sắc, đem làm hạng ưu, hoặc tài làm nổi việc, mà phẩm hạnh hơi kém ; hoặc phẩm hạnh ngay, thực, mà tài làm việc kém; hoặc trị dân thì kém, mà giữ việc dạy học thì khá; hoặc giỏi về việc làm lại, mà không làm nổi việc cai trị dân ; đều đem làm hạng bình cả. Hoặc tài, hạnh đều tầm thường, chỉ làm nổi một chức cũ, đem làm hạng thứ.

— Võ, thì người nào nghệ võ tài giỏi, tinh thông các sách thao lược, đem làm hạng ưu ; người nào nghệ võ hơi hiểu, mà sai phái đắc lực, đem làm hạng bình, người nào nghệ võ tầm thường mà còn có thể sử dụng được, đem làm hạng thứ. Tựu trung trong 3 hạng đó, người nào làm nổi chức gì, cũng là tài hạnh, sự trạng của người đó, phải tâu bày rõ ràng, không được nói hàm hồn sơ lược. Còn người nào, tài hạnh, kỹ nghệ, không có một thứ gì khả quan, xét thực là yếu, kém không làm nổi việc, đem làm hạng liệt.

Ngoài 4 hạng ấy, còn người nào tuy chưa đến niên lệ mà xác thực là già ốm, không thể làm việc được nữa, đáng nên bắt phải nghỉ việc, thì cũng đem làm 1 hạng.

Đều phải cứ thực làm danh sách tâu xin : Hạng ưu, cho thăng bổ ngay không theo thứ tự ; hạng bình, theo

LUẬN VĂN SẠCH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thứ tự thăng chuyển ; còn hạng thứ vẫn cứ lưu lại chức cũ, hoặc có nhân việc đổi bổ, cũng theo chức hàm cũ, cho xứng với tài lượng. Còn các viên hạng liệt, đều chuẩn cho giữ nguyên hàm về hưu dưỡng, cũng là người già yếu, không làm việc được nữa, thì tuy chưa đến niên lệ, cũng chuẩn cho được giữ nguyên hàm, bắt phải về nghỉ.

Còn như các nhân viên hậu bổ, thừa biện, cũng do 2 bộ Lại, Binh, tư xét sự trạng, tài hạnh khi ngày thường làm việc quan, cho được đích xác, cũng đều chiếu theo thế mà thi hành.

Từ nay về sau, đến kỳ trọng xuân sát hạch, gián hoặc có người nào thay đổi tiết hạnh, để ý tu tỉnh, đích thực có tài hạnh đáng khen, nên đổi nghĩ hạng lại ; người nào không có tinh thực kiểu sức, lấy lá mặt, lâu dần bại lộ, rõ ràng có vết xấu đáng vạch ra ; hoặc người nào mới nhận mệnh lệnh đổi bổ đến, nên tiếp tục kê khai đệ lên, thì cứ thực làm tập tâu, chiếu lệ tư bộ. Khi gặp chỗ nào khuyết, thì ở kinh từ ấn quan trở lên, cùng là bố, án, lãnh binh ở tỉnh ngoài, cứ theo như lệ trước mà làm, đợi chỉ chọn bổ. Ngoài ra, đều do ở nha nào mà mình sở thuộc, hoặc tư do 2 bộ Lại, Binh đem các viên đã tiết thứ được kê liệt vào hạng ưu, bình, thứ, mà chiếu lệ để tâu để bổ. Về đình thần cử lên, cũng phải đem 3 hạng ấy mà chọn cử. Đó cũng là bọn đại thần Trương Đăng Quế thấy hiện nay quan trường chưa được trong sạch, đều do ở theo lệ thăng bổ một loạt không phân biệt người hay người dở, nên mới kiến nghị tâu bày.

Vua bảo rằng : sự thế cũng khó dấy, nhưng các điều khoản tâu bày minh bạch, chắc có thể làm được, mới chuẩn y lời bàn.

https://tieulun.hopto.org

Phát chẩn cho dân đói ở Bắc-ninh (3 huyện ở Bắc-ninh : Phượng-nhỡn, Bảo-lộc và Lục-ngạn bị lụt và sâu làm hại lúa).

Tập sách Vân-hải đã thảo xong, các viên nhân dự làm sách ấy đều được thưởng cho có thứ bậc khác nhau. (*Trước đây* vua thấy sách Thiệu-trị văn qui, nguyên trước phụng mệnh biên tập, còn hoặc có chỗ thiếu sót sơ lược. Bèn sai lại trích lấy ở sách Vân-phủ, tìm nhặt, biên chép rộng thêm, gọi tên riêng là sách Vân-hải. Đến đây bản thảo đã xong, so với sách Văn-qui trước càng đầy đủ hơn, nên chuẩn cho dâng sách ấy lên, lưu lại để xem).

Phủ thần Thừa-thiên là bọn Vũ Trọng Bình tâu : nguồn sống của dân trong hạt ấy hãy còn quẫn bách, xin tiếp tục sức khuyên các nhà giàu vui lòng quyên tiền thóc, để đỡ chẩn cấp.

Vua bảo rằng : sức cho các nhà giàu giảm bớt giá thóc bán ra cho dân hoặc cấp đỡ cho nhau, để gây thành phong tục chuộng nghĩa ; như thế thì hơn tiếng lạc quyên.

Ấn sát sứ ở Tuyên-quang là Bùi Duy Kỷ vào chầu. Vua thấy Kỷ ở ngoài lâu ngày, truyền cho Kỷ cứ tình hình trong hạt và các hạt làm bản tâu lên. Duy Kỷ tâu : Thú binh ở hạt tỉnh ấy do tỉnh Sơn phái bắt, mỗi đội trích lấy 4, 5 tên cốt cho đủ số 300 tên. Người làm quản suất, thì ngày thường đã không cai quản được nhau, khi ốm đau lại không chịu giúp đỡ. Vì thế số lính vừa mới điền thế vào, chúng lại trốn liền ngay. Xin sắc cho tỉnh Sơn-tây, trích lấy toàn đội theo lệ phái đi thú. Lại một dải về phía đông-bắc hạt Tuyên-quang, tiếp giáp với địa hạt phủ Khai-hóa tỉnh Vân-nam nước Thanh, nếu chợt có biến loạn, mà số trú binh, đồn binh có ít (hơn 400 tên), không khỏi phải

https://tieulun.hopto.org

điều động thêm binh ở nơi khác, thì nơi ấy khi độc nặng quá, lương thực không tiếp luôn được, quân lính khó đóng ở đấy được lâu.

Thần xét trong tỉnh hạt, dân Mán Mèo ở xen lẫn nhau, kỹ nghệ về võ, dân nào cũng đều có người giỏi. Nghĩ xin sức xuống thổ mục, thổ hào, man trưởng, bang trưởng, đều cho phép chúng được mộ dân làm hương binh. Người nào mộ được 50 tên, bổ thụ cho chức cai đội, được 500 tên, bổ thụ cho chức quản cơ, cùng trông coi thống thuộc nhau. Khi vô sự thì cùng nhau yên nghiệp cày cấy, hữu sự thì bắt họp lại hết cả, tinh ngày cấp lương, cho đi bắt giặc, thì nơi biên giới có thể vô sự được. Vua cho là lời tâu ấy có thể dùng được, sai thể theo thế mà thi hành cho khéo.

Kỷ lại nói: Tỉnh hạt tỉnh ấy ở miền thượng du, lúc quốc sơ, phủ, huyện, châu, đều dùng thổ quan (1); khoảng năm Minh-mệnh đổi lại, đặt ngạch lưu quan (2). Nhưng vì đất hạt ấy ở nơi biên giới xa, khí độc nặng quá, các viên phủ huyện, vừa mới đến chỗ ly sở, liền bị ốm đau, rồi lập tức về tỉnh thành điều dưỡng. Thế là có cái danh lưu quan mà không có sự thực lưu quan, muốn cho dân man thổ được tập nhiễm dần phong tục dân kinh, cũng ít lắm! Thần nghĩ: nên lại đặt thêm 1 viên thổ huyện thừa, khiến cho thay đi đổi lại, cùng răng giữ nhau. Dân cư mỗi ngày một đông, thì thấy thổ mỗi ngày lành, sẽ lại chỉ đặt một chức lưu quan thôi thì cũng tiện.

Vua dụ sai tỉnh thần các nơi biên giới, hội đồng xét hỏi tình hình hiện tại, so với ý kiến của Kỷ, xem có

---

(1) Thổ quan: quan người thổ trước ở đấy.

(2) Lưu quan: quan người kinh bổ đi làm việc ở miền thượng du biên giới, nay ở hạt này, mai ở hạt khác.

https://tieulun.hopto.org

cũng ý không? Rồi sau tỉnh thần các biên giới xét tâu. (Nhiều người nói: từ khi đặt lưu quan đến nay, mỗi khi ở chỗ nào thủy thổ hơi lành, lưu quan ở đó, không cảm nhiễm bệnh gì, mà nhân dân cũng đã tập quen, dần nhiễm được phong tục người kinh. Nay lại đặt thêm thổ huyện thừa thì không tiện), cùng với Kỳ trái hẳn, bèn lại vẫn theo lệ cũ.

Ngày kỵ của Đức quốc công, vua rước hoàng thái hậu đến đền thờ quốc công làm lễ. Khoa đạo là bọn Nguyễn Dương Huy dâng sớ rằng: Đức quốc công tuy dầu tôn quý nhưng là bề tôi, ngày kỵ Đức quốc công là việc riêng về họ ngoại. Nay hoàng thượng rước từ giá đến đó, đình thần văn võ, đều theo hầu và làm lễ bái yết, sợ đối với lễ, hoặc có quá hậu, xin đợi chỉ quyết định. Vua bảo rằng: Trẫm nhớ lại triều trước, ngự giá đến đền Dự-khánh làm lễ. Lại ngự giá đi thăm quê hương họ ngoại, cũng chưa lấy gì làm quá hậu. Nay trẫm rước thánh từ đến làm lễ, do ở lòng hiếu không thiếu, sự thể tất phải thân hành, kính cẩn đi theo từ giá, là để tỏ ý hiếu vui. Các quan tùy giá, đó là phận sự phải thế, vi thử các viên ấy có vào bái yết, là do tự lòng thành của người ta phát ra, trẫm chưa từng bắt ép họ phải vào làm lễ. Khoa đạo ấy bàn bậy, phạt bổng 9 tháng.

Đình việc mua ván gỗ ở Khánh-hòa (vì có dân hạt ấy điều hào).

Thượng-lang, Hạ-lang (tên hai huyện thuộc Cao-bằng) nhiều lần bị bọn giặc trốn của nước Thanh tàn phá, chuẩn cho hoãn thu thuế vụ hạ.

Hoãn số thuế quế trước đọng thiếu cho tỉnh Nghệ-an.

Vua thấy trong phả hệ Tôn-thất hiện tại làm đến ấn quan ít quá. Dụ rằng: yêu người thân, khen người hiền,

https://tieulun.hopto.org

đều gồm cả đôi việc không thể trái được, là lề lối của đời xưa. Nhà nước ta, về dòng phái nhà vua, trong họ có nhiều người giỏi, hiện nay, các hệ thịnh nhiều, mà phẩm quan văn võ không được mấy thì lấy gì để tỏ rõ cái lề lối yêu người thân, khen người hiền của trẫm. Vậy trong họ Tôn-thất người nào chưa làm đến tứ phẩm ấn quan, thì phủ Tôn nhân phải hội đồng với bộ Lại, bộ Binh sát hạch, chia hạng làm danh sách tâu lên: (Văn, thì người nào văn học tinh thông, phẩm hạnh đúng đắn là hạng ưu; văn học hơn, mà phẩm hạnh kém, phẩm hạnh hơn mà văn học kém, là hạng bình; học và hạnh đều tầm thường cả là hạng thứ.

Võ, thì người nào sai phái đắc lực, nghệ võ thông thạo là hạng ưu, sai phái đắc lực mà nghệ võ kém, nghệ võ hơn mà sai phái tầm thường là hạng bình; nghệ võ lầm thường mà sức lực mạnh khỏe là hạng thứ; cả học hạnh, và tài năng sức lực đều không có gì đáng kể là hạng liệt).

Cửa sông Kim-hưng đã đào xong (thuộc Nam-định, trước khởi công đào cửa sông ấy từ tháng giêng).

Cấp thêm cho biền binh theo làm việc dẹp giặc ở Cao-bằng mỗi tên, mỗi tháng là 2 quan 5 tiền.

Nghị rõ lại lệ thứ tự của ấm sinh, học sinh được ghi vào ngạch và cấp ruộng: (con các quan viên từ tam phẩm trở lên, bổ vào ngạch ấm sinh và tú tài các khoa, bổ vào ngạch học sinh, nguyên không phải chịu thuế thân, và đi ra lính, làm tạp dịch, thì theo lệ cũ biên ghi vào hạng chức sắc. Nếu con quan viên từ ngũ phẩm được miễn trừ phu dịch, bổ vào ngạch ấm sinh và sĩ nhân bổ vào ngạch học sinh ở phủ tỉnh, nguyên vẫn phải chịu thuế thân, cũng đi ra lính, làm tạp dịch, mà đã sát hạch thực học xong rồi, thì được chiếu theo lệ

https://tieulun.hopto.org

ấm sinh học sinh, đều cho miễn trừ cả, nhưng chuẩn cho ghi tên vào sổ theo hạng miễn sai, và kê vào sau hàng tên các hạng binh và thợ ; ấm sinh ghi trước, thứ đến học sinh. Dân xã sở tại, quân cấp ruộng đất cũng đều chiếu thế, theo thứ tự mà quân cấp).

Định rõ lại lệ cấp triều phục cho quan viên văn võ khi về hưu được mang theo : (Quan viên văn võ, tuổi đến 70 vẫn hưu : ở kinh thì các đình thần văn võ, và ban văn, tứ phẩm ấn quan, biện lý việc ở bộ, việc ở các; và văn tòng tam phẩm, võ tòng nhị phẩm không dự vào hàng đình thần ; cùng là chức đề đốc, phủ doãn phủ thừa phủ Thừa-thiên; ở ngoài các tỉnh thì các tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát, chánh phó lãnh binh, mà dưới chỗ ghi tên, hiện không chua những chữ bất về hưu, hay giáng ở cấp, hoặc cách chức lưu nhiệm, thì cho phép các viên ấy khi về hưu được mang theo triều phục về, khi chết được liệm bằng triều phục ấy. Đến như người nào ngoài 60 tuổi, khi lực suy yếu được giữ nguyên hàm về hưu trước, thì ai làm việc quan được 30 năm trở lên, công lao có phần rõ rệt, tới khi ấy tâu xin sẽ cho mang triều phục về).

Phát chẩn cho thôn Trường-đông tỉnh Khánh-hòa bị hỏa tai.

Lệ trước, chương sớ các nơi gửi đến, do ty Thông chính chiếu theo từng tháng, móc hỏ đi, còn các nha ở kinh, chưa có lệ định. Đến đây chuẩn định : Phủ [Thừa-thiên], bộ, viện, các, nếu có tiếp nhận các sớ, sách, bản nào do các nha phiếu nghĩ thì Nội các giữ lấy bản ấy để lưu chiểu, bản nào do Nội các phiếu nghĩ thì khoa đạo giữ lấy để lưu chiểu; đều phải đến cuối tháng kiểm xét kỹ càng, bao nhiêu bản đã làm xong việc, bao nhiêu bản chưa làm xong, rồi đệ tờ phiếu dâng lên vua xem dùng để làm lệ mãi mãi.

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Văn Tự ở Bắc-ninh tự tiện giết chết con, tỉnh thần nghĩ tội trượng đồ. Vua bảo rằng: pháp luật là phép công trong nước, không thể lấy ý riêng mình mà thêm bớt được. Theo luật thì chỉ nghĩ xử tội như thế thôi. Nhưng tên phạm ấy, tuyệt không có lương tâm, đáng ghét lắm mà thôi.

Đê mới ở xã Hạ-hiệp thuộc Sơn-tây đã đắp xong (dài 150 trượng). Trừ cho số thuế những ruộng bị đê đắp lấn vào.

Tỉnh Quảng-bình và tỉnh Sơn-tây, giá gạo đắt. Vua hạ lệnh cho các tỉnh ấy đều phát thóc ở kho bán ra; rồi lại sai tỉnh Quảng-bình cho dân đói vay thóc lần nữa.

Nghệ-an, Hà-tĩnh, dân khó kiếm được gạo ăn. Vua hạ lệnh cho các tỉnh thần chọn thuyền buôn, cấp giấy cho chúng đi đong gạo ở hạt khác tải về bán cho dân.

Tỉnh Quảng-nam, Quảng-ngãi, giá gạo lên cao. Vua hạ lệnh cho các tỉnh ấy phát thóc kho cấp cho dân vay, đến năm sau sẽ chiết nộp trả bằng tiền. Lại sức cho các nhà phú hào, giảm hạ giá thóc, bán ra cho dân, hoặc cấp đỡ cho nhau; rồi xét người nào xuất ra thóc gạo được nhiều hơn thì làm bẫn tâu lên đợi thưởng. Lại trích lục bản lệnh ấy, giao phủ Thừa-thiên tuân theo thi hành.

Nguyễn Đăng Giai, Phan Khắc Thận tâu: Biền binh ở Hải-dương đi thú tỉnh Lang, xin cho 6 tháng một lần thay phiên, để khỏi bị nhiễm khí núi độc. Vua y cho.

Phát chẩn cho 2 xã Kim-đôi, Cương-gián ở Nghệ-an bị hỏa tai.

Lại khởi làm lò gạch, ngói ở Long-thọ, cấp thêm cho dân phu mỗi tháng 1 quan tiền nữa (trước cấp tiền 6 quan, gạo 1 phương).

Dân ở An-giang có tên Bùi Văn Chiến khổ vì nỗi khó kiếm được ăn, tưởng với lý trưởng biết rồi họp bọn với lũ Bùi Văn Luyện 4 tên đến cướp của nhà dân giàu

https://tieulun.hopto.org

2 lần, rồi sau Chiến hối tội đến thú cửa công. Tỉnh thần án nghĩ Văn Chiến xử phạt 100 trượng, các tên khác xử phạt 80 trượng và bắt chúng sáp nhập vào đồn điền khai khẩn; còn tài sản của chúng miễn cho không phải đem bán để bồi lại tang vật đã cướp. Bộ Hình chiếu lệ về tội ăn cướp cho Văn Chiến là thủ phạm, xét tội chém, nhưng giam lại đợi xét, các tên khác thi xử tội phạt trượng đem đi đồ.

Vua bảo rằng: nhà giàu ấy bất nhân, bọn chúng vay mượn không được, đến nỗi cùng quá phải làm bậy, tình có phần đáng thương. Bộ thần giữ phép, cũng là có lẽ, nhưng một người dân đói rét, đều vì có ơn đức của trẫm, không thấm xuống đến người dưới. Một khi chúng đã mắc vào lưới pháp luật, lại còn nhân thế mà buộc vào tội nặng, lòng trẫm sao nỡ. Huống chi bọn chúng đã có lòng thực hối lỗi đổi mới, há chẳng nên khu xử cho chúng được nhẹ chút nào ư? Tên Bùi Văn Chiến cho giảm làm tội sung quân xử phạt 100 trượng rồi giao cho cày ruộng lấy thóc, chứa vào kho ở biên giới; còn bọn Văn Luyện đều xử phạt 90 trượng cũng giao cho chúng cày cấy khai khẩn; tài sản của bọn can phạm đem bán đi để bồi trả sự chú, để răn kẻ làm phi pháp.

Ác man ở Quảng-ngãi lên xuống địa phận bảo Tam-cơ (1) cướp bóc. Hiệp quản là Dương Phúc Tứ đem binh ở bảo đuổi bắt, bị trúng tên thuốc độc chết. Được cấp bội tiền tử tuất. Lãnh binh quan là Nguyễn Sơn, bố chính sứ là Lê Danh Đề phải giáng chức và phải phạt bổng.

Vua cho là hạt tỉnh Lạng, gặp nạn hạn, lại nhiều lần mất mùa, hiếm gạo ăn. Gần đây được tập tấu của

(1) Bảo Tam-cơ: ở huyện Đức-phổ.

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Đăng Giai trình bày: một vùng Lang-sơn, hiện được mưa xuống thấm khắp, giống sâu cắn lúa đã chết hết. Vua cho là may lắm. Rồi dụ hai tỉnh thần khẩn sức cho dân hạt ấy, tiếp tục gieo mạ, cấy giặm lại, cho kịp thời nông vụ; lại nên trồng nhiều khoai, đậu, và các thứ ăn được để giúp việc sinh sống.

Án sát sứ Gia-định là Lê Văn Nhượng xin giảm bỏ những số nhân đinh ghi tên hão trong sổ. Bộ Hộ phúc tra sổ đinh ở 6 tỉnh Nam-kỳ thấy tên dăng hão đến hơn 20.000 tên.

Vua sai Văn Nhượng đem việc lợi hại ở đồn điền phúc tâu lên. Văn Nhượng lại nói: 6 tỉnh Nam-kỳ, đất rộng người ít. Người lo việc nước, xướng lên nghị này, để chiêu tập dân lưu vong, đồn làm cơ, đội. Nay tuy ruộng ấy gọi là đồn điền, nhưng về sau để làm sản nghiệp của dân lâu dài, thực là một kế sách hay. Chỉ đáng lo rằng, nhân đinh ở phủ huyện trốn đi mà sổ đinh chưa xóa tên, có kẻ nào đem cái thuyết 1 về 2 trong để làm mê hoặc thì không thể nào là không làm cho lòng dân bị lay động; dân đã lay động thì phải li tán, mà đã li tán thì khó lòng lại tụ họp được. Vậy xin trông ơn cho hết thảy số dân đã trốn đi mà tên còn hiện trong sổ đều được tha giảm hết. Như thế thì người ứng mộ được yên lòng, mà kẻ trốn đi có thể trở về được, cũng là một mưu cơ lớn để chiêu dụ vỗ yên bọn dân khai khẩn ruộng vậy.

Vua nói: quan lại các địa phương, đã không thể chiêu dụ dân cho trở về, lại cứ nhân thế mà xin giảm trừ thuế ruộng mãi, thì việc ích nước, yên dân, hẳn đã làm được việc gì chưa? Bèn chuẩn cho dân lưu tán ở Nam-kỳ, được hoãn thuế 5 năm nữa, do quan địa phương phải gia tâm chiêu dụ, vỗ về khiến cho chúng lại trở về yên nghiệp.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

QUYỂN XI

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Giáp dần, Tự-đức năm thứ 7 [1854], mùa thu, tháng 7. Đổi lại lệ thuế đúc tiền của bọn buôn nước Thanh: 3 thành, cho khấu trừ vào số kẽm, còn 7 thành nộp bằng tiền thực. (Lệ trước: 5 thành nộp tiền thực, 5 thành khấu trừ vào số kẽm).

Chuẩn định thuế lệ tỉnh Hưng-yên, lại chia thu thuế làm hai vụ: vụ hạ và vụ đông (từ năm Tự-đức thứ 3 trở về trước, cho chia thu, đến năm thứ 4, chuẩn cho hợp thu về vụ hạ cả. Đến bấy giờ tuần phủ là Nguyễn Đình Tân xin chiếu lệ trước chia thu để tiện cho dân. Vua y theo).

Đặt sở đồn thủ ở trang Chính-đại (thuộc Thanh-hóa; đường thủy ở Bắc-kỳ vào phải qua đấy).

Hạ lệnh cho tỉnh Khánh-hòa, cứ đến tháng qui phái binh đốc đồng với tổng, lí đi đẫn, phát bụi rậm ở đường con chạy trạm, tìm bắt giống thú dữ, để trừ hại cho dân.

Vụ án cướp ở Hưng-hóa (giữa ban ngày đem đồ đảng hơn 20 tên xấn vào nhà dân cướp của, đánh người bị thương). Tỉnh thần nghĩ xử: chém đầu đem bêu một tên, và chém, nhưng hãy giam đợi mùa thu xét lại 8 tên. Vua bảo bộ Hình rằng: Án ấy không có tình

https://tieulun.hopto.org

trạng như đốt nhà giết người, thì xử chém đầu đem bêu 1 tên, cũng đủ tỏ phép nước rồi, lại xử chém còn giam lại đợi xét đến 8 tên nữa, trẫm sợ thêm nhiều tù giam đọng lại ở ngục. Bèn sai bộ phúc nghĩ lại. Chuẩn cho xét chém đầu đem bêu 1 tên, xử chém nhưng còn giam đợi mùa thu xét lại 1 tên, còn những tên khác xử phạt mãn trượng (1) đem đi lưu.

Các tỉnh Bắc-kỳ (Hưng-yên, Hà-nội, Ninh-bình, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng) năm trước bị bệnh dịch chết (đều chuẩn cho theo từng hạng cấp tiền tuất), năm nay lại gặp nạn đại hạn, sâu cắn lúa, và bão lụt, những số dân khuyết ngạch trong sổ đinh (cho xóa sổ, tha thuế) đều cho hoãn đến kỳ tuyển duyệt năm Tự-đức thứ 10, mới phải tiếp tục khai điền vào sổ. Ở Thanh-hóa, cũng cho cấp tiền tuất và trừ miễn như thế, nhưng hoãn cho đến kỳ tuyển duyệt năm sau phải điền tên khác vào sổ.

Hạ lệnh cho viện Cơ mật cứ 3 tháng một lần làm tập kê khai về việc dùng ấn của vua đóng bao nhiêu bản, để đỡ phiền giấy tờ (nguyên lệ cũ, hàng tháng kê một lần).

Lại đặt chức huấn đạo ở 2 huyện Thanh-chương, Hương-sơn thuộc tỉnh Nghệ-an (2 huyện ấy số học trò ít ỏi, năm Tự-đức thứ 3, giảm bớt chức huấn đạo. Nay số học trò các hạt ấy đã thêm nhiều, mà trường học ở phủ cách xa, nên chuẩn cho lại đặt chức ấy).

Cho các quan ở Kinh lương và gạo về tháng nhuận (nguyên lệ, quan viên, tháng nhuận không được lĩnh lương, đến nay vì giá gạo ở Kinh đắt, nên cho lương tháng ấy).

---

(1) Mãn trượng : đánh đủ 100 trượng.

https://tieulun.hopto.org

Kiêm tri Ninh–Thái–Lạng–Bình đại thần là Nguyễn Đăng Giai thấy việc biên giới tỉnh Lạng hơi được rồi, xin chuyển về Hà-nội, vua y cho.

Trước đây lời bàn về việc khẩn đồn điền ở 6 tỉnh Nam-kỳ được thi hành, có nhiều người nói là không tiện (đốc thần An—Hà là Cao Hữu Bằng thì nói: « người nào có vật lực, phần nhiều không muốn ứng mộ, thì sợ khó mà mộ đủ được người ». Phủ thần ở Biên-hòa là Nguyễn Cửu Trường, thì nói: « phần nhiều người nói phóng đại lên một số hão huyền để chiếm trương những thục điền » (1). Bố chính Định-tường là Nguyễn Đình Tân thì nói: « Người ứng mộ phần nhiều không có căn cước, có thể dễ trốn đi »).

Vua dụ cho Kinh lược thần là Nguyễn Tri Phương xét kỹ xem thế nào? và đem sự trạng hiện đã làm, phúc tâu lên. Đến bấy giờ Tri Phương mới tâu bày: Giới hạt Nam-kỳ liền tiếp với bọn giặc man di, dân nhiều người lưu tán, ngày nay mượn tiếng chiêu mộ để tu tập, bất chứng khai khẩn để cấp nuôi, chính là 1 kế cốt yếu để chống giữ giặc và vỗ yên dân. Hiện nay đã đồn thành cơ đội được 21 cơ, lập thành làng mạc trên dưới 100 ấp, chia đặt cho đóng đồn, khẩn ruộng, sự thế đã nghiêm, hình thức đã thành, không đến nỗi dân dễ tán đi nữa. Nhưng lời bàn về việc đồn điền chỉ lợi nước lợi dân, mà không lợi cho bọn lòng li, vì thế bọn ấy mới phao lên câu nói hão huyền làm cho dân náo động. Các địa phương mà bảo là khai khẩn đồn điền không tiện, chính là đều do câu nói phao ấy làm cho nghi hoặc cả.

Xin sắc dụ cho bọn đốc, phủ, bố, án, phủ, huyện, đi lại kiểm đốc, xét xem ai chăm, ai lười, thử cho thi hành

---

(1) Thục điền: ruộng đã cày cấy thành điền rồi.

https://tieulun.hopto.org

3 năm, mà kẻ lười biếng không chăm mạnh, trộm cướp không dẹp yên, địa lợi không mở mang, thứ ăn của dân không thừa thãi, căn bản nhà nước không bền vững, tinh thế trong nước không mạnh lên, việc dòm dỏ của nước ngoài không tiêu trừ, giặc Man không qui phục, thì thần sẽ xin cam tội để tạ lời công nghị.

(Bấy giờ lập ra cơ đội thi :

— Gia-định có 6 cơ : Gia-trung, Gia-thuận, Gia-hùng, Gia-nhuệ, Gia-tráng, Gia-tiệp.

— An-giang có 2 cơ : An-vũ, An-dũng.

— Định-tường có 3 cơ : Tường-uy, Tường-kiên, Tường-nhuệ.

— Vĩnh-long có 7 cơ : Long-hùng, Long-dũng, Long-tự, Long-hựu, Long-minh, Long-nghĩa, Long-vinh.

— Hà-tiên có 2 cơ : Hà-kiên, Hà-nghĩa.

— Biên-hòa có 1 cơ : Biên-dũng.

Tất cả có 21 cơ, mỗi cơ đều đặt 1 phó quản cơ, 1 hiệp quản, 1 điển tự và 10 suất đội. Lại còn những người ứng mộ đi sông Vĩnh-tế thì ở An-giang dồn riêng làm Ninh-biên nhất, nhị, tam, tứ 4 cơ (năm ấy dồn làm 2 cơ nhất, nhị ; năm sau dồn làm 2 cơ tam, tứ).

Lập thành làng ấp, thì Gia-định 32 ấp, Vĩnh-long 60 ấp, An-giang 23 ấp, Định-tường 9 ấp, cộng 124 ấp).

Vua bảo: lời Tri Phương nói khẩn thiết, quả quyết tự đương lấy trách nhiệm, sao nỡ không y theo, để cho thi thố hết sự vẫn sức trong lòng. Từ nay bất tất bàn đến sự lợi hại về chính sách đồn điền nữa, cho khỏi trở ngại. Về chương trình xét công thưởng phạt, chuẩn giao cho Tri Phương trình bày từng điều tâu lên.

Rồi sau Tri Phương nói về chương trình mộ người khẩn ruộng xin đợi khi công việc đâu ra đấy sẽ lại xin tuc bàn (chép ở năm thứ 10 dưới đây). Duy có

https://tieulun.hopto.org

các phủ huyện khuyến đốc, nên xét xem kẻ chăm người lười, mà việc thưởng, phạt nên định sẵn. Nhân thế làm thành từng điều về chương trình xét công, tâu lên: (Các phủ, huyện: đều xét hiện số đinh, điền mộ khẩn nhiều hay ít, chia làm 4 hạng, rồi chiếu hạng chia làm 10 thành, hạn cho 3 năm, lập định cấn cước. Về năm Tự-đức thứ 7, là lần đầu, đốc suất cho dân đến đồn điền cày cấy khai khẩn, cần phải được 4 thành; năm thứ 8, thứ 9, mỗi lần đều phải được 3 thành, cộng đủ số 10 thành. Phủ nào, mà lần đầu đốc suất dân mộ ấy, làm nhà, khẩn ruộng, đều được 4 thành là hạng nhất, thưởng gia 1 cấp; hạng nhì thưởng kỷ lục 2 thứ; hạng ba, thưởng kỷ lục 1 thứ; hạng tư, thì thưởng cho 3 tháng tiền lương. Nếu trong 4 thành mà tính ra đồng lại cả đinh điền, thiếu không đến 1 thành, sẽ được miễn nghị; thiếu từ 1 thành trở lên, phạt lương 6 tháng; 2 thành trở lên, giáng 1 cấp được lưu nhiệm. Về 2 hạn năm thứ 8, thứ 9 đủ hay thiếu cũng chiếu theo lần đầu mà thi hành. Cứ đầy 1 năm, do quan tỉnh ấy khám rõ, chiếu hạng tâu xin thi hành). Vua chuẩn cho theo nghị thi hành.

Hạ lệnh phát gạo ở kho trong Kinh để bán và cho dân đói vay ở Thừa-thiên, Quảng-trị.

Bãi bỏ kỳ khảo duyệt học trò ở các học đường về kỳ tháng trọng đông. (Từ Quảng-bình trở vào Nam, lệ có một lần khảo duyệt tú tài, sĩ nhân về tháng trọng đông. Nay bàn cho việc ấy là phiền, nên bãi bỏ đi).

Nguyễn Đăng Giai tâu: Lạng-sơn, Cao-bằng, có nhiều ngả giáp với nước Thanh, xin đặt cái chòi canh và đài đốt khói lửa báo hiệu, tùy thế đắp tường và cắm hàng rào chung quanh, để tự giữ lấy; và chọn mỗi tổng 1 người làm thiên hộ hoặc bách hộ để xướng suất, cấp cho súng ống, thuốc đạn và dự bị thử tên bắn thuốc độc,

https://tieulun.hopto.org

chống thuốc độc. Mỗi đoàn luyện (1) của một tổng thì cấp cho 1 lá cờ vuông. Lâm thời có việc biến động cũng ra tiếp ứng, người nào có công trạng thực sự, sẽ thưởng.

Lại, 5 huyện, châu ở Lang-sơn (Thất-khê, Thoát-lãng, Văn-uyên, Lộc-bình, An-bác), và 5 huyện, châu ở Cao-bằng (Quảng-uyên, Thạch-lâm, Thạch-an, Thượng-lang, Hạ-lang) có người nào tình nguyện bỏ của nhà ra để chi dùng cho quân lính, hãy gắng sức ngăn giữ bọn giặc thì thuế thân của chúng năm nay, xin cho tha giảm, đến khi việc xong, lại bắt nộp.

Các làng ở lẻ tẻ ven biên giới, thường bị giặc tàn phá, thần đã trót sức cho chúng được tùy tiện ở sáp nhập vào nơi nào, để người này, người nọ ràng giữ lẫn nhau. Tổng Lạc-dương thuộc châu Thoát-lãng, xin cứ theo cũ, đổi lệ thuộc vào hạt Thất-khê, đủ được liên lạc. Vua đều y cho.

Tỉnh Sơn-tây đại hạn, giá gạo lại cao lên. Vua lại chuẩn cho tỉnh ấy phát thóc kho bán ra.

Chuẩn cấp cho thuyền buôn các tỉnh Nam-kỳ, mỗi chiếc được 3.000, 4.000 quan tiền để đi đong gạo tải đến các trực tỉnh trong Kinh kỳ bán ra cho dân. Hạn 4 tháng phải nộp lại tiền vốn đã cấp cho.

Lại khai mỏ sắt Đông-nam ,tỉnh Cao-bằng (tỉnh thần là Nguyễn Kim Thuận phúc khám lại, thấy khi sắt chưa hao kiệt lắm, nên chuẩn cho lại khai lấy sắt và chịu thuế).

Diên-khánh công là Tấn chết. Truy tặng làm Diên-khánh vương cho tên thụy là Cung-chính, sai quan ở Sử quán soạn bài văn bia dựng ở mộ, đem hành trạng

(1) Đoàn luyện: đoàn quân do dân tự lập ra, theo binh pháp mà luyện tập.

https://tieulun.hopto.org

của công khắc ở mặt sau bia; còn mặt trước bia, thì khắc các lời dụ, và thơ ngự chế các lần ban cho. Lại chuẩn cho hết thảy công việc ma chay về sau khi vương chết đi, đều do nhà nước chiếu lệ làm lễ an táng. Gần đến ngày an táng, trước vàng từ chỉ sai quan đến tế 1 đàn; sau lại vâng chỉ sai quan đến tế 1 đàn nữa. Là theo việc cũ của Kiến-an-vương (năm Tự-đức thứ 2, Kiến-an-vương chết, được ban đặc ân ấy) vậy.

Sai hữu tham tri bộ Lễ là Phạm Khôi quyền giúp viện tổng đốc Hải—An (nguyên thự đốc là Nguyễn Trạch bị bệnh xin phép nghỉ, sau bệnh khỏi, lại đến lị sở, Khôi lại trở về bộ).

Kinh kỳ đại hạn. Sai thự hiệp biện đại học sĩ là Phan Thanh Giản đem đến lễ cầu đảo ở miếu Đô thành hoàng, được mưa xuống liền ngay.

Các địa phương Nam, Bắc (từ Quảng-nam trở vào Nam đến Bình-thuận, Biên-hòa; từ Quảng-bình trở ra Bắc đến Hà-nội, Sơn-tây) ít mưa. Vua sai làm lễ cầu đảo, rồi sau cũng có nhiều nơi được mưa (Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Bình-thuận, Khánh-hòa, Biên-hòa, Quảng-bình, Nghệ-an, Thanh-hóa, Ninh-bình, Hà-nội, Hưng-yên, Sơn-tây). Vua mỗi khi nhận được tin báo rất lấy làm mừng.

Ha lệnh cho tỉnh thần Khánh-hòa phát gạo kho và quyên tiền để chẩn cấp khắp cả dân đói trong hạt.

Vua nghe nói dân đói ở Khánh-hòa, đến nỗi đi nhặt củ rau và quả ở núi, ăn cho no bụng, nên đặc ân sai chẩn cấp. Tỉnh thần vì không tâu việc dân đói ấy, đều phải xử phạt. Bọn bố chính là Nguyễn Du xin nhận lỗi, và xin đình việc phát chẩn. Vua không bằng lòng, bảo bộ Hộ rằng: bọn Du vì không đem tình trạng của dân tâu lên cho biết, cho nên lại xin đình việc chẩn cấp mà thôi. Bèn sai tỉnh thần tỉnh ấy xét lại, nếu có

https://tieulun.hopto.org

tình hình thực cần thiết thì lập tức theo lời dụ trước mà chẩn cấp rồi tâu lên để biết.

Giảm bớt số viên dịch ở các ty Phiên, Niết ở phủ, tỉnh và phủ huyện từ Bình-thuận trở ra Bắc. (Trừ ra các viên dịch ở 2 ty tả hữu của phủ Thừa-thiên vẫn đặt cũ và ở 3 đạo: Hà-tĩnh, Phú-yên, Quảng-trị mới đặt ra đều vừa đủ người việc, thì không giảm. Ngoài ra thì: Hà-nội: ở Phiên ty, giảm 2 cửu phẩm, 5 vị nhập lưu. Còn ty bưu truyền rút về Niết ty, giảm các nhân viên ty ấy đặt trước: tư vụ bát, cửu phẩm thư lại đều 1 người, vị nhập lưu 5 người.

— Nam-định: ở Phiên ty, giảm 2 cửu phẩm, 5 vị nhập lưu, ở Niết ty giảm 1 cửu phẩm, 5 vị nhập lưu.

— Bắc-ninh, Sơn-tây, Hải-dương đều giảm Phiên ty: 2 cửu phẩm, 5 vị nhập lưu; ở Niết ty 1 kinh lịch, 1 cửu phẩm và 5 vị nhập lưu.

Thanh-hóa, Nghệ-an: đều giảm ở Phiên ty: 1 cửu phẩm, 5 vị nhập lưu; ở Niết ty, 1 kinh lịch, 5 vị nhập lưu.

Quảng-nam, Bình-định: đều giảm ở Phiên ty: 1 cửu phẩm, 3 vị nhập lưu; ở Niết ty, 1 kinh lịch, 1 cửu phẩm, 3 vị nhập lưu.

Quảng ngãi, Quảng-bình: đều giảm ở Phiên ty: 1 kinh lịch, 2 cửu phẩm, 3 vị nhập lưu; ở Niết ty: 1 thông phán, 1 cửu phẩm, 1 vị nhập lưu.

Bình-thuận, Ninh-bình, Hưng-yên, Lạng-sơn: đều giảm ở Phiên ty: 1 kinh lịch, 2 cửu phẩm, 5 vị nhập lưu; ở Niết ty, 1 thông phán, 1 cửu phẩm, 3 vị nhập lưu.

Khánh-hòa, Quảng-yên, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên đều giảm ở Phiên ty: 1 kinh lịch, 1 bát

https://tieulun.hopto.org

phẩm, 1 cửu phẩm, 5 vị nhập lưu; ở Niết ty, 1 thông phán, 1 cửu phẩm, 2 vị nhập lưu.

Cao-bằng: Phiên ty giảm 1 kinh lịch, 1 bát phẩm, 1 cửu phẩm, 5 vị nhập lưu; Niết ty, 1 cửu phẩm, 2 vị nhập lưu.

Các thông lại ở phủ, huyện thuộc trong Kinh ngoài các tỉnh đều chiếu theo hạng khuyết (như yếu khuyết, giản khuyết v.v..) lượng cho lưu lại như lệ Nam-kỳ; ngoài ra đều rút bớt). Số rút bớt cộng 579 người.

Hiệp biện đại học sĩ, lãnh tổng đốc Hà—Ninh, sung Kinh lược sứ Bắc-kỳ là Nguyễn Đăng Giai chết (Giai đỗ cử nhân, người Quảng-bình). Truy tặng hàm thiếu bảo, hậu cho tiền tuất và sai quan đến tế.

Tháng 7 nhuận, đặt 1 sở kho tạm ở đồn bảo phủ Tĩnh-biên, đợi kỳ thu hoạch, do An-giang chi tiền đong 3.000 phương gạo, chứa vào kho ấy, để phòng bán ra cho dân.

Tỉnh Quảng-ngãi, giá gạo cao, vua sai phát thóc ở kho tỉnh ra, giảm bớt giá bán cho dân. Về thuế lệ đáng thu về vụ hạ ấy, cho hoãn đến vụ hạ năm sau thu cả một thể. Rồi lại phát chẩn cho dân 3.000 hộc thóc.

Tỉnh thần An-giang tâu: phủ, huyện ở hạt ấy khuyên bảo dân trong hạt dự chứa được 48.000 phương thóc, đợi bán ra cho dân; lại trồng được khoai, củ và ngô, so với năm ngoái gấp 3, 4 phần. Phủ Tuy-biên trồng hơn 6.006 mẫu ngô. Vua sai bộ Lại phân biệt thứ bậc nghị công trạng, rồi chuẩn thưởng kỷ, cấp cho tỉnh thần và các viên phủ, huyện có thứ bậc khác nhau.

Cho hiệp biện đại học sĩ, lãnh thượng thư bộ Lễ, là Lâm Duy Thiếp đổi bổ đi lãnh tổng đốc Hà—Ninh; thự hiệp biện đại học sĩ, lãnh thượng thư bộ Binh là Phan Thanh Giản đổi bổ lãnh thượng thư bộ Lễ; tả tham tri bộ Hình là Trương Văn Uyển quyền làm công việc bộ Binh

https://tieulun.hopto.org

(Lại vì Trương Quốc Dụng về quê thăm cha, rồi ở nhà để tang, chuẩn cho Uyển quyền coi cả viện Đô sát).

Cấp thêm gạo cho phu trạm (17 trạm bận nhiều việc, mỗi tháng cấp thêm 12 phương gạo. Những trạm bận việc vừa vào hạng nhất 14 trạm, được 10 phương; vào hạng nhì 23 trạm được 8 phương; vào hạng ba 44 trạm được 6 phương; vào hạng ít việc có 35 trạm được 5 phương; vào hạng ít việc hơn có 19 trạm được 4 phương) tự tháng này đến tháng 12 thì thôi.

Ở Quảng-bình, số gạo ăn của dân chưa được đầy đủ. Hạ lệnh cho phát thêm thóc kho, giảm bớt giá bán ra và cho dân vay, khoản tiền ấy hoãn đến năm sau mới thu nạp.

Tỉnh Nghệ-an, gạo ăn của dân càng khó kiếm đủ, vua hạ lệnh cho tỉnh thần phát thóc kho, giảm bớt giá bán cho dân. Ở Hưng-hóa, giá gạo cũng cao, cũng chuẩn cho bán thóc ra như tỉnh Nghệ-an.

Hạ lệnh cho các tỉnh ở ven núi, treo giải thưởng cho những người bắt hổ, để trừ hại cho dân, nhưng liệu lượng cấp súng đạn và thuốc súng cho để đủ dùng.

Khoa đạo là Trần Tín tâu: những án nghĩ xử tử các tù phạm ở trong Kinh và ở ngoài đệ đến sau kỳ thu thẩm, xin lưu giam lại đợi kỳ sau sẽ xét. Vua y cho.

Đình lệ phong sắc cho 2 vị thần Đông-trinh-vương và Dực-thánh-vương. Từ trước đến nay, các dân xã ở Bắc-kỳ, có nhiều làng thờ cúng 2 thần hiệu ấy, nhiều lần đã loại khai, từng được dự vào điển lệ phong sắc. Đến bấy giờ đình thần xét tâu: 2 vị thần ấy đều là con của Thái-tổ đời Lý; khi Lý Thái-tổ mới chết, Thái-tông là thái tử nhân di chiếu lên ngôi, thì 2 vương ấy cùng với Vũ-đức-vương nổi loạn (đều là quân ở súy phủ vào trong cấm thành, mưu bắt thái tử, bọn Lê Phụng Hiểu đánh

bình được), thực là vị thần không có đạo lý, cho nên đình lại, không được phong sắc.

Định rõ lại, lệ xét các thuộc viên ở Kinh và ở ngoài, chia ra từng hạng: trong Kinh và ngoài các tỉnh, văn tự thất phẩm đến tứ phẩm và huấn đạo; võ tự suất đội đến các viên quản, vệ, cơ; đều do các thượng ty văn võ ở các nha sở thuộc, giữ lòng công bằng sát hạch, chia hạng, làm danh sách tâu lên. Rồi sau có ai mới thăng đến phẩm trật ấy, cũng chuẩn cho chiếu theo lệ ấy chia hạng tục khai danh sách đệ lên. Hàng năm vào tháng trọng xuân xét cử, đều nên tham xét phẩm hạnh, tài nghệ của người ấy càng là niên hạn lâu, chóng. Hoặc nên đổi hạng, kê liệt ra, hoặc nên theo thứ tự bầu cử, đều kê đệ bản danh sách đã xét xong ấy tâu lên, để phòng khi dùng đến, tùy việc mà dùng tài. Lại những người đã nên hạn được xét công, cũng là kỳ hạn 3 năm tính dồn công, tội của ngạch học thần chuẩn cho cũng đem cả các hạng đã sát hạch lần ấy, chiếu với sự trạng làm việc trong 3 năm, tính dồn lại mà định nghĩ, để người nào tài phẩm hơn hay kém, công tội đẳng nào ít, đẳng nào nhiều, tham xét thấy rõ được cả. Trong chỗ phân biệt rõ ràng ấy, mới có thể mong cho việc xét công, lỗi càng được kỹ càng chu đáo hơn, để thu lấy hiệu quả chọn được nhân tài. Đến như văn từ bát, cửu phẩm, võ từ đội trưởng trở xuống; và văn mà không làm việc gì, võ mà không ra coi lính; cùng là các nhân viên về quê quán đợi bổ; các viên, biền thuộc vào các phủ đệ; đều chuẩn cho đình việc sát hạch. Còn các viên chức khác, cứ theo lệ đã chuẩn định trước mà làm. Đây là nhân lời tâu của Nguyễn Bá Nghi, tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên, cho là lệ đã chuẩn y trước, gián hoặc có điều chưa tiện, chưa chu đáo, cho nên vua lại dụ cho chuẩn theo như thế mà định rõ lại.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định lệ thưởng phạt về việc bắt lính điền vào ngạch, đủ hay thiếu, ở những hạt trước được hạn hoãn mà đã hết hạn rồi.

(Hạt nào được hạn hoãn bắt lính, mà nay hết hạn, phải bắt lính điền vào, nếu số lính điền chưa thể đủ ngạch, thì chiếu số lính thiếu đã được hoãn điền ấy chia làm 10 thành, hạt nào, số lính điền được tính 7 thành, chỉ còn thiếu không đến 3 thành, thì miễn cho, không phải trừng phạt; nếu thiếu từ 3 thành trở lên, phạt xuy 30 roi, cứ mỗi thành lại gia tội lên 1 bậc, nhưng tội chỉ đến phạt 80 trượng là cùng, và theo lệ công tội giáng chức hay phạt. Số lính thiếu ấy, cho được hoãn lại một hạn nữa. Nếu phủ, huyện hạt nào phải triển hạn hoãn điền từ 9 tên trở xuống, và cả tỉnh hạt, số lính phải hoãn điền chưa đầy 50 tên, thì không được nghị thưởng. Còn phủ, huyện nào thiếu từ 10 tên trở lên, mà có thể điền được 9 thành, thì thưởng cho kỷ lục 1 thứ; đủ được cả 10 thành, thưởng cho kỷ lục 2 thứ. Cả tỉnh hạt, số lính thiếu 50 tên trở lên, mà điền được 9 thành, thì đốc, phủ, bố, án dự làm việc ấy, được thưởng kỷ lục 1 thứ; đủ cả 10 thành, thưởng kỷ lục 2 thứ.

Mỗi lần, hết hạn hoãn điền, thì tỉnh ấy, chiếu xét, số lính do phủ, huyện bắt giải được đủ hay thiếu, nên được thưởng, phạt hoặc miễn nghị (1), hoặc nên cho hoãn hạn nữa, phải làm danh sách đệ tâu, lại đem cả số lính đủ, thiếu ở thuộc hạt thượng ty ấy nói kèm vào, do bộ xét làm.

Trong Kinh kỳ, mưa trận to liền mấy ngày, vua sai quan cầu đảo, được tạnh.

---

(1) Miễn nghị: tha cho, không phải nghị tội.

https://tieulun.hopto.org

Lúc bấy giờ, Kinh lược sứ là Nguyễn Tri Phương tuần du đem việc xét các viên quan to ở Nam-kỳ người hay người dở tâu lên.

Vua thấy thự tổng đốc An—Hà là Cao Hữu Bằng là người thanh liêm, siêng năng hơn cả các quan ở 6 tỉnh, thưởng Bằng gia 1 cấp và ban cho 50 lạng bạc. Ấn sát sứ Hà-tiên là Hoàng Công Doãn, làm việc lầm thường, giữ lòng chưa được liêm, phải giải chức, và giao cho Nguyễn Tri Phương, Phạm Thế Hiển dò hỏi, xét nghị, để tỏ phép công. Sau xét hỏi ra Công Doãn có việc xấu là nhận lời của người thỉnh cầu việc quan (tên Chức đem bạc cậy người nói với viên quan ấy về việc hắn lấy trộm trâu), phải giáng 3 cấp, đổi bổ làm thị lang phủ Nội vụ, Trần Văn Nguyện vì cứ Doãn sai lầm, phải giáng 2 cấp, nhưng được lưu nhiệm.

Vua cho là Anh-đuệ-thái-tử (1), vốn có công lao, thì việc tế lễ nên phải theo mức hậu. Vì 2 kỳ tế xuân, thu và ngày giỗ, đều chuẩn cho lấy của công sửa biện.

Tỉnh thần Khánh-hòa tâu : Các xã dân chăn nuôi ngựa công thì không tiện ; xin trích giao cho các trạm và chia ngựa làm từng hạng, rồi tính giảm giá bán đi. Vua y cho.

Huyện Ngọc-sơn tỉnh Thanh-hóa, gạo ăn của dân khó kiếm đủ, tỉnh thần xin phát thóc kho ở phủ Tĩnh-gia cấp, bán cho dân. Vua y cho. Và hạ lệnh từ nay trở đi có phủ huyện nào, dân tình quẫn bách quá, cũng chiếu theo thế châm chước mà làm rồi tâu lên.

Hạ lệnh cho tỉnh Tuyên-quang chi tiền mua các vị thuốc và phái y sinh đi điều trị cho các thú binh mắc bệnh ở tỉnh Sơn.

Năm huyện, châu (Thất-khê, Thoát-lãng, Văn-uyên, Lộc-bình, An-bác) ở Lạng-sơn có giặc quấy nhiễu. Vua

---

(1) Tức Thái tử Cảnh (con trưởng của Gia-long).

https://tieulun.hopto.org

ha lệnh phải chọn cai, phó tổng hoặc thổ hào, đặt thêm mỗi huyện, châu 2 người thì sai thiên hộ và 10 người quyền sung bách hộ để giúp việc ngăn chặn bọn giặc. Huyện Văn-quan và châu Ôn ở gần tỉnh phải chọn sẵn lấy 300 thổ dũng, cũng chọn trong các cai phó tổng, thổ hào người nào mà dân tình vẫn phục tùng xưa nay, cứ mỗi 100 tên, tâm đặt 1 người thì sai thiên hộ và 2 người quyền sung bách hộ. Khi gặp có việc sai phái, đều chiếu nhật trình, cấp cho khẩu lương chi dùng hàng ngày. Khi không việc gì thì thôi, đó là theo lời xin của tuần phủ Phan Khắc Thận vậy.

Định rõ lại 5 điều về chương trình sát hạch ngạch binh Tuyển phong ở Kinh và ở ngoài:

Khảo hạch phép côn: những người là hạng ưu trước, đấu côn với nhau, người nào có thể thắng được 2 người là hạng ưu; thắng 1 người, lại thua 1 người là hạng bình. Người nào lúc đầu hạch thua, thì lại cùng với người nguyên là hạng bình trước, đấu côn lần nữa, mà có thể thắng được, thế là 1 lần thắng, 1 lần thua, đem làm hạng bình; nếu bị thua, thế là 2 lần thua cả, truất làm hạng thứ. Các người nguyên là hạng bình trước cùng nhau đấu côn, lần hạch đầu được thắng, thì lại cùng với người nguyên là hạng ưu trước mà bị thua, hoặc với người nguyên là hạng bình trước mà thắng ấy đấu côn với nhau, nếu có thể thắng, thì thăng làm hạng ưu. Nếu bị thua, vẫn là hạng bình. Người sát hạch lần đầu bị thua, lại cùng với người nguyên là hạng thứ trước mà được thắng, đấu côn với nhau, có thể thắng được thì đem làm hạng bình; nếu thua, truất làm hạng thứ. Người nào nguyên trước là hạng thứ, cùng nhau đấu côn, lần hạch đầu mà thắng, lại cùng với người nguyên là hạng bình trước mà bị thua, hoặc người nguyên là hạng thứ trước mà thắng, đấu côn với nhau,

https://tieulun.hopto.org

nếu có thể thắng, thì thăng làm hạng bình ; nếu thua, vẫn là hạng thứ. Người nào bị thua lần hạch đầu, lại cùng với người nguyên là thứ trước mà được thắng, đấu côn với nhau, nếu thắng, vẫn là hạng thứ, nếu thua đem làm hạng thứ thứ. Người nào nguyên là hạng thứ thứ, cùng đấu côn với nhau, lần hạch đầu mà thắng, lại cùng với người nguyên là hạng thứ trước mà bị thua, hoặc người hạng thứ thứ mà được thắng đấu côn với nhau, nếu có thể thắng thì thăng làm hạng thứ, nếu thua, vẫn là hạng thứ thứ. Người thua kỳ hạch lần đầu, là vì nghề đấu côn hãy còn bỡ ngỡ, nên vẫn cho làm hạng thứ thứ bất tất hạch lại nữa.

Sát hạch phép bắn súng điểu sang: (Mỗi tên 3 phát, người nào hễ là 3 phát đều trúng vào đích, trúng vào trong vòng, cũng là trúng đích 2 phát, trúng vòng 1 phát ; hoặc trúng đích 1 phát, trúng vòng 2 phát ; hoặc trúng đích 1 phát, trúng vòng 1 phát và tin vào bia 1 phát ; hoặc trúng đích 1 phát, vào bia 2 phát ; trúng vòng 2 phát, vào bia 1 phát ; đều đem làm hạng ưu. Nếu có 1 phát lạc ra ngoài bia, thì dẫu có trúng đích, trúng vòng, phải khấu trừ, cũng không được dự hạng ưu. Người nào trúng vòng 1 phát, tin vào bia 2 phát ; hoặc trúng đích 1 phát, trúng vòng 1 phát và lạc ra ngoài bia 1 phát ; đều đem làm hạng bình. Người nào 3 phát đều tin vào bia ; hoặc trúng vòng 2 phát, lạc ra ngoài bia 1 phát ; hoặc trúng đích 1 phát ; tin bia 1, lạc ra ngoài bia 1 ; đều đem làm hạng thứ. Trong đó, 1 phát trúng đích, trừ vào 2 phát lạc ra ngoài bia ; 2 phát trúng vòng, trừ vào 1 phát lạc ra ngoài bia, không đủ lệ như 3 hạng ấy, đem làm hạng liệt.

Sát hạch phép múa khiên : (Mỗi người đều múa 1 bài ; còn đao thì dùng đao gỗ thay sắt. Phép múa, theo như bài múa khiên ở trường thi. Người nào quen thạo, mà

https://tieulun.hopto.org

múa được mạn, nhanh, không lỗi kiểu múa là hạng ưu; người nào quen thạo nhưng chưa múa được mạnh, nhanh lắm, là hạng bình; người nào chỉ thuộc được bài múa, là hạng thứ; còn người nào bỡ ngỡ, múa chưa quen, đem làm hạng liệt.

Sát hạch phép múa đao: (Mỗi người đều múa một bài đao; còn dao, thì dùng gỗ thay sắt. Phép múa, thi theo như bài múa dao ở trường thi; các hạng ưu, bình, thứ, liệt, đều theo như lệ múa khiên.

Châm chước định chia từng hạng, lấy nghề đấu côn, bắn súng làm chính, mà nghề múa khiên, múa đao làm phụ. (Người nào, đấu côn, bắn súng đều được hạng ưu, thì múa khiên, múa đao không kể là hạng ưu, bình, thứ, đều đem làm hạng ưu; nếu 2 nghề ấy có 1 liệt, hoặc đều liệt cả, nên truất làm hạng bình.

Người nào, nghề côn, nghề súng được 1 ưu 1 bình, thì nghề khiên, nghề đao không kể là ưu, bình, cũng đều là hạng ưu; nếu 1 bình, 1 thứ, hoặc 1 liệt, nên truất làm hạng bình.

Người nào, nghề côn, nghề súng được 2 bình, hoặc 1 ưu, 1 thứ, thì nghề khiên, nghề đao, không kể là ưu, bình, thứ, hoặc 1 liệt, đều đem làm hạng bình; nếu đều liệt, nên truất làm hạng thứ.

Người nào, nghề côn, nghề súng được 1 bình, 1 thứ, thì nghề khiên, nghề đao hoặc ưu, hoặc bình, đều đem làm hạng bình; nếu một bình, 1 thứ, hoặc 1 liệt, nên truất làm hạng thứ.

Người nào, nghề côn, nghề súng đều hạng thứ, hoặc 1 ưu, 1 liệt, thì nghề khiên, nghề đao, không kể là ưu, bình, thứ, hoặc 1 liệt, đều đem làm hạng thứ; nếu đều liệt cả, nên truất làm hạng thứ thứ.

Người nào, nghề côn, nghề súng 1 bình, 1 liệt, mà khiên, đao đều dự hạng cả, nên lưu lại làm hạng

https://tieulun.hopto.org

thứ; nếu nghề côn, nghề súng 1 thứ, 1 liệt, hoặc đều liệt, thì nghề khiên, nghề đao, không kể là dự ở hạng nào, cũng đem làm hạng thứ thứ, cũng với người chưa được dự hạng nào cũng như nhau, không cần cấp thêm cho lương tháng).

Sai tổng đốc Hà—Ninh là Lâm Duy Thiếp chuyên coi 3 sở mỏ chì ở Hải-dương, Thái-nguyên, Bắc-ninh.

Thưởng: Ngô Tòng Nho, thự tri phủ phủ Tuy-biên được thực thu; Nguyễn Đức Trứ, tri phủ phủ Tân-bình được kỷ lục 2 thứ, và cho mỗi viên 10 lạng bạc, 1 tấm khánh vàng tía. Vì 2 viên ấy có tiếng giỏi rõ rệt, đã từng qua tỉnh thần và Kinh lược Nguyễn Tri Phương xét tâu là người hơn hết trong hàng phủ, huyện.

Vua thấy lúa vụ mùa sắp chín, mà nắng, mưa bất thường, lại sai viên tỉnh thượng thư bộ Lễ là Phan Thanh Giản, làm lễ cầu được mùa ở miếu Đô thành hoàng.

Hà-nội, giá gạo đắt, vua hạ lệnh cho phát thóc ở kho tỉnh bán ra và cho dân vay.

Phát chẩn cho 2 xã Qui-lăng, Nho-lâm ở Nghệ-an bị hỏa tai.

Định rõ lại điều cấm về theo đạo Gia-tô (1 khoản: Người nào trót đã theo đạo Gia-tô, đều cho cứ thực đến thú tội và đổi lại, thì được miễn tội; nếu không tự thú, có người giác ra, là quan lại sẽ phải cách chức, dịch về sổ đinh ở làng chịu sai dịch; là quân dân cũng phải trị tội theo điều luật đáng bị tội.

1 khoản: Bắt được tên đạo trưởng người Tây-dương thì xử tội chém đầu đem bêu rồi quăng xác xuống sông; bọn con chiên người tây và đạo trưởng người bản quốc, thì xử trảm ngay; còn bọn con chiên người bản quốc, thì phát vãng đi đầy ở đồn bảo ven biên giới, mà không phải là vùng biển.

https://tieulun.hopto.org

1 khoản: người nào tố cáo bắt được tên đạo trưởng người Tày-dương, thưởng cho 300 lạng bạc; đạo trưởng người bản quốc, thì thưởng 100 lạng.

1 khoản: Người nào chứa giấu đạo trưởng và con chiên người Tây-dương, thì tổng lý sẽ xử về điều luật « chứa giấu người có tội »; phủ, huyện xử tội phạt trượng và cách chức; bố, án, đốc, phủ, thì sẽ phân biệt mà giáng cấp lưu nhiệm. Nếu dung túng đạo trưởng, người bản quốc, thì tổng lý phải xử phạt 100 trượng và bãi dịch; phủ, huyện, phải giáng 2 cấp, cho lưu lại; bố, án, đốc, phủ, theo thứ tự giảm tội dần xuống. Ngoài ra, đều theo lệ năm Minh-mệnh mà thi hành).

Toán giặc ở hạt nước Thanh tràn vào châu Văn-uyên và châu Thoát-lãng (đều thuộc Lang-sơn) quấy nhiễu, cướp bóc. Thổ hào, quyền sung thiêu, bách hộ là bọn Nguyễn Đình Tuấn, Đoàn Huy Tài đánh giết, chúng phải lui.

Bộ thần bộ Binh tâu: ở vùng ven biển tỉnh Quảng-bình nguyên có 16 xã, thôn về ngạch thuyền vận tải, trong đó hoặc có xã thôn đã chịu phần thuyền vận tải, lại chịu về ngạch thủy binh. Nên trừ cho số binh là 199 người, sức hết các xã, thôn ấy, phải đóng thuyền nhân việc vận tải, chiếu theo hạng thuyền khấu trừ vào số binh: thuyền to thì 10 người, thuyền trung 8 người, thuyền nhỏ 6 người. Như thế, so với số thủy binh ngồi áp tải thuyền Hải-vận, mỗi chiếc nhiều đến 30, 40 người, thì lợi gần gấp đôi. Vua cho là phải.

Tháng 8, ha lệnh niêm phong, đóng cửa hầm mỏ vàng ở xã Hữu-lân, châu Ôn tỉnh Lạng-sơn, và tha cho số thuế thiếu trước.

Ở Cao-bằng, giống sâu lúa bay lên lại nhiều, giá gạo cao, ha lệnh phát thóc kho ra bán và cho dân vay.

https://tieulun.hopto.org

Rồi chuẩn cho, ai bắt được 1 hộc sâu lúa, sẽ thưởng cho 8 tiền.

Tả quản Đô thống phủ Đô thống, lãnh tổng đốc Định—An, tước Vĩnh-trung nam là Lê Văn Phú (người Thừa-thiên) chết. Vua cấp cho nhiều tiền tuất và sai quan đến tế.

Sai Trung quân Đô thống phủ Đô thống chưởng phủ sự là Tạ Quang Cự kiêm quản Tả quản.

Quảng-nam có trận gió lớn chợt đến, sóng đánh vỡ nát 3 chiếc thuyền « đại-dịch » ở phận biển Chiêm-dữ. Những biền binh ngồi trong thuyền bị chết đuối được cấp tiền tuất gấp đôi; rồi lập đàn ở bãi biển sai quan đến tế.

Chuẩn định: từ nay trở đi, phàm xét tù phạm bị giam về tội xử tử, người nào tình lý xác thực rõ rệt, thì không kể là đã xét lại mấy lần, đều đem chém ngay; nếu tình tội có thể đáng thương, đáng ngờ, thì cũng không kể là đã xét lại mấy lần, đều cho giảm xuống mà phát vãng đi, không đợi xét lại đến 3 lần.

Cao Bá Quát ở Bắc-ninh, họp ngầm bọn lũ, mưu khởi nghịch (hẹn ngày tới thành Hà-nội khởi loạn) bị người tố giác. Tỉnh thần là Nguyễn Quốc Hoan bắt được bọn tòng phạm, tra được sự thực, tâu lên. Vua chuẩn cho Quốc Hoan cùng với lãnh đốc Hà—Ninh là Lâm Duy Thiếp hết sức tìm cách thám bắt, cần được cả bọn đem ra xét xử; còn các người tố cáo để bắt ấy, đều thưởng trước cho bạc lang có thứ bậc khác nhau. (Quát người huyện Gia-lâm, nhà ngu ở trong thành Đại-la, Hà-nội, đỗ cử nhân, đã bổ làm giáo thu phủ Quốc-oai. Quát là người kiêu ngạo, tự phụ là có tài, danh, mà phải khuất làm chức vị thấp, mới mưu làm loạn. Hiện đương lúc ấy, bắt Quát không được, Quát bèn sinh sự).

https://tieulun.hopto.org

Toán giặc hạt nước Thanh lại tràn vào châu Văn-uyên và châu Thoát-lãng. Án sát là Bùi Ái, lãnh binh là Nguyễn Tiến Quyền đốc suất quan quân và thổ hào, thổ dũng đánh đuổi bọn chúng phải chạy.

Phát chẩn cho phường Vĩnh-hanh ở Hà-nội bị hỏa tai.

Hạ lệnh giam Nguyễn Kim Thuận (bố chính Cao-bằng), Nguyễn Thế Tịnh (án sát), Lê Chúc (quản cơ), Vũ Cung (suất đội) vào ngục. Trước đây bọn Kim Thuận cử người phó trưởng ở bang Đồng-thơm là Liêu Đồng Hòa thám bắt được 5 người nước Thanh là bọn Lương Á, Vi Đàm Thập, xét thấy 1 tờ giấy viết chữ đỏ, trong có các chữ « Tảo đái nhân mã giá đáo Mộc-mã công binh, cập thỉnh giá » nghĩa là « Sớm đem người và ngựa đến đánh binh xứ Mộc-mã và mới đi » (ngày 28 tháng 2). Thuận và Tịnh không hiểu là đất Thanh có các tiếng gọi Quảng-mã, Thổ-mã, Mộc-mã nên nhầm lầm Mộc-mã là Mục-mã tên thành cũ của nước ấy, mới đem tra khảo bọn ấy, chúng xưng là người nhà Nông Văn Cao (làm nghề thầy cúng) cung bậy cho Văn Cao thông với giặc. Thuận, Tịnh, nhân thế phái đi bắt Văn Cao, thì binh, dũng của Lê Chúc, Vũ Cung giữa ban ngày cướp lấy vải của dân; Văn Cao đề lòng ngờ, đóng cửa tự giữ mình, thì Chúc, Cung cho quân đốt nhà, giết người bừa bãi, Văn Cao sợ chạy thoát. Cung, Chúc bắt người cha và vợ Văn Cao cùng người nhà 3 danh thị và súng ống, khí giới, thủ cấp đem về nộp tỉnh, bẩm nói là Văn Cao chống cự người bắt, bắn quân lính bị thương rồi chạy trốn. Kim Thuận tự biết là sinh việc rắc rối, mới bịa đặt làm thành việc án.

Nguyễn Đăng Giai sợ gây nên biến loạn, tâu xin tạm tha những tên ấy, nhưng chưa được chuẩn cho, Giai bèn đem việc ấy tâu để tham hặc. Đến đây vợ Văn Cao chết ở ngục, binh dân ở Cao-bằng rối động. Vua sai bọn

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Đình Tân xét được sự thực tâu lên : bọn Kim Thuần liền bị tội : Kim Thuần chết ở ngục. Thế Tịnh bị xử chém, đầu đem bêu ; Chức bị xử án chém, nhưng còn giam lại đợi xét ; còn Cung bị xử án mãn trượng đem lưu.

Nguyên tả tham tri bộ Lại hưu trí là Hoàng Văn Diễn chết (năm ấy Diễn 88 tuổi). Vua cho Diễn là bề tôi cũ tuổi tác làm việc lâu năm, từng đã sung chức sư bảo dạy các hoàng thân, chuẩn cho chiếu phẩm cấp tiền tuất, lại cấp thêm cho 3 cây gấm và vải, lụa mỗi thứ 8 tấm, rồi sai quan khâm mệnh đến tế.

Thự tổng đốc An—Hà là Cao Hữu Bằng tâu : đồn điền ở 6 tỉnh, cần nên thư thả chiêu du vỗ yên, khiến cho chúng việc làm và chỗ ở được yên, rồi sau huấn luyện dần dần, chúng mới không trốn đi. Còn việc hiện nay nên làm, như cấp áo mở vạt giữa bụng cho lính, và việc đến lập bằng sắm, xin tạm đình hoãn lại ; cùng là ngạch binh các cơ ấy, hãy chỉ lấy đủ số thôi, cốt cho đừng để đến nỗi phô trương hư hão là được. Gián hoặc có tên nào trốn đi hay chết, nếu nhất nhất tinh theo từng hạng xóa tên đi và điền tên vào, cũng là phiền phức, xin hãy bỏ bớt để tiện cho dân.

Vua dụ rằng : Lời tâu của Cao Hữu Bằng về việc đồn điền 6 tỉnh, tuy vì ý kiến tiện dân mà nói, nhưng không biết việc ấy, tưởng là hay mà hóa dở. Kể ra, binh dân phải lấy số biên làm chuẩn định, nếu không có sổ để tục điền vào, và xóa tên đi biên tên vào, thì ngạch binh dân tất nhiên sẽ thiếu, càng lâu ngày lại càng thiếu, lấy gì để bắt làm cho có thành hiệu được ư ? Huống chi, bàn nghị cũ về việc binh mộ được, ruộng khẩn ra, đợi đủ 3 năm, mới sức làm sổ dinh, điền, mà việc xóa tên, ghi tên, trong một năm chỉ có một lần, còn việc họp lại làm đơn, bằng là ở sau khi sổ ngạch dinh, điền

https://tieulun.hopto.org

đã làm xong, làm việc dần dần như thế, có gì là phiền phức mà phải nói nữa?

Về tỉnh An-giang, 2 cơ Ninh—Biên hiện đã dồn lại và 2 cơ An-dũng, Vũ-dũng, 4 cơ ấy, tuân theo nghị cũ, sau 3 năm mới làm sổ ngạch, chiếu lệ xóa tên đi và biên điền vào để tỏ rõ quy tắc đã định. Còn như việc may cấp quân y, và lệ diễn tập hàng năm, cũng là việc không cần làm, cho tạm đợi sau 3 năm sẽ làm dần. Còn các việc khác nên làm, cho đều tuân theo nghị cũ thi hành.

Thuyền Hải vận của Quảng-bình nhân bị bão đắm ở vùng biển cửa Việt-an thuộc Quảng-trị, những binh đinh chết đuối, được cấp tiền tuất gấp đôi.

Thổ dân tổng Ô-giang huyện Thành-hóa, đạo Quảng-trị và dân Man các châu khó kiếm lương thực; vua chuẩn cho chi phát muối, gạo, chiếu hạng mà chẩn cấp.

Định việc hội diện trần với 1 lần (vì gặp tiết mừng Vạn thọ).

Định lệ các quan viên đi cung chức được do các trạm đưa tới chỗ làm việc. Thông phán, kinh lịch mà đi cung chức thì: Nam-kỳ từ Khánh-hòa trở vào Nam, Bắc-kỳ từ Ninh-bình trở ra Bắc, chiếu theo ngạch giáo, huấn và hậu bổ, cho phép được nhân việc công, do ngựa trạm chuyển đưa đến nơi.

Tỉnh Cao-bằng lại đem tình hình dân trong hạt bị quẫn bách, tâu xin cứu giúp. Vua cho là hạt ấy nuôi nhiều ruộng ít, lại bị bọn giặc trốn tràn vào và sâu cắn lúa làm hại, đã sai cứu giúp hậu thêm. Còn thuế lệ tiền thóc của dân hạt ấy thiếu đọng lại về các năm trước đều cho được khoan tha hết; còn số tiền tô thuế đáng thu năm ấy, thì lượng giảm cho 4 phần 10. Số thuế nộp bằng bạc của người Nùng người Mán, thì giảm cho 5 phần 10.

https://tieulun.hopto.org

Tháng 9, cho tuần phủ Hưng-yên là Nguyễn Đình Tân, đổi đi hộ lý tổng đốc An — Định, phủ doãn Thừa-thiên là Vũ Trọng Bình thăng bổ tuần phủ Hưng-yên; tuần phủ Hưng-hóa là Phan Tĩnh (về Kinh xét nghiệm) đổi đi làm hữu tham tri bộ Hộ; hữu tham tri bộ Hộ là Nguyễn Đăng Uẩn đổi làm tả tham tri; bố chính sứ Sơn-tây là Nguyễn Văn Chấn đổi đi hộ lý tuần phủ Hưng-hóa. (Tĩnh vì hút thuốc phiện, bị tham hặc, cho nên phải đòi về Kinh để xét nghiệm, đã chuẩn cho Văn Chấn quyền tuần phủ Hưng-hóa. Đến bây giờ Tĩnh đã tẩy trừ được thuốc phiện, vua chuẩn cho Tĩnh lưu lại ở Kinh, đổi bổ chức ấy. Văn Chấn cũng vẫn đổi làm hộ lý tuần phủ Hưng-hóa. Trương Văn Uyển đổi làm hữu tham tri bộ Binh (nguyên tả tham chi bộ Hình tạm kiêm làm công việc bộ Binh). Cho bố chính sứ An-giang là Trần Văn Triện, thăng thự tuần phủ Thuận-khánh (nguyên tuần phủ Nguyễn Hanh bị bệnh, nên khuyết).

Mang đi đày những tù phạm ăn cướp ở nơi biên giới xa khi nửi độc.

Hoãn việc bắt lính và xử tù ở trong Kinh kỳ, vì việc lương thực của dân hạt ấy chưa được đầy đủ.

Án sát sứ Thanh-hóa là Phạm Chân có tội, xử trượng đồ. Trước đây thông lại phủ Thiệu-hóa là Lê Ngọc Thuyết gửi đơn kiện vào Kinh, khiến là y vâng lời viên phủ đệ các tờ khai của tổng, lý (trong tờ khai nói viên chủ thủ sách nhiễu tiền dân) đến tỉnh bẩm nộp, Phạm Chân đem y giam cấm, rồi cứ lặng yên không xét gì. Pháp ty đem việc tâu lên.

Vua cho Chân là người tai tiếng bừa bãi, sai Thân Văn Nhiếp sung chức khâm sai đi tra xét việc ấy. Thân Văn Nhiếp, trước tiên đem đại lược tình tệ của Phạm Chân tâu xin giải chức, gia xét. Hộ đốc là Tôn Thất

https://tieulun.hopto.org

Hàn, trước đã không nhận đơn kiện của Thuyết xét xử ngay, sau lại che đậy cho Phạm Chân; nguyên bố chính là Lê Thúc Đôn, phái người thu thuế khóa, tự đặt bừa nhiều người quá, đến nỗi bọn lại dịch được thể sinh tệ; đều có chỗ không phải cả, xin xét nghĩ cả thể, Vua cho. Đến bây giờ án nghĩ: chủ thủ là Bùi Tiến Niên vì tội sách nhiễu xử chém đầu bêu lên. Chân vì dâng thư nói dối, không được thực (về khoản Bùi Tiến Niên tội nặng, có chỉ giao xét, Chân thả Niên cho ở ngoài, mà tập tấu lại nói là giam cứu) xử án trượng, đồ; Thúc Đôn không làm nổi việc, xử cách chức gắng sức làm việc chuộc tội; Hàn có lỗi vì không xét ra các việc ấy, xử cách chức lưu nhiệm. Rồi sau Chân khiến xin xét lại, quan ở pháp tư xin giảm tội cho Chân. Xưa nói: tội của Chân thế là đáng lắm, nay bọn người lại vì y tâu xin giảm tội, hầu như vì hắn mà lừa dối ta ư!

Tỉnh Quảng-bình 2 huyện Bình-chính, Minh-chính, giá gạo lại cao. Tỉnh thần xin bán thóc ra, lại nói: đường biển về mùa thu, vận chuyển không tiện, trót sức cho các viên phủ khuyến khích các nhà vật lực ở hạt ấy xuất của cho dân vay, để thu nỗi cấp bách cho dân. Vua bèn hạ lệnh cho tỉnh lập tức phát gạo kho ra, rồi đợi khi sông mùa thu yên lặng, tức thì cho tải gạo đến để bán cho dân. Lại bảo bộ Hộ rằng: Vì thử lương thực của dân khó khăn quá nữa, thì thuế tải bằng đường bộ, cũng chẳng hại gì, cốt để giải quyết mối lo cho dân về sự chết đói đầy hào rãnh, chứ sao có thể ngồi mà nhìn được. Bộ thần nên đem ý ấy, sẽ tư cho tỉnh biết để tiện xét mà làm.

Thống chế Hữu dực doanh Vũ lâm là Trương Tiến khinh thường pháp luật mưu làm lợi riêng, không thương quân lính. Việc ấy đến tai vua, phải giải chức.

https://tieulun.hopto.org

giao bộ Hình xét quả là thực, rồi cách chức, sai theo đi Hà-nội sai phái. Sai Hoàng Chiến kiêm coi Hữu dực doanh Vũ lâm.

Dồn bỏ binh đóng trú trường kỳ ở bảo Ai-lao, và quan lại huyện Thành-hóa chuẩn cho đều dùng người thổ trước (1). Bảo và huyện đều thuộc phủ Cam-lộ, đạo Quảng-trị. Lệ khi trước, ở bảo ấy phái 50 tên binh cơ Định man đến đóng, vì ở đấy khí núi độc lắm, nên mỗi tháng 1 lần thay phiên. Đến bây giờ, chuẩn cho cư dân nguyên ở quanh bảo ấy, và những lính phát đi đóng ở bảo ấy, đã quen thủy thổ thì đổn làm lính đồn đóng ở bảo ấy trường kỳ, còn lính ở cơ thì đinh lệ hàng tháng phải đi. Lại cho là việc đụ thổ dân trở về ấy phải nên dùng người thổ trước giỏi việc, tại chức lâu ngày, mới mong được có thành hiệu. Cho nên chuẩn cho quan và thuộc ở cơ, ở huyện đều dùng người thổ-trước.

Bắc-kỳ tâu : đông sông yên sóng.

Thượng thư bộ Hộ là Ngụy Khắc Tuấn vì bệnh nặng xin về quê 3 tháng để điều trị. Vua dụ rằng : công việc bộ Hộ thì nhiều, cần người đứng đầu, ngươi nên điều trị gấp thêm lên, cho bệnh được chóng yên lành, thì phải đến cung chức ngay, bất tất cầu nệ kỳ hạn làm gì. Bèn sai Phan Thanh Giản kiêm quản bộ Hộ.

Định lại điều khoản của đoàn thuyền vận tải : Từ nay trở đi, phàm chủ thuyền các đoàn lãnh tải của công, tên nào dung ý bớt xén, và không tải đúng thứ hàng giao cho, mà dám tự tiện thay đổi đi dịch thứ này thứ khác để lấy lợi, thì đều chiếu điều luật « chuyển giải quan vật » (1) khép vào tội « coi giữ của công mà tự

---

(1) Thổ trước : người sinh trưởng ở đất ấy.
(1) Chuyển giải quan vật : vận chuyển của công.

https://tieulun.hopto.org

mình lấy trộm », bắt phải bồi lại. Tên nào bồi được đủ số, sẽ lượng giảm tội cho, tên nào bồi không đủ số, bắt buộc trong một hạn phải bồi, và trách cứ vợ con tên ấy cùng xã thôn ấy, đều phải bồi đủ số. Nếu bồi không đủ, thì dẫu có ân xá cũng không chuẩn cho viện cớ ấy để miễn bồi, cũng không chuẩn cho nhận tải lần sau, mà đem tiền giá cước ấy khấu đi để bồi. Đoàn thuyền nào lỡ xảy ra việc gì, xác thực không phải vì bị gió, bão, chỉ là lái, chở không đúng phép và khi sửa chữa thuyền sơ suất, đến nỗi thế, thì đều chiếu điều luật « chuyển giải quan vật » bắt bồi. Các thuyền hộ thuộc Bắc-tào, nếu bồi không đủ số, cũng theo điều khoản trước, trách cứ người cùng đoàn thuyền, người cùng quê quán chia nhau mà bồi.

Từ nay trở đi, phàm đoàn thuyền lãnh hàng vận tải lần thứ nhất mà để chậm đến sau ngày tiết tiểu mãn (1) mới đến Thanh tải lần thứ hai sau, mà lần sau, lại chậm đến sau ngày tiết đại-thử (2), mới đến địa phương lãnh tải, thì nhất khái không cho được lãnh tải. Nhưng xét ra, nếu được lãnh tải lần thứ hai, mà lần trước đã để chậm đến sau ngày tiểu mãn mới đến, thì chỉ cho lãnh tải 1 lần thứ sau thôi. Khi tải về nộp được thanh thỏa, thì chiếu theo lệ năm Gia-long thứ 15: lần đầu khép vào luật « trốn tránh việc sai dịch » xử phạt 100 trượng; thuế thuyền ấy chiếu lệ thu nộp. Năm sau tái phạm, gia tội 1 bậc, xử phạt 60 trượng, đồ 1 năm, phạm lần thứ 3 nữa, lại gia tội lên 1 bậc, xử phạt 70 trượng, đồ 1 năm rưỡi, và không bao giờ cho đóng thuyền buôn

(1) Tiểu mãn: một khí tiết trong 24 khí tiết hàng năm. Vào ngày 21, 22 tháng 5 dương lịch.

(2) Đại thử: một khí tiết trong 24 khí tiết hàng năm. Vào ngày 23, 24 tháng 7 dương lịch.

https://tieulun.hopto.org

bán nữa. Nhưng đều cứ lấy số gạo nhận tải mà để thiếu, cứ tính mỗi 50 phương, thì thu tiền đến 3 quan, không thiếu đến số ấy, được miễn truy bồi.

Tấn thủ các hạt dong tâng cho bọn buôn bán, ở lại trong địa hạt, khi chiều gió đã thuận, mà không kiểm soát đuổi thuyền đi, và không đem sự trọng bẩm tỉnh ngay để bắt hồi, thì đều chiếu theo lệ năm Gia-long xử ngay phạt 100 trượng và cách chức; nếu nhận của đút, thì tính số tang chép vào luật « làm quẹo pháp luật » theo mức nặng trị tội. Nếu sửa chữa và xăm thuyền thảo lược, sơ suất, một khi mới lãnh tải, nước đã đi vào thuyền ngay, phải đỗ lại sửa chữa, để gió nước lỗi thời hạn, không thể lãnh tải được đúng số, thì cũng so sánh chiếu theo điều luật « trốn tránh việc sai dịch » xử phạt 100 trượng; nhưng chiếu thu số tiền đến, cứ mỗi 50 phương gạo đến là 3 quan tiền, lại bắt nộp cả thuế thuyền năm ấy đúng lệ.

1. Từ nay trở đi, phàm hàng năm các thuyền hộ ấy về quê sửa chữa xăm thuyền, các viên quản suất phải đốc kiểm trong đoàn thuyền, bắt sửa chữa, cốt được 10 phần vững chắc. Đến tháng giêng năm sau, kiểm điểm trong đoàn, chiếc thuyền nào, trót có đi buôn nơi khác, thì lập tức làm tờ bẩm lên. Quan địa phương sở tại, chiếu lệ khẩn tư đến nơi buôn ấy, để đuổi chúng về theo đoàn nhận tại. Đến kỳ lãnh giấy đi tải, đều do các viên quản, suất ấy, kiểm soát đốc suất trong đoàn đều 1 loạt theo đúng hạn chở đi lãnh tải. Khi về, cũng do các viên quản suất ấy áp tải cả đoàn ra ngoài biển, chở về nộp, cần được thanh thỏa. Nếu quản suất không chịu gia tâm kiểm đốc, để đến nỗi thuyền hộ trong đoàn sửa chữa các thuyền thảo lược, và tùy ý mình chậm trễ, dằng dai, đi, về không theo hàng đoàn, để đến nỗi vì thế mà lỡ việc, hoặc không thể nhận tải

https://tieulun.hopto.org

được như số, thì thuyền bộ phải chiếu theo điều khoản trước mà nghĩ xử; quản suất ấy cũng đều phân biệt khép tội; nhưng tội chỉ đến trượng 90 là cùng. Các quản suất ấy, bảo xem lấy đi, đi dịch, và nhận tải trái kỳ hạn, thì đều chiếu theo lệ trừng phạt thuyền bộ mà nghĩ xét.

Số thuyền Hải vận nhiều, mà số hàng ở kho ít, thì bắt thêm lương gạo chở lẫn vào cho đủ dùng. Đến thuyền đại dịch, miễn dịch ở ty Nam, Bắc tạo nhận tải số gạo bao nhiêu, thì vát ngay số thóc gạo ở các tỉnh phát giao cho chúng lãnh tải, không nên sức bắt tải kèm thêm của kho và tiền nong nữa, cho được đi sớm, về sớm, khỏi đến nỗi lầm, mất của công, và bớt được khoản phí về số tiền thuê cấp thêm nữa.

Từ nay về sau, hàng năm, sắp đến kỳ tải, tỉnh nào nhận tải số thóc gạo và giá cước phí thóc gạo là bao nhiêu, hoặc tới nơi gần đấy, chiếu thu tiền gạo của dân xã các huyện; hoặc sức đem số gạo đã thuê xay, lần lượt đem chứa vào kho tạm ở bãi nổi, để dự bị phát cho tải đi; khiến cho các thuyền bộ ấy, khỏi phải đi, lại chậm trễ, kịp hạn lãnh tải, bảo đảm được nhanh chóng, ổn thỏa.

Từ nay trở đi, phàm các năm thường, đoàn thuyền vận tải nhận lãnh để tải mà tỉnh nào có tạp hóa gì đem theo thì cho phép phát bán ở lỵ sở tỉnh thành mà thôi, không được đi rẽ sang hạt khác buôn bán riêng, để ngăn trừ cái tệ mưu lợi riêng, bỏ việc công).

Các thần tâu: binh ở Kinh, theo lệ trước chia ban, chỉ cứ theo ban luân chuyển, thay đổi, không kể đến tháng nhuận, nên chưa được đều nhau. Vậy xin từ nay trở đi phàm hàng năm sau khi chia ban về kỳ tháng 7, mà gặp có tháng nhuận, thì lệ định về việc chia làm

https://tieulun.hopto.org

3 ban ấy, chiếu theo số tháng mà xê, xích, chuyển đổi đi, mỗi ban hiện làm việc ở đội ngũ, đều phải 2 tháng 10 ngày, được nghỉ đến 4 tháng 20 ngày. Vua y cho.

Bộ Lại tâu: từ nay trở đi, phàm các quan viên mà quê quán, họ tên và tuổi hoặc có sai lầm, để lâu mãi mới xin cải chính, thì phải phạt lương 6 tháng. Vua y cho.

Tri huyện huyện Thọ-xương (Hà-nội) kiêm coi việc huyện Vĩnh-thuận là Phan Huy Khiêm dâng bản viết tay trình bày trong hạt 2 huyện ấy, có biên các hồ công vào sổ, đều là linh tinh, bé nhỏ, chỉ có thể trồng rau, thả bèo, không ví như các hồ khác thả cá lấy lợi, mà số thuế lệ dân hàng năm cứ phải nộp thuế không. Xin khám thực tha cho không đánh thuế các hồ ấy nữa.

Vua sai tỉnh thần phải khám lại. Bởi sau chuẩn cho có số hồ ao tính 202 mẫu đổi lại thuế hạng chấm công, cùng 82 mẫu bị bồi lấp, đều được miễn thuế. Huy Khiêm được thưởng thăng đồng tri phủ, vẫn lãnh tri huyện huyện ấy.

Tỉnh Lạng-sơn tâu xin gia thêm giá thóc, đong để thu trữ. Lại tư cho tỉnh Bắc đến tải tiền đem về đong đủ số thóc, rồi chiếu theo định lệ đã làm qua, trả hậu tiền, gạo cho người làm thuê công dịch.

Vua dụ rằng: phải xét hỏi kỹ càng xem số thóc gạo ở dân gian, như thực được thừa thãi, thì tính giá thóc thêm lên mà đong trữ. Nếu xét thấy số thóc còn ít, lương thực của dân chưa thể tiện đủ, thì đình việc đong, để đủ lương thực cho dân. Đến như việc đài vận thóc ở tỉnh Bắc, thì không kể là dân tỉnh Bắc hoặc tỉnh Lạng, mà công, tư 2 đường tiện cả, thì liệu lượng thuê người vận tải, để đủ số thóc trữ, và dân cũng cũng có phần được nhờ giúp.

https://tieulun.hopto.org

Án sát sứ Cao-bằng là Nguyễn Quỳnh tâu: phàm người nước Thanh đến buôn, mà dân xã có cướp bóc của chúng, xác thực có tang phạm đáng bằng cứ, mới cho phép chúng đến kêu kiện ở quan. Nếu chúng cầm súng ống, khí giới và mang theo thuốc phiện, công nhiên đi đến, tức là bọn trộm cướp, phải đuổi đi, không cho vào trong địa hạt. Như chúng có chống cự lại người đuổi bắt, mà ngay lúc ấy kẻ nào bị xã dân giết chết, thì xin phải khám quả thực rồi trừng phạt qua loa để bớt giấy tờ và ngăn trừ thói điêu ngoa.

Vua bảo bộ Hình rằng: lời xin ấy của Quỳnh cũng có kiến thức.

Bỏ bớt sư tăng ở các chùa.

Thự Hình khoa chưởng ấn cấp sự trung là Nguyễn Thái đã được việc: có 1 chiếc thuyền nước Thanh đậu lầm ở cửa bể Thị-nại, trong thuyền ấy chở nhiều gạo và ngầm đem người Tây-dương, mà tỉnh thần Bình-định dung túng cho thuyền ấy chở đi. Thái đem việc ấy hặc tâu. Vua sai thị lang Nội các là Vũ Duy Ninh đến tra xét việc ấy. Sau bản án dâng lên, thì hộ đốc là Vương Hữu Quang cùng lãnh binh nguyên sai đi khám là Lê Nguy rút lại vì tội trái lệ cấm và tha kẻ phạm, Hữu Quang phải tội đồ, Nguy phải cách chức hồi dân.

Quản viện Hàn lâm là Phạm Hữu Nghi tâu xin kiểm xét các bài sách, mệnh, chiếu, cáo, tiến(1), biểu, thư, sớ, bi, ký và tờ lộ-bố(2) cùng là các thể tán, tụng, tự(3), bạt(4), do các quan nghĩ soạn, thuộc về bản

---

1. Tiến: Tờ thư.
2. Lộ bố: Bài văn tuyên bố cho dân chúng.
3. Tự: Bài *tựa* ở đầu bộ sách.
4. Bạt: Bài *đăng* ở cuối bộ sách.

https://tieulun.hopto.org

triều từ năm Gia-long nguyên niên đến năm Thiệu-trị thứ 7, chọn lấy bài nào hơn cả, chia từng môn, định từng loại, biên chép đóng thành tập, nhan đề là « Đại nam văn tuyển thống biên », để điển chương của thịnh triều có thể lưu lại về sau mãi mãi.

Vua cho là phải, dụ sai Nghị thần trông coi việc ấy, chuyển giao cho thuộc viên viện ấy, chia đến các Bộ, Viện, Các, Quán, các nha xét kiểm để làm (ngoài các nơi ấy ra, các danh gia có chứa riêng được bản nào, mà có thể dùng được, cũng chuẩn cho sao chép cả). Về sau, thống biên chép xong cộng 76 quyển (còn chưa khắc in), thông tính chọn được 1.421 bài (trong đó có 62 bài chép phụ và chép sót).

Mùa đông tháng 10, chuẩn cho ngạch binh mộ các tỉnh từ Hà-tĩnh trở ra Bắc, không cứ người đương tại ban hay ngoài ở ban nghỉ, đều được chiếu toán số mỗi năm cấp cho quần áo 1 lần (mộ binh các tỉnh ấy, lệ cũ phải thường xuyên làm việc. Đến bây giờ chuẩn cho chia làm 2 ban; vì là bọn binh ấy, đều quê ở Quảng-bình trở vào Nam, quê nhà xa cách, tình thực quẫn bách, cho nên vẫn chiếu lệ cấp cho tất cả).

Tri phủ phủ Diên-khánh là Đỗ Thúc Tĩnh được thăng thự ngự sử đạo Định — An, dân hạt ấy giữ Tĩnh lưu lại. Chuẩn cho Tĩnh đổi thăng thự thị độc, vẫn lãnh tri phủ phủ ấy.

Kinh lược sứ Nam-kỳ là Nguyễn Tri Phương tâu: những dân trốn thuộc 6 tỉnh, người nào mới trở về, thì hết thảy về thuế thân cùng việc ra lính, tạp dịch xin khoan hoãn cho 3 năm, còn dân mới mộ thì khoan hoãn 5 năm; hết hạn ấy lại cùng dân chịu sưu dịch. Xã dân nào, đã chiếu dụ cho dân trở về, mà không đủ nguyên số, có tình nguyện lại mộ dân phiêu lưu thôn khác đến

https://tieulun.hopto.org

cày cấy khai khẩn, lập riêng tên thôn, để khấu điền vào số dân trốn ở thôn mình, thì việc ra linh tạp dịch và thuế lệ sẽ khoan hạn cho 5 năm. Vua đều y cho.

Đổi tên bảo Ai - lao ở phủ Cam - lộ làm bảo Trấn-lao.

Hải - dương, Nam - định gần nay đã bị giống sâu bay cắn lúa lại trở lại. (Hải - dương thì tháng 8, Nam - định tháng 9). Quan ở tỉnh phủ huyện vì lúc đầu đốc dân bắt sâu bất lực, đều bị giáng phạt có thứ bậc khác nhau. Đến bây giờ thự đốc Hải - dương là Nguyễn Trạch tâu : lần trước sâu ấy từ rừng bay ra, lúa đồng bị hại không mấy, các viên đã phải giáng chức, xin đều khoan giảm cho. Vua bảo rằng : lúa đồng tổn hại đến hơn 12,000 mẫu, sao bảo là hại không mấy ? Quan ở phủ, huyện đều có trách nhiệm gần dân, ngày thường trị an không có phương pháp, đến nỗi sâu lúa bay đến địa hạt, so với việc huyện Trung-mậu (1) thì thấy hổ thẹn nhiều lắm. Sao được cho là sâu từ rừng bay ra, mà đổ lỗi cho cỏ cây ư ? Trước đây tạm cho giáng chức lưu nhiệm, tưởng đã may lắm rồi. Nguyễn Trạch sao không biết tự nghĩ, bèn dám xin cho giảm tội ư ? Vậy lại phạt cho Trạch 6 tháng lương nữa để làm răn.

Toán giặc ở hạt nước Thanh tràn vào tổng Trung-an Cao-bằng cướp bóc, bọn thổ hào là La Văn An, quyền sung thiên hộ là Nông Văn Đạt chặn đường đánh đuổi, bọn giặc thua chạy.

Vụ thu ấy, Nam, Bắc có 12 tỉnh, đồng ruộng được mùa (là các tỉnh Bình-định, Biên-hòa, Quảng-nam, Quảng-ngãi, Nghệ - an, Thanh - hóa, Ninh - bình, Hà - nội,

---

(1) Trung mậu : Một huyện ở Trung - quốc. Đời Đông Hán Chương - đế, Lỗ Cung làm huyện lệnh Trung - mậu, có chính lệnh tốt, nếu giống sâu ăn lúa, không xâm vào đến hạt huyện ông (Ấu - học - tầm - nguyên).

https://tieulun.hopto.org

Hưng-yên, Cao-bằng, Tuyên-quang, Thái-nguyên). Còn các tỉnh khác chỗ nào có tai hại, thì tô thuế đều được chiếu hạng tha giảm có thứ bậc khác nhau.

Định lại lệ tiền tuất cho các công tử, công nữ, công tôn trai và gái. (Công tử: người nào cha còn sống thì từ 9 tuổi đến 19 tuổi, cấp tiền tuất 100 quan; 20 tuổi đến 30 tuổi, 120 quan. Người nào cha đã mất rồi, từ 9 tuổi đến 19 tuổi, cấp 120 quan; 20 tuổi đến 30 tuổi 140 quan; từ 31 tuổi trở lên, thì không kể là cha còn hay chết, đều cấp cho 160 quan.

Công nữ: người nào cha còn, thì từ 9 tuổi đến 19 tuổi cấp 60 quan; 20 tuổi đến 30 tuổi, 80 quan. Người nào cha chết rồi, thì từ 9 tuổi đến 19 tuổi, cấp 80 quan; 20 tuổi đến 30 tuổi, 100 quan; từ 31 tuổi trở lên, thì không kể là cha còn hay chết đều cấp 120 quan. Như đã lấy chồng, thì không cứ bao nhiêu tuổi, đều được cấp 60 quan; nếu chồng chết, không có con, không nương tựa đâu được thì bội thêm 1 nửa nữa là 90 quan.

Công tôn con trai: nếu cha hãy còn, thì từ 11 tuổi đến 20 tuổi cấp 40 quan; 21 đến 30 tuổi, 50 quan. Nếu cha chết rồi, thì 11 tuổi đến 20 tuổi cấp 50 quan; 21 tuổi đến 30 tuổi, 60 quan; từ 31 tuổi trở lên, thì không kể cha còn hay chết, đều cấp cho 70 quan.

Công tôn con gái: người nào cha còn, thì từ 11 tuổi đến 20 tuổi, cấp 20 quan; 21 tuổi đến 30 tuổi, 25 quan. Người cha chết rồi, thì từ 11 tuổi đến 20 tuổi, cấp 25 quan; 21 tuổi đến 30 tuổi, 30 quan; từ 31 tuổi trở lên, thì không kể là cha còn hay chết đều cấp 35 quan. Nếu đã lấy chồng thì không cứ bao nhiêu tuổi, đều cấp 20 quan; nếu chồng chết, không con, không nương tựa vào đâu được, thì cấp bội cho 1 nửa nữa là 30 quan.

https://tieulun.hopto.org

Kỳ xét án mùa thu năm ấy, các hạng tù, có 406 tên phạm, chuẩn cho đem hành hình 31 tên ; còn các tên khác, được hoãn hành hình, và được giảm, được tha, cùng là lưu giam lại có thứ bậc khác nhau (hoãn hành hình 72 tên, phát đi sung quân 80 tên, phát lưu 63 tên, phát đi đồ 16 tên, phát làm nô 9 tên ; thu số bạc chuộc tội phạt đánh trượng rồi tha 7 tên; phạt đánh roi, rồi tha 2 tên; thu số bạc chuộc tội rồi tha bổng 1 tên ; phạt trượng rồi tha 1 tên ; giam cấm 13 tên, vẫn lưu lại tù trảm giam hậu, giảo giam hậu 111 tên).

Tháng 11, cho Nguyễn Tri Phương, Lâm Duy Thiếp thử áo mặc mùa đông.

Võ Văn Khoáng người huyện Tân-hòa tỉnh Gia-định, cả nhà tình nguyện quyên 10.000 quan tiền để giúp việc đồn điền. Nguyễn Tri Phương tâu xin thưởng cho Khoáng. Vua bảo rằng: trong lúc vô sự mà xin quyên tiền, rõ ràng là cầu may kiếm lấy quan hàm. Huống chi, việc nộp của mà cho quan chức, cũng không phải là việc tốt, Nguyễn Tri Phương làm như thế, không hợp ý trẫm, sai vứt trả lại tiền.

Thuyền của viên chức võ nước Thanh bị nạn là Dương Kỳ Tuấn trôi giạt đến phận biển Quảng-nam. Tỉnh thần cấp tiền, gạo khoản đãi, rồi đem việc tâu lên. Vua cho là trời đông giá rét, ba lệnh cho phát vật hạng ở Nội-khố ban cấp cho viên nạn biển ấy, lại cho thêm 20 lạng bạc nữa.

Bộ Lại đem việc hậu bổ tỉnh Biên-hòa là Bùi Đức Cơ tuổi già, tâu xin cho y được nguyên giám sinh về hưu. Vua bảo rằng : Đức Cơ hậu bổ đã từng 9 năm, quyền làm việc huyện, lại trải 5 lần, tuy tài làm việc tầm thường, mà giữ được không tội lỗi. Nay y đến tuổi già về nghỉ, chưa được 1 hôm gì để vẻ vang trong khi cảnh già, thì công khó nhọc làm việc bấy lâu, cũng có phần

https://tieulun.hopto.org

đáng thương. Vậy gia ân trao cho Đức Cơ hàm giáo thụ về hưu. Từ nay về sau có việc nào giống như thế, do bộ trích tâu đợi chỉ, không được khinh suất cấp phiếu.

Thượng thư bộ Hộ là Nguyễn Khắc Tuân (đồng tiến sĩ, người Hà-tĩnh) chết. Được truy tặng hàm hiệp biện đại học sĩ, và hậu cấp tiền tuất, sai quan đến tế.

Đầu sỏ bọn giặc ở Hưng-yên là Bí Văn Tăng họp bọn lũ dốt phá thành huyện Phú-cừ. Vua sai tuần phủ tỉnh ấy là Võ Trọng Bình tùy cơ đánh dẹp bọn ấy. Lại sai các tỉnh Hải-dương, Bắc-ninh phái cho viên, biền tới ngay nơi địa đầu tiếp giáp để trấn áp.

Đốc thần Hải — An là Nguyễn Trạch nghe tin Hưng-yên có biến loạn, lập tức phái binh đến đóng giữ nhà kho riêng (ở Hưng-yên) và qua, lại mấy huyện hạt Bình-giang, Ninh-giang (giáp Hưng-yên) để trấn áp địa hạt.

Án-sát sứ là Nguyễn Văn Siêu, phó lãnh binh quan là Võ Tước tỉnh Hưng-yên họp cùng quân tỉnh bên cạnh đánh bắt bọn giặc ở xã Đông-các, cả phá tan được.

Tỉnh thần Nghệ-an thấy thuộc hạt, lúa vụ mùa thu hoạch không được mấy, tâu xin số thóc tô ruộng phải nộp về vụ này, được chiết nộp bằng tiền. Vua cho là Nghệ-an vốn nơi đất xấu, dẫu có năm được mùa, nhưng cũng vẫn hơi kém hạt khác, nên y cho.

Tha thuế lệ về ruộng tự điền của Kiến-an-vương.

Hộ-đốc Định — Yên là Nguyễn Đình Tân tâu: tên đầu mục giặc là Bí Văn Tăng khởi loạn, xã, thôn sở tại bị chúng ức hiếp, đến nỗi phải tụ họp nhiều người. Sau khi dẹp yên, nếu cứ cứu xét từng người, thì dân ở 5 huyện: Đông-an, Kim-động, Thiên-thi, Phù-cừ, Tiên-lữ, mang lòng sợ hãi, e rằng càng xua chúng đi làm trộm cướp. Xin sắc xuống cho tỉnh thần Hưng-yên xét hỏi

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

đích xác những tên nào làm đầu mục giặc như tên Bí Văn Tăng, đương trường bắt được thì chém ngay ; tên nào trốn, phải nghĩ kế bắt bằng được, rồi đem đến chỗ chúng khởi sự ấy chém đầu bêu lên. Còn như bọn của chúng trốn đi các xã thôn và những người bị giặc hiếp đỗ, thì xin đều miễn căn cứ xét bắt, để cho kẻ phẫn trắc yên lòng. Lại như các tên : tù được tha và những tên ra thú, trước đã tha ra, cho theo việc quân, không có công trạng gì ; rồi sau chúng lại được giao cho tỉnh sở tại sai phái, và cho dân làng kết nhận lãnh về, thế đã là may lắm. Thế mà chúng lại không biết hối cải một chút nào, sau khi về quê, chúng hoặc hiếp đàn bà con gái nhà người, hoặc sách nhiễu của cải, hơi có tí gì không như ý, là chúng liền đốt nhà cướp của, làm khổ cho dân các tỉnh rất nhiều. Nay bọn giặc ở Hưng-yên, phần nhiều có bọn đã được tha, thực là nuôi cỏ để hại lúa, lý đã tất nhiên, nghĩ nên sớm xử trí bọn ấy, cho khỏi để mối lo về sau. Vậy xin do bộ mật tư các địa phương xét xem lần này những tù phạm được tha cùng những đinh đầu thú, trước đây đã xử tội danh gì, đều chiếu theo án trước mà xử lý. Nếu chúng có trốn tránh, thì cứ người quản lãnh mà trị tội.

Vua nói: bọn tù được tha ấy, nếu quả thực chúng là chính yếu phạm trong bọn giặc, thì bắt được phải nghĩ xử; còn tên nào có bị bức hiếp, thì không trị tội để cho dân địa phương được yên. Nay ngươi xin bắt giam cả bọn ấy, thì chợt khi tha ra, chợt khi lại bắt giam, có phần mất thể thống. Nhưng bọn ấy về quê tất nhiên không khỏi có những tinh ấy. Bộ sẽ mật tư cho các tỉnh, hạt nào có những bọn phạm ấy, phải quản thúc nghiêm ngặt. Lại xét tên nào lương thiện, thì vẫn cho như cũ; tên nào hung tợn, phải tùy nghi xử trị, chớ để mối lo về sau.

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo bộ Hình rằng: từ nay về sau, các bản án đã duyệt lại dâng lên ta xem, nếu ngày nào chỉ dâng 1, 2 bản án mà giấy tờ không nhiều, thì chiều theo lệ thu bài buổi sớm, buổi chiều mà tiến trình; nếu ngày nào dâng đến 4, 5 bản án hoặc 2, 3 bản án mà giấy tờ nhiều quá, thì cho tiến lãm không cứ vào lúc nào, và không theo lệ thu bài ấy. Nhưng chỉ ban ngày mới nên tiến lãm, ban đêm thì không nên. Như thế thì tất nhiên được tinh tường, mà không đến nỗi khó nhọc, lầm lẫn.

Tỉnh Quảng-bình, giá gạo lại cao. Vua lại ha lệnh phát thóc kho bán cho dân lần nữa.

Vua cho là điều lệ xét công quan lại đã định ra khi trước, trong đó còn chưa chu đáo, bèn dụ: Đời xưa, 3 năm 1 kỳ xét công quan lại và có 6 phương pháp (1) để xét các quan lại, đều là chính đốn lại chức giữ của quan trường, gạn trong chính sách tham ô của quan lại. Từ trước đến nay, điều lệ xét công, chỉ có 3 việc là bắt linh, thu lương, xét hình án; còn ngoài ra, những việc có quan liên đến chính sách trị dân, còn thiếu sót nhiều, chưa đủ phương pháp khuyên người hay, răn người dở. Còn như trong khi lâm việc, nha lại có những tệ không, trong hạt có yên ổn không? cùng là đồng ruộng khai khẩn ra hay bỏ hoang; nhân dân được đông đúc hay điêu háo; người nào là hiền tài, nhanh giỏi; người nào là lề mề hèn kém; và thời vụ được mùa hay mất mùa, đều là tự quan lại hay, dở; chứ không phải tự khi vận mà thế.

---

(1) 6 phương pháp: nguyên chữ hán là lục kế. 1) Liêm thiện: xét về đức tốt. 2) Liêm năng: xét về tài năng. 3) Liêm chính: xét về chính đính. 4) Liêm kính: xét về kính cẩn. 5) Liêm pháp: xét về giữ phép. 6) Liêm biện: xét về việc làm.

https://tieulun.hopto.org

Phải đem 3 việc (binh, lương, hình) ấy tinh đồ đồng khấu trừ đi để định rõ thưởng phạt. Đình thần nghị lại, nên làm thế nào, cho được hiến-pháp lập nên, mà người ta biết răn sợ khuyến khích thì làm bản tâu lên ngay, đợi chỉ quyết định thi hành (bản nghị lại sẽ chép ở sau).

Chuẩn định: từ nay về sau, quan viên văn võ nhân bị ốm khuyết ra, ai là thự hàm và thi sai, văn ngũ phẩm, võ tứ phẩm trở lên, thì thượng ty tâu xin cho được thực thu; văn lục phẩm, võ ngũ phẩm trở xuống, thì tư cho 2 bộ Lại, Binh, mỗi tháng 1 lần hội lại làm tập tâu, đợi chỉ cho thực thụ. Lại về khoản tiền cấp tuất của quan viên, văn từ tòng nhị phẩm cho đến lang trung, khoa đạo ở kinh; đốc học, phủ, huyện, châu ở ngoài các tỉnh, người nào thanh liêm, siêng năng, làm việc nhanh giỏi. Và có tiếng tốt chính sự giỏi được nhân dân tình cảm, yêu mến; võ từ tòng nhị phẩm cho đến quản vệ, quản cơ, cổ quản công, sai phái đắc lực, thì do 2 bộ Lại, Binh và các thượng ty hạt ấy, cứ thực làm bản tâu lên sẽ hậu cấp cho tiền tuất.

Vua hỏi Thọ-xuân-công là Miên Định và các đại thần rằng: Việc đào sông mới Phổ-lợi, việc làm ruộng có được tiện không? Nay dân tình cùng lòng xin đắp riêng con bối nhỏ chắn ngang để ngăn nước mặn; bọn khanh hội khám thế nào? Trương Đăng Quế, Đặng Văn Thiêm đều tâu là nước mặn hại việc làm ruộng, nếu dân địa phương ấy tự nghĩ ra mưu kế, xuất lực mà đắp con bối để ngăn, tưởng cũng bảo đảm được sự làm ruộng không lo ngại nữa.

Lại hỏi: Khi buổi đầu đào sông ấy, là tự ý tiên đế, hay là do tự nhân dân tình nguyện? Miên Định tâu: Khi bấy giờ, tiên đế tới thăm nơi ấy, thần thấy dân ở vùng ven sông khẩn khoản xin đình công. Nhưng vì chỗ

https://tieulun.hopto.org

đó thông đến cửa Thuận-an được hơi gần, nên ngài đặc ý hạ lệnh cho đào, để việc quan báo được mau chóng. Trương Đăng Quế tâu: Hình thế kinh thành, sông nước vòng quanh; từ khi khai sông mới, nên sông cũ mất thế hiểm. Vua nói: nước lấy dân làm gốc, dân tình nguyện xin đào sông, thì cho làm. Còn như lối đường thủy xa gần, việc quan báo chậm chóng, trẫm không kể đến.

Bọn giặc đốt cháy liên tiếp phủ lỵ Ứng-hòa và huyện lỵ Thanh-oai. (Cao Bá Quát đã trốn ra, bèn cùng bọn lũ suy tôn tên giặc trong bọn tự xưng con cháu nhà Lê là Lê Duy Cự làm minh chủ, mà Quát tự xưng là quốc sư ngầm du thổ mục Sơn-tây là bọn Đinh Công Mĩ, Bạch Công Trấn, kêu gọi bọn lũ tụ họp ở hạt tỉnh Hà-nội, Sơn-tây để quấy rối).

Hạ lệnh cho phó lãnh binh quan Thanh-hóa là Trương Đức đem 500 binh; vệ ấy, vệ nhất vệ Tuyển phong là Hoàng Thành đem binh vệ ấy và binh ở doanh Thần cơ (20 người), Võ sinh (15 người) đến Hà-nội để sai phái.

Vua tự nghĩ: binh là nanh vuốt của nước, ở Kinh sư có tinh thế là nơi ở trong mà chế ngự bên ngoài. Nay ở Kinh, các doanh vệ, đã từng dồn bổ mỗi vệ 8 đội; mà ở ngoài, các cơ hiện còn 10 đội, thực không phải là cách ở chỗ trọng yếu mà chế ngự nơi ít quan trọng. Bèn dụ sai đình thần xét rõ số binh, nên nghĩ thế nào khiến cho trong và ngoài không có sự chênh lệch về nơi trọng nơi khinh, thì trù nghĩ tâu lên đợi chỉ chuẩn định thi hành. Đình thần tâu xin đợi sau sẽ làm dần. Vua y cho (sau nhân nhiều việc nên bỏ đấy).

Tháng 12, Khoa đạo là bọn Nguyễn Dương Huy tâu: các tỉnh Bắc-kỳ đương có việc, xin hoãn 1 kỳ thanh tra. Vua y cho.

https://tieulun.hopto.org

Trong Kinh kỳ, giá gạo lại cao, vua lại sai phát thóc kho bán ra và cho dân vay.

Phát chẩn cho 2 thôn Vĩnh-hội, Long-vĩnh ở Biên-hòa bị hỏa tai.

Bộ Hình đem vụ án về bọn Đoàn, Kim 8 người, là hưu quan làm việc công sai lỗi, bị xử bồi, phúc tâu lên. Vua thương bọn ấy tuổi già, đều cho khoan miễn cả. Và ha lệnh từ nay về sau, có việc nào giống như thế, phải trích tâu đợi chỉ.

Thự chưởng ấn viện Đô sát là Nguyễn Tống Cương tâu xin cấp giúp lương gạo cho bọn thổ dũng đoàn luyện ở 2 tỉnh Cao, Lạng, và thuế lệ thổ dân cho khấu nộp bằng thứ bạc thổ. Vua đều y cho.

Định lại lệ quan viên văn, võ có bệnh về hưu. Từ nay về sau, phàm các quan viên nếu bị bệnh : văn, thuộc viên tứ phẩm ; võ, thuộc viên chánh, tòng tam phẩm trở xuống đến các viên lục, thất, bát, cửu phẩm đều do viên thống quản hay thượng ty xét không có tình gì là kiếm cớ tránh việc mà bệnh chưa trầm trọng lắm, thì cho phép nghỉ giả hạn chữa thuốc. Nếu bệnh nặng, cấp cho nghỉ 4 tháng, hết hạn thì thôi ; nhược bằng đã hết hạn, mà bệnh còn trầm trọng, mà người ấy đích thực làm được việc, như về văn thì tài năng làm việc nhanh giỏi, học hạnh khả quan ; võ, thì nghề võ mạnh lợn, sai phái đắc lực ; đều phải trình bày rõ ràng ở trong bản sớ, sẽ chuẩn cho về quê chữa bệnh ngày nào khỏi bệnh tư bộ đợi bổ. Người nào là tài hạnh bình thường, làm việc và sai phái bất lực, mà lần này bị bệnh, không thể sai khiến được nữa, cũng phải kê rõ vào trong sớ, tức thì chuẩn cho bắt phải về hưu, không cần cấp cho nghỉ hạn 2, 3 lần. Về lệ bắt phải về hưu, thì người nào văn, xuất thân do khoa mục, võ xuất thân do vũ cử, cùng là

https://tieulun.hopto.org

có công trạng bắt giặc. Thì không cứ là đã đến lệ tuổi, đều được giữ nguyên hàm về hưu dưỡng. Còn người nào không phải vào hạng trên này, mà tuổi 50 trở lên, cũng chuẩn cho giữ nguyên hàm về hưu dưỡng; nếu chưa đến 50 tuổi, đều phải giáng 1 cấp bắt về).

Lãnh binh quan Hà-nội là Lê Tố phá được bọn giặc ở xã Quyên-sơn. Án sát sứ là Nguyễn Văn Vỹ và phó lãnh binh quan là Ngô Nghè cũ phá được lũ giặc ở xã Đồng-dương, bắt được đô thống trung quân của giặc là bọn Nguyễn Văn Tuấn (ngụy quân công Nguyễn Đình Huấn, ngụy chánh tướng trung quân Hoàng Văn Nho, ngụy lãnh binh Lê Văn Trường) đem về, tâu báo tin thắng trận.

Vua xuống dụ sai lập tức phải yết thị khắp nơi: phàm dân thường bị ức hiếp theo giặc mà đều giải tán về nơi đồng ruộng thì cho được tự đổi mới, bất tội truy xét; hoặc kẻ nào biết hối lỗi ra lực bắt chém được đầu mục bọn ấy đem giải quan, thì tha cho tội trước, lại được thưởng hậu nữa. Nếu số bắt được nhiều người, phải tra xét cho chóng, tên nào là cùng bọn làm giặc thì bắt giam đợi xử án; tên nào không tội, thì tha ra, để khỏi đến nỗi lan cập đến bình dân.

Hạ lệnh cho phó lãnh binh quan ở Nghệ-an là Trần Bái đem 1.000 biền binh đến Ninh-bình, lưu lại 500 người đóng giữ ở đấy rồi tự đem 500 người đi Hà-nội, để dự bị sai phái. Cho Nguyễn Trọng Thao, chưởng vệ, quyền giữ chức đề đốc Kinh thành, đổi đi lãnh đề đốc Hà-nội, chuẩn cho Thao phải đi ngay để kịp bàn bạc việc quân.

Bọn giặc tràn qua sang huyện Yên-sơn, phủ Quốc-oai tỉnh Sơn-tây quấy nhiễu cướp thóc, cũi các thứ ở xã Hoàng-xá. Tổng đốc là Nguyễn Bá Nghi, phái bộ biền đi đánh phá được tan, bọn giặc trốn qua phủ

https://tieulun.hopto.org

Vĩnh-tường, đốt, cướp huyện thành Tam-dương. Đầu sỏ bọn giặc là Cao Bá Quát đến huyện Mĩ-lương cùng với suất đội cơ Sơn-dũng là Bạch Công Trân kết viện. Nguyễn Bá Nghi đem việc tâu lên, xin điều động binh để đủ sai phái. Vua lập tức cho phái 500 quân ở Thanh-hóa đến đóng Sơn-tây; lại chuẩn cho treo giải thưởng không kể là quan, quân, dân, dũng, hoặc là người theo bọn giặc người nào có thể bắt sống được tên đầu sỏ ngụy xưng là quốc sư của giặc là Cao Bá Quát đem giải quan, thì thưởng 500 lạng bạc; nếu ai giết chết được thì thưởng 300 lạng bạc, lại thưởng thụ chức hàm để khuyến khích.

Phó lãnh binh quan Sơn-tây là Lê Thuận cả phá được bọn giặc ở huyện Yên-sơn, Cao Bá Quát thua bị chết, và bắt được đầu mục (ngụy thượng thư là Nguyễn Kim Thanh, ngụy phó vệ là Nguyễn Văn Thực) và bọn giặc đem về (chém được hơn 100 thủ cấp, và bắt sống hơn 80 tên). Giặc lui về huyện Chương-đức đốt, cướp huyện thành, tri huyện là Đặng Tư Siển trốn.

Vua ha lệnh đem thủ cấp của nghịch Quát, do trạm đem đi giao cho các tỉnh Bắc-kỳ đem bêu cho mọi người biết rồi băm nhỏ quăng xuống sông. Suất đội là Đinh Thế Quang có công bắn giết được Quát, thưởng thăng cai đội.

Tuần phủ Hưng-yên là Vũ Trọng Bình tâu đem việc thắng trận ở Đông-các, xin thưởng cho niết thần Nguyễn Văn Siêu và phó lãnh binh Vũ Tước để tỏ sự khuyến khích. Vua nói: Nguyễn Văn Siêu, Vũ Tước khi ngày thường, việc võ về trị an trái phép, cầm phòng chế ngự bất lực để đến nỗi bọn giặc vô cớ sinh sự; các viên ấy đã được giáng cấp, trừng phạt qua loa, đã là may lắm. Nay tên đầu sỏ là Lí Văn Tăng còn chưa săn bắt được, thế thì có công gì? Hãy đợi khi

https://tieulun.hopto.org

các viên ấy lập mưu thám bắt được tên đầu sỏ giặc là Tăng và cả bọn giặc đem ra xử án, thì sẽ ban ân, cũng chưa muộn gì.

Sắc cho quan viên văn, võ từ thất phẩm trở lên, từ nay trở đi phàm khi đến đợi ở trong cửa cung thành, không được mặc quần màu đen.

Chuẩn định lệ sứ thần được lưu lại tờ sắc và thụ hàm chỉ cấp cho lục chỉ. Phàm sứ bộ sang nước Thanh, đem mệnh lệnh đi muôn dặm, cần lao kể hàng năm, thì tờ sắc ban ấy, chuẩn cho theo lệ kinh lược sứ, cho phép được giữ lại để làm của báu trong nhà (nguyên trước đi sứ, lúc trở về phải nộp trả sắc). Ngũ phẩm trở lên, và đồng tri phủ, tri huyện ở ngoài các tỉnh, cho chiếu theo lệ cũ (lúc đầu, mới thụ hàm, do bộ cấp sắc; đến ngày bổ thu, lại cấp cáo trục và sắc văn). Còn từ lục phẩm trở xuống, sĩ dân thụ hàng thì, đến do bộ cấp lục chỉ (lệ cũ, hoặc do bộ cấp sắc; hoặc do tỉnh cấp bằng, không giống nhau một loạt đến ngày bổ thu mới lại cấp sắc).

Bọn giặc trốn ở Cao-bằng tràn vào cướp bóc ở huyện Thượng-lang, quyền sung thiên hộ là bọn Hoàng Đình Ngạn ngăn chặn, đánh lui.

Lãnh tổng đốc Hà—Ninh là Lâm Duy Thiếp tâu đem việc thắng trận ở Hà-nội xin thưởng. Vua bảo rằng: bọn giặc ấy là quân ô hợp, mấy lần quan quân đã giết tan, tướng chúng đã mất vía, run lòng, mà án sát Nguyễn Văn Vĩ, lãnh binh Lê Tố thân-hành đốc suất đại binh, lại không hay ứng cứu, để đến nỗi bọn giặc ấy đốt cướp huyện thành Chương-đức, thì dẫu có thắng trận ấy, cũng chưa đủ nói đến công. Vậy việc Nguyễn Văn Vĩ và Lê Tố, hãy tạm để đấy, để bắt các viên ấy có sức làm việc báo hiệu về sau này. Còn tri

https://tieulun.hopto.org

huyện huyện Chương-đức là Đặng Tư Siêu, mới nghe tin giặc đến huyện, đã lẩn trốn liền ngay, chuẩn cách chức, phát đi làm việc ở nơi quân thứ để gắng sức chuộc tội. Còn các người khác, đều chiếu lệ thưởng cho.

Cấp thêm tiền, gạo lương cho các trạm ở Thừa-thiên trở ra Bắc, kể từ tháng này đến tháng giêng sang năm, đều có thứ bậc khác nhau vì Bắc-kỳ có loạn, việc chạy trạm khó nhọc vậy.

Trước đây, bọn giặc ở hạt Bắc-ninh có hơn 100 người tràn vào hạt huyện Gia-bình, huyện viên và bộ biền ngăn đánh, bắt sống được 3 tên. Rồi sau đó, tên đầu mục giặc là Nguyễn Khắc Quyết lại đem bọn lũ hơn 1.000 tên lẻn tới xứ Rừng-ngang (thuộc Sơn-tây) cùng họp nhau với Cao Bá Quát. Khi đi đến mấy xã Xuân-cầu, Đồng-tỉnh, phó lãnh binh Sơn-tây là Nguyễn Ngạo bắt gặp bọn chúng, bắt sống được Khắc Quyết và bọn lũ 15 tên. Đến bấy giờ, bộ đốc Bắc-ninh là Nguyễn Quốc Hoan tâu nói: một dải Rừng-ngang, từ trước đến nay thường làm sào huyệt cho lũ côn đồ thế mà tỉnh thần Sơn-tây sợ lỗi ẩn giấu, để đến nỗi sinh sự ra.

Vua nói: tên thủ nghịch Cao Bá Quát chính là người ở hạt ngươi, trước đây đã xét ra vụ án khởi nguy, thế mà ngươi không biết bắt giam từ trước khi việc xảy ra, để kẻ kia được trốn đi xa, ngầm đến Rừng-ngang sinh việc. Nay tên ấy đã bị bộ biền tỉnh Sơn chém giết được, có công đáng khen, thế mà tỉnh ngươi ai bảo là tỉnh thần hạt ấy sợ lỗi ẩn giấu, lại muốn đổ lỗi cho người mà mưu thoát tội của mình ư? Rất là đáng khinh. Nhưng bọn ngươi trước đã phải giáng chức, nay tạm ghi lỗi, đợi sau này ngươi có bắt được tên đầu mục giặc ấy không? Lấy công chuộc tội như thế nào, hãy sẽ trừng phạt hay khuyến khích.

https://tieulun.hopto.org

Bộ Binh tâu: trong Kinh và ngoài các tỉnh xét nghĩ số giản binh cuối năm đủ, thiếu thế nào? Xin do thượng ty các hạt ấy, theo lệ đăng ký, cứ đến cuối năm khai làm danh sách tư nộp lên bộ để lưu chiểu; không cần làm bản tâu như trước. Đợi sau này đội trưởng, suất đội, cai đội nào đáng được thăng do bộ tra xét trong 1 năm, là đội trưởng mà binh trong thập trốn thiếu từ 4 tên trở xuống; là suất đội mà binh trong đội trốn thiếu từ 9 tên trở xuống, cho được dự cử. Còn binh trong thập trốn thiếu đến 5 tên, binh trong đội trốn thiếu đến 10 tên trở lên, thì đội trưởng, suất đội, đều không được dự cử. Lại văn, võ viên nào, sau khi chết, được ơn truy tặng con các viên ấy được ghi vào sổ anh danh học trường giáo dưỡng, hoặc bổ vào học giám và lộ ấm tử, viên tử, đều xin chiểu theo hàm tặng của người cha mà thi hành. Vua đều y cho.

Hạ lệnh cho mộ binh các tỉnh Nam, Bắc đều phải lưu lại ở ban toàn số.

Chuẩn cho Hà-nội, hết thảy số tiền thóc đáng thu và số tiền về sản phẩm, hóa hạng sãn phẩm đều cho hoãn đến sang năm mới thu nộp. Vì cớ trong hạt đã trải qua nhiều lần đánh bất giặc, dân tình quẫn bách lắm vậy.

Cho vệ úy vệ Cẩm y là Tống Biện thăng thự đề đốc kinh thành.

Cho tả tham tri bộ Hộ là Nguyễn Đăng Uẩn thăng thự tổng đốc Bình – Phú. Vua dụ rằng: dân hạt ấy phần nhiều theo đạo Gia-tô, ngươi nên đặt phương pháp như thế nào để khu xử, không nên nghiêm quá, cũng không nên khoan quá, cần để cho chúng lặng lẽ hóa đổi ngấm ngầm tiêu trừ (thói mê), đều theo chính đạo là được

Tên đầu mục giặc là Nguyễn Qui Phán (tên tổng Đài) và Nguyễn Văn Liệu (tên lý Liệu) ban đêm đánh úp

https://tieulun.hopto.org

phủ thành Nam-sách, Tri phủ là Trần Huy Tích, quản cơ trú phòng là Hoàng Phần, bỏ chạy. Đến ngày mai, ở tỉnh nghe tin báo, bố chính là Lê Bá Đĩnh, phó lãnh binh là Ngô Khánh đem quân và voi đến vây. Buổi tối, minh chủ của giặc là Lê Duy Cự (tức tên là Cả Đồng) và bọn lũ là bọn tân lý Tống đem quân tự Hoàng-kinh đến tiếp viện. Bá Đĩnh và Khánh lui quân, làm cơm ăn. Cự vào trong thành, đến mờ sáng hôm sau, đánh trống, cả bọn kéo đi. Việc ấy đến tai vua, Bá Đĩnh và Khánh phải cách chức, nhưng được lưu nhiệm. Rồi sau Bá Đĩnh và Khánh đem quân và voi đi đánh bọn giặc ở Hoàng-kinh, bắt sống được 98 tên. Thự đốc là Nguyễn Trạch đem tin thắng trận tâu lên.

Vua bảo rằng: bọn Bá Đĩnh hôm trước chễnh mảng, đến nỗi tên yếu phạm bọn giặc đi thoát, tội tình khá đáng. Nay bọn ấy có chắt công nhỏ chiếm giết và bắt sống quân giặc, chưa đủ khấu trừ được tội. Thủ phạm là lũ tên tổng Đài, lý Liệu, hãy còn lọt lưới, thì Bá Đĩnh và Khánh phải hết sức bắt cho được để chuộc tội trước. Còn bọn giặc đã bắt được kia còn chưa phân biệt được kẻ thiện, người ác, phải tra xét rõ ràng cho chúng, tên nào là vào bọn với kẻ gian, ác, thì chiếu lệ giam cấm, đợi xử án; tên nào là bị giặc ức hiếp phải theo, thì lập tức tha ra.

Lãnh tổng đốc Hà—Ninh là Lâm Duy Thiếp xin cấp trát cho người nước Thanh là bọn Lê Đạt Kỷ nguyên hạng Hướng-nghĩa trước và Hồ Sở Kỷ là chú mỏ, tập hợp phu mỏ và thủ hạ hơn 300 tên (tự biện lấy khí giới, tiền gạo) để phòng giữ thổ tù là Đinh Công Mĩ.

Vua bảo rằng: dùng quân đội cứng mạnh của ta mà chế ngự bọn giặc nhỏ kia, ví như cái lò than hồng đốt cái lông, hà tất phải nhờ đến người ngoại quốc, lại thành ra có sự lo ngại khác. Bèn không cho.

https://tieulun.hopto.org

Cấp thêm bổng lệ cho thái thái trưởng công-chúa (1). Công chúa tuổi hơi cao, tính hạnh hiền thuần cẩn thận, vì bị bệnh lâu ngày, chưa tiện gia phong, cho nên xuống du chuẩn cho cấp thêm bổng lệ : mỗi năm 100 quan nữa, cho đủ số 400 quan, và 60 phương gạo đủ cho 300 phương gạo trắng, theo đúng như lệ. Bắt đầu thi hành từ sang năm.

Năm ấy, ở Kinh và ngoài các tỉnh, các hạng thuyền phải đi đò thám và vận tải công 493 chiếc, bị lỡ việc (vì bão) 15 chiếc ; còn thì đều trở về thanh thỏa.

TIMSACH.COM.VN

(1) Thái thái trưởng công chúa : Bà cô vua.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

QUYỂN XII

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Ất mão, Tự-đức thứ 8 (Thanh Hàm phong năm thứ 5) [1855]. Mùa xuân, tháng giêng, tha miễn cho số thuế chính cung hiện thiếu cùng số tiền, thóc bán và cho dân vay [ở các hạt]; Thừa-thiên từ cuối năm thứ 7 trở về trước? Quảng-nam trở vào Nam đến Hà-tiên từ cuối năm thứ 6 trở về trước? Quảng-bình trở ra Bắc đến Cao-bằng từ cuối năm thứ 5 trở về trước.

Đầu mục bọn giặc (bọn Đinh Công Mĩ) là Nguyễn Văn Diễn (ngụy tham tán), Nguyễn Văn Ngôn (ngụy kiểm điểm), Hà Văn Năng (ngụy tham tri), Hoàng Ngọc Thanh (ngụy trung úy), Nguyễn Văn Trung (ngụy cai đội), Nguyễn Văn Thuận, Nguyễn Đức Mậu (đều là gián điệp do thám của ngụy) đã bị xử giết chết.

Vua dụ rằng: từ mùa đông năm ngoái đến nay, các tỉnh: Hưng-yên, Hà-nội, Sơn-tây, Hải-dương, Bắc-ninh đều có bọn giặc lén lút phát ra, mà các xã thôn, hoặc có làng chiếu theo địa giới canh giữ; hoặc có làng ở tiếp giáp bên cạnh giặc không chịu theo mà bị chúng đốt phá; lại có làng cùng nhau theo quan, quân, đi đánh giặc lập công; những xã dân chuộng việc nghĩa, biết

https://tieulun.hopto.org

lễ phép như thế, các viên đốc, phủ đều phải xét rõ thực trạng, lập tức đem các người cai tổng, lý dịch ấy, phân biệt nghĩ thưởng, để tỏ ra ý của triều đình biểu dương phong lục. Lại các tên đầu sỏ bọn giặc như tên Kỳ Đồng là con cháu nhà Lê và Nguyễn Khắc Sinh, Đỗ Đình Thanh, phó tổng Binh, thì xét xem tên nào là chính thủ yếu phạm, liệu định ra giải thưởng (từ 100 lạng đến 10 lạng), quan, quân, thứ dân người nào có thể bắt hay chém được bọn ấy giải đến quan, sẽ chiếu hạng thưởng cấp lập tức; hoặc trong bọn chúng tự bắt chém được nhau, đến quan đầu thú thì được miễn tội, và lại chiếu lệ thưởng ấy chiết đi một nửa thưởng cấp cho. Khiến cho bọn giặc phải chịu hình pháp cả một loạt, để tuyệt cái mầm loạn.

Cho : Hoàng Chiến (nguyên chưởng vệ, quyền chưởng doanh Hùng-nhuệ) thăng thự thống chế Hữu dực, doanh Vũ lâm; Tôn Thất Trực (nguyên lãnh binh Khánh) thăng bổ chưởng vệ, quyền chưởng doanh Hùng-nhuệ.

Tên đầu mục giặc (ngụy quân công tên là tổng Binh tức bọn Vũ Duy Binh) Vũ Văn Lực, Nguyễn Tiến Cơ bị xử tội giết chết (Cơ là phó tướng của giặc, viên trí phủ Lý-nhân là Lê Hữu Thanh, dụ đến giết chết. Lực đỗ tú tài, làm tham mưu cho giặc bị Ninh-bình bắt được đem giải về Hà-nội chuyển giao cho Sơn-tây tra xử, rồi lãnh tổng đốc Hà—Ninh là Lâm Duy Thiếp đem giết đi. Thiếp vì tội tự tiện giết người, phải giáng 1 cấp, được lưu lại làm việc).

Vua thấy những tên đầu mục bọn giặc như Đinh Công Mĩ, Bạch Công Trân cùng tù Lê Duy Cự, Lê Duy Huân, Lê Duy Đạo, Nguyễn Đăng Trạc phần nhiều chưa bắt được xử tội, bèn xuống dụ sai địa phương sở tại đều phải chiếu từng tên đó bắt đem trị tội, cho

https://tieulun.hopto.org

tuyệt hết mầm mống gian ác. Lại thấy Đinh Công Hồ, Đinh Công Cương tuy là em Công Mĩ, Công Cầm, mà hay biết lẽ thuận, nghịch, ra thú rồi theo đi việc quân đánh giặc chuẩn cho đều được miễn tội, và ủy cho chúng chiêu dụ, tập hợp các binh, dân của chúng cũ quản trước, đi theo Đinh Công Dưỡng bất kể phạm lập công.

Huân 禮 tức tên là cả Huân 奇 鑫, lại tên là cả Ôn, hoặc tên là Cả Huân (奇 勳). Rồi sau Cự bị bắt thì Đỗ Thế Hùng, Đỗ Như Long, và Trần Đức Thao, tên tổng Kiểm, tên Lý San lại cùng nhau phù tên Huân làm minh chủ. Đạo cùng Huân, Cự là anh em con chú, con bác với nhau. Đều xưng là con cháu nhà Lê. Trac cũng là bé lũ của Đinh Công Mĩ.

Tên đầu mục giặc là Nguyễn Văn Lệnh (chánh lãnh binh tiền quân của giặc) bị xử tội giết chết. Lang trung là Nguyễn Kim Xuyến (cáo bệnh, ở quê) vì biết tình hình của giặc không tố cáo ra, bị giáng chức bổ đi nơi khác (Lệnh theo nghịch Quát, Xuyến là cháu bên ngoại của Quát (1) và là bố vợ Bá Nha).

Vua dụ rằng: Các tỉnh Hà-nội, Sơn-tây, Hưng-yên, Hải-dương, trước nhân bọn giặc quấy nhiễu, dân tình quẫn bách. Vậy số thuế đáng thu về vụ đông năm ngoái mà thu chưa xong, cho hoãn đến vụ hạ này thu nộp nốt. Dân ở các hạt: Ninh-bình, Bắc-ninh, Nam-định, từng đã theo sai phải, thì tình thần cũng nên châm chước, lượng xét tình hình hiện tại, phân biệt ra mà tâu xin hoãn thu, để thư nỗi khẩn cấp cho dân.

---

(1) Nguyên chữ Hán chép là « diệt », nghĩa chữ « diệt » tức là cháu gọi bằng chú, bác, nhưng Xuyến họ Nguyễn, không thể dịch là cháu gọi bằng chú, bác được mà chữ « sanh » mới là cháu gọi bằng cậu. Đây chép là chữ « diệt » xin tạm dịch là cháu bên ngoại.

https://tieulun.hopto.org

Cho thị lang sung làm việc Nội các là Vũ Duy Ninh thăng thự hữu tham tri bộ Lại; bố chính sứ Nam-định là Ngô Bính Đức thăng thự tả tham trị bộ Hộ.

Chuẩn cho thự Hậu quân đô thống phủ Đô thống lãnh tổng đốc Long—Tường là Lê Đình Lý; thự tổng đốc Nam—Ngãi là Trần Tri; thự thượng thư bộ Lại là Tôn Thất Thường; đều được thực thu.

Phát chẩn cho xã Tràng-liệt tỉnh Hải-dương bị hỏa tai.

Tên đầu mục giặc hạt nước Thanh là Phú Á Tử bị xử tội giết chết.

Bọn giặc ở Sơn-tây (bọn lũ với tên minh chủ của giặc là Lê Duy Cự) là Đặng Đình Hỹ (Hậu quân trung đồn của giặc), Hoàng Văn Tôn (Hữu quân tả đồn của giặc), Đặng Thế Nẽo (Hậu-quân hữu đồn của giặc) và Đặng Đình Thuỵ ở Ninh-bình (Trung quân của giặc) đều bị bắt, đóng cũi đưa về Kinh, đem giết cả.

Toán giặc hạt nước Thanh, đến cướp xã Thượng-cống, tổng Nga-ô, huyện Thượng-lang. Quyền sung thiên hộ là bọn Nông Qui Hảo chia đường đánh giết toán giặc ấy, phải lui.

Lãnh tổng đốc Hà—Ninh là Lâm Duy Thiếp nghĩ xin 10 việc: các tên thám tử và đinh ngoại tịch bắt được tại trận, xin tạm miễn cho đăng sổ đinh, đợi sau sẽ làm dần.

Những người họ thân phải để tang nhau 1 năm, của tên giặc nào là thứ yếu phạm và tên nào là bọn lũ theo giặc, đều xin miễn xử tội lấy và miễn tịch biên tài sản của chúng.

Nếu bắt được kẻ phạm nào mà có cung xưng ra những đứa đi theo trong bọn thì xin đình việc tra bắt các đứa ấy.

https://tieulun.hopto.org

Bắt được 6 quả ấn của giặc và sắc văn, giấy tờ của giặc, xin cho tiêu hủy đi.

Các dân làng bị giặc đòi tống tiền, lương, và dân xã nào kháng cự bị chúng đốt phá, xin khám xét minh bạch rồi cứu giúp các xã ấy.

Binh, đinh xã nào trốn thiếu từ tháng chạp năm ngoái trở về trước, xin hoãn hạn sung điền số lính 6 tháng và miễn cho chức dịch không phải xét nghĩ 1 lần.

Hơn 400 binh ở vệ Tuyển phong, doanh Thần cơ, đội Pháo thủ, doanh Thủy sư và Võ sinh, cùng là 5.000 binh tỉnh Thanh, 1.000 binh tỉnh Nghệ, xin tạm lưu cả lại đóng giữ tỉnh hạt, và gọi bắt, tập hợp số lính đã mãn hạn, cũng xin lưu lại ở quân ngũ.

Viên quan bị cách là Nguyễn Văn Đạt đi theo sai phải bị bệnh chết, cùng phó tổng Phù-lưu là Nguyễn Sĩ Trạo kháng cự với giặc bị giết, xin tặng hàm và cấp tuất cho các viên ấy.

Phu trạm ở các trạm thuộc tỉnh Hà-nội, xin cấp thêm cho chúng 1 tháng tiền, gạo.

Con đường chạy trạm thay cho đê, hiện còn hơn 2.930 thước, về việc bồi đắp con đường ấy, xin tạm đình hoãn, đợi nước xuống hết sẽ bắt đầu làm.

Vua dụ rằng: Dân ngoại tịch, cho hạn 5 năm mới phải đăng sổ. Bọn can phạm làm giặc, như nguỵ Trung-quân quận công, Trung quân đô thống, Tiền quân thống chế, tham chính, điều bát, thượng thư các danh mục ấy đều là chính yếu phạm, phải chiếu luật nghĩ xử; từ tham mưu trở xuống, đều là thứ yếu phạm, thì chỉ làm tội bản thân tên ấy, thôi; những người theo giặc nhưng không làm chức gì của giặc, mà ra thú, thì miễn tội. Những người bị cưỡng xung đi theo giặc,

https://tieulun.hopto.org

thi theo dụ trước đình việc nã bắt, cho chúng được tự đổi mới. Về ấn, sắc của giặc, xét trong đó lấy 1, 2 thứ nộp lên Bộ để xét thực. Mới rồi bọn giặc quấy nhiễu, mà dân xã nào có thể cùng giặc kháng cự, rồi bị giặc đốt phá cướp bóc, tấm lòng thích làm việc nghĩa và biết lễ phép của dân như thế, cũng rất đáng thương, cho do tỉnh khám rõ, sẽ lượng cho cứu giúp. Nếu dân xã nào cung ứng cho giặc thì không được kể lẫn lộn vào danh sách để tỏ sự khuyến kẻ thiện, trị kẻ ác. Từ tháng 10 trở về trước, hạt ấy vô sự, thì số binh xã nào để thiếu phải chiếu lệ nghĩ xử, cho có sự phân biệt. Năm nay, về thú binh tỉnh ấy, hiện đã phái ra 1 vệ binh ở Kinh, và 1 vệ ở Nghệ-an, tuởng đã nhiều lắm, mà việc bắt giặc, nay đã hơi thư, hãy đợi ngày nào các thú binh ấy đi đến nơi nên lưu lại, nên thả về, sẽ do tỉnh tâu lên thi hành để cho sức binh được thư thái.

Viên bị cách chức là Nguyễn Văn Đạt, đi theo việc bắt giặc, giữa đường bị ốm chết, truy tặng cho hàm Hàn lâm điển bạ và cấp tiền tuất 40 quan; phó tổng Nguyễn Sĩ Trạo, truy tặng chánh cửu phẩm bá hộ. Các phu trạm đã cùng với phu trạm các tỉnh được cấp thêm tiền, gạo rồi, người nào trốt cấp rồi, thì chiếu số khấu trừ đi. Về đường trạm, lệ điều, có quan hệ đến lợi hại của công tư, như dân xã nào có tình trạng đích thực quẫn bách, cho đi làm cỗ công để thay vào chẩn cấp, thì cứ thực để lên cho khấu trừ đi; hoặc là dân sở tại, đều nếu cứ chiếu chỗ đê cũ thuộc địa hạt mình mà cho bồi đắp qua loa, cũng không nên nhất khái đình hoãn cả làm gì.

Lại khi bọn giặc hạt ấy làm nhiễu loạn, mà án sát Nguyễn Văn Vĩ, lãnh binh Lê Tố đồng suất việc dẹp giặc, bắt chém được nhiều tên đầu sỏ và bọn lũ, về các

https://tieulun.hopto.org

lần công trạng của các viên Văn Vĩ, Lê Tố đều phải kê liệt vào tờ tâu đợi chỉ khen thưởng.

Hạ lệnh cho kế tiếp giảm trừ thuế lệ điền thổ cho thôn Linh-chiểu-tây là quê ngoại của nhà vua, một hạn 5 năm nữa.

Hạt Thừa-thiên, giá gạo hạ xuống mau quá, phủ thần đem việc tâu lên, vua mừng lắm.

Bọn đầu mục giặc là Nguyễn Đức Vinh, Nguyễn Đình Quyền bị xử tội giết chết. (Vinh là tướng tả hà, Quyền là phó vệ của giặc). Đinh Nhật Thận (người tỉnh Nghệ-an, đỗ tam giáp đồng tiến sĩ, thụ hàm Hàn lâm biên tu) vì can việc Nguyễn Đức Vinh cũng xưng cho y cũng họp bọn lũ với nghịch Quát, cũng bị giam vào ngục.

Tỉnh Quảng-bình dân bị đói. Tỉnh thần xin phát thóc kho để chẩn cấp. Vua y cho.

Tháng 2, bọn sơn-man ở Quảng-ngãi sấn vào cướp bảo Trà-bàn, tiếp quản đồn ấy là Nguyễn Nhị bắn đuổi chạy.

Chuẩn định các viên danh ở ngạch Hộ vệ cộng 80 người, chia làm 5 ban, mỗi ban đều đặt 2 người hộ trưởng.

Di chuyển nhà học đường Hà-nội dựng làm ở bên tả phía ngoài thành (trước ở trong thành).

Lạng-sơn, Cao-bằng có tuyết nhiều (bấy giờ 2 hạt ấy hiện có giống sâu lúa, tuyết xuống, sâu chết hết).

Án sát sứ Bắc-ninh là Phan Đình Tuyển tâu: dân trong hạt là Nguyễn Văn Vinh già, ốm, khẩn thiết xin nộp 200 hộc thóc tải lên tỉnh Lạng, để chuộc tội cho con hắn là Nguyễn Văn Trương bị tội lưu (Trương say rượu đánh chết người). Vua y cho. Vua dụ quan bộ Hình rằng: cho nộp thóc để tha tội, việc làm ấy thực chưa hợp phép. Nhưng ta nghĩ: kho chứa ở Cao, Lạng, số thóc chưa được dời đào, việc phòng bên ngoài chưa

https://tieulun.hopto.org

được thư rồi, việc vận tải cấp tốc, không khỏi nhọc dân. Vậy hãy tạm tòng quyền một thời, để làm kế tiện cho dân, khi việc yên thì thôi.

Định lại việc sửa làm ngọc diệp và phả hệ họ Tôn-thất, đều 3 năm làm 1 lần, nhưng hạn làm vào các năm thìn, tuất, sửu, mùi (buổi đầu mới dựng nước, việc sửa làm ngọc diệp cứ 6 năm 1 lần ; phả hệ họ Tôn-thất thì 3 năm 1 lần. Năm Minh-mệnh thứ 13, đổi lại, cứ cách 1 năm 1 lần sửa lại, cứ theo các năm ất, đinh, kỷ, tân, quí, tuần lệ mà làm. Năm này là ất mão, chính là đến niên lệ sửa làm, phủ Tôn nhân theo lệ tâu xin. Vua cho là phiền phức, nhân chuẩn cho đổi lệ).

Thổ dân phủ Tây-ninh cướp lấy trâu của quan và của dân. Kinh lược thần là Nguyễn Tri Phương tâu xin chiếu lệ định hạn cho phủ viên phải tìm bắt. Vua bảo bộ Hình rằng : thổ dân thường thường làm càn đánh chết thì hoặc đến gây sự ; tư đi nã bắt, cũng chỉ là hư ứng, nếu bỏ mặc không bận lòng đến thì lại sợ nuôi lớn thêm kẻ gian ác. Bộ hỏi viên kinh lược nên trù nghĩ thế nào phúc tâu. Nguyễn Tri Phương cho là nước Cao-miên gần đây nhân mất mùa, lương thực của dân khó khăn, đến nỗi bọn man ở rừng núi xa họp nhau đi cướp để sinh sống, chắc không phải là do Phiên vương xui khiến, Dương trường đánh chết, tưởng cũng không đến nỗi gây sự. Xét ra dân Miên chỉ trông nhờ vào dân kinh bán đổi cho mà thôi. Một khi có việc cướp xảy ra, thì tạm thời cấm bán đổi, tưởng cũng có thể ngăn ngừa được việc làm càn của chúng. Vậy xin do bộ và tỉnh đem ý ấy làm tờ giao cho đầu mục dân Miên nhận xem cho hiểu rõ, để chúng biết sợ hãi, bất tất phải tư súc cho Phiên vương làm gì. Hãy ở trong hạt phủ, huyện ấy, tạm cấm bán đổi, khiến cho chúng quẫn bách, cùng nhau

https://tieulun.hopto.org

đau đớn hối hận, để đến hàng tuần mới cho phép được bán đổi. Nếu làm thế mà không công hiệu gì, thì thần xin thân hành đến tận nơi ấy kinh lí 1 lần, và ở con đường mà dân kinh, dân thổ thường thông hành đi lại, quãng nào quan yếu, liệu lượng đặt đồn phòng thủ 1, 2 chỗ, để ngăn chặn chỗ hiểm yếu. Như thế thì không những thổ dân không dám làm bậy, mà nơi biên cương có thể mong được yên ổn. Vua y cho.

Phát chẩn cho xã Bình-ngô tỉnh Bắc-ninh bị hỏa tai.

Tỉnh Nghệ-an, nhân dân khó kiếm được lương thực, vua sai phát thóc kho giảm giá bán ra.

Tỉnh Quảng-trị cần đòi vua hạ lệnh cho thuê dân khơi đào sông Vĩnh-định để thay cho chẩn cấp (mỗi ngày cấp cho mỗi tên tiền 1 tiền, gạo 1 uyền).

Định lại lệ nộp lễ gả chồng cho công chúa: Lễ nạp thái (1) phụ với lễ vấn danh (2), lệ cũ nộp vàng 20 lạng, bạc 100 lạng, trầu không 2 mâm, cau tươi 2 mâm, trâu đôi con, lợn to đôi con, rượu ngon 2 lỏ. Nay giảm làm 1 mâm trầu, 1 mâm cau; còn thì theo lệ cũ cả.

Lễ nạp trung (3) phụ với lễ nạp cát (4) thỉnh kỳ (5), lệ cũ gấm màu 4 cây, lĩnh màu 10 cây, sa màu 10 cây, trầu không 2 mâm, cau tươi 2 mâm, rượu ngon 2 lỏ

---

(1) « Nạp thái »: nộp các lễ vật mà nhà gái thách lấy.

(2) Vấn danh: nhà trai sai người đem giấy đến nhà gái hỏi tên, và ngày tháng đẻ của người con gái, cùng là mẹ đẻ là vợ cả hay thứ. Nhà gái viết giấy trả lời rõ ràng. Giấy ấy gọi là Canh thiếp.

(3) Nạp trung: tức là nạp tệ, dẫn lễ vật và quần áo trang sức của cô dâu đến nhà gái trước khi cưới.

(4) Nạp cát: chọn ngày tốt định ngày đón dâu nói cho nhà gái biết.

(5) Thỉnh kỳ: đã chọn được ngày tốt rồi, đem lễ vật đến nói với nhà gái xin cưới, nhà gái nhận lời, viết thư trả lời lại.

https://tieulun.hopto.org

bò vàng một đôi, dê béo một đôi. Nay giảm làm 2 cây gấm màu, 4 cây lĩnh màu, 4 cây sa màu, 1 mâm trầu, 1 mâm cau; còn thì theo lệ cũ.

Lễ điện nhạn (1), thân nghênh (2), lệ cũ: chim nhạn một đôi, kim, chỉ một hộp, tiền cỗ 100 đồng, vàng 20 lạng, bạc 100 lạng. Nay bỏ bớt 2 hạng vàng, bạc; còn thì theo lệ cũ.

Bọn giặc ở Hưng-yên là Vũ Văn Đồng, Vũ Văn Ức (đều là học trò Cao Bá Quát, đốt phá huyện thành Phù-cừ) bị bắt đem đi giết.

Thổ phỉ là Bạch Công Trân ra thú. Nguyễn Bá Nghi đem việc tâu lên. Vua hạ lệnh đem tên Trân xiềng khóa giam lại, và nghiêm sức bảo tên phạm ấy ủy cho thân nhân của hắn thám bắt các tên đầu sỏ đưa ra pháp nật, rồi tâu lên, sẽ xử trí. Đinh Công Dưỡng cùng với các tên đầu sỏ đem giải nộp hết thảy, đều được nghỉ thưởng ưu hậu.

Vua dụ cho quan địa phương tra xét kỹ càng những người từ trước phạm tội công phải cách chức, hiện còn chịu việc sai dịch ở dân Như văn do tiến sĩ, phó bảng, cử nhân, giám sinh, tú tài, ấm sinh, viên tử, võ do võ cử, anh danh, giáo dưỡng, cùng là những người nhân tập tước ấm mà bổ quan, có quân công mà phong tước, từ khi về dân làng đến nay, nếu thực biết yên phận giữ bổn phận của mình, hoặc có người nào tình nguyện lại ra làm việc, đều phải xét thực tư bộ, để bộ xét lại;

---

(1) Điện nhạn: ngày xưa khi đón dâu có lệ đem đến con chim nhạn lấy nghĩa là khi con đực hoặc con cái chết, thì con còn sống không vào đôi với con khác nữa.

(2) Thân nghênh: con trai thân đến nhà con gái đón vợ, tức lễ đón dâu.

https://tieulun.hopto.org

tội cũ, người nào không phải tham tang, tội tử thì làm danh sách tâu lên đợi cho truy phục lại nguyên tịch xuất thân và nguyên hàm tập ấm, nguyên trước được phong khi trước, miễn cho không phải chịu sai dịch, hoặc lương cho bổ dùng. Cùng là từ trước đến giờ những người công thần và người nào chết vì việc nước, có con hay cháu trước được tập ấm, rồi bị lỗi phải cách, mà không phải là lỗi lớn, thì cũng phải tra xét rõ ràng tất cả, làm bản tâu lên, đợi chỉ cho truy phục lại nguyên ấm, để được giữ việc thờ cúng lâu đời.

Miễn cho Đỗ Quang, lãnh bố chính Nam-định về khoản tiền bồi tang vật, vì đã lầm lỗi trong khi làm việc công. Vua bảo bộ Hình rằng: Đỗ Quang làm quan giữ được thanh liêm, nên miễn cho viên ấy, để tỏ sự khuyến khích.

Nên thưởng thọ dân 100 nguời ở Quảng-nam (Lê Văn Thúy, Nguyễn Tham Lễ, Nguyễn Văn Diên).

Chuẩn định [lệ cấp tiền tuất] cho dân các hạt bị hạn hỏ cần là binh, phu thì cấp tiền tuất 3 quan; là tráng, dân cấp 2 quan; còn thì đều 1 quan và vải trắng mỗi người đều 10 thước.

Sai Chưởng Phúc Minh (chưởng vệ, quyền chưởng doanh Long vũ) kiêm chưởng doanh Tiền phong (nguyên chưởng là Phạm Sĩ vì ốm khuyết).

Tượng binh ở Gia-định là Lê Văn Bức dong voi làm chết người (đàn bà chửa). Nguyễn Tri Phương nghĩ đem chém ngay; bộ Hình đổi nghĩ lại kết tội giao, giam hậu. Vua bảo rằng: bộ nghĩ không đúng, tên Văn Bức dong voi làm chết 2 mạng người, rất là tàn nhẫn, y theo án nghĩ trước, xử chém lập tức.

Toán giặc ở hạt nước Thanh quấy cướp các tổng Thông-nông, Quảng-trù (thuộc Cao-bằng). Quyền sung

https://tieulun.hopto.org

bách hộ là bọn Nông Kim Thạch, Nguyễn Sĩ Hinh chia nhau chặn đường đánh phá, bắt được tên đầu mục giặc là Lý Mân (tức Tăng Danh Hương) và bọn lũ của chúng đem về (Tăng Danh Hương bị xử ăn lăng trì rồi đem đầu bêu lên).

Viên ngoại lang bộ Lễ là Nguyễn Phan đi việc công ra thăm miền Bắc, khi trở về tâu: bọn Hồ Sở Kỳ người nước Thanh hiện ở mỏ Kim-minh tỉnh Sơn-tây, trước nói chỉ mộ trên dưới 20 tên phu mỏ và xin chịu nộp thuế bằng số bạc, không quá 8 lạng. Thế mà nay tên Kỳ tụ tập lung đồ đến hơn 1.000 người. Ở chỗ hiểm yếu, mà xen lẫn với bọn thổ dân phản trắc, thực là không tiện. Xin đợi khi dẹp yên xong việc rồi, sẽ do quan địa phương khám xét thi hành. Về phận sông phía trước mặt dồn Trực-cát ở Hải-dương, thuyền buôn nước Thanh đến đều ở đó, hoặc có lúc đến thuyền ở chợ, lại đóng trộm gạo. Bọn chúng hung tợn ngang ngược, người bảo quản địa phương không thể làm thế nào được, e rằng: bọn đầu sỏ giặc trốn tội kia lại cùng giao thông với chúng. Xin sắc cho tỉnh ấy đuổi những thuyền buôn ấy đi cho khỏi ngại.

Vua bảo bộ Hộ rằng: Việc tên Kỳ mộ phu ở mỏ Kim-minh, bộ phải khám xét, rồi phúc tâu; còn việc thuyền nước Thanh ở cửa biển Trực-cát thì tư cho tỉnh ấy sức đuổi đi.

Án sát sứ Thái-nguyên là Hồ Trọng Tuấn trình bày 3 việc:

(— Xin, các tuần ty ở nơi quan ải và bến sông, phàm các thuyền buôn qua đó, phải chiếu lệ đánh thuế các hàng đều phải biên rõ ràng từng thứ một; nếu chỉ biên qua loa giao cho, thì cho phép chủ thuyền đem bản giấy biên ấy đến kêu quan địa phương, sẽ đem bọn lãnh trưng ấy trị về tội thu thuế phù lạm.

https://tieulun.hopto.org

— Xin, những tên phạm trốn ở hạt Bắc-kỳ, triển hoãn thời hạn cho ra thú tội, nếu hết hạn, chúng không đến thú, thì phủ, huyện lập tức cấp hạn cho tổng lý, đi khắp các hạt lân tiếp, mà dò bắt chúng.

— Xin bỏ lệ cấm dân thổ dùng súng điểu sang). Viện Cơ mật cho là: việc cấp phiếu quan thuế, nếu nhất nhất thứ gì cũng biên rõ ràng, thì sợ rằng chờ đợi nhiều ngày làm tổn hại cho người buôn. Việc cấp hạn cho tổng lý đi khắp các hạt lân tiếp bất kể phạm, thì sợ lại sinh sự nhiễu dân. Còn việc cấm súng điểu sang, nguyên là trừng răn về việc thổ tỳ là tên nghịch Văn nổi loạn; mà nay hãy còn có vụ án Định Công Mĩ phát xuất nữa. Nếu bảo là đặt ra lệ cấm, chỉ để làm đầy hòm túi của bọn quan tham nhũng, thì phàm những quan tham lại một ta sự làm lợi riêng không những chỉ có một việc cấm súng điểu sang mà thành đâu?

TIMSACH.COM.VN

Vua nói: nguyên lời xin, cố nhiên là bất tiện; nhưng mà tuần ty thu thuế phú lạm ngoại lệ, để cầu lợi nhiều, thì thói bậy ấy cũng nên ngăn cấm. Việc những tên phạm trốn tránh, cũng nên đặt phương pháp trách cứ phải bắt cho được. Đến như súng điểu sang của thổ dân, phải nên cấm hết, nhưng chỉ sợ quan lại còn có cái tệ sách nhiễu, mà súng điểu sang vị tất đã cấm được hết mà thôi.

Ở Quảng-ngãi, những dân lân cận phụ vào bảo, chuẩn định cứ 15 ngày làm 1 ban, ban nào đến phiên làm việc, thì tính ngày cấp cho khẩu lương (gạo 1 uyển).

Tháng 3, nêu thưởng cho thọ dân 100 tuổi ở các hạt: (Thừa-thiên: Nguyễn Văn Ân, Quảng-trị: Nguyễn Văn Sĩ, Quảng-nam: Nguyễn Duy Nghiêm).

Cho án sát sứ Quảng-bình là Nguyễn Hữu Hòa thăng thu thái bộc tự khanh, lãnh bố chính sứ

https://tieulun.hopto.org

Hưng hóa, hộ lý tuần phủ tỉnh ấy (nguyên hộ lý là Nguyễn Văn Chấn đổi bổ làm chức ở Kinh).

Dụ bảo các viên đốc, phủ, bố, án, lãnh binh ở các tỉnh Bắc-kỳ về việc trừ bỏ việc tệ hại, làm cho về sau được tốt. Vua dụ rằng: các hạt ở Bắc-kỳ mấy năm trước đây, dân Kinh và Thổ cùng được yên, ninh thiếp một loạt. Trẫm đã lấy làm may cho dân địa phương ấy lắm, mà khen tấm lòng thân người trên chuộng việc nghĩa của dân địa phương ấy đã lâu. Không ngờ năm ngoái nhân vì nghịch thần Cao Bá Quát; âm mưu xui dân nổi loạn, như tiếng muỗi nhiều hợp lại thành tiếng sấm. Khi đầu tuy chỉ quấy nhiễu hương thôn, sau đến đánh cướp phủ, huyện. Dẫu giống kiến lớn, không đủ lay chuyển được cây to, con bọ ngựa không đủ chống chọi với cái xe lớn, nhưng chúng đến đâu thì dân, vật vì đó mà điêu tàn, của cải vì đó mà hao giảm một khi nghe thấy tình hình ấy khiến cho người ta lúc giận khôn xiết. Thế mà dập tắt ngay bọn ấy được sớm, không để đến nỗi chúng lan tràn ra, là vì trong 1 ấp nhỏ 10 nhà, tất có người trung tín, cho nên nước, lửa không cùng tính chất, nên có thể cùng chế khắc nhau, chứ trẫm có tài gì đâu. Song trẫm đã xét nguyên do về việc loạn khởi ra, thực không phải vì cớ một sớm, một tối mà đã gây nên được, chỉ vì mối tệ trăm thứ cố nhiên khó mà nói hết được từng việc. Nay, tạm nói đại lược, tức như: triều đình nhiều lần cứu giúp cho dân rất hậu, chi phí của nước, không biết là bao nhiêu, mà quan lại địa phương, noi theo thói quen, xẻo xén không chán, phàm một việc hay một vật gì, đều lấy tiền làm được thua, khiến cho ơn huệ không xuống đến người dưới, dân đều chứa oán, khinh đời sống, giấn thân vào chỗ chết, mà không biết. Thế thì bọn giặc sở dĩ nổi lên làm loạn, tuy do những kẻ ngoan ngạnh

https://tieulun.hopto.org

hung tợn xui bầy, mà thực tự bọn quan lại không tốt tham lam há khắc lấm ngón để khơi ra. Đó là 1 điều tệ.

Người lâm linh chỉ có ước hẹn về khoản riêng của làng, mà không có sự thực luyện tập, cốt mong cho đủ khóa lệ của làng, may rút khỏi sổ linh. Lòng đã không yên ở nơi hàng ngũ, tinh sức tất, không đủ để chống giữ, đến nỗi bọn bất nhân coi thường mà sinh lòng làm bậy. Đó là 2 điều tệ.

Người làm dân, thích cạnh tranh mà ít có lòng tin, trọng lợi riêng mà khinh điều nghĩa, rủ nhau bọn lũ đến quán chợ uống rượu đánh bạc làm vui; bên trong thì mê hoặc về lời chiêm nghiệm bói toán, bên ngoài thì bị bọn cường hào cổ hoặc lừa dối; 1 chén rượu có thể họp thành đám cướp, một lời nói có thể gây việc binh đao. Đến lúc thất bại, hối lại thì đã muộn rồi. Đó là 3 điều tệ.

Bọn tổng lý, hương hào, nhà nào cũng giàu có, có kẻ tới tớ, hoặc 100 người, hoặc 6, 7 mươi người, rồi chiêu tập bọn côn đồ, chứa ngầm binh khí. Người trong 1 tổng, 1 làng, đều bị bọn chúng hơi nhách mép bắt làm là phải theo. Ai thuận theo thì chúng dử cho chút lợi, trái ý thì chúng lấy quyền thế bức bách. Cho nên bỗng không sinh chuyện ra, mà tổng lý thì tư tình ẩn giấu không báo lên quan, phủ, huyện như không biết đến, phủ, huyện đã không biết đến, thì tình thần cũng khó lòng trích phát ra được. Như ngày nọ, bọn giặc đốt phá phủ huyện, không biết chúng tự đâu đến, mà quan tỉnh, phủ, huyện chỉ ủ tay trong áo ngồi lặng nhìn xem, không ngăn chế chút nào, có thể là một việc đã chứng nghiệm rõ ràng. Đó là 4 điều tệ.

Trong hạt, làng mạc người ở đông đúc, thôn ổ có nhiều ngả đi, lúc thường tuy có thể tự vệ, nhưng đến khi có sự, cũng có thể chứa giấu quân gian. Cùng là một người

https://tieulun.hopto.org

dân, cùng trong một làng, là lương dân chăng, là kẻ sâng bậy chăng, ai có thể phân biệt được? Đó là 5 điều tệ.

Phàm 5 điều tệ ấy đều do ở địa phương không biết ràng buộc từ trước, nên đến nỗi có sự kỳ dị ấy. Cho nên sách luận ngữ có câu « người ta không biết phòng xa, tất có sự lo ở gần đến ngay », là thế. Nay đã bị khát mới đào giếng, bị đói mới cấy, trồng, chẳng cũng muộn lắm ư? Nhưng ta nghĩ tai họa thường xảy ra trong khi quên lãng, đốm phát ra còn nhỏ bé, việc thường gây nên bởi tự tích lũy dần dần mới thành. Sự đã qua rồi, không thể lấy lại được nữa, nhưng về sau này còn có thể theo đuổi mà sửa chữa được.

Nay trẫm muốn răn ngừa việc trước, cẩn thận việc sau, để làm thành một chính sách trị an lâu dài. Nhưng mà mối tệ là tự người làm ra, công việc khó lòng ở xa mà trọn được. Nên không thể nào không bắt buộc các quan đầu địa phương phải nhận trách nhiệm ấy, để xem sự thành hiệu sau này. Nay chuẩn cho các viên đốc, phủ, bố, án, lãnh binh các tỉnh Bắc-kỳ, phải cùng lòng bàn tính xác đáng, tùy việc mà kiến minh, luyện tập binh, vỗ yên dân, thay đổi phong tục, phàm có sự gì tệ hại, tất phải trừ bỏ, thì không mối lợi nào không sinh ra. Các ngươi đều phải kê liệt điều khoản rõ ràng, làm bản tâu lên, đợi chỉ xét định thi hành. Cẩu mong cho quan lại không còn cái thói quen nhân việc công, mưu lợi riêng; quân lính không còn có lòng tránh e ở việc nặng, đến chỗ việc nhẹ; dân không có lòng hám lợi quên nghĩa. Việc nào cũng chấn chỉnh, hạt nào cũng yên vui, ngõ hầu tro tàn không bùng cháy lại được nữa, nhân dân đều hát câu: « Thuận theo khuôn phép nhà vua ». Thế thì bọn khanh có thể che được tội trước, có thể mưu cho sau này được tốt, trẫm còn vui gì bằng nữa.

https://tieulun.hopto.org

Nếu các khanh đã trải qua lời răn bảo lần này mà còn dám im lặng cho xong việc, nhu nhơ nuôi kẻ gian ác, thì trên tội trước lại gia thêm tội nữa, quyết khó lòng khoan tha được. Các ngươi đều phải kính cẩn tuân theo.

Định chương trình đóng lại và sửa chữa các thuyền: (Các hạng thuyền, cứ tính bắt đầu từ năm khởi đóng lên và năm đóng lại: các thuyền nguyên có bọc đồng, cứ qua 5 năm; các thuyền nguyên không bọc đồng, cứ qua 3 năm, nếu có hỏng nát đều tu bổ một lần. Nếu chưa đến nỗi hỏng nát, thì theo lệ sơn dầu, sảm lại, sửa dây thuyền. Các thuyền nguyên bọc đồng lâu đến 15, 16 năm; các thuyền nguyên không bọc đồng lâu đến 9, 10 năm, đã qua hai lần sửa chữa, nếu có hỏng nát quá, không thể sửa chữa được nữa, thì đều do ty có chức trách khám rõ tâu xin tháo xuống thuyền đóng lại; nếu còn có thể chữa được, thì tâu xin tu bổ, không được nhất khái câu nệ theo niên hạn.

Hàng năm các thuyền đi biển, đi sông, sai phái việc công trở về, cũng là vấn đề ở xưởng, mà năm sau dự tính có việc sai phái, nếu có chiếc thuyền nào dầu sơn bong lở, màu sắc nhạt; buồm, dây, các thứ hỏng nát, đều cho phép khám thực tâu xin sơn dầu sảm lại và sửa dây để kịp đến năm sau sai phái.

Về các việc đóng thuyền mới hoặc đóng lại, tu bổ và sơn lại sửa dây, trừ ra chiếc nào đến kỳ hạn, đều do ty có chức trách khám rõ tâu lên để làm; còn chiếc nào tuy chưa đến niên hạn tu bổ hay đóng lại, mà đi biển nhân gió thuyền bị đập phá, hoặc đi sông nhân gió bị mắc cạn, thân thuyền và tài liệu hỏng nát, không thể chở đi được, giặt vào phận biển, có viên chức sở tại đã kết nhận là ngày hôm ấy thuyền ấy bị

https://tieulun.hopto.org

chiều gió nào; rồi do quan địa phương khám rõ, nên tu bổ, hay nên đóng lại, cũng theo sự thực tâu xin mà làm.

Lại từ nay trở đi, phàm các thuyền đi biển, như có đóng mới, hay đóng lại, hoặc sửa chữa thì: ở Kinh do các viên hiệp lý, để đốc làm đốc biện; 1 viên chưởng vệ sung làm giám tu; 1 viên quản vệ, sung làm khám biện; 1 viên suất đội sung làm chuyên biện; các lại dịch đều sung làm tùy biện. Ở ngoài Kinh, do các viên đốc, phủ, bố, án làm đốc biện; 1 viên lãnh binh hoặc phó lãnh binh sung làm giám tu; 1 viên quản vệ, quản cơ hoặc hiệp quản sung làm khám biện; 1 viên suất đội, sung làm chuyên biện; các viên dịch thuộc tỉnh, sung làm tùy biện.

Các thuyền đi sông, như có đóng mới, đóng lại hoặc tu bổ thì ở Kinh và ngoài các tỉnh, lấy 1 viên suất đội, sung làm chuyên biện; 1 viên quản vệ, quản cơ hoặc hiệp quản sung làm giám tu; các viên chưởng vệ, lãnh binh đi, lại đốc suất việc làm; các lại dịch sung làm tùy biện.

Hàng năm việc sơn dầu, sắm dây các hạng thuyền thì: ở Kinh và ngoài các tỉnh đều lấy 1 viên suất đội sung làm chuyên biện; 1 viên quản vệ, quản cơ hoặc hiệp quản đi, lại đốc suất việc làm; các lại dịch sung làm tùy biện. Chiếc thuyền nào mới đóng, mới sắm thuyền, sửa dây thuyền, mà vừa mới bơi chở đi, đã đò hỡ ngay, đều trách cứ vào viên nhân nào trước đã dự làm việc ấy. Chiếc thuyền nào, chưa đến niên hạn, mà đã mau hỏng nát ngay, nên phải tu bổ hay đóng lại, thì: chiếc nào chưa từng tu bổ, trách cứ vào viên nhân nào nguyên phái đóng mới khi trước; chiếc nào đã tu bổ, trách cứ vào viên nhân nào mới phái cho tu bổ, đều phải chiếu hạng xử nghĩ, để tỏ trừng

LUẬN VĂN

https://tieulun.hopto.org

răn. Trong đó, ngạch thuyền biển lấy khám biện, chuyên biện làm đầu ; ngạch thuyền sông cũng là các hạng thuyền hàng năm sơn dầu, sửa dây, thì lấy chuyên biện làm đầu ; còn các người khác đều theo thứ tự giảm tội xuống dần. Về số tiền tang phí tổn bao nhiêu thì: về thuyền biển các người khám biện, chuyên biện cùng bồi 5 thành ; về thuyền sông và sơn dầu thuyền các hạng sửa dây, các người khám biện, chuyên biện cùng chia nhau bồi 5 thành ; còn 5 thành, đều trách cứ các viên nhân dự làm việc ấy, chia cổ phần mà bồi, để trọng của kho. Thuyền nào, đã đến niên hạn tu bổ, mà gỗ ván còn bền ; đã đến niên hạn đóng lại, mà gỗ ván còn có thể tu bổ được ; thì các viên nhân trước đã phái dự làm việc ấy, đều do Bộ phân biệt ra mà nghỉ thưởng, để tỏ sự khuyến khích.

Lại từ nay trở đi : như có sửa, đóng các thuyền vua ngự, khi tới kỳ sẽ do ty có chức trách, chiếu tùy công việc nhiều, ít mà phái làm. Về các hạng thuyền, nếu có sửa, đóng, trừ ra liệu lượng bất thợ làm thì không kể, còn như phái bắt biền binh, thì : các hiệu thuyền bọc đồng, các thuyền lớn như : thuyền Bảo-long, Phi-loan, Thụy-hồng, Tường-nhạn, Bằng-đoàn là hạng thuyền quân lớn v.v... khi đóng mới hay đóng lại, đều phái 100 tên biền binh, định hạn 10 tháng ; khi tu bổ, đều phái 80 tên biền binh, định hạn 6 tháng ; khi sơn dầu sửa dây, đều phải 30 tên biền binh định hạn 2 tháng.

Thuyền hạng nhất, như thuyền : Thần-dao, Tiên-lị v.v... khi đóng mới hay đóng lại, đều phái 80 tên biền binh định hạn 8 tháng ; khi tu bổ, đều phái 60 tên biền binh định hạn 5 tháng ; khi sơn dầu, sửa dây đều phái 25 tên biền binh, định hạn 1 tháng 20 ngày.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Thuyền hạng nhì, như thuyền: Điêu-phi, Chuẩn-kích v.v... là thuyền hiệu đi đại dương, khi đóng mới hay đóng lại, đều phải 70 tên biền binh, định hạn 7 tháng; khi tu bổ đều phải 50 tên biền binh, định hạn 4 tháng; khi sơn dầu, sửa dây, đều phải 20 tên biền binh định hạn 1 tháng 10 ngày.

Thuyền hạng ba, như thuyền hiệu đi biển v.v... khi đóng mới hay đóng lại, đều phải 60 tên biền binh, định hạn 6 tháng; khi tu bổ, đều phải 40 tên biền binh, định hạn 3 tháng; khi sơn dầu, sửa dây, đều phải 18 tên, định hạn 1 tháng.

Thuyền Hải vận, thuyền Hải đạo, thuyền đi tuần, kể cả kiểu mới, kiểu cũ, khi đóng mới hay đóng lại, đều phải 50 tên biền binh, định hạn 3 tháng; khi tu bổ, đều phải 30 tên biền binh, định hạn 2 tháng; khi sơn dầu, sửa dây, đều phải 16 tên biền binh, định hạn 25 ngày.

Thuyền ô, thuyền chu, thuyền lê hạng lớn (1), thuyền sam bản lớn, thuyền giang vận, thuyền đại khinh khoái, khi đóng mới hay đóng lại, đều phải 30 tên biền binh, định hạn 3 tháng; khi tu bổ đều phải 20 tên biền binh, định hạn 2 tháng; khi sơn dầu, sửa dây, đều phải 14 tên biền binh, định hạn 20 ngày.

Thuyền lê hạng nhỏ, thuyền khoái, thuyền sai, thuyền đĩnh, thuyền dẫn đĩnh, thuyền sam bản, khi đóng mới hay đóng lại, đều phải 20 tên biền binh, định hạn 2 tháng; khi tu bổ, đều phải 15 tên biền binh, định hạn 1 tháng rưỡi; khi sơn dầu, sửa dây đều phải 10 tên biền binh, định hạn 15 ngày.

Dây có các hạng thuyền do bộ binh các doanh, vệ ở Kinh coi giữ thì phàm có sửa, đóng, chiếu lệ lĩnh gỗ,

---

(1) Thuyền ô: thuyền sơn đen; Thuyền chu: thuyền sơn đỏ; Thuyền lê: thuyền có chạm khắc.

https://tieulun.hopto.org

cây, và phái biền binh lên núi tìm dẫn tải về để sung làm. Về thuyền lê hạng lớn, khi đóng mới hay đóng lại, đều phái 40 tên biền binh, định hạn 3 tháng; khi tu bổ đều phái 35 tên biền binh, định hạn 3 tháng. Về thuyền lê hạng nhỏ, thuyền binh sam bản, khi đóng mới hay đóng lại, đều phái 35 tên biền binh, định hạn 3 tháng; khi tu bổ đều phái 30 tên biền binh, định hạn 3 tháng; khi sơn dầu, sửa dây, thì chiếu theo khoản trước mà làm. Những thuyền về các hạng ấy, như có sửa, đóng sơn và sửa dây, đều chiếu theo trong hạn hiện đã làm xong; nếu có 1 hạn nào để chậm trễ, thì do bộ Công trích ra tham hặc, chiếu luật nghĩ xử, để tỏ sự trừng răn. Các hạng thuyền đóng mới, đóng lại, tu bổ và sơn dầu, sửa dây, thì gỗ ván hỏng nát đáng phải chi tiêu bao nhiêu, do thượng ty khám rõ dự trù bổ trước, theo đúng sự thực làm bản tư trình, bộ Công tra xét xong rồi, làm bản kê khai do bộ xét, rồi cho tiêu khoản. Còn về khoản phái viên hội đồng đăng ký thì đình chỉ. Trong đó, thuyền các hạng tháo ván ra thì đanh sắt và các thứ bằng sắt tháo ra cân nặng bao nhiêu phải thu chứa lại để phòng dùng đến. Số danh sắt và vật liệu bằng sắt, cứ khi làm trước chi ra bao nhiêu, chia làm 10 thành, trừ hao cho 4 thành, thu lại 6 thành, để có định chuẩn.

Cửa sông Kim-hưng ở Nam-định bị cát bồi. Tỉnh thần là bọn Nguyễn Đình Tân tâu: Cho là khơi thông dòng sông, là để chia ngả tiêu tiết bớt thế nước của sông Nhị-hà. Trước đây, các khâm sai đại thần nghĩ xin khai 2 sông Thiên-đức, Nguyệt-đức, cho chảy rót về phía đông, để tiêu tiết thế nước ở miền thượng du chảy xô xuống; các sông to vừa, sông nhỏ cũng nên theo thế nước mà khai cho thuận dòng chảy đi. Cho nên sông Vị-hoàng mới có lời bàn đào cho thẳng. Nay

https://tieulun.hopto.org

việc khai 2 sông Thiên-đức, Nguyệt-đức đã vâng lệnh đình công ; các sông to vừa, sông nhỏ cũng không khơi thông nơi nào cả, thì sông ấy có khơi ra, chừng độ hơn 400 trượng thì tiêu được bao nhiêu nước lũ. Huống chi, sông Kim-hưng, mạch đất ngày một nổi lên, hơn nữa lại ở mạn trên có bãi cát nọm mới bồi, mới độ 1 năm nay mà cửa sông ấy hầu thành chỗ đất phẳng.

Nay lại khai sông ấy, thì của nước, sức dân, phí tổn, khó nhọc là nhường nào, mà cũng vẫn không khỏi phù sa bồi lấp. Xét ra lối dòng cũ sông Vị-hoàng tuy có quanh co, nhưng nước còn lưu thông được, nghĩ nên cứ để như cũ, là tiện. Vua y theo.

Nêu thưởng thọ dân 100 tuổi ở Quảng-ngãi (tên là Nguyễn Văn Liễn).

Mở chỉ Toán-nguyên mỏ than Hải-dương, trước đã niêm phong đóng cửa mỏ, nay Lê Đại Kỷ, Nguyễn Hoằng Nghị xin khai mỏ nộp thuế. Lâm Duy Thiếp tâu xin hộ cho.

Huyện Hưng-nhân, tỉnh Hưng-yên, dân tình quẫn bách, vua hạ lệnh cho phát thóc gạo ở kho ra, và thu số thóc tô chưa nộp, tải đến bán cho dân. Lại dụ tỉnh thần xét các huyện trong hạt, từ nay đến kỳ giáp hạt, nếu có tình hình quẫn bách, cứ chiếu thế phát thóc bán ra; rồi đem việc tâu lên.

Vua cho là ở cửa biển Trực-cát thuộc Hải-dương, thuyền người nước Thanh đậu ở đấy nhiều, chúng hung tợn, ngang ngược, đã từng chuẩn cho đuổi đi, nhưng bọn chúng chưa chịu chở ra ngoài khơi, sợ sinh ra lo ngại khác. Bèn dụ cho thự tổng đốc Hải-dương là Nguyễn Trạch rằng: hạt người thuyền người nước Thanh trước đây tự tiện đến đậu ở cửa Trực-cát, trong thuyền có đủ súng ống, khí giới, lên trên bờ kết

https://tieulun.hopto.org

lập lều quán, đong trộm thóc gạo, dỗ hiếp dân bà con gái, nhân sở tại đây có nhiều sự bất tiện, đã bắt đuổi chúng đi, mà không ai dám làm gì được chúng. Nay bọn thuyền ấy lại nói thác là chúng tránh cướp giặc, dời đi đậu ở phận sông xã Nhất-sơn phủ Kinh-môn, chắc gì chúng không dám làm bậy ư! Vậy Nguyễn Trạch, ngươi phải nghiêm ngặt đuổi ngay hết sạch bọn thuyền ấy ra ngoài khơi, không được chút nào nhu nhơ cho còn đậu lại, hoặc đến nỗi chứa giấu kẻ gian phi sinh việc ra. Lại khám hỏi tình hình, đáng nên xếp đặt thế nào, trù tính cho kỹ càng, làm bản tâu lên đợi chỉ, tuân theo mà làm.

Định lại lệ khóa và hạch các sĩ tử. Phàm gặp năm thi hương, thi giám thần, học thần ở Thừa-thiên, và Tả, Hữu trực cùng các tỉnh Nam, Bắc-kỳ, đều lấy ngày 15 tháng 4 hội đồng các giám, khảo, hạch và khảo khóa các học trò. Đến ngày 5 tháng 5 thì treo bảng. Việc làm danh sách, đệ danh sách, loại khai (1) số học trò, cùng là chiếu thu quyển hạch, quyển khảo, đều chiếu theo lệ cũ. Người nào ứng hạch hay ứng khảo, thì hoặc thi ở nơi trường thi cũ, hoặc ở nơi cánh đồng rộng thoáng ở mé ngoài tỉnh thành, chia làm 2 vi. Ai đi hạch, cho vào vi tả, ai đi khảo, cho vào vi hữu. Khi thu, chứa quyển nộp, chia chứa làm 2 hòm, rồi chiếu lệ điểm duyệt, cho khỏi lẫn lộn.

Về đầu đề khảo, hạch thi: người nào đi khảo, đầu đề ra dự đủ 4 kỳ, cho phép tùy ý chọn lấy mà làm; người nào đi hạch, đầu đề ra, hỏi lược qua đủ lối văn 4 kỳ để xem thực học. Kỳ hạch, cho chiếu theo văn lí chia làm 4 hạng: ưu, bình, thứ và thứ thứ. Người nào lời văn thông hoạt dự ở 3 hạng ưu, bình, thứ, thì

(1) Loại khai: kê khai từng loại.

https://tieulun.hopto.org

biên tên riêng ra một bảng, đều được miễn trừ đi lính, tạp dịch, hoặc 1 năm hoặc nửa năm; rồi đem họ tên các người ấy kê vào danh sách các người được đi thi. Nếu văn lí tầm thường, chưa thể ứng đi thi nổi, mà so với quyển của các người đi khảo cũng ngang nhau, thì đem làm hạng thứ thứ. Rồi đem họ tên các người ấy với các người dự đỗ khảo khóa, hợp lại biên ra 1 bảng, rồi chiếu theo lệ khảo khóa chuẩn cho miễn trừ, nhưng không được kê vào sổ đi thi, để tỏ sự phân biệt. Còn như các người đi khảo, đỗ vào hạng nào, thì cứ chiếu theo điều lệ khảo khóa mà thi hành.

Kỳ hạch, sĩ nhân nếu có người nào đi học nơi xa, cùng là nhân có bệnh, hoạn riêng, chưa thể ứng hạch kịp kỳ, thì chiếu theo điều lệ thi hương, cho phép tục hạch, nộp quyển đi thi. Về các trường từ Nghệ-an trở vào Nam, hạn nộp đến cuối tháng 5 là thôi; các trường từ Thanh-hóa trở ra Bắc, đến cuối tháng 7 thì thôi. Các xã thôn nào gặp có khuyết binh, thì người học trò nào nếu không phải là người đi hạch để vào thi, mà chỉ đi khảo thôi, cứ chiếu theo lệ trước mà thi hành.

Về 3 đạo: Quảng-trị, Phú-yên, Hà-tĩnh phàm gặp năm nào có thi hương, do viên coi các đạo ấy, đều vào ngày mồng 1 tháng 4, chuyển sức cho các viên giáo, huấn thông sức cho trong hạt biết: người nào đi hạch, phải đem quyển hạch nộp tại các viên huấn, giáo các đạo ấy, rồi do quan ở đạo ấy phát đệ giao cho giám thần, học thần thu nhận, và sức cho học trò phải tới phủ (Thừa-thiên), tới tỉnh mà ứng hạch; sẽ lại do giám thần, học thần hội đồng với tỉnh, phủ, huấn, giáo ra đầu đề sát hạch. Các giáo, huấn ở đạo ấy phải lưu lại ở đạo để khảo khóa học trò. Người nào đi khảo khóa thi, nộp quyển ở đạo, đợi đến ngày 15 tháng 4,

https://tieulun.hopto.org

vẫn do quan ở đạo đốc đồng với huấn, giáo chiếu lệ ra đầu đề khảo khóa. Đến ngày 16, quan ở đạo kiểm lại quyển khảo chứa vào hòm, đệ giao giám thần, học thần chiếu nhận. Ngày hôm ấy, các viên huấn, giáo đều phải tới giám, tới tĩnh, thông xét cả quyển hạch, quyển khảo điểm duyệt tất cả, rồi do giám thần, học thần châm chước định lấy đỗ hay loại bỏ, rồi ra bảng 1 loạt).

Vua dụ rằng: Việc bắt giặc ở Bắc-kỳ, hiện nay đã gần yên tĩnh; các tên đầu sỏ của giặc là bọn Lê Duy Cự, Lê Duy Đạo, Lê Duy Huân, Đinh Công Mĩ trốn đến nấp ở các hạt Sơn-tây, Hải-dương, Ninh-bình. Vậy Nguyễn Bá Nghi, Nguyễn Trạch, Tôn Thất Tĩnh các ngươi đều có trách nhiệm trông coi một địa phương, cần phải kịp thời tìm bắt cho được, khiến chúng đều phải chịu tội, để cho xong việc.

TAISACH.COM.VN

Thự tổng đốc An–Hà là Cao Hữu Bằng tâu xin: các tù tội đồ ở các tỉnh Biên-hòa, Gia-định, Định-tường, Vĩnh-long, Hà-tiên, tên nào mà dân làng tình nguyện lãnh nhận, thì do các tỉnh ấy đem phát phối đến nơi gần đó, hạn mãn sẽ giao cho dân, tên nào mà dân làng không tình nguyện lãnh nhận, thì vẫn cứ chiếu nghị cũ (chép ở năm thứ 5) phát giao cho tỉnh ấy nhận làm, cho được giảm tiện. Vua y theo.

Tỉnh thần Khánh-hòa tra ra tên Nô Yêm ở sách Duy-vạn, tên Nô Vang ở sách Kha-luân, vốn cùng với tên Lạp hiệp hiềm, họp bọn cướp bóc, nhân thế mà làm lỡ giết chết biền binh. Tỉnh thần lập tức gọi họp 500 biền binh ở ban đang nghỉ, bàn định cùng nhau ủy cho Niết ty là Lê Văn Dự cùng với phó lãnh binh là Lê Xuân đem quân đi đánh diệt bọn ấy, rồi sau đem việc tâu bẩm. Vua cho là chưa được chỉ mà đã mang

https://tieulun.hopto.org

quân đi, quân đã đi nửa chừng thế khó mà ngăn lại, đều phạt bổng mỗi viên 1 năm.

Thanh-hóa, Hà-nội, dân khó kiếm được lương thực. Vua ha lệnh cho phát thóc kho ở tỉnh ra, tỉnh giảm giá bán cho dân.

Tha các tù phạm tội quân, lưu và các tên không rõ họ và quê quán (cộng 22 tên phạm) trước giam ở Sơn-tây, sung làm tiền khu để gắng sức làm việc, chuộc tội, dần bổ làm lính đội đầu thành.

Định lệ cho ngạch giản binh, mộ binh được về phụng dưỡng ông bà cha mẹ già. (Phàm giản binh, mộ binh nào có ông, bà, cha, mẹ 70 tuổi trở lên, xác thực không có chú, bác, anh, em và cháu ruột, hoặc là có, mà những người ấy còn thơ ấu nhỏ tuổi thì : về ngạch giản binh, do thượng tư sở tại, sức cho lý dịch, thân nhân ở nguyên quán làm đủ giấy cam đoan chắc chắn, tới viên phủ, huyện, châu, đạo ấy đóng ấn, kết nhận là đích thực thì sức bắt tên khác để thay điền vào. Về ngạch mộ binh, do quan địa phương sở tại, sức cho lý dịch, thân nhân ở chính quán hay nơi ký ngụ của tên ấy hoặc là người cùng quê quán, cùng tỉnh, đóng dấu, kết nhận là đích thực, thì sức cho viên quản suất ấy mộ tên khác điền vào. Thượng tư các hạt ấy, cho tên nào về quê để nuôi ông bà cha mẹ già thì cho bộ biết).

Chuẩn định: quan viên văn, võ nào bị lỗi, trước đã giáng chức lưu lại; sau lại bị giáng chức đổi đi, thì miễn cho không tính gộp lại, về cấp giáng, lưu trước, vẫn phải giáng lưu.

Các tỉnh: Thanh-hóa, Khánh-hòa, Hà-tiên, Quảng-nam, Hà-nội, Biên-hòa, Gia-định, Nam-định, Ninh-bình, Tuyên-quang đăng bảng danh sách sát hạch về tháng kỳ trọng xuân. Vua xem bản danh sách bảo Các

https://tieulun.hopto.org

thần rằng: toàn tài khó được mấy người, nếu không phải là người học hạnh và chính sự đều hơn người, sao đủ đáng kể là hạng ưu. Thế mà tỉnh Thanh-hóa dự hạng ưu là lãnh đốc học Nhữ Bá Chi, thì chỉ kể tới văn học, phẩm hạnh mà không từng vạch ra thực trạng chính sự. Cùng là tri huyện Nguyễn Văn Khanh, tại chức vừa mới 8 tháng, thì chính lệnh hay, dở vị tất đã biết rõ; huống chi việc binh, lương, xét kiện, có được thanh thỏa hay không, cũng không nói đến, mà chỉ đem 1 việc sát hạch lệ mục, xếp vào hạng liệt. Hình như là chỉ lấy 1 việc mà che trùm cả 1 người, thì lấy gì tỏ ra sự công bằng, đúng mức. Thậm chí người hậu bổ, chưa có phẩm hàm, cũng cho được sát hạch, thực là trái với lời dụ.

Tri phủ Khánh-hòa là Đỗ Thúc Tĩnh kia, chỉ lấy phẩm hạnh mà đem tâm trạng ưu; đã đem làm hạng ưu rồi lại xin theo thứ tự thăng chuyển. Ở Hà-tiên dự vào hạng ưu là Trần Thiện Chỉnh, chỉ nói là học hạnh khả quan, mà lý lịch ghi dưới tên, chưa có thực trạng gì hơn người. Ở Quảng-nam dự vào hạng liệt là giáo thụ Trần Hoằng Tốn, do cử nhân xuất thân mà nay bảo là tài, hạnh tầm thường, không làm nổi việc, nhưng không có thực trạng đáng làm bằng cứ. Các viên ấy đều chuẩn giao về bộ để xét lại.

Xét ra biết được nhân tài là khó, tất phải tham hỏi với mọi người, và cũng nên tự mình nhận xét lấy nữa, mới là xác đáng. Như ở Hà-nội, chỉ nói rằng: đã xét lời nghị luận của dân thứ, sĩ phu, chứ không dám lấy ý riêng mà bình luận. Thế thì người nào hay dở, vị tất đã biết rõ sự thực. Về nghị định sát hạch, chỉ có 4 hạng là ưu, bình, thứ, liệt; thế mà Biên-hòa, Gia-định đặt thêm ra 1 hạng bình thứ nữa. Giữ thử bảo rằng: tài, phẩm người ta không đều nhau, trong đó có người

https://tieulun.hopto.org

này hơn người kia một chút, giáng xuống hạng thứ thì ức quá, đem lên hạng bình thì chưa xứng, thì sao không tâu lên đợi chỉ.

Ở Nam-định dự vào hạng ưu là đốc học Lê Lượng Bạt (tên cũ là Thái Bạt) chỉ nói là y học hạnh khả quan, nhưng xét đến chính sự cũng tầm thường, chưa thấy có thực trạng gì. Đốc học Ninh-bình là Phạm Lân, trước can tội riêng, hiện phải cách chức lưu nhiệm. Nay đã đem làm hạng bình, lại tâu xin có thể làm nổi chức án sát, lang trung, chả hóa ra cho nhảy vượt quá ư!

Ở Tuyên-quang dự vào hạng ưu là Trần Danh Vọng, trước đây đem làm hạng ưu, đã bác giả lại; nay lại cho làm người xuất sắc trong hàng phủ, huyện, cứ theo như cũ mà định hạng. Huống chi viên ấy theo danh sách trước thì chỉ nói là học hạnh khả quan; mà bản danh sách này lại nói là đoan chính, tài năng, học rộng, nhưng xét về chính sự, thì y chỉ là người làm đủ chức vụ, không có thực trạng gì đặc biệt hơn người. Đều giao về để xét lại

Lại nói: người ta, không ai được toàn tài, tuy không dám để vào hạng ưu, thì cũng để vào một hạng bình, mà trong đó cũng có kẻ này hơn người kia một chút, nên chiếu theo như lệ ở An-giang đã làm đem lên đứng đầu hạng bình, để khỏi lẫn lộn quá lạm, thì cũng chẳng hại gì.

Giặc biển cướp thuyền buôn ở phận biển thuộc 2 cửa biển Sa-kỳ, Cổ-lũy (thuộc Quảng-ngãi). Các viên quản đốc ngồi ở 3 hiệu thuyền: Tĩnh-dương, Điệu-phi, Bằng-đoàn do Kinh phái đi tuần tiễu, tìm chỗ tiện đậu thuyền cho yên, đều bị giáng chức.

Mùa hạ tháng tư, vua sai thự tả tham tri bộ Hộ là Ngô Bỉnh Đức tạm kiêm quản viện Đô sát (nguyên

https://tieulun.hopto.org

viên kiểm quản là Trương Văn Uyển sẽ chuẩn cho sung chức khâm sai đi tra án ở Quảng-nam).

Định lại lệ xét cử chức kiểm hiệu thiên hộ vệ Cẩm y. (Người nào tại chức đã đủ 3 năm, sát hạch mà nghề võ tinh thông thạo, sai phái đắc lực, thì cho thăng bổ vào chỗ khuyết đáng được thăng ấy; nếu nghề võ bỡ ngỡ, không thạo, làm việc tầm thường, thì đình lại 3 năm, rồi lại hạch, nhưng cứ 3 năm là một khóa, cho có quy tắc nhất định. Đến như viên nào tuổi già mỏi mệt, lẽ mề thì chỉ được làm mãi 1 chức, không được cử bừa bãi).

Về tỉnh Lạng-sơn, những trâu cày và súc sản của dân ở nơi biên giới nhiều lần bị giặc cướp lấy, và bị chết dịch, ruộng đất phải bỏ hoang. Vua sai tỉnh thần sức cho dân lãnh giấy tới kho tỉnh Bắc-ninh nhận tiền mua trâu cày đủ số 2.000 quan thì thôi. Khoản tiền ấy hoãn cho đến năm Tự-đức thứ 11 mới chiếu thu số tiền ấy nộp kho.

Chuẩn cho: giản binh (40 tên nguyên trước thuộc cơ Hậu dũng, Sơn-tây) huyện Tam-nông (đã đổi thuộc vào tỉnh Hưng-hóa) lệ thuộc về Hưng-hóa, đặt thêm làm 5 đội cơ Hưng-hùng; giản binh (9 tên, nguyên thuộc cơ Hưng-hùng ở Hưng-hóa) tổng Cao-phong (đã đổi thuộc về tỉnh Sơn-tây) lệ thuộc về Sơn-tây, để điền vào cơ Hậu dũng. Cơ Hậu dũng nếu còn có thiếu số, thì do tỉnh thần kiểm xem cơ, đội nào có thừa số. (Tỉnh Sơn 10 cơ, có đội nhiều đến 54 hay 55 tên trở lên), chiếu theo địa thế gần tiện mà trích bổ vào cho đủ số binh.

Tên đầu mục của giặc ở Hải-dương là Nguyễn Văn Liệu (tức lý Liệu) phải xử tội giết chết.

Tha cho tù tội đồ là quân lính ở Hải-dương (nguyên trốn đi rồi ra thú).

https://tieulun.hopto.org

Định lại lệ diễn tập trận voi. Mỗi thứ chỉ diễn tập 2 trận thôi, còn kỳ diễn voi tháng 12 thì đình.

Định lại phục sắc khi tế đình nhà Văn-miếu. (Quan chính hiến (1) và 2 viên quan phân hiến (2) ở 2 án thờ tiên triết bên đông, tây, và các viên ứng trực xét lễ nghi, cùng đọc chúc, đều mặc mũ áo đại triều cả, các viên phân hiến các ban được tế theo ở 2 bên đông tây vũ và các người bồi tế, chấp sự, đều mặc áo dài có bổ tử để làm lễ.

Đền Khải-thánh (3): quan khâm mạng và các viên ứng trực xét lễ nghi đọc chúc, cũng đều mặc mũ áo đại triều; các người phân hiến, bồi tế, chấp sự cũng đều mặc áo dài có bổ tử để làm lễ).

Có 3 chiếc thuyền giặc biển vào đốt cướp xứ Hòn-mờ (Khánh-hòa), quyền biện vệ thủy quân là Trần Đình Cẩm vì gặp giặc, đậu thuyền lánh chỗ khác, phải cách chức: thành thủ úy là Đỗ Hựu vì đến hội họp dẹp giặc bất lực, phải giáng chức.

Toán giặc hạt nước Thanh đến cướp phố Ba-sơn (thuộc Cao-bằng), bọn thổ hào là Vi Thượng Nghĩa, Hoàng Văn Long đánh đuổi phải chạy.

Vua bảo Các thần rằng: năm ngoái các hạt Hà-nội, Sơn-tây, Bắc-ninh, Hải-dương, Hưng-yên đều có giặc nổi lên, làm bận phải đánh dẹp. Duy có tỉnh Nam-định hiện được yên ổn, đó cũng là sự may cùng không may đấy thôi.

Duy có triều đình thưởng phạt tin đúng, là để khuyến khích trong nước. Các thú mục như Nguyễn Đình Tân,

---

(1) Chính hiến quan: vị chủ tế ở bàn thờ chính giữa.

(2) Phân hiến viên: 2 vị chủ tế ở 2 bàn thờ đông và tây.

(3) Đền Khải-thánh: Nơi thờ Thúc Lương Ngột sinh ra Khổng-tử.

https://tieulun.hopto.org

phòng thủ chống giữ có phương pháp, thưởng cho gia 1 cấp; Ngô Bình Đức, Bùi Văn Phong, Đỗ Phó, Nguyễn Minh, có dự việc bàn bạc, mỗi viên đều thưởng kỷ lục 3 thứ.

Bộ Hình tâu: năm ngoái các hạt Bắc-kỳ, bọn giặc quấy nhiễu, nhân dân sở tại hoặc bỏ mình theo giặc, hoặc vì giặc ức hiếp phải theo, thực có nhiều lắm. Nay việc bắt giặc đã xong, nhưng hoặc có kẻ còn sợ tội, trốn tránh, vậy xin không kể là kẻ đầu sỏ, là đầu mục và bọn lũ của giặc, đều hạn cho 6 tháng, không cứ là tự mình ra thú, hay nhờ người đến xin thú hộ, đều do thượng ty ấy cứ thực kê danh sách tâu lên, đợi chỉ cho khoan giảm. Còn như bọn bộ biền bắt bậy để cầu thưởng, xin cấm chỉ.

Vua bảo rằng: tên nào ra thú, thì tỉnh (hạt) phải làm danh sách tâu lên, đợi chỉ, không cần phải làm định.

Sửa chữa cửa phía tây nam kinh thành (vì nhân gió bão đổ nát, nên phải xây lại). Vua cho là nắng mùa hạ nóng, việc làm khó nhọc, thưởng chung cho cả từ đồng lí đến biền binh và nhân công, thợ làm 600 quan tiền.

Giặc biển đốt cướp thuyền buôn ở cửa biển Cam-đài (thuộc Khánh-hòa) có người bị giết chết. Thuyền đi tuần là Trương Hóa, thuyền sai phái là Đặng Cải gặp giặc đều chạy, đều phải tội trảm giam hậu.

Giặc biển cướp lấy 3 chiếc thuyền buôn, kéo qua đến đảo Chiêm-dữ (Quảng-nam). Thuyền hộ là đội trưởng Trí (người thôn Trường-đông Khánh-hòa), trông thấy 3 chiếc thuyền đi tuần; Trí bèn cắt dây kéo thuyền mình, chém được 3 tên giặc ngồi ở thuyền, bắt sống được 3 tên, và 1 người đàn bà bị giặc bắt (người thôn Trường-tây), rồi quay lái chạy thoát, thuyền đi tuần đến cứu không kịp, thuyền của Trí vào đậu yên ở đảo Chiêm-dữ, và đem các tên phạm về tỉnh giải nộp.

https://tieulun.hopto.org

Tỉnh thần đem việc tâu lên. Vua thưởng cho thuyền đội trưởng Trí 100 quan tiền. Rồi hạ lệnh cho viên, biền ở 3 thuyền hiệu Định-dương, Điềm-dương, Hải-đạo (2 chiếc), cộng 4 chiếc ra ngay cửa Thuận-an, chở qua phần biển các hạt từ Quảng-nam đến Khánh-hòa, hiệp cùng với các hiệu thuyền đi tuần là Bằng-đoàn, Tĩnh-dương nguyên trước phái đi tuần tiễu cùng đẹp bắt bọn giặc, để yên cướp giặc ngoài biển.

(Về 6 phủ, huyện: Thọ-xuân, Thiệu-hóa, Mỹ-hóa, An định, Đông-sơn, Hậu-lộc thuộc Thanh-hóa, và huyện An-dương tỉnh Hải-dương phát bệnh dịch lệ. Vua sai tỉnh thần phái thầy thuốc đến điều trị. Người nào bị chết, chiếu hạng cấp tiền tuất.

Tên đầu sỏ của giặc là Lê Duy Cự (ngụy xưng thiên hạ nguyên soái, Hoằng giang chính thống, chính giá đại thần, tức tên Ba của Đông) bị xử tội giết chết. Lý trưởng xã Trung-tập là Nguyễn Huy Chung dụ bắt được Cự, được thưởng chánh cửu phẩm bách hộ theo việc sai phái ở tỉnh. Tỉnh thần Hưng-yên là Vũ Trọng Bình, viên trị huyện là Trần Văn Mĩ, vì phái ủy đắc lực, đều thưởng gia 1 cấp.

Thuyền công và thuyền đánh cá bắt được 2 chiếc thuyền dị dạng của nước Thanh ở cửa biển Vịnh-lâm (thuộc Phú-yên). Tỉnh thần tâu nói: 1 thuyền xưng là Hoàng Cảnh Công, tham tán quân cơ, Văn-hùng trấn của nước Hán-đại-minh: 1 thuyền xưng là Hứa Thiên Thưởng; đều là thuộc hạ của đại tướng Hoàng Quốc Lập, nhưng sức kiểm soát thấy trong thuyền hiện chở đều là khí giới đi ăn cướp.

Vua bảo rằng: tình trạng thuyền ấy có phần đáng ngờ, các người ở thuyền ấy hãy tạm giam lại đợi xét. Sau xét ra chúng không có tình trạng rõ rệt là đi cướp bóc, nên tha.

https://tieulun.hopto.org

Nước Thanh có giặc Chu Thiên Đức, tự xưng là con cháu nhà Minh, lấy danh nghĩa là mưu hưng phục lại nhà Minh, cho nên gọi là nước Hán-đại-minh. Lập là bọn tù của Thiên Đức. Khi ấy bị quân nhà Thanh đánh đuổi, nên chúng trốn đến phận biên nước ta).

Định lại lệ bổ quan cho tiến sĩ, phó bảng, tôn sinh, giám sinh, ấm sinh.

(Từ nay về sau: Những người đỗ tiến sĩ, phó bảng bắt đầu hàm viện Hàn lâm, đã đủ một năm; tôn sinh, giám sinh, ấm sinh học trường giám, đỗ kỳ hạch bổ, cho viện hàm được 3, 4 năm; thì do bộ Lại chiếu theo số phủ, huyện, châu các tỉnh hạt nhiều hay ít, liệu chỗ chia phái đi làm hậu bổ, để gặp việc thi sai phái hoặc phái đi quyền tạm làm phủ, huyện để tập quen công việc trị dân, tiến sĩ, phó bảng đi hậu bổ được 1 năm: giám sinh, tôn sinh, ấm sinh được 2 năm, nếu gặp có chỗ khuyết đáng thăng, thì chiếu lệ xét bổ làm phủ huyện; nếu không có chỗ nào khuyết mà bổ được thì do bộ xin chuyển bổ chức khác, cho khỏi đến nỗi chim đọng lại. Lại các viên phó bảng, theo lệ trước, được bổ thự đồng tri phủ hoặc tri huyện, hơi có khác một chút. Nay đều chuẩn cho được bổ đồng tri phủ, hoặc hàm đồng tri, mà vẫn lãnh chức tri huyện nào to đứng đầu các huyện, hoặc quyền huyện, để tỏ sự thống nhất).

Đầu mục bọn giặc là Nguyễn Hiện Lợi (thống chế tiền quân của giặc) ra thú. Thự tổng đốc Hải—An là Nguyễn Trạch đem việc tâu lên. Vua sai giam cấm lại và sức tên Lợi phải ủy cho thân nhân thám bắt cho được các tên chính yếu phạm trong cùng bọn hắn, đem giải nộp quan, sẽ làm bằn tâu lên, lượng giảm tội cho. Nếu không thế sẽ chiếu luật trị tội.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Đắp con đê ngang ở sông Phổ-lợi (thuộc Thừa-thiên) (vì có nước mặn dẫy lên tràn vào không tiện cho việc làm ruộng).

Tỉnh bớt các thuộc viên ở ty Chiêm-hậu, Lương y; và Lễ-sinh hiệu ở các tỉnh Nam Bắc-kỳ. (Ty Chiêm-hậu: Quảng-nam, Quảng-bình, nguyên có 10 tên, Hà-nội nguyên có 7 tên; nay lưu để mỗi tỉnh 5 tên. Gia-định nguyên có 5 tên, nay vẫn như cũ. Quảng-ngãi nguyên có 10 tên, và từ Khánh-hòa trở vào Nam đến Hà-tiên, từ Nghệ-an trở ra Bắc đến Cao-bằng, nguyên mỗi tỉnh có 5 tên; nay mỗi tỉnh đều lưu lại 4 tên.

Ty Lương y: Thừa-thiên, Quảng-bình, Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Hải-dương, Bắc-ninh, Lạng-sơn, Nghệ-an, Thanh-hóa, Bình-thuận, Gia-định, Vĩnh-long, An-giang, Hà-nội, Nam-định, nguyên có 10 tên, nay Quảng-ngãi, Bình-thuận, Lạng-sơn, lưu lại 4 tên; các tỉnh kia nên lưu lại 6 tên, Khánh-hòa, Biên-hòa, Định-tường, Hà-tiên, Ninh-bình, Hưng-yên, Quảng-yên, Tuyên-quang, Hưng-hóa, Thái-nguyên, Cao-bằng, y thuộc nguyên có 5 tên, nay để lại 4 tên.

Lễ sinh hiệu: Nguyên tỉnh lớn 15 tên, tỉnh trung và tỉnh bé 12 tên; duy có Thanh-hóa nguyên có 20 tên, cho lưu lại 15 tên, còn mỗi tỉnh kia lưu lại đều 10 tên).

Bọn ác man ở Quảng-ngãi, thường xuống các bảo cướp lấy súc sản của dân, phó quản cơ đồng ở bảo ấy là Nguyễn Tân, thự lãnh binh quan là Võ Tĩnh, đều phải giáng chức. Rồi sai tổng đốc Nam—Ngãi là Trần Tri đem binh đến đánh dẹp.

Các trạm Hòa-tân, Hòa-du, Hòa-lãng thuộc hạt tỉnh Khánh-hòa, vì thôn xóm sợ hãi, xiêu tán, thành ra bỏ hoang rậm. Viên phủ Diên-khánh là Đỗ Thúc Tĩnh mộ được hơn 150 nhân đinh, xin thiết lập làm 4 thôn.

https://tieulun.hopto.org

Nhưng khe núi khe rừng rậm, dân người kinh không dám cày cấy khai khẩn, thì lại mộ được hơn 10 người dân Chi man (1) ở đấy khai khẩn, tùy tiện làm ăn sinh sống, nhưng xin nộp thuế theo như sách man trước. Tỉnh thần đem việc tâu lên. Vua cho là phải. Nhân giao xuống đình thần bàn định cách thưởng cho người nào mộ dân lập thôn ở các nhà trạm thuộc Khánh-hòa, để thi hành.

(Người nào chiêu dụ nhân dân dựng làm nhà cửa ở giữa đường vùng ven các trạm để khẩn ruộng làm ăn sinh nghiệp; nếu ai mộ được 30, 40 tên trở lên, đặt làm một thôn; 5, 6 thôn đặt làm một tổng. Ai mộ được 1 thôn đủ 30 tên trở lên, thì thưởng thụ tùng cửu phẩm bách hộ, vẫn lãnh lý trưởng; mộ được 50 tên thì thưởng chánh cửu phẩm bách hộ, cũng vẫn lãnh lý trưởng thôn ấy; mộ được 150 tên, thưởng thụ tòng bát phẩm bách hộ, kiêm lãnh lý trưởng các thôn ấy; mộ được 300 tên, thưởng thụ chánh bát phẩm bách hộ, lãnh chức cai tổng. Người nào nguyên là thì sai cai tổng, mà mộ được 100 tên, thì thưởng thụ tòng bát phẩm bách hộ, lãnh chức cai tổng; mộ được 200 tên, thưởng thụ chánh bát phẩm bách hộ, lãnh chức cai tổng.

Người nào mộ dân đến làm nhà ở trong hạt, khai khẩn ruộng, tính cách sinh nhai: ai mộ được 1 thôn đủ 30 tên trở lên, thưởng cho người ấy được miễn đi lính và thuế thân suốt đời; mộ được 50 tên, thưởng thụ tòng cửu phẩm bách hộ, lãnh lý trưởng thôn ấy; mộ được 150 tên, thưởng thụ chánh cửu phẩm bách hộ, kiêm lãnh lý trưởng các thôn ấy; mộ được 300 tên, thưởng thụ tòng bát phẩm bách hộ, lãnh chức cai tổng. Người nào nguyên là thì sai cai tổng, mà mộ được 150 tên, thưởng thụ tòng bát phẩm bách hộ, lãnh chức cai tổng.

---

(1) Chi man: tên một bộ lạc người Man.

https://tieulun.hopto.org

được 300 tên, thưởng thụ chánh bát phẩm bách hộ, lãnh chức cai tổng.

Số người mộ được bao nhiêu, chiếu theo liên lạc mà đặt lập tổng, thôn, làm nhà ở khai khẩn ruộng; số ruộng khai khẩn được bao nhiêu, cho phép biên vào sổ là hạng ruộng đất tư, để làm sản nghiệp đời đời. Các người dứng mộ, do tỉnh cấp giấy đợi đủ 2 năm, lại khai sổ sách đinh, điền, do bộ phúc xét. Trong đó, tên nào đáng được miễn thuế, do tỉnh cấp giấy để giữ làm bằng: tên nào đáng thưởng chức hàm, cũng do tỉnh làm danh sách tâu xin thực thụ.

Đến như thuế lệ đinh, điền thì: các dân ở quãng giữa đường, vùng ven trạm ấy được trừ thuế mãi; các nơi khác đều khoan hạn cho 10 năm, hết hạn ấy, phải chiếu theo lệ nộp thuế và chọn lính. Từ nay trở đi, có số người ứng mộ được bao, mà tên nào tỉnh nguyện lãnh vay, thì không cứ ở gần trạm hay suốt hạt, đều cấp cho vay, mỗi tên 25 quan; đợi đến năm nào làm sổ sách khai đinh, điền thì số tiền cấp cho các dân cư hai bên đường được miễn, không truy nữa. Còn các nơi khác, chia làm 3 năm, nộp trả lại cho xong khoản tiền vay ấy).

Kinh phái: Cao Sĩ là phó vệ úy, ngồi cai quản chiếc thuyền đồng hiệu Tĩnh-hải; Nguyễn Tình phó vệ úy, Lê Cát, Trần Ngôn là suất đội, ngồi cai quản 2 chiếc thuyền Đại dịch để đuổi bắt thuyền giặc (1 chiếc) ở phận biển Chiêm-dữ (thuộc Quảng-nam). Thuyền Sĩ vượt lên trước đuổi đánh, bọn Tình bơi thuyền rút lui, nên Sĩ bị cô quân, không ai cứu viện, cùng bọn suất đội, cố đánh, bị chết, biền binh bị chết hơn 60 tên, bị thương và bị bắt 17 tên, cùng là 1 chiếc thuyền đồng bị giặc lôi theo đi. Bọn thương binh [ở chiếc thuyền đồng ấy] nhân ban đêm gió mạnh, ngầm cắt

https://tieulun.hopto.org

dây kéo thuyền, bơi về cửa biển Hại-chiêm tỉnh Quảng-nam. Tỉnh thần đem việc ấy tâu lên, vua chuẩn cho những người chết vì việc nước, từ suất đội trở xuống, được truy tặng và cấp tiền tuất gấp đôi, lại sai quan đến tế 1 đàn. Còn Tinh, Cát, Ngôn 3 tên, vì tội dùng dằng không tiến, đến nỗi hỏng việc, xử tội trảm giam hậu. Bộ cho Sĩ là khinh suất tiến quân nên bại trận, xin truy tước cả quan hàm.

Vua thương Sĩ là nhân việc đánh trận mà chết, tha cho việc tước quan hàm, nhưng không cho Sĩ được dự vào đàn tế, để nghiêm quân luật.

Tháng 5, bố chính sứ Hải-dương là Lê Bá Đĩnh và phó lãnh binh quan là Ngô Khánh đều bị giải chức, đợi xét về việc phủ Nam-sách thất thủ. Chức bố chính sứ khuyết ra, chuẩn cho tế tửu quốc tử giám là Phan Tam Tỉnh lĩnh chức ấy. Khi Tam Tỉnh vào bệ kiến xin đi cung chức. Vua dụ rằng: thuyền buôn nước Thanh ở cửa biển Trực-cát, có nhiều mối tệ, ngươi và Nguyễn Trạch nên làm thế nào lập ra điều cấm rõ ràng, để ngăn trừ hết bọn buôn gian ấy, khiến cho mãi mãi không có sự lo ngại về sau. Các ngươi phải hết lòng trù nghĩ tâu bày lên.

Viên quan võ nước Thanh bị nạn là Sùng Đoan, xin đi theo thuyền buôn của người nước Thanh trở về Quảng-đông. Đoan là tướng quân du kích nước Thanh, tháng chạp năm ngoái, thuyền của Đoan nhân bị bão, trôi giạt vào cửa biển Thi-nại, binh có 300 tên. Vua sai chu cấp cho ưu hậu. Lại phái thị lang là Phạm Huy đến đó hỏi thăm, yên ủi và cấp cho 60 lạng bạc. Rồi sau Đoan xin cấp cho mỗi tháng 800 quan tiền, vua cũng cho; lại cấp thêm cho Đoan 30 lạng bạc, và người thủ bị 15 lạng bạc. Đến bấy giờ trở về Quảng-đông, lại sai cấp tiền, gạo kế tiếp, và chia cấp bạc, tiền, bạc lạng,

https://tieulun.hopto.org

để trọng thể thống của nước. Về sau sứ bộ ta là bọn Phan Huy Vịnh đi lối đường khác về Quảng-đông, tỉnh thần tỉnh ấy, chiếu số tiền bạc [nước ta đã cấp cho bọn Doan ấy] phát giao cho sứ bộ ta nhận lãnh, nhưng sứ bộ ta cố từ không nhận. Khi sứ bộ về triều, phúc tâu việc cấp ấy. Vua cho là đắc thể, khen ngợi sứ bộ.

Tha thuế thân 1 năm cho 5 huyện, châu ở Lạng-sơn (Thất-khê, Văn-uyên, Thoát-lãng, Lộc-bình, An-bác) vì có đương có giặc phải phòng giữ vậy.

Hoàng Thu (nguyên hữu tham tri bộ Lại) có tang cáo về, nay hết tang, chuẩn cho chiếu bổ làm hữu tham tri bộ Hộ.

Bỏ bớt 9 lò ở cục Khai-bảo (1) Hà-nội, chỉ lưu lại 3 lò ở gần thành.

Dân Nghệ an là Hoàng Ngại đánh giết mẹ nó, vua sai lấy xe tội lăng trì và bêu đầu.

TAILIEU.COM.VN

Bọn ác man tỉnh Quảng-ngãi lên xuống các bảo Phú-thành và Bình-an, đốt phá nhà dân, giết người, cướp súc sản. Lãnh binh là Vũ Tĩnh phải cách chức, lưu nhiệm ; tỉnh thần phải giáng cấp.

Tỉnh thần Quảng-yên cho là bảo Yên-hưng, xa cách với nơi dân cư, bọn gian dễ ra vào, xin dời bảo ấy dựng ở bến sông Bạch-đằng. Vua y cho.

Toán giặc hạt nước Thanh vào cướp bóc châu Tiên-yên (thuộc Quảng-yên). Châu phái cho bọn Nguyễn Văn Tuấn, đón đánh ở tổng Kiến-điền, phá được ; chúng lại kéo vào xã Tinh-húc, tỉnh phái cho phó vệ úy là Phan Giác, tri châu là Đặng Cao Phóng hội lại đánh dẹp, lại cả phá được toán giặc ấy.

---

(1) Cục Khai-bảo : tức là Cục đúc tiền.

https://tieulun.hopto.org

Giặc man Quảng-ngãi hẹn ngày đánh phá bảo Bình-an. Trần Tri tâu xin gọi hợp tất cả số binh hiện đương ban nghỉ của tỉnh ấy, chia ra đóng phụ vào đồn, lũy. Lại nói số quân ở tỉnh có ít, sai phái không đủ. Bộ Binh xin phái thêm quân ở Kinh đi hội đánh giặc ấy. Vua nói: biên binh tỉnh ấy lười nhát, vị tất làm đã nên việc. Bèn sai bộ phái 2 viên suất đội vệ Tuyển phong đem binh trong đội 100 tên và 10 người pháo thủ, doanh Thần cơ đi ngay theo Trần Tri sai phái.

Bọn đầu sỏ giặc ở Hưng-yên là Bì Văn Tăng (ngụy trung quân), Bùi Thưởng Chiêu (ngụy tả quân), Lê Đình Do (ngụy hậu quân) đều ra thú tội. Vũ Trọng Bình xin giam bọn ấy lại, bắt chúng phải ủy cho thân nhân thám bắt các tên chính yếu phạm cùng bọn đem giải quan, sẽ xin lượng giảm tội cho. Vua y theo.

Vua bảo Các thần rằng: thóc là của báu trong nước, nguồn sống của dân, vì thế cho nên đời xưa mới trọng việc làm ruộng. Nay nên dụ cho khắp các địa phương đều sức cho phủ, huyện, châu trong hạt phải hết lòng khuyến dạy về việc nông. Về xã thôn nào lưu tán, ruộng đất bỏ hoang, thì phải gọi dân về cày cấy. Riêng đất, chỗ nào có thể cày cấy được mà còn bỏ hoang, thì sức cho nhân dân đến khai khẩn, cứ đến cuối năm đều kê khai làm sổ tư đi, do bộ chia từng hạng làm bản tâu lên, đợi chỉ định thưởng phạt, để tỏ sự khuyến răn. Bấy giờ mới dụ cho khắp nơi để sức làm.

Định lại lệ cấp tiền tuất cho các người: sinh viên, hành tẩu, hậu bổ và người ứng thí [khoa thi hội] ở Kinh và các tỉnh:

(Từ nay về sau, phàm học trò ở giám, cùng cử nhân, giám sinh, ấm sinh làm hậu bổ ở các tỉnh; hành tẩu

https://tieulun.hopto.org

ở 6 Bộ, cùng là các cử nhân về Kinh thi hội, người nào bị ốm chết, thì cấp cho 15 quan tiền và 2 tấm vải. Cử nhân, tú tài mà là học sinh ở Kinh, ở tỉnh, thì cấp 15 quan tiền và 2 tấm vải; sĩ nhân, cấp 10 quan tiền và 2 tấm vải; cử nhân đi thi hội được trúng cách, cấp 20 quan tiền và 4 tấm vải).

Nêu thưởng biền ngạch nghĩa dân cho xã Tiên-lữ (thuộc huyện Yên-sơn tỉnh Sơn-tây). Tháng 11 năm ngoái dân xã ấy không chịu bọn giặc sách nhiễu tống của, lý dịch là Nguyễn Xuân Chiêm, Hà Sĩ Nha, Tổng Bá Hoàng họp dân bắt được 1 tên giặc đem giải quan tra xét. Tỉnh thần đem việc ấy tâu lên, vua bèn chuẩn cho nêu thưởng xã ấy; bọn Xuân Chiêm cũng được thưởng, đợi khi khuyết phó tổng sẽ bổ.

Dụ cho dụng tử, viên tử (1) ở các tỉnh, gián hoặc có người nào mồ côi, nhà nghèo, tình thế khó về được Kinh, để vào học ở trường anh danh, giáo dưỡng, mà có sức vóc khỏe mạnh, tình nguyện ra làm việc, thì tỉnh thần phải cứ thực khai danh sách tâu lên, sẽ lượng cấp cho tiền, gạo hàng tháng theo tỉnh sai phái, để giúp việc học tập.

Tù trưởng các phạm man ở Khánh-hòa đến xin thú tội phục tòng. (Trước đây, tù trưởng Man ấy là Nô Âm, Nô Rừng cùng với bọn chúng là lũ Nô Vang, khởi loạn bắn giết 3 tên biền binh, hiện tỉnh ấy đã đem quân đến dẹp và vỗ yên). Án sát Lê Văn Dự và phó lãnh binh là Lê Xuân rút binh về tỉnh. Các viên ấy vì có công chiêu dụ bọn phạm man, nên đều được thưởng kỷ lục.

---

(1) Dụng tử : tức là nhậm tử, vì hủy chữ "nhậm" nên đổi làm chữ "dụng". Dụng tử là con các quan to từ tứ, ngũ phẩm ấn trở lên. Viên tử là con các quan nhỏ.

https://tieulun.hopto.org

Tổng đốc Nam—Ngãi là Trần Tri tâu: về phần dân Man ở Quảng-ngãi địa thế rộng, xa, đường núi nhiều ngả, xin phái thêm biền binh hội lại để đánh dẹp. Vua du bộ Binh phái thêm hiệp quản vệ nhì vệ Tuyên-phong là Nguyễn Hợp đem 500 viên danh biền binh vệ ấy, và 300 viên danh biền binh vệ Quảng nam hiện đương giữ cửa biển Đà-nẵng, đi ngay đến nơi đó, cho đủ sai phái. Cho tổng đốc là Trần Tri làm tổng thống việc quân, hữu tham tri bộ Lại là Vũ Duy Ninh sung chức tán lí. Duy Ninh sau vì có bệnh xin cáo.

Vụ hạ năm ấy, lúa ruộng ở Quảng-ngãi, Hải-dương được mùa lớn. Còn hạt nào có thiên tai tổn hại, thì tô, thuế đều chiếu hạng tha, giảm cho. Về khoản thóc thuế, cùng với các địa phương nào mà lúa đồng được mùa vào hạng trung, hạ hạng kém, đều chuẩn cho chiết nộp bằng tiền, hoặc cho hoãn thu, có thứ bậc khác nhau.

Tháng 6, khoản thuế vàng ở Quảng-nam, được hoãn đến cuối năm nộp dần; xã dân nào thiếu ngạch đinh, cho hoãn 2 năm, chiêu dụ dân về, sẽ điền tuc. Vì là mấy năm mất mùa luôn nên dân tình quẫn bách.

Giặc Man ở Quảng-ngãi, giết người cướp súc sản ở các thôn, trại Long-bàn, Lâm-sơn, Phú-lâm. Hiệp quản là Nguyễn Nhị cố sức đánh nhau với bọn giặc ấy ở Phú-lâm, giặc thua chạy. Nhị được thưởng kỷ lục 1 thứ; tùy phái là suất đội Nguyễn Văn Phượng, được thưởng 1 đồng ngân tiền; đốc thần là Trần Tri, và bố chính là Lê Danh Đề đều bị phạt.

Giặc biển cướp bóc thuyền buôn ở cửa biển Thi-nại (thuộc Bình-định trở xuống). Lại cướp thuyền công ở phận biển cửa An-dụ. Viên tấn thủ và tỉnh thần đều phải giáng chức.

https://tieulun.hopto.org

Vua nhân dụ rằng: đường đi biển lần này, có giặc nổi lên nhiều, đã từng phải thêm hai chiếc thuyền bọc đồng chở đi dẹp giặc. Thế mà thuyền vừa mới ra khơi chỏ đến cửa Thi-nại ở Bình-định, đã kêu là nhân gió bão, thuyền bị nước dò vào, phải quay về đảo Chiêm-đồ ở Quảng-nam để sửa chữa. Thế thì trước đây nói là, các thuyền ấy đã sửa sang được vững chắc, thì ở chỗ nào? Cùng là thuyền vận tải, nguyên có quân suất, tại sao không đi theo đoàn thuyền, lại tự tiện đi một mình, để đến nỗi bị giặc lấy, cướp. Vậy 2 bộ Công, Hộ phải xét tâu, không được dong túng, ẩn giấu

Trước đây, vua nghe thấy phong tục dân gian, lối ăn mặc xa xỉ, và việc lấy vợ, gả chồng cũng chưa chỉnh đốn. Bèn sai bộ Lễ xét xem việc hạn chế về phục dụng, về hôn thú, cùng nghi định, từ trước thế nào, đều phục tâu lên. Bộ đem luật lệ (chép ở sách trước) và nghị định về khoảng năm Minh-mệnh (chép vào năm thứ 8 và thứ 19) tâu lên.

Vua bảo rằng: thế cũng chưa đủ. Rồi sai bộ xét lại họp bàn và tâu lên. Đến đây bèn chuẩn cho định rõ lại quy chế về phục dụng của quan, dân, và lễ nghi về tang, tế, hôn, thú; cùng là các điều cấm có quan hệ đến sự biểu dương phong hóa, khuyên sửa lệ thói lại càng rõ ràng đầy đủ vậy. Qui chế về phục dụng: văn, võ từ tam phẩm đến tứ phẩm ấn quan trở lên, thì các thứ nhiễu, đoạn, the, lĩnh, được tùy dùng. Phàm các thứ hoa thêu đồng màu, cùng là các kiểu dệt hình: mây, mãng sà, mãng sà ô tròn, phượng ô tròn, con lân, con hạc, thủy ba, đều cho dùng để mặc được cả; chỉ không được dùng sắc vàng và hình rồng 5 móng thôi. Về loại màn, trướng, gối, đệm, giản hoặc có may bằng gấm, đoạn, có thêu cũng cho phép. Còn bát đĩa, đồ dùng, nếu có chạm khắc, tô vẽ, khảm cẩn

https://tieulun.hopto.org

thì không được chế hình rồng, phượng (các thứ bát đĩa sứ của Trung-hoa nguyên có vẽ hình rồng phượng thì không cấm). Phàm các thứ bịt và trang sức, cho phép dùng thuần chất bạc, hoặc xen lẫn chất vàng, theo đúng nghị định năm Minh-mệnh thứ 19.

Thuộc viên tứ, ngũ phẩm và ở bên ngoài từ phủ, huyện, châu trở xuống, thì không được dùng, mặc nhiễu, đoan dệt hoa, cùng là các hạng sa dệt kiểu hình mây, mãng sà, mãng ổ tròn, rồng ổ tròn, phượng ổ tròn, con lận, con hạc; duy có các hàng Trung-hoa hạng trơn bóng, và các hạng sa dệt hoa, cùng là hà bao bằng gấm, đoạn dán sắc, thì đều cho mặc dùng. Về loại gối, đệm, hoặc dùng gấm, đoạn có thêu cũng cho phép; duy có màn, trướng thì không được dùng gấm vóc. Về các thứ bát, đĩa, đồ dùng, nếu có chạm khắc tô vẽ, khảm cẩn thì không được chế hình rồng, phượng. Về các thứ bịt trang sức, cho dùng toàn chất bạc, không được lẫn chất vàng.

Lục, thất phẩm thì: hàng Trung-hoa hạng trơn bóng, sa hoa, và các thứ hàng nam dệt hoa các kiểu, và hà bao bằng gấm đoạn cùng một màu đều cho phép mặc, dùng; mặt gối dùng xen gấm đoạn và có thêu, cũng cho; còn các loại màn, trướng, chăn, đệm, không được dùng gấm, vóc. Về đồ dùng bát đĩa, có chạm khắc, tô, tráng vẽ, khảm cẩn, không được chế hình rồng, phượng. Về bịt bọc trang sức, cho dùng toàn chất bạc, không được xen lẫn vàng.

Bát cửu phẩm và những người chưa có phẩm hàm như: cát sĩ, tiến sĩ, phó bảng, cử nhân, giám sinh, vũ cử, tôn sinh, ấm sinh, anh danh, tôn thất nhân tẩn, tú tài; cùng là bọn chánh, tòng cửu phẩm đội trưởng, ngoại ủy đội trưởng, cai, phó tổng mới thi sai cấp bằng thì cho phép dùng thứ hàng nam dệt hoa; về sa

https://tieulun.hopto.org

hoa hàng Trung-hoa thì chỉ cho may thứ áo tay rộng để làm lễ phục ; còn các hàng Trung-hoa khác đều cấm. Các hạng nhiễu, sa hàng nam màu đỏ, cũng không được may làm quần xiêm mặc bên dưới.

Các chức dịch vị nhập lưu, cho đến lí trưởng, quân, dân, đàn ông, đàn bà, cũng là tôi tớ các nhà quí thế, con hát, phường tuồng, cho phép được dùng hàng nam trơn bóng và các hạng vải lụa, sai nam, tơ gốc ; còn hàng Trung-hoa và hàng nam dệt hoa, đều cấm ; và các hạng sa nhiễu hàng nam. Không được may làm quần xiêm mặc bên dưới. Từ hát, cửu phẩm trở xuống, thì hà bao, không được chế bằng gấm vóc. Các đồ dùng bát đĩa, mà chạm trổ tô vẽ, khảm cẩn, đều dùng kiểu vẽ hoa hoặc hình chim, hoặc dùng bằng đồng, thiếc.

Thứ mặc và đồ dùng của đàn bà, thì theo chức quan của chồng mình mà chế làm. Người cha mẹ các quan chức so với con kém 1 bậc. Các đồ mặc và đồ dùng của con trai, con gái cùng cháu nội của các tước công, thì ngang với quan tứ, ngũ phẩm. Thân quyến (con trai, con gái, nàng hầu, vợ lẽ) của ấn quan tứ phẩm trở lên, cũng ngang với lục, thất phẩm. Thân quyến của thuộc viên tứ phẩm đến thất phẩm, cũng ngang với bát cửu phẩm. Thân quyến của bát, cửu phẩm, cùng giống như thứ dân. Đến như các người ấy, khi có đặc ân ban cho áo mặc và triều phục may theo phẩm cấp, thì không ở lệ cấm này.

Các khoản ấy, ngoài hạn 3 tháng, sau khi có nghị định này người nào cố ý trái phạm điều cấm : là quan lại thì phải cách chức, bãi dịch ; là quân dân, người làm thợ, con hát, thì phải phạt trượng và đóng gông đem bêu.

Lễ nghi về tang, tế : phàm việc tang tế ở nhà mọi người, thì cần có lòng thương xót, thành kính làm gốc,

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

không được xa xỉ quá. Về việc dùng muông sinh, lễ phẩm thì: tam phẩm trở lên, dùng 3 giống sinh; tứ phẩm đến thất phẩm, dùng 2 giống sinh (bò, dê, lợn tùy dùng); bát cửu phẩm đến thứ nhân chỉ cho dùng 1 giống sinh. Về dân xã tế thần, đại lễ thì dùng 1 con trâu; trung lễ và tiểu lễ, mỗi lễ đều dùng 1 con bò. Đến như việc chôn cất của nhà mọi người thì: nếu nhà nào bất hạnh đem chôn ở 5 nơi có lo ngại (như ở đầu núi, cuối sông chùa, miếu, chỗ binh lửa, và thị thành) mới được cải táng, nhưng không được quá 2 lần. Nếu người nào mong cầu phát đạt, tìm bậy long mạch, thay đổi chỗ chôn đến 3, 4 lần, sẽ chiếu luật xử trị.

Các tiết hương đảng ăn uống, các lễ khánh hạ, giá thú, cúng việc phụng thờ thần phật, phải tuân theo điều lệ về hương đảng các xã dân ở Bắc thành về năm Gia-long thứ 3 khảm định ra: phàm xã dân nào có hội bàn việc công, chỉ được dùng trầu cau làm lễ, còn rượu, thịt đều cấm. Phàm có các việc hoãn hay cấp mà cùng hội họp với nhau, chỉ cho phép đánh hiệu mõ, không được đánh trống. Các lễ vui mừng, như việc lớn, cho dùng xôi, lợn; nếu không có xôi lợn, thì nộp thay 3 quan tiền; việc nhỏ, cho dùng xôi gà, nếu không có thì nộp thay 1 quan 5 tiền. Người trong làng nếu có lỗi nhỏ, cho phép xã dân phải chiếu lẽ phải mà dẫn bảo, bên nào trái thì tuyên phạt bằng trầu, rượu; nếu không phục tinh, thì cho phép đến kêu ở quan trị sở tại, chứ không được lấy quyền thế xử hiếp trong làng xóm.

Về việc sinh lễ giá thú, phải tùy sức nhà giàu hay nghèo, không được viết văn tự cầm đợ ruộng. Còn hương trưởng thu khoản tiền treo, người giàu, 1 quan 2 tiền; người vừa 6 tiền; người nghèo 3 tiền; người làng khác thì thu gấp đôi. Gián hoặc có kẻ tu bạ với

https://tieulun.hopto.org

nhau đã có chửa, thì bắt nộp khoản tiền gian hôn (1) 30 quan, và bắt cha, anh đứa con gái phải nộp 3 quan tiền phạt nữa.

Miếu, đình thờ thần ở các xã, nếu có sửa chữa lại, hay là làm mới hẳn, chỉ dùng 1 gian nội tự, 3 gian trung đường và 2 tru nghi môn, không được chạm trổ và sơn son. Miếu sở, không được tiếm xưng là điện. Các đồ tế tự và nghi trượng, không được sơn son, thếp vàng. Màn, tán, cờ, chỉ dùng vải, lụa nhuộm màu không được thêu văn vẻ. Hàng năm, kỳ vào đám hát xuống chỉ cho một ngày đêm ; lúc tế, cho phép dùng chuông trống, làm lễ xong thì thôi.

Chùa quán thờ phật, có đổ nát thì cho phép sửa chữa ; còn như làm chùa mới, đúc chuông, tô tượng, cúng dàn chay, hội thuyết pháp, hết thảy đều cấm cả. Sư ở chùa, có người nào chết đi, thì lý trưởng phải khai rõ họ tên nộp quan, để biết rõ số sư tăng.

Dân gian nếu có người nào đau ốm, chỉ nên mời thầy chữa thuốc, chớ có tin nhảm là tà ma, lễ bái nhảm nhí. Các cửa đền cửa phủ, cô đồng, cũng không được hương khói thờ cúng, để cầu khấn họ người ; nếu cứ quen theo thói cũ, tất phải can vào pháp luật nghiêm trọng.

Từ đây trở lên, các điều cấm ấy, do phủ huyện địa phương sao lục ra giao cho các xã thôn đều biết cả. Lại thời thường sức lại cho các hạt, không được coi việc đó làm giấy tờ hư hão mà bỏ đi.

Các huấn điều về năm Minh-mệnh thứ 15 đã ban cấp ra, nếu xã thôn nào gặp có sự cớ gì bị thất lạc bản ban phát cho trước, thì cho phép chuyển nhờ người viết lại tình tường, rồi xin phủ, huyện đóng ấn triện để làm

---

(1) Gian hôn : thông dâm với nhau rồi lấy nhau.

https://tieulun.hopto.org

bằng. Nhưng phải thời thường sức rõ cho dân xã, đều phải tuân theo bản nghi tiết kính giao cho trước, cứ hàng năm vào 4 tháng qui, đặt bày hương án, cùng nhau họp giảng các điều.

Từ nay về sau, các dân gian xét có người nào thực là hiếu thuận, tiết nghĩa, hòa mục họ nội, họ ngoại hành trạng tốt hơn mọi người, cho phép tổng lý đem đủ cả người, cả việc trình quan địa phương làm tập tâu xin khen thưởng. Nếu xã dân nào dung tình ẩn giấu, bị người khác giác ra, sẽ chiếu luật trị tội. Còn xã dân nào, như có phát xuất các án nặng về tội bất hiếu, bất mục, không kính nhường các huynh trưởng, không thân yêu họ ngoại, thì tổng lý sở tại cùng viên phủ huyện phải phân biệt ra mà nghị xử).

Bốc thần Hà—Ninh là Lâm Duy Thiếp tâu xin: những tội trộm cướp, ăn mạng, và các tội phạm vật mà ra thú tội tội cho khoan tha. Vua bảo rằng: việc loạn ở Bắc-kỳ đã yên, thì bọn lũ của giặc cho chúng ra thú tội, sẽ được khoan giảm đó là triều đình cho người ta tự biết đổi mới. Đợi sau này sẽ phân biệt kẻ thiện, người ác, chứ không phải nhất khái khoan miễn cho chúng cả được. Đến như tội ăn cướp, án mạng và các tội phạm vật hoặc có tổnthương đến người khác, không thể nào bồi thường được, há nên nhất khái cho chúng ra thú mà khoan tha ư?

Rút về số giản binh các xã thôn phụ gần các trạm ở Khánh-hòa, để bổ vào làm phu trạm.

Chuẩn cho kỳ tuyển binh ở Nghệ-an lại hoãn đến tháng 2 sang năm. Số linh trốn thiếu từ cuối tháng 5 năm nay trở về trước thì cho hoãn hết; các kiện vật tầm thường, cho hoãn xét 6 tháng. Thanh-hóa cũng như thế. Vì là đương lúc giáp hạt, sợ nhiều người ăn, chuyển thành quẫn bách. Đó là theo lời xin của khoa đạo Nguyễn Đức Vượng.

https://tieulun.hopto.org

Hồ Viêm ở thuyền Hải-đạo và thuyền Ô, thuyền đi tuần ở Quảng-nam đánh phá 3 chiếc thuyền giặc ở đảo Chiêm-dữ, lấy được 1 chiếc thuyền của giặc. Vua thưởng chung cho bọn Viêm 100 quan tiền, và tiền của ở trong thuyền giặc bắt được ấy, cũng cho làm tiền thưởng cả.

Tỉnh thần Lang-sơn tâu: hạt tỉnh ấy 3, 4 năm nay, nhiều lần gặp nạn nước lụt, đại hạn, sâu lúa, lại thêm bọn giặc trốn tràn sang quấy nhiễu, việc phòng giữ biên giới và vận tải lương quân, phải bắt đi làm việc nhiều ngã, các xã dân không được yên nghiệp làm ăn. Về số 28 xã phố, quán điêu háo, hiện đã định hạn cho chiêu du, mà nay dân chưa trở về. Xin lại gia hạn cho 3 năm nữa để nghiêm sức cho chiêu dụ dân về. Vua y cho. Rồi dụ bộ Hộ rằng: các tỉnh từ trước đến nay, chỉ có tiếng hão là chiêu dụ những dân phiêu tán mà không có sự thực về việc đó. Hạn này hết, lại xin hạn khác, kéo dài năm nọ đến năm kia, coi là việc thường. Bộ nên châm chước bàn việc thưởng, phạt, theo như bản nghị mới về việc bắt lính của bộ Binh (chép ở tháng 7 nhuận năm thứ 7), đem các quan địa phương cho đến tổng, lí, đều chiếu nghị trừng phạt, khuyến khích, khiến cho mọi người đều phải nghĩ cố gắng, không dám cẩu thả, nhu nhược nữa. Nếu hạn này dụ dân chưa về, cũng phải phạt đã, rồi mới được gia thêm hạn nữa: (Nghị này chép ở dưới về tháng 8).

Giặc biển đón cướp thuyền buôn và thuyền tải hóa hạng (6 chiếc) ở phận biển cửa Long-an (Biên-hòa). Các viên tấn thủ, và phái viên của tỉnh, phái viên của Kinh, tỉnh thần, cùng là các viên coi quản ngồi ở thuyền ấy đều bị giáng chức.

Dân tỉnh Sơn-tây là thị Cát, mưu bỏ thuốc độc để giết chồng là Nguyễn Văn Xuyến. Xuyến chưa ăn phải, vợ

https://tieulun.hopto.org

chồng người con nuôi của y là Văn Đăng không may ăn phải bị chết. Tỉnh thần nghĩ án xử chém lập tức.

Vua bảo rằng: thị Cát cố ý giết chồng, mà chồng hẳn không chết, cũng là may thôi, đáng phải xử theo tội nặng, lập tức đem thị ra lăng trì xử tử ngay.

Có 2 tên người Man là Nô Vang, Nô Toái ở sách Khatuân thuộc Khánh-hòa đem cống 2 con voi đực. Vua sai tỉnh thần chi của kho thưởng cho chúng.

Nước Thủy-xá, Hỏa-xá đến cống sản vật địa phương. (Thủy-xá cống 1 cặp ngà voi, 2 chiếc sừng tê; Hỏa-xá cống 1 chiếc ngà voi, 1 chiếc sừng tê). Bồi thần các nước ấy đều đến tiến lễ ở đạo Phú-an. Vua sai ban tờ sắc thư cho 2 quốc vương ấy, thưởng vật hạng cho các bồi thần và thông ngôn, rồi cho về nước.

Vua ha lệnh cho tỉnh Sơn-tây treo giải thưởng cho người nào bắt được những tên đầu sỏ giặc (Người nào bắt sống được Đinh Công Mĩ, thưởng 300 lang bạc; nếu giết chết tên ấy thì thưởng 200 lang. Bắt sống được Lê Duy Đạo, Lê Duy Huân, mỗi tên, được thưởng 200 lang; nếu giết các tên ấy thì thưởng 100 lang).

Tỉnh thần Khánh-hòa tâu: tỉnh hạt ấy tiếp giáp tỉnh Phú-yên, Bình-thuận, các trạm ở ven đường, giống hổ thường ra, vào làm trở ngại, xin phái viên, biền thuộc tỉnh, thuê dân sửa chữa cầu, đập, dẫn phát cỏ cây; và cấu khẩn đền thiêng, để trừ nạn hổ. Vua y cho.

Chiếc thuyền của Hà Đa là suất đội đội tuần hải ở Quảng-yên nhân bão bị chìm đắm, 13 viên danh biền binh đều chết đuối. Vua sai chiếu lệ cấp bội tiền tuất cho các gia nhân bị nạn ấy; lại cho đem rượu, thịt đến tế ở bãi biển.

Chấm chước định lại lệ lễ phẩm về ngày đản [sinh nhật], ngày kỵ ở các miếu, điện. Trước đây, vua cho

https://tieulun.hopto.org

việc tế tự, cốt ở lòng thành bất tất dùng lễ phẩm nhiều quá. Thế mà trước đây biện lễ phẩm, muông sinh phần nhiều quá hậu, e rằng người nhận biện lễ vật ấy, vị tất đã được tinh sạch. Nhân thế, mới sai bộ Lễ, xét rõ kinh Lễ và điển lệ nhà Minh, nhà Thanh, bàn định cốt cho thích hợp. Đến đây tâu lên vua mới chước định lại. Hàng năm, gặp 3 ngày lễ sinh nhật của Thế tổ Cao hoàng đế (1), Thánh tổ Nhân hoàng đế (2), Hiến tổ Chương hoàng đế (3), nên dùng các hạng cỗ nấu và lễ phẩm thi: cỗ nhất hạng: cỗ nấu mỗi nơi đều 6 mâm, cơm mỗi nơi đều 6 mâm, các món ăn quý mỗi nơi đều 5 mâm, các thứ điểm tâm, mỗi nơi đều 5 hộp. Cỗ tiểu hạng: lợn quay, lợn luộc mỗi nơi đều 4 con, và xôi; ngỗng quay, ngỗng luộc mỗi nơi đều 4 con; bánh chưng, bánh dày, bánh long, phượng, bánh bò 5 sắc, bánh cải hoa, bánh đậu xanh, bày lên mâm tứ linh, mỗi thứ đều 1 mâm; cộng là 6 mâm; thịt bò gỏi và lòi bò, thịt lợn nỉnh và nem lợn mỗi thứ đều 1 mâm cộng 4 mâm; khay nước chè hạng nhất mỗi nơi đều 2 khay.

Hàng năm gặp 3 ngày lễ sinh nhật của Thừa-thiên Cao hoàng hậu (4), Thuận-thiên Cao hoàng hậu (5), Nhân hoàng hậu (6), nên dùng các hạng cỗ nấu và lễ phẩm thi: cỗ nhất hạng, cỗ nấu mỗi nơi đều 5 mâm, cơm mỗi nơi đều 4 mâm, thứ mới ăn quý mỗi nơi đều 4 mâm, thứ điểm tâm mỗi nơi đều 4 hộp. Cỗ tiểu hạng: lợn quay và lợn luộc mỗi nơi đều 3 con và xôi; ngỗng quay và ngỗng luộc mỗi nơi đều 3 con; bánh chưng, bánh

---

(1) Thế tổ Cao hoàng đế: Gia-long.
(2) Thánh tổ Nhân hoàng đế: Minh-mệnh.
(3) Hiến tổ Chương hoàng đế: Thiệu-trị.
(4) Thừa-thiên Cao hoàng hậu: vợ cả Gia-long.
(5) Thuận-thiên Cao hoàng hậu: Thứ phi của Gia-long sinh ra Minh-mệnh.
(6) Nhân hoàng hậu: vợ Minh-mệnh.

https://tieulun.hopto.org

dày, bánh long, phượng, bánh bò, bánh đậu xanh, bánh cải hoa, bày lên mâm tứ linh, và thịt bò ninh, tái bò, thịt lợn ninh, nem lợn, mỗi thứ đều một mâm, cộng là 10 mâm ; khay nước chè hạng nhất mỗi nơi đều 2 khay.

Hàng năm, gặp 2 lễ kỵ ở Hưng-miếu (1) mỗi lễ kỵ ấy có dâng lễ phẩm lên chính án, tả án, hữu án ở điện Phụng-tiên (2), mỗi án : cỗ nhất hạng, cỗ nấu, cơm, đều 4 mâm, các thứ điểm tâm đều 4 hộp. Cỗ tiểu hạng : lợn quay và lợn luộc 2 con và xôi.

Hàng năm, gặp 3 lễ kỵ ở chính án điện Phụng-tiên, mỗi lễ kỵ ấy có dâng lễ phẩm lên tả, hữu án mỗi án cỗ nhất hạng : cỗ nấu và cơm mỗi thứ 4 mâm, các thứ điểm tâm 4 hộp, món ăn quý 1 mâm ; cỗ tiểu hạng, lợn luộc, lợn quay 2 con và xôi.

Hàng năm gặp lễ sinh nhật, ở chính án điện Phụng-tiên mỗi lễ dâng ấy có dâng lễ phẩm lên án tả, hữu mỗi án : cỗ nhất hạng : cỗ nấu 4 mâm, cơm 4 mâm, các thứ điểm tâm 4 hộp, các thứ quả 4 mâm, nước chè 2 bàn.

Hàng năm gặp 2 lễ kỵ ở điện Hiếu-tư (3), mỗi lễ kỵ ấy dâng lễ phẩm lên điện Long-an (4), cỗ nhất hạng : cỗ nấu 4 mâm, các món ăn quý 1 mâm ; cỗ tiểu hạng : lợn luộc, lợn quay 2 con và xôi, cơm 4 mâm, các thứ điểm tâm 4 hộp.

Hàng năm gặp 2 lễ sinh nhật ở điện Hiếu-tư, lệ cũ không có dâng lễ lên điện Long-an. Nay châm chước biện thêm : cỗ nhất hạng : cỗ nấu 4 mâm, cơm 4 mâm, các thứ điểm tâm 4 hộp, nước chè 2 bàn, các thứ quả bày lên mâm bồng 4 mâm).

---

(1) Hưng miếu : Miếu thờ Hưng tổ sinh ra Gia-long.

(2) Phụng tiên điện : Điện thờ chung cả đế, hậu Gia-long, Minh-mệnh và Thiệu-trị.

(3) Điện Hiếu-tư : Thờ Minh-mệnh.

(4) Điện Long-an : Thờ Thiệu-trị.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

QUYỂN XIII

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Ất mão, Tự-đức năm thứ 8 (1855). Mùa thu, tháng 7, khoa đạo là bọn Đặng Trần Chuyên tâu: gần đây, các viên phủ, huyện, châu, khi thuyên chuyển, nếu có dân thuộc hạt giữ lưu lại, việc ấy đệ đạt lên, thì được gia ơn khen thưởng, thăng bổ ngay, thực là một việc muốn khen 1 người để khuyên nghìn người. Nhưng cửa nhà vua xa kẻ muôn dặm, mà lòng người có trăm mưu kế. Người làm quan xảo quyệt, hoặc lấy đó làm môi giới cho việc cầu may tiến thân, mà nói ngọt cấu kết; bọn tổng, lý, cũng lấy đó làm kế sách để gây bè phái riêng, mà chiều ý nịnh hót. Gần nay, có người tự quan ngoài, mà được thăng làm chức ở Kinh; có người bị rút bớt, mà bậu bổ ở bộ; cùng là người tạm quyền mà chưa được bổ thụ, thì dân vẫn thường thường giữ lưu lại. Còn như tri huyện thăng tri phủ, tri phủ thăng án sát, đều là một loại dời đổi bức vụ nơi ấy đi nơi khác cả, thế mà sao cứ im lặng không thấy một người dân nào lưu giữ họ lại. Xét tình hình ấy, đã có thể biết được đại khái rồi. Huống chi như: Lê Quang Huy, nguyên tri huyện huyện An-lão, bị rút bớt

https://tieulun.hopto.org

đi, mà dân lưu lại, đã do tỉnh Hải-dương xét y không có thực trạng gì; Trần Kim Khanh, nguyên tạm quyền huyện Quế-sơn, vì phải về tỉnh, mà dân giữ lưu, đã do ty Tam pháp chiếu lệ tâu bác đi; cùng là Phạm Đình Toái tạm quyền huyện An-lạc, vừa mới được mấy tháng, mà Vũ Văn Chỉnh đã đầu đơn xin lưu Toái lại, rồi sau việc đi mới cầu của Toái bị phát giác ra; Tôn Thất Đồn nguyên trí phủ Nghĩa-hưng, trước được thăng làm chức ở Kinh, mà huyện Thiên-bản làm đơn xin lưu Đồn lại, rồi sau bị dân kiện. Hãy xem một việc bại lộ ra đã như thế, thì các việc khác tưởng cũng chưa đủ tin lắm. Vậy chiếu trong điều luật, về điều khoản: « Dâng thư tán tụng đức chính của đại thần », có chép rằng: « Quan ở trấn, doanh, hoặc thăng bổ, thay đổi, hay giáng chức đổi đi, và cáo tang phải dời chức, mà dân ở địa phương đến kêu cầu lưu lại kêu đợi, thì không chuẩn y, sẽ đem người đến kêu nài ấy, giao bộ trị tội ». Khi trước lệ định, thực là đã có thường qui để ngăn giữ, từ trước đến nay tuân theo lệ ấy đã lâu rồi. Vậy xin cứ theo lệ ấy mà cấm chỉ, để tuyệt mối cầu cạnh, mà trừ tệ gian dối.

Vua y theo, nhưng lại dụ rằng: trong việc đó, người nào vốn là dân hạt tin yêu, dịch xác có thực trạng, thì do thượng ty hạt ấy tùy việc tâu lên, đợi chỉ soi xét rõ ràng, để khỏi có sự lỗi lầm che lấp người hiền tài, thì cũng chẳng hại gì.

Sai chế cấp cho quân lính nơi quân thứ Quảng-ngãi 400 cái áo tơi.

Giặc Man ở Quảng-ngãi lên xuống 2 bảo Ngàn-hòa, Vĩnh-khánh, giết người cướp của của binh, dân. Quan ở quân thứ từ tổng thống trở xuống đều bị phạt.

Định lại lệ cấp tiền tuất cho những người bị chết dịch.

https://tieulun.hopto.org

(Từ nay về sau, phàm người bị chết dịch, không đến 10 tên, thì không cần chi thuốc thang và cấp tiền tuất; từ 10 tên trở lên, cho chiếu lệ mà chi cấp. Đến như đinh tráng ngoại tịch cũng là đàn bà, trẻ con, đều dinh việc cấp tuất. Là vì sợ bọn nha lại, tổng, lí trá mạo, gian dối, làm hư phí của công vậy).

Nguyễn Văn Hiền là con Nguyễn Văn Điển, nguyên tổng đốc Định—An, đã quá cố, người xã Thành-hà tỉnh Quảng-nam, kêu ở pháp ty xin cho ấm thụ. Vua cho Hiền được ấm thụ hàm chánh thất phẩm và theo học tập ở bộ. Dụ rằng: từ nay về sau con các quan viên, lệ đáng cho ấm thụ, nếu tuổi đã trưởng thành, có thể làm việc được thì: văn do bộ Lại, võ do bộ Binh, đều tư hỏi, xét thực làm bản tâu lên đợi chỉ; hoặc bọn ấy phải tới bộ trình bẩm rõ ràng, để bộ để tâu, chứ không được vượt bậc kêu xin, để cho những kẻ cầu cạnh tiến thân.

LUẬN VĂN CHẤT.COM.VN

Cho Trần Tiễn Thành, thị lang Nội các, sung làm tán lí quân vụ ở quân thứ Quảng-ngãi. Dụ rằng: nơi ấy núi, khe cao, hiểm, khí độc hơi nặng, đồn lũy dài rộng, binh, dõng thưa ít. Một khi có việc loạn cần kíp, hộ ứng không linh động để đến nỗi bọn Man kia coi thường sinh lòng, quen thói cướp bóc. Hơn nữa, chúng không có tù trưởng nên cứ theo ý muốn làm bậy. Nếu lấy ơn mà kết nạp, cũng khó lòng chiêu dụ được chúng. Thế thì việc phòng thủ thực là khó đấy. Nhưng việc đánh, thì gia oai để chấn động, chỉ được công hiệu ngay tạm thời thôi. Phòng thủ mà vỗ về để ngự chúng, mới thực là cái mưu tốt lâu dài. Đạo dụ này phải sao ra, giao cho viên tổng thống Trấn Tri biết mà thi hành.

Trong kinh kỳ đại hạn, vua sai làm lễ đảo vũ, rồi được mưa.

https://tieulun.hopto.org

Vua cho là hương binh và dân các làng ở tỉnh Quảng-ngãi, hiện nay theo đi đánh trận, chuẩn số thóc bán ra cho dân được chiết nộp 5 thành bằng tiền, còn 5 thành hoãn đến vụ hạ sang năm sẽ thu nộp. Hạt nào đã nộp qua rồi, thì cấp trả lại; số thóc tô thu nộp vụ này, cũng cho triển hoãn lại.

Cho 47 tên con, em của các viên nhân chết trận ở Lạng-sơn được tha thuế thân; người nào chưa đến tuổi, đợi sau sẽ thi hành.

Quân thứ ở Quảng-ngãi là bọn tổng thống Trần Tri, tán lí Trần Tiễn Thành, xin phái thêm 2.000 binh ở Kinh, và phái cả Chu Phúc Minh, Đào Trí hội lại đánh 2 sách Minh-long, Suối-tử. Vua sai phái binh Tả-bảo cùng binh tỉnh Bình-định hội đánh bọn giặc ấy, và cho Chu Phúc Minh (Chưởng vệ quyền chưởng doanh Long vũ, kiêm quản doanh Tiền-phong) sung làm đề đốc, Đào Trí (Đô chỉ huy sứ vệ Cẩm y) sung làm tham biện.

Du rằng: Ác man là bọn giặc nhỏ hèn mọn, mà quân ta ở quân thứ đã đến 4.000 người, nếu khéo sử dụng, thì lo gì không có công hiệu. Nay tạm thêm cho 1.000 binh nữa, để mong dập tắt hẳn bọn ấy. Vả lại, quân hợp lại thì thế mạnh, mà chia ra thì thế yếu, bọn người phải xem cơ hội mà điều động, không nên phái quân đi linh tinh, trông được nơi này, lại bỏ nơi kia.

Sai Lê Chí Tín (thống chế doanh Hồ uy) quyền quản doanh Long vũ, Trương Phúc Trường (thự thống chế, Hữu dực doanh Vũ lâm) quyền quản doanh Tiền phong.

1 chiếc tàu thủy chạy bằng hơi nước của nước Anh-cát-lợi đậu ở vụng Trà-sơn, xem núi Ngũ hành.

Giặc Man ở Quảng-ngãi vây bảo Tay-an. Hiệp quản là Nguyễn Văn Hồi rút lui, quyền biện lãnh binh là

https://tieulun.hopto.org

bọn Nguyễn Nhị cố sức đánh, bị chết, biền binh nhiều người bị thương và bị chết, người và súc sản, nhà cửa phần nhiều bị chúng đốt, cướp. Bọn Trần Trí xin nhận tội, vua bèn chuẩn thư cho Nguyễn Văn Hối khỏi bị tội chết, nhưng phải đánh trượng đau, rồi phải cố gắng làm việc chuộc tội. Trần Trí vì điều khiển trái phép, giáng 1 cấp. Truy tặng cho Nhị hàm quản cơ; còn các người khác, đều được truy tặng chức hàm và cấp tiền tuất gấp đôi.

Ban cho nguyên thự đốc Định—Biên là Phạm Thế Hiển thuốc thang và bạc lụa. Thế Hiển cáo về để tang đã hết hạn, nhưng vì còn có mẹ già suy yếu, nên Hiển xin lưu lại ở quê 3 tháng nữa để hầu nuôi mẹ. Vua y cho và sai ban cho Hiển 4 chi sâm Cao-li, 2 phiến quế thanh và 60 lạng bạc; lại dụ lấy ý là dạy hiếu, làm trung, thế rồi các quan và trả dương người già.

Lấy bài thơ ngự chế ban cho Nguyễn Trí Phương là kinh lược sứ Nam-kỳ. Bấy giờ Trí Phương ở Nam-kỳ lâu ngày, từng nói là nhớ nơi kinh khuyết [ý nói nhớ vua]. Vua muốn sai Trí Phương giữ lâu chức ấy, để bất phải làm cho có thành hiệu. Mới dụ rằng: người Nam-kỳ giữ tính thuần thực, vốn có tiếng là trung nghĩa, nguồn lợi vườn rộng, núi chứa của nơi ấy hơn cả trong nước, nguồn của cải và làm rào, giậu của nước nhà đều nhờ ở đấy cả. Khi Thế-tổ Cao-hoàng-đế ta mới trung hưng, nhờ cậy vào của cải, sức lực của dân 6 tỉnh ấy, để chế ngự cả nước Việt, công hiệu ấy có thể chứng tỏ rõ ràng. Năm nọ chợt gặp tai biến, đã thấy xứ ấy có vẻ điêu báo. Trẫm trông về miền Nam, lòng lo nghĩ vẫn vít chưa từng lãng quên chút nào. Cho nên sai ngươi sửa sang nơi ấy, vỗ yên dân ta. Gần đây, trẫm nghe tin ngươi đã thi thố được một chút, hơi tỉnh lại được bệnh đau khổ lâu ngày của dân. Song làm việc

TVMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

gì mà muốn chóng thì không đạt được, cầu thấy lợi nhỏ thì việc lớn không thành. Cho nên sách Luận ngữ có nói rằng : « Nếu có bậc vương giả trị dân, tất phải hết 1 thế » (1), mà sau dân mới giáo hóa được tốt, thực có thế đấy. Vậy ngươi nên hiểu nghĩa ấy, cố gắng lòng lên, chớ bỏn rút của dân, nên giữ gìn che chở cho dân, khiến cho đất ấy, dân ấy đủ binh, đủ ăn, tôn vua, quí người trên, chuộng việc nghĩa, biết lễ phép, thì nếu các bạt chợt có sự bất ngờ, mà được lực lượng giàu thịnh, tấm lòng trung nghĩa của xứ dân ấy, cũng đủ tin cậy được. Kinh thư có câu nói : «Làm cho dân yên, là làm ơn cho dân, thì dân mến yêu », chính là lẽ ấy. Nay ngươi nếu biết làm chính sách yêu dân, để đạt tới thành hiệu dân vui, vật thịnh thì dẫu như [đời Hán, Trương Xưởng làm tướng] ở Giao-đông đến 9 năm ; [Hoàng Bá làm thái thú] ở Dĩnh-xuyên đến 8 năm, mà lòng thành thực, như tôi thảo cùng nhau, thì có xa gì đâu ? Huống chi, hiện nay việc nhà vua không thể bỏ bễ được, thì khanh há có thể muốn về được ư? Vua lại cho bài thơ để khuyên Tri Phương lưu ở lại đấy.

Cấp thêm cho các hạng binh ở quân thứ Quảng-ngãi, Bình-định, mỗi người tiền lương tháng là 5 tiền ; lại cấp thuốc để trị bệnh nhiễm khí độc. Lại chuẩn cho quân ở các đạo, tiến quân đánh giặc, người nào có thể chém được giặc Man, cứ mỗi thủ cấp giặc cắt lấy tai thưởng 1 lạng bạc ; 2, 3 thủ cấp cắt lấy tai trở lên, lại cho thêm 1 cái bài thưởng công bằng bạc ; nếu bắn chết 1 tên giặc thưởng cho 1 đồng ngân tiền hạng lớn. Còn người nào, khi ra trận mà rút lui không dám tiến lên, thì cho phép chém trước tâu sau.

---

(1) 1 thế : 30 năm.

https://tieulun.hopto.org

Bọn lãnh binh Nguyễn Trường Duyệt và hiệp quản Nguyễn Hợp ở quân thứ Quảng-ngãi, chia đường tiến quân đến sách Minh-long, Suối-tử, đốt phá được 30 nhà sàn của sách Man, bọn Man chạy trốn, rồi chúng lại chia từng chi vây Hợp. Hợp thúc quân đánh, chúng phải lui, thu được súng, giáo của bọn Man và 8 tên binh bị chúng bắt khi trước. Việc đến tai vua, đều được thưởng kỷ lục.

Ở Vĩnh-long giống trâu chết nhiều. Tinh thần dâng sớ nhận lỗi. Vua bảo bộ Hộ rằng : nhà làm ruộng, hoặc trâu cày không đủ, thì chi cấp tiền công cho dân, để mua trâu đợi sang năm chiếu thu lại số tiền ấy. Bộ tư xem, xã nào nên cấp cho số tiền tậu trâu, thì đo tính làm bản tâu lên.

Tháng 8, bố chính sứ Hải-dương là Lê Bá Đĩnh, phó lãnh binh đinh ấy là Ngô Khánh, vì sợ giặc rút lui khi có việc xảy ra ở Nam-sách, bị cách chức, cùng với Trần Huy Tích, Hoàng Phần đều phải nghiêm giao cho quân thứ Quảng-ngãi sai phái. Trước đây, bọn giặc vây đánh phủ Nam-sách, trì phủ là Trần Huy Tích, phó quản cơ trú phòng là Hoàng Phần chạy trốn; Bá Đĩnh, Ngô Khánh đốc suất binh và voi tiến đến, đã không biết đốc sức biền binh góp sức đánh bắt bọn giặc ấy; sau lại vô cớ lui quân để đến nỗi chúng được nhân lúc sơ hở lẩn trốn được thoát. Đến đây bộ đốc Định—Yên là Nguyễn Đình Tân, ngự sử là Lê Văn Phả xét nghĩ án ấy tâu lên, vua gia ơn cho các viên ấy được cách chức, gắng sức làm việc để báo hiệu. Thự đốc là Nguyễn Trạch vì trước tâu việc ấy, có điều không thực, phải giáng 4 cấp, được lưu lại.

Vua coi triều, thấy hữu tham tri bộ Hộ là Hoàng Thu cùng quyền biện bộ Lại, kiêm quản viện Đô sát là

https://tieulun.hopto.org

Ngô Bình Đức sắc mặt đều không nghiêm kính, nên quở phạt các viên ấy.

Chánh cửu phẩm thư lại ở ty Phiên Lạng-sơn là Nguyễn Văn Sĩ cùng 3 người em giai, em gái, xin nộp thóc để chuộc tội đồ cho người cha của chúng đã quá cố là Nguyễn Văn Trị (Trị nguyên làm Chủ thủ kho Hà-nội, vì để thóc ở kho men mục, bị tội trượng, đồ). Lãnh tổng đốc Hà—Ninh đem việc ấy tâu lên. Vua bảo rằng: Nguyễn Văn Trị bị can tội công, không vì như tội tham tang lấy của đút. Nay tên ấy đã chết, mà con giai, con gái tên ấy, xin chuộc tội cho cha, cố nhiên là lòng hiếu. Nhưng phép nước không nên như thế. Vậy tha tội cho, không phải nộp thóc làm gì nữa.

Vua cho là bọn ác man Quảng-ngãi, quan, quân ta 2 lần tiến đánh, thắng được các sách Minh-long, Suối-tự, bọn ấy chưa từng dám cùng với quân quân ta đối trận, ta chỉ có đốt phá sân trại sách mà về thôi, sợ quân ta một khi rút đi, thì bọn Man ấy, nhân khi sơ hở đến cướp bóc, làm khổ cho dân. Bèn dụ sai các viên tổng thống, đề đốc, tán lý, tham biện, trước hết hãy hiểu thị các trại man biết, nếu sách nào đem được đích danh kẻ thủ ác và trả hết người và súc sản chúng đã cướp lấy ấy, đến quan thú tội, thì triều đình sẽ cho được tự đổi mới. Nếu sách nào không chịu quay đầu ra thú, thì lập tức đốc binh tiến đánh, phá tan sào huyệt, khiến cho kẻ quen làm tội ác biết tự răn sợ, mà kẻ vô tội, không đến mắc tai hại.

Trước đây, 2 sứ bộ sang nước Thanh là bọn Phan Huy Vịnh, Phạm Chi Hương, vì đường đi bị nghẽn (nước Thanh có việc binh) lâu ngày (3 năm) chưa về. Vua thường nghĩ đến, bèn cho cha mẹ các sứ thần và những người đi theo tiền gạo có thứ bậc khác nhau. Hạ

https://tieulun.hopto.org

lệnh cho thân nhân các viên ấy ở bản quán, được tính từ ngày sứ bộ ra ngoài cửa ải, đến nay, đều được truy lĩnh 8 phần 10 về tiền bổng lệ của bọn ấy, để giúp việc nuôi gia đình cho đủ.

Định lại chương trình cho quan viên ở Kinh và ngoài các tỉnh khi tập bắn nên cấp thuốc súng bao nhiêu và việc thưởng phạt các ty Hộ vệ, ty Cảnh tất, các vệ Cẩm y, Kim ngô Tuyển phong, 2 Dực tả, hữu doanh Vũ lâm, các doanh: Thần cơ, Tiền phong, Long vũ, Hổ uy, Hùng nhuệ, Kỳ vũ; các bảo, viện Thượng tứ, vệ Võng thành, đội Giáo dưỡng, đội Trấn phủ, các vệ Thủy sư, và các viên suất đội ở ngoài các tỉnh, thi cấp cho thuốc súng đều 15 phát, mỗi phát 1 đồng cân 5 phân thuốc đạn chì 15 viên, đá lửa 1 phiến. Mỗi khi, đến các tháng về thu, đông: ở Kinh, do 1 viên thống quản hay vệ, vệ một viên tùng trung hoặc viên ngoại lang ở bộ phái ra, ở ngoài do các viên đốc phủ, bố án thượng tư và lãnh binh; đều mang theo thuộc viên đi đến trường bia kiểm duyệt việc tập bắn, hàng ngày phải đăng kỳ vào sổ cho xong. Trong sổ ấy nếu người nào bắn được trúng đích, trúng khuyên, mà gián hoặc có lạc ra ngoài bia phát nào thì lấy số trúng đích 1 phát, hoặc trúng khuyên 2 phát mà khấu trừ đi; còn thừa ra số bắn trúng khuyên tự 10 phát trở lên là hạng ưu; trúng khuyên tự 7 phát đến 10 phát là hạng bình; trúng khuyên tự 3 phát đến 6 phát là hạng thứ; còn trúng khuyên tự 2 phát trở xuống, và bắn dính vào bia ấy cũng là đã khấu trừ rồi mà còn thừa ra số bắn lạc ra ngoài bia, tự 1 phát trở lên là hạng liệt.

Khi việc tập bắn xong, thì chia từng hạng, khai thành danh sách tư giao cho bộ lưu lại làm tập hồ sơ. Nếu có gặp khuyết chức nào, khi bảo cử, phải đem cả việc viên

https://tieulun.hopto.org

ấy đã tập bắn mấy lần, được dự vào hạng nào, nói vào lý lịch để đủ tra xét.

Lại từ nay trở đi, phàm ở Kinh: ban văn thì đình thần, ban võ thì tự thống chế trở lên, mỗi viên nên cấp cho 80 phát thuốc súng, mỗi phát 1 đồng cân thuốc cộng thành 8 lạng thuốc, 50 viên đạn chì và 4 phiến đá lửa. Chưởng vệ mỗi viên nên cấp cho 60 phát thuốc súng, cộng thành 6 lạng thuốc, 30 viên đạn chì và 3 phiến đá lửa. Nhất đẳng thị vệ, văn võ phò mã đô úy, lang trung, khoa đạo, viên ngoại lang, mỗi viên nên cấp cho 30 phát thuốc súng, cộng thành 3 lạng thuốc, 29 viên đạn chì và 2 phiến đá lửa. Đến kỳ diễn tập, các viên ấy đều phải chiểu lãnh các thứ đủ số. Quan viên văn võ tại Kinh, đều phải đến trường bia Đông-gia, theo lệ, tập bắn.

Lại chiểu lệ trước, văn giai tự khoa đạo, viên ngoại lang trở lên, khi diễn tập thì các hạng súng điểu sang, thuốc, đao, đá lửa, do ban võ bị doanh Thần cơ, phải dự lĩnh các thứ ấy đem đến trường bắn để chuẩn bị diễn tập. Bộ Binh phái cho 1 người thuộc lý tới trường ấy, phàm các viên văn, võ nào tập bắn hết bao nhiêu, hàng ngày đăng ký vào sổ. Đến cuối năm, văn, do bộ Binh; võ do thống quản; khai sổ cho tiêu trừ đi.

Lại ở Kinh: các quản vệ, hiệp quản ở các vệ Loan giá, Cẩm y, Kim ngô, Tuyền phong, 2 Dực tả, hữu doanh Vũ lâm, các doanh: Thần cơ, Tiền phong, Long vũ, Hổ uy, Hùng nhuệ, Kỳ vũ, các bảo viện Thượng tứ, vệ Võng thành, doanh Thủy sư; ở ngoài: các viên chánh, phó lãnh binh, quản vệ, quản cơ, thành thủ úy; hàng năm nên cấp cho mỗi viên 18 phát thuốc súng, cộng là 2 lạng 7 đồng cân thuốc, 18 viên đạn chì, 2 phiến đá lửa. Như trong số đó, người nào trúng đích, trúng khuyên, mà gián hoặc có bắn lạc ra ngoài bia 1 phá

TVPSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thì cũng lấy số trúng đích 1 phát hoặc trúng khuyên 2 phát mà khấu trừ đi (dưới đây cũng thế nếu còn thừa ra số bắn trúng khuyên từ 13 phát trở lên là hạng ưu; trúng khuyên từ 8 phát đến 12 phát là hạng bình; trúng khuyên từ 4 phát đến 7 phát là hạng thứ; trúng khuyên từ 3 phát trở xuống, còn các phát khác, đều bắn dính vào bia, cũng là số khấu trừ đi, còn thừa ra số bắn lạc ngoài bia từ 1 phát trở lên là hạng liệt.

Thị vệ tự nhất đẳng đến ngũ đẳng và hiệu kiểm, thiên hộ ở vệ Cẩm y, Vũ cử, Anh danh, hàng năm nên cấp cho mỗi viên, đều 12 phát thuốc súng, cộng là 1 lạng 8 đồng cân thuốc, 12 viên đạn chì, 1 phiến đá lửa. Trong số đó, các phát bắn trúng hay lạc, tính khấu đi còn thừa ra số bắn trúng khuyên từ 9 phát trở lên là hạng ưu, trúng khuyên từ 5 phát đến 8 phát là hạng bình; trúng khuyên từ 2 phát đến 4 phát là hạng thứ; người nào trúng khuyên được 1 phát, cũng là các phát đều bắn dính vào bia, và đã khấu trừ đi rồi, còn thừa ra số lạc bia, từ 1 phát trở lên, là hạng liệt.

Từ đây trở lên, các viên ở Kinh, thì cho phép tập bắn ở trường bia Đông-gia, nhưng do 1 viên thống quản ban võ kiểm duyệt, và bộ Binh phái ra thuộc viên để hội đồng biên chép. Còn chánh phó lãnh binh, quản vệ, quản cơ, thành thủ úy ở ngoài các tỉnh thì cho tập bắn ở trường bắn gần tỉnh lị, nhưng do đốc, phủ, bố, án đem thuộc viên hội đồng biên chép. Khi việc tập bắn xong, thì các viên ở Kinh và ở ngoài, đều do các viên kiểm duyệt ấy, chia từng hạng làm danh sách tư đệ giao bộ Binh tuu lại làm tập hồ sơ. Rồi về sau viên nào như có dự được tàu cử, khi biên vào lí lịch, thì viên ấy đã tập bắn mấy lần, được dự hạng nào, cũng nói cả vào để đủ tra xét.

https://tieulun.hopto.org

Tự đây trở lên, quan viên ở Kinh, ở ngoài, về đạn chì, đá lửa chỉ cấp cho 1 lần, còn lần sau cấp cho thuốc súng mà thôi. Về văn quan tự khoa đạo, viên ngoại lang; võ quan tự chưởng vệ trở lên, và nhất dẫng thị vệ, phò mã đô úy văn võ, viên nào không có tinh nguyện diễn tập cũng cho phép. Còn như quản vệ, quản cơ, thành thủ úy trở xuống, mà không có sự cớ gì, đều chiếu cấp cho thuốc đạn, đá lửa để diễn tập, không được bỏ thiếu; cũng không được tự tiện lãnh các thứ ấy đem về dùng riêng, để ngăn ngừa cái tệ mạo lãnh, dùng riêng).

Định lại việc cấm rượu, phàm các phủ, huyện, tổng nào hiện có nấu rượu bán, thì tổng lớn để lại 3 lò nấu, tổng vừa 2 lò, tổng nhỏ 1 lò. Tổng nào, hoặc có 3, 4 xã thôn, tự trước chuyên lấy nghề nấu rượu sinh nhai, mà các tổng chung quanh, đều không lò nấu bán, chỉ chuyên đến đấy lấy rượu dùng cũng chước lượng cho phép các chủ lò nấu rượu ấy vẫn lưu lại, cho đủ số tổng lớn 3 lò, tổng vừa 2 lò, tổng nhỏ 1 lò. Nhà dân, hoặc có việc nên dùng rượu, thì số rượu mua ấy chỉ nên mua vừa đủ dùng, không được mua nhiều; nếu không có việc gì, thì rượu, nhất thiết cấm chỉ.

Chuẩn định lệ tuyển cử ngạch học quan: (Từ nay trở đi, các chức đốc học, giáo, huấn có khuyết, thì cho phép: các viên hiện tại chức từ thất phẩm trở lên đến tứ phẩm, ở Kinh và ở ngoài; cùng là tiến sĩ, phó bảng, cử nhân còn ở quê quán, chưa từng bổ thụ, và nhân viên đã được về hưu dưỡng hay là nhân việc công bị giáng chức, bãi chức, người nào đỗ khoa mục xuất thân, giản hoặc có người tuổi cao, tự yên phận ở nhà, mà xác thực có học hạnh, có thể làm mẫu mực cho học trò, thì do các thượng tư ấy và quan các địa phương phải gia tâm xét hỏi, viên nào làm nổi chức gì thì chỉ

https://tieulun.hopto.org

rõ tên để cử, do bộ Lại kê khai danh sách. Tới khi nào gặp khuyết chức đốc học, do đình thần chọn bổ, không cứ là người ở hạt ấy hay là người ở gần cạnh nơi đó, nếu ai là hàm và chức khuyết cũng ngang nhau, thì cho thăng bổ, hoặc bổ đi chỗ khác. Người nào phẩm trật hơi có cao hơn hoặc thấp kém, thì cho sung, lãnh chức ấy; người nào chưa có chức, hàm, và đã từng bị giáng, bãi, đều cho lượng bổ, hoặc cho khai phục, nhưng vẫn cho lãnh chức, đợi đủ 3 năm, nếu có thể làm nổi chức vụ, thì cho thăng hàm thêm, rồi lại phải ở chức ấy 3 năm nữa, mới được thăng chuyển. Còn viên nào đã từng về hưu dưỡng mà xét viên ấy là người điềm đạm yên phận ở nhà, nếu khi gặp có chọn bổ, thì chỉ theo chỗ khuyết ở bản tỉnh hay tỉnh nào gần đấy mà chọn bổ. Nếu viên nào có thể làm nổi chức vụ, thì sẽ đều cho thăng hàm thêm, và tăng lương thêm, vĩnh viễn không bao giờ chuyển đổi đi đâu, khiến cho đều yên chức vụ, để bắt làm được thành hiệu).

Chẩn cấp cho xã Văn-trường tỉnh Nghệ-an bị hỏa tai.

Ban cấp bài châm về quan trường và bài châm khuyến liêm của vua làm ra, và sắc dụ cho các phủ, huyện, châu ở phủ Thừa-thiên cùng các tỉnh đạo.

Dời đồn Hà-tây (thuộc Hải-dương) đến xã Đoan-lễ, để cùng với bảo An-hưng, đông, tây cùng đối nhau cho tiện việc xét hỏi kẻ buôn gian lậu.

Bắt đầu định lệ thưởng phạt về việc chiêu dụ (dân phiêu lưu). Xã dân nào trốn tránh phiêu lưu từ năm Thiệu-trị thứ nhất trở về sau, mà đã được triển hạn thì do quan địa phương hạt ấy sức cho các phủ, huyện, tổng, lý chiêu dụ vỗ yên lưu dân, cần theo đúng hạn trở về. Nếu hết hạn ấy mà chưa thể gọi về đủ số, thì cứ số dân thiếu trước đã được triển hạn ấy, chia làm

https://tieulun.hopto.org

10 thành, nếu thiếu đến 6 thành, thì tổng, lý phải phạt xuy 40 roi; phủ, huyện, châu được giảm tội xuống 1 bậc, tỉnh thần lại giảm tội xuống 1 bậc nữa. Cứ thiếu mỗi một thành nữa lại gia 1 bậc, nhưng tội chỉ đến trượng 80 là cùng. Còn p ủ, huyện châu, thì chuẩn cho theo lệ công tội mà giáng chức hay phạt. Về số dân chưa về đủ ấy, lại cho hoãn hạn nữa, nếu lại không chiêu mộ về được đủ số thì nghị phạt cũng như thế.

Xã nào, trong hạn điền được 6,7 thành, thì tổng, lý được thưởng một đồng ngân tiền phi long hạng lớn; phủ, huyện, châu đều thưởng tiền lương 3 tháng; tỉnh thần, đều thưởng tiền lương 1 tháng. Như điền được 8,9 thành, ấy, thì tổng, lý được thưởng thứ tiền ấy, hạng lớn hạng nhỏ đều một đồng; phủ, huyện, châu đều thưởng kỷ lục 1 thứ; tỉnh thần đều thưởng tiền lương 3 tháng. Như điền được đủ cả 10 thành, thì tổng, lý được thưởng thứ tiền ấy hạng lớn, hạng nhỏ đều 2 đồng; phủ, huyện, châu đều thưởng kỷ lục 2 thứ, tỉnh thần thưởng kỷ lục 1 thứ. Nếu hạn trước đã hết, mà số dân trở về chưa đủ, lại cho triển hoãn một hạn nữa. Hạn sau, dân về đủ số, thì không cần bàn nghị thưởng.

Còn số dân phiêu lưu từ năm Minh-mệnh thứ 21 trở về trước, lưu tán đã lâu năm, chiêu dụ về có phần khó. Nếu hạn ấy hết, đều chuẩn cho gia 1 hạn 3 năm nữa, sức cho chiêu dụ. Nếu trong hạn hoặc ngoài hạn, mà số dân trở về, hãy còn vắng ít, thì cũng chiếu theo nghị mới mà thưởng phạt. Mỗi khi hết hạn, tỉnh thần các hạt ấy, chiếu cứ số người trốn đi khi trước và số người do tổng lý ở phủ, huyện, châu điền tục đủ hay thiếu, đáng nên thưởng hay phạt, và đáng miễn nghị, hoặc đáng cho lại triển hoãn hạn nữa, phải khai số rõ ràng

https://tieulun.hopto.org

và đem cả số dân thiếu dữ của thượng tư địa phương nội kèm vào, do bộ Hộ cứu xét công hay lỗi để bàn thưởng phạt).

Tổng thống quân vụ ở quan thứ Quảng-ngãi là bọn Trần Tri tâu : nhiều lần, thần vâng mệnh hiểu thị cho các trại Man, giản hoặc có bọn Man hơi biết sợ hãi, hối lỗi, thành khẩn xin lục tục qui thuận. Còn như các sách : Minh-long, Suối-tử, Nước-chua, Nước-dứa, vẫn quen thói ác cũ, không chừa, thần hiện đương định kỳ hạn tiến đánh.

Dụ rằng : trẫm nghe nói : cách dùng binh tuy vụng kém nhưng phải nhanh chóng, chưa thấy người nào khéo giỏi, mà lại để chậm trễ. Bọn ngươi cần phải xem cơ hội mà đánh dẹp cho sớm xong việc.

Quan thứ là bọn Trần Tri, Chu Phúc Minh, Đào Trí, Lê Thọ, Nguyễn Trường Duyệt, chia làm 3 đạo, đến thẳng Thạch-bích, đốt phá trại Man. Đạo binh của Trường Duyệt, nhiều người bị thương, bỏ mất 1 cỗ súng Quá sơn ; suất đội là Văn Công Trứ, Hoàng Văn Dĩ, phải cách chức, gắng sức làm việc để báo hiệu. Nhưng bọn ác Man tự đấy sợ hãi, mới lục tục đến thú hàng.

Tháng 9, bãi việc ban yến và thưởng cho về tiết Trùng-dương. Vua dụ bộ Lễ rằng : tiết ấy gặp vào ngày hôm trước ngày kỵ Hưng-miếu, gần nay chưa lúc nào rỗi mà xét đến ngày ấy. Vậy từ nay về sau, đình bãi tiết ấy cho được hợp tình và lễ.

Hạn hoãn điền binh thiếu của 48 xã, trang ở Lạng-sơn, đã hết, tỉnh thần xin cho hoãn hạn nữa. Vua y cho ; nhưng sai bộ chiếu lệ mới (chép ở tháng 12 năm thứ 6) nghĩ xử.

Chẩn cấp cho thôn Bình-ninh phố Đông-thị ở Vĩnh-long bị hỏa tai.

https://tieulun.hopto.org

Bộ sách Đại nam hội điển đã làm xong. (Bộ hội điển này, năm Thiệu-trị thứ 3, vua sai Tôn-nhân và các nha môn 6 bộ đều phải thuộc viên biên chép. Năm Thiệu-trị thứ 6, tiên đế xuống dụ, đặc sai các viên ở Thân-đài (1) sung chức tổng lý giám tu; các đại thần sung chức tổng vựng; tham tri 6 bộ, phó đô ngự sử viện đô sát, thị lang 6 bộ và ấn quan ở Nội các, đều sung làm chức phân toản; đều đem thuộc viên sửa làm. Đến năm Tự-đức thứ 3, thì hạn làm sách ấy đã hết, mà chưa xong. Các quan tổng lí giám tu, tổng duyệt và phân toản, tâu xin gia hạn và phải quan lại chuyên làm bộ ấy. Vua bèn phái: tả tham tri bộ Lại là Nguyễn Bá Nghi sung chức đồng lí toản tu; thự tả thị lang bộ Lễ là Phạm Chi Hương; thự thông chính phó sử, biện lý công việc bộ Hình là Vũ Đức Mẫn đều sung chức phó đồng lí toản tu. Còn các viên tổng lí, giám tu, tổng vựng trước, cũng phải thời thường đi lại kiểm duyệt, cần cho bộ sách ấy được xong sớm. Nhưng chuẩn cho hội làm ở sử quán, để có chuyên trách. Còn về việc sửa chép thành tập thì bắt đầu từ năm đầu Gia-long, đến năm Tự-đức thứ 4, hết thảy các sự lệ, hoặc vâng lời dụ định, hoặc tuân theo nghị chuẩn, phàm việc nào có quan hệ đến điển lệ cốt yếu, thì đều chia thành môn, định thành loại, chiếu thứ tự làm thành sách, để tỏ ra bộ sách rất hoàn bị. Đến đây bản mẫu đã xong, tất cả 262 quyển. Còn từ năm (Tự-đức) thứ 5 trở về sau, sẽ lại đợi lần sau tiếp tục biên chép. Rồi chuẩn cho khắc ván in ra giao cho cả trong, ngoài đều tuân giữ. Về các viên nhân dự làm bộ sách ấy, đều chuẩn thưởng cho kỷ lục gia cấp có thứ bậc khác nhau.

Lại đặt thổ quan ở 2 châu Phù-an, Mai-sơn thuộc Hưng-hóa (vì 2 châu ấy khí độc nặng lắm).

(1) Thân đài: tức phủ Tôn-nhân.

https://tieulun.hopto.org

Khi trước, đầu mục bọn thổ phỉ là Bạch Công Trân ra thú, vua chuẩn cho khóa giam lại và sức tên ấy phải ủy cho thân nhân nó thám bắt tên Đinh Công Mĩ đem ra xét xử, rồi sẽ lại xét nghĩ cho. Nay đã lâu ngày, mà Công Mĩ chưa bắt được. Vua bèn dụ rằng: Bạch Công Trân trước theo Đinh Công Mĩ mưu làm giặc, đến khi đường cùng, mới chịu phục tội, đáng lẽ phải xử tội chém, để răn những kẻ không tuân theo pháp luật. Nhưng vì y đã sợ hãi, biết hối, không cùng với Đinh Công Mĩ cầu may trốn giết, nên tha cho y tội chết, nhưng vẫn phải lưu lại giam cấm, đợi khi bắt được Công Mỹ đưa ra xét xử, sẽ châm chước xử biện. Còn thân nhân của Đinh Công Mỹ là Đinh Công Hồ, Đinh Công Bỉnh, Đinh Công Tại, Đinh Công Quang cũng vẫn lưu lại giam cấm; nếu chúng biết ủy cho thân nhân thám bắt Công Mĩ, hoặc dẫn nhau đến thú, cốt bắt cho được đem giải quan, lại sẽ tùy tiện xử trí cho bọn chúng.

Vua hỏi bộ Hình rằng: Án nguỵ phạm ở Bắc-kỳ, hiện tỉnh nào đã kết án, đệ tâu? Bộ Hình tâu: Hà-nội, Hưng-yên hiện đã kết, đệ; còn các tỉnh khác đều chưa đệ đến. Vua bảo rằng: hiện nay các tỉnh Bắc-kỳ gian hoặc có nơi ít mưa, hoặc giả giam nhiều kẻ phạm, để đến nỗi hại đến khí hòa. Bèn dụ sai các tỉnh Bắc-ninh, Sơn-tây, Hải-dương phải thượng khẩn kết án đệ lên; còn kẻ nào bị bắt hiếp phải theo, thì tha bớt ra để cho hết các án đọng lại, mà đem lại khí hòa.

Vua thấy đình thần, gần đây, nhiều khi đến ngày phiên chầu, phần nhiều đều chỉ theo lệ thường tới hầu, ít có viên nào tâu việc trước mặt. Bèn xuống dụ sức quở rằng: gần nay trẫm ngự ra điện, nghe việc chính trị, ít thấy các nha tâu việc gì, chỉ thấy tầm thường theo ban triều, đứng ngây ra, đình đối đã lười, tấu sớ

https://tieulun.hopto.org

cũng ít, chỉ cứ theo nhau cũng tiến, theo nhau cũng lui, không nghĩ gì đến ý nghĩa « thời thường tâu cáo các việc » các quan mà như thế, thì ẩn tình của dân trên không hiểu thấu, chính sự có thiếu sót, không được biết đến, thì trẫm còn mong gì nữa.

Lãnh tổng đốc Long—Tường là Lê Đình Lý về Kinh chầu thăm, tâu nói: dân bãi Phú-quốc đi rình bắt giống ba-ba sống để nuôi, rồi dâng nộp (mỗi năm 30 con) dùng sức vất vả. Vua cho là vật ấy vô ích, đến nỗi khổ dân, nên tha cho.

Tăng ân bổng cho quan ở Kinh: (Cả 1 năm chuẩn cho chánh nhất phẩm, tăng tiền 100 quan, tùng nhất phẩm 90 quan, chánh nhị phẩm 80 quan, tòng nhị phẩm 70 quan, chánh tam phẩm 60 quan, tòng tam phẩm 50 quan, chánh tứ phẩm 40 quan, tòng tứ phẩm 35 quan, chánh ngũ phẩm 30 quan, tòng ngũ phẩm 25 quan, chánh lục phẩm 20 quan, tòng lục phẩm 18 quan, chánh tòng thất phẩm 16 quan, chánh tòng bát phẩm 14 quan, chánh tòng cửu phẩm 12 quan; còn vị nhập lưu thư lại người nào lưu ban làm việc công, thì mỗi tháng cấp thêm cho 1 quan). Và cấp tiền dưỡng liêm cho thượng tư các địa phương: (Tổng đốc 80 quan, tuần phủ 75 quan, bố chính 70 quan, án sát 65 quan); cũng là chuẩn định cho thu tiền lệ việc kiện. (Bấy giờ đình thần bàn xin lại theo phép cũ từ khi mới dựng nước, việc kiện to, thu tiền 6 quan; việc kiện nhỏ, tiền 1 quan). Rồi xuống dụ, đại lược nói: quan lại trị dân, lấy liêm, thiện làm đầu, bậc quân tử, lấy việc không tham làm quý. Nếu bảo là cơm, áo đủ thì biết vinh, nhục, đó là thường tình của kẻ tiểu nhân, chứ không phải là bàn đến tình hạnh của bậc sĩ phu và quân tử. Dù người làm tôi thờ vua, cố nhiên vẫn là trước nghĩ đến làm việc, rồi sau mới nghĩ đến hưởng lộc nhưng

https://tieulun.hopto.org

triều đình nuôi sĩ phu, tất phải đặt ra mực lương cho hậu để bắt phải giữ lòng liêm. Cho nên kinh thư (Hồng phạm) có câu nói rằng: « Phàm người làm quan, phải cho lộc nhiều, rồi sau mới có thể bắt làm điều thiện được ». Vậy thì tại Kinh, tự chánh nhất phẩm trở xuống, đều tăng ân bổng; cùng các phủ, huyện ở ngoài, lệ được tiền dưỡng liêm; đốc, phủ, bố, án hàng năm cũng cấp tiền dưỡng liêm, đều có thứ bậc khác nhau, để tỏ sự khuyến người giữ lòng thanh liêm. Còn như đình thần bàn về việc thu tiền lệ kiện tụng là muốn trừ việc kiện cáo, ngăn sự tranh giành, cũng là ý kiến người đời xưa bắt người đi kiện trước phải nộp một bó tên, hoặc nộp 30 cân vàng (1) vậy. Điều chuẩn cho y theo lời xin, nhưng đến tháng giêng sang năm mới bắt đầu thi hành.

Vua cho là gần nay, khoa thi hương văn, võ, lấy số đỗ phần nhiều bừa bãi, phép thi cũng chưa chu đáo lắm. Bèn du 2 bộ Lễ, Binh rằng: Đặt khoa mục để tuyển học trò, không thể không chọn cho tinh tường. Từ trước đến nay, cử nhân, tú tài đều được dự bổ dùng cả. Nay người nào 4 kỳ đều phê thứ, lấy đỗ cử nhân, mà 3 kỳ may trúng, cũng được dự đỗ tú tài, hạng tầm thường như thế, thì dùng có ích gì? Về thi võ, kỳ đệ nhị, mùa xong bài đấu côn, cho dự hạng trúng ngay, không phân biệt giáp, ất chút nào. Để đến số học trò có 1,000 người, mà hạng ưu đến 800 người, thì sao khỏi không quá lạm. Đến như kỳ đệ tam và kỳ phúc hạch

---

(1) Bó tên và nộp vàng: Nguyên chữ Hán là « Thúc thỉ, quán kim ». Ngày xưa, quan đại tư khấu muốn cấm đàn kiện tụng, đặt ra lệ: ai muốn kiện trước hết phải nộp cho triều đình một bó tên 50 chiếc. Lại có lệ ai đi kiện phải nộp ở triều 30 cân vàng rồi 3 hôm sau mới xét (Chu lễ).

https://tieulun.hopto.org

lòng theo lệnh, chớ nên nghi ngờ, để trái với cái ý thích việc nghĩa, cấp việc công của triều đình.

Lại tha một năm thuế thân cho dân 5 huyện, châu canh phòng biên giới (Thất-khê, Văn-uyên, Thoát-lãng, Lộc-bình và An-bác) thuộc tỉnh Lạng-sơn. Văn-quan, Ôn-châu (2 huyện, châu), trâu chết nhiều, chuẩn cho theo lệ phủ Tràng-khánh về năm ngoái, chi tiền kho cấp cho để mua, triển hoãn cho đến năm Tự-đức thứ 12 mới phải đăng nạp. Về 7 huyện, châu ấy, năm trước còn thiếu tiền bạc thuế 5 thành (năm thứ 7) lại gia hạn cho đến sang năm thu nộp.

Bọn ác-man ở Quảng-ngãi đến ăn cướp, giết người dân kinh ở bio Hữu-quỳnh. Lãnh tuần phủ là Chu Phúc Minh, tâu nói: năm ngoái bọn ác-man sinh sự, đã vâng phái quan quân đến đánh dẹp, duy có những dân Man ở Nước-chua, Nước-dừa, Làng-y, khi ấy có đánh dẹp, nhưng gặp nước lũ lại rút về, còn chưa làm xong việc, dân man ấy chưa biết sợ biết hối, còn dám thừa khi sơ hở, lẻn lút phát ra. Nếu không đánh mạnh một phen, thì không lấy gì để cho chúng răn sợ. Nay đương lúc cuối xuân đầu hạ, khi trời quang tạnh, nên nhân lúc này mà tiến đánh, cho chúng sợ hãi mãi mãi không dám sinh lòng quấy rối. Và, xin gọi họp các hạng biền binh nguyên lệ theo việc đi bắt giặc trước chia đi đánh mạnh. Vua y cho. Nhân dụ rằng: việc binh là chẳng dừng được mà phải dùng đấy thôi. Chuẩn cho Chu Phúc Minh, Phan Vĩnh hết lòng trù tính, sao cho có thành hiệu, để cho người ở cõi ngoài giáo hóa phải sợ mãi về sau. Nếu luôn năm làm nhọc quân tốn lương, mà không được mấy chút công lao, không phải là cái ý yêu nuôi quân sĩ của ta. Phúc Minh rồi sau cho rằng: cần phải phái đi nhiều ngả, lại xin bắt lấy lương binh, lân dân, và những người chia ghép cho đủ

https://tieulun.hopto.org

1.500 người chia đi mới đủ sai. Vua chuẩn cho lấy 1.000 tên và bảo rằng từng ấy cũng đủ rồi.

Vua ngự ra hành cung Hương-giang để nghe việc chính trị. Khi ấy Hà-nội có bệnh dịch lệ, trong ấy có thôn Tiêu-thiều xã Đông-lỗ (số dân có 7 người chết mất 5 người), xã Nội-lưu (số dân có 13 người chết mất 8 người) nguyên số đinh ít, số chết không đủ lệ cho tiền tuất (Lệ từ 10 người trở lên mới cho tiền tuất), mà tỉnh thì rất hại, quan tỉnh vì các xã thôn ấy làm tập tàu xin hộ. Vua gia ơn cho tiền tuất và bỏ tên hoãn điền đều theo như lệ. Nhưng lại cho là: những làng số dân đinh ít ỏi cũng nhiều, chẳng những 2 xã thôn ở hạt ấy. Lại chuẩn định: các hạt, trừ ra xã thôn nào có nhiều số đinh, thì theo lệ trước mà làm thì không kể, còn những làng nào không đủ 10 người, mà gặp có thiên tai riêng, thì binh quí nặng giống như loại này, do quan địa phương cứ thực làm bản tâu lên đợi chỉ cứu chữa để chu cấp nỗi đau khổ của dân.

Bố chính sứ Cao-bằng là Bùi Ái, phái viên là Lê Văn Phả tâu rằng: 2 sở mỏ vàng Thượng-pha, Hạ-pha thuộc tỉnh ấy, nghĩ nên lấp lại như cũ; 2 sở Vĩnh-giang, Phú-nội nghĩ nên đào mở để lấy vàng. Tựu trung mỏ Vĩnh-giang xin theo ngạch thuế cũ, đồng niên nộp 3 lạng vàng; sở mỏ Phú-nội xin đổi định cả năm thuế vàng phải nộp 10 lạng, cho người lãnh trưng. Vua y cho.

Chuẩn định lệ thay đổi quân đi tuần tiễu. Trước đây, (ngày tháng giêng) tỉnh Quảng-nam làm tập tâu: biền binh đi tuần tiễu, từ trước đến nay, mỗi tháng thay đổi một lần. Nay xin không nên thay đổi, nhưng chiếu lãnh tiền gạo cứ 3 tháng 1 lần, để cho khó nhọc, rồi rãi đều nhau. Quan bộ Binh tâu nói: biền binh đi tuần

https://tieulun.hopto.org

tiểu, từ trước đến nay, mỗi tỉnh làm một khác nay xin theo lệ tỉnh Quảng-nam 3 tháng 1 lần đổi đi đều thi hành một loạt, cho được lâu dài noi theo. Vua theo lời tâu.

Định lại chương trình khảo xét công. Trước đây (tháng 11 năm thứ 7), vua cho rằng: những quan tỉnh, phủ, châu, huyện, người nào hiền tài mẫn cán, người nào mỏi mệt lề mề hèn kém, cũng là nha, lại dưới quyền, có cái tệ tham nhũng hay không? Trong hạt có được ninh thiếp hay không? Ruộng đất có mở mang hay bỏ hoang, nhân dân đông đúc hay điêu háo, lúa thóc được hay mất mùa, đều là công việc của người làm quan phải nên xét đến. Thế mà chương trình nhiều lần, chỉ cứ lấy 3 việc (binh, lương, hình mà xét, thực chưa chu đáo. Du sai bàn lại. Đến đây, định thần bàn tâu: về phép xét định thành liệt, về năm Tự-đức thứ nhất, vàng chuẩn định lại cũng đã rõ ràng và đầy đủ. Duy có về cách khuyên răn, càng nên phải chu đáo hơn.

Nay các khoản ấy trừ ra khoản hiền năng, giỏi giang lề mề không làm nổi chức vụ, xin để vào danh sách mãn lệ, làm thời xét làm hoặc bất thời tâu làm thì không kể, còn 5 khoản kia tham chước mà định hạng. Người nào kiêm được cả 5 khoản là hạng ưu, 4 khoản là hạng bình, 3 khoản là hạng thứ, 1, 2 khoản là liệt, cùng với binh, lương, hình, thông tính làm 4 việc, đem khấu tính mà định thưởng phạt. (Về quan tỉnh: 4 khoản đều hạng ưu, thì tỉnh to đem vào hạng trác dị, tỉnh vừa gia 3 cấp; được 3 ưu 1 bình, thì tỉnh to gia 3 cấp, tỉnh vừa gia 2 cấp và kỷ lục 2 thứ; được 3 ưu 1 thứ cùng 2 ưu 2 bình, thì tỉnh to gia 2 cấp và kỷ lục 2 thứ, tỉnh vừa gia 2 cấp; được 1 ưu 3 bình cùng là 2 ưu, 1 bình, 1 thứ,

https://tieulun.hopto.org

thì tỉnh to gia 2 cấp, tỉnh vừa gia 1 cấp, kỷ lục 2 thứ, được 4 binh, cũng là 2 ưu 2 thứ, 1 ưu 2 binh, 1 thứ, thì tỉnh to gia 1 cấp, kỷ lục 2 thứ, tỉnh vừa gia 1 cấp; được 3 binh 1 thứ cũng là 1 ưu, 1 binh, 2 thứ, thì tỉnh to gia 1 cấp, tỉnh vừa kỷ lục 3 thứ; được 1 ưu 3 thứ, cũng là 2 binh 2 thứ, và 3 ưu 1 liệt, thì tỉnh to kỷ lục 3 thứ, tỉnh vừa 2 thứ; được 1 binh 3 thứ cũng là 4 thứ, 2 ưu 1 binh 1 liệt, 2 ưu 1 thứ 1 liệt, 1 ưu 2 binh 1 liệt, thì tỉnh to kỷ lục 2 thứ, tỉnh vừa 1 thứ ; được ưu, binh, thứ, liệt mỗi hạng đều 1 cả cũng là 3 binh 1 liệt, thì tỉnh to kỷ lục 1 thứ, tỉnh vừa không cần bàn đến; được 1 ưu 2 thứ 1 liệt, cũng là 2 binh 1 thứ 1 liệt, 1 ưu 1 binh 2 liệt, thì tỉnh to, tỉnh vừa đều không cần bàn; được 1 ưu 2 thứ 1 liệt cũng là 2 ưu 2 liệt, thì tỉnh to không cần bàn đến, tỉnh vừa phạt 3 tháng lương; được 1 ưu 1 thứ 2 liệt, cũng là 2 binh 2 liệt, thì tỉnh to phạt 3 tháng lương, tỉnh vừa phạt 6 tháng lương; được 3 thứ 1 liệt và 1 binh 1 thứ 2 liệt, cũng là 1 ưu 3 liệt; thì tỉnh to phạt 9 tháng lương, tỉnh vừa phạt 1 năm lương; được 2 thứ 2 liệt, cũng là 1 binh 3 liệt, thì tỉnh to phạt lương 1 năm, tỉnh vừa giáng 1 cấp; được 1 thứ 3 liệt, thì tỉnh to giáng 2 cấp, tỉnh vừa 3 cấp, đều cho lưu dụng; 4 liệt thì giáng giống như trên, đều đổi đi. Về phủ huyện: được 4 ưu mà ở nơi tối yếu khuyết cũng đem vào hạng trác dị; nơi yếu khuyết gia 3 cấp, nơi trung khuyết gia 2 cấp, và kỷ lục 2 thứ; nơi ít việc gia 2 cấp; được 3 ưu 1 binh, ở nơi tối yếu khuyết gia 3 cấp, nơi yếu khuyết gia 2 cấp và kỷ lục 2 thứ, nơi trung khuyết gia 2 cấp, nơi ít việc gia 1 cấp và kỷ lục 2 thứ; được 3 ưu 1 thứ và 2 ưu 2 binh, nơi tối yếu khuyết gia 2 cấp và kỷ lục 2 thứ, nơi yếu khuyết gia 2 cấp; nơi trung khuyết gia 1 cấp và kỷ lục

https://tieulun.hopto.org

2 thứ, nơi ít việc gia 1 cấp; được 1 ưu 3 bình cũng là 2 ưu 1 bình 1 thứ, nơi tối yếu khuyết gia 2 cấp, nơi yếu khuyết gia 1 cấp và kỷ lục 2 thứ, nơi trung khuyết gia 1 cấp, nơi ít việc cho kỷ lục 3 thứ; được 4 bình cũng 2 ưu 2 thứ, 1 ưu 2 bình 1 thứ, nơi tối yếu khuyết gia 1 cấp và kỷ lục 2 thứ, nơi yếu khuyết gia 1 cấp, nơi trung khuyết kỷ lục 3 thứ, chỗ ít việc kỷ lục 2 thứ; được 3 bình 1 thứ, cũng là 1 ưu 1 bình 2 thứ, nơi tối yếu khuyết gia 1 cấp, nơi yếu khuyết, kỷ lục 3 thứ, nơi trung khuyết, kỷ lục 2 thứ, nơi ít việc, kỷ lục 1 thứ; được 1 ưu 3 thứ cũng là 2 bình 2 thứ, 3 ưu 1 liệt, nơi tối yếu khuyết kỷ lục 3 thứ, nơi yếu khuyết 2 thứ, nơi trung khuyết 1 thứ, nơi ít việc không cần bàn; được 1 bình 3 thứ, cũng là 4 thứ, 2 ưu 1 bình, 1 liệt, 2 ưu 1 thứ; 1 liệt, 1 ưu 2 bình 1 liệt, ở nơi tối yếu khuyết, kỷ lục 2 thứ, yếu khuyết 1 thứ, nơi trung khuyết và nơi ít việc không cần bàn đến; ưu, bình, thứ, liệt mỗi thứ một, cũng là 3 bình 1 liệt, ở nơi tối yếu khuyết kỷ lục một thứ, thứ yếu khuyết và trung khuyết không cần bàn, nơi ít việc phạt 3 tháng lương, 1 ưu 2 thứ 1 liệt, với 2 bình 1 thứ 1 liệt, và 1 ưu 1 bình 2 liệt, ở nơi tối yếu và yếu khuyết không cần bàn nơi trung khuyết phạt 3 tháng lương, nơi ít việc phạt 6 tháng lương; được 1 bình 2 thứ 1 liệt, 2 ưu 2 liệt, nơi tối yếu không cần bàn, nơi yếu khuyết phạt 3 tháng lương, nơi trung khuyết 6 tháng lương, nơi ít việc 9 tháng lương; được 1 ưu 1 thứ 2 liệt, cũng 2 bình 2 liệt, nơi tối yếu khuyết phạt 3 tháng lương, nơi yếu khuyết 6 tháng lương, nơi trung khuyết 9 tháng lương, nơi ít việc 1 năm lương; được 3 thứ 1 liệt cũng 1 bình 1 thứ 2 liệt, 1 ưu 3 liệt, nơi tối yếu khuyết phạt lương 9 tháng, nơi yếu khuyết 1 năm, nơi trung khuyết giáng 1 cấp, nơi ít việc giáng 2 cấp; được 2 thứ 2 liệt cũng

https://tieulun.hopto.org

1 binh 3 liệt, ở nơi tối yếu khuyết phạt 1 năm lương, nơi yếu khuyết giáng 1 cấp, nơi trung khuyết giáng 2 cấp, nơi ít việc giáng 3 cấp ; được 1 thứ 3 liệt, ở nơi tối yếu khuyết giáng 2 cấp, yếu khuyết giáng 3 cấp, trung và giản khuyết đều 4 cấp. Những người phải giáng nơi trên này đều cho ở lại làm việc. Người phải 4 liệt cũng giáng như trên, đều đổi đi nơi khác).

Lại dân thổ không như dân kinh công việc bề bộn, cho nên cai trị dân thổ dễ thành công mà cai trị dân kinh khó thấy công hiệu. Những lưu quan nguyên là ngạch thổ đổi ra ngạch lưu, đến khóa xét công, nên được dự thưởng thì chiếu theo lệ lưu quan trước giảm bớt xuống 1 bậc mà đề nghị thi hành. Chuẩn cho theo nghị thi hành.

Sai thự Tàng trung bộ Lễ là Nguyễn Phan, thự chưởng ấn là Phạm Ý, viên ngoại lang viện Cơ mật là Phan Văn Thuật đều sung làm chức kiểm thư ở Nội các, bảo cho ấn quan phòng khâm phái để dùng làm việc. Bọn Phan sau vâng kiểm soát chứa vào thư viện mới, rồi làm sổ tổng kê mục lục tiến trình (bội làm 2 bản, tiến trình vào nội 1 bản, còn 1 bản giữ lại để ở Nội các). Vua nhân sai làm biển đề thư viện là : « Tụ-khuê,thư viện» trên mặt quyển sổ tổng mục cũng đề là Tụ-khuê, thư viện tổng sách ». (Sổ tổng mục phỏng theo như « Tứ-khố-toàn-thư » chia làm Kinh sử, tử, tập 4 loại, cứ theo tên theo loại biên vào cùng là sách gì ? Mùa nộp năm nào ? Và có thọt nát thiếu mất gì không, chua rõ từng bộ một ; cùng là từ ngày tháng 10 năm Tự-đức thứ 7 trở về sau các sách tiến nạp đều làm tổng sách cả. Trong đó như những bộ tùng thư loại thư cũng đều tra rõ trong bộ sách ấy số hiệu gì, chua nhỏ kê liệt rõ ràng đầy đủ).

https://tieulun.hopto.org

Khoa đạo là nguyễn Huy Trạc tâu nói : viên ấy trước làm tri phủ Thiên-quan, về 3 huyện Phụng-hóa, Yên-hóa, Lạc-yên thuộc phủ ấy địa thế rộng xa, tiếp giáp địa đầu của Sơn-tây, Hưng-hóa, Hà-nội và Thanh-hóa, đều là dân man ở lẫn, đã nhiều lần đi tuần tiễu xét hỏi thì chỗ ấy đường rừng nhiều ngả, lại là một con đường quan yếu của Nam Bắc đi lại. Cho nên khoảng năm Minh-mệnh đổi những quan người thổ trước đặt ra quan người kinh bổ đến, là có ý muốn đem phong hóa trung châu biến đổi thói tục mọi rợ, làm kế lâu dài muôn nghìn năm về sau vậy. Tình hình hiện nay, nghĩ nên trích lấy các thổ huyện thuộc các tỉnh Hưng-hóa, Sơn-tây, Thanh-hóa, tiếp giáp với hạt ấy gồm mấy huyện phủ Thiên-quan đặt làm một tỉnh ở địa hạt huyện Lạc-yên, đóng nhiều quân lính, cho tiện việc chế ngự. Nhưng chỉ e nỗi khe khi độc, hoặc người và đất không thích hợp, nên đợi khi chặt cây làm thành đường, mới có thể bàn tính được. Nay xin đem phủ lỵ Thiên-quan lại đặt về phủ lỵ cũ ở An-thanh, mà tỉnh Ninh-bình dời đặt ở phủ Thiên-quan; còn như tỉnh lỵ Ninh-bình trước xin đem làm phủ lỵ Yên-khánh, phái quân đóng giữ. Như thế thì địa thế đều nhau, chẳng những có thể chặn giữ được nơi quan yếu mà lại văn giáo ngày thêm rộng. Khi độc ngày một tiêu tán, thực là một kế hay cho việc mở mang thay đổi vậy. Vua sai giao cho 3 tỉnh Thanh-hóa, Sơn-tây, Ninh-bình hội khám rồi hội hàm nghĩ tâu. Sau 3 tỉnh ấy hội tâu nói là chưa tiện, chuẩn cho đều vẫn như cũ.

Án sát sứ Tuyên-quang là Lê Hiếu Hữu dâng tập thỉnh an có nói kèm thêm là tỉnh ấy, một nửa là người thổ, viên ấy đã bàn cùng viên bố chính sửa làm nhà học, sức cho viên giáo thụ chăm chỉ giảng dạy, mỗi kỳ khảo hạch hợp tập học trò có đến trên dưới 40, 50 quyển,

https://tieulun.hopto.org

trong ấy văn lý tạm có thể lấy được đến hơn 20 quyển. Về việc khảo khóa hàng năm, xin do quan tỉnh ấy đốc cùng với viên giáo thụ khảo hạch riêng. (Lệ trước, tỉnh Tuyên-quang và Hưng-hóa phụ khảo ở Sơn-tây). Bộ Lễ tâu nói: trước đây tỉnh Hưng-hóa đã làm sớ tâu xin khảo khóa riêng đã kính vâng chuẩn cho. Nay cũng xin y theo lệ của Hưng-hóa trước, để cổ võ việc văn hóa ở nơi biên giới. Vua y cho.

Bộ Lễ châm chước bàn về công việc phúc thí tâu lên: (trước kỳ thi Khâm thiên giám chọn ngày tốt vào trước sau ngày 20 tháng 4, ngày phúc thí cần phải cách ngày truyền lô 6 hôm trở ra, để cho kịp ngày mồng một tháng 5 truyền lô: Trước ngày thi 3 ngày, do 2 bộ Binh, Lại kê liệt các quan chức văn võ, làm thành danh sách đợi hoàng thượng chấm lấy 1 viên giám thí (quan võ từ nhị phẩm trở lên), 2 viên độc quyển, 1 viên truyền lô (quan văn tam phẩm trở lên), 2 viên duyệt quyển (viên nào vốn có tiếng văn học, mà là tam tứ phẩm ấn quan), 2 viên tuần la kiểm hộ bằng (quản vệ ở Cẩm y, Kim ngô), 2 viên tuần sát (phó quản vệ Thần binh, Cấm binh), kinh dẫn 2 viên (quan tứ, ngũ phẩm ở bộ Lễ) Di phong, thu chưởng, ấn quyển kiểm thu quyển, điển bằng kiểm thu quyển, mỗi thứ đều 1 viên, đẳng tả kiểm chia cấp quyển thí 6 viên (lấy thuộc viên trong Nội các). Trước một ngày, bộ Lễ vâng bày bàn thi chiếu ngồi ở 2 nhà hành lang bên tả bên hữu điện Khâm-văn, xong rồi lui ra. Đến ngày thi, các viên giám thi đều mặc mũ áo đại triều đến sân điện Khâm-văn, viên kinh dẫn dẫn những người ứng thí vào sân điện quỳ ngoảnh mặt hướng bắc, những viên đẳng tả đem những bản giấy vàng chia cho những người ứng thí tiếp lấy giơ cao lên trán (giao lại cho viên đẳng tả tiếp nhận), làm lễ 5 lạy. Rồi đều đến bàn thi chiếu theo tên để

https://tieulun.hopto.org

ngồi yên làm văn (mẫu thức trả lời trong quyển thi, đã có định rõ). Các viên giám thi và dự vào việc thi đều đi đến nhà hữu vu điện Cần-chánh chực hầu, các viên tuần la, tuần sát, vẫn ở lại kiểm soát. Đến hết trống sưu không (1) các người ứng thi đều đem quyển thi và bản thảo nộp quan tuần la thu xong, liền mở cửa cho các người ứng thi lui ra. Quan tuần la đem quyển thi dán lại đánh dấu giao cho viên Thái giám tiến nộp vào trong nội. Các quan coi việc thi đợi chỉ vàng giao quyển thi ra, quan giám thi chuyển giao cho viên thu chương trình đưa cho quan duyệt quyển điểm duyệt trước, nghĩ cho mấy phân, đưa cho quan đọc quyển hội đồng phiến tâu, đợi hoàng thượng định thứ bậc). Vua dụ rằng: trong tập bàn: sau bài văn làm, dùng những chữ: « thần là người mới học chẳng biết kỵ hủy cấm phạm đến sự nghiêm cấm của nhà vua, không xiết run sợ » đó là vẫn theo mẫu cũ. Song ta nghĩ: đã lấy lời nói lim người hiền thì có kỵ hủy gì đáng run sợ. Nếu dùng những chữ ấy e có ngăn trở đến khi khải của người dám nói thẳng, mà không phải là lòng thành thực muốn hỏi của ta. Vậy chuẩn cho đều bỏ những chữ ấy đi, chỉ lấy văn lý hơn kém mà định lấy đỗ hay loại bỏ, mới có thể nói được hết điều đã chứa để trong lòng. Còn thi đều theo nghị thi hành.

Tha những người tù về tội sung quân và tội lưu, ở Vĩnh-long giúp vào đồn điền khai khẩn, nhưng sai các quan tỉnh, phủ, huyện phải nghiêm răn cấm.

Ban tên các hành lang đài ở trong cửa Tường-loan, gọi là Bách-thuận tràng-lang. Sai bộ Công làm hoành biển treo lên.

---

(1) Sưu không: tức là hết phần ngày, đánh hồi trống bắt đầu vào canh một về phần đêm.

https://tieulun.hopto.org

Sai phủ Nội-vụ, kho Vũ-khố kê liệt các thứ hàng hóa của nước Thanh, của Tây-dương cần dùng, tư giao cho các thuyền buôn người nước Thanh về nước tìm mua.

Thí nghiệm đạn chấn-địa-lôi được đúng như mẫu thức. Thưởng cho người nguyên phái đi coi làm là hiệp quản Lê Văn Lễ áo quần và ngân tiền để khuyến khích.

Phúc thí những người thi hội trúng cách ở điện Khâm-văn. Lấy Cần-chính điện đại học sĩ, quản lý công việc bộ Binh là Trương Đăng Quế, thự Văn-minh-điện đại học sĩ lãnh thượng thư bộ Hộ là Đặng Văn Thiêm đều sung chức đọc quyển ; hữu tham tri bộ Lễ là Phạm Khôi, thự hữu tham tri bộ Lại là Vũ Duy Ninh đều sung chức duyệt quyển.

Chế làm bài ngà cấp cho các viên danh ở cục giám tu Việt sử, 8 viên toản tu cấp cho 4 cái, 6 viên khảo hiệu cấp cho 3 cái, 8 người đăng lục cấp cho 4 cái.

Giặc biển cướp bóc 3 cái thuyền buôn ở phần cửa biển Nha-phu tỉnh Khánh-hòa. Quan tỉnh và tấn thủ viên biên tuần tiễu phải giáng cấp có thứ bậc khác nhau.

Phan Đình Thỏa (là cai tổng tổng Hải-an) châu Vĩnh-an (thuộc Khâm châu nước Thanh) đến phủ Hải-ninh (thuộc Quảng-yên) dân đơn nói tình nguyện xin đem châu ấy quy phụ nước ta, bị bọn hào mục là anh em Hoàng Cơ Long ngăn trở.

Viên tri phủ là Phạm Văn Bích khinh suất nhận đơn, rồi tự tiện làm giấy tư sang Khâm châu tranh biến và đem lính khám bắt tên Cơ Long. Cơ Long viện dẫn kiện ở Khâm-châu, nha Khâm-châu phê sức đòi lấy Đình Thỏa giam xét. Tuần phủ Quảng-yên là Nguyễn Khoa Đục nghĩ xin lấy bạc kho ra thuê bắt Cơ Long. Quan bộ Hộ tâu lên tham hặc. Nội các nghĩ cho là Đục, trước đã phải cách được lưu dung, nay xin chiếu lệ « làm

https://tieulun.hopto.org

không nổi việc » xử cách, phải ly chức; Bích tự tiện đưa thư cho nước ngoài, lại đem binh phu tự tiện vượt ra ngoài cõi, nên xử tội sung quân phát đi biên giới xa; dự bàn việc ấy là thự án sát Giang Văn Hiển giáng 3 cấp lưu dụng. Vua theo lời xin, nhưng chuẩn cho Dục theo làm việc ở bộ, gắng sức chuộc tội.

Cho hữu thị lang bộ Công là Nguyễn Văn Chấn thăng thự tuần phủ Quảng-yên.

Tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên, là Nguyễn Bá Nghi tâu nói: tỉnh ấy mỗi năm có tải thóc giao cho 2 tỉnh Hưng-hóa và Tuyên-quang, và các vật hạng của kho chuyển giao cho tỉnh Nam-định nhận chở, phải cần đến nhiều thuyền mà tỉnh ấy thuyền không có bao nhiêu, xin gia thêm giá thuê thuyền của dân để chở đi..... (chiếu theo giá chở tiền, cứ 10 quan thì tiền thuê là 20 đồng, chở các đồ vật, cứ 100 cân, tính bằng 40 quan tiền kẽm, giá tiền thuê là 48 đồng) một lần, cho kịp thời hạn. Bộ Hộ tâu nên sai tỉnh ấy đóng thêm thuyền ô, thuyền lê, để đủ vận tải năm sau. Vua bảo rằng: đóng thêm thuyền phải linh lãnh chở đi, thì không có sự lo ngại, cũng đỡ phí tổn, Chuẩn cho theo lời bộ bàn, còn về điều tỉnh ấy xin, tạm ý cho một lần.

Nguyễn Bá Nghi lại tâu xin đòi gọi những linh đã mãn hạn đắp thành đất ở 2 huyện Mỹ-lương và Tông-thiện. Vua y cho làm.

Chuẩn cho các huyện thuộc Hà-nội, nơi nào số nhân đinh ghi hão trong sổ được chia ra từng thành, cho hoãn hạn điền tục. Về 2 huyện Thọ-xương và Vĩnh-thuận, các thôn phường nào phải chịu số giảm binh[lính chọn tuyển] hơi nhiều, chuẩn hoãn cho 3 năm, đều phải hết lòng chiêu tập trở về, để đủ số giảm binh còn thiếu.

Chuẩn định lệ lính ở Kinh phải đi các công sở, cùng là chực hầu (phàm được phái đi chực hầu các cung điện,

https://tieulun.hopto.org

điền hộ, điền thủ, trú phòng các sở, thi chọn phái người cùng đội, cùng vệ, công sở việc nhiều, muốn cho đều nhau thì phái binh đinh cũng không hại gì. Còn đội vệ nào phái đi bao nhiêu, biên ra tư cho bộ Công, chuyển tư viện Đô sát chấp chiếu để lâm thời tra xét. Những người quản biện, cũng thời thường kiểm điểm, thấy thiếu thì bẩm về bộ tâu lên tham hặc. Nếu dụng tình im lặng, cũng bắt tội như người thiếu mặt. Còn như chậm trễ không đúng hạn, trừ ra xét có nguyên nhân đích thực thì không kể, còn cũng là bởi người coi làm không đủ sức do bộ Công đem việc tâu lên tham hặc).

Chuẩn định lệ về niên hạn những nha nhiều việc ít việc, người nào hàm thự được thực thu, cùng là nhân tội công phải đình thăng lưu lại.

Về văn giai: tất việc: Tập-hiền-viện Đại-học-sĩ, Văn-tuyển, Trứng-tự, Phong-điển, ở bộ Lại; 3 ty Kinh-trực, Thuế-hạng, Thưởng-lộc, Nam-kỳ, Bắc-kỳ ở bộ Hộ; 4 ty Nghi-văn, Nhân-tự, Tân-hưng, Thú-ứng ở bộ Lễ; 4 ty Võ-tuyển, Kinh-kỳ, Khảo-công, Trực-tĩnh ở bộ Binh; 3 ty Kinh-trực, Nam-hiến, Bắc-hiến ở bộ Hình; 4 ty Doanh-kiến, Tài-mộc, Quy-chế, Tu-tạo ở bộ Công; Nội-các các sở, viện Đô-sát, Đại-lý-tự, các đạo quản-đạo, các tri phủ, tri huyện, tri châu, giáo thụ huấn đạo ở các phủ, huyện, châu tối yếu khuyết, yếu khuyết, Tả, Hữu thừa ty ở phủ Thừa-thiên, 2 ty Phiên Niết ở các tỉnh to và tỉnh vừa là nha chính nhiều việc. Nha chính như phủ Tôn nhân, viện Hàn lâm, Sử quán, Xứ Thị-vệ, ty Cẩn-tín, nhà Tôn-học, nhà Giảng-đường, Tư-nghiệp, Quốc sử quán, Đốc-học các tỉnh, các tri phủ, tri huyện, tri châu, giáo thụ huấn đạo ở các phủ, huyện, châu trung khuyết, giản khuyết, các nhà ấy tuy là hơi ít việc, nhưng mà làm việc ở

https://tieulun.hopto.org

nơi thân đài (1) làm nhà ở chung quanh chực hầu (2), là công việc quan trọng, cũng là viện Hàn lâm làm các giấy tờ, Quốc sử quán biên chép sách vở nhà giảng đường, nhà Tôn học, và các học quan đều có trách nhiệm hun đúc nhân tài, các phủ, huyện, châu, có chỗ việc nhiều vừa chỗ việc ít nhưng mà chịu trách nhiệm coi dân xã thì cũng giống nhau, những nha ấy cũng liệt vào nha nhiều việc. Phủ Nội-vụ, kho Vũ-khố là nha nhàn tản nhiều việc. Tào-chính ở bộ Hộ; Thái-thường, Quang-lộc ở bộ Lễ; các ty Bưu-chính, Hỏa-pháo ở bộ Binh; 3 sở đốc công ở Nội-vụ, Vũ-khố, Mộc thương ở bộ Công; ty Thông-chính sứ; Học chính, giám-thừa, điển-tịch, điển bạ ở Quốc tử giám; ty tả hữu Từ-tế, ty Điển-nghi, tri phủ, tri huyện, tri châu ở phủ, huyện, châu, người thổ; 2 ty Phiên, Nội ở tỉnh nội; hai cơ [illegible] các đạo; các lại mục ở các phủ, huyện, châu; là nhà chính ít việc. Khâm-thiên-giám, viện Thái-y, ty Hộ-thành-binh-mã, các phủ thuộc ty Hành nhân ở trong Kinh ngoại các tỉnh Tự-thừa, Chiêm-hậu, Y-sinh ở các tỉnh, tri-hạ, hoặc điển ty sách tịch, chánh, tòng bát cửu phẩm, thư lại ở vệ, cơ, đội các quân doanh trong Kinh ngoài các tỉnh, thừa biện ở các nguyên và cửa biển, cai tổng các tổng là tản nha ít việc. Về võ giai: các vệ Cẩm-y, Kim-ngô, Loan-giá; các ty đội Trấn-phủ, Hộ-vệ, Cảnh-tất, Loan-nghi, Ký-cổ, Dực-vũ, Dực-chấn, Dực-đễ; vệ Tuyền phong xứ Thị vệ; tả, hữu dực doanh Vũ-lâm; các vệ Kinh tượng, Long thuyền, Thủy sư; các viện Thượng-trà, Thượng trà, Vũ bị; các doanh Thần-cơ, Tiền-phong, Long-vũ, Hổ-uy, Hùng-nhuệ,

---

(1) Thân đài: tức là phủ Tôn-nhân.
(2) Tức là thị vệ tức vệ.

https://tieulun.hopto.org

Kỳ-vũ ; các bảo ở các quân ; là chính ngạch nhiều việc. Các vệ Võng-thành, Giám-thành, Thủ-hộ ; các đội Phụng-thiện, Thượng-thiện, Tài-thu, Giáo-dưỡng, Anh danh, Từ tế tả hữu 2 ty, danh sách Anh danh, các vệ cơ lính chọn tuyển ở các tỉnh, các đội Tuần thành, Pháo-thủ triệu mộ là chính ngạch ít việc. Vệ Dực-hùng, các ty Lý-thiện, thự Hòa-thanh, thự Thanh-bình, các đội Lục Kiên, các Dực và các thuộc binh ở các phủ đệ, các đội thường-ban, các đội linh chiêu mộ của các tỉnh, là ngạch tạp ít việc. Trừ ra quan văn từ tứ phẩm trở lên, võ từ tam phẩm ấn quan trở lên, không kể là nơi nhiều việc hay ít việc, đã thự hàm được 2 năm mà không phải trừng phạt khoản gì nặng, đều tâu xin cho thực thu, để rõ sự thống thuộc. Còn quan văn tam phẩm, quan võ tứ phẩm làm chức thuộc viên, thuộc tiêu (1) trở xuống, ở nha nhiều việc đã 2 năm, ở nha ít việc đã 3 năm, mà không có bị trừng phạt khoản gì nặng, đều cho thực thu. Còn những người nhân việc công phải tội, đình thăng lưu lại thì người nào do khoa mục hay đỗ võ cử cùng là dự có quân công, nếu đủ 2 hạn, cũng cho thực thu ; còn thì phải đủ 3 hạn mới cho thực thu.

Lại vời Ngô Thế Vinh ở Nam-định (nguyên đỗ tiến sĩ, vì can án về việc trường thi Hà-nội bị cách, đã đòi vào Kinh nhưng lấy cớ có mẹ già xin từ). Cho đi trạm về Kinh đợi xét (do quan tỉnh xin cho khai phục lãnh chức đốc học, cho nên vời vào). Rồi chuẩn cho khai phục nguyên tịch là tiến sĩ, và cho 30 lạng bạc, cho về.

Ngày mồng 1 tháng 5 thi phúc-thị, truyền loa cho Nguỵ Khắc Đản đỗ đệ nhất giáp tiến sĩ cập đệ đệ tam danh [tức là thám hoa]. Vua cho rằng : gần đây thi cử chỉ

---

(1) Thuộc tiêu : là thuộc viên về ban võ.

https://tieulun.hopto.org

chuộng lời văn đẹp đẽ, khoa này sách hỏi, Nguỵ Khắc Dần bàn việc nhiều điều có thể dùng được, lời nói chất phác ngay thẳng, nên cho đỗ nhất giáp, để khuyến người dám nói thẳng ; còn bọn Đặng Xuân Bảng 5 tên (Bảng cùng Trần Huy Sán, Ngô Văn Độ, Phan Hiển Đạo, Phan Đình Bình) đều cho đỗ đệ tam giáp đồng tiến sĩ xuất thân. Trần Thế Mỹ đáng nên truất bỏ cũng để vào hạng phó bảng, để gia ơn cho rộng mức lấy đỗ. Lại sai quan các bộ Lại, Hộ, Lễ, Binh, hội xét bài sách đối của Nguỵ Khắc Dần xem khoản nào có thể làm được, làm bản tâu lên xét định, để tỏ ý cẩn lời nói chuộng sự thực. Kịp đến khi bộ duyệt xong, làm nghị dâng lên, có nhiều điều trở ngại đến việc làm. Vua nói : nguyên những điều đối sách, phần nhiều nệ cổ, không khéo biến thông, chuẩn theo lời bộ bàn.

Giặc biển ăn cướp thuyền buôn ở phận biển đảo Long-vĩnh tỉnh Bình-thuận. Vệ ấy là Nguyễn Ngoạn bị giặc giết chết, chuẩn cho theo hàm cấp tiến tuất. Quan tỉnh ấy (Nguyên thự án sát là Ngô Khắc Kiệm, lãnh binh là Đoàn Linh) và viên tấn thủ đều giáng cấp có thứ bậc khác nhau.

Mỏ vàng Bảo-nang tỉnh Thái-nguyên khi vàng có nhiều, phái viên cùng quan tỉnh đã khâm tâu, chuẩn cho khai lấy, theo lệ trước cả năm thuế vàng phải nộp 6 lạng.

Sắc cho bộ Công phải cấm chông sắt ở các tường chung quanh mặt sau các điện Hiếu-tư, điện Biểu-đức và cung Gia-thọ, để tỏ ý thận trọng.

Sai tuyên dụ về việc bắt đầu làm bộ Việt sử và cho các Sử thần ăn yến. (Vì là mới bắt đầu làm sử, sự thể quan trọng, cho ban ăn yến ở sở hội làm viện Kinh thí).

Vua ngự điện Văn-minh nghe chính sự, cho dẫn bọn Nguỵ Khắc Dần là tiến sĩ mới vào ra mắt. (Chuẩn cho theo lệ quan viên thăng chuyển, bắt đầu từ khoa ấy).

https://tieulun.hopto.org

Tổng đốc Sơn–Hưng–Tuyên là Nguyễn Bá Nghi hết hạn bắt giặc mà không bắt được làm bản tâu nói rõ duyên do và xin nhận lỗi. Vua cho rằng tên đầu sỏ giặc là Đinh Công Mĩ hiện nay cùng kế không có chỗ nhất định, lùng bắt quả ngặt, thì nó tất phải trốn xa, càng thêm khó bắt. Chuẩn cho thêm một hạn 6 tháng nữa.

Đình thần làm tập tâu đem những người nên được thờ vào đền Trung-nghĩa gian chính giữa 1 án là 13 người: (Trấn thủ trấn Nam-định, tặng thống chế là Lê Mậu Cúc; vệ úy vệ Vũ-lâm tặng thống chế Nguyễn-Văn Thận; vệ úy Tượng-quân tặng chưởng cơ là Ngô Văn Thành; lãnh binh Bình-thuận tặng chưởng cơ Lê Văn Nghĩa; vệ úy Vũ-lâm tặng chưởng cơ Phan Văn Song; thự tuần phủ Hà-tiên tặng tuần phủ Phạm Xuân Bích; lãnh binh An-giang tặng chưởng cơ Lê Văn Thường; đô-chính sứ Cao-bằng tặng tham tri bộ Lễ Bùi Tăng Huy; phó vệ úy Vũ-lâm tặng vệ úy Nguyễn Hữu Thuyên; phó vệ úy Thần sách tặng vệ úy Nguyễn Tinh Lộc; lãnh binh thành Trấn-tây tặng chưởng vệ Vũ Viết Tuấn; lãnh binh Quảng-nam tặng chưởng vệ Nguyễn Đức Chung; thự chưởng vệ hồ lâm lãnh binh Lạng-sơn tặng chưởng vệ Nguyễn Đạc).

Thờ ở gian tả nhất một án là 76 người (Phó vệ úy quản Thần-sách, tặng vệ úy Nguyễn Văn Lễ; phó vệ úy lãnh quản phủ phủ Kiến-xương, tặng vệ úy Trần Văn Thục; phó lãnh binh Hà-nội, tặng lãnh binh Hồ Văn Vân; án sát sứ Hà-tiên, tặng bố chính sứ Trần Văn Quán; phó lãnh binh An-giang, tặng vệ úy Vũ Văn Thưởng; phó vệ úy Thần-sách, tặng vệ úy Trương Văn Phượng; phó vệ úy vệ Tráng-võ, tặng vệ úy Tống Phúc Minh; phó vệ úy Tiền-phong, tặng vệ úy Tăng Viết Thành; phó lãnh binh Thái-nguyên, tặng vệ úy Nguyễn

https://tieulun.hopto.org

Văn Cáo ; phó vệ úy Thần-cơ, tặng vệ úy Phạm Văn Phọt ; bố chính sứ Vĩnh-long Trần Tuyên ; lãnh binh Trấn-tây Hoàng Phúc Lợi ; phó vệ úy Tiền-phong, tặng vệ úy Lê Tô ; thự phó vệ úy Thần-cơ, tặng vệ úy Tôn Thất Chu ; phó vệ úy Quảng-vũ tặng vệ úy Đặng Văn Phú ; thự phó vệ úy Trảng-vũ, tặng phó vệ úy Phan Công Nhân ; quản cơ Vĩnh-bảo tặng vệ úy Lê Văn Tiêu ; phó lãnh binh Nam-định Nguyễn Văn Vân ; quản cơ Trấn-yên tặng phó vệ úy Trưởng Văn Sử ; thự phó vệ úy Thần cơ, tặng vệ úy Ngô Doãn Phú ; thự phó vệ úy Tiền-phong tặng vệ úy Nguyễn Đặng Chiêm ; cai đội Vũ-lâm tặng phó vệ úy Trương Tử Kỷ ; quản cơ Vĩnh bảo tặng phó vệ úy Nguyễn Văn Thuận ; phó vệ úy Cẩm y Hoàng Văn Quý ; phó vệ úy Hữu thủy Gia định tặng Cấm binh phó vệ úy Nguyễn Tiến Quang ; thự phó vệ úy Hữu-thủy Hải-dương tặng vệ úy Lê Công Bảo ; vệ úy Hữu thủy Nam-định Nguyễn Văn Hành ; quản cơ tiền cơ An-giang tặng vệ úy Dương Đức Quảng ; phó lãnh binh Hà-nội, Nguyễn Xuân Thường ; phó vệ úy Trảng-vũ, Phạm Văn Toản ; suất đội cơ Nam tráng tặng quản cơ, Trần Văn Phú ; án sát sứ Bình-thuận, Tôn Thất Bình ; phó vệ úy Hữu Chấn thuộc Trung-quân tặng quản cơ, Đỗ Văn Quyền ; quản cơ Hữu-kiên Đoàn Văn Đăng ; phó vệ úy Túc vũ, Đinh Văn Tự ; án sát Thái-nguyên Nguyễn Mưu ; chánh quản cơ lĩnh quan phủ phủ Lạng-giang, Lê Đức Phú ; cai đội Vũ-lâm tặng quản cơ Phạm Văn Trứ ; phó vệ úy Thần sách Nguyễn Xuân Trị ; cai đội Hồ uy tặng quản cơ Bạch Văn Du ; quản cơ Hậu cơ Vĩnh-long Lê Văn Do ; phó vệ úy Hữu thủy Định-tường Nguyễn Văn Điệp ; phó quản cơ Hậu cơ An-giang tặng quản cơ Nguyễn Tức ; phó quản cơ tặng quản cơ Lê Văn Từ ; phó quản cơ Tĩnh-man tặng quản cơ Nguyễn Văn Loan ; phó quản cơ

https://tieulun.hopto.org

Tả quản tặng quản cơ Hoàng Hữu Nhàn; phó vệ úy vệ Quảng-yên Trần Tử; phó quản cơ Hậu quản, Bùi Văn Đăng; phó quản cơ Tiền-dũng Nguyễn Phú Quyền; thí sai phó quản cơ Hữu-quản tặng phó quản cơ, Nguyễn Mậu Du; phó quản cơ Phiên-vũ Bùi Văn Thuận; thự phó quản cơ Phú-tráng tặng phó quản cơ, Trần Văn Thiều; cai đội Tiền-phong tặng phó quản cơ Phạm Văn Thử; cai đội Tiền-bảo tặng phó quản cơ Hồ Văn Vạn; phó quản cơ Tiền-dũng Nguyễn Văn Sĩ; thành phủ úy Gia-định Nguyễn Đăng Luận; cai đội quản Thần-sách tặng phó quản cơ (Từ đây trở xuống cũng thế), Trần Văn Hạnh, Vũ Đức Cung; phó quản cơ Tả nhuệ, Đỗ Văn Huân; hậu bổ cai đội Bắc-ninh tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Ưng; cai đội Thần cơ tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Sung; thí sai phó quản cơ Thuận-tráng tặng phó quản cơ Phan Đắc Cường; thí sai phó quản cơ Bình-thuận tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Viễn; thự phó quản cơ Vĩnh-hậu tặng phó quản cơ, Nguyễn Văn Điều; phó quản cơ An-giang trung Nguyễn Văn Do; cai đội An-giang hữu tặng phó quản cơ Nguyễn VănLong; thự phó quản cơ Long-tiền Nguyễn Văn Trang; thự phó quản cơ Định-tiền tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Chính; thự phó quản cơ Long Hữu tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Hóa; cai đội Gia-trung tặng phó quản cơ Trần Văn Đức; chánh đội trưởng Gia-hậu tặng phó quản cơ Phạm Hựu; cai đội Hậu-bảo tặng phó quản cơ Phạm Văn Tinh; cai đội tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Phú; thành thủ úy sung Hiệp quản Bình-thuận Nguyễn Lệ; phó quản cơ Lạng-hùng Hoàng Văn Duệ; thự phó quản cơ Lạng-dũng tặng phó quản cơ Nguyễn Thọ Kỳ). Gian thứ nhất bên hữu 1 án 74 người, quản thủ phủ Ứng-hòa tặng vệ úy Nguyễn Văn Quý; phó vệ úy Hậu-bảo tặng vệ úy Nguyễn Văn Truyền; trấn thủ trấn Tuyên-quang

https://tieulun.hopto.org

Phan Bá Phụng; thự phó vệ úy Vũ lâm tặng vệ úy Trần Văn Du; phó lãnh binh Hà-tiên tặng vệ úy Nguyễn Lộc; lãnh binh Lạng-sơn Phạm Văn Lưu; thự phó vệ úy Tiền-phong hữu, tặng vệ úy Ngô Tá Đâm; phó lãnh binh Nam-định tặng vệ úy Lê Phúc Sơn; phó vệ úy Cẩm-y tặng vệ úy Lê Kim Trợ; phó lãnh binh An-giang tặng lãnh binh, Mai Văn Đồng; phó quản cơ Gia-trung tặng vệ úy Nguyễn Mân; phó vệ úy Trung bảo tặng vệ úy Trương Lý; án sát sứ Lạng-sơn tặng Trực-học sĩ Mai Anh Tuấn; quản cơ Quảng-nam tặng phó vệ úy Trần Kiêm Lịch; quản cơ Định Dũng tặng phó vệ úy Đặng Văn Quyến; thự phó vệ úy Tả-bảo tặng phó vệ úy Nguyễn Văn Tấn; thự phó vệ úy Thần-sách tặng vệ úy Lê Đình Sắt; thự phó vệ úy Thần sách tặng vệ úy Hồ Viết Ôn; quản cơ Tiền-thắng tặng phó vệ úy Nguyễn Văn Anh; phó vệ úy Bắc-ninh tặng vệ úy Phạm Đức Hạnh; cai đội Vũ-lâm tặng phó vệ úy Lê Văn Cư; quản cơ Định-tường, tặng phó vệ úy Hoàng Văn Quang; phó quản cơ tặng phó vệ úy Dương Văn Thuận; phó vệ úy Vũ-lâm Đoàn Văn Ngạch; quản cơ An-giang tặng phó vệ úy Nguyễn Văn Tuấn; vệ úy Hà-tĩnh Trần Hưng Biểu hiệp quản Thủy sư tặng vệ úy Lý Diễn quản cơ Bắc-ninh tặng phó vệ úy Phạm Phúc Thành; Tiền quản cai cơ coi các đội Tráng-uy Bùi Văn Giá; phòng ngữ sứ sung chánh quản Diệu hiệu Ninh-bình, tặng quản cơ Quách Công Chuyên; phó quản cơ Thái hùng tặng quản cơ Đinh Quang Toản; án sát sứ Cao-bằng Phạm Đình Trác; phó quản cơ Hậu-dũng tặng quản cơ Hoàng Văn Trường; quyền sung phó quản cơ Tuyển phong quản Thần sách tặng quản cơ Nguyễn Viết Duyệt; phó quản cơ Thái-nguyên tặng quản cơ Vũ Văn Sơn; quyền sung phó vệ úy vệ Diệu-võ quản Thần sách tặng quản cơ Tăng Tháp; thự

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

phó vệ úy Nam-định Tả tặng phó vệ úy Mai Công Su ; phó quản cơ Tả tiệp Tiền quân tặng quản cơ Nguyễn Văn Cải; phó vệ úy Quảng-ngãi Vũ Văn Tâm; phó quản cơ Định-tường tặng quản cơ Lê Văn Bích ; cai đội cơ Vĩnh-hữu, bang biện phó quản cơ tặng quản cơ Chu VănTuyên ; cai đội An-giang tặng quản cơ Nguyễn Văn Kế ; chánh đội trưởng suất đội cơ Định-hậu bang biện phó quản cơ tặng phó vệ úy Hoàng Hữu Sở ; thành thủ úy sung hiệp quản tỉnh Khánh-hòa tặng quản cơ Trần Doãn Loát ; phó quản cơ cơ Lạng-hùng tặng quản cơ Cao Như Đỗ ; phó vệ úy Quảng-ngãi, Nguyễn Hương ; phó quản cơ Hiệu-thuậ , Nguyễn Văn Đĩnh ; cai đội Tượng-quân tặng cai cơ Nguyễn Văn Lô ; cai đội Thần cơ tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Môn ; thành thủ úy sung làm Thủ ngữ đồn cửa biển Cần-giờ Nguyễn Văn Thoại ; phó quản cơ Biên-hùng Ngô Văn Hộp ; phó quản cơ Cao-bằng Nguyễn Bá Nhiên ; phó quản cơ Thiện-vũ Đỗ Văn Nhẫn ; cai đội Uy vũ tặng phó quản cơ Phan Văn Quỳnh ; cai đội Bắc-thuận tặng phó quản cơ Nhậm Đình Cát ; phó quản cơ Thuận-nghĩa Nguyễn Văn Lý ; thị sai phó quản cơ Thái hùng tặng phó quản cơ Trịnh Tú ; cai đội Tiền-phong tặng phóquản cơ Vũ Văn Cố ; phó quản cơ An-giang Hoàng Tiến Lợi ; thị sai phó quản cơ Thuận-nghĩa tặng phó quản cơ Lê Văn Thổ ; thị sai phó quản cơ Hữu định tặng phó quản cơ Trần Văn Lai ; chánh đội trưởng suất đội cơ Gia-hòa tặng phó quản cơ Nguyễn Nhiên ; cai đội Vĩnh-long bang biện phó quản cơ tặng phó quản cơ Nguyễn Viết Điểm ; cai đội An-giang tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Khánh ; cai đội tả thủy, tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Nhiêu ; cai đội Cẩm-y tặng phó quản cơ Nguyễn Tường ; cai đội Định-tường tặng phó quản cơ Thái Văn

https://tieulun.hopto.org

Giảng; cai đội Long vũ tặng phó quản cơ Lê văn Bạch; cai đội Tiền-phong tặng phó quản cơ Trần Công Sinh; cai đội Tiền-phong tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Hòa; cai đội quyền sung thành thủ úy tặng phó quản cơ Triệu Tán; thị sai chánh đội trưởng suất đội Tả thủy Quảng-nam tặng phó quản cơ Lê Tấu; thị sai phó quản cơ Tả nhuệ Tả quân tặng phó quản cơ Nguyễn Hữu Tăng; thành thủ úy sung hiệp quản Tĩnh-nam Dương Phúc Tử).

Nhà bên đông 3 bàn 153 người: (Cai đội dưới đây cũng thế) Trần Phúc Khoa tặng cai đội Cấm-binh Trịnh Thái; cai đội Nguyễn Văn Dưỡng Hồ Đức Khánh, Trần Văn Giai; quân Tiền-phong tặng cai đội Nguyễn Văn Điểm; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Tự, Phùng Văn Thìn; [illegible] tặng viên ngoại lang Bùi Nguyễn Đính; chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) tặng Cấm-binh cai đội (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Nhạn, Cao Văn Hiền, Nguyễn Văn Huy, Thái Tráng, Trịnh Văn An; tri phủ Biên-hòa tặng viên ngoại lang Trương Công Bình; ngoại ủy đội trưởng tặng cai đội Phan Văn Quân; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội Nguyễn Đăng Vị; cai đội sung phó quản cơ, Tống Văn Lập; cai đội (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Lượng, Đỗ Văn Mật, Nguyễn Văn Hòa, Bùi Văn Dệ, Nguyễn Văn Chinh, Nguyễn Trung Diễn, Nguyễn Trọng Thại, Ngô Văn Xuân; chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Đoàn Công Luận, Nguyễn Đăng Tài; cai đội (dưới cũng thế) Nguyễn Đình Nhu, Bế Lãng, Đoàn Ngọc Lâm, Trần Văn Văn, Nguyễn Khắc Tông, Đặng Công Tú; thị sai phó suất cơ tặng cai đội Lê Văn Chinh; cai đội (dưới cũng thế) Nguyễn Đăng Tân, Nguyễn Hữu Cam, Thái Văn Hiếu; chánh đội trưởng suất đội tặng

https://tieulun.hopto.org

cai đội Nguyễn Văn Mậu; cai đội, Nguyễn Đắc Trân; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội Nguyễn Văn Thuấn; tòng cửu phẩm thư lại Hữu cơ Vĩnh uy tặng cai đội Phạm Đăng Dũng; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội (dưới cũng thế) Phan Văn Tín, Nguyễn Văn Trung; cai đội (dưới cũng thế) Lê Văn Duy, Trịnh Văn Ủy, Hoàng Thiết Giang; thành thủ ủy Đoàn Văn Thạch; cai đội (dưới cũng thế) Phan Phúc Thời, Nguyễn Văn Phúc, Nguyễn Văn Tương; lãnh Tiền phong tặng chánh đội trưởng suất đội Lê Công Thịnh; cai đội Nguyễn Dụng; đội trưởng tặng cai đội Lê Đức Sưng; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội Lâm Thiêm Cầm; cai đội, Trần Công Tinh; tri huyện phủ Ninh tặng đồng tri phủ Nguyễn Thế Cát; suất đội thì sai cai đội Lê Văn Nghĩ; cai đội (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Thụy, Phòng Tiến Lão, Phạm Văn Ngân; chánh đội trưởng suất đội, Đặng Văn Quyến; ngoại ủy chánh đội trưởng suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội Trần Văn Mễ; chánh đội trưởng suất đội Nguyễn Văn Liễu; cai đội Hà Độ; chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Đỗ Văn Đức, Vũ Đình Hoàng; đội trưởng tặng cai đội Ma Doãn Đầu; chánh đội trưởng suất đội thì sai cai đội (dưới cũng thế) Vũ Văn Cốc, Nguyễn Hữu Tiến, Trần Văn Khu; chánh đội trưởng tặng chánh đội trưởng suất đội Phan Bá Đề; cai đội tòng quân thì sai suất đội Lương Đình Kiên; quyền sai chánh đội trưởng suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội Bùi Quang Tường; đội trưởng tòng quân thì sai suất đội Vũ Văn Duy; quyền sai đội trưởng tặng chánh đội trưởng Nguyễn Nghiễm, chánh đội trưởng suất đội Dương Văn Tinh; tư vụ sung biện tri huyện tặng chủ sự Hoàng Công Hiển; chánh đội trưởng suất đội (dưới

https://tieulun.hopto.org

cũng thế) Phạm Văn Hòa, Nguyễn Văn Giá, Nguyễn Quyền, Mai Văn Phong, Trần Đức Thủ, Phan Đình Vinh; quyền sai chánh đội trưởng suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội Nguyễn Văn Nhũ; chánh đội trưởng suất đội Lương Bá Tư; chánh đội trưởng thi sai suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội Nguyễn Đăng Quân; đội trưởng thi sai suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội Nguyễn Diễn; chánh đội trưởng suất đội Lê Quý; đội trưởng tặng chánh đội trưởng (dưới cũng thế) Tạ Văn Thôi, Dương Văn Quang, Trần Văn Đoán, Phạm Văn Quyền, Trần Văn Dư; tri châu Quan-hóa Tô Danh Cận; sung biện tri huyện Vĩnh-trường tặng tri huyện Trần Văn Tri; tri bạ tặng thông phán Nguyễn Quang Cương; đội trưởng tặng chánh đội trưởng (dưới cũng thế) Nguyễn Hữu Sáng, Phan Văn Dã; cấp bằng đội trưởng tặng chánh đội trưởng Bùi Văn Cử; đội trưởng tặng chánh đội trưởng (dưới cũng thế) Lê Văn Thành, Nguyễn Diệc; cấp bằng đội trưởng tặng chánh đội trưởng Nguyễn Văn Vực; ngoại ủy đội trưởng, tặng chánh đội trưởng Trần Văn Tĩnh; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) thi sai cai đội Bùi Văn Linh; thí sai suất đội Nguyễn Đống, Nguyễn Văn Thịnh; đội trưởng Hồ Văn Cử; quyền sai đội trưởng tặng đội trưởng Phạm Văn Đông; đội trưởng (dưới cũng thế) Nguyễn Đăng Hàn, Vũ Văn Trung; chánh đội trưởng Phan Văn Sinh; đội trưởng Đặng Quang; ngoại ủy đội trưởng tặng đội trưởng Trà Tiến Trữ; đội trưởng Trương Hữu Trường; thi sai lại mục thưởng thụ chánh đội trưởng Hoàng Ích Khoan; quyền sai đội trưởng tặng đội trưởng Hồ Văn Nhuận; chánh đội trưởng Lê Công Tuyền; đội trưởng Trần Công Thảo; quyền thự tri huyện tặng tư vụ Trương Công Biểu; đội trưởng (dưới cũng thế) Kiều

https://tieulun.hopto.org

Đinh Thịnh, Mai Xuân Đề; cấp bằng đội trưởng tặng chánh đội trưởng (dưới cũng thế), Nguyễn Văn Thôi, Trần Văn Đặc; đội trưởng tặng chánh đội trưởng Phan Văn Pháp; vũ-cử tặng Cẩm-binh đội trưởng (dưới cũng thế) Cao Thịnh, Vũ Văn Đạo; đội trưởng thi sai cai đội Phạm Văn Viêm; đội trưởng thi sai chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Phạm Văn Bảo, Trần Văn Dự, Trịnh Danh Nho, Hoàng Văn Bái, Nguyễn Văn Nhuệ, Nguyễn Văn Hiệu, Đoàn Văn Chinh, Hoàng Văn Quý, Vũ Văn Phúc, Lâu Phúc Tài, Cao Văn Đống, Trương Văn Chí, Nguyễn Khuê; đội trưởng quyền sai suất đội Lê Văn Hồ; đội trưởng (dưới cũng thế) Ngô Đình Ngạn, Đặng Văn Mậu, Trần Văn Tiến; ấm thụ phụng ân úy Nguyễn Văn Thực; đội trưởng Trịnh Văn Tiêu; quyền sai đội trưởng, tặng đội trưởng (dưới cũng thế) Trần Văn Y, Lê Phúc Lộc, Hà Văn Vy; cấp bằng đội trưởng tặng đội trưởng Đỗ Sự).

3 bàn thờ ở ban bên tây 153 người: binh Giáo-dưỡng tặng cai đội Nguyễn Văn Kỳ; tứ đẳng thị vệ tặng tam đẳng Nguyễn Văn Trung; ngoại ủy suất cơ tặng cai đội Nguyễn Văn Trinh; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội Nguyễn Viết Kỳ; cai đội Hồ Viết Lăng; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội Trần Văn Thực; cai đội Trần Văn Trị; cấp bằng suất đội tặng cai đội Trần Văn Lý; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội (dưới cũng thế) Lê Huyện, Nguyễn Thế Cơ, Hà Ngọc Phiệt, Lê Văn Đặc; hộ vệ trưởng tặng cai đội Tôn Thất Phú; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội (dưới cũng thế) Lê Đình Nhâm, Nguyễn Đức Trân, Vũ Mưu, Lê Kim Thoan; cai đội thi sai phó quản cơ Trần Văn Nguyệt; cai đội bang biện phó quản cơ Nguyễn Tiến Vượng; cai đội (dưới cũng thế) Vũ Văn Trọng, Trần Hữu Bằng, Nguyễn Văn Chử, Lê Văn Long; chánh đội trưởng tặng

https://tieulun.hopto.org

chánh đội trưởng suất đội Hoàng Công Dinh ; cai đội Nguyễn Huyền ; đồng tri phủ tặng tri phủ Bùi Đình Dự; cai đội Vũ Văn Dảo ; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội Nguyễn Văn Trực ; cai đội (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Liệu, Nguyễn Văn Tỷ, Đào Tây ; chánh đội trưởng suất đội Hoàng Văn Thận ; cai đội (dưới cũng thế) Dương Văn Huyên, Bế Thiều, Trần Văn Triệu, Vũ Văn Cầm ; chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Trương Văn Huy, Nguyễn Quang Thư ; cai đội (dưới cũng thế) Lê Văn Khoa, Phạm Văn Thống, Vũ Đình Quyến, Nguyễn Văn Dậu ; quyền sai phó quản cơ Nguyễn Trọng Quỳ ; cai đội (dưới cũng thế) Trần Văn Tỉnh, Nguyễn Công Thanh ; tặng cai đội Bùi Văn Thỉnh ; chánh đội trưởng suất đội, Nguyễn Đình Duyên ; đội trưởng Trinh-sát tặng cai đội, Cầm Bá Hiền ; cai đội (dưới cũng thế) Ngô Tiến Trường, Nguyễn Văn Đề ; tri huyện tặng tri phủ Hoàng Hữu Quang ; có tên trong sổ Anh danh được tặng cai đội Đoàn Văn Lộc ; cai đội (dưới cũng thế) Phan Bá Bảa, Mai Văn Biên ; đội trưởng tặng cai đội Đỗ Viết Văn ; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội (dưới cũng thế) Vũ Hoài, Lâm Ngọc Trác, Nguyễn Đa ; cai đội Nguyễn Lãng ; tri huyện tặng đồng tri phủ Lê Thời Huệ ; tòng quân cai đội (dưới cũng thế) Trần Đắc Đăng, Lâm Tiến Luận, Chu Văn Sương, Hoàng Văn Tuận ; chánh đội trưởng suất đội Trần Kiều Tùng ; ngoại ủy suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội Đặng Tuấn Giá ; chánh đội trưởng suất đội Phan Hậu ; thí sai chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội Đào Văn Phủ ; ân kỵ úy tặng chánh đội trưởng Hoàng Phúc Tuyết ; chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Huy, Phạm Viết Truyền, Nguyễn Văn Hợp, Nguyễn Quốc Thuận ; quyền sai chánh đội trưởng suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội

https://tieulun.hopto.org

Phạm Đăng Đức; chánh đội trưởng suất đội Dương Như Nhu; quyền sai chánh đội trưởng suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội Đỗ Tiến Lôi; cai đội tòng quân thí sai suất đội (dưới cũng thế) Nguyễn Hữu Thiệu, Nguyễn Văn Tăng; thổ hào Cao-bằng tặng cai đội Trịnh Văn Quang; chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Mao, Nguyễn Văn Thực; ngạch ngoại cai đội cấp bằng suất đội sung Thủ ngữ Nguyễn Văn Điện; tư vụ tặng chủ sự (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Bá, Nguyễn Khắc Thiệu; chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Trần Thịnh, Hồ Phi, Trần Văn Của, Nguyễn Văn Như; thí sai chánh đội trưởng suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội Vũ Văn Tỵ; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội Phạm Văn Khoa; thí sai chánh đội trưởng suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Hoàng Văn Kế, Đặng Giải; chánh đội trưởng suất đội Phan Điền; huyện thừa tặng tri huyện Trần Quang Chiêu; tri châu Bế Giám; đội trưởng tặng đội trưởng (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Phụng, Lê Đình Giáo, Phan Hữu Lưu; tri châu Hà Tố Thiện; đội trưởng tặng chánh đội trưởng (dưới cũng thế) Lê Văn Học, Nguyễn Văn Lạc, Nguyễn Văn Tức; cấp bằng đội trưởng tặng chánh đội trưởng (dưới cũng thế) Ngô Văn Huân, Nguyễn Văn Hàm; quyền giữ ấn việc châu Vạn-ninh tặng tri châu Bùi Văn Thúy; thông ngôn tặng tư vụ Trần Hữu Huyền; chánh đội trưởng thí sai cai đội Đặng Văn Nậu; đội trưởng tặng chánh đội trưởng Trần Hữu Dỗ; quyền sai đội trưởng tặng đội trưởng (dưới cũng thế) Phạm Văn Phong, Hồ Văn Bội; đội trưởng (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Hàn, Nguyễn Văn Liên, Tăng Văn Xây, Hoàng Công Tựu; tri bạ Trần Giảng; đội trưởng Cao Đình Niên; quyền sai đội trưởng tặng đội trưởng Trần Văn Chân; chánh đội trưởng Ngô Văn

https://tieulun.hopto.org

Chiêm; quyền sai đội trưởng, tặng đội trưởng, (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Lận, Hồ Văn Chất; đội trưởng Vũ Văn Khiêm; cấp bằng đội trưởng, tặng chánh đội trưởng Phan Văn An; đội trưởng Lê Văn Nhân; chánh bát phẩm bách hộ tặng chánh thất phẩm thiên hộ Nguyễn Đức Tín; cấp bằng đội trưởng tặng chánh đội trưởng Nguyễn Công Sâm; đội trưởng truy tặng chánh đội trưởng Trịnh Văn Liệt; vũ cử tặng Cẩm binh đội trưởng Lê Văn Lâm; đội trưởng Trần Toại; vũ cử tặng Cẩm-binh đội trưởng (dưới cũng thế) Phan Điểm, Trần Văn Tiết; đội trưởng Nguyễn Văn Thi; đội trưởng thí sai chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Phạm Trọng Sản, Đặng Văn Việt, Thiều Sĩ Quỳnh, Lê Văn Tốt, Bùi Văn Nguyên, Lê Văn Lực, Nguyễn Văn Túc, Nguyễn Văn Bảo, Phạm Văn Thịnh, Trần Văn Ấn, Nguyễn Luận Phan Yên, Nguyễn Nhĩ; quyền sai đội trưởng tặng đội trưởng Tăng Văn Âm; chánh đội trưởng, Nguyễn Văn Tiến đội trưởng Nguyễn Văn Diệc; quyền sai đội trưởng tặng đội trưởng (dưới cũng thế) Phạm Văn Sỹ, Mai Văn Phúc, Nguyễn Văn Bức; đội trưởng Trần Văn Ân; ngoại ủy đội trưởng tặng đội trưởng (dưới cũng thế) Đoàn Văn Thất, Phạm Văn Đạt) cộng 469 người.

Vua đều y cho. Lại cho rằng: trong việc đuổi bắt thuyền giặc năm trước, phó vệ úy Trung bảo là Cao Sỹ Tuy là mạo hiểm khinh suất tiến vào đốt giặc, cũng là chết vì việc nước, cũng gia ơn cho theo thứ tự đặt bài vị thờ, cho được đều thấm nhuần ân trạch.

Quan quân ở Quảng-ngãi tiến đánh bọn ác Man ở Làng-y, đốt phá sách Man (hơn 100 chỗ) bắt chết dân Man (hơn 20 người) trận đi đánh này đốc sức (Tống Phúc Minh) tham biện (Phan Tĩnh), lãnh binh (Nguyễn Trăng Duyệt) đều thưởng cho mỗi người kỷ lục một

https://tieulun.hopto.org

thứ các viên biền đi theo sai phái đều thưởng cho ngân tiền có thứ bậc khác nhau.

Sung chức Việt sử tổng tài là bọn Phan Thanh Giản đem những công việc làm sử tâu xin : (xin in ra nguyên bản bộ Đại-việt sử ký phát giao cho để tra xét. Xin viện Tập hiền ở Nội-các soạn ra những sách nên cần để đủ tra cứu. Xin phái người ra Bắc-kỳ tìm kiếm những sách Dã-sử của các nhà chứa riêng, và sự tích từ sau khi nhà Lê trung hưng, cũng là những phả ký tạp biên của các nhà có danh tiếng). Vua y cho.

Ban cấp bộ « Đối sách chuẩn thằng » cho nhà Quốc tử giám, và các nhà học ở các tỉnh, cùng các phủ, huyện. (Vua cho là : các bài văn sách đời cổ của Đổng Trọng Thư, Lưu Thần, Tô Phúc, Văn Thiên Tương làm ra ; văn chương hùng hồn sâu xa và thiết đáng đủ làm mẫu thức. Nhân sai biền cả ra gọi là « Đối sách chuẩn thằng » khắc in ban cấp).

Xã Trà-lũ tỉnh Nam-định, cùng dân trại Nam-điền là Đinh Viết Bình trước đây có việc tranh nhau ruộng biện đương kiện ở phủ chưa xử xong đến đây Bình làm đơn dán kín kiện ở pháp ty là viên tri phủ không công bằng. (Trong đơn nói viên phủ là Lã Huy Nhuận thiên tư với xã ấy, hãm hại trại hẳn mọi nhẽ. Vua cho rằng xã ấy cùng trại ấy kiện nhau mãi không thôi. Bèn sai Hữu tham tri bộ Lễ là Phạm Khôi sung làm Khâm-sai, cùng với giám sát ngự sử tả-kỳ là Nguyễn Túc Trưng, đi đến tra xét. Phạm Khôi sau bị Túc Trưng tâu lên tham hặc (nói khi đi đường, Khôi đem theo vợ con nên chậm trễ quanh co). Bèn sai Phan Tam Tỉnh bố chính Hải-dương thay làm. Khôi phải phạt bổng 6 tháng.

Xuống chiếu cho các quan địa phương chiêu tập vỗ về, khuyên dân chăm việc cấy lúa trồng dâu. Trước

https://tieulun.hopto.org

dây, nhân dân các tỉnh trốn đi thiếu số, ruộng đất bỏ hoang đã nhiều lần gia hạn tục điền cho đủ, và sức sai tùy thế khai khẩn làm ruộng. Đến dây, danh sách các tỉnh đệ tâu đều đến cả. Vua cho là quan các địa phương không chịu hết lòng tuân hành để đến nỗi việc chiêu dân, khẩn ruộng còn chưa được mấy. (Từ năm Tự-đức thứ 7 trở về trước, dân đinh các tỉnh trốn thiếu, trong sổ ghi hão có đến 85.545 tên, tiết thứ trở về được 9.348 người; ruộng đất bỏ hoang khai hão là 395.488 mẫu có lẻ. Mấy lần tại khai khẩn được 42.605 mẫu có lẻ). Bèn xuống chiếu quở mắng.

Sửa chữa cửa tây nam kinh thành đã xong, thưởng cho các viên biền binh, thợ coi làm, kỷ lục gia cấp và tiền có thứ bậc khác nhau.

Vua cho là: 2 ty Hộ-vệ, Cảnh-tất hoặc có người chỉ phái đinh dáng đến nhà bếp nhà vua, hoặc có người quê quán ở làng nhà vua, lại ở trong hàng túc vệ. Gần đây thi võ chưa có người nào đỗ cả. Bèn sai các viên coi quân chọn ra những người khỏe mạnh ở trong ty rèn luyện cho thành tài, đợi đến kỳ thi vào thi.

Đặt thêm phó tổng ở tổng Sách-lâm An-châu (thuộc Hưng-hóa trở xuống) và ở 2 tổng Ngọc-uyển, Lạc-sơn châu Thủy-vỹ. (Quan tỉnh là Nguyễn Hữu Hòa cho là địa đầu các tổng ấy, đường rừng nhiều ngả, tiếp giáp với nước Thanh tâu lên xin nên cho đặt thêm).

Phủ thần Thừa-thiên tâu nói: huyện Đăng-xương (thuộc đạo Quảng-trị) có 8 làng từ Đại-hào đến Vệ-nghĩa, xin đào một cái sông nhỏ ở ria làng, để giúp lợi cho nhà nông. Trong đó giáp hoặc có 7 cửa đăng bằng tre ở bến sông lớn, trước vẫn có thuế lệ, xin cho dân đào sâu xuống trừ bỏ ngạch thuế ấy đi. Vua y cho.

Lãnh tuần phủ Quảng-ngãi là Chu Phúc Minh có mẹ chết xin về quê để tang. Vua cho rằng: việc sửa sang

https://tieulun.hopto.org

ngoài biên giới chưa xong, lại có việc sai phái quân sự, chỉ cho nghỉ về quê 2 tháng để làm ma, và cho 200 quan tiền để sang việc nhu phí.

Khen thưởng người dân tiết nghĩa và sống lâu là Hoàng Ích Thi ở Cao-bằng. (Theo bố là Địch quận công Hoàng Ích Hiểu, đã chết là phiên thần nhà Lê, chạy sang nước Thanh (với vua Lê) năm Gia-long thứ 3 ở nước Thanh về, năm nay 95 tuổi) cho 5 tấm lụa và 50 quan tiền.

Vụ chiêm năm ấy, từ Thanh-hóa trở ra Bắc, có 7 tỉnh được mùa to (Thanh-hóa, Ninh-bình, Nam-định, Hưng-yên, Hà-nội, Quảng-yên, Thái-nguyên). Ngoài ra cũng có tỉnh bị tai hại (Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên, Quảng-bình, Nghệ-an) về tô thuế các tỉnh ấy đều chiếu theo từng hạng tha bớt có thứ bậc khác nhau, số thóc nếp thu, chuẩn cho chiết nộp bằng tiền.

Tháng 6 thuyền buôn của người nước Thanh tìm mua những hàng hóa của Tây-dương (đanh đồng, đồng lá, dầu hắc-in, buồm gai) đã chở đến đang nộp cho miễn thuế nhập cảng.

Vua cho rằng những dân điêu toa, có nhiều kẻ bịa chuyện làm đơn vượt bậc khiếu khống. Bèn chuẩn định: người nào nếu có thực tình bức bách quá, tất phải kiện ở phủ huyện trước rồi mới được kêu lên tỉnh, nếu không nhận đơn xét xử hay nhận xét mà xử đoán không công bằng, mới được đem lý do làm đơn kêu tỷ tam-pháp. Nếu kẻ nào đi kiện không theo cấp bậc, cũng là bịa chuyện vu khống, trừ ra vu cáo những khoản nặng chiếu theo luật mà nghĩ xử thì không kể còn thi chuẩn cho đem người nguyên khống đánh ngay 100 trượng, rồi đóng gông đem bêu nắng một tháng, để răn kẻ khác.

SACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Đổi tên nhà Phúc-thiện làm nhà Trạch-thiện, nhà Thuần-trai làm Lãm-cổ thư-trai. Sai bộ Công dỡ ra đem làm chỗ khác (làm ở trên ao Ngọc-dịch).

Vua cho rằng: tuần phủ tỉnh Quảng-ngãi là Chu Phúc Minh hiện đương xin nghỉ về quê, về công việc đánh dẹp, một mình Phan Tĩnh khó làm nổi được, hãy tạm cho rút quân dân về nghỉ. Bộ Binh tâu nói việc đánh dẹp bọn Man, tất phải đến mùa xuân mùa hè tạnh nắng; huống chi quân đã nổi tiếng, nên thừa lúc này tiến đánh để chóng xong việc. Vua dụ rằng: dùng quân vốn là việc không thể dừng được mới dùng, lâu nay chưa thấy có thực trạng bắt sống hay chém chết được tên đầu sỏ giặc nào, mà bọn Man ấy hoảng hốt không thường, lúc hàng phục, lúc phản bội, chẳng những vô công mà lại nhọc người hại lương, há phải là kế sách hay đâu? Sao bộ chẳng nghĩ đến.

Nêu thưởng người tiết phụ ở Bình-định (là Phan Thị Việt, vào hạng thứ).

Thưởng cho Nguyễn Văn Phái là nghĩa dân ở Phú-yên (Phái là viên-tử, ở nhà có lòng hiếu hữu, lại biết lấy lễ nghĩa dạy bảo con em).

Chuẩn định lệ cho những người đỗ cử võ về quê thăm nhà (quê từ Quảng-nam đến Bình-định, Quảng-bình đến Nghệ-an, cho hơn 1 tháng; từ Phú-yên, Khánh-hòa và Thanh-hóa trở ra Bắc đều cho hơn 2 tháng; từ Bình-thuận đến Hà-tiên cho hơn 3 tháng).

Giặc biển cướp thuyền buôn 5 chiếc ở hải phận hai đồn biển Vân-phong và Cam-ninh (thuộc Khánh-hòa). Quan tỉnh và trấn thủ, bộ biển đều bị giáng phạt có thứ bậc khác nhau.

Chuẩn cho thự tuần phủ Hà-tiên là Lê Quang Nguyên về Kinh vào chầu.

https://tieulun.hopto.org

Sai chữa lại 3 điện Biểu-đức, Hiếu-tư và Thiên-thần. Lấy thượng thư bộ Công là Trần Văn Trung sung làm đốc biện.

Tham biện quân thứ Quảng-ngãi là Phan Tĩnh tâu rằng: tháng trước viên ấy cùng với tuần phủ là Chu Phúc Minh đem quân tỉnh định đến đánh phá sào huyệt của giặc Man. Nhưng viên ấy đi nửa đường nói thác là có bệnh quay về. Nay lại xin phép về quê; nếu đợi đến nơi tới gần đến khoảng cuối thu; nay nếu rút quan về thì giặc tất coi khinh. Xin chọn phái một viên quan to như thống chế Hoàng Chiến và phái thêm biền binh mau chóng tiến đánh, để nên công lớn.

Vua nói rằng: việc Chu Phúc Minh nửa đường quay về, cũng chỉ là có văn vũ không hòa hợp nhau mà thôi, đợi khi Chu Phúc Minh đến nhận chức sẽ tâu trả lời. Còn như xin Hoàng Chiến làm thay, chẳng qua lấy người làm việc cũng khó, cũng khó làm thành công được. Chuẩn cho phái thêm 1 vệ cơ Bình-định và 10 tên pháo thủ ở doanh Thần cơ, đến ngay hội tiễu, cho kịp lúc tanh nắng này. Phan Tĩnh nếu có thể ra sức làm xong việc, càng thấy rõ tài năng, hà tất phải mượn người làm gì vậy.

Phủ thần Thừa-thiên tâu nói: 2 phường ấp Bình-an và Đông-an, trước bị điêu hào chia đi sáp nhập vào nơi khác. Nay lại trở về, xin vẫn cho gọi tên phường ấp cũ, phải chịu đi lính và nộp thuế. Vua y cho.

Quan tỉnh Quảng-ngãi là bọn Lê Danh Đề, Nguyễn Tăng Tín xin thay đổi nhau đến quân-thứ hiệp cùng tham-biện Phan Tĩnh đốc đồng với binh là bọn Nguyễn Trường Duyệt chia đường tiến đánh. Vua cho rằng: lời tâu xem ấy có bụng thực bèn y cho.

Vua rước Thái-hậu ngự chơi hành-cung Thúy-vân. Khi bấy giờ, ở kinh-sư ít mưa, đã sai quan phủ Thừa-

https://tieulun.hopto.org

Vua chuẩn cho: trích trong án ấy từ tội lưu trở lên mà tuổi 70, 80 có 6 người, bị tật bệnh không chữa được 2 người, đều cho giảm tội, cách bổ chức dịch; Trịnh Xuân Thưởng được gia ơn giáng 4 cấp, đổi đi nơi khác. Còn các người khác đều y án nghĩ. Lại chuẩn cho: các người đã tiếp nhận số bạc của người buôn nước Thanh đưa cho, hễ người nào bồi trả xong, thì làm bản tâu lên, sẽ lượng giảm tội cho.

Rồi sau bộ xét nghĩ chuẩn cho Trần Tri, Nguyễn Quốc Hoan, Nguyễn Đồng Khoa, Nguyễn Hữu Độ (vì tiếp nhận khoản tiền của người tặng cho, là cái thói quen nhau xưa nay, nguyên không có tính gì là theo bắt ép) đều giáng 4 cấp cho lưu lại; Phan Tĩnh, (tự xét, y một mực không nhận, mà người đưa tang vật đến cho, thì đã về nước rồi, người đồng sự chết đã lâu, việc không chứng cớ); Đỗ Hữu Công (nguyên kinh lịch hiện thăng viên ngoại, án xử phạt trượng và cách chức, nhưng hiện bồi trả xong); nên 2 viên ấy đều được giáng 3 cấp đổi nơi khác.

Sai viên nguyên khâm phái đi tra án giặc ở Bắc-ninh, (tháng trước chuẩn phái đi) là Bùi Quỹ (Hàn lâm viện trực học sĩ sung chức toản tu ở Sử quán) và Nguyễn Dương Huy (Binh khoa cấp sự trung) nhân tiện hội xét việc Nguyễn Tức ở Bắc-ninh thông với giặc. Trước đây, bọn giặc ở Bắc-ninh cung xưng là Tức có dự mưu làm giặc mà Tức thì hiện mộ bọn thủ hạ đi theo viên lãnh án sát Hà-nội là Nguyễn Văn Vĩ làm việc đi bắt giặc; đã nhiều lần từ đó, mà không thấy giải Tức về Bắc-ninh. Hộ đốc là Nguyễn Quốc Hoan đem việc ấy tâu lên. Vua hạ lệnh cho Văn Vĩ lập tức đem Tức giải giao về tỉnh Bắc tra xét. Đến đây Tức sai người đi kêu, nói là hắn không có thông với giặc, bị

https://tieulun.hopto.org

Quốc Hoan thêu dệt ra vu buộc tội cho. Bèn sai bọn Quỹ hội tra. Túc sau được miễn tội, nhưng chuẩn cho giao về dân quản thúc.

Năm ấy các hạng thuyền i do thám và vận tải tất cả 650 chiếc, lỡ bị đắm (nhân gặp bão hoặc giặc) mất 17 chiếc (trong đó có người bị chết đuối, đều cấp cho tiền tuất) còn các thuyền khác đều về được thanh thỏa cả.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

QUYỂN XIV

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Bính thìn, Tự-đức năm thứ 9(Thanh-Hâm-phong năm thứ 6) (1856). Mùa xuân, tháng giêng. Lãnh tuần phủ Quảng-ngãi chuyên làm công việc kinh lý là Chu Phúc Minh tâu nói: công việc của tỉnh ấy, nên do các viên bố chính án sát xét làm, duy có công việc nên làm của 9 cơ Tĩnh-man thì việc gì nên tư nên tâu, xin hội đồng với bố án, đều ký tên viết chữ đề. Vua cho là phải. Nhân dụ rằng: nếu việc gì có ý kiến khác nhau nên phải trù nghĩ, cũng cho phép cho tâu riêng, cốt mong cho được ổn thỏa.

Cho bố chính sứ bộ lý tuần phủ Hà-tiên là Lê Quang Nguyên thăng thự tuần phủ, kiêm lãnh chức bố chính sứ.

Vua ra chơi đồn Thuận-hòa (thuộc cửa biển Thuận-an), xem dạy nghề võ, thưởng tiền từ các quan theo hầu cho đến binh lính có thứ bậc khác nhau.

Phái thêm lính thú ở Hà-nội, Sơn-tây (2 tỉnh ấy việc bắt giặc mới xong, phái thêm lính để nghiêm việc phòng bị).

https://tieulun.hopto.org

Sai các tỉnh Thanh-hóa, Nghệ-an và Biên-hòa đóng mới 3 chiếc thuyền học đồng: Thụy-hồng, Tĩnh-dương và Thanh-hải (vì thiếu ngạch thuyết).

Bộ Công tâu rằng: vào khoảng năm Gia-long, Minh-mệnh mấy lần sửa làm các nhà ở trong cung Chấn-thanh. Nay gỗ ngói có nhiều chỗ mục vỡ, hiện nay các người ở đấy có ít, nếu tu bổ lại tất cả, chỉ là vô ích, mà giường cột ván gỗ các tòa nhà ấy hãy còn bền chắc nhiều, dời đi làm ở chỗ khác, lại có phần ổn tiện hơn. Lại xét ra, nhà Đoan-bẩn là chỗ các hoàng thân, hoàng đệ, ngày thường học tập. Chính đường Quảng-thiện có các hoàng đệ Hồng Cai, Hồng Tiệp mỗi người ở 2 gian. Nhà Minh-thiện có Tây-ninh quận công là Miên Thái, nhà Quảng-học có Trấn-tĩnh quận công là Miên Dẫn mỗi người ở 5 gian, còn đều bỏ không. Nay ngoài nhà Đoan-bẩn nên cứ theo như cũ mà tu bổ thì không kể, chính đường nhà Quảng-thiện (13 gian 2 chái), cũng tạm sửa chữa lại để tiện cho hoàng thân, hoàng đệ 4 người chia ở. Còn hai bên tả hữu vẫn ở trong cung Chấn-thanh và tiền đường nhà Quảng-thiện, cùng là 3 nhà Tập-thiện, Quảng-học, và Minh-thiện xin nên dỡ xuống tùy việc cần dùng. Vật liệu ở nhà Tả hữu vũ và nhà Tập-thiện dỡ lấy để dùng vào việc sửa chữa các điện đường; những vật liệu ở nhà tiền đường Quảng-thiện và Quảng-học, Minh-thiện, dùng để sửa chữa những nhà kho tàng nhà xưởng. Vua y cho.

Sau lại cho là nhà tiền đường Quảng-thiện còn có thể dời dựng ra chỗ khác. Chuẩn cho dời ra vườn Phồn-phong, (ở mé tây kinh thành dựng nên vào khoảng năm Thiệu-trị), chiếu... theo kiểu nhà phủ đệ mà làm để đợi ban cho.

https://tieulun.hopto.org

Cấp cho thuyền buôn người nước Thanh bị nạn gió (1 thuyền người Phúc-kiến giạt vào ở Bình-thuận, 1 thuyền người Quảng-đông giạt vào Phú-yên) sai nhân tiện đi đáp về nước.

Sai đình thần cử người nào đã 3 đời làm thuốc vốn biết bài thuốc và chữa, để đợi sát hạch bổ dùng.

Khâm phái cho khoa đạo là bọn Lê Văn Phả, Phan Trị đi đến tỉnh Hưng-hóa hội đồng với các quan tỉnh (Nguyễn Hữu Hóa, Đoàn Văn Hoán) xét nghiệm chỗ mỏ đồng Hương-sơn về tâu rằng: Khí vàng lai nhiều, nên đem vào hạng nhiều vàng vừa liệu lượng lấy thêm thuế vàng vun 3 đồng cân nữa, cộng với ngạch thuế trước mỗi năm 5 đồng cân, thành 8 đồng cân, xin giao cho Triệu Văn Linh người nước Thanh nhận lĩnh đào nhặt. Vua y cho.

Cho Trần Hoằng (nguyên lãnh binh quan Sơn-tây) thăng thụ chưởng vệ quyền chưởng doanh Long vũ; Vũ Phẩm (nguyên chưởng vệ tả doanh Thủy sư) thăng thự đề đốc Thủy sư.

Sửa chữa miếu Hưng-tổ. Trước đây (năm Tự-đức thứ 7) gỗ ngói ở miếu Hưng-tổ có chỗ hỏng giột, đã sai tùy thế trát lấp, đến đây sửa chữa đại loạt.

Ngày kỷ mão, duyệt binh. Trước đây, Đô thống Hữu quân sung làm chánh tổng duyệt là Nguyễn Hoằng tâu rằng: viên ấy có nhớ được việc duyệt binh về khoảng năm Gia-long, các viên thống quản đều đội mũ đầu hổ mặc áo dài thêu con mãng, xin theo phép cũ để cho đỡ coi. Vua y cho. Nhân dụ rằng: trẫm xem đồ mặc của nhà binh đều đủ màu sắc của 5 hành, thế mà từ trước đến nay trong khi dàn bày chỉ thấy chia từng toán, không nhận màu sắc của quân có đối nhau không, đến lúc tiến đi, hai bên so le không đều. Nay chuẩn định phép

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

chia toán : toán thứ nhất dùng áo vàng cờ vàng, toán thứ hai dùng màu đỏ, toán thứ ba dùng màu lục, toán thứ tư dùng màu trắng, toán thứ năm dùng màu lam, bên tả bên hữu cùng màu như nhau nếu vệ nào có việc công sai đi, thì dùng vệ khác vào thay, cốt được tương đối nhau đến lúc đi thì bên tả bên hữu cùng nhìn nhau mà tiến, cho được đều dặn. Đến ngày duyệt, vua ngự ở trên lầu cửa Ngọ-môn, nhìn thấy hàng ngũ nghiêm chỉnh, khí giới nhọn sắc, kỷ luật thông thạo, hiệu lệnh chỉnh túc, rất ngợi khen. Rồi thưởng cho biền binh tiền có thứ bậc khác nhau.

Lại dụ rằng : quân có thể nghìn ngày không dùng đến, mà không thể bỏ một ngày không dạy võ. Nay đương lúc nước nhà nhàn rỗi, các hạng biền binh hiện đang tại ngũ ở Kinh, phải nên thời thường luyện tập, khiến cho thạo thuộc. Nay việc điểm duyệt về đầu xuân đã xong, vậy truyền chỉ cho các viên thống quản quân thủy bộ đều sức cho quân lính ở dưới quyền phải theo chương trình nghị định những lần trước diễn tập các phương pháp đánh thủy, đánh bộ, các viên thống quản đều nên thân đi kiểm đốc, hết lòng rèn luyện, cốt sao cho kỹ nghệ đều giỏi, để phòng khi có việc dùng đến.

Tỉnh Hà-nội trước đã chuẩn cho đắp đường quan báo chạy trạm, thay làm đê công, (trên từ làng Ngoại-khê huyện Thanh-liêm xuống đến xã Đoan-vỹ giáp giới tỉnh Ninh-bình, dài suốt 1.042 trượng 2 thước 3 tấc, đắp đất 94.693 đống), đã phải đi thuê dân bồi đắp. Đến nay cho rằng con đường ấy hai bên có nhiều chỗ trũng sâu hơn khó lấy đất mà dân phu hai huyện sở tại Thanh-liêm, Bình-lục phải làm, không khỏi để chậm kéo dài, xin thuê thêm dân phu ở 2 huyện gần đấy là Kim-bảng và Duy-tiên, cùng đến đắp làm. Về những nhân công đất

https://tieulun.hopto.org

đồng hoặc có hơn số tinh trước bao nhiêu, xin ghi vào sổ, đến khi xong việc sẽ cấp cho sau. Vua y cho.

Vua ngự điện Cần-chính nghe việc chính trị cho với quan bộ Binh là Trương Đăng Quế vào hầu, dụ rằng: năm ngoái bọn ác man ở Quảng-ngãi làm loạn đã sai bọn Trần Tri đốc suất quan quân chia đường tiến đánh; tuy chưa được xong việc, nhưng chuyến đi đánh ấy, xông pha khí độc có phần khó nhọc về những công việc bàn tính làm tốt về sau, cũng có nhiều điều đúng được. Trong đó sung Đề đốc là Chu Phúc Minh là hơi được việc, chuẩn cho thăng thự thống chế, vẫn sung chức trước; nguyên tổng thống là Trần Tri, tán lí là Trần Tiến Thành, tham biện là Đào Trí đều thưởng gia một cấp để tỏ ý thưởng công mà có ngờ thì nên thưởng hậu.

TAILIEUSACH.COM.VN

Sắc: từ nay về sau, làm lễ tiến xuân, thì đem con trâu bằng đất và tượng thần Câu-mang (1) tiến lên cung Gia-thọ, bộ lấy giấy hồng điều viết tinh tả một bản đem tiến trình, trong bản giấy ấy viết chữ « Tự-đức năm thứ mấy tháng gì, ngày nào, phụng biến » không cần phải viết những chữ « bộ Lễ phụng lục tấu », ghi làm lệ mãi mãi.

Án sát sứ Hưng-hóa là Đoàn Văn Hoán tâu nói: cái thói tệ của Bắc-kỳ, lý trưởng ngầm lấy tiền, nghe lời rằn của điền hộ giảm bớt thuế điền, bổ san cho dân cả xã cùng chịu. Xin hẹn ngày cho dân ra thú, đòi lấy sổ sách, khám đạc ruộng mẫu, truy đòi lại thuế lệ. Vua xem sớ tâu nói rằng: cái tệ đã lâu như thế chưa trừ hết, thì bọn hương hào riêng chiếm lợi nhiều, quân dân

---

(1) Câu mang: tên một thần trông coi về tháng giêng âm lịch.

https://tieulun.hopto.org

chẳng khỏi phải nộp khống, mà nhà nước cũng không ích gì. Việc này giao viện Cơ mật xét rồi phúc tâu. Quan viện Cơ mật cho là: việc ấy là do tại quan địa phương không chịu để tâm xem xét trích ra nên mới đến thế. Xin giao bộ làm tờ tư đại lược nói: những thói tệ lâu ngày ấy vẫn nghe nói đến. Nay hoàng thượng ta để tâm đến việc dân, e dân cùng ở dưới mái nhà tranh khó soi đến khắp, hoặc có kẻ dân mọn nào đến nỗi không được yên sở; cái trách nhiệm thân dân chính là ở quan địa phương. Từ đây nên để bụng dò xét, và chuyển sức cho phủ huyện đều phải thời thường sức nhắc lại cho dân trong hạt biết, làng nào có cái tệ tập ấy, cho dân tố giác ra theo luật trị tội, không được chiều theo ý riêng. Nếu không chịu để ý đến, để có người ở xa đến Kinh kiện cáo, hoặc bất thình linh có người dò xét được tất bị giao bộ Lại bàn xử không phải tội nhỏ. Các đại ý như thế. Để cho các quan địa phương, quan phủ huyện để tâm đến việc dân, xét bắt kẻ gian phi thì quân và dân chẳng đến nỗi phải chịu thuế khống, mà cái thói tệ của kẻ cường hào cũng có thể dần dần bỏ đi được... Vua theo lời tâu

Định rõ lại lệ mũ và hoa châm về thi điện. Từ nay về sau, phàm cành hoa châm lớn, cành hoa đồi dùng vàng 7 tuổi, mỗi cành nặng 1 đồng 5 phân vàng, cành làm bằng bạc nặng 6 đồng cân; cành hoa châm nhỏ, cành hoa làm bằng vàng 7 tuổi mỗi cành nặng 1 đồng cân vàng, cành làm bằng bạc nặng 4 đồng cân. Mũ: đóa hoa ở trước mũ dùng vàng 7 tuổi, mỗi cái hoa nặng 1 đồng cân. (Lệ cũ 1 viên quan giám thí, 2 viên quan đọc quyển, mỗi viên 1 cành hoa châm to, mỗi cành làm bằng bạc, nặng 1 lạng, mạ thêm 7 phân vàng 10 tuổi; Cát sĩ, tiến sĩ đệ nhất giáp mỗi tên 1 cành hoa châm nhỏ, mỗi cành làm bằng bạc nặng 6 đồng cân, mạ

https://tieulun.hopto.org

thêm 4 phân vàng 10 tuổi. Và trang sức vào mũ thì đệ nhất danh vừa vàng vừa bạc xen lẫn; đệ nhị và đệ tam danh thì 1 đóa hoa đằng trước mũ bằng chất bạc nặng 1 đồng 5 phân, mạ thêm 2 phân vàng 10 tuổi).

Tháng 2, chuẩn cho các quan viên ở ngoài các tỉnh người nào phải cách giáng hay lãnh, nhiếp, được vào lệ chi tiền dưỡng liêm. Dụ rằng: lấy bổng lộc hậu ở nuôi sĩ phu, là triều đình cốt để sự liêm khiết. Nên trước đây đã xuống dụ liệu tăng thêm ân bổng cho các quan viên ở Kinh và cấp điều dưỡng liêm cho các đốc, phủ, bố, án ở ngoài (chiếu theo lệ phủ, huyện), vì là muốn cho các quan trong ngoài đều có nhiều lương bổng để khuyến khích liêm khiết. Ta nhân nghĩ: quan viên ở Kinh, hoặc có giáng, phạt, những ân bổng đều được chiếu lệ cấp cho, mà các quan viên ở ngoài các tỉnh, hoặc có phải cách giáng được lưu lại để dùng, và những người quyền lãnh, quyền nhiếp tuy so với người hàm thực thụ có khác, nhưng làm công việc thì cũng giống nhau. Về khoản tiền dưỡng liêm, cũng cho đều cấp một loạt, để rộng mức ban ơn.

Khi lấy vừa đến khóa 3 năm xét công, danh sách của bộ Lại về ban văn thì lấy tại chức đủ 3 năm mà không cứ làm chức gì; danh sách của bộ Binh về ban võ, thì lấy tại chức đủ 3 năm, nhưng tất phải để ở một chức. Quan ở Nội các cho là hai bộ làm không giống nhau, xin chiếu theo lệ danh sách về võ ban của bộ Binh mà làm. Vua nghe theo.

Sắc cho thống quản các doanh diễn tập quân lính, mỗi ngày chia ra buổi sớm và buổi chiều, để dễ đặt sức lính (buổi sáng từ đồng hồ chuyển đến 5 chuyển; buổi chiều từ 7 chuyển đến chiều tối thì thôi).

https://tieulun.hopto.org

Nêu thưởng cho người tiết phụ ở tỉnh Quảng-ngãi (là Bùi Thị Mỹ, vợ Trương Đăng Tề, thị ở góa từ khi 25 tuổi, thưởng vào hạng thứ).

Nhân chuẩn định từ đây về sau những người ở góa mà tuổi đến 55 trở lên, mới được tâu xin.

Nêu thưởng cho dân thọ 100 tuổi ở Quảng-ngãi và Bình-định (Nguyễn Thanh ở Quảng-ngãi, Trần Văn Toa và Cao Căn Hứa ở Bình-định).

Chuẩn cho các người giữ việc tuần phòng đường sông thuộc Hải-dương phải chiếu theo địa phận mà tìm bắt giặc trốn, (tỉnh Hải-dương dòng sông nhiều như mắc cửi, cho nên bọn giặc trốn phần nhiều trốn ẩn ở đấy để cướp bóc).

Lại đặt chức tri huyện ở 2 huyện Tòng-thiện, Mỹ-lương, và 2 bảo Minh-nông, Quỳnh-lâm (đều thuộc tỉnh Sơn-tây). Trước đây, vì ít việc nên bỏ bớt. Đến đây quan tỉnh cho là 2 huyện ấy đều là đất ở vào nơi xung yếu 4 mặt, dân thổ hung tợn; 2 bảo ấy cũng là chỗ xung yếu ở dọc biên giới, xin lại đặt như cũ. Vua theo lời xin.

Định rõ lệ về việc từ nay trở đi, những án can phạm danh nghĩa ở các dân xã như bất hiếu, bất đễ, bất mục, bất nhân (1) thì tộc trưởng, tổng lý, phủ huyện phải trừng phạt) nếu tội tình rất nặng, thì người tộc trưởng phải phạt 100 trượng, lý trưởng bãi dịch, cai phó tổng phải phạt 80 trượng cho lưu dịch; nếu biết tố cáo ra trước, thì được miễn nghị; phủ huyện phạt lương 1 năm. Tội hình nhẹ thì chiếu theo án xử mà lượng giảm bớt).

Khi ấy mưa rét. Sai quan phủ Thừa-thiên là Nguyễn Văn Phong làm lễ cầu tạnh nắng, một tuần mới được

---

(1) Bất nhân: không hòa mục với họ ngoại.

https://tieulun.hopto.org

nắng. Vua bảo rằng: hơi chậm được nắng e lúa đồng cũng bị tổn hại. Sai khám rồi phúc tâu.

Vua cho là: lệ trước, quan trong Kinh và quan ngoài các tỉnh. Được thăng từ phẩm trở lên, đều làm biểu tạ. Trong biểu phần nhiều ăn cắp chữ của nhau nửa theo nhau đều là phù phiếm rườm thừa đáng chán. Bèn du truyền: từ sau viên nào được đặt cách ra ơn bổ dùng không theo thứ bậc, hay nhân có công lao mà được khen thưởng, trong lòng cảm kích không thể thôi được, thì mới cho dâng biểu tạ ơn; còn hết thảy những người theo thứ bậc thăng chuyển, đủ lệ được thực thụ, thì về khoản làm biểu tạ, cho đình chỉ hẳn.

Tham tri bộ Lễ sung làm giảng quan hàng ngày ở kinh duyên là Phạm Hữu Nghi vì người thông gia dặn nhờ viên tri phủ Điện-bàn là Nguyễn Sĩ Long xin miễn phần linh. Sĩ Long đem việc tố giác ra. Hữu Nghi phải phạt lương 1 năm. Bộ Lại liền lấy kỷ lục, gia cấp của Nghi xin cho khấu trừ. Vua dụ rằng: phép của triều đình cốt ở phải thi hành. Ngạch lính từ trước đến nay thường thường thiếu số, chưa chắc đã không bởi quan lại theo tư tình quên phép công mà ra. Huống chi, viên ấy hầu liền nơi giảng kinh sách mình gần ở cửa Thánh hiền, mà lợi, nghĩa phân biện chưa rõ, làm điều vô sỉ như thế, còn như kẻ làm quan ở nơi xa, thì như thế nào? Phải nên nghiêm trị để răn mọi quan chức khác, mà trọng việc kén chọn nho thần. Bèn không cho khấu trừ. Lại bắt giải chức hàm Kinh duyên.

Sai quyền chưởng doanh Tiền phong là Nguyễn Trọng Thao, thị lang bộ Binh là Phạm Huy điểm tập biền binh của các tỉnh Thanh-hóa, Ninh-bình, Sơn-tây đem đến Kinh ở giáo trường ngoài quách... Vua thấy khi giới chỉnh tề, hiệu lệnh thạo thuộc, thưởng

https://tieulun.hopto.org

cho từ quản suất đến quân tinh nhiều và vải Tây-dương, tiền, lương đều có thứ bậc khác nhau. Các quan địa phương đều thưởng kỷ lục một thứ.

Cấp cho thuyền buôn của người nước Thanh bị nạn gió bão (1 chiếc thuyền của người tỉnh Phúc-kiến giạt vào phần biển tỉnh Vĩnh-long, trong có 8 người Tây-dương. 1 chiếc thuyền của người Triều-châu giạt vào phần biển tỉnh Biên-hòa). Rồi cho tùy tiện đáp thuyền về nước.

Làm dinh án sát tỉnh Quảng-nam. (1 tòa công đường 3 gian 2 chái, nha ở nhà bếp 2 cái, cùng 1 cái cổng, 4 chung quanh xây tường gạch) lấy dinh án sát trước làm dinh bố chính, dinh tuần phủ trước làm dinh đốc bộ.

Sửa chữa các miếu và điện Phụng-tiên. Khi ấy mưa to, sắc cho quan bộ Lễ kiểm soát có chỗ nào đột thì sửa chữa lại cả.

Tuần phủ tỉnh Biên-hòa là Nguyễn Đức Hoan, tâu rằng: lệ trước, thuyền đi tuần tiễu của tỉnh ấy, cứ đến thượng tuần tháng 4 thì phái đi, đến trung tuần tháng 9 thì rút về. Những giặc biển thuộc tỉnh hạt gián hoặc có lẻn lút phát ra vào khoảng tháng 2, tháng 3 xin phái đi vào trung tuần tháng 2 đến tháng 8 thì rút về. Vua y cho.

Án sát sứ Thanh-hóa là Nguyễn Vĩnh tâu nói: những lính ở các cơ thuộc Bắc-kỳ, từ trước đến nay, chọn lấy người trong hạt, lệ thuộc vào để sai phái, ngẫu nhiên có bọn không được thỏa chí, ngầm mưu làm loạn, chẳng khỏi có kẻ cha anh theo giặc, con em làm lính đem lính ấy mà đánh hay giữ, 2 việc ấy đều đáng ngờ cả. Tức như gần đây giặc Quát làm loạn, viên tổng đốc Hà — Ninh là Lâm Duy Thiếp tất phải xin binh ở Kinh để

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

bảo vệ, đó là việc kinh nghiệm vậy. Xin sắc xuống cho quan bộ bàn định cho thỏa thuận. Vua hỏi bộ Binh rằng: trước đây Lâm Duy Thiếp đã nói đến việc ấy, có không? Nếu lấy binh của tỉnh này sung làm sai phái tỉnh khác, để cho ràng giữ lẫn nhau, thì như thế nào? Bộ Binh tâu rằng: Lâm Duy Thiếp trước nhân có giặc, xin phái lính Kinh hay lính Thanh, Nghệ đến để trấn áp, ý viên ấy chẳng qua xin thêm quân mà thôi. Chúng tôi trộm nghĩ: lấy lính ở sở tại coi giữ tỉnh sở tại, thì quân dân cùng giúp đỡ nhau, thay đổi được gần thực là thuận tiện. Nếu đem lính tỉnh này sung làm sai phái tỉnh khác, thì lúc có việc điều động gọi điều đi lại chẳng khỏi phiền phí khó nhọc.

Vua cho là phải, nhân dụ rằng: lời Nguyễn Vĩnh nói là phòng giữ việc nhỏ mà không nghĩ đến việc lớn, cũng là chỉ thấy gần mà thôi. Xét ra, nhân dân lấy lính, khiến cho tự giữ lấy là chính sách tốt của đời xưa. Chế độ của triều đình ta lấy lính Bắc Nam là một, từ trước đến nay, quân lính ở Bắc-kỳ cũng đều yên lòng ở hàng ngũ, chưa nghe nói có điều gì đáng nghi ngờ hại lòng. Huống chi tỉnh to thì có lính ở Kinh, lính ở Thanh, Nghệ đóng thú; tỉnh nhỏ thì có lính các tỉnh láng giềng đóng giữ, chắc đã cùng ràng giữ lẫn nhau. Nếu huyện nào có bọn không thổ chỉ thừa cơ lén lút phát ra, thì lấy lính đã luyện tập tinh thông cùng với lính thú góp sức đánh dẹp, cũng có thể yên việc. Tức như năm trước Hà-nội có giặc nổi lên, cũng lấy quân tỉnh của tỉnh ấy đi đánh dẹp đã được yên hết. Thế chẳng phải là việc kinh nghiệm rõ ràng ư? Cốt phải quan trên ở địa phương ngày thường vỗ về ngăn cấm phải đạo, thì dẫu là người nước Thái cũng như người nước ta vậy. Huống chi là quân lính vẫn nuôi dạy ư? Không xét biết đến gốc chỉ muốn trước khi có

https://tieulun.hopto.org

việc mà đã nghi *ngờ* tất cả, đem phép cũ mà thay đổi đi thì chẳng những là tỏ cho người biết sự không rộng lượng mà lại thấy nhiều sự phiền nhiễu vô ích. Lời xin ấy chuẩn cho không cần bàn đến.

Đình chỉ lệ sai quan phúc hạch giám sinh và ấm sinh. Khi ấy, đến khoa thi hội, quan ở Quốc tử giám đã khảo hạch chia thành hạng; lại theo lệ sai Ngô Bình Đức, Lê Bá Thận sung làm chánh phó chủ khảo, hạch lại chia hạng, so với quan ở giám đã khảo hạch trước khác nhau. Vua cho là: các giám sinh giỏi hay kém, ngày thường quan ở giám đã biết sẵn rồi, quan sát hạch, chẳng qua trong một ngày người có tài hay không tài sao đủ làm định luận. Nhân sai từ sau trở đi quan ở giám đã chia hạng, những người được dự ưu, bình, cho vào thi hương, không cần sai quan phúc hạch làm gì. Nếu có nơi cần, thì cứ quan ở giám mà lấy.

Lại đặt chức huấn đạo huyện Bất-bạt (thuộc Sơn-tây). Trước đây (năm Minh-mệnh) nhân số học trò có ít, nên rút bớt. Đến nay quan tỉnh cho là văn phong của huyện ấy đã hơi phát triển xin lại đặt. Vua y cho.

Bắt được tên ác côn người ở hạt nước Thanh là La Lão Ngũ (Lão Ngũ theo La Tam họp bọn lũ hơn 100 người vượt cõi sang ăn cướp, tỉnh Hưng-hóa bắt được). Sai đem chém bêu đầu ở cõi ven để răn bảo kẻ khác.

Chuẩn cho quân dân các xã thôn thuộc tỉnh Phú-yên, Hà-nội chết bệnh truyền nhiễm được triển hoãn hạn điền thổ lính và khai tục đinh.

Tổng đốc Định—Yên là Nguyễn Đình Tân làm tập tâu xin lấy tiến sĩ hậu bổ là Mai Thế Quỹ bổ làm tri phủ phủ Thiên-trường. Vua cho là Quỹ đỗ đã lâu, cho được bổ. Nhân dụ rằng: phàm tiến sĩ, phó bảng làm hậu bổ chưa đủ một năm, chưa từng sai đi quyền nhiếp

https://tieulun.hopto.org

một hai lần, thì cũng chưa từng tập quen việc dân. Từ sau có chia phái làm Hậu bổ, thì do quan tỉnh phái đi quyền nhiếp làm việc ở các phủ huyện, hoặc không có chỗ khuyết cho đi quyền thì cũng tùy việc sai phái, khiến cho học tập chính thể, đầy một năm sẽ tâu xin bổ. Giám sinh, ấm sinh cũng thế.

Sai quan coi làm sách Việt sử. Trước đây, (ngày tháng 12 năm ngoái) vua dụ rằng: một triều đại nào dấy lên, tất phải có sử, của một triều đại ấy. Từ đời Hồng Bàng về sau, đời Trần, Lê về trước, trong khoảng mấy nghìn năm chính trị hay hay dở, nhân vật hiền hay không hiền, bờ cõi vẫn thế hay đổi khác, chế độ chấn hưng hay xếp bỏ, sử cũ ghi chép còn thiếu sót nhiều. Còn như thể cách sai lầm, nghĩa lệ lỗi lầm, cũng chẳng phải ít. Chuẩn định đến sang năm giao cho đình thần các nơi cùng coi làm bộ Việt sử, đem các sách sử biên biên cần các đời tham xét với lời ghi chép lặt vặt của mọi nhà, tìm nhặt những việc thiếu sót, đính chính những lời nói thêm đặt sai lầm, theo đúng như phép biên chép của sách Tử-dương Cương-mục (1), góp nhặt chép lại, làm thành toàn bộ Khâm-định Việt sử thông giám Cương mục. Còn về lần này sử cục nên mở đặt ở chỗ nào, và mọi công việc nên làm, chuẩn cho bộ Lễ châm trước trù nghĩ làm bẩm tâu lên đợi chỉ. Đến đây tâu lên.

(Định rõ trình hạn: viên chánh tổng tài thỉnh thoảng đi lại xem xét, phó tổng tài mỗi ngày đến một lần đốc làm, từ toản tu trở xuống hàng ngày bội làm. Buổi sáng giờ mão đến giờ tị về, buổi chiều giờ mùi đến giờ dậu về, tối chia phiên ứng trực.

---

(1) *Tử-dương Cương-mục*: Sách cương mục của Chu Hy đời Tống.

https://tieulun.hopto.org

Châm chước cấp lương tháng: chánh phó tổng tài, mỗi viên 6 quan, toản tu 5 quan. Khảo hiệu 3 quan, Đẳng tả 1 quan 5 tiền. Châm chước cấp bút giấy mực của công tùy tiện đủ dùng, tối đến dầu đốt đèn cấp 8 đĩa, chiếu vuông, chiếu dài mỗi thứ đều 6 đôi, mỗi năm 2 lần đổi, tủ hòm bàn ghế đồng cho đủ dùng. Phái 10 tên lính canh giữ). Vua bèn lấy hiệp biện đại học sĩ lãnh thượng thư bộ Lễ là Phan Thanh Giản sung chức tổng tài, thị lang bộ Binh là Phạm Huy đổi bổ làm Hàn lâm viện trực học sĩ sung làm phó tổng tài, và chọn lấy các viên toản tu khảo hiệu đẳng tả bổ sung vào. Lấy nhà Quốc-sử quan làm nơi chép làm. Do tòa Khâm-thiên giám chọn ngày tốt bắt đầu làm việc.

Vua cho triệu quan Nội các vào dụ rằng: từ trước đến nay, đình thần bàn mọi việc, thường thường kéo dài. Nay chuẩn: từ sau phàm các ngày [illegible] theo lệ chia ban thảo việc, ngày chẵn tới ngày làm việc, đều nên vào triều đường tất cả để hội bàn. Nếu người nào vô cớ vắng mặt và giữ ý kiến bàn ngang, thì các khoa đạo lập tức chỉ tên tham hặc, để nghiêm lễ phép của hàng quan chức.

Cấp quần áo tiền gạo cho 2 chiếc thuyền công của nước Thanh bị nạn bão gió, có thứ bậc khác nhau, và khoản đãi yến tiệc mỗi thuyền một lần, rồi cho tùy tiện đáp thuyền về.

(Khi ấy ngạch ngoại ấy thuộc Hữu sao, doanh hiệp hữu là Trương Trí Tân đi đến Quỳnh châu có việc công bị gió bạt đến cửa biển Thuận-an. Thất phẩm quân công đinh đời là Trần Quốc Kim đi đến Tân-châu mua bán bị gió bạt đến cửa biển Thị-nại).

Tết thanh-minh, Vua rước Thái hậu đến các lăng làm lễ bái yết, thấy cây tòng cây thụ xanh tốt, đồ thờ

https://tieulun.hopto.org

chỉnh tề, rất là hài lòng. Thưởng tiền cho những người trực hầu, coi giữ có thứ bậc khác nhau. Ngày hôm sau quay về các quan viên văn võ theo hầu, cho đến các người lệ thuộc đi theo, cũng chiếu hạng thưởng cho bằng tiền.

Mùa xuân đi săn (làm lễ bái yết các lăng xong, nhân nghỉ đến việc đi săn thưởng tiền cho biền binh bắt hổ và dân phu ở gần đấy có thứ bậc khác nhau. Khi bắt được 2 con hổ).

Tháng 3, thưởng cho viên biền binh dịch coi giữ các tôn lăng ở Thanh-hóa và Quảng-nam mỗi người nửa tháng lương gạo và tiền. (Nhân vì ở Kinh có thưởng, nên cũng thưởng cho cả).

Năm ấy đến kỳ duyệt đinh tuyển linh, 2 tỉnh Thanh, Nghệ quản về dân phiêu dân bị sót có báo và chưa [illegible] dịch cũng trốn đi xiêu tán phần nhiều là ghi sổ hão vào sổ. Quan tỉnh nghĩ xin chiếu theo sự tổn hại nặng nhẹ chia ra từng thành, cho triển hạn điền sau, vua đều y cho.

Sai bộ Binh hội đồng với quan đại thần bọn võ trông coi việc bắn thử súng đại bác, và đạn chấn địa lôi, đuốc hỏa chiến ở trường bắn Thần phù, và khảo hạch các biền binh Hộ vệ, Cẩnh tất, Thần cơ diễn tập đại bác, và đem bọn Tôn Thất Học nguyên, tập sử dụng đạn chấn địa lôi trước cũng là biền binh các vệ Thần cơ Thủy sư học tập hỏa chiến chức mỗi vệ 5 người đều đem thí nghiệm.

Vua dụ rằng: đều nên hội đồng mật trông thấy, xét thực chia hạng mà làm, chớ nên ủy cho tơ thuộc, để đến nỗi có cái xấu đút lót thành ra thưởng phạt chỉ là hư văn mà thôi. Rồi sau, những biền binh ngạch cũ thuộc các vệ ở Hộ vệ, Thần cơ được dự thưởng và miễn

https://tieulun.hopto.org

nghị có ít, các viên quản suất đều phải phạt bổng có thứ bậc khác nhau.

Nạo vét hào tri. Trước đây, ngày tháng giêng về nạn Tây cống ngoài Tây-thành (1) có 2 đoạn, bị đất cát bồi lấp thành nông. Bộ cho rằng: lính ở Kinh sai phái đi nhiều ngả, xin đến mùa xuân này sau khi duyệt binh xong, những lính các tỉnh về Kinh thao luyện xong việc, sẽ sai làm. Đến đây mới chuẩn cho trích ra sai làm.

Sửa chữa các cửa đông nam kinh thành (vì lâu ngày vỡ lở).

Thuê dân Thừa-thiên đào vét lòng sông Lợi-nông (mùa làm ruộng xong, thuê dân làm việc đào vét từ cửa sông đến hành cung cộng có 6 đoạn, cho khỏi bồi

TIMSACH.COM.VN

Thông dụ cho các tỉnh Thanh, Nghệ và các tỉnh ở Bắc-kỳ; tìm bắt tên mình chủ của giặc là Nguyễn Khắc Sinh. Khi ấy Thanh, Nghệ tố báo bắt được 28 tên phạm. Trong đó có kẻ bị tra xưng là đã bị tên đi theo giặc xưng là chủ công, quán ở thôn phố tỉnh Hà-tĩnh là Nguyễn Khắc Sinh du dỗ chúng có nhận làm danh mục của giặc. Tỉnh thần đem việc tâu lên. Bộ Hình cũng tâu nói: năm trước tỉnh Hà-nội bắt được tên Trần Văn Mai đã từng cung xưng là tên tổng Bình chiêu tập bọn lũ, phải lập Nguyễn Khắc Sinh làm mình chủ. Hiện đã tự bắt. Từ khi ấy đến nay, không thấy bóng, giấu ở đâu. Nay tỉnh Thanh-hóa lại tra được tình hình ấy, nghĩ nên nghiêm sức tra bắt để hết mầm ác. Vua bèn truyền dụ cho thông sức các nơi tìm bắt.

---

(1) Trong hoàng thành có xây 2 cửa cống thông nước: một là Đông thành thủy quan; hai là Tây thành thủy quan.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định lệ cho lang trung và viên ngoại lang theo ban tâu việc. (Phàm những người do khoa mục hay do giám sinh, tôn sinh, ấm sinh và tù tài xuất thân, thì đều được theo ban tâu việc; còn như do lại điền xuất thân, chỉ cho theo ban vào chầu).

Phó lãnh binh quan tỉnh Hải-dương là Nguyễn Viên bắt cân người và thuyền nhân riêng tiền bạc tặng cho, bị viên tổng đốc là Nguyễn Trạch tâu lên tham hặc. Chuẩn cho giải chức, giao quan tỉnh Nam-định xét nghĩ. Rốt cuộc Viên bị tội tham tang nhưng không làm queo pháp luật (khi ấy Viên có ý ngờ nên bắt chiếc thuyền chở dọc. Sau xét ra không phải thuyền gian, tha ra, người chủ thuyền ấy ta 20 lạng bạc, sau sợ việc phát giác, giả lại cho chủ), phải giáng chức đổi dùng.

TIMSACH.COM.VN

Án sát sứ tỉnh Khánh-hòa là Lê Cán tâu rằng: hàng năm tướng quân diễn tập vừa chạy vừa bắn, nếu số trúng được khá nhiều, đáng dự mức được thưởng, thì vẫn làm danh sách tâu lên; nếu số trúng chỉ được hơn 4 phần, nên được miễn nghị, cùng những người bị phạt sung thì xin theo lệ thi hành, nhưng tư bộ để lưu chiểu, không nên như trước làm danh sách tâu lên tất cả một loạt, (nguyên lệ trước chưa có chia làm nên tâu và nên tư), để bớt giấy tờ phiền phức. Vua đem việc ấy hỏi bộ Binh, cũng nói là tiện; và xin sức khắp cho các quan địa phương ở ngoài, theo thế mà tuân hành, để rõ một mực. Vua cho là phải.

Bộ Hộ nghĩ xin những nha môn nào hơi ít việc (như các điển tự ở các doanh vệ, ở vệ Kim ngô, Cẩm y, thư lại ty Tả tế, tượng mục ở cục Tượng, thừa phái ở bộ, viện) và các nhân viên Tôn-thất đều chiếu phẩm chỉ cho ăn bổng.

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo rằng: nha môn nào không nhiều việc lắm thì thôi không chi cấp. Những nhân viên Tôn-thất chánh tông cửu phẩm, chiếu theo lệ ăn bổng tính trừ, còn chưa đủ số lượng của Tôn-thất. Chuẩn cho vẫn lãnh lương của Tôn-thất.

Vua xem bản đồ làng Xương-lăng, thấy các núi trong bản đồ không chua tên là núi gì. Sai tra rõ rồi nêu tên lên tiến trình. Viện Cơ mật phải đến xã Cư-chính hỏi dân sở tại đều nói là: những gò đống ấy không có tên gì cả. Nhân nghĩ: núi có điện Biểu-đức xin đặt tên là núi Đông-hóa; núi có gác Hiển-quang xin đặt tên là núi Củng-đức, để tỏ ý kính trọng. Vua theo lời xin, sai ghi vào bản đồ.

Hà-thanh quận công là Miên Tông cho là người quản [illegible] bảo rằng: «Này đã nghị định: « phẩm hàng thứ, chỉ làm một chức », sao lại được viện vào nghị trước. Duy đã theo làm việc công, mà yêm chệ lâu ngày, tình cũng đáng thương. Chuẩn định cho trừ ra người nào là người hăng hái cố gắng làm việc, cho đổi hạng nên được thăng chuyển thì không kể; còn thứ hạng, cũng là những người không ở trong lệ sát hạch, thì người nào do khoa mục xuất thân đã đủ 3 lần xét công, người nào là chân lại điển, đã đủ 4 lần xét công, đều do quan trên cứ nơi ấy làm danh sách tâu lên, lượng cho thăng một trật, để cất nhắc người yêm trệ.

Vua cho là: Trương Quốc Dung nghỉ để tang chưa hết hạn, Tô Trân, Nguyễn Cửu Trường ốm chưa khỏi, bèn sai tra rõ quan trong quan ngoài những người do tiến sĩ, phó bảng ra làm quan có bao nhiêu người, cùng là làm quan lâu hay mới, thi đỗ khoa nào, nhân có bệnh xin hưu dưỡng, hiện còn ở quê quán mỗi hạng bao

https://tieulun.hopto.org

nhiêu người, và những người vì tội công phải cách thì can về khoản gì? Làm tờ phiếu rõ ràng tâu lên để coi.

Cho thái tử thiếu bảo, thự Văn-minh điện đại học sỹ, lãnh thượng thư bộ Hình là Đặng Văn Thiêm đổi lãnh chức thượng thư bộ Hộ, hữu tham tri bộ Binh, kiêm coi viện Đô sát là Trương Văn Uyển thăng thự thượng thư bộ Hình; tả thị lang bộ Công sung làm công việc Nội các là Trần Tiễn Thành, thăng thự hữu tham tri bộ Binh; hiệp biện đại học sĩ là Phan Thanh Giản chuyên lãnh chức thượng thư bộ Lễ, thôi việc kiêm bộ Hộ, để cho ít việc, mà kiêm coi cục làm sử.

Lại cho là hiện nay ở Kinh duyên cần người, chuẩn cho hữu tham tri bộ Hộ là Hoàng Thu, cùng với viên mới được thăng thự hữu tham tri bộ Binh là Trần Tiễn Thành đều sung làm nhật giảng quan ở Kinh duyên.

Thưởng cho bọn thổ hào dân dõng tổng Nghĩa-điền huyện Thất-khê tỉnh Cao-bằng ngân tiền có thứ bậc khác nhau. Trước đây (ngày 15 tháng trước) toán giặc ở hạt nước Thanh chia đường kéo vào cướp đốt xã Nghĩa-điền. Thì sai thiên hộ tổng Nghĩa-điền là lũ Trần Đường Châu đem dân dõng đoàn luyện và những người thủ hạ đều đến chia đường đánh ập hiện có thực trang, như chém được giặc cắt lấy tai, lấy được tang vật ăn cướp. Đến đây việc đến tai vua, nên thưởng cho.

Lại thưởng kỷ lục cho các quan tỉnh và phủ huyện thuộc các tỉnh Lang-sơn, Cao-bằng, Quảng-yên dự có công đốc sức canh phòng, hoặc có thực trang bắt được, giết được bọn giặc lan tràn, có thứ bậc khác nhau, (dự vào 2 lần đánh bắt và giết được 61 tên giặc là viên tri phủ Trùng - khánh tỉnh Cao-bằng Phạm Đình Nghi được thưởng kỷ lục 2 thứ; dự vào hai lần chém bắt quân giặc chỉ được 5, 6 thủ cấp giặc cắt lấy tai là viên

https://tieulun.hopto.org

tri châu Lộc-bình kiêm thự tri phủ Trùng-khánh và kiêm làm công việc huyện An-bác, Nguyễn Thế Dương; một lần chém được 2 thủ cấp giặc cắt lấy tai là viên kinh lịch ty Niết tỉnh ấy quyền giữ ấn triện làm việc huyện Thất-khê Đoàn Đình Khiêm, hai viên ấy đều thưởng cho kỷ lục 1 thứ. Quan tỉnh như Trần Tuấn thự án sát Lang-sơn, Giang Văn Hiền thự án sát Quảng-yên, Nguyễn Lương phó lãnh binh Quảng-yên, 3 viên ấy đều thưởng cho kỷ lục 2 thứ).

Sửa chữa nhà hành cung Thủy-vân và đặt thêm sở cho thuyền của Thái-hậu tạm nghỉ ở hành cung Thuận-trực ở sông Lợi-nông. Trước đây (ngày tháng 4 năm ngoái) vua sai bộ Công bàn tính đến sang năm khởi công làm. Đến đây, quan ở bộ tâu xin tuân chỉ dụ trước đều theo đúng mẫu thước trong bản đồ để sửa làm. Vua phê bảo rằng: Ta đi chơi chẳng qua một vài ngày mà thôi, cần gì phải làm nhiều nhà cửa, nhân sai đem bản kiểu vẽ trước, châm chước liệu bỏ bớt đi.

Tuần phủ tỉnh Quảng-yên là Nguyễn Khoa Dực tâu nói: tháng trước, tỉnh ấy gạo đắt mà lệ trước biền binh đều triệt cấp lương bằng tiền, nên gạo lại càng ít ỏi đến nỗi giá gạo ngày càng cao lên. Đã chọn phái người thực thà ở trong hạt thuê thuyền chở đi mua gạo của các tỉnh lân cận về bán, để giúp gạo ăn cho dân. Vua dụ rằng: đó cũng là theo lệ mà làm, chuẩn cho theo lời xin mà thi hành. Duy tỉnh ấy hải phận tiếp giáp với nước Thanh, hoặc có kẻ nhân thế đem gạo bán ngầm cho người nước Thanh để lấy lợi nhiều, còn chưa biết chừng. Tỉnh ngươi nên tra xét cho nghiêm, như thế nào, để cho dân được đủ ăn, mà thóc gạo không đến nỗi lọt ra nước ngoài thế là tốt.

https://tieulun.hopto.org

Thưởng ngân tiền và tiền cho các công sở đã làm lâu nghỉ mát của thuyền thái hậu, và lâu nghỉ mát sông Hương, cùng là đã nạo vét các hào rãnh ở cửa sông Tây-thành, từ đồng lý, đốc biện trở xuống cho đến lại dịch, binh dinh, các người làm thợ có thứ bậc khác nhau.

Phó lãnh binh quan Thanh-hóa là Trương Đức phải tội cách chức về làm dân chịu sai dịch. Trước đây, Đức về việc chuyên biện trường thi không hợp thức, bị viên tổng đốc là Tôn Thất Hân tâu lên tham hặc đã phải phạt bổng. Đức lấy làm hiềm, bèn mượn cớ làm sớ tâu bậy, nhặt nhạnh những việc đương làm ở tỉnh, nặn chuyện vu cáo, để mong trả thù. Đã chuẩn sai kinh phái đến tra xét. Đến đây, án đã xét xong, xét ra mọi việc đều sai khác cả, quan tỉnh là bọn Tôn Thất Hân chỉ phải phạt nhẹ. Đức lại là kiện vu, nên phải tội.

Đổi điện thi làm phúc thí. Vua sắc cho bộ Lễ rằng: thi cống-sĩ ở điện, phép ấy đặt ra bắt đầu từ Võ-hầu nhà Đường, buổi đầu nhà Hán có các khoa vua thân ra văn sách lấy những người hiền lương phương chính, là để mời người hiền đến hỏi đạo trị nước, lễ khá long trọng. Không vì những phép thi đời sau chuyên lấy đỗ về văn chương. Huống chi tên ấy đặt mới ra từ triều đại tiền nguỵ, cũng nên bỏ sự sai lầm ấy đi. Nay các tên điện thí nên đổi làm phúc thí, hay gọi là viện thí nhưng thí ở hai viện tả, hữu đãi lậu. Việc ấy có nên làm hay không, giao cho bộ bàn kỹ. Sau bộ phúc tâu: về chế độ thi văn sách lấy đỗ học trò, nhà Hán thì với vào hỏi ở điện Bạch-hổ, nhà Đường thì thi ở điện Lạc-thành, nhà Tống thì thi ở điện Giảng-võ, nhà Nguyên thì thi ở sân điện, nhà Minh

https://tieulun.hopto.org

thi thân hồi ở sân triều, nhà Thanh thì thi ở điện Thái-hòa, mỗi đời một khác, hình như cũng đều thi ở điện riêng biệt cả. Quốc triều ta chưa có chia đặt ra điện riêng biệt, bởi thế, thi hội từ trước các cử nhân được trúng cách, đều đến trước điện Cần-chính lãnh đầu bài, rồi đem đến tả hữu vũ theo thứ tự chia nhau ngồi làm văn. Nhưng nay trộm nghĩ: điện Cần-chính là nơi hoàng thượng ngự chầu nghe việc chính trị, nếu đem các cử nhân thi hội trúng cách ngồi làm văn ở nhà tả hữu vu trước điện, thì ngày hôm ấy các quan viên văn võ đương phiên trực phải tránh đến chầu trực ở nhà Duyệt-thị, suốt ngày như thế, thì việc hộ vệ chưa là nghiêm túc, so vào sự thể, e có sự chưa ổn. Đã xét những cử nhân trúng cách khoa thi hội trước, chẳng qua trên dưới hơn 10 người. Xét ra viện tả đãi lậu cũng là chỗ rộng rãi, xin lấy viện ấy làm nơi phúc thi. Còn cả lên điện thì xin tuân đời làm phúc thi cho hợp với sự thể.

Tham tri là Phạm Khôi tâu riêng cho là: từ đời nhà Tống, những người thi hội được hợp cách, thì có thi điện ra văn sách cho đỗ; đời sau theo dùng làm lệ thường, vi cũng là bắt chước ý kiến ra văn sách thi học trò của nhà Hán để lại, châm chước mà làm đấy thôi.

Bản triều ta nhân theo thế đến nay đã 15 khoa, dùng làm thanh điển. Ngày tháng 8 năm Tự-đức thứ 4, đã có chỉ dụ rõ ràng: thi hội 4 kỳ đều trúng cộng được từ 8 phân trở lên, là trúng cách, trúng 3 kỳ được 9 phân trở lên, do quan trường trích ra tâu lên đợi chỉ. Còn những người thi hội trúng cách cùng là người được gia ân chuẩn cho là bao nhiêu người, đều cho vào thi. Quyển nào được 4 phân trở lên, đặt là tiến sĩ đỗ bậc cao; 3 phân trở xuống truất làm phó bảng.

https://tieulun.hopto.org

Về việc phân biệt các cấp bậc so với trước có phần chu đáo cẩn thận hơn. Nay nếu đổi đến phúc thí ở viện Tả đãi lậu, thì viện ấy bên tả gần với chỗ ở của đội Tài thu, bên hữu giáp đường phố, mặt sau sát gần nhà bếp trại linh của vệ Cẩm y. Túc vệ, bốn mặt tường gạch đều thấp, phúc thí ở đấy e chưa đủ để tỏ sự nghiêm cẩn. Lỡ ra coi giữ kiểm soát, có chỗ khó chu, rồi sau chưa chắc giữ được không có lệ khác. Lệ việc điện thí, xin nên vẫn để như trước.

Vua dụ rằng: Viện Tả đãi lậu e có sự hỗn tạp, chuẩn cho lấy hai dãy hành lang trước điện Khâm-văn trong vườn Cơ-hạ làm chỗ ngồi làm văn. Gọi tên là phúc thí, mà đổi cái tên điện thí. Còn công việc nên làm đều vẫn như cũ. Nhưng phải thêm quân vệ kiểm soát, đuổi những biền binh điền bộ ra.

Lại chuẩn định thi hội 10 phần trở lên là trúng cách, 8, 9 phần cùng 3 kỳ 12 phần trở lên trích ra đợi chỉ chọn cho tinh cốt được thực tài, bắt đầu thi hành từ khoa này.

Bọn Nguyễn Quyền là côn đồ lọt lưới ở đạo Quảng-trị dỗ bắt trẻ trai trẻ gái bán cho người man. Thự tri huyện Thành-hóa là Nguyễn Văn Tường bắt được tra hỏi đều phục tội. Thưởng cho Tường kỷ lục 1 thứ.

Có 2 chiếc thuyền buôn của người nước Thanh, nhân gió bạt vào đậu ở 2 cửa biển Đại-chiêm Đà-nẵng thuộc tỉnh Quảng-nam. Quan tỉnh ấy khám xét tâu nói: 2 thuyền ấy bị bạt gió tinh binh khổ sở thiệt hại, họ đã xin bổ neo đậu nhờ 1 tháng, sửa chữa xong, đợi thuận gió quay buồm về nước. Duy việc đậu nhờ đến 1 tháng trở lên thì theo lệ phải nộp thuế nhập cảng (thuyền Kim-dự nên đánh thuế 1.4 7 quan 5 tiền; thuyền Vạn-xuân nên đánh thuế 812 quan 7 tiền nộp một nửa

https://tieulun.hopto.org

(tiền nửa bạc), mà hiện nay vốn liếng của hai thuyền ấy không có gì, nên lượng cho giảm hay không xin đợi chỉ. Vua chuẩn cho miễn 6 phần thu 4 phần. Rồi sau lũ ấy kêu rằng không lấy gì nộp được, lại chuẩn cho gia ân miễn hết.

Sai đem cái bàn in chữ xếp bằng thiếc trắng do thuyền của người nước Thanh chở đến nộp, giao cho sở chứa ván in ở Quốc sử quán coi giữ. Lại sai chọn phái các cử nhân, giám sinh ở giám sung việc kiểm lâm, và những người thợ khắc bàn in hiện có mặt ở đấy theo cùng. Dụ Hiệp Kỷ (người chủ có chữ xếp bản ấy) chỉ bảo cách thức đem in thử cho được am tường.

Công tử của phủ Kiến-an-vương là Lương Cần vì có nết xấu (lấy thị tỳ của cha là thân vương đã chết) bị tước bỏ tên trong sổ tôn nhân đổi theo họ mẹ.

Hộ lý tổng đốc Định—An là Nguyễn Đình Tân cho là: cửa ải Vạn-ninh thuộc hạt ấy hiện tình không tiện, xin thôi không đánh thuế nữa. Vua y cho, nhưng bắt đầu từ ngày mồng một tháng tư năm ấy.

Quan tỉnh Quảng-bình làm tập tâu nói: số thóc thuế nên thu cả năm của tổng Cao-lạo hạt ấy đem nộp vào kho phủ Quảng-trạch, các quan lại, lệ dịch và phu trạm lĩnh đồn, tư đò được chi gạo lương, đều đến kho ấy kinh lĩnh. Từ nay về sau, đến kỳ thu thuế, liệu lượng thu chứa vào cho đủ số, còn thừa bao nhiêu, cho dân chiết nộp bằng tiền. Vua cho là lời xin ấy, cũng là công tư lưỡng tiện. Chuẩn cho theo lời xin mà thi hành.

Đặc ân chuẩn cho con thứ của Tôn Thất Bính đã quá cố (Bính trong khoảng năm Gia-long làm quan đến thị trung tả thống chế khi đã chết, được thờ vào đền Hiền lương) là Tôn Thất Quỳnh ấm thụ Hàn lâm viện trước

https://tieulun.hopto.org

tác, vì con trưởng là Đôn (anh Quỳnh) đáng được thừa ấm, nhưng nhân việc tham tang phải tội. Vua nghĩ Bính là thân huân không nên để mất phong ấm, cho nên đời ấm thụ cho Quỳnh.

Vua với bộ Binh dụ rằng: các biền binh ở các tỉnh Thanh-hóa, Ninh-bình, Sơn-tây về Kinh thao diễn lần này, trước đã sai cùng với lính ở Kinh phu làm việc đào vét bảo trì [ở thành tây] gián hoặc có kẻ ốm đau, đã sai chi cho thuốc thang chữa trị và thưởng tiền cho khắp cả. Nhưng lại nghĩ: lũ ấy ở các tỉnh xa đến, chẳng khỏi có sự không quen thủy thổ, hiện nay tuy công việc chưa xong, nhưng ta thương hại quân lính, có phần thêm lên không thôi. Vậy những biền binh ấy cũng chuẩn cho thu về hàng ngũ ở tỉnh.

Quan khâm sai chủ khảo trường thi hội là Phan Thanh Giản tâu nói: kỳ đệ tứ, trong ấy có một quyển số hiệu « thiên » số 7 ở vi giáp, văn lý được 3 phân, và một quyển hiệu « địa » số 1 văn lý được 1 phân, nhưng bài phú lời lẽ ý tứ hơi giống nhau, xin đem 2 quyển văn ấy đóng niêm phong kín do bộ Lễ tiến trình. Vua phê bảo rằng: văn lý hơi giống nhau một hai câu, cũng là thói thường của học trò, không cần xét kỹ. Nay 2 quyển văn ấy, câu này, câu kia giống nhau như một tay làm, hoặc là nhóm trộm ăn cắp, hay là nhà mượn làm thay để mong đủ quyển. Nếu không phải thế, thì sao đến nỗi theo mẫu của người mà vẽ ra như thế? Xem kỹ thi quyển văn hiệu « thiên » số 7 ấy làm trước quyển hiệu « địa » số 1 ấy theo ý bắt chước chẳng đợi xét mà đã thấy rõ vậy. Huống chi, đem xem cả quyển thơ gieo vần cưỡng ép, không nghĩa lý gì, vả lại chưa quen thanh luật, đã không phải là người thực học; phú thì chưa nói ra ý đầu bài, nhớ phỏng bản hão,

https://tieulun.hopto.org

người thực tài quả như thế chăng? Kẻ ra học trò mà hiếu danh không thực học thì dùng làm gì, cái thói trá mạo ấy không nên để cho lớn lên. Vậy 2 quyển ấy đều truất bỏ để riêng, đợi việc trường xong giao bộ Lễ chiếu hiệu xét tên bắt đến tra hỏi, cốt làm cho ra đích tình gian dối, làm bản tâu lên đợi chỉ trừng trị để sửa thói quen của học trò, để nghiêm quy tắc trường thi. Vả lại quan trường cân nhắc quá rộng, không trách được học trò sợ khó thích dễ, không chịu học hỏi thêm. Sao lục cả lời phê này. Rồi sau bộ Lễ thân đem xét hỏi duyên do việc cử nhân là Trần Gia Huệ, Phan Khắc Kiệm bài phú có nhiều câu giống nhau. (Có đi lại với nhau xem bản thảo, Kiệm bắt chước của Huệ mà làm có phần nhiều) làm bản tâu lên. Vua phê bảo rằng : tuy ta rất có ý tiếc tài, nhưng 2 tên ấy phạm quy chế của trường vào khoản nặng, đã bỏ đi mà lại lấy gương lại (quyển được 3 phần ấy, thông tinh phân số nên vào trung cách) thì lấy gì để thỏa lòng sĩ phu, lấy gì để cách bỏ thói tệ. Lấy học trò đỗ là cốt lấy ở hạnh, không cốt lấy ở văn, sao nên làm queo pháp nước. Huống chi lũ ấy, còn là tuổi trẻ ít học, nếu biết học tập tu tỉnh, để đợi khoa sau, lo gì chẳng đỗ. Chuẩn cho bộ theo chỉ dụ trước xét nghĩ, để răn kẻ nết xấu. Trần Gia Huệ, Phan Khắc Kiệm (đều cử nhân học ở Giám) sau phải chiếu luật « vi lệnh », đều phạt 50 roi, đình lương 1 năm. Những biền binh đi tuần xét không chu đáo, phạt 40 roi.

Ra ơn cho Ngô Tông Chung hàm chánh cửu phẩm bách hộ, để coi giữ việc thờ cúng Ngô Tông Chu, trước đây Ninh-hòa quận công là Ngô Tông Chu, không có con nối, năm Minh-mệnh thứ 5 khâm chuẩn cho cháu họ là Ngô Tông Hòa ấm thụ Cẩm y hiệu úy coi giữ việc thờ cúng. Đến nay Hòa ốm chết, thự tổng đốc Bình—Phú là Nguyễn Đăng Uẩn tâu nói: dân thôn ấy

https://tieulun.hopto.org

và người họ ấy nói là con trưởng tên Hòa là Tông Chung, người thực thà có thể làm thừa tự để giữ việc thờ cúng Ngô Tòng Chu được. Vua y cho, để việc thờ cúng người công thần được lâu dài.

Sửa lại cửa Nguyên-chỉ nhà Thái-miếu.

Lấy trường thi ở Kinh làm nơi sử cục hội làm (Trước đã chuẩn cho hội làm ở nhà sử quán, sau cho rằng sử quán biện đương hội làm sách thực lục ở đấy. Trong lúc tra xét sách vở khá nhiều, khó phân biệt được cho nên cho dời đi).

Cho hữu thị lang bộ Lại là Lê Thiện Trị thăng thự tuần phủ Thuận—Khánh kiêm lãnh chức bố chính tỉnh ấy (nguyên thự tuần phủ Trần Văn Triện ốm nghỉ).

Khoa đạo ngự sử là bọn Nguyễn Tống Cương dâng sớ xin mở rộng đường lối ra lấy quan cất nhắc người chăm động. Vua đã sai Nội các và viện Cơ mật xét nghĩ tâu lên. Bèn dụ rằng: nhà nước mở khoa thi lấy học trò đỗ là muốn thu được nhân tài để dùng. Gần đây, các quan trong 6 bộ và các ty những người do khoa mục xuất thân thấy có phần ít. Kể ra cái đường lấy đỗ rộng rãi như thế, mà nhân tài được dùng lại ít ỏi như thế, là sao vậy? Ta nghĩ làm người học trò mười năm đèn sách, học đến bạc đầu may mà tên đề vào bảng đỗ thì hương có tài đợi dùng, ai lại chịu tự bỏ hoài. Thế mà cử nhân các khoa, phải đợi thi hội dự có phân số, mới được bổ làm chức nhà giáo; lại tất phải sát hạch được hạng bình, mới được thăng bổ làm tri huyện, tri châu. Nếu không có như thế thì suốt đời không có ngày nào được tiến thân. Tuy những người có tri, cố nhiên không lấy tiến thân sớm muộn làm khuyến khích hay ngăn trở. Nhưng đem những người có thể dùng mà để vào chỗ vô dụng, ta rất lấy

https://tieulun.hopto.org

làm thương. Quan khoa đạo là bọn Nguyễn Tông Cương trông thấy nhân tài chim đọng, sĩ khí trễ nải, dâng sớ bày tâu. Ta vốn một lòng yêu kẻ sĩ thương nhân tài, biết câu nói trong sớ có thể làm được. Nay chuẩn định các cử nhân các khoa, trừ ra những người đi thi hội đã có phân số, và nhiều tuổi nên bổ làm giáo chức cùng là người tình nguyện vào học Giám, người về làng học tập quyết chí đợi khoa thi thì không kể, còn người nào đã 40 tuổi trở lên cùng là người 35 tuổi trở lên mà đã đi thi hội 2 khoa, nếu có xin ra làm việc, thì người ở thôn quê do quan địa phương, người ở nhà Giám cho do quan ở Giám, người hiện đương thi hội cho do quan bộ Lễ, đều bắt đầu từ ngày có dự định này, làm danh sách tư bộ Lại và chuẩn cho theo lệ cử nhân bắt đầu thụ hàm điển ba, tâu xin ấn bổ hàm tòng bát phẩm chia đi lệ thuộc vào 6 bộ và các bánh việc công. Sau có người nào chăm chỉ được việc có tài giỏi sẽ do quan trên xét thực để tâu, lượng cho thuyên chuyển. Trong ấy người nào còn chưa được thăng chức khác đến lục phẩm trở lên, gặp năm có khoa thi hội, nếu có tình nguyện đi thi, chuẩn cho theo lệ giáo huấn, mà thi hành. Xét ra giáo chức là để làm khuôn mẫu cho học trò, tất phải là người học nhiều, uẩn súc, mới có thể làm được xứng chức, trừ khi bàn việc bổ giáo chức nhất khái lấy phân số làm hạn định, những người học trò mới học lời văn khéo, chải chuốt thì phân số được nhiều, hơn cả người làm thầy tuổi già, người học uẩn súc. Kể ra, phân số chỉ là cái sở trường trong một ngày, mà sức học ngày thường không bàn chi đến. Huống chi, văn chương không có bằng cớ, từ xưa vẫn thế. Nay lấy cái cân văn chương chưa chắc đúng, mà lại muốn định được cái phẩm giá

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

học hạnh của người ta. Bởi thế, người lão thành phần nhiều không được xét dụng, mà những người trẻ tuổi tấn tiến, thường thường lên mặt làm thầy người ta. Người ở vào chức vị ấy đều không được xứng đáng, người có thực học thì lại không được có địa vị, mà trách lấy việc làm xướng suất sáng tỏ học nghiệp, rèn luyện nhân tài, thì khó lắm. Từ nay về sau, phàm những cử nhân thi hội dự có phân số, nên bổ giáo chức, người nào tuổi từ 40 trở lên, cho theo lệ cũ ân bổ; người nào dự có phân số mà tuổi chưa đến 40 cho chiếu theo hàm nên được bổ, đổi bổ làm chính chức, phải theo bộ, viện thừa biện công việc. Những người khoa trước đã bổ làm giáo chức, mà tuổi còn ít thì cũng chuẩn cho do quan thượng ty ở địa phương tâu xin rút về theo làm thừa biện ở bộ viện. Nếu những người nên bổ giáo chức theo thứ tự bổ không hết chỗ khuyết thì do quan bộ Lại đến kỳ ân bổ mà bổ người, chọn lấy những người đã bổ chức hàm tòng bát phẩm thừa biện, người nào tuổi đã 40 trở lên, đều chiếu theo khoa đỗ trước, sau tâu xin sung bổ để giúp việc giảng dạy, các khoản nói ở trên, ghi lấy làm lệ mãi mãi.

Sai tỉnh Quảng-bình cho Nguyễn Cửu Trường 100 quan tiền để mua thuốc thang (Cửu Trường trước bị ốm xin phép về quê) và sức phải chữa cho chóng khỏi, về Kinh đợi chỉ.

Mùa hạ tháng 4, cho Hàn lâm viện trực học sĩ là Bùi Quỹ (nguyên đi tra án ở Bắc-ninh về) thăng tả tham tri bộ Lại, vẫn sung làm sử quán toản tu, lại sung làm Kinh diên nhật giảng quan.

Đào khai ngoài cửa cống hành cung Thuận-trực đến bến đò hành cung Thúy vân. Trước đây (ngày tháng 3) phủ thần Thừa-thiên là bọn Tống Biện tâu nói: lòng

https://tieulun.hopto.org

sông nông cạn, về ba đoạn ấy xin do nha ấy thuê bắt dân phu khơi đào, để tiện lối đi thuyền. Vua y cho.

Vua cho rằng việc đúc tiền riêng cốt để tiện lợi sử dụng, cho dân có đổi đào tiền, cũng là việc tùy nghi châm chước mà làm. Duy việc ấy làm đã lâu ngày, thì cái lệ lấn lộn mỏng mẻo, không thể nào không có. Bèn sai các quan địa phương ở những nơi có lò đúc tiền, phải hết lòng kiểm soát trông nom, cốt phải đúc cho dày bền đúng như mẫu thức. Nếu có một đồng không đúng phát ra mối tệ gian giới, thì cứ đem quan tỉnh ấy mà hỏi tội.

Nên thưởng cho những người dân thọ 100 tuổi ở Quảng-nam (là Trần Văn Nghiêm, Lê Văn Trí, Nguyễn Văn Hưu).

Dân hơn 60 xã, thôn, trại, ấp, phường ở 3 huyện Bình-sơn, Chương-nghĩa, Mộ-đức ủy người về Kinh kêu việc binh dân ở địa hạt cơ Tĩnh-man đem làm hạng toàn trừ cả (đồn hết vào các cơ), tình binh khổ quá; và phải đi đắp lũy dài, công việc riêng phải quá nặng, khó gánh chịu nổi. Ty Tam-pháp cho rằng hai khoản ấy trước có đình nghị cho làm, nay dân ủy người đi kêu như thế, lại sợ có quan ngại, làm bản tâu đủ lý do xin chỉ. Vua chuẩn giao xuống đình thần bàn xét. Đến khi bàn xong dâng lên, vua chuẩn cho đặt làm 8 cơ, liệu bớt đi một cơ, chia làm 3 ban, cứ 2 tháng một lần đổi. Lại dụ rằng: như thế thì số dân thừa ra gần 600 người, cũng hợp với nghị trước. Xét ra khi ấy bàn tính, tuy là vì nước mà chống giữ ngoài biên giới, nhưng cũng là kế hay cho bản thân, và gia đình của bọn ấy, cho nên mọi việc như thuế thân, sai phái làm việc, thuế, mua, đều được miễn cả, thực đã quá hậu. Triều đình không tính đến sự tổn phí ấy, là có lòng vì dân mà thôi. Đều nên yên

https://tieulun.hopto.org

lòng theo lệnh, chớ nên nghi ngờ, để trái với cái ý thích việc nghĩa, cấp việc công của triều đình.

Lại tha một năm thuế thân cho dân 5 huyện, châu canh phòng biên giới (Thất-khê, Văn-uyên, Thoát-lãng, Lộc-bình và An-bác) thuộc tỉnh Lạng-sơn. Văn-quan, Ôn-châu (2 huyện, châu), trâu chết nhiều, chuẩn cho theo lệ phủ Tràng-khánh về năm ngoái, chi tiền kho cấp cho để mua, triển hoãn cho đến năm Tự-đức thứ 12 mới phải đăng nạp. Về 7 huyện, châu ấy, năm trước còn thiếu tiền bạc thuế 5 thành (năm thứ 7) lại gia hạn cho đến sang năm thu nộp.

Bọn ác-man ở Quảng-ngãi đến ăn cướp, giết người dân kinh ở bảo Hữu-quỳnh. Lãnh tuần phủ là Chu Phúc Minh, tâu nói: năm ngoái bọn ác-man sinh sự, đã vâng phái quan quân đến đánh dẹp, duy có những dân Man ở Nước-chua, Nước-đen, Lòng-y, khi ấy có đánh dẹp, nhưng gặp nước lũ lại rút về, còn chưa làm xong việc, dân man ấy chưa biết sợ biết hối, còn dám thừa khi sơ hở, lén lút phát ra. Nếu không đánh mạnh một phen, thì không lấy gì để cho chúng răn sợ. Nay đương lúc cuối xuân đầu hạ, khí trời quang tạnh, nên nhân lúc này mà tiến đánh, cho chúng sợ hãi mãi mãi không dám sinh lòng quấy rối. Và, xin gọi họp các hạng biền binh nguyên lệ theo việc đi bắt giặc trước chia đi đánh mạnh. Vua y cho. Nhân dụ rằng: việc binh là chẳng dừng được mà phải dùng đấy thôi. Chuẩn cho Chu Phúc Minh, Phan Vĩnh hết lòng trù tính, sao cho có thành hiệu, để cho người ở cõi ngoài giáo hóa phải sợ mãi về sau. Nếu luôn năm làm nhọc quân tốn lương, mà không được mấy chút công lao, không phải là cái ý yêu nuôi quân sĩ của ta. Phúc Minh rồi sau cho rằng: cần phải phái đi nhiều ngả, lại xin bắt lấy lương binh, lân dân, và những người chia ghép cho đủ

https://tieulun.hopto.org

1.500 người chia đi mới đủ sai. Vua chuẩn cho lấy 1.000 tên và bảo rằng từng ấy cũng đủ rồi.

Vua ngự ra hành cung Hương-giang để nghe việc chính trị. Khi ấy Hà-nội có bệnh dịch lệ, trong ấy có thôn Tiêu-thiều xã Đông-lỗ (số dân có 7 người chết mất 5 người), xã Nội-lưu (số dân có 13 người chết mất 8 người) nguyên số đinh ít, số chết không đủ lệ cho tiền tuất (Lệ từ 10 người trở lên mới cho tiền tuất), mà tình thì rất hại, quan tỉnh vì các xã thôn ấy làm tập tâu xin hộ. Vua gia ơn cho tiền tuất và bỏ tên hoãn điền đều theo như lệ. Nhưng lại cho là: những làng số dân đinh ít ỏi cũng nhiều, chẳng những 2 xã thôn ở hạt ấy. Lại chuẩn định: các hạt, trừ ra xã thôn nào có nhiều số đinh, thì theo lệ trước mà làm thì không kể, còn những làng nào không đủ 10 người, mà gặp có thiên tai riêng tỉnh binh quan nông giống như loại này, do quan địa phương cứ thực làm bản tâu lên đợi chỉ cứu chữa để chu cấp nỗi đau khổ của dân.

Bố chính sứ Cao-bằng là Bùi Ái, phái viên là Lê Văn Phả tâu rằng: 2 sở mỏ vàng Thượng-pha, Hạ-pha thuộc tỉnh ấy, nghĩ nên lấp lại như cũ; 2 sở Vĩnh-giang, Phú-nội nghĩ nên đào mở để lấy vàng. Tựu trung mỏ Vĩnh-giang xin theo ngạch thuế cũ, đồng niên nộp 3 lạng vàng; sở mỏ Phú-nội xin đợi định cả năm thuế vàng phải nộp 10 lạng, cho người lãnh trưng. Vua y cho.

Chuẩn định lệ thay đổi quân đi tuần tiễu. Trước đây, (ngày tháng giêng) tỉnh Quảng-nam làm tập tâu: biền binh đi tuần tiễu, từ trước đến nay, mỗi tháng thay đổi một lần. Nay xin không nên thay đổi, nhưng chiếu lãnh tiền gạo cứ 3 tháng 1 lần, để cho khó nhọc, rồi rãi đều nhau. Quan bộ Binh tâu nói: biền binh đi tuần

https://tieulun.hopto.org

tiểu, từ trước đến nay, mỗi tỉnh làm một khác nay xin theo lệ tỉnh Quảng-nam 3 tháng 1 lần đổi đi đều thi hành một loạt, cho được lâu dài nơi theo. Vua theo lời tâu.

Định lại chương trình khảo xét công. Trước đây (tháng 11 năm thứ 7), vua cho rằng : những quan tỉnh, phủ, châu, huyện, người nào hiền tài mẫn cán, người nào mỏi mệt lề mề hèn kém, cũng là nhờ, lại dưới quyền, có cái tệ tham nhũng hay không? Trong hạt có được ninh thiếp hay không? Ruộng đất có mở mang hay bỏ hoang, nhân dân dong đúc hay điêu háo, lúa thóc được hay mất mùa, đều là công việc của người làm quan phải nên xét đến. Thế mà chương trình nhiều lần, chỉ cứ lấy 3 việc (bình, lương, hình mà xét, thực chưa chu đáo. Du sai bản lại. Đến đây, định thêm hai điều về phép xét định thành tích, về năm và đầy đủ. Duy có về cách khuyên răn, càng nên phải cẩn đáo hơn.

Nay các khoản ấy trừ ra khoản hiền năng, giỏi giang lề mề không làm nổi chức vụ, xin để vào danh sách mẫn lệ, lâm thời xét làm hoặc bất thời tâu làm thì không kể, còn 5 khoản kia tham chước mà định hạng. Người nào kiêm được cả 5 khoản là hạng ưu, 4 khoản là hạng bình, 3 khoản là hạng thứ, 1, 2 khoản là liệt, cũng với bình, lương, hình, thông tính làm 4 việc, đem khấu tính mà định thưởng phạt. (Về quan tỉnh : 4 khoản đều hạng ưu, thì tỉnh to đem vào hạng trác dị, tỉnh vừa gia 3 cấp ; được 3 ưu 1 bình, thì tỉnh to gia 3 cấp, tỉnh vừa gia 2 cấp và kỷ lục 2 thứ ; được 3 ưu 1 thứ cũng 2 ưu 2 bình, thì tỉnh to gia 2 cấp và kỷ lục 2 thứ, tỉnh vừa gia 2 cấp ; được 1 ưu 3 bình cũng là 2 ưu, 1 bình, 1 thứ,

https://tieulun.hopto.org

thì tỉnh to gia 2 cấp, tỉnh vừa gia 1 cấp, kỷ lục 2 thứ, được 4 binh, cũng là 2 ưu 2 thứ, 1 ưu 2 binh, 1 thứ, thì tỉnh to gia 1 cấp, kỷ lục 2 thứ, tỉnh vừa gia 1 cấp; được 3 binh 1 thứ cũng là 1 ưu, 1 binh, 2 thứ, thì tỉnh to gia 1 cấp, tỉnh vừa kỷ lục 3 thứ; được 1 ưu 3 thứ, cũng là 2 binh 2 thứ, và 3 ưu 1 liệt, thì tỉnh to kỷ lục 3 thứ, tỉnh vừa 2 thứ; được 1 binh 3 thứ cũng là 4 thứ, 2 ưu 1 binh 1 liệt, 2 ưu 1 thứ 1 liệt, 1 ưu 2 binh 1 liệt, thì tỉnh to kỷ lục 2 thứ, tỉnh vừa 1 thứ ; được ưu, binh, thứ, liệt mỗi hạng đều 1 cả cũng là 3 binh 1 liệt, thì tỉnh to kỷ lục 1 thứ, tỉnh vừa không cần bàn đến; được 1 ưu 2 thứ 1 liệt, cũng là 2 binh 1 thứ 1 liệt, 1 ưu 1 binh 2 liệt, thì tỉnh to, tỉnh vừa đều không cần bàn; được 1 ưu 2 thứ 1 liệt cũng là 2 ưu 2 liệt, thì tỉnh to không cần bàn đến, tỉnh vừa phạt 3 tháng lương; được 1 ưu 1 thứ 2 liệt, cũng là 2 binh 2 liệt, thì tỉnh to phạt 3 tháng lương, tỉnh vừa phạt 6 tháng lương; được 3 thứ 1 liệt và 1 binh 1 thứ 2 liệt, cũng là 1 ưu 3 liệt; thì tỉnh to phạt 9 tháng lương, tỉnh vừa phạt 1 năm lương; được 2 thứ 2 liệt, cũng là 1 binh 3 liệt, thì tỉnh to phạt lương 1 năm, tỉnh vừa giáng 1 cấp; được 1 thứ 3 liệt, thì tỉnh to giáng 2 cấp, tỉnh vừa 3 cấp, đều cho lưu dụng; 4 liệt thì giáng giống như trên, đều đổi đi. Về phủ huyện: được 4 ưu mà ở nơi tối yếu khuyết cũng đem vào hạng trác dị; nơi yếu khuyết gia 3 cấp, nơi trung khuyết gia 2 cấp, và kỷ lục 2 thứ; nơi ít việc gia 2 cấp; được 3 ưu 1 binh, ở nơi tối yếu khuyết gia 3 cấp, nơi yếu khuyết gia 2 cấp và kỷ lục 2 thứ, nơi trung khuyết gia 2 cấp, nơi ít việc gia 1 cấp và kỷ lục 2 thứ; được 3 ưu 1 thứ và 2 ưu 2 binh, nơi tối yếu khuyết gia 2 cấp và kỷ lục 2 thứ, nơi yếu khuyết gia 2 cấp; nơi trung khuyết gia 1 cấp và kỷ lục

LUATVIETNAM.VN

https://tieulun.hopto.org

2 thứ, nơi ít việc gia 1 cấp; được 1 ưu 3 bình cũng là 2 ưu 1 bình 1 thứ, nơi tối yếu khuyết gia 2 cấp, nơi yếu khuyết gia 1 cấp và kỷ lục 2 thứ, nơi trung khuyết gia 1 cấp, nơi ít việc cho kỷ lục 3 thứ; được 4 bình cũng 2 ưu 2 thứ, 1 ưu 2 bình 1 thứ, nơi tối yếu khuyết gia 1 cấp và kỷ lục 2 thứ, nơi yếu khuyết gia 1 cấp, nơi trung khuyết kỷ lục 3 thứ, chỗ ít việc kỷ lục 2 thứ; được 3 bình 1 thứ, cũng là 1 ưu 1 bình 2 thứ, nơi tối yếu khuyết gia 1 cấp, nơi yếu khuyết, kỷ lục 3 thứ, nơi trung khuyết, kỷ lục 2 thứ, nơi ít việc, kỷ lục 1 thứ; được 1 ưu 3 thứ cũng là 2 bình 2 thứ, 3 ưu 1 liệt, nơi tối yếu khuyết kỷ lục 3 thứ, nơi yếu khuyết 2 thứ, nơi trung khuyết 1 thứ, nơi ít việc không cần bàn; được 1 bình 3 thứ, cũng là 4 thứ, 2 ưu 1 bình, 1 liệt, 2 ưu 1 thứ; 1 liệt, 1 ưu 2 bình 1 liệt, ở nơi tối yếu khuyết, kỷ lục 2 thứ, yếu khuyết 1 thứ, nơi trung khuyết và nơi ít việc không cần bàn đến; ưu, bình, thứ, liệt mỗi thứ một, cũng là 3 bình 1 liệt, ở nơi tối yếu khuyết kỷ lục một thứ, thứ yếu khuyết và trung khuyết không cần bàn, nơi ít việc phạt 3 tháng lương. 1 ưu 2 thứ 1 liệt, với 2 bình 1 thứ 1 liệt, và 1 ưu 1 bình 2 liệt, ở nơi tối yếu và yếu khuyết không cần bàn nơi trung khuyết phạt 3 tháng lương, nơi ít việc phạt 6 tháng lương; được 1 bình 2 thứ 1 liệt, 2 ưu 2 liệt, nơi tối yếu không cần bàn, nơi yếu khuyết phạt 3 tháng lương, nơi trung khuyết 6 tháng lương, nơi ít việc 9 tháng lương; được 1 ưu 1 thứ 2 liệt, cũng 2 bình 2 liệt, nơi tối yếu khuyết phạt 3 tháng lương, nơi yếu khuyết 6 tháng lương, nơi trung khuyết 9 tháng lương, nơi ít việc 1 năm lương; được 3 thứ 1 liệt cũng 1 bình 1 thứ 2 liệt, 1 ưu 3 liệt, nơi tối yếu khuyết phạt lương 9 tháng, nơi yếu khuyết 1 năm, nơi trung khuyết giáng 1 cấp, nơi ít việc giáng 2 cấp; được 2 thứ 2 liệt cũng

https://tieulun.hopto.org

1 binh 3 liệt, ở nơi tối yếu khuyết phạt 1 năm lương, nơi yếu khuyết giáng 1 cấp, nơi trung khuyết giáng 2 cấp, nơi ít việc giáng 3 cấp ; được 1 thứ 3 liệt, ở nơi tối yếu khuyết giáng 2 cấp, yếu khuyết giáng 3 cấp, trung và giản khuyết đều 4 cấp. Những người phải giáng nơi trên này đều cho ở lại làm việc. Người phải 4 liệt cũng giáng như trên, đều đổi đi nơi khác).

Lại dân thổ không như dân kinh công việc bề bộn, cho nên cai trị dân thổ dễ thành công mà cai trị dân kinh khó thấy công hiệu. Những lưu quan nguyên là ngạch thổ đổi ra ngạch lưu, đến khóa xét công, nên được dự thưởng thì chiếu theo lệ lưu quan trước giảm bớt xuống 1 bậc mà đề nghị thi hành. Chuẩn cho theo nghị thi hành.

Sai thự sung trung bộ Lễ là Nguyễn Phan, thự chương ấn là Phạm Ý, viên ngoại lang viện Cơ mật là Phan Văn Thuật đều sung làm chức kiểm thư ở Nội các, ban cho ấn quan phòng khâm phái để dùng làm việc. Bọn Phan sau vâng kiểm soát chứa vào thư viện mới, rồi làm sổ tổng kê mục lục tiến trình (bội làm 2 bản, tiến trình vào nội 1 bản, còn 1 bản giữ lại để ở Nội các). Vua nhân sai làm biển đề thư viện là : « Tu-khuê,thư viện» trên mặt quyển sổ tổng mục cũng đề là Tu-khuê, thư viện tổng sách ». (Sổ tổng mục phỏng theo như « Tứ-khố-toàn-thư » chia làm Kinh sử, tử, tập 4 loại, cứ theo tên theo loại biên vào cùng là sách gì? Mua nộp năm nào? Và có một nát thiếu mất gì không, chua rõ từng bộ một ; cùng là từ ngày tháng 10 năm Tự-đức thứ 7 trở về sau các sách tiến nạp đều làm tổng sách cả. Trong đó như những bộ tùng thư loại thư cũng đều ghi ra rõ trong bộ sách ấy số hiệu gì, chua nhỏ kê liệt rõ ràng đầy đủ).

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Khoa đạo là nguyễn Huy Trạc tâu nói : viên ấy trước làm tri phủ Thiên-quan, về 3 huyện Phung-hóa, Yênhóa, Lạc-yên thuộc phủ ấy địa thế rộng xa, tiếp giáp địa đầu của Sơn-tây, Hưng-hóa, Hà-nội và Thanh-hóa, đều là dân man ở lẫn, đã nhiều lần đi tuần tiễu xét hỏi thì chỗ ấy đường rừng nhiều ngả, lại là một con đường quan yếu của Nam Bắc đi lại. Cho nên khoảng năm Minhmệnh đổi những quan người thổ trước đặt ra quan người kinh bổ đến, là có ý muốn đem phong hóa trung châu biến đổi thói tục mọi rợ, làm kế lâu dài muôn nghìn năm về sau vậy. Tình hình hiện nay, nghĩ nên trích lấy các thổ huyện thuộc các tỉnh Hưng-hóa, Sơn-tây, Thanhhóa, tiếp giáp với hạt ấy gồm mấy huyện phủ Thiênquan đặt làm một tỉnh ở địa hạt huyện Lạc-yên, đóng nhiều quân lính, cho tiện việc chế ngự. Nhưng chỉ sợ núi khe hai độc, hoặc người và đất không thích hợp, nếu đợi khi chặt cây làm thành đường, mới có thể bàn tính được. Nay xin đem phủ lỵ Thiên-quan lại đặt về phủ lỵ cũ ở An-thanh, mà tỉnh Ninh-bình dời đặt ở phủ Thiên-quan; còn như tỉnh lỵ Ninh-bình trước xin đem làm phủ lỵ Yên-khánh, phái quân đóng giữ. Như thế thì địa thế đều nhau, chẳng những có thể chặn giữ được nơi quan yếu mà lại văn giáo ngày thêm rộng. Khí độc ngày một tiêu tán, thực là một kế hay cho việc mở mang thay đổi vậy. Vua sai giao cho 3 tỉnh Thanh-hóa, Sơn-tây, Ninh-bình hội khám rồi hội hâm nghị tâu. Sau 3 tỉnh ấy hội tâu nói là chưa tiện, chuẩn cho đều vẫn như cũ.

Án sát sứ Tuyên-quang là Lê Hiếu Hữu dâng tập thỉnh an có nói kèm thêm là tỉnh ấy, một nửa là người thổ, viên ấy đã bàn cùng viên bố chính sửa làm nhà học, sức cho viên giáo thụ chăm chỉ giảng dạy, mỗi kỳ khảo hạch họp tập học trò có đến trên dưới 40, 50 quyển.

https://tieulun.hopto.org

trong ấy văn lý tạm có thể lấy được đến hơn 20 quyển. Về việc khảo khóa hàng năm, xin do quan tỉnh ấy đốc cùng với viên giáo thụ khảo hạch riêng. (Lệ trước, tỉnh Tuyên-quang và Hưng-hóa phụ khảo ở Sơn-tây). Bộ Lễ tâu nói: trước đây tỉnh Hưng-hóa đã làm sớ tâu xin khảo khóa riêng đã kinh vâng chuẩn cho. Nay cũng xin y theo lệ của Hưng-hóa trước, để cổ võ việc văn hóa ở nơi biên giới. Vua y cho.

Bộ Lễ châm chước bàn về công việc phúc thí tâu lên: (trước kỳ thi Khâm thiên giám chọn ngày tốt vào trước sau ngày 20 tháng 4, ngày phúc thí cần phải cách ngày truyền lô 6 hôm trở ra, để cho kịp ngày mồng một tháng 5 truyền lô: Trước ngày thi 3 ngày, do 2 bộ Binh, Lại kê liệt các quan chức văn võ, làm thành danh sách đợi hoàng thượng chấm lấy 1 viên giám thí (quan võ từ nhị phẩm trở lên), 2 viên đọc quyển, 1 viên truyền lô (quan văn tam phẩm trở lên), 2 viên duyệt quyển (viên nào vốn có tiếng văn học, mà là tam tứ phẩm ấn quan), 2 viên tuần la kiêm hộ bằng (quản vệ ở Cẩm y, Kim ngô), 2 viên tuần sát (phó quản vệ Thần binh, Cấm binh), 2 viên dẫn (quan tứ, ngũ phẩm ở bộ Lễ) Di phong, thu chương, ấn quyển kiêm thu quyển, diễn bằng kiêm thu quyển, mỗi thứ đều 1 viên, đẳng tả kiêm chia cấp quyển thì 6 viên (lấy thuộc viên trong Nội các). Trước một ngày, bộ Lễ vâng bày bàn thi chiếu ngồi ở 2 nhà hành lang bên tả bên hữu điện Khâm-văn, xong rồi lui ra. Đến ngày thi, các viên giám thí đều mặc mũ áo đại triều đến sân điện Khâm-văn, viên kinh dẫn dẫn những người ứng thí vào sân điện quỳ ngoảnh mặt hướng bắc, những viên đẳng tả đem những bản giấy vàng chia cho những người ứng thí tiếp lấy giơ cao lên trán (giao lại cho viên đẳng tả tiếp nhận), làm lễ 5 lay. Rồi đều đến bàn thi chiếu theo tên để

https://tieulun.hopto.org

ngồi yên làm văn (mẫu thức trả lời trong quyển thi, đã có định rõ). Các viên giám thi và dự vào việc thi đều đi đến nhà hữu vu điện Cần-chánh chực hầu, các viên tuần la, tuần sát, vẫn ở lại kiểm soát. Đến hết trống sưu không (1) các người ứng thi đều đem quyển thi và bản thảo nộp quan tuần la thu xong, liền mở cửa cho các người ứng thi lui ra. Quan tuần la đem quyển thi dán lại đánh dấu giao cho viên Thái giám tiến nộp vào trong nội. Các quan coi việc thi đợi chỉ vàng giao quyển thi ra, quan giám thi chuyển giao cho viên thu chương trình đưa cho quan duyệt quyển điểm duyệt trước, nghĩ cho mấy phân, đưa cho quan đọc quyển hội đồng phiến tâu, đợi hoàng thượng định thứ bậc). Vua dụ rằng: trong tập bàn: sau bài văn làm, dùng những chữ: «thần là người mới học, chẳng biết kỵ hủy cấm phạm đã tự nghiên cứu cẩn cáo nhà vua, không kiết run sợ» đó là văn theo mẫu cũ. Song ta nghĩ: đã lấy lời nói tìm người hiền thì có kỵ hủy gì đáng run sợ. Nếu dùng những chữ ấy e có ngăn trở đến khí khái của người dám nói thẳng, mà không phải là lòng thành thực muốn hỏi của ta. Vậy chuẩn cho đều bỏ những chữ ấy đi, chỉ lấy văn lý hơn kém mà định lấy đỗ hay loại bỏ, mới có thể nói được hết điều đã chứa để trong lòng. Còn thi đều theo nghị thi hành.

Tha những người tù về tội sung quân và tội lưu, ở Vĩnh-long giúp vào đồn điền khai khẩn, hàng sai các quan tỉnh, phủ, huyện phải nghiêm răn cấm.

Ban tên các hành lang đài ở trong cửa Tường-loan, gọi là Bách-thuận tràng-lang. Sai bộ Công làm hoành biển treo lên.

---

(1) Sưu không: tức là hết phần ngày, đánh hồi trống bắt đầu vào canh một về phần đêm.

https://tieulun.hopto.org

Sai phủ Nội-vụ, kho Vũ-khố kê liệt các thứ hàng hóa của nước Thanh, của Tây-dương cần dùng, tư giao cho các thuyền buôn người nước Thanh về nước tìm mua.

Thí nghiệm đạn chấn-địa-lôi được đúng như mẫu thức. Thưởng cho người nguyên phái đi coi làm là hiệp quản Lê Văn Lễ áo quần và ngân tiền để khuyến khích.

Phúc thi những người thi hội trúng cách ở điện Khâm-văn. Lấy Cần-chính điện đại học sĩ, quản lý công việc bộ Binh là Trương Đăng Quế, thự Văn-minh-điện đại học sĩ lãnh thượng thư bộ Hộ là Đặng Văn Thiêm đều sung chức đọc quyển ; hữu tham tri bộ Lễ là Phạm Khôi, thự hữu tham tri bộ Lại là Vũ Duy Ninh đều sung chức duyệt quyển.

Chế làm bài ngà cấp cho các viên danh ở cục giám tu Việt sử. 8 viên toản tu cấp cho 4 cái, 6 viên khảo hiệu cấp cho 3 cái, 8 người đăng lục cấp cho 4 cái.

Giặc biển cướp bóc 3 cái thuyền buôn ở phần cửa biển Nha-phu tỉnh Khánh-hòa. Quan tỉnh và tấn thủ viên biển tuần tiễu phải giáng cấp có thứ bậc khác nhau.

Phan Đình Thỏa (là cai tổng tổng Hải-an) châu Vĩnh-an (thuộc Khâm châu nước Thanh) đến phủ Hải-ninh (thuộc Quảng-yên) dâng đơn nói tình nguyện xin đem châu ấy quy phụ nước ta, bị bọn hào mục là anh em Hoàng Cơ Long ngăn trở.

Viên tri phủ là Phạm Văn Bích khinh suất nhận đơn, rồi tự tiện làm giấy tư sang Khâm châu tranh biến và đem linh khám bắt tên Cơ Long. Cơ Long viện dẫn kiện ở Khâm-châu, nha Khâm-châu phê sức đòi lấy Đình Thỏa giam xét. Tuần phủ Quảng-yên là Nguyễn Khoa Đục nghĩ xin lấy bạc kho ra thuê bắt Cơ Long. Quan bộ Hộ tâu lên tham hặc. Nội các nghĩ cho là Đục, trước đã phải cách được lưu dụng, nay xin chiếu lệ « làm

https://tieulun.hopto.org

không nổi việc » xử cách, phải ly chức; Bích tự tiện đưa thư cho nước ngoài, lại đem binh phu tự tiện vượt ra ngoài cõi, nên xử tội sung quân phát đi biên giới xa; dự bàn việc ấy là thự án sát Giang Văn Hiển giáng 3 cấp lưu dụng. Vua theo lời xin, nhưng chuẩn cho Duc theo làm việc ở bộ, gắng sức chuộc tội.

Cho hữu thị lang bộ Công là Nguyễn Văn Chấn thăng thự tuần phủ Quảng-yên.

Tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên, là Nguyễn Bá Nghi tâu nói: tỉnh ấy mỗi năm có tải thóc giao cho 2 tỉnh Hưng-hóa và Tuyên-quang, và các vật hàng của kho chuyển giao cho tỉnh Nam-định nhận chở, phải cần đến nhiều thuyền mà tỉnh ấy thuyền không có bao nhiêu, xin gia thêm giá thuê thuyền của dân để chở đi..... (chiếu theo giá chở tiền, cứ 10 quan thì tiền thuê là 20 đồng, chở các đồ vật, cứ 100 cân, tính bằng 40 quan tiền đồng, giá tiền thuê 8 đồng) cho kịp thời hạn. Bộ Hộ tâu nên sai tỉnh ấy đóng thêm thuyền ô, thuyền lê, để đủ vận tải năm sau. Vua bảo rằng: đóng thêm thuyền phải linh lãnh chở đi, thì không có sự lo ngại, cũng đỡ phí tổn. Chuẩn cho theo lời bộ bàn, còn về điều tỉnh ấy xin, tạm y cho một lần.

Nguyễn Bá Nghi lại tâu xin đòi gọi những linh đã mãn hạn đắp thành đất ở 2 huyện Mỹ-lương và Tòng-thiện. Vua y cho làm.

Chuẩn cho các huyện thuộc Hà-nội, nơi nào số nhân đinh ghi hão trong sổ được chia ra từng thành, cho hoãn hạn điền tục. Về 2 huyện Thọ-xương và Vĩnh-thuận, các thôn phường nào phải chịu số giảm binh [linh chọn tuyển] hơi nhiều, chuẩn hoãn cho 3 năm, đều phải hết lòng chiêu tập trở về, để đủ số giảm binh còn thiếu.

Chuẩn định lệ linh ở Kinh phái đi các công sở, cùng là chực hầu (phàm được phái đi chực hầu các cung điện,

https://tieulun.hopto.org

điền hộ, điền thủ, trú phòng các sở, thì chọn phái người cùng đội, cùng vệ, công sở việc nhiều, muốn cho đều nhau thì phái binh đinh cũng không hại gì. Còn đội vệ nào phái đi bao nhiêu, biên ra tư cho bộ Công, chuyển tư viện Đô sát chấp chiếu để lâm thời tra xét. Những người quản biện, cũng thời thường kiểm điểm, thấy thiếu thì bẩm về bộ tâu lên tham hặc. Nếu dung tình im lặng, cũng bắt tội như người thiếu mặt. Còn như chậm trễ không đúng hạn, trừ ra xét có nguyên nhân đích thực thì không kể, còn cũng là bởi người coi làm không đủ sức do bộ Công đem việc tâu lên tham hặc).

Chuẩn định lệ về niên hạn những nha nhiều việc ít việc, người nào hàm thụ được thực thụ, cùng là nhân tội công phải đình thăng lưu lại.

(Về văn giai : thì viện Tập-hiền, viện Cơ mật, 3 ty Văn-tuyển, Trường-tự, Phong-điển, ở bộ Lại; 5 ty Kinh-trực, Thuế-hạng, Thưởng-lộc, Nam-kỳ, Bắc-kỳ ở bộ Hộ; 4 ty Nghi-văn, Nhân-tự, Tân-hưng, Thủ-ứng ở bộ Lễ; 4 ty Võ-tuyển, Kinh-kỳ, Khảo-công, Trực-tỉnh ở bộ Binh; 3 ty Kinh-trực, Nam-hiến, Bắc-hiến ở bộ Hình; 4 ty Doanh-kiến, Tài-mộc, Quy-chế, Tu-tạo ở bộ Công; Nội-các các sở, viện Đô-sát, Đại-lý-tự, các đạo quản-đạo, các tri phủ, tri huyện, tri châu, giáo thụ huấn đạo ở các phủ, huyện, châu tối yếu khuyết, yếu khuyết, Tả, Hữu thừa ty ở phủ Thừa-thiên, 2 ty Phiên, Niết ở các tỉnh to và tỉnh vừa là nha chính nhiều việc. Nha chính như phủ Tôn nhân, viện Hàn lâm, Sử quán, Xứ Thị-vệ, ty Cẩn-tín, nhà Tôn-học, nhà Giảng-đường, Tư-nghiệp, Quốc sử quán, Đốc-học các tỉnh, các tri phủ, tri huyện, tri châu, giáo thụ huấn đạo ở các phủ, huyện, châu trung khuyết, giản khuyết, các nhà ấy tuy là hơi ít việc, nhưng mà làm việc ở

https://tieulun.hopto.org

nơi thân đài (1) làm nhà ở chung quanh chực hầu (2). là công việc quan trọng, cũng là viện Hàn lâm làm các giấy tờ, Quốc sử quán biên chép sách vở nhà giảng đường, nhà Tôn học, và các học quan đều có trách nhiệm hun đúc nhân tài, các phủ, huyện, châu, có chỗ việc nhiều vừa chỗ việc ít nhưng mà chịu trách nhiệm coi dân xã thì cũng giống nhau, những nha ấy cũng liệt vào nha nhiều việc. Phủ Nội-vụ, kho Vũ-khố là nha nhàn tản nhiều việc. Tào-chính ở bộ Hộ; Thái-thường, Quang-lộc ở bộ Lễ; các ty Bưu-chính, Hỏa-pháo ở bộ Binh; 3 sở đốc công ở Nội-vụ, Vũ-khố, Mộc thương ở bộ Công; ty Thông-chính sứ; Học chính, giám-thừa, điển-tịch, điển bạ ở Quốc tử giám; ty tả hữu Từ-tế, ty Điển-nghi, tri phủ, tri huyện, tri châu ở phủ, huyện, châu, người thổ; 2 ty Phiên, Niết ở tỉnh nhỏ; bát cửu phẩm thư lại ở các đạo; các lại mục ở các phủ, huyện, châu; là nha chính ít việc. Khâm-thiên-giám, viện Thái-y, ty Hộ-thành-binh-mã, các phủ thuộc ty Hành nhân ở trong Kinh ngoại các tỉnh Tự-thừa, Chiêm-hậu, Y-sinh ở các tỉnh, tri-bạ, hoặc điển ty sách tịch, chánh, tòng bát cửu phẩm, thư lại ở vệ, cơ, đội các quân doanh trong Kinh ngoài các tỉnh, thừa biện ở các nguyên và cửa biển, cai tổng các tổng là tản nha ít việc. Về vũ giai: các vệ Cẩm-y, Kim-ngô, Loan-giá; các ty đội Trấn-phủ, Hộ-vệ, Cảnh-tất, Loan-nghi, Kỳ-cổ, Dực-vũ, Dực-chấn, Dực-đễ; vệ Tuyền phong xứ Thị vệ; tả, hữu dực doanh Vũ-lâm; các vệ Kinh tượng, Long thuyền, Thủy sư; các viện Thượng-trà, Thượng trà, Vũ bị; các doanh Thần-cơ, Tiền-phong, Long-vũ, Hổ-uy, Hùng-nhuệ,

(1) Thân đài: tức là phủ Tôn-nhân.
(2) Tức là thị vệ tức vệ.

https://tieulun.hopto.org

Kỷ-vũ ; các bảo ở các quân ; là chính ngạch nhiều việc. Các vệ Võng-thành, Giám-thành, Thủ-hộ ; các đội Phụng-thiện, Thượng-thiện, Tài-thu, Giáo-dưỡng, Anh danh. Từ tế tả hữu 2 ty, danh sách Anh danh, các vệ cơ linh chọn tuyển ở các tỉnh, các đội Tuần thành, Pháo-thủ triệu mộ là chính ngạch ít việc. Vệ Dực-hùng, các ty Lý-thiện, thự Hòa-thanh, thự Thanh-bình, các đội Lục Kiên, các Dực và các thuộc binh ở các phủ đệ, các đội thường-ban, các đội linh chiêu mộ của các tỉnh, là ngạch tạp ít việc. Trừ ra quan văn từ tứ phẩm trở lên, võ từ tam phẩm ấn quan trở lên, không kể là nơi nhiều việc hay ít việc, đã thự hàm được 2 năm mà không phải trúng phạt khoản gì nặng, đều tâu xin cho thực thụ, để rõ sự thống thuộc. Còn quan văn tam phẩm, quan võ tứ phẩm làm chức thuộc viên, thuộc [1] triệu mộ, ở nha nhiều việc đã 2 năm, ở nha ít việc đã 3 năm, mà không có bị trúng phạt khoản gì nặng, đều cho thực thụ. Còn những người nhân việc công phải tội, đình thăng lưu lại thì người nào do khoa mục hay đỗ võ cử cũng là dự có quân công, nếu đủ 2 hạn, cũng cho thực thụ ; còn thì phải đủ 3 hạn mới cho thực thụ.

Lại vời Ngô Thế Vinh ở Nam-định (nguyên đỗ tiến sĩ, vì can án về việc trường thi Hà-nội bị cách, đã đổi vào Kinh nhưng lấy cớ có mẹ già xin từ). Cho đi trạm về Kinh đợi xét (do quan tỉnh xin cho khai phục lãnh chức đốc học, cho nên vời vào). Rồi chuẩn cho khai phục nguyên tịch là tiến sĩ, và cho 10 lạng bạc, cho về.

Ngày mồng 1 tháng 5 thi phúc-thi, truyền loa cho Nguỵ Khắc Dần đỗ đệ nhất giáp tiến sĩ cập đệ đệ tam danh [tức là thám hoa]. Vua cho rằng : gần đây thi cử chỉ

---

(1) Thuộc tiêu : là thuộc viên về ban võ.

https://tieulun.hopto.org

chuộng lời văn đẹp đẽ, khoa này sách hỏi, Nguỵ Khắc Dẫn bàn việc nhiều điều có thể dùng được, lời nói chất phác ngay thẳng, nên cho đỗ nhất giáp, để khuyến người dám nói thẳng ; còn bọn Đặng Xuân Bảng 5 tên (Bảng cùng Trần Huy San, Ngô Văn Độ, Phan Hiển Đạo, Phan Đình Bình) đều cho đỗ đệ tam giáp đồng tiến sĩ xuất thân. Trần Thế Mỹ đáng nên truất bỏ cũng để vào hạng phó bảng, để gia ơn cho rộng mức lấy đỗ. Lại sai quan các bộ Lại, Hộ, Lễ, Binh, hội xét bài sách đối của Nguỵ Khắc Dẫn xem khoản nào có thể làm được, làm bản tâu lên xét định, để tỏ ý cẩn lời nói chuộng sự thực. Kịp đến khi bộ duyệt xong, làm nghị dâng lên, có nhiều điều trở ngại đến việc làm. Vua nói : nguyên những điều đối sách, phần nhiều nệ cổ, không khéo biến thông, chuẩn theo lời bộ bàn.

Giặc biển ở cửa bể thuyền vận tải đi qua biển đảo Long-vĩnh tỉnh Bình-thuận. Vệ úy là Nguyễn Ngoạn bị giặc giết chết, chuẩn cho theo hàm cấp tiến tuất. Quan tỉnh ấy (Nguyên thự án sát là Ngô Khắc Kiệm, lãnh binh là Đoàn Linh) và viên tấn thủ đều giáng cấp có thứ bậc khác nhau.

Mỏ vàng Bảo-nang tỉnh Thái-nguyên khi vàng có nhiều, phái viên cùng quan tỉnh đã khâm tâu, chuẩn cho khai lấy, theo lệ trước cả năm thuế vàng phải nộp 6 lạng.

Sắc cho bộ Công phải cẩm chông sắt ở các tường chung quanh mặt sau các điện Hiếu-tư, điện Biểu-đức và cung Gia-thọ, để tỏ ý thận trọng.

Sai truyền dụ về việc bắt đầu làm bộ Việt sử và cho các Sử thần ăn yến. (Vì là mới bắt đầu làm sử, sự thể quan trọng, cho ban ăn yến ở sở bội làm viện Kinh thí).

Vua ngự điện Văn-minh nghe chính sự, cho dẫn bọn Nguỵ Khắc Dẫn là tiến sĩ mới vào ra mắt. (Chuẩn cho theo lệ quan viên thăng chuyển, bắt đầu từ khoa ấy).

https://tieulun.hopto.org

Tổng đốc Sơn-Hưng-Tuyên là Nguyễn Bá Nghi hết hạn bắt giặc mà không bắt được làm bản tâu nói rõ duyên do và xin nhận lỗi. Vua cho rằng tên đầu sỏ giặc là Đinh Công Mĩ hiện nay cùng kế không có chỗ nhất định, lùng bắt quá ngặt, thì nó tất phải trốn xa, càng thêm khó bắt. Chuẩn cho thêm một hạn 6 tháng nữa.

Đình thần làm tập tâu đem những người nên được thờ vào đền Trung-nghĩa gian chính giữa 1 án là 13 người: (Trấn thủ trấn Nam-định, tặng thống chế là Lê Mậu Cúc; vệ úy vệ Vũ-lâm tặng thống chế Nguyễn-Văn Thận; vệ úy Tượng-quân tặng chưởng cơ là Ngô Văn Thành; lãnh binh Bình-thuận tặng chưởng cơ Lê Văn Nghĩa; vệ úy Vũ-lâm tặng chưởng cơ Phan Văn Song; thự tuần phủ Hà-tiên tặng tuần phủ Phạm Xuân Bích; lãnh binh Annam tặng chưởng cơ Lê Văn Thưởng; bố chính sứ Cao-bằng tặng tham tri bộ Lễ Bùi Tăng Huy; phó vệ úy Vũ-lâm tặng vệ úy Nguyễn Hữu Thuyên; phó vệ úy Thần sách tặng vệ úy Nguyễn Tinh Lộc; lãnh binh thành Trấn-tây tặng chưởng vệ Vũ Viết Tuấn; lãnh binh Quảng-nam tặng chưởng vệ Nguyễn Đức Chung; thự chưởng vệ bổ làm lãnh binh Lạng-sơn tặng chưởng vệ Nguyễn Đạc).

Thờ ở gian tả nhất một án là 76 người (Phó vệ úy quản Thần-sách, tặng vệ úy Nguyễn Văn Lễ; phó vệ úy lãnh quản phủ phủ Kiến-xương, tặng vệ úy Trần Văn Thọc; phó lãnh binh Hà-nội, tặng lãnh binh Hồ Văn Vân; án sát sứ Hà-tiên, tặng bố chính sứ Trần Văn Quán; phó lãnh binh An-giang, tặng vệ úy Vũ Văn Thưởng; phó vệ úy Thần-sách, tặng vệ úy Trương Văn Phượng; phó vệ úy vệ Trảng-vũ, tặng vệ úy Tống Phúc Minh; phó vệ úy Tiền-phong, tặng vệ úy Tăng Viết Thành; phó lãnh binh Thái-nguyên, tặng vệ úy Nguyễn

https://tieulun.hopto.org

Văn Cáo; phó vệ úy Thần-cơ, tặng vệ úy Phạm Văn Phạt; bố chính sứ Vĩnh-long Trần Tuyên; lãnh binh Trấn-tây Hoàng Phúc Lợi; phó vệ úy Tiền-phong, tặng vệ úy Lê Tô; thự phó vệ úy Thần-cơ, tặng vệ úy Tôn Thất Chu; phó vệ úy Quảng-vũ tặng vệ úy Đặng Văn Phú; thự phó vệ úy Tráng-vũ, tặng phó vệ úy Phan Công Nhân; quản cơ Vĩnh-bảo tặng vệ úy Lê Văn Tiêu; phó lãnh binh Nam-định Nguyễn Văn Vân; quản cơ Trấn-yên tặng phó vệ úy Trưởng Văn Sử; thự phó vệ úy Thần cơ, tặng vệ úy Ngô Doãn Phú; thự phó vệ úy Tiền-phong tặng vệ úy Nguyễn Đặng Chiêm; cai đội Vũ-lâm tặng phó vệ úy Trương Tử Kỳ; quản cơ Vĩnh bảo tặng phó vệ úy Nguyễn Văn Thuận; phó vệ úy Cẩm y Hoàng Văn Quý; phó vệ úy Hữu thủy Gia định tặng Cấm binh phó vệ úy Nguyễn Tiến Quang; thự phó vệ úy Hữu-thủy Hải-dương tặng vệ úy Lê Công Bảo; vệ úy Hữu thủy Nam-định Nguyễn Văn Hinh; quản cơ tiền cơ An-giang tặng vệ úy Dương Đức Quảng; phó lãnh binh Hà-nội, Nguyễn Xuân Thưởng; phó vệ úy Tráng-vũ, Phạm Văn Toản; suất đội cơ Nam tráng tặng quản cơ, Trần Văn Phú; án sát sứ Bình-thuận, Tôn Thất Bính; phó vệ úy Hữu Chấn thuộc Trung-quân tặng quản cơ, Đỗ Văn Quyền; quản cơ Hữu-kiên Đoàn Văn Đảng; phó vệ úy Túc vũ, Đinh Văn Tự; án sát Thái-nguyên Nguyễn Mưu; chánh quản cơ lãnh quan phủ phủ Lạng-giang, Lê Đức Phú; cai đội Vũ lâm tặng quản cơ Phạm Văn Trứ; phó vệ úy Thần sách Nguyễn Xuân Trị; cai đội Hồ uy tặng quản cơ Bạch Văn Do; quản cơ Hậu cơ Vĩnh-long Lê Văn Do; phó vệ úy Hữu thủy Định-tường Nguyễn Văn Điệp; phó quản cơ Hậu cơ An-giang tặng quản cơ Nguyễn Tức; phó quản cơ tặng quản cơ Lê Văn Tứ; phó quản cơ Tĩnh-man tặng quản cơ Nguyễn Văn Loan; phó quản cơ

https://tieulun.hopto.org

Tả quản tặng quản cơ Hoàng Hữu Nhàn; phó vệ úy vệ Quảng-yên Trần Tứ; phó quản cơ Hậu quản, Bùi Văn Đẳng; phó quản cơ Tiền-dũng Nguyễn Phú Quyền; thí sai phó quản cơ Hữu-quản tặng phó quản cơ, Nguyễn Mậu Du; phó quản cơ Phiên-vũ Bùi Văn Thuận; thự phó quản cơ Phú-tráng tặng phó quản cơ, Trần Văn Thiều; cai đội Tiền-phong tặng phó quản cơ Phạm Văn Thứ; cai đội Tiền-bảo tặng phó quản cơ Hồ Văn Vạn; phó quản cơ Tiền-dũng Nguyễn Văn Sĩ; thành phủ úy Gia-định Nguyễn Đăng Luận; cai đội quản Thần-sách tặng phó quản cơ (Từ đây trở xuống cũng thế), Trần Văn Hanh, Vũ Đức Cung; phó quản cơ Tả nhuệ, Đỗ Văn Huân; hậu bổ cai đội Bắc-ninh tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Ưng; cai đội Thần cơ tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Sung; thí sai phó quản cơ Thuận-trạng tặng phó quản cơ Phan Đắc Cương; thí sai phó quản cơ Bình-thuận tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Viễn; thự phó quản cơ Vĩnh-hậu tặng phó quản cơ, Nguyễn Văn Điều; phó quản cơ An-giang trung Nguyễn Văn Do; cai đội An-giang hữu tặng phó quản cơ Nguyễn VănLong; thự phó quản cơ Long-tiền Nguyễn Văn Trang; thự phó quản cơ Định-tiền tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Chinh; thự phó quản cơ Long Hữu tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Hóa; cai đội Gia-trung tặng phó quản cơ Trần Văn Đức; chánh đội trưởng Gia-hậu tặng phó quản cơ Phạm Hựu; cai đội Hậu-bảo tặng phó quản cơ Phạm Văn Tính; cai đội tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Phú; thành thủ úy sung Hiệp quản Bình-thuận Nguyễn Lệ; phó quản cơ Lạng-hùng Hoàng Văn Duệ; thự phó quản cơ Lạng-dũng tặng phó quản cơ Nguyễn Thọ Kỳ). Gian thứ nhất bên hữu 1 ân 74 người, quản thủ phủ Ứng-hòa tặng vệ úy Nguyễn Văn Quý; phó vệ úy Hậu-bảo tặng vệ úy Nguyễn Văn Truyền; trấn thủ trấn Tuyên-quang

https://tieulun.hopto.org

Phan Bá Phụng; thự phó vệ úy Vũ lâm tặng vệ úy Trần Văn Du; phó lãnh binh Hà-tiên tặng vệ úy Nguyễn Lộc; lãnh binh Lạng-sơn Phạm Văn Lưu; thự phó vệ úy Tiền-phong hữu, tặng vệ úy Ngô Tá Đàm; phó lãnh binh Nam-định tặng vệ úy Lê Phúc Sơn; phó vệ úy Cẩm-y tặng vệ úy Lê Kim Trợ; phó lãnh binh An-giang tặng lãnh binh, Mai Văn Đồng; phó quản cơ Gia-trung tặng vệ úy Nguyễn Mân; phó vệ úy Trung bảo tặng vệ úy Trương Lý; án sát sứ Lạng-sơn tặng Trực-học sĩ Mai Anh Tuấn; quản cơ Quảng-nam tặng phó vệ úy Trần Kiêm Lịch; quản cơ Định Dũng tặng phó vệ úy Đặng Văn Quyến; thự phó vệ úy Tả-bảo tặng phó vệ úy Nguyễn Văn Tần; thự phó vệ úy Thần-sách tặng vệ úy Lê Đình Sất; thự phó vệ úy Thần sách tặng vệ úy Hồ Viết Ôn; quản cơ Tiền-thắng tặng phó vệ úy Nguyễn Văn Anh; phó vệ úy Bắc-ninh tặng vệ úy Phạm Đức Hạnh; cai đội Vũ-lâm tặng phó vệ úy Lê Văn Cư; quản cơ Định-tường, tặng phó vệ úy Hoàng Văn Quang; phó quản cơ tặng phó vệ úy Dương Văn Thuận; phó vệ úy Vũ-lâm Đoàn Văn Ngạch; quản cơ An-giang tặng phó vệ úy Nguyễn Văn Tuấn; vệ úy Hà-tĩnh Trần Hưng Biểu hiệp quản Thủy sư tặng vệ úy Lý Diễn quản cơ Bắc-ninh tặng phó vệ úy Phạm Phúc Thành; Tiền quản cai cơ coi các đội Tràng-uy Bùi Văn Giá; phòng ngữ sứ sung chánh quản hiệu biện Ninh-bình, tặng quản cơ Quách Công Chuyên; phó quản cơ Thái hùng tặng quản cơ Định Quang Toản; án sát sứ Cao-bằng Phạm Đình Trác; phó quản cơ Hậu-dũng tặng quản cơ Hoàng Văn Trường; quyền sung phó quản cơ Tuyển phong quản Thần sách tặng quản cơ Nguyễn Viết Duyệt; phó quản cơ Thái-nguyên tặng quản cơ Vũ Văn Sơn; quyền sung phó vệ úy vệ Diệu vũ quản Thần sách tặng quản cơ Tăng Tháp; thự

https://tieulun.hopto.org

phó vệ úy Nam-định Tả tặng phó vệ úy Mai Công Sư; phó quản cơ Tả tiệp Tiền quân tặng quản cơ Nguyễn Văn Cải; phó vệ úy Quảng-ngãi Vũ Văn Tâm; phó quản cơ Định-tường tặng quản cơ Lê Văn Bích; cai đội cơ Vĩnh-hữu, bang biện phó quản cơ tặng quản cơ Chu VănTuyên; cai đội An-giang tặng quản cơ Nguyễn Văn Kế; chánh đội trưởng suất đội cơ Định-hậu bang biện phó quản cơ tặng phó vệ úy Hoàng Hữu Sở; thành thủ úy sung hiệp quản tỉnh Khánh-hòa tặng quản cơ Trần Doãn Loát; phó quản cơ cơ Lang-hùng tặng quản cơ Cao Như Đỗ; phó vệ úy Quảng-ngãi, Nguyễn Hương; phó quản cơ Hiệu-thuậ[illegible], Nguyễn Văn Đĩnh; cai đội Tượng-quân tặng cai cơ Nguyễn Văn Lỗ; cai đội Thần cơ tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Môn; thành thủ úy sung làm Thủ ngữ đồn cửa biển Cần-giờ Nguyễn Văn Thuận; phó quản cơ Biên hùng Ngô Văn Hóa; phó quản cơ Cao-bằng Nguyễn Bá Nhiên; phó quản cơ Thiện-vũ Đỗ Văn Nhẫn; cai đội Uy vũ tặng phó quản cơ Phan Văn Quỳnh; cai đội Bắc-thuận tặng phó quản cơ Nhâm Đình Cát; phó quản cơ Thuận-nghĩa Nguyễn Văn Lý; thị sai phó quản cơ Thái hùng tặng phó quản cơ Trịnh Tú; cai đội Tiền-phong tặng phóquản cơ Vũ Văn Cố; phó quản cơ An-giang Hoàng Tiến Lợi; thị sai phó quản cơ Thuận-nghĩa tặng phó quản cơ Lê Văn Thỗ; thị sai phó quản cơ Hữu định tặng phó quản cơ Trần Văn Lai; chánh đội trưởng suất đội cơ Gia-hòa tặng phó quản cơ Nguyễn Nhiên; cai đội Vĩnh-long bang biện phó quản cơ tặng phó quản cơ Nguyễn Viết Điểm; cai đội An-giang tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Khánh; cai đội tả thủy, tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Nhiêu; cai đội Cẩm-y tặng phó quản cơ Nguyễn Tường; cai đội Định-tường tặng phó quản cơ Thái Văn

https://tieulun.hopto.org

Giảng; cai đội Long vũ tặng phó quản cơ Lê văn Bạch; cai đội Tiền-phong tặng phó quản cơ Trần Công Sinh; cai đội Tiền-phong tặng phó quản cơ Nguyễn Văn Hóa; cai đội quyền sung thành thủ úy tặng phó quản cơ Triệu Tân; thí sai chánh đội trưởng suất đội Tả thủy Quảng-nam tặng phó quản cơ Lê Tấu; thí sai phó quản cơ Tả nhuệ Tả quân tặng phó quản cơ Nguyễn Hữu Tăng; thành thủ úy sung hiệp quản Tĩnh-nam Dương Phúc Tứ).

Nhà bên đông 3 bàn 153 người: (Cai đội dưới đây cũng thế) Trần Phúc Khoan tặng cai đội Cấm-binh Trịnh Thái; cai đội Nguyễn Văn Dưỡng Hồ Đức Khánh, Trần Văn Giai; quân Tiền-phong tặng cai đội Nguyễn Văn Điểm; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Tư, Phùng Văn Thìn; tri phủ Hòa-an tặng viên ngoại lang bộ Binh Nguyễn Đình; chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) tặng Cấm-binh cai đội (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Nhạn, Cao Văn Hiên, Nguyễn Văn Huy, Thái Tráng, Trịnh Văn An; tri phủ Biên-hòa tặng viên ngoại lang Trương Công Bình; ngoại ủy đội trưởng tặng cai đội Phan Văn Quân; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội Nguyễn Đăng Vị; cai đội sung phó quản cơ, Tống Văn Lập; cai đội (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Lượng, Đỗ Văn Mật, Nguyễn Văn Hòa, Bùi Văn Đệ, Nguyễn Văn Chinh, Nguyễn Trung Diễn, Nguyễn Trọng Thai, Ngô Văn Xuân; chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Đoàn Công Luận, Nguyễn Đăng Tài; cai đội (dưới cũng thế) Nguyễn Đình Nhu, Bế Lãng, Đoàn Ngọc Lâm, Trần Văn Văn, Nguyễn Khắc Tông, Đặng Công Tú; thí sai phó suất cơ tặng cai đội Lê Văn Chinh; cai đội (dưới cũng thế) Nguyễn Đăng Tân, Nguyễn Hữu Cam, Thái Văn Hiếu; chánh đội trưởng suất đội tặng

https://tieulun.hopto.org

cai đội Nguyễn Văn Mậu; cai đội, Nguyễn Đắc Trân; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội Nguyễn Văn Thuấn; tòng cửu phẩm thư lại Hữu cơ Vĩnh uy tặng cai đội Phạm Đăng Dũng; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội (dưới cũng thế) Phan Văn Tín, Nguyễn Văn Trung; cai đội (dưới cũng thế) Lê Văn Duy, Trịnh Văn Ủy, Hoàng Thiết Giang; thành thủ úy Đoàn Văn Thạch; cai đội (dưới cũng thế) Phan Phúc Thời, Nguyễn Văn Phúc, Nguyễn Văn Tương; lãnh Tiền phong tặng chánh đội trưởng suất đội Lê Công Thịnh; cai đội Nguyễn Dụng; đội trưởng tặng cai đội Lê Đức Sưng; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội Lâm Thiêm Cầm; cai đội, Trần Công Tinh; tri huyện phủ Ninh tặng đồng tri phủ Nguyễn Thế Cát; suất đội thí sai cai đội Lê Văn Nghĩ; cai đội (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Thoy, Phùng Tiến Lạo, Phạm Văn Ngân; chánh đội trưởng suất đội, Đặng Văn Quyến; ngoại ủy chánh đội trưởng suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội Trần Văn Mỗ; chánh đội trưởng suất đội Nguyễn Văn Liễu; cai đội Hà Độ; chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Đỗ Văn Đức, Vũ Đình Hoàng; đội trưởng tặng cai đội Ma Doãn Đầu; chánh đội trưởng suất đội thí sai cai đội (dưới cũng thế) Vũ Văn Cốc, Nguyễn Hữu Tiến, Trần Văn Kha; chánh đội trưởng tặng chánh đội trưởng suất đội Phan Bá Đề; cai đội tòng quân thí sai suất đội Lương Đình Kiên; quyền sai chánh đội trưởng suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội Bùi Quang Tường; đội trưởng tòng quân thí sai suất đội Vũ Văn Duy; quyền sai đội trưởng tặng chánh đội trưởng Nguyễn Nghiễm, chánh đội trưởng suất đội Dương Văn Tinh; tư vụ sung biện tri huyện tặng chủ sự Hoàng Công Hiền; chánh đội trưởng suất đội (dưới

https://tieulun.hopto.org

cũng thế) Phạm Văn Hóa, Nguyễn Văn Giá, Nguyễn Quyền, Mai Văn Phong, Trần Đức Thủ, Phan Đình Vinh; quyền sai chánh đội trưởng suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội Nguyễn Văn Nhũ; chánh đội trưởng suất đội Lương Bá Tư; chánh đội trưởng thi sai suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội Nguyễn Đăng Quận; đội trưởng thi sai suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội Nguyễn Diễn; chánh đội trưởng suất đội Lê Quý; đội trưởng tặng chánh đội trưởng (dưới cũng thế) Tạ Văn Thôi, Dương Văn Quang, Trần Văn Đoán, Phạm Văn Quyền, Trần Văn Dư; tri châu Quan-hóa Tô Danh Cận; sung biện tri huyện Vĩnh-trường tặng tri huyện Trần Văn Tri; tri bạ tặng thông phán Nguyễn Quang Cương; đội trưởng tặng chánh đội trưởng (dưới cũng thế) Nguyễn Hữu Sáng, Phan Văn Đề; cấp bằng đội trưởng tặng chánh đội trưởng Bùi Văn Cử; đội trưởng tặng chánh đội trưởng (dưới cũng thế) Lê Văn Thành, Nguyễn Diệc; cấp bằng đội trưởng tặng chánh đội trưởng Nguyễn Văn Vực; ngoại ủy đội trưởng, tặng chánh đội trưởng Trần Văn Tĩnh; chánh đội trưởng (dưới cũng thế) thi sai cai đội Bùi Văn Linh; thi sai suất đội Nguyễn Đống, Nguyễn Văn Thịnh; đội trưởng Hồ Văn Cử; quyền sai đội trưởng tặng đội trưởng Phạm Văn Đông; đội trưởng (dưới cũng thế) Nguyễn Đăng Hàn, Vũ Văn Trung; chánh đội trưởng Phan Văn Sinh; đội trưởng Đặng Quang; ngoại ủy đội trưởng tặng đội trưởng Trà Tiến Trữ; đội trưởng Trương Hữu Trường; thi sai lại mục thưởng thu chánh đội trưởng Hoàng Ích Khoan; quyền sai đội trưởng tặng đội trưởng Hồ Văn Nhuận; chánh đội trưởng Lê Công Tuyển; đội trưởng Trần Công Thảo; quyền thự tri huyện tặng tư vụ Trương Công Biểu; đội trưởng (dưới cũng thế) Kiều

https://tieulun.hopto.org

Đình Thịnh, Mai Xuân Đề; cấp bằng đội trưởng tặng chánh đội trưởng (dưới cũng thế), Nguyễn Văn Thôi, Trần Văn Đặc; đội trưởng tặng chánh đội trưởng Phan Văn Pháp; vũ-cử tặng Cẩm-binh đội trưởng (dưới cũng thế) Cao Thịnh, Vũ Văn Đạo; đội trưởng thí sai cai đội Phạm Văn Viêm; đội trưởng thí sai chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Phạm Văn Bảo, Trần Văn Dự, Trịnh Danh Nho, Hoàng Văn Bái, Nguyễn Văn Nhuệ, Nguyễn Văn Hiệu, Đoàn Văn Chính, Hoàng Văn Quý, Vũ Văn Phúc, Lâm Phúc Tài, Cao Văn Đống, Trương Văn Chi, Nguyễn Khuê; đội trưởng quyền sai suất đội Lê Văn Hổ; đội trưởng (dưới cũng thế) Ngô Đình Ngạn, Đặng Văn Mậu, Trần Văn Tiến; ấm thụ phụng ân úy Nguyễn Văn Thực; đội trưởng Trịnh Văn Tiêu; quyền sai đội trưởng, tặng đội trưởng (dưới cũng thế) Trần Văn Y, Lê Phúc Lộc, Hà Văn Vy; cấp bằng đội trưởng tặng đội trưởng Đỗ Sỹ).

3 ban thờ ở ban bên tây 153 người; binh Giáo-dưỡng tặng cai đội Nguyễn Văn Kỳ; tử đẳng thị vệ tặng tam đẳng Nguyễn Văn Trung; ngoại ủy suất cơ tặng cai đội Nguyễn Văn Trinh; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội Nguyễn Viết Kỳ; cai đội Hồ Viết Lăng; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội Trần Văn Thực; cai đội Trần Văn Trị; cấp bằng suất đội tặng cai đội Trần Văn Lý; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội (dưới cũng thế) Lê Huyện, Nguyễn Thế Cơ, Hà Ngọc Phiệt, Lê Văn Đặc; hộ vệ trưởng tặng cai đội Tôn Thất Phú; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội (dưới cũng thế) Lê Đình Nhâm, Nguyễn Đức Trân, Vũ Mưu, Lê Kim Thoan; cai đội thí sai phó quản cơ Trần Văn Nguyệt; cai đội bang biện phó quản cơ Nguyễn Tiến Vượng; cai đội (dưới cũng thế) Vũ Văn Trông, Trần Hữu Bằng, Nguyễn Văn Chử, Lê Văn Long; chánh đội trưởng tặng

https://tieulun.hopto.org

chánh đội trưởng suất đội Hoàng Công Dinh ; cai đội Nguyễn Huyền ; đồng tri phủ tặng tri phủ Bùi Đình Dự; cai đội Vũ Văn Dảo ; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội Nguyễn Văn Trực ; cai đội (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Liệu, Nguyễn Văn Tỷ, Đào Tây ; chánh đội trưởng suất đội Hoàng Văn Thận ; cai đội (dưới cũng thế) Dương Văn Huyên, Bế Thiều, Trần Văn Triệu, Vũ Văn Cầm ; chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Trương Văn Huy, Nguyễn Quang Thư ; cai đội (dưới cũng thế) Lê Văn Khoa, Phạm Văn Thống, Vũ Đình Quyến, Nguyễn Văn Dậu ; quyền sai phó quản cơ Nguyễn Trọng Quỹ ; cai đội (dưới cũng thế) Trần Văn Tinh, Nguyễn Công Thanh ; tặng cai đội Bùi Văn Thỉnh ; chánh đội trưởng suất đội, Nguyễn Đình Duyên ; đội trưởng Trinh-sát tặng cai đội, Cầm Bá Hiền ; cai đội (dưới cũng thế) Ngô Tiến Tường, Nguyễn Văn Đề ; tri huyện tặng tri phủ Hoàng Hữu Quang ; có tên trong sổ Anh danh được tặng cai đội Đoàn Văn Lộc ; cai đội (dưới cũng thế) Phan Bá Bửa, Mai Văn Biên ; đội trưởng tặng cai đội Đỗ Viết Văn ; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội (dưới cũng thế) Vũ Hoài, Lâm Ngọc Trác, Nguyễn Đa ; cai đội Nguyễn Lãng ; tri huyện tặng đồng tri phủ Lê Thời Huệ ; tổng quản cai đội (dưới cũng thế) Trần Đắc Đăng, Lâm Tiến Luận, Chu Văn Sương, Hoàng Văn Tuận ; chánh đội trưởng suất đội Trần Kiều Tùng ; ngoại ủy suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội Đặng Tuấn Giá ; chánh đội trưởng suất đội Phan Hậu ; thí sai chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội Đào Văn Phủ ; ân kỳ ủy tặng chánh đội trưởng Hoàng Phúc Tuyết ; chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Huy, Phạm Viết Truyền, Nguyễn Văn Hợp, Nguyễn Quốc Thuận ; quyền sai chánh đội trưởng suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Phạm Đăng Đức; chánh đội trưởng suất đội Dương Như Nhu; quyền sai chánh đội trưởng suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội Đỗ Tiến Lôi; cai đội tòng quân thi sai suất đội (dưới cũng thế) Nguyễn Hữu Thiệu, Nguyễn Văn Tăng; thổ hào Cao-bằng tặng cai đội Trịnh Văn Quang; chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Mao, Nguyễn Văn Thực; ngạch ngoại cai đội cấp bằng suất đội sung Thủ ngữ Nguyễn Văn Điện; tư vụ tặng chủ sự (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Bá, Nguyễn Khắc Thiệu; chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Trần Thịnh, Hồ Phi, Trần Văn Của, Nguyễn Văn Như; thi sai chánh đội trưởng suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội Vũ Văn Tỵ; chánh đội trưởng suất đội tặng cai đội Phạm Văn Khoa; thi sai chánh đội trưởng suất đội tặng chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Hoàng Văn Kế, Đặng Giải; chánh đội trưởng suất đội Phan Điển; huyện thừa tặng tri huyện Trần Quang Chiêu; tri châu Bế Giám; đội trưởng tặng đội trưởng (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Phụng, Lê Đình Giáo, Phan Hữu Lưu; tri châu Hồ Tố Thiện; đội trưởng tặng chánh đội trưởng (dưới cũng thế) Lê Văn Học, Nguyễn Văn Lạc, Nguyễn Văn Tức; cấp bằng đội trưởng tặng chánh đội trưởng (dưới cũng thế) Ngô Văn Huân, Nguyễn Văn Hàm; quyền giữ ấn việc châu Vạn-ninh tặng tri châu Bùi Văn Thủy; thông ngôn tặng tư vụ Trần Hữu Huyền; chánh đội trưởng thi sai cai đội Đặng Văn Nậu; đội trưởng tặng chánh đội trưởng Trần Hữu Đỗ; quyền sai đội trưởng tặng đội trưởng (dưới cũng thế) Phạm Văn Phong, Hồ Văn Bôi; đội trưởng (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Hàn, Nguyễn Văn Liên, Tăng Văn Xây, Hoàng Công Tựu; tri bạ Trần Giảng; đội trưởng Cao Đình Niên; quyền sai đội trưởng tặng đội trưởng Trần Văn Chân; chánh đội trưởng Ngô Văn

https://tieulun.hopto.org

Chiêm; quyền sai đội trưởng, tặng đội trưởng, (dưới cũng thế) Nguyễn Văn Lộn, Hồ Văn Chất; đội trưởng Vũ Văn Khiêm; cấp bằng đội trưởng, tặng chánh đội trưởng Phan Văn An; đội trưởng Lê Văn Nhân; chánh bát phẩm bách hộ tặng chánh thất phẩm thiên hộ Nguyễn Đức Tin; cấp bằng đội trưởng tặng chánh đội trưởng Nguyễn Công Sâm; đội trưởng truy tặng chánh đội trưởng Trịnh Văn Liệt; vũ cử tặng Cấm binh đội trưởng Lê Văn Lâm; đội trưởng Trần Toại; vũ cử tặng Cấm-binh đội trưởng (dưới cũng thế) Phan Điểm, Trần Văn Tiết; đội trưởng Nguyễn Văn Thi; đội trưởng thi sai chánh đội trưởng suất đội (dưới cũng thế) Phạm Trọng Sần, Đặng Văn Việt, Thiều Si Quỳnh, Lê Văn Tốt, Bùi Văn Nguyên, Lê Văn Lực, Nguyễn Văn Tức, Nguyễn Văn Bảo, Phạm Văn Thịnh, Trần Văn Ân, Nguyễn Luận Phạm Yên, Nguyễn Nhĩ; quyền sai đội trưởng tặng đội trưởng Tăng Văn Ân; chánh đội trưởng, Nguyễn Văn Tiến đội trưởng Nguyễn Văn Diệc; quyền sai đội trưởng tặng đội trưởng (dưới cũng thế) Phạm Văn Sỹ, Mai Văn Phúc, Nguyễn Văn Bức; đội trưởng Trần Văn Ân; ngoại ủy đội trưởng tặng đội trưởng (dưới cũng thế) Đoàn Văn Thất, Phạm Văn Đạt) cộng 469 người.

Vua đều y cho. Lại cho rằng: trong việc đuổi bắt thuyền giặc năm trước, phó vệ úy Trung bảo là Cao Sỹ Tuy là mạo hiểm khinh suất tiến vào đội giặc, cũng là chết vì việc nước, cũng gia ơn cho theo thứ tự đặt bài vị thờ, cho được đều thấm nhuần ân trạch.

Quan quân ở Quảng-ngãi tiến đánh bọn ác Man ở Lăng-y, đốt phá sách Man (hơn 100 chỗ) bắt chết dân Man (hơn 20 người) trận đi đánh này đốc sức (Tống Phúc Minh) tham biện (Phan Tĩnh), lãnh binh (Nguyễn Tràng Duyệt) đều thưởng cho mỗi người kỷ lục một

https://tieulun.hopto.org

thứ các viên biền đi theo sai phái đều thưởng cho ngân tiền có thứ bậc khác nhau.

Sung chức Việt sử tổng tài là bọn Phan Thanh Giản đem những công việc làm sử tâu xin : (xin in ra nguyên bản bộ Đại-việt sử ký phát giao cho để tra xét. Xin viện Tập hiền ở Nội-các soạn ra những sách nên cần để đủ tra cứu. Xin phái người ra Bắc-kỳ tìm kiếm những sách Dã-sử của các nhà chứa riêng, và sự tích từ sau khi nhà Lê trung hưng, cùng là những phả ký tạp biên của các nhà có danh tiếng). Vua y cho.

Ban cấp bộ « Đối sách chuẩn thằng » cho nhà Quốc tử giám, và các nhà học ở các tỉnh, cùng các phủ, huyện. (Vua cho là : các bài văn sách đời cổ của Đổng Trọng Thư, Lưu Thần, Tô Phúc, Văn Thiên Tường làm ra ; văn chương hùng hồn sâu xa và thiết đáng đủ làm mẫu thức. Nhân sai biền cả ra gọi là « Đối sách chuẩn thằng » khắc in ban cấp).

Xã Trà-lũ tỉnh Nam-định, cùng dân trại Nam-điền là Đinh Viết Bình trước đây có việc tranh nhau ruộng hiện đương kiện ở phủ chưa xử xong đến đây Bình làm đơn dán kín kiện ở pháp ty là viên tri phủ không công bằng. (Trong đơn nói viên phủ là Lã Huy Nhuận thiên tư với xã ấy, hãm hại trại hẳn mọi nhẽ. Vua cho rằng xã ấy cùng trại ấy kiện nhau mãi không thôi. Bèn sai Hữu tham tri bộ Lễ là Phạm Khôi sung làm Khâm-sai, cùng với giám sát ngự sử tả-kỳ là Nguyễn Tác Trưng, đi đến tra xét. Phạm Khôi sau bị Tác Trưng tâu lên tham hặc (nói khi đi đường, Khôi đem theo vợ con nên chậm trễ quanh co). Bèn sai Phan Tam Tỉnh bố chính Hải-dương thay làm. Khôi phải phạt bổng 6 tháng.

Xuống chiếu cho các quan địa phương chiêu tập về, khuyên dân chăm việc cấy lúa trồng dâu. Trước

https://tieulun.hopto.org

đây, nhân dân các tỉnh trốn đi thiếu số, ruộng đất bỏ hoang đã nhiều lần gia hạn tục điền cho đủ, và sức sai tùy thế khai khẩn làm ruộng. Đến đây, danh sách các tỉnh đệ tâu đều đến cả Vua cho là quan các địa phương không chịu hết lòng tuân hành để đến nỗi việc chiêu dân, khẩn ruộng còn chưa được mấy. (Từ năm Tự-đức thứ 7 trở về trước, dân đinh các tỉnh trốn thiếu, trong sổ ghi hão có đến 85.545 tên, tiết thứ trở về được 9.348 người; ruộng đất bỏ hoang khai hão là 395.488 mẫu có lẻ. Mấy lần lại khai khẩn được 42.605 mẫu có lẻ). Bèn xuống chiếu quở mắng.

Sửa chữa cửa tây nam kinh thành đã xong, thưởng cho các viên biền binh, thợ coi làm, kỷ lục gia cấp và tiền có thứ bậc khác nhau.

Vua cho là: 2 ty Hộ-vệ, Cảnh-tất hoặc có người chỉ phải đi lính đăng đến phủ-nhà vua hoặc có người quê quán ở làng nhà vua, lại ở trong hàng túc vệ. Gần đây thi võ chưa có người nào đỗ cả. Bèn sai các viên cai quản chọn ra những người khỏe mạnh ở trong ty rèn luyện cho thành tài, đợi đến kỳ thi vào thi.

Đặt thêm phó tổng ở tổng Sách-lâm An-châu (thuộc Hưng-hóa trở xuống) và ở 2 tổng Ngọc-uyển, Lạc-sơn châu Thủy-vỹ. (Quan tỉnh là Nguyễn Hữu Hòa cho là địa đầu các tổng ấy, đường rừng nhiều ngả, tiếp giáp với nước Thanh tâu lên xin nên cho đặt thêm).

Phủ thần Thừa-thiên tâu nói: huyện Đặng-xương (thuộc đạo Quảng-trị) có 8 làng từ Đại-hào đến Vệ-nghĩa, xin đào một cái sông nhỏ ở ria làng, để giúp lợi cho nhà nông. Trong đó gián hoặc có 7 cửa đăng bằng tre ở bến sông lớn, trước vẫn có thuế lệ, xin cho dân đào sâu xuống trừ bỏ ngạch thuế ấy đi. Vua y cho.

Lãnh tuần phủ Quảng-ngãi là Chu Phúc Minh có mẹ chết xin về quê để tang. Vua cho rằng: việc sửa sang

https://tieulun.hopto.org

ngoài biên giới chưa xong, lại có việc sai phái quân sự, chỉ cho nghỉ về quê 2 tháng để làm ma, và cho 200 quan tiền để sang việc nhu phí.

Khen thưởng người dân tiết nghĩa và sống lâu là Hoàng Ích Thi ở Cao-bằng. (Theo bố là Địch quận công Hoàng Ích Hiếu, đã chết là phiên thần nhà Lê, chạy sang nước Thanh (với vua Lê) năm Gia-long thứ 3 ở nước Thanh về, năm nay 95 tuổi) cho 5 tấm lụa và 50 quan tiền.

Vụ chiêm năm ấy, từ Thanh-hóa trở ra Bắc, có 7 tỉnh được mùa to (Thanh-hóa, Ninh-bình, Nam-định, Hưng-yên, Hà-nội, Quảng-yên, Thái-nguyên). Ngoài ra cũng có tỉnh bị tai hại (Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên, Quảng-bình, Nghệ-an) về tô thuế các tỉnh ấy đều chiếu theo từng hạng tha bớt có thứ bậc khác nhau, số thóc nên thu, chuẩn cho chiết nộp bằng tiền.

Tháng 6 thuyền buôn của người nước Thanh tìm mua những hàng hóa của Tây-dương (đanh đồng, đồng lá, dầu hắc-ín, buồm gai) đã chở đến đăng nộp cho miễn thuế nhập cảng.

Vua cho rằng những dân điêu toa, có nhiều kẻ bịa chuyện làm đơn vượt bậc khiếu khống. Bèn chuẩn định: người nào nếu có thực tình bức bách quá, tất phải kiện ở phủ huyện trước rồi mới được kêu lên tỉnh, nếu không nhận đơn xét xử hay nhận xét mà xử đoán không công bằng, mới được đem lý do làm đơn kêu ty tam-pháp. Nếu kẻ nào đi kiện không theo cấp bậc, cũng là bịa chuyện vu khống, trừ ra vu cáo những khoản nặng chiếu theo luật mà nghĩ xử thì không kể còn thì chuẩn cho đem người nguyên khống đánh ngay 100 trượng, rồi đóng gông đem hêu nắng một tháng, để răn kẻ khác.

https://tieulun.hopto.org

Đổi tên nhà Phúc-thiện làm nhà Trạch-thiện, nhà Thuần-trai làm Lãm-cổ thư-trai. Sai bộ Công dỡ ra đem làm chỗ khác (làm ở trên ao Ngọc-dịch).

Vua cho rằng: tuần phủ tỉnh Quảng-ngãi là Chu Phúc Minh hiện đương xin nghỉ về quê, về công việc đánh dẹp, một mình Phan Tĩnh khó làm nổi được, hãy tạm cho rút quân dân về nghỉ. Bộ Binh tâu nói việc đánh dẹp bọn Man, tất phải đến mùa xuân mùa hè tanh nắng; huống chi quân đã nổi tiếng, nên thừa lúc này tiến đánh để chóng xong việc. Vua dụ rằng: dùng quân vốn là việc không thể đừng được mới dùng, lâu nay chưa thấy có thực trạng bắt sống hay chém chết được tên đầu sỏ giặc nào, mà bọn Man ấy hoặng hốt không thường, lúc hàng phục, lúc phản bội, chẳng những vô công mà lại nhọc người hại lương, há phải là kế sách hay đâu? Sao bộ chẳng nghĩ đến.

Nêu thưởng người tiết phụ ở Bình-định (là Phan Thị Việt, vào hạng thứ).

Thưởng cho Nguyễn Văn Phái là nghĩa dân ở Phú-yên (Phái là viên-tử, ở nhà có lòng hiếu hữu, lại biết lấy lễ nghĩa dạy bảo con em).

Chuẩn định lệ cho những người đỗ cử võ về quê thăm nhà (quê từ Quảng-nam đến Bình-định, Quảng-bình đến Nghệ-an, cho hơn 1 tháng; từ Phú-yên, Khánh-hòa và Thanh-hóa trở ra Bắc đều cho hơn 2 tháng; từ Bình-thuận đến Hà-tiên cho hơn 3 tháng).

Giặc biển cướp thuyền buôn 5 chiếc ở hải phận hai dồn biền Vân-phong và Cam-ninh (thuộc Khánh-hòa). Quan tỉnh và trấn thủ, bộ biền đều bị giáng phạt có thứ bậc khác nhau.

Chuẩn cho thự tuần phủ Hà-tiên là Lê Quang Nguyên về Kinh vào chầu.

https://tieulun.hopto.org

Sai chữa lại 3 điện Biểu-đức, Hiếu-tư và Thiên-thần. Lấy thượng thư bộ Công là Trần Văn Trung sung làm đốc biện.

Tham biện quân thứ Quảng-ngãi là Phan Tĩnh tâu rằng: tháng trước viên ấy cùng với tuần phủ là Chu Phúc Minh đem quân tinh định đến đánh phá sào huyệt của giặc Man. Nhưng viên ấy đi nửa đường nói thác là có bệnh quay về. Nay lại xin phép về quê; nếu đợi đến nơi thì gần đến khoảng cuối thu; nay nếu rút quan về thì giặc tất coi khinh. Xin chọn phái một viên quan to như thống chế Hoàng Chiến và phái thêm biền binh mau chóng tiến đánh, để nên công lớn.

Vua nói rằng: việc Chu Phúc Minh nửa đường quay về, cũng chỉ là cớ văn vũ không hòa hợp nhau mà thôi, đợi khi Chu Phúc Minh đến nhận chức sẽ tâu trả lời. Còn như xin Hoàng Chiến làm thay, chẳng qua lấy người làm bếp thay việc cúng khấn, cũng khó làm thành công được. Chuẩn cho phái thêm 1 vệ cơ Bình-định và 10 tên pháo thủ ở doanh Thần cơ, đến ngay hội tiễu, cho kịp lúc tanh nắng này. Phan Tĩnh nếu có thể ra sức làm xong việc, càng thấy rõ tài năng, hà tất phải mượn người làm gì vậy.

Phủ thần Thừa-thiên tâu nói: 2 phường ấp Bình-an và Đông-an, trước bị điêu hào chia đi sáp nhập vào nơi khác. Nay lại trở về, xin vẫn cho gọi tên phường ấp cũ, phải chịu đi lính và nộp thuế. Vua y cho.

Quan tỉnh Quảng-ngãi là bọn Lê Danh Đề, Nguyễn Tăng Tín xin thay đổi nhau đến quân-thứ hiệp cùng tham-biện Phan Tĩnh đốc đồng với binh là bọn Nguyễn Trường Duyệt chia đường tiến đánh. Vua cho rằng: lời tâu xem ấy có bụng thực bèn y cho.

Vua ruớc Thái-hậu ngự chơi hành-cung Thúy-vân. Khi bấy giờ, ở kinh-sư ít mưa, đã sai quan phủ Thừa-

https://tieulun.hopto.org

thiên cầu đảo chưa được mưa. Vua nhàn đấy, vào yết chùa Thánh-duyên mật khấn cầu đảo, ở đấy 5 ngày về cung. Rồi được mưa, đặc sai làm lễ tạ tất cả. (Năm thứ 6 trở về trước, chỉ có năm thứ 3 ra chơi hành cung Thúy-vân 1 lần, còn đều ngự chơi ở Thuận-an. Năm thứ 7, thứ 8 vua cho là hành cung chưa tiện sửa sang, hoặc vì cửa tây nam đương xây chưa xong đều đình việc ngự chơi đến nay lại mới ngự chơi. Về việc sai quan đến tế đền thờ thần làng sở tại và những tướng sĩ chết trận, đều theo ân lệ trước. Chùa Thánh-duyên ở trên núi Thúy-vân).

Vua cho rằng: gần đây nhân dân lại có nhiều người mạo dùng, cách bỏ đơn kiện vào phong bì dán kín như lối dâng thư để khiếu khống hoặc là hiềm thù nhau nặn chuyện ra kiện vu, dân tục ngày sinh ra điêu bạc. Bèn xuống dụ rằng: hiện nay đơn kiện rối bời, chứa đầy tủ gác, rất là lắng chán, thậm chí những lũ kiện gian, thường thường mạo dâng cách bỏ đơn vào phong bì dán kín như lối dâng thư kín nhảm nhí chẳng gì hơn thế. Đã nhiều lần vất bỏ, trừng phạt, cũng chẳng sợ hãi. Thói dân điêu ngoan ngày tháng thêm dần, không trừng trị lũ ấy bao giờ cho hết được. Về những điều cấm việc kiện như thế ở trong nghị trước chỗ nào chưa được chu đáo chặt chẽ, chuẩn cho pháp ty lại xét rõ làm lại. Rồi sau pháp ty dâng nghị bổ thêm 3 khoản: (từ nay trở đi phàm quân dân có việc kiện tụng, phải do ở huyện, phủ, tỉnh và những nha có quan hệ đến việc ấy theo thứ tự mà khiếu tố. Nếu việc đã từng qua các nha mà đều không nhận đơn, hay nhận đơn mà bỏ dằng dai không xử, cũng ăn lễ mà xử đoán không công bằng, mới cho đến Công-chính-đường trình kiện. Nếu việc có quan hệ đến án mạng, hay trộm cướp tội tình nặng, và việc lợi hại của nhân dân, quan lại tham

https://tieulun.hopto.org

tang khoản nặng, thì tư pháp theo lẽ phải bèn cho chu thôn làm bản tâu lên. Còn những việc về hộ hôn (vợ chồng), ruộng đất v.v... thì theo từng khoản mà tư giao về nha sở quan xét làm, không nên nhất khái tâu xin rườm nhằm. Nếu nguyên đơn có một điều gì kiện không thực cũng là có tình vu phẫn, trừ ra việc kiện vu ấy là tội nặng thì theo mức nặng mà khép tội đi kiện vu; còn những đơn nào khoản phải khoản trái đều một nửa mà xét ra khoản phải nhẹ hơn, khoản trái nặng hơn, thì chiều theo các tội đã vu cho người ta ấy lại thêm lên một bậc mà xử tội phẫn tọa. Quân dân nếu biết có kẻ nào ngầm mưu làm việc không theo phép nước, cùng là việc quan hệ đến việc phẫn nghịch tội tình nặng và việc quân cơ bí mật, thực là không nên tiết lộ, thì cho làm đơn dán kín đem đến Công-chính-đường đầu nộp, chiếu lệ đem tiến trình. Nếu không thực thì lập tức chiếu luật vu cho người ta phẫn nghịch » mà nghĩ xử. Còn thì tuy là sự tình u ẩn và việc lợi hại của dân gian, quan lại tham tang tư vị, cùng là những việc khẩn kíp oan ức, thiệt hại đến mình, mà quan trên không xét rõ cho, thì chỉ cho kiện ở pháp-tư thôi. Nếu pháp-tư không nhận đơn, thì cho phép đánh trống trình bày kêu lên để trên được biết, chứ không được mạo dụng cách đăng thư bỏ vào phong bì dán kín. Nếu vu khống cùng là các khoản kiện nửa phải nửa trái, đều theo khoản ở trên này mà nghĩ xử. Các viên quan tỉnh, phủ, huyện, đều có trách nhiệm xét hỏi việc kiện tụng, phàm nhân dân kiện cáo nên theo nhẽ phân xử, lập thành bản án rõ ràng, và phải đúng hạn xử xong. Nếu phủ huyện để kéo dài cùng là theo ý bênh vực riêng, để đến nỗi dân phải kiện đến tỉnh, quan tỉnh xét ra quả có thiên tư thì tâu lên tham hặc sẽ chiếu luật gia thêm mà xử trí. Quan tỉnh nếu

https://tieulun.hopto.org

có việc án nào vua giao xét và cho pháp tư giao xét các đơn cũng phải đúng hạn xét làm cho xong. Nếu để đến dân hạt lại đem các khoản đã kiện trước đến kêu ở Kinh, pháp tư xét có những tình như khoản trên đã nói thì lập tức đem viên tỉnh ấy tâu lên tham hặc để trừng trị). Chuẩn cho theo nghị thi hành.

Đê ở xã Phú-chử, huyện Thư-trì, tỉnh Nam-định bị vỡ. Sai chẩn cấp cho dân bị hư hại. Quan tỉnh và huyện đều phải giáng cấp có thứ bậc khác nhau.

Có 2 chiếc thuyền của người nước Thanh chở vào cửa biển Cù-huân thuộc tỉnh Khánh-hòa bỏ neo đậu nhờ. (Một chiếc xưng là Trung-nghĩa-vương Lâm-thiên-văn, một chiếc xưng là Thanh-võ đại tướng quân Hoàng Chu Thinh). Bộ Binh tâu nói: lũ ấy cũng là bọn lũ của Hoàng Quốc Lập năm ngoái, xin do tỉnh ấy phải đề phòng kỹ, và sức phải chở đi ngay là hơn. Vua cho là phải.

Vua cho rằng Lê Văn Phả (Lễ khao chưởng ấn cấp sự trung), Phạm-Trị (Giám-sát ngự-sử đạo Long-Tường) năm ngoái sai đi khám nghiệm các sở mỏ vàng ở Bắc-kỳ, đều trèo đèo lội suối khó nhọc, mọi việc lại làm được ổn thỏa, thưởng cho mỗi người kỷ lục 2 thứ.

Thái tử thiếu bảo, thự Văn-minh điện đại học sĩ, lãnh thượng thư bộ Hộ, sung Cơ mật viện đại thần, sung Kinh-duyên giảng quan, Quốc-sử quán tổng tài là Đặng Văn Thiêm (đỗ Hương cống người ở Thừa-thiên) chết. Vua rất tiếc. Chuẩn cho thực thụ Văn-minh điện đại học sĩ, tặng hàm Thiếu-bảo, cho tên thụy là Văn Nghị, hậu cấp tiền tuất, và sai quan đến tế.

Một chiếc thuyền vận tải đường biển của tỉnh Thanh hóa nhân gió bị đắm ở vùng biển Nghệ-an, trong thuyền có chở 7 tên tù về tội sung quân và tội lưu. Vua thương

https://tieulun.hopto.org

là bị khổ về nạn gió bão, may được sống sót, nên đều tha tội, đưa về bản quán làm lính.

Nguyên bọn Phạm Chi Hương là sứ bộ sang nước Thanh tìm mua đồ vật, trong số mua có quá số bạc chi. Vua thương là chuyến đi sứ này có việc ngăn trở lâu ngày nên đặc cách tha cho không bắt bồi thường.

Chẩn cấp cho thôn Vạn-bảo ở Hà-nội, vì nạn cháy nhà.

Tỉnh Quảng-bình sửa đắp lũy đá đã xong.

Công việc sửa chữa Hưng miếu đã xong.

Thự tổng đốc Hải—Yên là Nguyễn Trạch làm tập tâu đem việc nguyên thiếu tiền thóc của 3 làng Bá-xuyên, Nghi-dương, Tráng-quan trong hạt, xin cho triển hoãn hạn nộp. Vua cho là dân đinh 3 xã ấy ít ỏi, lại nhiều kẻ bị chết dịch. Về số tiền thóc thiếu cho miễn hết.

Lý Văn Thiện người tỉnh Gia-định buôn lậu thóc gạo. Bộ Hình nghĩ án đáng lên. Vua bảo rằng: Lý Văn Thiện đã 2 lần cố ý phạm pháp, lũ chân sào người cầm lái biết mà không tố giác, bản án nguyên nghĩ phạt nhẹ, thì lấy gì ngăn cấm kẻ gian. Vậy Văn Thiện chuẩn xử tội giảo giam hậu; bọn chân sào cầm lái phạt 100 trượng đem lưu. (Nguyên án xử lý Văn Thiện, xử phạt 100 trượng phát lưu. bọn chân sào cầm lái phạt trượng tha ra).

Lại cấm chở thuyền đi biển ở dưới cửa quan Hải-vân (năm Minh-mệnh thứ 20 có cấm, đến năm Tự-đức thứ 7 thôi không cấm), vì là những khách qua lại đều đi bằng thuyền, để dưỡng quan lộ cây cỏ mọc rậm.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

QUYỂN XV.

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Bính thìn, Tự-đức năm thứ 9, mùa thu, tháng 7.

Vua cho rằng: Trần Chấn chủ hàng ở Gia-định, gần đây thuê thuyền của Ma-cao (1) chở các hàng hóa, chẳng khỏi có tệ khác. Sức từ sau mua các thứ vật hàng của công, nên thuê thuyền của nước Thanh, nhưng phải do quan tỉnh ấy khám hỏi tình trạng gian lậu.

Trừ bỏ số dân biên tên trong sổ mà bỏ trốn ở 6 tỉnh Nam-kỳ (hơn 13.800 người). Khi ấy kinh lược sứ là Nguyễn Tri Phương, Phạm Thế Hiển dâng sớ nói: những dân trú ngụ lậu sổ ở 6 tỉnh đã chiêu mộ làm dân đồn điền, nay số dân trốn đi vẫn biên tên ở trong sổ, lại bắt phải điền cho đủ, tình hình thực là quẫn bách. Cho nên chuẩn cho bỏ đi.

Quan quân ở quân thứ Quảng-ngãi lại tiến đánh man Làng-y, đốt phá sách man (hơn 20 cái cầu), bắn chết người man (23 người) đem tin thắng trận tâu lên. Vua nói: cũng là thắng trận nho nhỏ, nhưng có công khó

---

(1) Ma cao: tức là Áo-môn, thuộc tỉnh Quảng-đông, Trung-quốc.

https://tieulun.hopto.org

nhọc một chút cũng tất phải ghi công. Những quan viên đi trận ấy, đều thưởng cho kỷ lục một thứ ; người bản chết quân man cùng là binh, dân bị thương nhẹ, đều theo lệ thưởng cấp.

Hữu quân Đô thống phủ Đô thống Tuấn-kiện tướng, Vũ-sá-tử là Nguyễn Hoàng chết. Tặng là chưởng phủ sự, theo hàm tặng cấp tiền tuất ; lại cho thêm gấm màu, nhiễu màu và sa màu mỗi thứ 3 tấm, tiền 1.000 quan, sai quan đến tế một tuần.

Khi lấy các sử thần làm bộ Việt sử nghĩ tâu : thể thức phương phép nên viết, quan ở Nội các phân nhiều xin đổi lại. Vua lại sai đại thần là Trương Đăng Quế xét lại. Đến khi tâu lên, vua chuẩn cho lấy Hùng-vương làm vua đầu tiên chính thống (theo lời sử thần) Kinh-dương và Lạc-long chia chua ở dưới vua Hùng-vương cho hợp với nghĩa « ký việc ngờ truyền lại việc ngờ ». Từ Ngô sử quân về trước làm tiền biên. Đinh Tiên Hoàng trở về sau làm chính biên (theo lời Nội-các bàn) ; còn việc của An Dương Vương chép phụ vào đề đủ khảo xét. Tiêu lên cương trước, chia ra mục sau, đều theo đúng phép chép của Tử-dương [tức Chu Hy].

Sửa chữa 2 điện Thuỵ-thánh và Gia-thành.

Bắc-kỳ mưa to nước lụt (từ ngày 17 đến 21 tháng trước mưa như trút nước, thế nước lên to quá mức thường). Những quãng đê bỏ, đê công ở Hà-nội nhiều chỗ bị tràn vỡ, trong làng ngoài đồng, trông ra một loạt đều là nước cả. Chỗ nào hơi cao thì bắc sàn để ở, chỗ nào thấp thì phải ở trên nóc nhà. Người dân cũng túng sớm tối không thể lấy gì nuôi sống được. Lại có nhiều người bị chết đuối trôi nữa. Quan tỉnh một mặt đem tình hình tâu lên, một mặt chia nhau đi phát chẩn. Nam-định, Hưng-yên báo cũng giống thế. Trước đây vài ngày, tập tâu của Bắc-ninh đến trước, chỉ

https://tieulun.hopto.org

nội đê phủ Tứ-sơn bị mưa vỡ lut, ruộng lúa phần nhiều bị ngập tổn hại (sau xét ra tai hại nhẹ). Vua những thắc mắc chưa biết các tỉnh bên cạnh như thế nào? Đến đây quả nhiên đều có sở báo tác hại mà lại nặng hơn. Vua thương xót khôn xiết, bèn chuẩn cho theo lệ phát chẩn về năm Minh-mệnh thứ 13 (năm ấy huyện Kim-bảng, huyện Duy-tiên ngoài đồng nước sâu 5 thước, không kể là trai gái già trẻ, người nào thực nghèo lắm cấp cho tiền 1 quan, gạo 1 phương; nghèo vừa cấp cho 1 nửa) mà cấp cho thêm cốt sao giúp đỡ được khắp. Các quân lính hồi ban, người nào bị tai hại, tình hình xem ra quẫn bách lắm cũng chiếu từng hạng cấp chẩn. Ninh-bình, Sơn-tây, Thái-nguyên cũng bị nước tràn qua mặt đê, lúa mạ ngập hại, nhà cửa của nhân dân đổ nát mất nhiều, chuẩn cho chia hạng theo lệ cấp chẩn.

Vua cho rằng tỉnh Nam-định bị ngập nước lụt, nên phải cứu chữa trước. Chuẩn cho đình việc tra xét cái án (tranh nhau ruộng) ở trại Nam-điền. Khâm sai là Phan Tam Tỉnh cho về nguyên chức. Đặc sai Nguyễn Túc Trưng đi khắp các địa phương bị lụt, xét hỏi tình hình thiệt hại nặng nhẹ châm chước nghĩ định làm bản tâu lên.

Bộ Hình tuân đem bản án về bọn giặc ở Bắc-ninh do viên Khâm sai là Bùi Quỹ nghĩ xử trước (sẽ thi hành xử chém bêu đầu 3 tên, trảm giam hậu 1 tên, phát sung quân 1 tên, phát làm lính 3 tên, phạt 80 trượng 1 tên, cộng 12 tên) xét lại rồi phúc tâu lên. Vua chuẩn cho theo án đã nghĩ mà thi hành.

Bộ Lại và bộ Binh tâu đăng danh sách 3 năm xét công; vua du thưởng từ Trương Đăng Quế đến Nguyễn Tư Giản gồm 16 người: (cho là Cần-chính điện đại học sĩ Trương Đăng Quế là người lão thành luyện đạt nghe

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

nhiều khéo xử đoán. Trước kia; ở Bắc-kỳ có bọn giặc nhỏ gây chuyện bày mưu trong nơi màn trướng, việc gì cũng đều trúng khớp, thưởng cho 1 chiếc áo bào bằng sa mỏng màu da đồng, cổ thêu tứ linh (1), 5 màu gia thêu chỉ kim tuyến. Hiệp biện đại học sĩ là Phan Thanh Giản vào hầu ở Kinh-duyên, có chút bổ ích; làm quan trong sạch, cẩn thận, gặp việc dám nói, thưởng cho 1 tấm bài đeo bằng ngọc tốt. Thượng thư bộ Lại là Tôn Thất Thường, thượng thư bộ Công là Trần Văn Trung là những người trung thành, thực thà, cần hậu, đều làm được xứng chức, thưởng cho mỗi viên 1 đồng tiền vàng to có chữ «long vân khế hội». Thự tổng đốc An—Tĩnh là Tôn Thất Cáp; bộ lý tổng đốc Định—An là Nguyễn Đình Tân; tham tri là bọn Hoàng Thu, Vũ Duy Ninh, Trần Tiễn Thành; tuần phủ là Võ Trọng Bình; [illegible] là Thoại Văn Nhiếp, Đỗ Quang; lãnh bố chính là Bùi Ái, đều biết chăm chỉ cẩn thận, gặp việc không cẩu thả; chưởng vệ quyền chưởng doanh Long-vũ là Trần Hoằng trước đi bắt giặc ở Sơn-tây được việc; trở lên từ Phan Thanh Giản đến Trần Hoằng đều thưởng cho mỗi người gia một cấp. Chưởng vệ quyền chưởng doanh Kỳ vũ là Đoàn Thọ làm việc chăm chỉ giỏi giang, quân lính tin phục, chuẩn cho thăng thự thống chế doanh ấy. Thị độc học sĩ tham biện các vụ là Nguyễn Tư Giản có chút văn học, vâng chỉ tính tường kính cẩn, Tư Giản chuẩn cho thăng thự Quang-lộc tự khanh sung làm việc ở Nội các.

Chuẩn giáng cấp và cách lưu 3 người: vua cho là tuần phủ Định-tường, Nguyễn Tường Vĩnh, lãnh bố chính Thái-nguyên Nguyễn Công Độ, lãnh bố chính Bình-định Nguyễn Hữu Độ, đều là người tài thì thấp kém,

---

(1) Tứ linh: tức là con long, con lân, con quy, con phượng.

https://tieulun.hopto.org

làm việc sơ suất; lại nghe nói Trường Vĩnh, Hữu Độ giữ lòng không trong sạch, tai tiếng bừa bãi. Trường Vĩnh chuẩn giáng 3 cấp, Công Độ chuẩn giáng 2 cấp, đều cho lưu nhiệm; Hữu Độ ở dưới tên còn đeo giáng 6 cấp, chuẩn đổi làm cách lưu).

Cách chức cho đi gắng sức chuộc tội 1 người: (vua cho là nguyên thự án sát hiện về Kinh là Giang Văn Hiển, trước can về việc án tên Tiên là đầu sỏ bọn cướp mà không biết lấy lý ngăn cấm suýt nữa mở mối tranh giành, chuẩn cách chức theo bộ sai phái gắng sức báo hiệu; Vua lại cho rằng: Nguyễn Tri Phương, Phạm Thế Hiển làm việc khó nhọc ở ngoài, lòng thi cũng chăm việc đấy, nhưng lời nói việc làm không giống nhau, thành tích còn chậm; Nguyễn Bá Nghi cai trị chỗ phiền kịch, mà làm được xứng chức duy có việc lùng bắt giặc trộm chưa thể bắt được tên nào đưa ra xét xử, đều không cho dự thưởng).

Kiêm quản viện Đô sát Ngô Bỉnh Đức, khoa đạo là bọn Đặng Đăng Phong dâng sớ đại lược nói rằng: nhà vua làm việc cùng với trời đất cùng lưu thông, điều lành điềm dữ đều lấy loại ứng heo. Nay Hoàng thượng ta kính thờ trời, chăm nom dân, chưa lúc nào quên lãng, thế mà từ tháng 6 đến nay ở kinh sư mưa nắng trái thường, Bắc-kỳ nước lụt tràn ngập, tai biến đến nhiều, chưa nên coi là tự nhiên được. Xin xuống sắc cho các nha xử xong hết việc án bỏ đọng, tha bớt tù bị giam khoản tiền bồi, đình bỏ những việc công tác không cần. Xét ra muôn việc căn bản đều ở lòng vua. Cái xin nhà vua ăn ngủ có thường, cử động nên cẩn, bớt đi chơi, thôi săn bắn thì cái cơ đẹp hết tai biến, đem đến điềm lành, ở trong những điều ấy mà thôi. Vua phê bảo rằng ngày thường chưa thường hiến điều hay can điều dở, kịp đến khi có việc mới nói, chưa biết có quả ở lòng

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thành chẳng đối trả sức phạm mà ra, hay là cũng chỉ cốp nhặt mà nói cho tắc trách đó thôi. Về cái nghĩa phòng từ lúc việc chớm có, ngăn từ lúc việc còn nhỏ, chẳng cũng muộn lắm ư?

Ban cho các viên biền, binh đinh đến làm việc ở điện Biểu-đức tiền 500 quan.

Chẩn cấp cho những người bị nạn hỏa tai ở làng Cương-giản và quanh tỉnh Nghệ-an (cháy lan ra đến 246 nóc nhà, người bị chết cháy vừa đàn ông, đàn bà, già trẻ là 13 người).

Cho tổng đốc Nam—Ngãi là Trần Tri thăng thự Đô thống tả quân vẫn lĩnh tổng đốc ; thống chế doanh Hồ uy là Lê Chí Tín thăng thự Đô thống Tiền quân ; thự thống chế Hữu dực doanh Vũ-lâm là Hoàng Chiến bổ thụ thống chế thụ đô chống Hữu quân ; thự chưởng vệ vệ Cẩm-y Nguyễn Đình Phương bổ thụ chưởng vệ quyền chưởng doanh Hồ uy ; chỉ huy sứ là Đào Chi thăng thự chưởng vệ quyền chưởng Hữu dực doanh Vũ-lâm.

Vua cho rằng tên Nguyễn Khắc Sinh là đầu sỏ bọn giặc trốn giết đã lâu, lại xuống dụ sai tỉnh Nghệ-an phải dò xét tình hình đích xác và tư đi khắp các tỉnh để tìm bắt.

Xuống dụ cho các đình thần duyệt lại danh sách các án xét lại về mùa thu cốt phải công bằng, không để có người bị oan uổng, có người được tha rộng. Chuẩn cho lang trung 6 bộ và chưởng ấn viện Đô sát cùng được dự bàn.

Tổng đốc Hà—Ninh là Lâm Duy Thiếp tâu nói : tỉnh ấy tai hại riêng về việc nước lụt, đã nhiều lần lấy của kho ra 7.000 phương gạo 5.000 quan tiền để chi cấp. Lại xin đến kỳ nước xuống lấy thêm 5.000 quan tiền kho, đem đến chỗ đê vỡ phát cho dân phu đắp lấp. Lại có những người bỏ tiền ra lạc quyên đến 8.000, 9.000 quan.

https://tieulun.hopto.org

để giúp đỡ người nghèo túng, chốt đã sức đem chia cấp, đợi sau làm sớ tâu xin khen thưởng. Vua dụ rằng: về khoản đắp lấp chỗ vỡ, đợi kỳ nước xuống, khám rõ công trình nhớn nhỏ, trù nghĩ làm bản tâu lên đợi chỉ tuân làm. Còn khoản tiền quyên đã chuẩn đình chỉ rồi, những số tiền trót đã chia cấp, chuẩn cho lấy tiền kho ra trả lại cho người chủ đã quyên. Hiện nay tỉnh dân bị lụt như thế nào lập tức làm sớ tâu lên, để ta đỡ trông ngóng. Tỉnh Nam-định, bộ cũng nên tư hỏi.

Việc sửa chữa điện Biểu-đức đã xong. Vua thân rước thái hậu đến làm lễ chiêm bái. Thưởng cho những người làm việc sửa chữa điện ấy có thứ bậc khác nhau.

Viện Đô sát có viên Đặng Đăng Phong mỗi khi vào chầu làm chức Khởi cư chú (1), vua thường thấy dáng mặt không chỉnh tề, tiến lui mất lễ phép, vua răn khiển. Đến đây, vua với quan Nội các dụ rằng: đặt ra viện bách đài (2) có quan hệ đến pháp độ kỷ cương, nếu không phải là người học thức tài biện, tiến lui an chỉnh tường tất thì sao đủ đương nổi chức ấy. Đặng Đăng Phong ở Lại khoa do chân giám sinh ra làm, đã không có văn học đáng khen, lại không có uy nghi đáng coi, sao nên làm ở địa vị có quan hệ đến phong hóa phép độ. Chuẩn cho bộ Lại đổi bàm đổi bổ vào nha nhân tản, để cho xứng với công việc.

Bộ Lại lại làm danh sách xét công các quan lo ở trong Kinh và ngoài các tỉnh..... (ở Kinh các đường quan, ở các tỉnh thì đốc, phủ, bố, án) về việc thu thuế, bắt linh, xét án 3 khoản nên được bàn công. Trong đó có

---

(1) Khởi-cư chú: tức như chức tả sử, hữu sử, biên chép các sự cử động nói năng của vua.

(2) Bách đài: tức là ngự sử đài, vì trong đài có trồng nhiều cây trúc.

https://tieulun.hopto.org

người đã được dụ trước thưởng riêng rồi, vua chuẩn cho cũng lấy 3 khoản ấy mà ban thưởng, nhưng bảo rằng: một là xét về tâm tích, một là khen về công trạng, không nên lấy cái nọ che cái kia. Duy người đã phải phạt, thì dẫu 3 khoản ấy có tốt, cũng không cho ban công.

Tháng 8, mới làm nhà học phủ Trùng-khánh (thuộc Cao-bằng) nhà học phủ ấy chưa làm, viên giáo thụ vẫn ở tạm trong thành tỉnh. Đến đây, quan tỉnh là Bùi Ái cho rằng: học sinh ngày một đông, tâu xin làm nhà học. Vua y cho.

Nguyễn Hữu Kiều, ấm sinh học ở Quốc tử giám vào thi (thi hương năm ngoái) viết không đủ quyển. Lệ trước chưa có làm qua, quan bộ Lại cho là quan ở giám ngày thường khảo hạch không tinh, xin theo lệ đốc học các tỉnh mỗi tên học sinh có vết xấu phải phạt bổng 9 tháng, trừng phạt một loạt, để tỏ ra nhất lượt. Vua theo lời xin.

Chuẩn cho cấp tiền tuất cho những người bị chết dịch ở Quảng-trị và Hà-nội, dân trong sổ được xóa bỏ tên đi và cho miễn thuế, hoãn cho hạn điền tục. Xã Tam-tảo ở Bắc-ninh lính giản tuyển còn thiếu, và số dân kê hão vào sổ hoãn cho 2 năm sẽ điền tục; những tiền thóc bổ thiếu hoãn đến mùa đông năm nay sẽ nộp.

Những người lệ thuộc ở các đồn biển Cù-huân, Vân-phong, Nha-phu, Cam-linh tỉnh Khánh-hòa mộ không được. Quan tỉnh xin trích dân trong xã và rút số lính giản tuyển về để bổ sung vào sai phái. Vua bảo rằng: sổ tính đã thành, không cho rút về. Nhưng vua cho là tỉnh ấy phần biển dài xa, giặc-biển thường thường phát ra. Sai tra rõ số dân ở các làng phụ cận với đồn biển có còn thừa người dân nào thì chuẩn cho trích lấy đủ mỗi đồn là 20 tên chước miễn giao dịch, đồn làm dân lệ thuộc, để đủ người đi tuần tiễu.

https://tieulun.hopto.org

Tổng đốc An—Hà là Cao Hữu Bằng tâu xin đem số các hạng tù nguyên trước ghép cho ở phủ Tĩnh-biên cùng với những tù khổ sai đã mãn hạn, mà dân không muốn nhận lĩnh, và tù phát đi làm binh tất cả 31 tên, đồn làm đội ngũ cơ Hướng-thiện, chọn cử tên Phạm Văn Hậu làm đầu mục, giao cho bảo Vĩnh-thông quản thúc; số tù nguyên ghép cho ở phủ Ba-xuyên và số tù phát đi làm binh cộng 31 tên, đồn làm đội lục cơ ấy chọn cử tên Nguyễn Thừa Nghĩa làm đầu mục, giao cho viên phủ Ba-xuyên quản thúc, đều bắt đi khai khẩn ruộng hoang, ghép vào dân thôn, để yên sinh nghiệp. Vua theo lời xin.

Chuẩn cấp lệ lương cho tiến sĩ, phó bảng tân khoa có thứ bậc khác nhau. Trước đây những tiến sĩ mới đỗ, đều theo lệ cho viện hàm, ở lại sử-quán 3 năm để đọc sách, tập văn chương chính sự. Đến đây mới mới thăng cấp cho người hàm thị giảng (đỗ nhất giáp đệ nhị danh bổ hàm thị giảng) mỗi viên ngân chiết tiền 5 quan; người hàm trước tác, tu soạn (đỗ nhất giáp đệ tam danh bổ trước tác, đỗ nhị giáp bổ tu soạn) mỗi viên 4 quan 5 tiền; người hàm biên tu, kiểm thảo (đỗ tam giáp bổ biên tu, phó bảng bổ kiểm thảo) mỗi viên 3 quan 5 tiền, dầu đốt đèn mỗi viên đều 3 cân.

Quan đi quán thứ (Phan Tĩnh) và tỉnh thần Quảng-ngãi (Lê Danh Đề, Nguyễn Trường Duyệt) lại đem quân đến sách man chia đi ngăn chặn, đốt phá các chỗ chứa lương, bắn chết dân man, rồi lui đóng quân lại. Các man đem những người (dân kinh 13 danh thị) và súc vật (26 con) đã cướp được đến hàng. Việc ấy đến tai vua, thưởng cho các quan ở quân-thứ, quan tỉnh, và bọn biền binh đi đánh trận ấy kỷ lục, ngân tiền và tiền có thứ bậc khác nhau.

Những mồ mả bỏ hoang ở ngoài thành tỉnh Hải-dương, có nhiều ngôi mả nhân nước xói mòn vào, trơ xương

https://tieulun.hopto.org

cốt ra. Chuẩn cho ngôi mả nào có thân nhân thì cho đem chôn chỗ khác, mả của người mồ côi, người nghèo, cùng là mả không có thân nhân, thì cấp cho tiền vải chọn chỗ đất chôn dồn cả lại.

Sai các tỉnh giúp đỡ dân bị tai nạn. Dụ rằng: trước đây, cứ các tỉnh Hà-nội, Nam-định, Bắc-ninh, Hưng-yên nhiều lần đem tình hình nước lụt tràn ngập, đê điều vỡ lở tâu lên, đã chuẩn cho đem tiền gạo cấp cho rồi. Nay ta nghĩ: lần nước lụt này sâu quá mức thường, tình hình khổ sở bách thiết đều có phần đáng thương. Chuẩn cho các quan tỉnh đều xét các người chết đuối chia từng hạng cấp cho tiền tuất; nhà cửa nếu có đổ nát cũng là lúa mạ ở đồng ruộng tổn hại là bao nhiêu, khám thực làm bản tâu lên đợi chỉ. Và lại, hiện nay nước lụt đã rút xuống, chỗ nào đồng ruộng hơi cao, thì sức cho dân cấy dặm cấy nối; ngô đậu khoai củ, sức dân trồng trọt khiến cho dân bị nạn chóng được khôi sắc. Rồi sau thị vệ đi thăm tình hình về tâu. Vua lại vời bộ Hộ vào bảo rằng: cái nạn nước lụt ở Bắc-kỳ, thì Hà-nội, Nam-định tai hại nặng nhất, phải xuống dụ ngay cho 2 tỉnh ấy, lấy nhiều thuyền vận tải tiền gạo đến các huyện bị tai hại theo hạng cấp thêm ngay để cứu giúp cho dân bị tai hại. Lại, các đoạn đê công đê tư bị vỡ, cũng chuẩn cho 2 tỉnh ấy cùng quan tỉnh Hưng-yên đợi sau khi nước xuống, thân hành đi khám, hoặc nên cứ theo đê cũ mà đắp lại, hay nên đắp đê mới ra chỗ khác. Trong việc đắp đê, tuy có quãng là đê riêng mà công trình khá nặng, nên phải chi của kho thuế làm thì đều phải phân biệt tính toán làm bản tâu lên đợi chỉ thi hành, để cho đỡ sự cấp bách của dân.

Tổng-hóa quận công là Miên Trữ cho rằng số lương thường chỉ đủ dùng, không có thừa, xin lãnh trước số lương sang năm để làm nhà thờ mẹ đẻ. Vua ưng cho. Lại

https://tieulun.hopto.org

bảo rằng: từ sau không được bắt chước thế mà xin nhăm, khiến cho năm này năm khác đều đủ dùng, không đến nỗi năm trước thừa năm sau thiếu là được.

Dân man ở Quảng-trị lưu tán đã lâu, viên tri huyện Thành-hóa là Nguyễn Văn Tư ờng phó quản cơ cơ Định-man là Nguyễn Bằng phái thông lại là Nguyễn Công Đạo đi chiêu phủ bọn dân man đem nhau trở về, xin nộp thuế lệ, phủ thần Thừa-thiên đem việc tâu lên. Công Đạo được thưởng thụ lại mục, Tường và Bằng đều được thưởng kỷ lục 1 thứ.

Nêu thưởng một nhà tiết phụ là Phan Thị Toản và Nguyễn Thị Cận (đều là người Thừa-thiên, vợ quan viên Tôn-thất. Thưởng cho thị Cận 20 lạng bạc; thị Toản 10 lạng, thị Cận còn ít tuổi mà ở góa thưởng theo hạng thứ; thị Toản là mẹ chồng thị Cận) thị Toản ở góa tuy đã ngoài 30 tuổi, nhưng vì rằng: mẹ chồng con dâu đều ở góa đến khi bạc đầu, trinh tiết cũng ở một nhà, cũng là khó có, cho nên đặc ân đều nên thưởng cho cả.

Suất đội ở đồn cửa biển Hà-tân, Nghệ-an là Hồ Ngọc Dư cung tiến 1 con voi đực (Hồ Ngọc Dư nhân đi chiêu phủ dân man ở trong địa phận, bỏ tiền riêng ra mua theo thị giá, vua sai trả tiền theo giá mua và thưởng cho 1 chiếc áo vũ đoan.

Khi ấy tổng đốc Nghệ-an là Tôn Thất Hạp về Kinh đợi chầu hầu. Vua vời vào hỏi rằng: hạt ngươi gần đây mưa gió thế nào? Bệnh dịch đã yên lặng chưa? Hạp đem việc trận mưa chan chứa, dân gian cày cấy thuận tiện, dân trong hạt yên vui, trộm cướp yên cả tâu lên. Vua lấy làm hài lòng. Lại hỏi rằng: tên giặc trốn là Nguyễn Khắc Sinh ẩn nấp đã dự sai đó bắt, sự thể như thế nào? Chưa thấy tâu báo gì? Thưa rằng thần đã vâng lệnh bàn cùng 2 ty Phiên, Niết tìm cách lùng bắt

https://tieulun.hopto.org

chưa thấy bóng dấu tên giặc ấy ở đâu. Vua bảo rằng: Nguyễn Khắc Sinh là tên can phạm cốt yếu nhất trong đám giặc, trốn chết đã lâu, ngươi kính đợi làm lễ khánh tiết xong về tỉnh, phải nên để lòng dò bắt cho được đem ra nghiêm trị, để hết mầm ác.

Ở Ninh-bình nước lụt lên to thêm, nhân dân có người bị chết đuối. Lại chuẩn cho theo hạng chẩn cấp cho.

Ngày khánh tiết Vạn-thọ. Vua cho là dân Bắc-kỳ đương nguy khốn về nước lụt, vậy lệ múa hát các trò vui trước đều đình bỏ hết. Quan ở Nội các tâu xin đình đãng bài 3 ngày. Vua quở rằng: năm nay đã đình việc ca nhạc. Vậy ngày chính nhật chiếu lệ đình bãi, còn ngày hôm trước và ngày hôm sau không có việc gì, chuẩn cho thu bài tiến trình.

Tổng Lộc Bình — Phủ Tư Nghĩa — Quảng Ngãi tâu nói: kỳ này dân bị lụt lấy thức ăn đỡ đói thiếu thốn, nhân dân khan tiền, các hạng tiền nên trưng thu là bao nhiêu, xin triển hoãn cho năm thành. Trong đó riêng có huyện Bồng-sơn (thuộc Bình-định) xin cho hoãn hết. Bộ Hộ cho là tỉnh ấy vụ lúa chiêm này tổn hại đã được tha giảm bớt những số đang thiếu đã lâu. Nay lại cho hoãn đến sang năm giảm 5 là chiết nộp bằng tiền. Nay thuế thu đã quá hạn, mới cho hoãn, thì những người có bụng mong ngóng mới được bao thu cả số thuế đem tiêu riêng, thuế khóa nhân thế mà bỏ thiếu chứ kẻ dân mọn có lợi gì đâu? Vậy huyện Bồng-sơn các hạng tiền nên nộp xin cho hoãn đến sang năm, để thư nỗi cần kíp cho dân; còn các huyện khác theo lệ thu nộp cho thanh khoản. Vua theo lời bàn của bộ.

Chuẩn cho khám lại việc khai khẩn ruộng đất ở Nam-định. Trước đây (năm Minh-mệnh thứ 19) người tỉnh ấy là Đoàn Tài Thái có đơn xin trưng số ruộng đất

https://tieulun.hopto.org

hoang mới bồi hơn 1.900 mẫu. Đã khai khẩn thành ruộng hiện nộp thuế được hơn 190 mẫu; gần thành ruộng hơn 200 mẫu. Năm ngoái bọn Phạm Xuân Thu lại có đơn xin trưng ruộng đất xứ ấy; quan tỉnh ấy là Nguyễn Đình Tân cho rằng bọn lãnh trưng trước khai khẩn lâu không có thành hiệu, nghĩ xin chia làm hai thành, ngăn thẳng về phía tây làm một thành, giao cho các hộ chính và các hộ phụ nhận lấy làm sản nghiệp coi quản; còn một thành về phía đông giao cho bọn Xuân Thu chiêu nhận, mộ dân lập thành làng trại. Đã vâng chỉ chuẩn cho thi hành. Đến đây, Đoàn Tài Thái lại làm đơn kêu ở pháp ty, ty ấy xin giao cho bọn Phan Tam Tỉnh, Nguyễn Túc Trưng hiện đương khám phái ở tỉnh ấy khám lại tất cả. Nhưng chuẩn truyền cho nếu có thể khai khẩn thêm được hết địa lợi, thì xử cho về người trưng trước, nếu không làm được thì cấp cho người khác.

Nguyễn Văn Thị người Quảng-nam là con viên nguyên quản cơ chết trận, được tặng hàm phó vệ úy Nguyễn Văn Hiền, năm trước đã chuẩn cho bổ thụ chánh bát phẩm bách hộ; đến nay lại xin lệ theo vệ Cẩm y học tập. Pháp ty cho rằng: yêu cầu ơn ban không biết chán, bác đơn đi. Vua cho là không xin tước lộc gì chỉ xin học tập mà thôi; huống chi là con người bề tôi chết trận. Nên y cho.

Chuẩn cho án sát sứ Định-tường là Vương Sỹ Kiệt giải chức về Kinh đợi xét. Trước đây, Sỹ Kiệt nhận chức được một năm phát ra 8 chỗ mất cướp, đại hạn mấy tuần, dâng sớ xin về Kinh đợi tội. Vua giao cho kinh lược sứ là Nguyễn Tri Phương xét người nào có thể làm nổi chức ấy. Đã chuẩn cho Sỹ Kiệt cung chức như cũ. Đến đây, viên ấy lại cho rằng tra xử hai việc án không được thanh thỏa, vì tuổi già học thức

https://tieulun.hopto.org

kém, sợ không làm nổi việc hình án, làm sớ kể hết duyên do nhận lỗi. Vua nói rằng: hoặc là Sỹ Kiệt thấy Tri Phương làm việc không chu đáo, chỉ giữ ý kiến của mình. Viên ấy chức thấp không muốn nói ra, nên trong lòng bất mãn. Trước đã mượn cớ rút lui để tránh, nay lại đem 3 khoản của Nguyễn Tri Phương làm không phải bày tỏ ra, lại lo Tri Phương không dung, cho nên nhân lấy 2 cái án ấy để từ tránh, chứ không phải 2 án ấy thực gian sáp khó làm. Xét ra người bề tôi thờ vua, chỉ biết có vua, không biết có mình, vì dù quan trên có chỗ không phải, nên lấy nhẽ can ngăn, nếu chẳng nghe lời, nên cứ thực tâu lên đợi chỉ xử trí. Sao đã muốn nói mà lại sợ, nói ra là tính thẳng đáng khen lánh mặt là xảo quyệt đáng ghét. Người có bụng như thế, không phải là đạo trung chính. sao được không có lỗi. Chước cho giải chức về Kinh giao bộ Lại xét nghị. Nguyễn Tri Phương nếu có chỗ không phải, sẽ đợi có chỉ (Sỹ Kiệt tâu Tri Phương làm 3 khoản không phải chép ở sau đây).

Quan bộ Hình tâu nói: về khoản xử tội phát đi làm binh, nhiều lần bàn định: từ Quảng-nam trở vào Nam đến Phú-yên các hạt, thì phát đi làm binh ở cơ Định-man đạo Quảng-trị; các hạt từ Khánh-hòa trở vào Nam, thì phạt đi làm binh đồn điền ở 2 phủ Tĩnh-biên và Ba-xuyên tỉnh An-giang. Cũng là tỉnh đường đất xa gần chia phát bọn tù phạm. Duy có hiện nay đạo Quảng-trị hợp vào phủ Thừa-thiên, các binh phạm tội không nên để tụ họp nhiều người. Nếu giao cả cho 2 phủ Tĩnh-biên, Ba-xuyên tỉnh An-giang, thì đất đã xa cách, mà lâu ngày thêm nhiều người lại e có sự không tiện. Trộm nghĩ: các tỉnh ở Nam-kỳ đều là ruộng đất rộng xa mông mênh, còn nhiều chỗ có thể ở và cấy cày được. Xin sắc xuống cho viên kinh lược sứ là

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Tri Phương và Phạm Thế Hiển khám xét đồn bảo các hạt ấy xem chỗ nào ruộng đất bỏ hoang để việc cày cấy làm nhà ở, nên đem số tinh có tội chia ghép vào đấy, bàn tính cho kỹ làm bản tâu lên, đợi chỉ thi hành. Vua khen lời tâu là phải. (Rồi sau theo lời của viên kinh lược xét tâu, chuẩn định chuyên đem phát đi đến 2 huyện Kiên-giang, Long-xuyên ở Hà-tiên)

Thuyền của người Tây-dương sinh sự ở vùng Trà-sơn cửa biển Đà-nẵng Quảng-nam. Khi ấy có 1 chiếc thuyền đến vụng ấy, cho hỏi thì họ nói rằng: chỉ đến đưa quốc thư yêu cầu xin thông thương mà thôi. Rồi lại chở đến cửa Thuận-an phủ Thừa-thiên đưa một phong thư cho sở đồn biên, (viên tấn thủ không chịu nhận, đem thư ném vào cái xuồng ván nhỏ của tàu ấy. Người Tây-dương lại lấy phong thư ném ở trên bờ cái) mà đi. Ngày hôm sau lại đến Đà-nẵng: Nói rằng việc đưa thư đã xong, đến đây đợi 7—8 ngày nữa thì chánh phó sứ sẽ đến bàn việc, nếu không hòa thì trở về chiêu tập nước Hồng-mao cùng đến, sẽ có sự không tốt. Việc tâu lên, giao xuống bộ Binh bàn, và sai bộ tư sức cho tỉnh ấy phải nhiều biền binh ngày đêm tuần phòng, nếu thấy thuyền Tây-dương hoặc có lẻn vào bờ biển thì lập tức xét hỏi để cho họ biết có phòng bị. Sau sở của tỉnh lại tâu đến, thì thuyền của Tây-dương đã bắn phá các đài bảo ở vụng biển ấy rồi. Vua quở rằng: quan tỉnh ấy chẳng biết phòng bị trước khi có việc, xem những tình hình trong sở, chừng như đã cách chở ít người yếu ớt, nên gặp đến việc không lấy gì mà ứng phó ngay được. Xét ra thuyền của Tây-dương ở bên dưới, mà trong 1 chiếc thuyền chứa được bao nhiêu súng đạn, thế cũng bắn từ từ, làm gì có cái thế đạn bay như mưa, huống chi quân ta ở cao bắn xa, đã có thành lũy đủ cậy, nó sao bay đánh phá ngăn chặn

https://tieulun.hopto.org

được hết mọi chỗ, mà không có thể bắn được ư? Hắn là các viên biền đều không có bụng cùng nhau thù tức đối địch với quân giặc, cho nên làm kế sợ hãi để giữ mình đấy thôi. Nay viên lãnh tổng đốc tỉnh ấy là Trần Tri hiện đã thân đến nơi, chuẩn cho nghiêm đốc các đài, bảo phải đem súng lớn ra bắn trả lại một loạt. Còn những biền binh ứng tiếp, cũng đều ra sức thẳng tiến không được lùi bước. Nếu không được công trạng gì, tất phải lấy quân pháp xử trị, chớ hối. Và, chuẩn cho phái ra biền binh đương tại ban vệ tam doanh Tiền phong và 1 viên quản vệ vệ nhất Tuyển phong là Hoàng Thành đem theo 1 vệ binh Tiền phong tiến đi theo Trần Tri sai phái, để cho thêm mạnh thế quân. Lại sai chọn lấy 1 viên quản vệ doanh Thần cơ người nào dũng cảm và bắn giỏi mạo hiểm tiến trước thân đốc đem súng lớn ra bắn, nếu được việc sẽ có thưởng. Quan ở bộ đem các viên thự phó vệ úy Tiền vệ là Tôn Thất Ân, cai đội đội ngũ Hữu vệ là Bùi Ngạn ra ứng cử. Vua y cho. Rồi dụ cho quan bộ Binh rằng: lần này cửa biển Đà-nẵng có việc, đã chuẩn cho quan tỉnh Quảng-nam họp tập biền binh tùy cơ ngăn đánh rồi. Duy có cửa ải Hải-vân cùng với cửa biển ấy tin tức có quan hệ với nhau, chuẩn phái phó vệ úy Tiền vệ doanh Long vũ là Lê Nghị đem theo 100 tên Cấm binh đến ngay ải Hải-vân hiệp cùng quan quân nguyên phái đi trước để canh phòng. Lại sai bộ phái thêm đủ 100 tên đóng giữ thành Trấn-hải; và 1 viên quan vệ doanh Thần cơ pháo thủ đủ 30 tên sắp đủ thuốc đạn súng và khí giới nghiêm chỉnh để phòng bị. Lại cho là: lãnh tổng đốc là Trần Tri đã đi đến quân thứ, sai quyền chưởng Hữu dực doanh Vũ-lâm là Đào Tri đến ngay cửa biển Đà-nẵng hiệp cùng Trần Tri coi giữ hai thành An-hải và Điện-hải tùy cơ đánh dẹp làm việc; quyền chưởng doanh

https://tieulun.hopto.org

Long vũ là Trần Hoằng đến ngay Quảng-nam đốc đồng với bố chính sứ là Nguyễn Huy Lịch làm công việc tỉnh ấy.

Tháng 9 sai Hồng lô tự khanh sung làm việc ở Nội các là Nguyễn Duy đi kíp đến đồn cửa biển Đà-nẵng hội cùng Đà o Tri bàn làm công việc trấn dương(1). Lại cho rằng tổng đốc là Trần Tri bó tay ngồi ngay, làm mất khí mạnh của quân sĩ sai triệt về tỉnh cùng Trần Hoằng tỉnh trấn lòng người đợi chỉ trừng phạt. Án sát sứ là Tôn Thất Dũng, lãnh binh quan là Phạm Truật cũng vì tội sơ phòng (khi thuyền Tây dương mới đến, Dũng và Truật cũng giữ việc đốc suất canh phòng và hỏi rõ tình hình), chuẩn cho trước hãy cách chức tạm giao cho Đào Tri, Nguyễn Duy tùy việc sai phái, nếu có một chút sợ lùi lập tức đem chém ở trước quân để răn bảo mọi người. Bởi lại xuống dụ cho Trần Hoằng đến cùng với Đào Tri, Nguyễn Duy bàn tính công việc trấn dương. Tổng đốc là Trần Tri xin ở lại quân thứ gắng sức báo hiệu. Vua cho rằng ở tỉnh để tĩnh trấn nhân tâm cũng là việc cốt yếu. Không cho.

Phái thêm một viên hiệp quản doanh Thần cơ và 50 tên biền binh, 10 tên pháo thủ đến ngay thành Trấn-hải, hiệp cùng quan quân phải đi trước để nghiêm thêm việc phòng bị.

Xuống sắc khẩn đòi viên quản đạo Phú-yên là Trần Đình Túc (nguyên xin về quê chung dưỡng (2) chuẩn cho đi theo Nguyễn Duy làm việc ở quân thứ.

---

(1) Trấn dương: theo nghĩa đoạn này có lẽ là trấn áp người Tây dương.

(2) Chung dưỡng: Ở nhà nuôi cha hoặc mẹ già cho đến khi cha hoặc mẹ chết.

https://tieulun.hopto.org

Vua nhà Thanh tư cho hoãn kỳ dâng lễ cống sang năm (vì có trong nước có giặc Hồng Tú Toàn, cho hoãn đến kỳ sau tiến cống 2 kỳ làm một).

Tham biện quân vụ Quảng-ngãi là Phan Tĩnh, quan tỉnh là Lê Danh Đề (bố chính), Nguyễn Tăng Tín (án sát) lại đem quân tiến tiễu đất man đánh phá sào huyệt, mọi người man đều đã sợ hãi một loạt, xin đem người và súc vật nộp và đầu hàng. Tờ tâu dâng lên, thưởng cho Phan Tĩnh, Nguyễn Trường Duyệt (lãnh binh) gia quân công một cấp; Lê Danh Đề, Nguyễn Đăng Tín mỗi người gia một cấp; binh dinh mỗi người một thăng gạo và tiền. Còn các viên, biền và những người sai đi hiệu lực, cũng chuẩn cho xét thực làm danh sách tâu lên, đều cho khen thưởng có thứ bậc khác nhau.

Ân sát sứ tỉnh Định-tường là Vương Sỹ Kiệt trước tâu việc kinh lược đại sứ Nam-kỳ là Nguyễn Tri Phương trù tính việc đồn điền có 3 điều không tốt (như là chiêu mộ dân nghèo cho đến chỗ có ruộng đất cày cấy để đến chúng họp bọn đi ăn cướp là 1 điều. Đem những người tù tội ghép vào khai khẩn chỗ ruộng hoang, để đến nỗi vừa ghép vào liền trốn đi, là 2 điều. Đồn điền chưa xong lại làm sổ đinh lưu trú, chẳng khỏi làm hại cho dân, là 3 điều). Viên kinh lược sứ ấy cố giữ lấy mình là phải, mọi người chẳng ai dám nói, tham biện là Phạm Thế Hiển cũng xu tay trong áo ngồi nhìn, n ất vị bảo sao nghe vậy. Vua đã giao cho bộ bàn. Đến nay bộ Hộ tâu nói: xét ra nhiều lần tập tâu thì Phạm Thế Hiển cùng với Nguyễn Tri Phương đều là hết lòng bàn làm mong đến nên việc. Nay viên ấy trích lấy một hai điều, bảo là không tốt, chỉ muốn kiếm lấy cái tiếng là cương trực. Xin không nên bàn đến.

Vua phê bảo rằng: Vương Sỹ Kiệt cũng giao bộ Lại xét hỏi y về hiện nay nên tìm cách làm thế nào cho

https://tieulun.hopto.org

thỏa thiện, ngõ hầu mới hết được tình của y và xem câu nói của y thế nào. Nguyên tập sớ của Sỹ Kiệt chuẩn giao cho Nguyễn Tri Phương yên tâm xem rõ, nên chữa chỗ lệch và chỗ rách như thế nào để có thể làm được lâu dài, bàn tính cho ổn thỏa rồi tâu lại. Ngự sử là Nguyễn Ích Khiêm cũng tâu xin giảm bớt số lính đồn điền di cư đi để biên giới được nhiều quân, kén lấy 6 cơ cho ở 6 tỉnh, để khai khẩn đất ruộng bỏ hoang, còn 15 cơ thì rút bớt, để khỏi hại dân. Vua lại chuẩn giao cho bọn Tri Phương, Thế Hiển xem cả xét nghĩ.

Lãnh tổng đốc Hà—Ninh là Lâm Duy Thiếp làm sớ đem các tình hình hiện đi khám các phủ, huyện trong thuộc hạt về nước lụt nông sâu (Thọ-xương, Vĩnh-thuận, Từ-liêm, Chương-đức, Thanh-oai, Sơn-minh Hoài-yên, nước sâu 4, 5 thước, hoặc 6,7 thước. Thanh-trì, Thượng-phúc, Phú-xuyên, Duy-tiên, Kim-bảng, Thanh-liêm, Bình-lục, Nam-xang cùng 2 tổng Đạo-tú, Thâm-long huyện Sơn-minh, nước sâu hoặc hơn 10 thước, hoặc 14 thước) không giống nhau, và nhân dân chết đuối (333 danh thi) nhà cửa trôi mất và đổ nát, (6.671 nóc nhà), xin cứu giúp thêm nhiều.

Vua cho rằng: nước sông lên quá mức thường, dân tình rất là thiệt hại, phải nên cứu giúp cho rất nhiều, để cho được chóng tỉnh lại. Chuẩn cho các huyện thuộc hạt ấy thuế vụ chiêm năm nay và số còn thiếu về năm trước, cùng là các tiền thóc vụ mùa này đều cho miễn hết. Nhân dân người nào bị chết đuối đều cấp cho 3 quan tiền; dân nội tịch cho rút ngạch miễn thuế hoãn 3 năm mới phải điền tục; những nhà đổ nát thiệt hại nặng thị cấp cho 1 quan tiền, 1 phương gạo, thiệt hại nhẹ thị đều cấp cho 1 quan tiền. Những binh lính làng nào nhiều lần thiếu ngạch thì chiếu theo thứ tự, hạng bị hại lắm đều cho hoãn hạn 1, 2, 3 năm có thứ bậc khác

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

nhau. Các hạng thuế vặt và thuế người Minh-hương nộp bằng bạc đều cho miễn cả. Những hạt nào không bị thiệt hại đều miễn cho 5 thành. Sang năm đến kỳ duyệt dân tuyển lính, ở Bắc-kỳ, những hạt bị tai hại, đều cho hoãn một lần.

Những người chết dịch từ trước mà chưa điền tục cũng cho hoãn đến kỳ tuyển lính sau điền tục. Hải-dương tuy không bị nước lụt, nhưng năm trước bị giặc tàn phá, làm ăn để nuôi sống chưa được như thường, cũngcho đình hoãn một loạt. Sâu Nam-định và Hưng-yên cũng đều khám xét làm tâu xin, chuẩn cho theo lệ Hà-nội mà thi hành.

Khâm phái trấn dương sự vụ là bọn Đào Trí, Nguyễn Duy xin phái thêm 200 binh ở Kinh đến ải Hải-vân canh gác ngăn chặn để phòng lâm thời sách ứng. Vua cho rằng: ải Hải-vân trước đã phái thêm 100 binh Tuyên phong đóng giữ rồi, không cho phái thêm nữa.

Thừa-thiên và Quảng-nam, Quảng-ngãi, Quảng-bình mưa bão dữ dội, nước lụt lên to, kinh thành mặt trước có 2 đoạn bị sụt lở, 3 tỉnh Nam, Ngãi, Bình lúa mạ mất hết, dân khó kiếm được gạo ăn. Quan tỉnh một mặt đem tiền gạo lạc quyên hiện còn lại chia cho những người nghèo túng; một mặt tâu lên. Những đình chùa nhà, thuyền nào bị đổ nát thì theo lệ cấp đỡ cho. Vua lại xuống dụ rằng: nếu dân có quẫn bách lắm, lại nên bán thóc gạo ra cho vay, hay chẩn cấp thì cho tâu ngay, không nên yên lặng.

Về 4 sở mỏ vàng ở Lạng-sơn là La-sơn, Phúc-vượng, Na-tiết và Đồng-bộc khi vàng lại nhiều, chuẩn cho khai lấy vàng, theo lệ nộp thuế (Na-tiết, Phúc-vượng mỗi năm nộp vàng cốm đều 6 lạng; La-sơn, Đồng-bộc mỗi năm nộp vàng 10 tuổi đều 5 lạng).

https://tieulun.hopto.org

Tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Nguyễn Bá Nghi sở tâu 55 xã thuộc hạt ấy dân bị chết dịch. Trong đó có 50 xã rất là thiệt hại, tâu xin giúp đỡ. Chuẩn cho theo lệ cấp tiền tuất, xóa sổ miễn thuế, hoãn cho 2 năm mới phải điền tục.

Ninh-thuận công là Miên Nghi tâu xin cho con trai về nhà học tập. Vua dụ rằng: đặt ra nhà Tôn học là muốn cho nuôi dạy thành tài, để nhà nước dùng, mà tỏ rõ cái tốt đẹp của họ Tôn thất. Thế mà những công tử vào học, không thấy tiến ích, thường thấy lười biếng, thật là uổng phu cái ý tác thành nhiều lắm vậy. Vả, đặt ra nhà dạy học, do Ninh-thuận công xướng nghị lên trước nay lại xin cho con về nhà học, chẳng hầu như trước sau mâu thuẫn ư? Người xưa có câu nói là « lúc mới thì có thành công, rồi sau có tệ » chính giống thế vậy. Nay chuẩn cho phủ Tôn nhân hội đồng với bộ Lễ xét những duyên do sinh ra tệ ấy, châm chước nghĩ bàn làm bẩm tâu lên đợi chỉ.

Vua cho với bộ Binh dụ rằng: trước đã chuẩn định hàng năm cứ tháng trọng xuân sát hạch các nhân viên ban võ; hạng ưu thì được thăng bổ không kể thứ bậc, hạng bình thì theo lệ thuyên chuyển, hạng thứ thì vẫn làm chức cũ, hạng liệt thì bắt về hưu. Sau ta nghĩ: người đi làm việc quan nơi xa nhiều năm, lìa thân thích bỏ làng mạc, tình cũng nên thương. Lại chuẩn cho người làm việc quan ở xa, từ 7 năm trở lên, do quan tỉnh cấp giấy về dẫn vào ra mắt sát hạch. Người nào được đổi thăng lên hạng bình thì lượng cho thuyên chuyển, để cất nhắc người bị đọng lại. Duy có tài đức phẩm hạnh của người nào tài hơn, người nào kém, thượng ty của các người ấy ngày thường đã từng sai phái, hẳn là biết rõ lắm rồi. Nay cho lấy các người sát hạch trước dự vào hạng thứ đến bộ sát hạch lại nếu

https://tieulun.hopto.org

quả là xuất sắc, mới được đổi lên hạng binh, đợi chỉ thăng bổ nếu chỉ là tầm thường chưa là đắc lực, thì vẫn theo hạng trước mà chuyển bổ, để cho người xét trước rõ tội về người nào, để tỏ sự thận trọng. Trước đây đã có nghị chuẩn cho tứ quản vệ, cơ cho đến suất đội ở trong Kinh và ngoài các tỉnh, sát hạch dự cho vào hạng thứ thì chỉ làm một chức không được thuyên chuyển; cũng là những đội trưởng suất đội ở các phủ đệ không được dự vào lệ sát hạch. Nay nghĩ lũ ấy tuy không có gì biểu hiện, mà theo thường còn đủ sai phái được. Người nào vốn là đồ võ cử hay quân công, cũng là tập ấm Anh danh giáo dưỡng xuất thân, chuẩn cho đủ 3 năm xét công; những người do hạng ngũ xuất thân, thì phải đủ 4 năm xét công, do thượng ty, tâu xin cho thăng 1 trật, để cất nhắc người làm lâu một chức.

Tỉnh Nam-định đem đổi kho tiền ở xã Phù-xá đến làm ở xã Hải-lăng (năm thứ 5, nguyên làm kho ở Phù-xá, chỗ ấy đất ẩm thấp, hàng năm đến mùa thu nước lụt, đoàn thuyền đến đậu không tiện, đến đây, tổng đốc là Nguyễn Đình Tân xin dời đến đấy).

Trước đây, thuyền máy chạy bằng hơi nước của Tây-dương đến đưa thư đến ngoài đồn cửa biển Thuận-an. Viện Cơ-mật đã tâu, chuẩn cho đem nguyên phong giao cho viên tấn thủ đồn Đà-nẵng giao trả cho thuyền ấy, và hiểu bảo cho họ biết làm như thế là vô lễ nên không nhận thư. Rồi sau thuyền ấy sinh sự, liền lại đưa thư cho viên tấn thủ (người thuyền trưởng dịch tên là Lê Liệu) xin nhờ đệ bộ là thư về việc giao hiếu và thông thương. Quan thứ Trấn-dương ủy người đến vặn lỗi thì chủ thuyền ấy xin nhận lỗi (Cứ người ấy nói y là thuyền trưởng đi đến đưa thư trước, còn về thông hiếu đình ước các điều kiện, quốc trưởng nước ấy sẽ sai chánh phó sứ đến sau bội bàn. Còn như,

https://tieulun.hopto.org

việc đã làm không phải, đợi đến khi bàn việc hòa hiếu xong các pháo đài và đồn bảo xin làm đền). Đến đây lại có 1 chiếc thuyền 3 cột buồm nhiều dây lèo chở đến cùng với thuyền trước bỏ neo đỗ lại. (Sai hỏi thì thuyền trưởng xưng tên là Cô-ly-e, hắn cùng với chánh phó sứ cùng ở nước Xiêm, khi ấy thuyền của hắn đi trước, chánh phó sứ chẳng bao lâu nữa cũng đến, nhưng hoặc vì nước gió ngăn trở, nên phải chờ đợi chưa đến. Xin cấp giấy cho đi đến Ma cao để tìm).

Vua cho rằng người Tây-dương tính hay giáo dở, chuẩn cho phái thêm lính vệ Tuyên phong 50 tên đi đến đồn Cu-đê, 100 tên đi đến ải Hải-vân, hiệp cùng với quân phái trước đóng giữ để thêm mạnh thanh thế. Sau vài ngày thuyền máy chạy bằng hơi nước ấy (tức cái thuyền của Lê Liêu đến trước) ra khơi theo hướng đông mà đi.

Mùa đông tháng 10, chuẩn định cho thợ mộc, thợ đóng thuyền mới, thợ xảm thuyền đều theo lệ thợ xẻ, 2 người chọn lấy 1, chia làm 3 ban. Vì có Nguyễn Sỹ Long (nguyên là tri huyện huyện Chân-lộc, được dẫn vào ra mắt tâu bày) nói là bọn thợ ấy phải chịu nặng riêng vậy.

Bọn thổ phỉ nước Thanh vây thành phủ Khai-hóa, tỉnh thần Tuyên-quang sai đi do thám rồi đem việc tâu lên. Vua cho rằng: hạt tỉnh ấy liền giáp với cõi đất nước Thanh, chính nên nghiêm cẩn phòng bị. Sai quan tỉnh ấy sức khắp các phủ huyện và thổ hào, thổ dõng chiêu theo địa hạt phòng giữ, cho yên bờ cõi.

Dụ cho các nha phải kính giữ điều lệ, đại lược nói rằng: cai trị nước không thể không có pháp luật, thi hành

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

hoặc chỉ có hai ba huyện tỉnh thiệt hại nặng, mà nói pháp luật cốt phải được người. Từ trước đến nay, điều lệ tuy chưa chắc đã là hay cả, nhưng nếu người có chức trách biết giữ phép mà làm, thì cái tệ của quan lại, cũng có thể ngăn được chút ít, nếu bỏ pháp luật, theo ý riêng, yêu ghét không thường, thì sự đút lót rối bời, người hay dở lẫn lộn, ta dẫu có bụng muốn cho thịnh trị, cũng khó làm nên được. Từ nay về sau, các nhà làm việc, đều phải theo điều lệ tra đi xét lại. Nếu bỏ phép theo tình riêng, chuẩn do Nội các hoặc viện Đô sát nêu ra tham hặc trừng trị. Nếu các và viện không biết xét ra tham hặc, cũng cùng người bỏ phép cùng tội.

Dân tỉnh An-giang có người xin bỏ ruộng đất ra để chia cấp cho xã thôn. Chuẩn thưởng cho có thứ bậc khác nhau. (Là Phan Văn Sử, Nguyễn Văn Lâu, và Đặng Văn Trí)

Thu thóc thuế vụ chiêm vụ mùa và số tiền còn thiếu lại cho 5 xã thôn tỉnh Thái-nguyên vì nạn vỡ đê. Những dân bị chết dịch cũng cho theo số người chết nhiều ít mà triển hạn điền tục (nơi 2 năm, nơi 3 năm).

Tên đầu sỏ bọn giặc ở Sơn-tây là Đinh Công Mĩ bị giết chết đem thủ cấp nộp dưới cửa khuyết. Thưởng công cho người bắn được là Quách Đình Chinh làm suất đội (và thưởng cho 150 lạng bạc); Quách Đình Quyền làm đội trưởng (và 50 lang bạc) quan tỉnh được thưởng kỷ lục có thứ bậc khác nhau. Bọn lũ của giặc là lũ Đinh Công Cao, Bạch Công Trận, họ hàng của của giặc là Đinh Công Hổ, Đinh Công Bình phát đi sung quân ở nơi biên giới xa và gần.

Chuẩn định lệ các địa phương tâu việc tai biến bị tổn hại. Bộ Hộ tâu nói: gần đây các địa phương sở tâu về việc điền hòa bị thiên tai thiệt hại, hoặc chỉ có hai ba tổng bị thiệt hại nặng, mà nhất khái nói chung cả toàn huyện

https://tieulun.hopto.org

chung cả toàn tỉnh, không có phân biệt gì. Hoặc đã bắt đầu thu thuế, mới xin chiết nộp tiền, hay xin triển hoãn, thì trong đó đã bổ thu trước rồi chẳng khỏi làm no béo cho bọn tổng lý. Từ nay về sau xin: xã thôn nào bị tai hại khá nặng, thì quan tỉnh xét hỏi, hoặc nên cho triển hoãn, hay nên cho chiết nạp, thì trước khi mở trường thu thuế 15 ngày phải làm sớ đệ tâu, và sức cho các phủ huyện thông sức cho bọn lý dịch ở các xã thôn được dự vào tập tâu xin ấy, không được thu trước. Sau khi được chỉ rồi, phải kê khai lên bảng yết thị cho mọi người đều biết, để ngăn cái tệ gian dối. Vua theo lời tâu.

Đê sông ở Bắc-kỳ, trước vì vỡ lở, sau đã lấp đắp lại. Đến nay tâu nói dòng sông yên sóng. Vua dụ rằng: những đê công đê tư bị vỡ lở phải hết lòng bồi đắp, để phòng kỳ nước lên mùa hè sang năm. Nếu lại đắp đối trá để xảy ra tai hại tất trị tội nặng, không tha (chỉ thưởng cho người sang lộ thôi, còn thưởng đến công đắp đều đình cả).

Đồn biển Thuận-an có chiếc thuyền máy chạy bằng hơi nước của người Tây-dương đến ở ngoài khơi. Sai 4 viên suất đội Thủy sư đều đem quân lính khí giới đi thuyền đi nơi kiểm xét.

Bổ nhà Tôn học (học đường phủ Tôn nhân). (trước đây Ninh-thuận công là Miên Nghi xin đem con về phủ học tập; đến nay, vua hỏi Tuy-lý công là Miên Trinh rằng: những con cháu của các tước công ở nhà Tôn học tại sao ít có thành tài? Trinh thưa rằng: lũ ấy phần nhiều lười học. Vua nói: như thế thì cái nhà học ấy chỉ là đặt bão mà thôi: bèn sai bỏ đi).

Thưởng cho viện Thái-y. Vua cho rằng quản viện là Vũ Đức Nhu, ngự y là bọn Nguyễn Hạnh tiến dâng thứ thuốc quý lên cung Gia-thọ dùng, và thứ thuốc quý Ngài dùng, đều thấy có công hiệu cả. Xuống dụ thưởng cho

https://tieulun.hopto.org

kỷ lục và tiền vàng tiền bạc có thứ bậc khác nhau để tỏ ý hầu vui bao ơn, nêu người hay, khuyên người giỏi.

Thái bộc tự khanh là Hồ Đình Hy ngầm theo đạo Gia-tô, bị quan viện Đô sát nêu ra tham hặc. Chuẩn cho cách chức bắt xích lại giao xét. Sau án thành dâng lên. (tháng 4 năm thứ 10), rốt cuộc Hy phải tội theo tà giáo mưu phản quốc, xử chém ngay.

Đổi lại điều cấm về buôn bán gạo gian lận. Vua cho là: năm ngoái có nghị định: (người hạt khác đem gạo đến hạt Hải-dương bán đổi khép vào luật buôn gian xử tội. Dân các huyện Thủy-đường, Đông-triều đong gạo xét ra không có giấy tờ. Chiếu luật « vi chế »gia lên mức nặng trị tội) chưa là thỏa đáng. Chuẩn cho đổi định lại: hễ người nào ngầm đem gạo bán đổi cho thuyền người nước Thanh vẫn theo lệ buôn gian xử tội. Còn như người ở các hạt Bắc-ninh, Nam-định, Hưng-yên nếu có trái lệnh cấm đem gạo đến đổi bán, thì mới theo luật «vi chế» gia thêm bậc lên mà nghĩ xử.

Quan tỉnh Khánh-hòa đem việc dân trong hạt bị điêu háo tâu xin cứu giúp. Bộ Hộ cho rằng: dân tỉnh ấy ở địa núi khí độc, sát liền với giống hổ, tình hình rất là khổ sở. Những nhân đinh bỏ trốn hay chết, hết hạn chưa thể điền đủ, thì xin do quan tỉnh xét thực chia thành hạng lại cho triển hoãn nữa (hàng nào thiệt hại lắm cho hoãn 5 năm, thiệt hại vừa cho 3 năm) để đỡ sự cấp bách cho dân. Còn số đinh điền biên bậy vào sổ, xin cho tương hạng (1), trừ bỏ ngạch thuế. Nhưng e rằng quan khám đạc trước hoặc có không khắp, xin do quan tỉnh khám lại, làm danh sách tâu lên đợi chỉ, lượng cho cứu giúp. Còn số đồ vật mua theo thị giá,

---

(1) Tương hạng: đem sang hạng khác, không ở ngạch đinh chịu thuế.

https://tieulun.hopto.org

xin trừ những thứ không phải là sản xuất ra mà giá hơi cao, thì cứ tuân theo lệ trước thêm lên một hai thành hay ba, bốn, năm thành (nghị năm Thiệu-trị thứ 4). Nếu hoặc gia đến 6 thành trở lên, cũng tâu lên ngay đợi chỉ. Còn như làm việc gì thuê bắt dân phu đến 100 tên trở lên, xin tuân theo lệ năm Minh-mệnh trước (mỗi tên một ngày cấp cho tiền 40 đồng, gạo một uyển) mà thi hành. Vua chuẩn cho theo lời bộ bàn.

Tỉnh Khánh-hòa lại tâu nói: việc kén lính ở hạt ấy, xin chiếu theo lệ ở 6 tỉnh Nam-kỳ 5 đinh lấy 1 tên. Vua cho rằng: những lời xin ấy có phần biện bác làm rối loạn phép cũ. Nguyễn Quỳnh (bố chính), Lê Cán (án sát) đều phạt bổng 6 tháng để làm răn.

Hoãn thuế vụ chiêm cho dân tỉnh Ninh-bình vì nạn nước lụt (2 vụ chiêm vụ mùa năm sau thu nộp cả) và tha cho số tiền thóc về năm trước còn thiếu lại. Là lời xin của Khâm phái là Nguyễn Tác Trưng vậy. Quan tỉnh ấy bỏ không tâu, giao bộ chiếu luật nghiêm phạt.

Cho thự tổng đốc An—Tĩnh là Tôn Thất Cáp đổi bổ làm thự thượng thư bộ Hộ. Hữu tham tri bộ Hộ là Hoàng Thu thăng thự tổng đốc An—Tĩnh. Thu vào từ tạ trước thềm rồng. Vua dụ rằng tỉnh ấy đất xấu dân nghèo, tình hình có phần quẫn bách, tất phải hết lòng vì dân liệu cách cứu giúp, cốt sao cho dân bị đau khổ được chóng tỉnh lại, để đáp tấm lòng ủy nhiệm của ta. Nhân cho một bài thơ khuyến nên cố gắng.

Cho Nguyễn Công Nhàn (là tuyên phủ sứ ở An-giang) thăng thự chưởng vệ lĩnh đề đốc An-giang (Nguyên quyền đề đốc là Hồ Đức Tú về nhà để tang).

Tháng ấy, ngày rằm là ngày canh ngọ, có nguyệt thực. Khâm thiên giám không tâu trước. Vua cho là

LUẬN VĂN .COM.VN

https://tieulun.hopto.org

suy tính không tinh, đều phải giáng phạt có thứ bậc khác nhau.

Năm ấy, sổ xét án mùa thu, các hạng tù là 476 tên. Đem xử chém 32 tên; còn hoãn chém và được giảm, được tha, lưu giam lại có thứ bậc khác nhau (cho hoãn chém 92 tên, giam lại 44 tên, phát đi sung quân 103 tên, phát lưu (đi đày) 29 tên, xử đồ 12 tên, phát làm binh 1 tên; làm nô 1 tên, thu bạc chuộc phạt trượng rồi tha 2 tên, phạt trượng thích chữ vào trán rồi đuổi về 2 tên, vẫn giam lại đợi xét 158 tên).

Trước đây (hồi tháng 3), vua cho rằng binh lính có nhiều người trốn thiếu, không vui lòng đi lính như khi trước. Sắc cho bộ Binh xét kỹ về nguyên do đến nỗi có tệ ấy, theo từng khoản trù nghĩ tâu lên. Đến đây, bộ thần tâu nói về nguyên do lính trốn có 6 điều tệ (vì tại tổng lý ăn giấu cho người giàu bắt trẻ người nghèo là một điều tệ. Các viên tỉnh, phủ, huyện ít có người để bụng phòng ngừa xét đến, chỉ chắc bằng ở tổng lý giải đến điền thế, là 2 điều tệ. Những viên phái giải lấy tiền thả ra, hoặc cho cáo ốm ở lại, là 3 điều tệ. Những binh lính chơi bời, uống rượu đánh bạc, viên quản suất đã không ngăn cấm, suất đội, đội trưởng chứa để kiếm lời, là 4 điều tệ. Viên quản suất dung cho có kẻ nghỉ việc để lấy tiền, sai phái chẳng khỏi nhọc mệt, là 5 điều tệ. Những khi làm công việc, các vật cần dụng phải mua kịp giá đắt, bọn lại dịch lại theo đó gây thêm mối tệ, tuy có cấp cho giá tiền, nhưng thể chẳng được chẳng chia thu vào binh linh. Các người quản suất, bộ, tỷ, lại cho có kẻ nghỉ việc để lấy tiền, nhiều cách những nhiễu, là 6 điều tệ, phải nên nhắc rõ lại phép cũ, để cho biết răn sửa. Vua nói: chỉ dụ nhiều lần, bàn về điều cấm, thực đã nghiêm ngặt. Duy tại người làm ra tệ, cho nên luật pháp chỉ là giấy tờ hão;

https://tieulun.hopto.org

cũng bởi không có người xét hạch trích ra, cho nên đến thế. Nay đã nhắc lại rõ ràng, nếu lại noi theo lối cũ làm bậy, chuẩn cho bộ Binh, viện Đô sát dò hỏi được sự thực tâu lên tham hặc để trừng trị. Đến cuối năm đều đem số trốn thiếu là bao nhiêu làm thành danh sách, thiếu nhiều thì đem quan tỉnh phủ huyện thống, chưởng quản suất chiếu luật gia thêm bậc mà xử trị, để tỏ sự khuyến khích.

Bắc-kỳ nước lụt đã cạn, quan Khâm phái trước là Phan Tam Tỉnh, Nguyễn Tắc Trưng lại tuân đi hội tra việc án tranh ruộng trại Nam-điền.

Vua nghĩ đến tướng sĩ ở quân thứ Quảng-nam đương lúc rét buốt này, sai thị vệ đem cho áo rét có thứ bậc khác nhau (Trần Hoằng, Đào Trí, Nguyễn Duy đều thưởng cho mỗi người một chiếc áo nhiễu hoa không nổi cát màu lam sẫm tay hẹp; còn 8 người mỗi người 1 chiếc áo võ tì (1) và 17 người mỗi người một chiếc áo võ đoạn màu đỏ).

Cho viên Kinh lược đại sứ Nam-kỳ là Nguyễn Tri Phương áo mặc rét.

Định rõ lại lệ tìm bắt giặc trốn. (Nếu tên can phạm là người cùng làng với lý trưởng mà là kẻ can phạm rất quan yếu thì lý trưởng phải xử tội trảm giam hậu, cai, phó tổng đều xử tội phạt 100 trượng phát lưu; là chính yếu phạm thì lý trưởng phải tội phạt 100 trượng phát lưu, cai, phó tổng xử phạt 100 trượng đưa đi đồ; là thứ yếu phạm thì lý trưởng xử phạt 100 trượng đưa đi đồ; cai, phó tổng phạt 90 trượng, đồ 2 năm rưỡi; là tòng phạm thì lý trưởng xử đồ 2 năm rưỡi, cai, phó tổng phạt 80 trượng, đồ 2 năm. Xã nào có cai, phó tổng thì cai, phó tổng là tội đầu, lý trưởng thứ nhì). Và lệ xảy

(1) Võ tì: nửa lo nửa lông.

https://tieulun.hopto.org

ra việc cướp (bọn kẻ cướp tụ họp ở trong xã mà đi ăn cướp thì lý trưởng phải xử tội phạt 100 trượng đồ 3 năm; nếu tụ tập ở làng mình mà đi ăn cướp làng khác, hay làng khác không canh phòng để đến nỗi mất cướp, thì các lý trưởng các làng ấy đều xử phạt 100 trượng, đóng gông đem bêu 3 tháng, hết hạn ấy bắt bãi dịch; nếu có thông đồng với bọn cướp cùng là lấy của đút mà dung túng, thì theo luật xử đoán).

Định rõ lại lệ con các quan văn, võ được ấm thụ. (Các quan văn, võ người họ Tôn thất hàm chánh tứ phẩm trở lên, cùng là những quan văn không phải là họ Tôn thất, hàm tự tam phẩm trở lên, và quan võ trật bậc 5, bậc 6, cùng các công thần có tước nam đều cho theo lệ đều được 1 con khai ấm Những người nên được tập ấm bổ dùng chưa được bổ làm chức gì, mà dự đỗ khoa mục, cùng là người nguyên là tôn sinh, ấm sinh đỗ bạch khiết được bổ tâm quan không phải là tập ấm mà được bổ, thì cho được dự chuyển ấm thụ ấy cho người thứ, cũng chỉ được một người thôi. Phàm đã tập ấm được bổ, sau hoặc can án phải cách, hay nhân bệnh bỏ khuyết, trừ ra người nào có cha dự vào bậc thân huân và công lao rõ rệt, cùng là tiết liệt không thể bỏ mất được thì đến lúc ấy sẽ do quan có chức trách đem việc tâu xin thì không kể, còn đều không được viện dẫn tâu xin ấm bổ bậc kém cho người thứ).

Chuẩn cho thự thượng thư bộ Hộ là Tôn Thất Cấp kiêm sung Cơ mật viện đại thần; thự thượng thư bộ Hình là Trương Văn Uyển kiêm sung Sử quán phó tổng tài.

Mùa thu năm ấy, 10 phủ, tỉnh ruộng lúa được mùa (Thừa-thiên, Bắc-ninh, Sơn-tây, Hưng-yên, Tuyên-quang, Quảng-yên, Gia-định, Biên-hòa, Định-tường, Hà-tiên), còn các địa phương khác cũng có chỗ tai hại (như Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên,

https://tieulun.hopto.org

Ninh-bình, Nam-định, Lạng-sơn). Về tô thuế các địa phương ấy đều chiếu hạng tha, bớt có thứ bậc khác nhau. Những số thóc nên thu cũng có chỗ cho chiết nộp bằng tiền (Quảng-nam, Nam-định, Lạng-sơn). Lại Bắc-ninh tuy được mùa, mà trước đã bị nước lụt, cũng đều cho chiết nộp bằng tiền. Nghệ-an lại cho hoãn số thuế thiếu năm trước; xã nào dân điêu bao thiếu lính, cũng cho hoãn hạn điền tục 2, 3 năm hay 5 năm có thứ bậc khác nhau).

Tháng 11, định rõ lệ phát hạch bổ dụng cho các ấm tử con quan võ (*trừ ra* con các công thần tập ấm lệ được vào triều yết cùng anh danh giáo dưỡng theo lệ trước mà làm thì không kể, còn những con quan võ trong họ Tôn thất từ tam phẩm trở lên, nếu có xin ấm bổ, được lấy tuổi từ 20 mươi trở lên, nhưng phải do phủ thần phủ Tôn nhân sát hạch. Con các công thần tập ấm, nếu có tình nguyện ra quân suất quân, định lấy tuổi từ 30 trở lên, nhưng do bộ Binh sát hạch (chiếu như niên hạn ấm bổ con quan văn) người nào sức vóc mạnh khỏe nói năng diện mạo coi được, bắn súng điều sang và võ nghệ đều được tinh thục, thì mới được ấm bổ).

Kinh lược đại sứ Nam-kỳ là Nguyễn Tri Phương tâu nói: 2 tỉnh An, Hà đều là nơi biên giới, hiện nay công việc phải đi nhiều ngũ, lính thú coi giữ mùa đông, đã vâng chỉ đình bãi, xin tham chiếu lệ trước do 2 tỉnh Long, Tường lượng phái ra 300 binh mãn ban (mỗi tỉnh 150 người) đến ngày mồng 1 tháng này phải đến Hà-tiên để đóng giữ. Tỉnh An-giang liệu lượng gọi ra binh mãn ban của tỉnh ấy 200 hoặc 300 tên chia đi đóng giữ để đủ phòng bị. Và, những biền binh Tuyển phong, Pháo thủ của 6 tỉnh đều xin gọi họp lại chỉ lương, luyện tập, để đến mùa xuân sang năm theo lệ sát hạch xong, lại chiếu lệ chia ban. Vua cho rằng:

LUẬN SÁCH ĐẠI VIỆT

https://tieulun.hopto.org

hiện nay việc biên phòng cũng nên cẩn thận, nên y theo lời xin.

Lãnh tổng đốc Nam—Ngãi là Trần Tri tâu nói: dân trong hạt ấy khó kiếm được gạo ăn, xin lấy ra 20.000 hộc thóc kho lương cho dân vay, đợi đến vụ chiêm sang năm thu tiền nộp kho, và xin bắt thuyền đến các tỉnh vận tải tiền thóc, cùng là lượng chi gạo kho ở Kinh giao cho tỉnh ấy chứa dùng. Vua đều y cho cả.

Dù cho các quan có chức trách nên để dặt để nuôi sức quân đại lược nói rằng: làm chính trị cốt ở chỗ có đủ quân, mà nuôi quân cần ở chỗ tiết sức quân. Trong ngoài hoàng thành, sửa sang các sở, từ trước đến nay phàm những việc phải dùng đến sức người đều lấy quân lính ra làm. Khiến cho quân lính trong 6 quân, cái ngày ném đá chạy nhảy (1) thì ít mà cái ngày bỏ giáo vác cuốc thì nhiều. Cái ý của triều đình nuôi quân lúc ban đầu có phải thế đâu? Năm trước viên đại thần là Phan Thanh Giản tâu lên 1 lá sớ và bài đối sách của tiến sĩ mới là Nguy Khắc Dần đều xin thuê dân công, nuôi sức quân há chẳng phải là đã có thấy việc ấy ư? Chuẩn cho từ sau mọi công sở, trừ ra sở nào cần phải sai quân lính thì không kể còn những việc làm tầm thường chuẩn cho đều phải thuê dân hoặc người nhà nghề để làm. Lại nếu sở nào có việc bất đắc dĩ mà phải phái đến lính, thì tất phải việc ấy đã xong rồi, sau mới được sai làm việc khác, để cho người làm việc đã sai ấy được hết sức, mà không có cái tệ hư ứng cho xong việc. Nhưng chuẩn cho phái thuộc viên ở bộ, tỷ, phủ ra coi làm, bộ Công lập thành trình hạn rõ ràng, tính việc mà liệu lượng nhân công, nếu làm dối trá cùng quá hạn không xong, thì cứ

(1) Ý nói luyện tập.

https://tieulun.hopto.org

những người coi làm mà trị tội, và cứ những người nhận làm chia phần nhau mà bồi thường. Bộ ấy chức giữ về công việc sửa làm, nên hết lòng trù nghĩ như thế nào, châm chước làm thành điều khoản đáng tâu đợi chỉ chuẩn định, để tiện noi theo.

Sai làm 2 hành cung Lợi-nông và Thuận-trực.

Bộ Hộ tâu nói: kho tỉnh Hà-nội hiện chứa tiền thóc (số tiền thóc nên thu về năm nay và số còn thiếu về năm trước, vì bị nước lụt đã được tha hết. Hiện còn tiền 48.600 quan, thóc 69.500 hộc và phương), chiếu với số chi tiêu hàng năm (tiền 407.000 quan, thóc 116.000 hộc) thì không đủ, xin trích lấy số gạo hiện còn thừa của kho riêng Bắc-ninh ở huyện Văn-giang là hơn 30.700 phương, do tỉnh ấy nhận đem về để dùng (trừ ra số 30.000 phương gạo xay để phòng chở đi thì không kể). Còn như tiền thì cục Thông bảo hiện còn chứa tiền kẽm đến hơn 110.000 quan, sang năm tỉnh ấy nếu có thiếu dùng, do tỉnh ấy tùy tiện tâu xin.

Vua chuẩn y cho thi hành. Nhưng phê bảo rằng: Hà-nội là một tỉnh to nhất trong xứ Bắc-kỳ, mà kho chứa thiếu thốn đến thế, há chẳng đáng lo ư? Quan tỉnh ấy không được công trạng gì, nên sao lục ý phê này tư quở, đợi sau sẽ trừng phạt. Bộ cũng phải để tâm trù nghĩ cho được đủ dùng.

Định rõ lại lệ các quan viên văn võ bị bệnh về hưu (bị ốm trầm trọng nên bắt về hưu, chuẩn cho chiếu lệ sát hạch (năm Tự-đức thứ 7) được giữ nguyên hàm về quê, miễn cho không phải giáng cấp).

Cho tuần phủ Hưng-yên là Vũ Trọng Bình đổi bổ đi tuần phủ Bắc-ninh hộ lý tổng đốc Ninh—Thái (nguyên tổng đốc là Nguyễn Quốc Hoan ốm xin về quê, lại gặp việc để tang cha); chưởng vệ quyền chưởng doanh Tiên phong là Nguyễn Trọng Thao lãnh tuần phủ

https://tieulun.hopto.org

Hưng-yên; thự thống chế lãnh tuần phủ Quảng-ngãi là Chu Phúc Minh (xin phép về để tang đã hết hạn) đổi bổ làm thự Hữu dực doanh Vũ lâm; thống chế quyền chưởng Hữu dực doanh Vũ lâm là Đào Trí đổi làm quyền chưởng doanh Tiền phong, nhưng đợi trù tính công việc Trấn-dương xong sẽ về cung chức.

Tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên, là Nguyễn Bá Nghi theo chỉ dụ đem tinh binh hạt ấy nhiều lần diệu nào, chết dịch và bị lụt, nghĩ xin cứu giúp. Vua chuẩn cho bao nhiêu số tiền thóc của người dân kinh còn thiếu lại từ năm ngoái trở về trước, đều tha cho 4 phần 10, còn 6 phần cho hoãn đến vụ thu thuế hạ, đông sang năm; những dân thổ còn thiếu không bao nhiêu, cho miễn hết. Số linh các huyện còn thiếu cho hoãn bắt đầu 1, 2, 3 năm có thứ bậc khác nhau.

Quan về quân thự Trấn-dương là Trần Hoàng tâu nói: có 2 cái thuyền của Tây-dương, 1 chiếc đậu ở giữa vũng (thuyền nhiều dây lèo) 1 chiếc bất thời đi lại (thuyền máy chạy hơi nước từ tháng 9 đến nay đi lại mấy lần) cho hỏi thì nói là thăm hỏi chánh phó sứ, chẳng biết họ làm trò trống gì. Vua bảo rằng: họ phần nhiều dối trá chớ nên vội tin. Sai phải phòng bị nghiêm cẩn hơn lên.

Phủ Thái-bình và đạo Binh bị Tả-giang nước Thanh trát tư cho tỉnh Lạng—Bằng tra bắt bọn giặc trốn ẩn nấp. Tuần phủ là Phan Khắc Thận đem việc tâu lên. Vua dụ quan bộ Binh rằng: giặc trốn của nước Thanh trốn ẩn ở Lạng—Bằng, chưa biết có hay không, nhưng nước Thanh thường thường đưa giấy hỏi, chắc cũng không phải là không có. Chuẩn tư sức cho 2 tỉnh (Lạng và Bằng) phải xét hỏi cho nghiêm nhặt, các hộ phố, các đầu mục ở bảo cũng không được dung túng lưu chứa. Ai trái thế cùng là sơ suất thì đem

https://tieulun.hopto.org

Đoàn luyện và đầu mục ở bảo hộ phố gia lên mức nặng trị tội.

Thị lang bộ Hộ là Đỗ Quang tâu nói: lệ trước, các quan trên ở Kinh và ngoài các tỉnh sát hạch các thuộc viên văn võ chia từng hạng (ưu, bình, thứ, liệt) làm danh sách đệ lên thực là phiền bận, mà lấy đã nhiều, sao khỏi không lạm. Huống chi năm nào cũng sát hạch, người nào cũng đánh giá, thì mỗi năm có lệ thưởng cất cử lên, thì người nào cũng có lòng cầu cạnh, rồi sau chê khen ở tự chỗ yêu ghét, được thăng hay không được, nhìn vào sự khéo hay vụng chiều chuộng, cái tệ ấy e có khi không thể nói xiết được. Nay xin: người nào thực có thực trạng giỏi giang thì làm danh sách khen ngợi xin cất nhắc lên, người nào thực có vết xấu tâu xin bắt về hưu. Còn những người bình thường và [illegible] thì cứ theo tư cách mà thi hành. Về lệ giới đến tháng trọng xuân sát hạch chia hạng xin chỉ đình bỏ. Việc giao xuống đình thần xét và phúc tâu lên. Sau chuẩn cho về lệ tháng trọng xuân sát hạch vẫn nguyên như cũ, duy việc làm danh sách chia hạng thì đình chỉ. Những người dự vào xét cử, quý hồ xét cho tinh, không quý cử nhiều. Nếu không có người nào thì bỏ thiếu, không cử lạm.

Vua cho rằng: chức Khởi cư chú ở viện Tập-hiền hiện thiếu nhiều người, sai đình thần chọn cử ngay. Nếu được người vốn có tiếng văn học thì càng tốt hoặc những tiến sĩ, phó bảng xuất thân mà tuổi còn trẻ, kiến văn chưa được rộng, thì bổ vào kho chứa sách, khiến cho nhân khi rỗi việc giở xem, cũng đủ tiến ích, chẳng đến nỗi không làm nổi chức vụ; hoặc trong đình thần vốn biết người nào văn học sâu rộng, không kể đã ra làm quan hay chưa, cũng cho một mình đứng cử. Sau có khuyết cũng theo ý ấy mà chọn cử.

https://tieulun.hopto.org

Vua cho rằng: trước đây (ngày tháng 8) có việc ở Đà-nẵng, bọn Tôn Thất Dũng, Phạm Truật đã chuẩn cách chức cho đi hiệu lực. Còn những người khác, đã lâu chưa thi hành trừng phạt về tội trái luật quân. Sắc xuống cho thương biện quân thứ Trấn dương là Trần Hoàng xét bọn quản vệ, suất đội, đội trưởng khi ấy canh giữ các pháo đài, đồn bảo, người nào nhút nhát rút lui, bỏ chức vụ giữ mình sống; người nào liều chết tiến lên trước, bị địch bắn chết; đều xét rõ tâu lên để thi hành. Còn như lãnh tổng đốc Nam — Ngãi là Trần Tri mình giữ trách nhiệm coi một địa phương, ngày thường đã không biết phòng bị trước; khi nghe tin báo lại không thân đến điều khiển ngay, chuẩn giáng bổ làm phó vệ úy. Bố chính sứ là Nguyễn Huy Lịch chỉ xu tay ngồi nhìn, giáng bổ làm Viên ngoại lang. Rồi cho Trần Hoàng lấy chức chưởng vệ thay lãnh tổng đốc Nam—Ngãi.

Kinh lược sứ Nam-kỳ là Nguyễn Tri Phương, Phạm Thế Hiển tâu nói: các bờ cõi mạn biển ở 6 tỉnh Nam-kỳ thì cửa Cần-giờ đã sâu lại rộng, thuyền lớn đi lại dễ dàng, rất là quan yếu; cửa biển tiểu ở Định-tường là quan yếu thứ nhì, xin ở quãng dưới bảo Tam-kỳ cho sông hẹp, bờ bên tả thuộc thôn Lương-thiện tỉnh Biên-hòa, bờ bên hữu thuộc thôn Bình-khánh (ở dưới thôn Lương-thiện) tỉnh Gia-định chia đặt 2 đồn bảo bên tả bên hữu, để cùng nương tựa nhau. Còn cửa biển tiểu thì chỗ nên đặt đồn bảo xin do lãnh tổng đốc Long—Tường đi khám rồi tư lại để hội đồng bàn làm. Vua theo lời xin.

Quan tỉnh Quảng-ngãi tâu nói: lúa chiêm tỉnh ấy đã mất mùa, nay lúa mùa lại bị tổn hại, giá gạo hiện nay cao lên (mỗi phương giá 3 quan 3 tiền, hơn tháng trước

https://tieulun.hopto.org

6 tiền). Xin trích ra 4.000 hộc thóc kho lương bán cho dân vay, đến vụ chiêm sang năm thu nộp. Vua y cho.

Tháng 12, lại đặt chức tri huyện huyện Yên-hóa tỉnh Ninh-bình (huyện ấy về năm Tự-đức thứ 5 đã rút bớt, do phủ Thiên-quan kiêm lý. Nay quan tỉnh tâu xin, nên lại đặt). Bỏ huyện Lạc-yên đổi lấy chỗ huyện lỵ trước làm bảo.

Vua cho là nguyên thự Đô thống Tả quân lãnh tổng đốc Nam—Ngãi là Trần Tri, và quyền chưởng doanh Long vũ là Trần Hoằng đã bị giáng bổ, đổi bổ chỗ khác, bèn chuẩn cho thự thống chế hữu quân là Hoàng Chiến kiêm chưởng Tả quân; tuần phủ Thanh-hóa hộ lý tổng đốc bị cách lưu là Tôn Thất Hàn lấy chức chưởng vệ nhưng vẫn còn cách lưu, đổi làm quyền chưởng doanh Long vũ; tuần phủ Ninh-bình là Tôn Thất Tĩnh đổi bổ làm hộ lý tổng đốc Thanh-hóa; phủ doãn là Nguyễn Văn Phong thăng thự tuần phủ Ninh-bình.

Chuẩn cho tỉnh Quảng-bình phát thóc gạo kho ra bán hạ giá cho dân 4 huyện (là huyện Phong-lộc, Phong-đăng, Bố-trạch, Lệ-thủy, dân còn chưa đầy đủ gạo ăn).

Nguyên cai lại Khánh-hòa can án xử tội giảo giam hậu là Trần Văn Tín (đi thu thuế, thiếu mất tiền hơn 1.750 quan, thóc 74 hộc, bị quan tỉnh tra xét nghĩ xử tội giảo giam hậu) nhờ người làm đơn kiện ngày tháng 8 năm ngoái làm đơn kiện nói chủ thủ là Nguyễn Đình Quảng, Đỗ Quảng thông đồng nhau lấy trộm tiền thóc của kho, mà nguyên bố chính là Lê Thiện Trị, án sát là Ngô Khắc Kiệm dung tình ăn lễ dung tha, lại nghe lũ ấy khai vu cho y, đến nỗi nghĩ xử y đến tội xử tử). Bộ Hình cho rằng Tín đã đền đủ, xử giảm 2 bậc. Vua bảo rằng: Trần Văn Tín làm thiếu hụt, tính tang có đến trên 100 lạng bạc, tuy đã bồi đủ, nhưng cái tội vu cáo không thể

https://tieulun.hopto.org

tha được (Tin nhiều lần tiêu mất tiền thóc, việc phát ra lại dám mượn người kiện vu cho Đỗ Quảng thuê người gánh thóc kho ra, để tiện bày tỏ lời cung), tạm giảm cho 1 bậc phạt trượng phát lưu, đề răn kẻ hoạt lại. Nguyễn Đình Quảng nguyên là chủ thủ 2 lần lấy trộm của kho, tính tang có đến hơn 80 lạng bạc, tuy đã bồi đủ, nhưng mà có bụng cố phạm, chuẩn cho theo án trước thi hành (xử chém chuẩn làm đồ 5 năm). Nguyên bố chính (hiện thăng thự tuần phủ Thuận—Khánh) là Lê Thiên Trị, án sát Ngô Khắc Kiệm (che chở cho Nguyễn Đình Quảng, riêng bí mật cho đền, sức cho tha ra; lại bỏ bớt lời cung của Trần Văn Tín, đều là cố ý tha tội cho người) cũng lấy tội « bất công bất pháp » xử tội (xử bản chuẩn làm tội đồ 4 năm).

Ngự sử là Đặng Toán (nguyên là Kim Toản) tâu đem tình hình chứng động sông ở Bắc-kỳ bị ứng tắc, nghĩ xin khơi thông. Vua xem kỳ tờ tâu nói rằng: những lời bày tỏ của viên ấy cũng là lường tất. Chuẩn giao đình thần xét kỹ phiến tâu. Rồi lại xuống dụ rằng: các tỉnh Bắc-kỳ nhiều lần bị nước sông làm hại, ta một lòng thương dân, chưa từng ngủ yên, tìm lấy cái cách để trị cho khỏi, chỉ có khơi thông ở mạn dưới, đó là cốt yếu. Quan khoa đạo là Đặng Toán nói là khơi cửa biển, cấm đắp chắn ngang dòng, chẳng phải là không có kiến thức. Chuẩn giao cho những tỉnh có sông đều phải thân hành đi khám, phàm những chỗ cửa sông chảy ra biển, tất hẳn phải đào khơi; chỗ nào nên làm trước, chỗ nào nên đào sâu, đoạn nào nên thôi, phải hết lòng bàn tính, làm bản tâu lên đợi chỉ xét định.

Gia ơn chuẩn cho những quan viên vì tội công phải cách chức về dân chịu sai dịch được khai phục tên trong sổ xuất thân là 25 người, và trong án tuy là tội tư nhưng

https://tieulun.hopto.org

không phải là tội tham tang, cũng chuẩn cho khai phục là 4 người (1 phó bảng, 7 cử nhân, 10 giám sinh, 1 ấm sinh, 9 tú tài, 1 viên tử).

Thủ hộ sứ là Tôn Thất Tuệ làm sớ đem 4 vệ linh Thủ hộ lệ được chi tiền gạo lương tháng không đều nhau (nguyên lệ, người quê ở Thừa-thiên cùng những người nguyên ở tỉnh Quảng-nam là nơi cận tiện đều cấp cho mỗi người 1 phương gạo ; những người ở huyện Tống-sơn cùng người chiêu mộ gạo cũng cấp như thế, lại cho thêm 5 tiền) tâu xin cấp đều nhau. Vua cho rằng : quê nhà tuy có xa gần không giống nhau, nhưng ở ban làm việc thì giống nhau, chuẩn cho cấp đều mỗi người tiền 5 tiền, gạo một phương.

Xã Văn-sá và cùng thôn Tàn-niên đóng đều là làng ngoại của nhà vua, nguyên trước cho miễn thuế đến đã đủ niên hạn, chuẩn lại gia ơn cho đều được miễn 10 năm nữa. Thôn Linh-chiểu tây trước đã chuẩn cho tục miễn thuế 5 năm, mới được 2 năm, còn 3 năm nữa, đến nay chuẩn cho miễn thêm 7 năm nữa, cho đủ số tục miễn thêm 10 năm, cũng giống như các xã Văn-sá, Tàn-niên.

Định rõ lệ ai hút thuốc phiện phải tịch biên gia sản. Vua cho rằng : ngày gần đây án xử có phần sàn si không đều, nhưng chuẩn định : người nào hút vụng bị người bắt được, không kể là có đổi bỏ được hay không, đều tịch biên gia sản, không trả lại nữa ; nếu tự thú ra đã qua xét nghiệm là chữa bỏ được rồi, thì gia sản được trả lại, quân dân cũng thế.

Nêu thưởng cho người dân thọ 100 tuổi thuộc tỉnh Quảng-nam (là Nguyễn Văn Tòng (lậu ngoài sổ đinh) con tên ấy hiện ở sổ chực tuyển linh, chuẩn cho theo lệ dân trong sổ, chiết đi một nửa mà cấp thưởng).

https://tieulun.hopto.org

Định lại chương trình thi hội (kỳ đệ nhất như lệ thi hương, chỉ có bài kinh nghĩa dùng một bài chuyên kinh (1), 1 bài kiêm kinh (2) và một bài truyện, cộng 3 bài là đủ lệ, người nào làm kiêm trị (cả 5 bài kinh và 2 bài truyện) thì cũng cho (kỳ thứ 4 cũng thế) nhưng miễn viết chính văn và chuyện chú ; kỳ đệ nhị (nguyên trước thi văn sách), đổi dùng chiếu, biểu (đều 300 chữ trở ra) 1 bài luận (600 chữ trở ra) ; kỳ đệ tam (nguyên trước thi chiếu, biểu, luận) đổi dùng thơ (ngũ ngôn bài luật 8 vần) phú (8 vần) mỗi thứ 1 bài ; kỳ đệ tứ (nguyên trước thi thơ phú) đổi làm sách vấn, 5 đạo hỏi về kinh, 2 đạo hỏi về truyện, 3 đạo hỏi về sử và 2 đạo hỏi về thời sự, tất cả là 12 đạo, nhưng làm văn chỉ có 3 đạo kinh, 1 đạo truyện, 2 đạo sử và 2 đạo thời sự, cộng 8 đạo là đủ lệ).

Bình thân tâu nói : khi quốc triều buổi đầu mới lập ra hiến-đài (3) nguyên muốn cho thêm rộng ngạch viên chức cho nên không cứ là chánh, phó bảng và cử nhân, giám sinh, tôn sinh, ấm sinh ra làm, người nào đã làm qua chức phủ, huyện thì đều được sung bổ. Hiện nay, số viên chức đã giảm bớt đi, thì những người chọn sung chức ấy, nên chọn lọc rất kỹ. Khi có khuyết chức, ngự sử, xin do đình thần đem các tri phủ, đồng tri ở các tỉnh tại chức lâu năm và những thị độc, thị giảng, thừa chỉ trước tác ở viện Hàn-lâm ở Kinh, cùng là viên ngoại, chủ sự ở các nha trong 6 bộ, người nào do khoa mục xuất thân, có tiếng là cai trị dân giỏi mà không phải là con hay em của viên quan nào hiện làm tứ phẩm

---

(1) Chuyên kinh : chuyên nghiên cứu về kinh gì trong 5 kinh khi đi thi đã khai rõ.

(2) Kiêm kinh : kinh làm thêm.

(3) Hiến đài : tức là ngự sử đài.

https://tieulun.hopto.org

ấn quan trở lên ở Kinh hay ở ngoài, mới được chọn cử. Vua y cho.

Mới đặt nhà dạy học thuốc của viện Thái-y và định điều lệ về khoa học. (Một khoản. Trường học đặt ở ngoài hoàng thành đặt 2 viên tư giáo, giảng dạy về các sách nội khoa và ngoại khoa cứ 4 tháng quý thi khảo hạch. Nội khoa thi hỏi về Nội kinh (1) 1 điều phép bắt mạch. Chữa bệnh 3 điều; ngoại khoa thi hỏi 3 điều về phép chữa bệnh. Ai bỏ thiếu phải phạt. Một khoản. Chọn cử thuộc viên, thi xét những nhân viên làm việc đã đủ 4 năm khảo xét công trạng được dự có ưu bình, cùng là bắt mạch chữa bệnh, điều hộ thường thấy hiệu nghiệm, thì tâu xin cho bổ. Một khoản. Cứ 2 năm phải 3 nha hội đồng khảo khóa 1 lần. Nội khoa hỏi 1 điều về Nội kinh, 1 điều về phép bắt mạch, 4 điều về phép chữa bệnh; ngoại khoa thì hỏi 6 điều về phép chữa thuốc. Xi thông được 5, 6 điều là hạng ưu, 3, 4 điều là bình, 1, 2 điều là thứ, không thông điều nào là liệt. Hạng ưu thưởng 4 tháng lương, hạng bình thưởng 2 tháng lương. Khảo khóa 2 thứ, đủ 4 năm chiếu lệ cho thăng hoặc giáng).

Ban nhân (2) là bọn thị Sỹ. 5 can phạm vì lấy trộm vàng của kho trong Nội, đều xử án chuẩn cho đem chém ngay. Suất đội là Phan Viết Nhân, đội trưởng là Phan Văn Tài thông nhau với kẻ gian tiêu hủy tang vật đi, đều xử tội trảm giam hậu.

Định lại lệ thuế quế về 2 nguyên Chiên-đàn, Thu-bồn thuộc Quảng-nam, và lệ đánh thuế thuyền của người nước Thanh đến mua đổi. Trước đây người Minh-hương là Chu Trung Lập tố bày thuế quế có nhiều người ẩn

---

(1) Nội kinh: tên sách thuốc.

(2) Ban nhân: chưa rõ là người gì, nhưng có lẽ là người nô tỳ hầu trong cung.

https://tieulun.hopto.org

lậu, đã xét không ra manh mối gì. Đến đây chuẩn cho tăng thuế (Lệ trước, nguyên Chiên-đàn mỗi năm nộp 3 cân quế, nay tăng làm 10 cân; nguyên Thu-bồn trước nộp mỗi năm 1 cân 8 lạng quế, nay tăng làm 5 cân). Và định lại thuế mua bán quế (cân nặng 1 cân, giá tiền 2 quan, 100 cân giá tiền 200 quan, 10.000 cân giá tiền 20.000 quan, mỗi 100 quan chiếu lệ đánh thuế 5 tiền) cho tiện tuân theo.

Lại, Binh 2 bộ đăng sổ danh sách các quan viên đủ hạn xét công trong Kinh và ngoài các tỉnh, vua cho rằng: việc cân nhắc công quả, tất phải rõ ràng cẩn thận. Chuẩn giao cho viện Đô sát hội cùng Nội các xét lại cho được thỏa đáng làm bản tâu lại. Khoản nào chưa đúng, cho trích ra, và sắc từ sau theo thế mà làm.

Chuẩn cho các xã thôn ở ven biển bị sut lở thuộc 2 phủ, huyện Hậu-thuận, Da-hòe, tỉnh Bình-thuận, được hoãn bắt sổ binh còn thiếu có thứ bậc khác nhau. (Làng quẫn bách lắm thì hoãn 3 năm, làng quẫn bách vừa 2 năm).

Cho Nguyễn Hữu Cơ (bố chính sứ Quảng-bình) thăng thự tuần phủ Thuận—Khánh, kiêm lãnh chức bố chính sứ (nguyên tuần phủ là Lê Thiện Trị bị lỗi).

Hà-nội tâu: việc đắp đê mới khác và đắp phụ đê cũ, xin thuê dân lấy tiền công thay cho phát chẩn (mỗi công gạo 1 bát, tiền 30 đồng), cùng là đê điều ở các phủ, huyện gián hoặc có chỗ nào gần sát bờ sông, hay bờ sông lở hoắm vào thân đê, xin phái biền binh đặt làm mỏ kè 4 nơi, để chống nước sông xói vào đê. Vua đều y cho làm.

Kinh lược sứ Nam-kỳ là Nguyễn Tri Phương cho là đã tuân duyệt những lời của Vương Sĩ Kiệt và Nguyễn Ích Khiêm (đã chép ở trên) đã nói đều không làm được, bèn kể bày các việc nên cứu chữa về việc đồn điền (một khoản xin làm sổ địa bạ xin lại gia hạn cho 3 năm

https://tieulun.hopto.org

nữa. Một khoản xin giúp đỡ cho 2 cơ tam và tứ linh Hướng-thiện đóng ở sông Vĩnh-tế tỉnh An-giang mỗi tên mỗi tháng gạo 1 phương, 3 năm thì thôi không cấp nữa. Vua bảo rằng làm việc to không kể đến phí nhỏ. Đều chuẩn y lời xin, cho khỏi đến ngăn trở.

Đạo Hà-tĩnh có bệnh dịch. Sai làm lễ cúng tiến và chữa thuốc; những người bị chết đều cho tiền tuất.

Tổng đốc Định—Biên là Phạm Thế Hiển phúc tâu nói: Việc ngăn cấm buôn lậu, nguyên trước lục sức hạn định trong 1 năm thuyền buôn của người nước Thanh chỉ cho đến cảng có 12 chiếc, thì người lái buôn không đến, thuế nhập cảng giảm bớt, người lãnh mua trước không có chỗ mua nộp hàng hóa cũng không kén chọn vào đâu được, xin cứ thuyền hiện đậu ở bến hạn cho 12 chiếc, trong 1 năm là bao nhiêu chiếc, cứ đến cuối năm đăng vào sổ. Vua y cho.

Chuẩn cho lính Quảng-ngãi đến mùa xuân sang năm lưu lại tất cả các lính đã gọi về họp chỉ cho lương ăn 1 tháng, sai sửa đắp đồn bảo.

Phát chẩn cho các làng bị cháy ở các hạt Bình-định, Hà-nội và Bắc-ninh, (Ở Bình-định 3 thôn là Tân-minh, Tân-lợi và Tân-định; ở Hà-nội 4 thôn là An-nội, Đông-thành, Dũng-thọ và An-trung thượng; ở Bắc-ninh 2 xã là Phúc-lộc, Đan-hội).

Người lái buôn vẫn mua bán xưa nay ở Hà-nội có người xin lại lãnh tiền công làm vốn, về Quảng-đông mua các hàng, chiếu trừ vào số tiền thiếu trước. (Hiệu Dụ-lợi thiếu 9,500 quan; hiệu Quan-ngọc-ký thiếu hơn 20,700 quan). Sai nghiêm ngặt đòi lại, giao cho tên khác nhận lãnh để đi mua.

Khai đường sông ở Thanh-hóa (từ xã Nam-ngạn đến xã Thiên-linh hơn 60 trượng bị bồi lấp, chuẩn cho đến tháng 2 sang năm thuê dân đào).

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Sai quan tỉnh Lạng-sơn đem quân phòng giữ biên giới. (vì phủ Thái-bình nước Thanh tự báo có lũ Lâm Cửu Đại, Bình Sơn Lôi hơn 10 tên là đầu sỏ bọn giặc đem bọn lũ trốn đến quấy nhiễu biên giới).

Tỉnh Nghệ-an ít mưa, gạo đắt, khó kiếm gạo ăn. Chuẩn cho đến mùa xuân sang năm phát ra 50,000 hộc thóc kho bán hạ giá cho dân. Lại chuẩn cho quan tỉnh ấy cấp giấy cho những thuyền buôn trong hạt đi mua gạo ở các tỉnh Bắc-kỳ chở về bán cho dân để cho gạo được lưu thông.

Nguyên thự tổng đốc Ninh—Thái là NguyễnQuốc Hoan chết. Chuẩn cho được thực thụ (theo hàm cho tiền tuất). Lại cho thêm 300 quan tiền và gấm, vải lụa màu.

Chuẩn định điều lệ khoa học của Khâm thiên giám. (Một khoản về phép suy tính, do các viên giám chánh, giám phó và ngũ quan chánh giảng dạy, trừ ra những người ở giám sau khi làm việc xong mới học tập thì không kể, ngoài ra có người nào xin tình nguyện học tập, thì mỗi tháng cấp cho tiền 1 quan, gạo 1 phương. Về phép dạy: năm đầu dạy phương pháp suy tính lịch Hiệp-kỷ; năm thứ nhì dạy phương pháp lịch Thất-chính(1); năm sau dạy phương pháp suy tính nhật thực, nguyệt thực và ngày nên làm việc gì, ngày nên kiêng việc gì, nên bỏ nên thêm. Dạy được 1 người thành tài, thì thưởng cho kỷ lục 2 thứ và 3 lạng bạc; được 2 người thành tài thưởng cho gấp đôi; không được người nào phạt 6 tháng lương. Một khoản: học thiên văn, phép dạy cũng định làm 3 năm. Năm đầu dạy về hình thể 28 vì sao và những sao đi theo; năm thứ nhì dạy về khu vực của 3 sao Tử-vi, Thiên-thị,

---

(1) Thất chính: tức là mặt trời, mặt trăng và 5 sao kim, mộc, thủy, hỏa, thổ.

https://tieulun.hopto.org

Thái-vi; năm sau lấy chỗ đóng của 5 sao, cùng là hình thể của các sao mà bản đồ của Trung và Tây hợp lại vẽ ra và những phần đất thuộc về 28 ngôi sao trên trời cốt được thuộc lâu. Trong 3 năm dạy được 1 người thành tài thi chiếu theo khoản trên đây mà thưởng cấp cho; được 2 người cũng chiếu lệ bội thưởng; không được người nào cũng phạt như khoản nói trên. Một khoản: cấp thêm sách vở. Một khoản: làm thêm dãy nhà dài để làm nhà in, lấy nhà sảnh đường của giám ấy làm chỗ học tập).

Chuẩn định lệ đi tuần tiễu đường biển và lệ thưởng phạt. (Một khoản: những thuyền kinh phái, thuyền tỉnh phái, và thuyền của đồn cửa biển đi tuần phải liên lạc thay đổi nhau đi trên mặt biển không chỗ nào bỏ thiếu... Nếu gặp thuyền giặc phải lập tức tiến đến đánh bắt, hoặc bắn 3 phát đại bác, hoặc đốt 5 phát pháo thăng-thiên, thuyền đi tuần xa gần nghe, trông thấy đến ngay đánh giúp. Hoặc thuyền giặc chở chạy lúc sóng gió to, thì dùng thuyền kiểu mới; lúc yên lặng sóng gió thì dùng thuyền ô thuyền lê mà đuổi đánh, đều là đắc lực. Một khoản: hàng năm đi tuần ngoài khơi, các quản vệ, quản cơ, cho đến suất đội, đội trưởng pháo thủ đều phải chọn lấy những người giỏi giang quen thạo sung làm. Về phần đồn biển nào có giặc phát ra, mà bộ biển lại ở chỗ khác, vây bắt không kịp thì vẫn lấy tấn thủ là tội đầu. Nếu trong khi giặc phát ra, bộ biển hiện ở đồn ấy mà không hay hết sức đánh bắt được thì bộ biển là tội đầu, lấy tội của viên tấn thủ mà bắt tội, tấn thủ thì theo thứ tự mà giảm dần xuống. Một khoản: người giữ việc bắt giặc nếu thực có công trạng bắt chém được giặc cùng là 3 lần đi tuần biển giữ được yên lặng, thì quản cơ, quản vệ và cai đội, suất đội, nếu người nào đã thực thu rồi thì hoặc thưởng hậu hoặc

https://tieulun.hopto.org

thăng trật ; còn những người hàm thự, đã qua đủ định là 2 năm, cũng là người phải đình lưu, hay thí sai thì 3 năm. Nay không kể đã đủ niên hạn hay chưa, phàm người nào đủ 3 lần giữ được yên lặng, lại không can tội gì nặng về tội tư đều cho bổ thu ngay) Vua dụ rằng : nghị tuy như thế, nhưng mà được người là hơn hết. Quan địa phương gia sức thừa hành ấy là được.

Có 3 chiếc thuyền giặc biển đuổi theo thuyền buôn ở ngoài khơi thuộc vùng La-hãn và Vỵ-nê (thuộc tỉnh Bình-thuận). Quan tỉnh xin gọi lấy lính đã mãn ban 100 tên để đi tuần ngoài biển (khi ấy lính đương-ban sai đi hết). Chuẩn cho theo lời xin mà thi hành.

Chuẩn cho số lính thiếu ở tỉnh Quảng-nam hoãn 6 tháng mới phải điền.

Năm ấy các hạng thuyền ở kinh và ngoài các tỉnh đi tuần liễu và vận tải, có 418 chiếc bị hỏng việc, mất 11 chiếc (bị gió) còn đều về được thanh thỏa cả.

TÀI LIỆU SƯU TẦM VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

QUYỂN XVI

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Đinh tỵ, Tự-đức năm thứ 10 (1857) (Thanh Hàm phong năm thứ 7). Mùa xuân, tháng giêng Khâm phái Trấn-dương quân vụ là bọn Đào Trí tâu nói: thuyền của sứ thần Tây-dương đến xin phái viên quan đến hội bàn việc hòa hiếu, tự xưng là viên quan nhất phẩm của Tây-dương chỉ xin đến kinh thành cùng viên quan to nhất phẩm hội họp bàn định. Xin nên chọn phái viên quan to cùng đến hội bàn.

Vua bảo rằng: lời xin có phần câu nệ cố chấp, bộ tư ngay cho viên ấy hết lòng trù tính kế hoạch, cốt sao cho đúng thời cơ, để xứng với ủy nhiệm, hà tất phải mượn người khác làm gì.

Phủ thần Thừa-thiên xin đắp hai cái lũy vòng ở bãi cát phía nam phía bắc cửa biển Thuận-an, để giúp việc canh giữ. Vua y cho làm.

Vua cho với quan Nội các vào dụ rằng: gần đây các chức văn vũ có khuyết, bổ người sung vào, hoặc có người làm được việc nên bổ mà câu nệ về tư cách cũng không được dự bổ. Nay chuẩn định: từ sau phàm trong Kinh và ngoài các tỉnh có chọn bổ, thì người nào phẩm hàm tương đương với chức hiện khuyết, cứ chiếu

https://tieulun.hopto.org

lệ thăng bổ ; người nào phẩm hàm không tương đương với chức hiện khuyết, phẩm trật hơi cao hơn, thì cho lấy chức ấy sung lãnh ; người nào phẩm trật thấp thì theo như lệ quan ngoài (như thông phán, kinh lịch, thi sai, thí thự), cho được thi sai, thí thự hoặc quyền thự, sung lãnh. Đợi sau có thực trạng giỏi giang được việc do quan trên tâu cử, liệu bổ thực hàm. Như thế mới có thể được người xứng chức, mà sẽ không có cái tật xấu hạn chế nhân tài, cũng không có cái tệ tiến mau quá vậy.

Thuyền giặc biển ăn cướp thuyền buôn ở cửa biển Cam-ranh tỉnh Khánh-hòa. Tấn thủ là Trần Bá Mao họp đem dân phục giết giặc giữ được thuyền buôn. Việc ấy đến tai vua, vua cho là đánh giặc có công, chuẩn cho thưởng thu phòng thủ úy đồn ấy ; người bắn chết tên giặc ấy là lý trưởng dân phu Hòn Vĩnh-hy và thủy thủ đều thưởng cho ngân tiền và tiền cơ thứ bậc khác nhau. Lại cho là chiếc thuyền cướp ấy, xét ra là Hoàng Thu Thịnh, trước đây mạo xưng là sứ tướng nước Đại Minh, xét ra không phải người tốt đã đuổi đi rồi, nay lại dám nhởn nhơ ngoài biển, thừa lúc sơ hở sinh sự, sai quan tỉnh ấy nghiêm sức tìm bắt cho được bè lũ bọn giặc ấy đem ra xét xử cho yên ổn mặt biển.

Quan tỉnh Lạng-sơn tâu nói bắt được tên giặc trốn là Chu Á Khải người nước Thanh. Vua sai bộ Lễ nghĩ thay công văn do tỉnh Lạng-sơn viết đưa cho viên đạo Binh bị nước Thanh là Ngô Đức Trung và đem tên giặc trốn ấy do đồn Du-thôn giao cho viên ải-mục nhận để xử trị.

Đổi phái số lính để trấn áp ở thành Trấn-hải, và lính đóng giữ ở đồn biển Đà-nẵng. Vua cho rằng : lính phái đi trước đóng giữ khó nhọc đã lâu, cho nên sai bộ Binh đổi phái lính khác cho được lính mới sức khỏe.

https://tieulun.hopto.org

Sai bộ Binh phái người đi tra xét các hạng súng ở thành Trấn-hải và số đại bác đặt trước, hạng nào bao nhiêu, làm sớ kết rõ tâu lên để coi.

Chuẩn cho cấp thêm 2 cỗ súng quá sơn và 8 cỗ súng Võ-công cho 2 bên lũy tạm ở cửa biển Thuận-an.

Thị giảng viện Tập-hiền là Trần Dương Quang, hành tẩu Nội các là Nguyễn Trọng Thiện vâng phái đi tìm mua sách còn sót ở dân gian, vì gần đây Bắc-kỳ bị lụt hỏi tìm chưa được rộng (Trần Dương Quang hiện tìm được 15 quyển, Nguyễn Trọng Thiện hiện tìm được 52 quyển, đã gửi về bộ). Xin gia hạn cho 3 tháng nữa để lại đi tìm mua thêm, Vua y cho.

Trương Quốc Dụng hết hạn nghỉ về để tang, chuẩn bổ làm Tả tham tri bộ Binh, sung làm nhật giảng-quan ở Kinh duyên kiêm coi Khâm-thiên-giám.

Chuẩn cho Nguyễn Đình Tân thăng thự tổng đốc Định—An (nguyên tuần phủ bộ lý tổng đốc).

Tả tham tri bộ Lễ bị cách lưu sung làm giám đạo hoàng thân là Trần Quang Chung (đỗ cử nhân, người tỉnh Bình-định) chết. Vua cho rằng Quang Chung là người thầy học cũ, gia ơn cho khai phục nguyên hàm, chiếu phẩm cấp tiền tuất; lại cho thêm tiền 500 quan, gấm và sa mỗi thứ 2 cây, lụa 5 tấm, vải 10 tấm.

Nguyên có 2 chiếc thuyền của Tây-dương đậu ở cửa biển Đà-nẵng trước ra ngoài khơi đi về hướng đông. Quan khâm phái Trấn-dương tâu lên. Vua xuống dụ rằng: Thuyền của Tây-dương tuy đã chở đi, các khanh đều nên lưu ở lại, đợi chỉ mới được rút về.

Vua cho vời Nội các vào dụ rằng: định lệ 3 năm xét công là để xét người hay, người dở, mà làm chính sách thưởng phạt. Năm ngoái Lại, Binh hai bộ làm

https://tieulun.hopto.org

danh sách xét công những người mãn lệ tâu lên, có phần phiếm lạm quá. Nay chuẩn định: các quan viên văn, võ trừ ra người nào bình thường và kém hèn, nên liệt vào hạng thứ hạng liệt, chuẩn cho theo các lần nghị định trước mà làm thi không kể, còn từ sau phàm người nào ngày thường vẫn có tiếng hay chính tích tốt rõ rệt, võ công đánh dẹp đích xác có thực trạng bắt chém được giặc đã được khen thưởng thì chuẩn cho vào hạng ưu ; người nào làm việc công trôi chảy, sai phái được việc, trong khôn đều được dự thưởng, không phải làm nhân theo mọi người mà cùng được dưới tên cũng không chua là có tội riêng hoặc nhân việc công làm lỡ, mà lỗi ít công nhiều thì chuẩn cho ở hạng bình. Còn chỉ là thừa hành tầm thường, nhân gặp có ân điển được thưởng, cùng mọi người đều được, thì tuy có công không có lỗi, cũng để vào hạng thứ, không thưởng không phạt là đủ rồi. Không được thưởng bừa như trước. Các điều lệ nên thưởng nên phạt nói trên để trong đó còn có khoản nào cần nên bàn lại bổ thêm vào, do 2 bộ Lại, Binh theo từng khoản chuẩn trước sửa nghĩ, kê rõ làm bản tâu lên, đợi chỉ xét định để tiện noi theo. Đến sau bộ Lại bàn bổ thêm vào 4 khoản: (trước đây làm các khoản thưởng phạt trong khóa, trừ ra những viên nào được gia cấp là do ân thưởng, đã trừ ra ngoài thì không kể còn gián hoặc có người nào nhân gặp điển lễ dự vào bối tế hoặc được sung vào khởi cư chú, củ soát nghi tiết, được thưởng kỷ lục mà dưới tên không bị trừng phạt gì thì đều đem vào hạng bình là có phần phiếm lạm. Xin từ nay về sau, phàm những người được thưởng kỷ lục loại như thế, chỉ cho khấu trừ vào phạt, không được tính để định hạng. Trước đây làm: gián hoặc có người làm tổng đốc, tuần phủ, bố chính mới

https://tieulun.hopto.org

được 4, 5 tháng, hay 7, 8 tháng rồi sau thăng bổ quan chức ở Kinh cũng là án sát quyền chưởng ấn quan phòng của tổng đốc, tuần phủ hoặc ấn triện của bố chính mới được 2, 3 hay 5, 6 tháng, đến kỳ, đại kế cũng đem phân bổ về dự làm, công việc thu thuế, bắt linh đủ thiếu trong mấy tháng đồ đồng tính trừ mà chia hạng kê liệt vào danh sách, thì phần làm còn ít ngày, chưa đủ để nói công quá. Huống chi, phủ, huyện, xét công phải ở chức 3 năm cùng là hơn 2 năm trở lên, mới được kê vào danh sách, mà quan tỉnh thì lại chưa đầy năm đã vội đem làm danh sách xét công, tưởng cũng phân biệt quá. Xin từ sau phàm các đốc, phủ, bố chính các địa phương trong khóa xét công, người nào ở chức được đủ 1 năm trở lên thì theo lệ kê vào danh sách; người nào khóa ấy tuy chưa đủ 1 năm, mà còn giữ chức ở tỉnh ấy, hoặc thăng đi tỉnh khác, thì kê riêng vào sau danh sách, đợi đến khóa sau, đem cộng cả khóa trước thông tính, còn như trong khóa ấy được thăng bổ quan Kinh rồi lại được thăng đổi tỉnh nào, thì cho lấy những ngày ở tỉnh thông tính trước sau, phải đủ 1 năm trở lên, mới được kê vào danh sách. Người nào chưa đủ 1 năm thăng đổi về làm quan Kinh, mà chưa có bổ làm quan ngoài, thì không nên bàn đến. Án sát quyền chưởng đốc, phủ, bố chính cùng các viên đề đốc, phủ doãn, phủ thừa cũng theo lệ này mà thi hành một loạt. Đốc học, giáo thụ, huấn đạo giữ chức dạy học trò so với phủ huyện giữ trách nhiệm thân dân thì cũng giống nhau. Nhưng xét lệ trước, phủ, huyện hạng liệt thì giáng một cấp cho ở lại đình thăng 3 năm, mà học quan hạng liệt, giáng một cấp đổi bổ vào quan Kinh, e chưa thỏa đáng. Xin từ sau phàm 3 năm xét công, học quan viên nào ở hạng liệt, thì do các quan các tỉnh ấy xét thực, người nào sức

https://tieulun.hopto.org

vóc còn mạnh có đủ sức dạy bảo học trò thì giáng một cấp cho ở lại, đình thăng 3 năm, triệt về do bộ đổi bổ chính thức, khỏi phải đổi dùng, nếu tuổi già sức yếu, không đủ sai khiến, thì chiếu lệ sát hạch hàng năm, người mỏi mệt suy yếu không làm nổi việc, cho giữ nguyên hàm bắt phải về hưu, miễn cho khỏi giáng cấp. Lệ trước, những thuộc viên chính nha, hạng liệt thì giáng một cấp cho ở lại đình thăng 3 năm. Còn như những thuộc viên tản-nha, hạng liệt chỉ đình thăng 6 năm, mà không giáng cấp. Như thế chưa rõ là thống nhất một loạt. Nay xin cũng giáng một cấp cho ở lại, nhưng đình thăng 6 năm. Còn thì đều theo lệ trước. Bộ Binh bàn thêm 3 khoản : (Các thuộc biền ở doanh, vệ các quân, phàm gặp ân điển được ân thưởng kỷ lục, cũng giống như bộ Lại đã làm. Lệ trước viên nào công nhiều tội ít, cũng là không có lỗi, mà có công, mà công ấy xét là tầm thường, nghề bắn súng, nghề võ còn bỡ ngỡ chỉ biết qua loa thôi, cũng đem vào hạng bình, có phần quá lạm. Xin từ sau phàm những hạng ấy, viên nào có công xét ra là tầm thường mà nghề bắn súng, nghề võ, phải có một nghề khả thủ, thì đem làm hạng bình, nếu công đã tầm thường, mà nghề súng, nghề võ đều chỉ biết qua loa thì đem vào hạng thứ cho được xứng đáng, những viên quản suất, ở Kinh do viên thống quản, ở ngoài do quan trên hạt ấy đều phải đốc sức luyện tập chuyên cần về phép bắn súng điều sang cũng là các môn võ nghệ đều phải tinh thông. Đến năm có khóa đại kế, viên thống quản và quan trên hạt ấy sát hạch rõ những sự trạng của các viên quản suất trong khóa ấy, cùng với nghề súng, nghề võ, có tinh thạo hay không, thông tinh chia hạng, đều kê rõ ràng ở trong danh sách, kể đủ những lời xét thiết thực, làm bản tâu lên, do bộ duyệt

LUẬT SƯ LODYVN

https://tieulun.hopto.org

lại đợi chỉ thưởng phạt. Đến như các viên thống quản và quan trên những hạt ấy, thuộc quyền cai quản dưới tiên có 1, 2 vệ hay 3, 4 vệ trở lên; thuộc hạt có tỉnh lớn, tỉnh vừa và tỉnh nhỏ không đều nhau; hễ đến năm có đại kế, thì đem những viên quản suất ở các doanh vệ trong Kinh, các tỉnh bên ngoài dự ở trong danh sách ấy, chia làm 10 thành. Nếu cai quản 4, 5 vệ trở lên, và quan tỉnh to mà luyện tập thành tài được đến 8 thành trở lên, thì thống quản và quan trên chỗ ấy được thưởng gia một cấp; được 6, 7 thành, thì thưởng kỷ lục hai thứ. Cai quản 2, 3 vệ trở lên cũng là quan tỉnh vừa mà huấn luyện được 8 thành thành tài trở lên thì thưởng kỷ lục hai thứ; được 6, 7 thành thì được thưởng kỷ lục 1 thứ. Cai quản 1 vệ trở xuống và quan tỉnh nhỏ mà huấn thành tài được 8 thành trở lên thì thưởng kỷ lục 1 thứ. 6, 7 thành thưởng 6 tháng tiền lương. Các hạng nói trên này mà huấn luyện được 3, 4, 5 thành thì miễn nghị; nếu không được 3 thành trở xuống thì người cai quản 4, 5 vệ trở lên và quan tỉnh cho giáng một cấp cho ở lại; coi 3, 4 vệ và quan tỉnh vừa phạt bổng 1 năm, coi 1 vệ trở xuống và quan tỉnh nhỏ thì phạt bổng 6 tháng. Còn đều chiếu lệ trước mà thi hành, đều chuẩn cho theo lời bàn của bộ ghi lấy làm chương trình.

Quan Khâm phái Trấn-dương là lũ Đào Trí cho rằng thuyền của Tây-dương đã đi rồi, tàu xin chia phái biền binh để đủ phòng giữ thôi; còn đều cho rút về nghỉ ngơi. Vua y cho. Duy có 2 ban lính Long-vũ và Hàng-nhuệ phải đến ở lại tỉnh để diễn tập thì chuẩn cho ở lại 1 tuần để phòng bị, đợi khi hết hạn mà ở đấy vô sự, sẽ cho rút về hàng ngũ ở Kinh.

https://tieulun.hopto.org

Sai rút các biền binh khi ấy phái thêm đi đàn áp ở các sở: (Chỉ để lại theo lệ phái ở đóng giữ) đều về hàng ngũ làm việc.

Cấp cho thuyền buôn bị bão của người nước Thanh. (Thuyền Quảng-đông giạt vào cửa biển Cổ-chiên tỉnh Vĩnh-l ng).

Cấp chẩn cho thôn Vĩnh-lợi tỉnh Gia-định bị cháy nhà.

Vua cho rằng cửa biển Đà-nẵng tỉnh Quảng-nam là nơi bờ cõi mọn biển quan trọng, hiện nay thuyền Tây-dương tuy đã chở đi nhưng mà công việc làm cho tốt về sau, cũng nên dự tính, cốt được mười phần chu đáo. Bèn dụ cho Đào Trí, Nguyên Duy hội đồng với viên lãnh tổng đốc là Trần Hoàng, các viên bố án, là Thân Văn Nhiếp, Lê Văn Phả, thân đến các thành, pháo đài và đồn bảo, khám nghiệm kỹ càng, tính nghĩ từng điều, khoản đàm, bẩm tâu lên đợi chỉ thi hành.

TIMSACH.COM.VN

Vua cho rằng hạt Nam-định năm ngoái nước lụt lại hại khá nặng, lại nhân gạo đắt dân khó kiếm gạo ăn, so với các hạt tình hình rất là quẫn bách. Chuẩn cho quan tỉnh ấy theo như dụ trước mà chẩn cấp (người nghèo lấm cho gạo 1 phương, tiền 1 quan, nghèo vừa cấp một nửa), và chi ra 60.000 hộc thóc kho, bớt giá bán ra, để giúp gạo ăn cho dân.

Những dân bị nạn ở nước Xiêm về (nước Xiêm đưa về cửa biển Kim-dữ), chuẩn cho giao về quê quán, đủ 3 năm, là dân trong sổ thì cùng chịu giao dịch; là dân lậu thì khai vào sổ chịu sai dịch.

Huyện Thành-hóa (thuộc Quảng-trị) chiêu dụ tên Lâm Ngô ở Mường vang đi chiêu tập dân Man trở về vừa đàn ông, đàn bà được 270 người. Phủ thần phủ Thừa-thiên xin cho miễn thuế những năm trước. Thổ tri châu ấy là Lâm Kiểm già yếu, xin cho con là Lâm Ngô thay

https://tieulun.hopto.org

làm. Vua đều y cho. Lại thưởng cho người dựng chiêu phủ là tri huyện Nguyễn Văn Tường, phó quản cơ cơ Định-man là Nguyễn Bằng mỗi người 3 tháng tiền lương.

Làm nhà ngói ở mặt sau đền thờ Đức quốc công đợi rước Thái hậu ra chơi.

Thự tổng đốc Bình—Phú là Nguyễn Đăng Uẩn phải tội xử phạt 100 tượng phát lưu. Trước đây Đăng Uẩn làm sớ đem việc viên quản đạo Phú-an là Lê Hữu Hương thay đổi án ăn cướp tàu lên tham hặc (tỉnh tham hặc là nguyên án của đạo ấy làm là bão bịa đặt ra để khép tội cho Lại Văn Huệ. Viên đạo ấy bẩm tỉnh thì bảo tỉnh là nghe lời một bên mà nói vu hãm tội cho đạo). Quan bộ Hình là Nguyễn Đồng Khoa, Nguyễn Duy Tự tâu nói: án ấy tình hình có nhiều chỗ đáng ngờ, quan tỉnh ấy không chịu tra xét đến cùng, vội đem viên quản đạo xin cách chức ngay chưa là thỏa đáng. Vua bèn chuẩn cho Hữu Hương giải chức, triệt về tỉnh ấy đợi xét rồi sai viên khâm sai là Võ Duy Ninh đi tra xét. Sau cùng Đăng Uẩn vì tội vu oan cho người phải tội phản tọa; án sát là Nguyễn Duy Thanh chuẩn giáng 3 cấp đổi đi; tên phạm việc ăn cướp là Lại Văn Huệ bày đặt ra các khoản kiện lại để mong thoát tội: chuẩn y án của quan đạo ấy nghĩ xử tội trảm giam hậu.

Tháng 2, đình bỏ các viên giáo đạo ở nhà giảng đường của các hoàng thân, chọn đặt chức giảng tập ở công phủ mỗi phủ đều một người. Vì vua cho rằng: ít lâu nay các hoàng thân trước công đều đã trưởng thành ra ở phủ riêng, còn người học tập ở giảng đường không mấy cho nên có mệnh lệnh ấy.

Sắc cho phủ Thừa-thiên đóng thêm 2 chiếc thuyền giao cho trạm Thuận-lan cùng với thuyền đã cấp cho trạm ấy trước, cộng là 4 chiếc, thì 2 chiếc đậu ở Cáp-châu

https://tieulun.hopto.org

[Bãi-sò] 2 chiếc ở trạm ; phàm có việc khẩn cấp, do cửa Thuận-an chở tất sang Cáp-châu, chuyển báo, thuyền phu trạm ấy lại tiếp nhận chở về trạm sở rồi cho ngựa trạm chạy báo, không được trì hoãn chút nào. Hoặc lâm thời phái lính, cũng do bến đò ấy, chớ cho rằng không có việc gì mà trễ việc dự bị.

Xây đắp tường gạch ở ngoài cửa Hiền nhân đến nhà nghỉ mát. (Dài hơn 196 trượng để đến khi ngự giá ra chơi khỏi phải rào lũy tre).

Chuẩn cấp dầu đốt đèn cho các thuyền bọc đồng đi tuần ngoài biển mỗi thuyền 100 cân, để phòng đêm hôm canh giữ (lệ trước thu vào binh lính phải góp).

Chuẩn cho tỉnh Hưng-yên trích lấy số thóc tô hơn 7.300 hộc còn quyền trữ ở dân chia đem đến 13 tổng xã bị lụt, hạ giá bán ra (mỗi hộc 2 quan).

Tỉnh Quảng-bình tâu nói : số ruộng đất dân trong hạt khẩn trưng, bắt đầu đánh thuế hơn 130 mẫu.

Khâm phái Trấn dương quản vụ là lũ Đào Trí đem công việc trù liệu về việc trấn áp Tây-dương dâng lên : một khoản xin đặt bảo Trấn-dương ở đỉnh núi, chia đặt 20 cỗ xe súng đại bác. Một khoản xin từ thành An-hải đến chân núi Tra-sơn, từ thành Điện-hải đến cảng Thanh-khê, đắp lũy cát rồi trồng cây gai góc che lấp. Một khoản xin triệt bớt 2 bảo đệ nhất và đệ nhị đi). Sớ tâu lên, chuẩn cho lũ Đào Trí, Nguyễn Duy về Kinh đợi chầu hầu.

Lại thưởng thêm cho người dân tuổi thọ ở Nghệ-an (là Đặng Hiệp, người làng Thịnh-quả, huyện La-sơn, trước thọ 100 tuổi, đã được nêu thưởng, nay đã 110 tuổi).

Định rõ lại lệ mỗi chiếc thuyền nên phải vận tải bao nhiêu (hàng năm cứ đến kỳ tháng 10, do bộ Hộ xét cả

https://tieulun.hopto.org

các tỉnh về sang năm nên tải thóc, gạo, tiền, hàng của kho mỗi tỉnh là bao nhiêu, làm sổ kê xong, rồi do 2 bộ Hộ, Công hội bàn nghĩ lấy bao nhiêu chiếc thuyền để tải kê liệt danh sách làm bằn tâu lên. Các tỉnh ấy theo các hạng phải chở kê trong danh sách trước kỳ ấy liệu phái binh thuyền chở đến kho riêng tỉnh Nam-định để dồn đâu vào đấy. Rồi đến kỳ tải thi do các tỉnh đều phái ra 1 người tá lãnh thuộc tỉnh đến kho riêng ấy hội làm. Về các hạng phải tải, trừ ra những của quý báu tinh tế, cùng gạch đá nặng nề nên do thuyền công chuyên chở thì không kể, còn các hạng thóc, gạo, tiền vật hạng của kho thì không kể thuyền công hay thuyền tư đều do tỉnh Nam-định chước lượng số cân, đốc sức các tỉnh phái phát giao, cốt cho vừa mức chở làm hạn. Các thuyền nhân chở thóc, gạo, tiền, vật hạng của kho đến Kinh thì do 2 bộ Hộ, Công tư lấy biên bình hiệp cùng với bọn cầm lái chân sào tải đến để nộp để cho mau chóng được việc).

Tỉnh Biên-hòa năm ngoái (vào tháng 3), phát cho suất đội là Trần Đình Quảng cùng tay lái chân sào, biền binh, tất cả 41 tên, ngồi thuyền vận tải đi biển chở các hạng về Kinh nộp, gặp gió trôi mất không biết hạ lạc chỗ nào đã tự hồi các tỉnh ở mạn về tối đi đàng trước, tuyệt không thấy tăm hơi gì cả. Vua sai quan tỉnh tra lấy họ tên các biền binh ấy, đều cho tiền tuất gấp đôi, đưa cho người nhà và sai quan tế một tuần.

Sai Hàn lâm viện thị giảng học sĩ là Lê Lượng Bật đi tìm sách sót lại ở dân gian. Tú sĩ ở Nghệ-an đều tình nguyện đem sách chứa riêng ở nhà đệ nộp. (Tú tài là Hồ Sĩ Cát nộp 1 quyển Dã sử; sĩ nhân là Trần Thế Hệ nộp 1 quyển Lê triều ký sự; Hoàng Tuyển nộp 1 quyển Sử tạp ký; Cao Trọng Thanh nộp 1 quyển Ngũ man phong thổ ký, 3 quyển cổ Lê ký; Trần Khắc Thi nộp

https://tieulun.hopto.org

1 quyển Sử cục loại biên ; thư lại là Lê Đức nộp 1 quyển Hậu Lộ ký ; Hoàng Quý Hóa nộp 1 tập Lê triều dã sử, 1 quyển Tham kỳ bản truyện).

Con đê tư của làng Phù-chử tỉnh Nam-định liền sát bờ sông bị lở hoẳm một đoạn. Quan tỉnh xin theo lệ đê công (mỗi đống đất cấp tiền 4 tiền gạo 6 bát) thuê dân phu đắp ra chỗ khác. Vua y cho.

Cho Lạn -sơn hoãn việc cung bổ đinh cũ, tục điền đinh mới trong một hạn 5 năm. Vì có nhiều năm bị giặc, dân đinh điêu háo vậy.

Quan tỉnh Hà-nội tâu nói: tỉnh ấy trước vì nạn lụt các hạng tiền thóc đều được cho miễn hết, hiện nay việc làm đê chi dùng khá nhiều, không lấy gì cho đủ nhu dụng. Vua chuẩn cho trích lấy 100,000 quan tiền kểm ở cục thông bảo, và đi (lấy) lấy thóc ở kho tỉnh Bắc-ninh xem được bao nhiêu ; lại trích lấy ở kho tỉnh Sơn-tây 50,000 hộc thóc và 200,000 quan tiền, đem về chứa sẵn, để phòng lâm thời chi phát. Quan bộ Hộ lại tâu nói: kho tỉnh Bắc-ninh chứa đến 850,000 hộc thóc, xin sắc cho quan tỉnh ấy cho xay ra gạo, giao cho kho riêng chứa lại mỗi năm thường được hơn 100,000 hộc, để phòng phát ra tải đi. Vua theo lời xin.

Thự tuần phủ Ninh-bình là Nguyễn Văn Phong tâu nói : tỉnh ấy trước bị nước lụt hiện nay gạo đắt, dân khó kiếm được gạo ăn. Xin bỏ ở kho ra tiền 1,000 quan, thóc 1,000 hộc, liệu lượng đem phát chẩn, và chiếu số dân nghèo, trong sổ cấp cho mỗi người vay 1 hộc thóc. Vua đều y cho.

Chuẩn cho Tả tham tri bộ Binh là Trương Quốc Dụng lấy chức ấy kiêm làm công việc Tả tham tri bộ Hộ. (tham tri bộ Hộ là Ngô Bình Đức bị ốm xin về quê).

https://tieulun.hopto.org

Quan Khoa đạo là Nguyễn Đức Trứ tâu nói : các tỉnh thuộc tả kỳ (1) bị dân Man, Lào đến cướp bóc dân kinh, chỉ có ý đòi bắt phải chuộc. Thế mà những viên tấn thủ đều là tuổi già, không có tài năng, hết thảy mọi việc đuổi cướp bắt người chỉ trách cứ vào dân phu giữ ở nguyên ấy và người chủ nhà bị nạn kiếm tiền đi chuộc. Những việc làm như thế, chỉ thêm hại cho dân mà nuôi cái ác cho bọn Man ngày một lớn lên. Xin do bộ sẽ chọn lấy người nào võ nghệ tinh thông, mạnh khỏe được việc, bổ làm tấn thủ. Còn như cái tình trạng bắt dân lo tiền để chuộc người bị bắt như trước, xin cấm chỉ đi. Vua bảo rằng : lời xin không có thì thố xếp đặt gì, chưa có thể biết tệ được. Nhưng cũng có phần nên làm. Về việc hạch bổ tấn thủ, chuẩn cho do quan địa phương ấy xét làm.

Tuần phủ tỉnh Định-tường là Nguyễn Trọng Vĩnh xin lại giao hiếu với nước Xiêm. Viện Cơ mật bàn cho là việc ấy năm trước Nguyễn Tri Phương, Lâm Duy Thiếp đã nói đến rồi. Tháng trước tuần phủ Hà-tiên là Lê Quang Nguyên nói : có 20 người dân kinh xiêu giạt đến nước ấy, đều được cung cấp rồi đưa về. Lại nói Ô-Thiệt vương bảo rằng : nước ấy đã bàn đến việc giảng hòa, nghĩ đem những người dân kinh bắt được năm trước đưa trả về để thêm hậu việc hòa mục với nước láng giềng. Nay nên tư kín cho viên kinh lược là Nguyễn Tri Phương xét kỹ xem xét cơ hội mà làm. Nhân lấy việc nước ấy đưa trả dân bị nạn về nước, làm thư đáp lại, quốc trưởng nước ấy, kể rõ lời Ô-Thiệt vương đã nói và trích đem các thứ khí giới và súng mà năm trước đã lấy được cho đưa trả về, để đáp lại hậu

(1) Tả-kỳ : tức là các tỉnh : Bình-thuận, Phú-yên, Khánh-hòa.

https://tieulun.hopto.org

ý của họ. Nếu nước ấy quả có thực tâm lại giao hiếu thì tự đề nghị lên trước, có manh mối đích xác làm bằng cứ thi do viên Kinh lược tâu lại, đợi chỉ tuân hành mới là đắc thể. Còn lời Nguyễn Tường Vĩnh tâu xin, chỉ biết cái lợi về giao hiếu với nước láng giềng không biết tôn trọng quốc thể, xin do bộ Lễ tư bác trả về. Vua khen lời bàn của Viện, chuẩn tư cho Nguyễn Tường Vĩnh biết.

Cấp tiền gạo quần áo cho 5 người lái buôn bị nạn nước Hồ lang. (1). (xiêu giạt đến phần đồn biên tỉnh Bình-thuận). Chuẩn cho được ở tỉnh Gia-định đợi có dịp tiện đáp tàu về nước.

Ban cấp bộ « Bích ung canh ca », (tháng 2 năm Tự-đức thứ 7, vua ra chơi nhà học, thân làm bài nhã thi, ban cho các thân phiên và các quan để nối tiếp ca hát. Sai biên chép tập ngự chế bài tựa đưa ra khắc in. Đến đây in xong, ban cho các hoàng thân, thân phiên và các ấn quan trong ngoài, cùng học quan ở giám ở tỉnh mỗi người 1 bộ).

Nước Cao-mên sai sứ (chánh sứ là Ốc-nha-bô-ni-đốc tên là Ngôi, phó sứ là Ốc-nha Phạt Kha đê-ni-đốc tên là Khét) đem đồ triều cống (2 con voi và sừng tê, ngà voi, đậu khấu, mọi thứ lễ vật), ban cho mỗi người một bộ mũ áo tứ phẩm và lục phẩm võ quan, theo ban vào lạy. Đến khi về, thưởng cho từ chánh phó sứ trở xuống vàng lụa sa đoạn có thứ bậc khác nhau. Thưởng cho vua nước ấy gồm các màu 10 cây, đoạn nam 2 cây, trừu, lương, vải, lụa, đoạn, dệt đậu tâm sợi tơ, trừu phiếu trắng, nhiễu trắng, sa dệt thủy ♂ màu lam già, các hạng cộng 94 tấm. Lĩnh và sa mỏng, sa dây, sa chuội chín 3 thứ cộng 36 tấm.

(1) Có lẽ là nước Hà-lan

https://tieulun.hopto.org

Tỉnh Bắc-ninh đại hạn lâu ngày, quan tỉnh tâu xin tha tù phạm hiện giam. Vua bảo rằng: xin như thế, có nhiều tù tội nặng đã được khoan giảm nhiều lần, đã là may lắm. Nay nếu một loạt tha ra, chẳng hóa ra làm ơn cho kẻ hung bạo mà làm hại cho người lương thiện ư? Hiện nay mấy tuần ít mưa, người giữ chức chăn dân phải nên hết lòng vỗ về nuôi nấng, họa may mới cảm động lòng trời đem lại khi hòa mà thôi. Nếu bảo rằng tha kẻ đáng giết mà được mưa, tha kẻ có tội để đem lại khi hòa, thực không phải là lời bàn nắn thẳng ngay từ gốc, làm trong ngay từ nguồn. Giản hoặc có 3 tên tội tình hơi nhẹ, chuẩn cho tha ra giao cho tỉnh Lạng-sơn phải gắng sức chuộc tội. Nếu tái phạm thì trị tội nặng ngay.

Tổng đốc An—Tĩnh là Hoàng Tăng xin bỏ 2 cửa quan Lãng-viên, An-cốc.

Vua dụ rằng: trách nhiệm của người coi một địa phương cứu giúp dân chẳng những một việc ấy. Nếu chỉ biết bớt thuế nhà nước để cầu lấy tiếng hay, mà tự mình không trong sạch, tệ hại của kẻ lại không trừ bỏ thì sự làm hại cho dân chẳng biết là gấp mấy thế vậy. Các sở cửa quan đến tuần tỉnh ấy, ngạch thuế đã nhiều lần lượng cho giảm bớt, sao đến còn làm hại dân. Duy có gần đây gạo đắt, khó kiếm ăn, cũng nên liệu cách giúp đỡ. Chuẩn gia ơn cho hoãn thu thuế 1 năm.

Thuyền giặc biển ăn cướp thuyền của Tào chính Bắc-kỳ ở địa phận đồn sông Chu-mãi phủ Thừa-thiên. Viên phòng thủ ấy đồn ấy canh giữ sơ khoáng, viên thành thủ ấy đồn Thuận-an không hay cứu ứng, đều phải phạt bổng.

Quan tỉnh Tuyên-quang tâu rằng: suất đội cơ Tuyên-hùng là Ma Doãn Thân, thổ mục là Ma Doãn Bình,

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Ma Doãn Tông xin nối lãnh các sở cửa quan và chi nhánh Đài-nạn, Bình-kinh, Bắc-tử. Vua dụ rằng: bọn Ma Doãn Thân, nhiều lần bỏ thiếu số thuế lãnh trưng mỏ đồng, nhưng cứ tâu nói là hiện đã nhặt lấy, chưa kịp chở về hãy tạm xử nhẹ. Doãn Thân cách chức cho ở lại, Doãn Bình, Doãn Tông đều phạt 100 trượng. Thuế các cửa quan và chi nhánh năm nay vẫn cho nối trưng, thuế đồng các năm trước để thiếu, chuẩn nghiêm sức phải nộp đủ số, sẽ cho khai phục. Quan tỉnh là bọn Bùi Duy Kỳ thu thuế không được việc, đều phạt 6 tháng lương.

Tháng 3. Trước đấy (tháng 12 năm ngoái) nhất đẳng thị vệ là Nguyễn Ninh nhân có việc sai đi, tự tiện lấy phu trạm khiêng các đồ tư trang, bị quan phủ Thừa-thiên trích ra tham hặc. Đến đây bộ Binh nghĩ án tội nên phải trượng rồi đem đổi. Vua nói rằng: "Ninh là con người công thần lại lấy công chữa, chuẩn cho miễn tội trượng đổ, nhưng cách chức thuộc theo xử. Thị vệ sai phái gắng sức chuộc tội, truy thu số tiền công thuê phu trạm. (Từ trạm Ninh-du tỉnh Ninh-bình đến trạm Thừa-an phủ Thừa-thiên, cộng là 638 tên, mỗi người 1 ngày 2 tiền 30 đồng, cộng thành 59 quan 5 tiền).

Án sát sứ tỉnh Hưng-yên là Trần Hưng Nhượng, chưa từng làm việc quan tỉnh ngoài, gặp việc có chấp làm trái lẽ. Tổng đốc là Nguyễn Đình Tân tâu xin bổ chỗ khác. Vua dụ đổi bổ đi Thái-nguyên. Quan khoa đạo là Nguyễn Huy, Đặng Toán cố tâu, bèn vời về Kinh do bộ Lại sát hạch.

Dụ cho đình thần ban văn, các ấn quan ở Nội các, Hàn lâm viện, Viện sử cục, gián hoặc có biết được quan văn từ tứ phẩm trở xuống nhưng không phải là ấn quan, người nào là khoa mục, đồng dõi thế gia học

https://tieulun.hopto.org

giám xuất thân mà hạnh kiểm thuần nhã, làm việc quen thạo lại vốn có văn học kiến thức, thì không cứ quan viên trong ngoài, hoặc một mình đứng cử, hoặc công đồng cử ra, đều cho chỉ tên bảo cử tâu lên cũng là cử nhân, tú tài, ấm sinh chưa ra làm quan, hoặc người ẩn dật không mong tiến đạt mà dịch xác là người văn học sâu rộng, hạnh kiểm thuần chính, thì ai có biết cũng cho đề cử.

Chuẩn cho tỉnh Quảng-bình lấy ra thóc, gạo đều 6.000 phương hộc để phát chẩn cho dân đói. Lại vát thuyền chở trên dưới 7.000 phương gạo lương ở Nam-định, 40.000 quan tiền ở Quảng-trị đem về chứa sẵn ở kho.

Chuẩn cho phố Minh-hương tỉnh Hà-tiên lệ nộp thuế bằng bạc chiếu theo nghị năm đầu Thiệu-trị mỗi lượng bọn nộp tới 2 quan.

TVSACH.COM.VN

Khi ấy mưa rét luôn mấy ngày, vua e hoặc có hại đến lúa má, sai phủ Thừa-thiên làm lễ cầu tạnh nắng.

Chuẩn cho các xã thôn mới thành lập thuộc tỉnh Hà-tiên nên phải tuyển lính, lại được hoãn thêm 3 năm nữa mới phải lấy lính.

Tổng đốc Hà — Ninh là Lâm Duy Thiếp tâu nói: mỏ kẽm ở Thái-nguyên trước đã lấp kín, nay cử bọn Lê Đạt Kỷ, Nguyễn Hoằng Nghị làm đơn xin lãnh trưng. Về số kẽm nấu để khấu trừ vào thuế quan của bọn ấy còn thiếu trước, đã tịch biên gia sản lò nấu, xưởng làm và đồ vật rồi, nay xin vẫn giao cho lũ ấy quản nhận, khai lấy nộp thuế trong 3 năm, và xin chia ra từng thành, để nạp số kẽm bồi còn thiếu trước cho xong hết. Vua chuẩn y lời xin, nhưng nếu không bồi đủ thì cứ Lâm Duy Thiếp mà bồi tội.

https://tieulun.hopto.org

Người mán trưởng bọn Ba-ngan (nguyên là dân lậu ở cõi ngoài giáo hóa. Đất ấy đông-nam giáp Lào, tây-bắc giáp châu Thường-kế huyện Thành-hóa là Ám Bôn đem dân vừa đàn ông đàn bà 304 người về quy phụ, đem hiến một con voi đã dạy thuần và xin dâng cống hiến hàng năm. Vua khen Ám Bôn là biết mộ nghĩa, thưởng cho hàm chánh cửu phẩm bách hộ; dịch mục 3 tên làm thí sai cai tổng; do quan đạo ấy cho ăn yến, và hậu ban cho quần áo và tiền. Chuẩn cho cứ 3 năm sang cống một lần vào những năm thìn, tuất, sửu, mùi, cũng như dân Man ở chín châu, đến nhà hành cung Quảng-trị dâng châu... những đồ cống bằng ngà voi một đôi, sừng tê hai chiếc). Tri huyện Thành-hóa là Nguyễn Văn Tường, phó quản Định-man là Nguyễn Bằng có công phái người đi chiêu dụ, thưởng cho mỗi người kỷ lục bài thứ; phái nhân là thí sai tri bộ Văn Hựu cho làm cho thực thu.

Tổng đốc Ninh-Thái là Vũ Trọng Bình cho rằng: tỉnh ấy trước đã bị mưa lụt, sang mùa đông đại hạn hàng tuần, giá gạo ngày càng lên cao, đem những công việc vỗ yên nên làm tâu lên trước. Trong những điều xin là: số linh trốn thiếu cho hoãn 3 tháng; số thuế vải thổ một nửa thu bằng vải, một nửa cho dân chiết nộp bằng tiền (mỗi tấm vải nộp tiền 8 quan); số thiếu thuế đồng lá, sắt nấu cho nội trong năm nay nộp dần. Vua đều chuẩn y lời xin. Duy có việc bỏ lệnh cấm ở đầm núi, bãi thuế cửa ải bến tuần thì quan ở bộ duyệt bàn, cho là hoặc e đến có sự tranh chiếm, hoặc chỉ làm lợi cho người buôn bán, nên không cho làm.

Cấp cho những người dân bị hổ cắn ở tỉnh Quảng-yên, (xã Đại-dực dân trong sở bị hổ cắn chết 10 người; động Đại-dực dân trong sở bị 15 người; xã Đôn-độ

TIỂU LUẬN HỌP TỐC VN

https://tieulun.hopto.org

dân trong sổ bị 5 người và 1 người lính ; xã Phết-mê dân trong sổ bị 6 người và 1 người lính ; phần nhiều là đàn ông, đàn bà ,trẻ con. Lính mỗi tên cấp cho 3 quan tiền, tráng đinh 2 quan ; còn đều cấp cho 1 quan ; và mỗi người đều 10 thước vải trắng). Xuống sắc cho tìm cách bắt giết, để dân được yên ở.

Ngự tiền đại thần, thái tử Thái bảo, Trung quân Đô thống phủ Đô thống chưởng phủ sự Vũ-lao hầu là Tạ Quang Cự (người Thừa-thiên) xin nghỉ việc (tuổi 86). Chuẩn y lời xin. Ban cho 5 lạng nhân sâm vua dùng, 15 tấm lụa, 100 lạng bạc, và mũ áo triều chuẩn cho đem theo về. Hàng năm cấp cho nửa lương để dưỡng lão. Sau vài ngày, Quang Cự vào tạ. Vua dụ rằng : người bề tôi tiến người giỏi để thờ vua, nhà ngươi làm quan trong triều lâu, biết người nhiều, vậy trong bọn thống quản có người nào rất là xuất sắc, thì cho tiến cử. Quang Cự đem tên 4 người tâu lên (Doãn Thọ, Đào Trí, Nguyễn Sơn, Hoàng Ngọc Chung), vua sai bộ Binh ghi lấy. Nhân lại làm bài thơ ban cho (trong thơ có câu : « nhược tự tiến hiền Dương Thúc Tử ». Ý nói : cũng như Dương Hựu tiến Đỗ Dự cho Tấn Vũ Đế trước).

Năm ấy, những tỉnh ở Nam-kỳ, Bắc-kỳ theo lệ tải các hạng vàng thỏi, vàng cốm, bạc trắng, bạc xấu. (vàng thỏi 81 lạng 2 đồng, 7 phân, 3 ly ; vàng cốm đúc thành thỏi, công nặng 10 lạng ; bạc 20.266 lạng, 2 hào (1) 4 ly ; bạc xấu 640 lạng) đi đường bộ về nộp ở Kinh. Số ấy so với năm trước (mỗi năm tải vàng thỏi phỏng trên dưới 800, 900 lạng, bạc phỏng trên dưới 2, 3 vạn lạng) có phần kém. Sau nhân Nam, Bắc có việc quân nhu rất nhiều, ngày càng giảm kém, hoặc lại phải lấy vàng bạc ở kho Kinh để chi cấp.

---

(1) Hào : một hào là 10 ly.

https://tieulun.hopto.org

Thưởng chung cho cả viên biền binh đinh đã làm nhà hóng mát Tử-chu và nhà hóng mát Hương-giang 1.500 quan tiền.

Tổng đốc Hải—An là Nguyễn Trạch tâu xin bãi bỏ 2 sở thuế quan Lâm-môn và An-lương. Vua cho rằng: quan Lâm-môn là chỉnh chỉ đánh thuế khắp mọi nơi chẳng khỏi hại dân cho bỏ đi. Còn như quan An-lương đặt ở biên giới, không những đánh thuế, cũng để xét hỏi quân gian, truyền vẫn để như cũ.

Tỉnh Quảng-nam báo khẩn trương được tính 98 mẫu ruộng đất, vừa công vừa tư.

Số thuế nộp bằng bạc ở các xã phố quán động cho tính chiết nộp bằng tiền, sau 1, 2 năm sẽ chiếu theo lệ trước mà làm.

Đến tế các vị công thần cũ ở Đoan hùng quận-công Nguyễn Văn Trương, Tiền hưng quận công Phạm Văn Nhân giột nát, chuẩn cho mỗi đền 200 quan tiền giao cho người đứng chủ đền ấy tu bổ lại.

Lãnh tuần phủ Hưng-yên là Nguyễn Trọng Thao tâu nói: tư đê của huyện Hưng-nhân (dài suốt 1.706 trượng, nhân công làm mất 10.735 công) công làm hơi nhiều xin lượng cấp cho mỗi công 1 uyển gạo (hết 592 phương gạo) cho dân vui lòng làm việc. Vua y cho.

Thự Hữu quân đô thống phủ Đô thống là Hoàng Chiến chết. Chuẩn cho thực thụ, theo hàm cấp tiền tuất; lại cho thêm gấm, nhiễu màu mỗi thứ 2 cây và tấm tiền, 700 quan.

Chuẩn định lệ duyệt dân tuyển lính kém thành phải nghị phạt. Về thắng quá thành được ban thưởng, đã có nghị định năm Thiệu-trị thứ 2, chuẩn lấy số đinh chia làm 100 thành, hơn từ 8 thành trở lên, thì viên Khâm phái và quan tỉnh được thưởng kỷ lục 1 thứ; 7 thành

https://tieulun.hopto.org

trở xuống, không bàn đến, Phủ huyện hơn 18 thành trở lên, thưởng kỷ lục 1 thứ; từ 14 thành đến 17 thành, thưởng 3 tháng tiền lương. Từ 11 thành đến 13 thành, thưởng 2 tháng tiền lương; từ 10 thành trở xuống không nên bàn. Còn kém thành xử phạt, thì chưa từng lâm quan. So sánh với luật « ẩn lậu ruộng lương » người nào kém từ 1 thành đến 5 thành, thì phạt xuy 40 roi, theo lệ tội công chuẩn làm phạt bổng 6 tháng, cứ 5 thành lại thêm 1 bậc, tội chỉ đến phạt 100 trượng là cùng.

Việc đào khơi sâu sông Ngự từ cầu Vĩnh-tế đến cửa cống tiêu nước, chuẩn cho lấy số biền binh 2 tỉnh Nghệ-an, Hải-dương hiện luyện tập ở Kinh đi làm, để cho đều tập khó nhọc cũng như quân lính ở Kinh. Thưởng cho mỗi người 1 nửa tháng lương gạo và tiền. Sau linh 2 tỉnh ấy có nhiều người bị ốm, sắc cho chỉ

TIMSACH.COM.VN

Sai làm hành cung Thuận-an và hành cung Tư-chu.

Tỉnh Bắc-ninh đổi làm 4 tòa kho công.

Chuẩn cho thự thượng thư là Tôn thất Cáp (bộ Hộ), thự tổng đốc Nguyễn Trạch (tỉnh Hải-yên), Phạm Thế Hiển (tỉnh Định-biên), thự tham tri Vũ Duy Ninh (bộ Lại hữu) Ngô Bỉnh Đức (Hộ tả) đều cho thực thụ.

Nguyễn Đăng Chước là con viên Nguyễn Đăng Hằn, nguyên thự tổng đốc Bình — Phú can án, xin chịu tội thay cho cha. Vua chuẩn cho thay chịu tội để được hết đạo hiếu (sau gặp ân xá được tha).

Bố chính sứ Khánh-hòa là Nguyễn Quỳnh tâu nói: vùng Nha-trang thuộc dồn biển Cù-huân có 7 chiếc thuyền giặc biển kéo đến ăn cướp, viên ấy nghe báo, lập tức lấy ngay quân và thuyền đốc cùng với lãnh binh là Lê Xuân chia đường hợp sức để đánh và đem những công việc hiện nay nên làm tâu xin, cũng là có bắt

https://tieulun.hopto.org

được ở thuyền của giặc để lại một tên người Xích mao, ở tỉnh ấy không có người thông dịch tàu xin xếp đặt. Vua bảo rằng: tỉnh ấy phen này đánh bắt giặc tuy không có thực trạng bắt chém được giặc nhưng mà giữ được 4 chiếc thuyền buôn không mất mát gì, cũng là đáng khen. Nguyễn Quỳnh, Lê Xuân đều thưởng cho mỗi người kỷ lục một thứ; các quân suất quản dân theo đi đánh trận ấy thưởng cho ngân tiền và tiền có thứ bậc khác nhau. Còn việc xin gọi bắt 100 lính đã mãn ban chi lương để canh giữ, cùng là xin lưu lại thuyền kiểu mới đáng nên giải về và thuyền Bình-dương do Kinh phái đến đều để lại ở đồn phòng khi sai phái mọi khoản chuẩn y lời xin mà làm. Lại sắc cho Nguyễn Quỳnh lưu lại đấy cùng với lũ Lê Xuân hết lòng đánh đẹp. Còn người xích mao bắt được, sai người thông dịch đến ngục xét hỏi: y xưng là người nước Thanh thuê lâu hơn tiêu, bị giặc bắt được, mới rồi thuyền giặc vào bờ, y nhân thế trốn được. Sai giải giao cho Gia-định tùy tiện cho y đáp thuyền về nước.

Thự bố chính sứ Quảng-ngãi là Phạm Tĩnh tâu việc sửa đắp lũy dài xin đến ngày tháng 4 này đem quân (binh dương tại ban hơn 1.000 tên, binh đã mãn ban 1.300 tên, thuê theo thời giá dân phu 3 huyện Bình-sơn, Chương-nghĩa, Mộ-đức 3.700 tên) đến khởi công đắp và xin chi ra tiền gạo cho để cấp phát (tiền 91.761 quan, gạo 31.087 phương). Vua chuẩn cho làm, hẹn 3 tháng phải xong. Còn như việc, tục đắp cao thêm thân lũy đắp dày thêm chân thêm mặt lũy, công trình phải dùng bao nhiêu, đợi xong mùa làm ruộng sang năm sẽ lại làm.

Mùa hạ tháng 4, các Thần phiên, Hoàng thân, phủ Tôn nhân cùng các đình thần văn võ tâu nói: sang năm

kính gặp hoàng thượng tuổi thọ 30, xin sắm sửa lễ vật cung tiến.

Vua dụ rằng: mùa thu sang năm, gặp năm ta mới 30 tuổi chính là lúc lũ ngươi nên nghĩ hàng ngày giúp đỡ đem lòng của các ngươi giúp ích cho lòng ta, còn việc chúc tụng dâng lễ thì không cần. Các công khanh đại phu nên thể theo ý ta, lấy bụng thực làm việc thực, khiến cho quan lại bỏ hết thói tệ nhân dân đều thỏa lòng mong muốn, thì lúc bấy giờ, tuy không có ngọc châu của nước Tùy, ngọc bích của Biện-hòa dâng thọ chuốc chén mà trên dưới tin nhau cùng dân cùng vui, đó là cái phương thuốc chữa bệnh thêm tuổi đã có ích đến quá nửa rồi, há chẳng hơn cái bài văn tán hão ư? Lại chẳng hơn những câu nói suông ư? Vậy những điều xin ấy, lẫy nên dinh bỏi, cứ theo như điển lệ hằng thần lại cùng nhau kêu xin. Vua phê bảo rằng: ta xem sớ tâu, đã biết rõ tấm lòng các ngươi thành thực khẩn thiết. Song ta nghĩ: hiện nay các quan chức tuy nhiều, mà người hết lòng làm việc thì ít, để đến nỗi phong tục của sĩ phu điêu bạc, tiền tài của nhà nước thiếu thốn, dân khó kiếm ăn, ta là một người đức ít, học ít, sao hay làm đến trị bình được. Trong kinh Lễ nói rằng: « năm không thuận thời được mùa, nhà vua ăn không thấy vui, quan đại phu không được đi xe ngựa ». Lại nói rằng: « Lễ lớn nên giản dị, rất kính không nên làm văn hoa » sao lại còn bày đặt làm gì? Lời dụ trước đã bảo cốt phải rất thành, không nên lại trái ý ta.

Nêu thưởng cho những người dân thọ 100 tuổi ở Quảng-nam và Bình-định (Quảng-nam 4 người là Đỗ Văn Thậm, Trần Văn Ưng, Phan Văn Chính, Trần Việt Khoan; Bình-định 3 người là Đỗ Văn Huy, Nguyễn Văn Ngũ, Trần Văn Phụng).

https://tieulun.hopto.org

Kinh lược sứ Nam-kỳ là Nguyễn Tri Phương tâu xin về Kinh. Vua dụ rằng: Nam-kỳ hiện nay quân dân tuy hơi có máu mặt, nhưng việc đồn điền còn chưa dâu vào đấy, lại có các việc như vỗ yên người xa, củng cố biên giới của ta đều là những việc ngươi chưa làm xong trách nhiệm, đáng nên chưa thể dời chức được, duy nghĩ ngươi ở ngoài đã lâu ngày, có lòng mến vua mà ta cũng muốn thấy mặt nhà ngươi để hỏi han tình hình ngoài biên giới. Vậy chuẩn cho về Kinh chầu hầu vài tháng lại về lỵ sở, hết lòng lo làm, cho xong những việc làm chưa trọn.

Quan bộ Lại tâu xin: những cử nhân xin ra làm việc, khi việc thi hội xong nộp đơn, đều cho về quê đợi bổ. Hoặc nên bổ làm giáo chức (tuổi 40 trở lên) hoặc nên bảo làm chính chức (35 tuổi trở lên đã thi hội 2 khoa), bổ lấy chiếu theo thứ tự khoa đỗ mà bổ. Còn việc bổ làm thừa biện các nha, cũng là chia phái làm hậu bổ các tỉnh, xin đình bỏ. Vua theo lời xin.

Cấp tiền tuất cho những dân bị chết dịch ở tỉnh Cao-bằng và bỏ tên ở sổ đinh, cho hoãn 3 năm mới phải điền tục.

Chẩn cấp cho những dân bị cháy nhà thuộc tỉnh Định-tường và tỉnh Nam-định (thôn Mỹ-chính và thôn Phú-hội ở Định-tường; thôn Vị-hoàng ở Nam-định).

Dân đạo Hà-tĩnh khó kiếm gạo ăn, chuẩn cho lấy thóc kho ra để phát chẩn.

Có 7 chiếc thuyền giặc biển đến cướp ở cửa biển Đà-nùng (thuộc đạo Phú-an tỉnh Bình-định). Viên tấn thủ vì cớ là nhiều, ít không địch nổi, lượng giảm cho giáng 2 cấp lưu nhiệm. Các viên quan ở tỉnh, ở đạo đều phải phạt lương 1 năm. Và chuẩn tư ngay cho các thuyền hiệu Tuần dương đến nơi để hội tiễu.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn cho thống chế Tả dực doanh Vũ lâm là Trương Phúc Trường lấy nguyên hàm quyền chưởng tả quân; thự thống chế doanh Kỳ vũ là Đoàn Thọ quyền chưởng trung quân; thống chế Hữu dực doanh Vũ lâm là Chu Phúc Minh quyền chưởng hữu quân. Rồi sau cho với đô thống hậu quân lãnh tổng đốc Long—Tường là Lê Đình Lý về Kinh, chuẩn cho đổi làm đô thống hữu quân, Phúc Minh đổi làm quyền chưởng hậu quân.

Chuẩn cho những ruộng đất mà các xã dân thuộc tỉnh Thanh-hóa đã khẩn trương mới bắt đầu tính thuế, và các tư thổ đổi làm tư điền, mà nước mặn tràn vào thì cho miễn thuế.

Vua thấy bọn giặc Hời nổi loạn, nước Thanh sai tỉnh Tuyên-quang, Cao-bằng nghiêm sức canh phòng ở các nơi dọc theo biên giới.

Sai đào vét cảng Tả công để tiện thuyền vua đi chơi (thuê vát dân phu để làm ngay, cấp cho 2 tiền và 1 uyển gạo).

Có 6 chiếc thuyền giặc biển đến cướp thuyền đại dịch ở phần đồn biển Vỵ-nê (thuộc Bình-thuận) bình thuyền Tuần dương đuổi đánh lấy lại được thuyền đại dịch, những tiền gạo đồ vật trong thuyền ấy đều bị giặc cướp lấy hết. Bộ biền đều phải giáng 2 cấp cho lưu dung; quan tỉnh bị phạt lương 1 năm.

Quan tỉnh Biên-hòa tâu nói: số quân và dân tỉnh ấy nguyên bỏ trốn là hơn 1,500 người, năm ngoái lại trở về và mộ để sung điền được hơn 900 người, đã được chuẩn cho hoãn kén lính nộp thuế 5 năm. Từ nay về sau dân có trở về và binh mộ thêm được bao nhiêu, xin cũng cho theo lệ trước gia ơn chuẩn cho. Vua y cho.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Cho thự thượng thư bộ Hình là Trương Văn Uyển đổi bổ đi thự tổng đốc Long—Tường; Tả tham tri bộ Binh là Trương Quốc Dung thăng thự thượng thư bộ Hình, lại sung chức phó tổng tài sử quán;... Hữu tham tri bộ Lễ là Phạm Khôi thăng thự tổng đốc Bình—Phú; tả thị lang bộ Binh là Vũ Đức Nhu thăng thự hữu tham tri bộ Lễ.

Răn dạy các quan trong ngoài chớ lừa dối. Lời dụ rằng: cái đạo giữ cho trị an ở chỗ kính cẩn mọi việc từ khi còn nhỏ, cho nên Kinh Dịch nói câu: «phải lo nghĩ phòng bị từ trước» Kinh Thư ghi lời dạy: «nên lo toan những việc chưa trông thấy» vì là tai họa thường xảy ra ở chỗ quên những từ lúc còn bé nhỏ, việc hóa to bởi chỗ tích lũy lâu dần, thực chẳng nên thấy tạm yên trước mắt mà quên sự lo xa. Ta mỗi khi giờ không đổ mồ hôi trán, run về lúi, như giẫm lên đuôi hùm đi trên vũng nước mùa xuân vậy. Song-ta nghĩ: lòng người đối trá khôn cùng, mà sự sáng suốt của một người thì có hạn, lấy một mình ta mà đối phó dự phòng cả mọi việc, thì khác gì chim tinh vệ cấp đá lấp biển. Tất phải nương lựa vào các bầy tôi để làm tai mắt, cũng như trời có mặt trời, mặt trăng chiếu soi thì mấy sáng, có khí âm thầm khắc khí dương thư thái để giúp việc, rồi sau mới thành được mọi việc. mà ơn trạch đến dân sinh. Còn như người làm tôi ai không ghét cái tên là gian thần và cu thần (1) mà muốn làm nên công liệt của người trung thần và lương thần (2). Song xem khắp trong sách chép thì những gian thần, cu thần thường nhiều, mà trung thần, lương

---

(1) Cu thần: người bề tôi ngồi làm vì, không được việc gì
(2) Lương thần: người bề tôi giỏi giắng

https://tieulun.hopto.org

thần thường ít, là bởi sao thế? Là bởi cái lòng tham muốn đã nảy ra thì cái việc dối trá không hẹn mà tự đến. Hoặc vì nhân của đút mà che giấu kẻ làm bậy, hoặc là sợ tội mà biện bác che sự lỗi, hoặc a dua với nhau để thỏa lòng riêng, hoặc khua mứa văn án mà nhờn pháp luật. Lúc mới còn che lấp cho thiếu sót mấy mà người ta không biết, sau thì tập thành thói quen, thay đen đổi trắng. Kẻ lại dịch nói dối người tá nhị, người tá nhị nói dối quan trên, quan trên nói dối triều đình, những tai hại của nhân dân, những thói tệ của quan lại, ẩn giấu đi không tâu lên, người nọ bắt chước người kia như xe đi một vệt. Quan giữ việc ngoài biên khốn, cho là cửa vua ở xa muôn dặm, cái tệ ấy lại quá lắm. May mà có người giác ra, tìm cách trị dần, cũng chẳng qua được 1, 2 phần 10 thôi. Còn những việc trong lúc tối tăm, lỗi lầm chồng chất thì lại chẳng biết gấp bao nhiêu lần nữa. Than ôi! Mối tệ lúc mới mọc ra nhỏ như mầy lông mà không trừ đi, sẽ to thành cán búa, chẳng những hại riêng nhà mình, và lại lành hại lây đến người trong nước thực chẳng phải là ít: Đến bấy giờ mà muốn làm người trung thần, lương thần, sao có thể được nữa. Ta không có thời giờ dẫn hết những việc cũ ở Trung-quốc, hãy thử xem ngay trong nước Việt ta, lúc vua Duệ tôn nhà Trần đi đánh Chiêm-thành, toàn quân chết đuối, há chẳng phải tại Đỗ Tử Bình nói dối ư? Nhân tôn nhà Lê vô cớ đòi bắt quân ở các lộ thuộc đông đạo, làm rối động cả một phương, chẳng phải tự Trịnh Duệ dối vua ư? Trông gương chẳng xa, khá chẳng lấy làm răn ư? Lấy sự thể hiện nay mà so sánh, cố nhiên không đến nỗi như thế. Duy có việc, theo tình riêng, che tội lỗi, chưa chắc đã là không có. Tuy là cái tội tư tình im lặng che giấu, đã có điều cấm, song gặp việc làm bậy thì phát giác ra,

https://tieulun.hopto.org

không có sợ nể, có mấy người đâu? Việc làm suốt đời, đều có thể nói với mọi người, lại có mấy người đâu? Cái hại dối trá che chở đã nhiều lại dữ đã quá lắm vậy. Cho nên đức Khổng tử đáp lời ông Tử Lộ hỏi việc thờ vua, trước hết bảo là chớ dối vua, thực là lời bàn nhất định, muôn đời không thể dối được. Ta là người ít đức, lạm nhận cái chức trách ngôi vua, nếu một người, một vật chưa vào khuôn phép, đều là cái lỗi của ta. Nếu đợi đến khi có vết xấu rõ ra mới theo mà làm tội, thế gọi là không dạy bảo trước mà giết, thì lòng ta không nỡ, sao bằng dạy bảo từ trước, khiến cho biết hổ thẹn với nết xấu mà theo về lẽ phải, may ra trên dưới hiểu biết lòng nhau không có câu nói về sau. Vậy các quan trong ngoài, người có chức trách coi giữ, người có trách nhiệm nói can phàm thấy những người đồng sự, người liêu thuộc nào có làm việc gì không công bằng, không theo pháp luật, cũng là dân gian có những việc tai hại, đau khổ, trộm cướp, oan uổng, đều cứ thực tâu lên, chớ để cho thành ra cái thế chữa mãi lâu ngày quá nặng, không thể chữa lại được, thế mới là không phụ chức trách của mình. Như thế thì cái tên gian thần, cu thần chẳng phải tránh mà cũng tự xa lánh vậy. Thẳng hoặc có người nào vẫn theo thói cũ, coi khinh điều luật, dù có thể trốn được ở dưới tai mắt sáng suốt của ta nhưng còn về sự 4 nơi biết (1) thì sao? Lời bàn của bọn trong sạch thì sao? Nay ta phát ra lời bàn này giống như lời nói viển vông, quá ư lo xa nhưng mà ngăn ngay từ lúc việc còn nhỏ, lấp ngay từ lúc việc mới đốm ra, cùng nhau giữ thành nghiệp chắc không ra ngoài những điều ấy.

---

(1) Bốn nơi biết : tức là trời biết, đất biết, anh biết, ta biết. Chữ Hán là « tứ tri » câu của Dương Chấn nhà Hán bảo người đêm đến mang cho vàng.

https://tieulun.hopto.org

Người có chí muốn cho vua được hay, cho dân được nhờ, có nên quên lãng chăng!

Tháng 5, sai chưởng vệ là Nguyễn Văn Ứng đổi làm quyền chưởng Hữu dực doanh Vũ-lâm... (nguyên coi Tả dực). Lê Tố đổi quyền chưởng Tả dực doanh ấy (nguyên coi Hữu dực).

Nêu thưởng người dân thọ 100 tuổi ở tỉnh Vĩnh-long (là Trần Văn Đoạt).

Lã dầu mục người Chàm là Ả và Ôn ở 2 xã Đông-tác, Tây-thành phủ Tây-ninh thuộc Gia-định lại về lập ấp. Chuẩn cho hoãn thu thuế 5 năm về phần linh thì miễn cho không chọn tuyển.

Thuyền giặc biển ăn cướp 3 chiếc thuyền buôn ở phần dồn cửa biển An-dụ (thuộc Bình-định). Viên tấn thủ cùng cai viên bộ biển đến đánh cướp giữ được 2 chiếc.

Lâm Ngộ ở châu Mường-vang huyện Thanh-hóa nuôi được thăng thụ thổ tri châu cung tiến 1 thớt voi, vua cho nhận. Ngộ cùng với người cha là Lâm Kiểm đã hưu trí và lại mục, các người đi theo đều được thưởng quần áo ngân tiền có thứ bậc khác nhau.

Tiết Đoan-dương, ban yến cho các quan văn, võ (văn từ ngũ phẩm, võ từ tứ phẩm trở lên) và thưởng cho quạt, khăn tay, chè, quả, có thứ bậc khác nhau. Xuống sắc từ sau dùng làm lệ mãi mãi.

Sắc cho các hoàng đệ, mọi tước công, mỗi tháng vào chầu 2 lần (ngày mồng 2 và 16).

Đổi làm 2 đền thờ Kiến-an-vương và Diên-khánh-vương đã chết (dỡ phủ cũ đổi làm đền).

Chuẩn cho những dân ở Quảng-bình năm trước (năm thứ 6) bị chết dịch được hoãn 2 năm nữa mới phải điền sổ đinh thiếu. (44 xã thôn, ở danh sách kê trước cho làm hạng thiệt hại nặng).

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn cho tỉnh Bắc-ninh hiện lấy đất làm nghĩa địa chi tiền trả cho chủ ruộng đất, và quan tỉnh trước là Nguyễn Đăng Giai dùng làm chỗ để mả riêng, các chỗ ấy là bao nhiêu mẫu sào, bỏ ra ngoài sổ, miễn thuế.

Chuẩn cho dân ở Hà-tiên mới về lại phục tên cũ là xã An-hà.

Lại thưởng cho các lính ở Nghệ-an, Hải-dương về Kinh luyện tập đi làm việc khơi sông, mỗi người một nửa tháng lương tiền và cho về hàng ngũ ở các tỉnh ấy.

Thuyền buôn bị mất cướp ở phần biển Biên-hòa, không có người biết để ứng cứu. Tấn thủ 2 đồn Ma-ly, Long-hưng và bộ biển ở Kinh tỉnh phải, cùng quan tỉnh đều phải giáng phạt có thứ bậc khác nhau.

Thưởng ngân tiền, áo mặc cho những người nghĩa dân ở Quảng-ngãi (Cựu Vĩnh Tuế, Nguyễn Hữu Trật,

TÀI LIỆU CỔ VN

Chọn phái những pháo thủ doanh Thần-cơ và biền binh Thủy-sư chia ngồi thuyền Hải-đạo đến cửa Thuận-an diễn tập bắn súng.

Kim-ngọc và Định-môn 2 xã thuộc phủ Thừa-thiên bị nạn hổ bắt. Vua sai vệ Võng-thành tìm bắt, cho dân yên ở.

Phục lại lệ khoản năm Minh-mệnh, Thiệu-trị binh ở Kinh chia ban. (Các hạng biền binh ở Kinh, trong khoảng năm Minh-mệnh, Thiệu-trị về lệ chia ban đều lấy từ mồng 1 tháng giêng đến cuối tháng 6 đều ở ban làm việc. Từ mồng 1 tháng 7 đến cuối tháng 12, chia làm 3 ban, 1 ban ở lại, 2 ban cho về nghỉ. Năm Tự-đức thứ 3 đổi định lại: những người quê ở Bình-định thì tháng giêng, tháng 2 tập trung cả lại, ngày mồng 1 tháng 3 chia làm 2 ban, 1 ban ở lại, 1 ban về, cứ 2 tháng 1 lần đổi; từ tháng 7 về sau theo lệ cũ.

https://tieulun.hopto.org

Năm thứ 6, lại chuẩn định những người quê ở Thừa-thiên và người ở 4 tỉnh trực, thi tháng giêng, tháng 2, tháng 3, tập trung tất cả, từ mồng 1 tháng 4, đến cuối tháng 6, chia làm 3 ban, 2 ban ở lại, 1 ban về, đều lấy 1 tháng làm 1 ban ; từ tháng 7 trở về sau như lệ trước. Đến đây Thủy sư nói là không tiện. Bộ Binh cũng bàn : Bình-định được 2 tháng làm 1 ban, còn có sự vui nhàn rỗi. Thừa-thiên và 4 tỉnh trực, ban chỉ có 1 tháng, thì những người đường sá hơi xa, chỉ thêm nhọc mệt về sự đi lại. Bèn chuẩn cho linh tỉnh Bình-định, vẫn theo lệ năm thứ 3, linh tỉnh Thừa-thiên và 4 tỉnh trực, lại theo lệ khi ấng năm Minh-mệnh, Thiệu-trị).

Người sai dịch của châu Khâm nước Thanh đưa người dân bị nạn của nước ta (người Gia-định bị gió giạt đến Hương-cảng) từ Hương-cảng về.

Sai Tôn Thất Cấp đến đón cửa biển Đà-nẵng, khám xét trú tình việc nên làm (khoa đạo là Nguyễn Đức Trứ tâu xin chọn phái viên đại thần đến khám làm). Hộ, Công, Binh 3 bộ chọn lấy mỗi bộ 1 người trong ty thông hiểu văn học theo đi làm việc.

Mùa hè năm ấy, lúa chiêm các tỉnh Quảng-ngãi, Bình-định, Khánh-hòa, Hà-nội được mùa to, các tỉnh Nam-định, Bắc-ninh, Quảng-yên, Hưng-hóa được mùa vừa. Còn các tỉnh Thừa-thiên, Quảng-nam, Quảng-bình, Hà-tĩnh, Nghệ-an, Thanh-hóa, Ninh-bình, Hưng-yên, Hải-dương đều nhiều lần bị tai hại, về số thuế tô đều theo từng hạng cho tha, giảm có thứ bậc khác nhau ; nhưng thóc tô nên thu, hoặc cho nộp thay bằng tiền.

Cho vệ úy là Nguyễn Sơn thăng thự chưởng vệ, quyền chưởng đề đốc ở Kinh thành.

Tháng 5 nhuận, tổng đốc Sơn—Hưng—Tuyên là Nguyễn Bá Nghi đem việc bắt đầu tính thuế các đất bãi của

https://tieulun.hopto.org

dân xa, mới trưng (là 258 mẫu); lại đem cả chỗ cát bồi bị nước xói, cùng các xứ ruộng đất sụt lở, sâu trũng, xin cho bỏ ra ngoài số miễn thuế (1.296 mẫu). Vua cho y.

Kinh lược sứ Nam-kỳ là Nguyễn Tri Phương vào chầu. Vua hỏi hết tình trạng công việc đồn điền, Thưa rằng: nhiều lần hết sức trù tính để làm, khuyên bảo những dân du đãng lười biếng quay về làm ruộng. Hiện nay 6 tỉnh được mùa, thóc gạo thừa ăn. Nếu được mùa luôn, thì chính sách đồn điền, tưởng cũng có thể làm được thành hiệu. Vua bảo rằng: địa thế 6 tỉnh chia ra nhiều ngả, người sao chiếu cố được cả mọi nơi? Thưa rằng: tôi thường đi khám, gián hoặc có khi chọn phái các phủ huyện, tưởng cũng hết lòng làm việc. Đã theo số hiện tại kê đệ danh sách, không chút cẩu thả. Vua bảo rằng: nhiều lần ân cần hỏi han, cũng là yêu ngươi, chứ chẳng có ngờ gì đâu. Nhân lại hỏi: ngươi tuổi đã nhiều có được mạnh khỏe không? Thưa rằng: tôi nay 58 tuổi, sức vóc hơi suy yếu. Vua sai ban cho 1 hộp áo mặt.

Viên tuần phủ mới tỉnh Ninh-bình là Nguyễn Văn Phong, vì tra xét nhà thờ xã Phát-diệm bắt được sách đạo đồ thờ đạo, thưởng cho kỷ lục 2 thứ. Án sát là Nguyễn Bính thưởng kỷ lục 1 thứ. Các quan tỉnh trước là Tôn Thất Tĩnh, Trần Văn Vy cùng viên nhiếp biện tri huyện Kim-sơn đều phải phạt bổng có thứ bậc khác nhau.

Vua dụ bộ Lễ rằng: đến 19 tháng này là khánh tiết Thánh-thọ, nhưng thuộc về tháng nhuận, ta chỉ làm lễ ngươi nhà ở trong cung, hầu cơm dâng rượu để tỏ lòng thành hầu vui; còn các khoản đặt phiên chầu chúc mừng, đều miễn hết, để theo ý Thái-hậu.

https://tieulun.hopto.org

Có 1 chiếc thuyền chạy máy bằng hơi nước của Tây-dương lại đến đậu nhờ ở vụng Trà-sơn. Khâm sai là Tôn Thất Cáp tâu nói thuyền ấy là của Anh-cát-lợi. Bèn sai ty Hành nhân là Hoàng Nghị, Nguyễn Văn Hương đi đường tram đến theo Cáp sai phái.

Định vỡ lại hộ bóc quế ở Thanh-hóa. (Lệ trước, do 2 châu Thường-xuân, Lương-chính chọn bổ mỗi xã 1, 2 người, hay 4, 5 người sung làm phu bóc quế 100 người) chuẩn cho chọn lấy người ở 2 tổng Quân-nhân, Trịnh-vạn châu Thường-xuân, và ở 4 tổng, Tòng-chính, Nhân-sơn, Thiện-thổ, An-thọ châu Lương-chính (2 tổng thuộc châu Thường-xuân 50 người, 4 tổng thuộc châu Lương-chính 50 người) là 100 người, sung làm quế hộ; còn những người ở các tổng không quen việc bóc quế thì rút về làm lính thổ. Quan tỉnh ấy lại tâu xin chọn [illegible] dân sở tại canh giữ. Chuẩn cho thi hành (trước quế sau làm không thành hiện).

Quan tỉnh Sơn-tây tâu nói: huyện Tam-dương có 6 xã (là Cam-lâm, Xa-não, Nga-hoàng, Hạ-nậu, Quan-đình và Sơn-đình) thuộc 3 tổng Tam-lộng, Miêu-duệ, Quan-ngoại địa núi có khí vàng. Cai tổng tổng Tam-lộng là Trần Văn Trách cùng người thuộc khách (1) ở Bắc-ninh là Trần Huy xin đứng khai mỏ mỗi năm nộp thuế vàng 6 lạng. Vua y cho.

Bọn cướp ở sông Kinh-nứa tỉnh Hải-dương vây đánh lại thuyền công đi tuần tiễu, biền binh giáo hoặc có người bị chết, người bị thương. Viên cai quản ngồi thuyền ấy là phó quản cơ Trần Hữu Thể, suất đội là Nguyễn Văn Bản đều phải tội.

---

(1) Thuộc khách: người Trung-quốc vẫn trú ngụ ở nước ta đã quen.

https://tieulun.hopto.org

Các tỉnh Nghệ-an, Hà-tĩnh, Bắc-ninh bệnh dịch phát ra dữ; Hà-nội, Hưng-yên và Bình-thuận cũng gián hoặc phát ra tiếp theo. Chuẩn cho các tỉnh lấy thuốc kho để chữa, trị. Người nào bị chết cấp cho tiền tuất. Về dân đinh có tên trong sổ rồi cũng cho bỏ tên đi, và hoãn điền tục có thứ bậc khác nhau.

Tỉnh Nam-định bắt được tên đạo trưởng người Tây-dương. Chuẩn cho đem chém. Người tố ra bắt được cùng quan tỉnh đều được thưởng chức hàm, kỳ lục có thứ bậc khác nhau. Những viên biền đi bắt được thưởng chung 300 lang bạc. Vũ Văn Trung là chủ nhà chứa tên đạo trưởng ấy xử phát phối đi Cao-bằng.

Chuẩn cho 5 huyện (Thanh-trì, Kim-bảng, Duy-tiên, Bình-lục, Thanh-liêm) thuộc tỉnh Hà-nội, năm ngoái bị [illegible] nộp là bao nhiêu được giảm giá [illegible] học 2 quan tiền).

Quan tỉnh Quảng-yên tâu nói: tỉnh ấy nguyên trước đắp thành đất, nay xin bên ngoài xây gạch đá. Vua cho là lời xin ấy cũng là để thêm vững mạnh chốn biên cương, y cho làm. Nhưng sai đi xem hình thế núi, nước và phương diện vẽ thành bản đồ dâng coi.

Nguyễn Tri Phương lại đem việc xét nghĩ đồn điền và công việc bổ cứu các khoản, làm thành điều khoản tâu lên. Một khoản: Ruộng khai khẩn chia làm 3 hạng, đều chiếu theo địa lợi tốt hay xấu, công làm khó hay dễ, châm chước mà nghĩ thưởng. Một khoản: hoặc có chỗ nào đã trồng từ trước mà cày cấy không phải thổ ngơi, đổi trồng chỗ khác, thì khai khẩn còn ít ngày xin cho thêm hạn để cho khai khẩn đến có thành hiệu. Một khoản: những nhân viên quản suất, xin theo số dân mộ đủ hay thiếu, khai khẩn công làm khó hay dễ,

https://tieulun.hopto.org

liệu cho bổ thu. Một khoản: số dân hiện mộ, chẳng khỏi có kẻ du đãng, những viên quản suất kiểm thúc không nghiêm, xin chiếu luật nghĩ xử. Một khoản: đến kỳ thu hoạch, chiếu thu mỗi mẫu một hộc rưỡi, chứa lại để phòng năm mất mùa thì phát ra. Mức hạn cho khai khẩn, mỗi người chỉ đủ 4 mẫu là cùng).

Vua phê bảo rằng: tạm y lời xin, để mong có thành hiệu.

Vua ra ngự xa giá Thái hậu ra chơi cửa biển Thuận-an, ngự thành Trấn-hải coi duyệt thuyền quân. Vua cho là lần này ngự chơi thành Trấn-hải, các tôn nhà ở hành cung đều mát mẻ sảng khải, được Thái hậu có ý vui vẻ, chuẩn cho thưởng riêng cho bọn chuyên biện ngân tiền có thứ bậc khác nhau, ở 3 ngày rồi về cung.

Thuyền giặc biển ăn cướp thuyền buôn ở hải phận Lệ Điều phải giáng 2 cấp đổi đi; suất đội ngồi thuyền ô do Kinh phái đi là Lê Chinh phải giáng 3 cấp đổi đi; quan ở tỉnh, ở đạo đều phải giáng 1 cấp cho lưu nhiệm.

Khâm sai là Phan Tam Tỉnh, Nguyễn Tác Trưng vâng đệ bản án ruộng đất ở Nam-định. Trước đây (năm Minh-mệnh thứ 19) Đoàn Tài Thái người tỉnh Nam-định làm đơn xin trưng đất của ấp Lạc-đạo hơn 1.900 mẫu, đã nhiều lần khai khẩn thành ruộng được hơn 400 mẫu. Rồi sau (năm Tự-đức thứ 8) người ấp Lạc-đạo là Phạm Xuân Thu lại xin trưng ở chỗ ấy, đã được tỉnh ấy xét nghĩ chuẩn cho ngăn lấy một nửa giao cho Xuân Thu quản nhận. Tài Thái lại kiện đến pháp ty, chuẩn cho khám lại. Đến đây, viên Khám phải nghĩ xử: số ruộng ấy nguyên là đất của ấp Lạc-đạo bỏ hoang, Đoàn Tài Thái khai khẩn lâu năm tốn kém nhiều của, xin giao cho tên ấy theo như cũ mà cày cấy nộp thuế. Vua chuẩn y lời bàn.

https://tieulun.hopto.org

Sông Vĩnh-định (thuộc đạo Quảng-trị) nhiều năm bị cát bồi, vét khai tốn công hại của (từ năm Thiệu-trị thứ 3 đến nay, vét khai kể đã 4 lần, chi tiền hết 4.600 quan, gạo hơn 1.900 phương). Phủ thần Thừa-thiên xin lấy nhân dân những làng gần sông sung làm phu coi sông và người phu trưởng, cho trừ thuế thân và sai dịch, khiến cho tùy thời khơi vét, nếu còn ủng tắc, thì cứ đem phu trưởng trị tội. Chuẩn cho theo lời xin mà làm.

Vua cho rằng dân hạt Nghệ-an, Hà-tĩnh trước đây bị bão lụt, chết dịch rất là quẫn bách, số tiền thóc năm ngoái còn thiếu (tiền hơn 173.000 quan, thóc 27.000 hộc) hoãn cho một năm sẽ thu.

Tháng 6, quan ở khoa đạo là bọn Phạm Ý, Nguyễn Tác Trung, Nguyễn Duy Quang, Nguyễn Thế Huy dâng sớ nói: gần đây ở Kinh mấy tháng ít mưa, các địa phương thì lúa bắp hạt, đậu, hoặc là những người thừa hành bên dưới chưa được cả mọi người đều giỏi mà thế hay chăng? Tức như: tuần phủ Định-tường là Nguyễn Tường Vĩnh, bố chính Bình-định là Nguyễn Hữu Độ, giữ bụng tham ô, tiếng tai bừa bãi; nguyên bố chính Khánh-hòa là Nguyễn Quỳnh, án sát là Lê Cán bới xấu lẫn nhau tham tang khoản nặng; cùng là bố chính Tuyên-quang là Bùi Duy Kỷ, hiện đương bị dẫn kiện, các tình trạng như thế, chắc đã ở dưới sự soi xét của nhà vua rồi. Nhưng mà cửa vua muôn dặm, lòng người trăm cách, về những mối tệ chẳng những chỉ thế mà thôi. Xin kén sai 2 viên quan công bằng liêm chính, chăm làm được việc, chia đi xét hỏi cả Nam-kỳ, Bắc-kỳ, người nào không công bằng, không giữ pháp luật cũng là dân tình đau khổ hình ngục oan khuất, lâm bẩn tàu bẩm hết mọi việc đợi chỉ. Lại ở Kinh công tác nhiều nơi phiền nhiễu đến sức quân

https://tieulun.hopto.org

nhiều cũng đủ can phạm đến khí hòa. Xin sắc xuống các công sở những việc gì không khẩn cấp, phải dinh hoãn ngay. Vua phê bảo rằng: sửa chính trị để đón hòa khí cốt ở lúc ngày thường, không những đến việc mới biết sợ. Tuy rằng lại tệ dân tình, chẳng khỏi có sự u uất, oan uổng. Nhưng hiện nay Nam-kỳ đã có kinh lược sứ là Nguyễn Tri Phương nhiều năm sửa trị ở đấy các quan đại thần ở Nam, Bắc trực (1), Tả, Hữu kỳ (2), cũng đều kén ủy các hề tôi cũ, mượn làm tai mắt. Nếu thấy người nào, làm việc gì, chưa hợp với lẽ phải, chắc cũng đem duyên do tâu lên sao nỡ im miệng kín tiếng. Huống chi, quan lại quân dân nếu có sự tình đích là oan khuất, đều được đầu đơn kiện ở pháp ty. Vả lại mới rồi vừa mới dụ bảo các quan trong ngoài chớ có dối ăn. Tuy chưa chắc đã muôn người một lòng, nhưng cũng chẳng đến nỗi đều là người ngồi không ăn sẵn. Nay nếu sai người đò hỏi, chẳng những khó tìm được người chỉ là thêm việc, mà trên dưới ngờ vực lẫn nhau. Không phải là thể cách làm chính trị. Khổng Tử nói: «cứu giúp rộng khắp mọi người, đến như Nghiêu Thuấn còn cho chưa được đầy đủ»; Mạnh Tử nói: « làm chính trị mà mọi người đều được vừa lòng cả thì làm hết ngày cũng không đủ » Khổng, Mạnh nói tuy không giống nhau, cũng có thể dẫn làm thí dụ. Cho nên chính trị chỉ cốt ở giản dị và rộng rãi mà thôi. Nếu mọi việc đều xét nét rửa bụi để tìm vết, thì dẫu cho Thương Ưởng (3) sống lại, cũng

---

(1) Nam trực: Quảng-nam, Quảng-ngãi.
Bắc trực: Quảng-trị, Quảng-bình.
(2) Tả kỳ: Bình-định, Bình-thuận, Phú-yên, Khánh-hòa.
Hữu kỳ: Nghệ-an, Hà-tĩnh, Thanh-hóa.
(3) Thương Ưởng: tể tướng nhà Tần, lập ra pháp luật rất nghiêm khắc.

https://tieulun.hopto.org

không thể làm hết được. Về việc xin phải quan đi đò hỏi không nên bàn đến. Còn nh[illegible] lũ người thấy rõ viên nào không công bằng, không giữ pháp luật nên chỉ rõ thực trạng, nghiêm ngặt tham hặc đợi chỉ trừng trị, việc gì phải nói lờ mờ. Người ta hay hay dở có dễ biết đâu? Có dễ định được đâu? Đến như việc công tác năm nay, so với mọi năm trước cũng đã hơi bớt đi, há như trong sớ nói không đúng sự thực. Song, đã nói ra, chuẩn giao cho bộ Công chiếu theo những việc không cần tạm bãi đi. Các quan có chức trách đem tập tâu này sao lục cho khắp trong Kinh ngoài các tỉnh, để đều biết, mà hăng hái cố gắng. Rồi sau cho dinh việc làm cái rạp to, và lầu Thanh-hạ, điện Dưỡng-tâm, điện Minh-thận, lầu Vô-hạn-ý, và vườn Thường-mậu mọi công sở.

Những đồn về sông Vệ ở 2 huyện Tuy-hòn, Đồng-xuân (thuộc tỉnh Phú-yên) tỉnh Bình-định, thóc lúa mất nhiều. Sắc cho người nào muốn vay liền công để mua trâu cày, thì cho vay.

Dời huyện lỵ và nhà học huyện Bình-sơn đến thôn Xuân-an, tổng Bình-trung.

Chuẩn cho dân 5 huyện châu (Thất-khê, Thoát-lãng, Văn-uyên, Lộc-bình, Yên-bác) tỉnh Lạng-sơn, được miễn tiền thân năm nay 3 phần 10 (về những năm thứ 7, thứ 8, thứ 9, các hạt ấy có việc phải ngăn giữ giặc đã chuẩn cho miễn hết; gần đây, biên giới yên lặng, cho nên ra ơn cho miễn 5 thành). Cả 5 huyện ấy cùng với huyện Văn-quan, châu Ôn được triển hoãn cho 5 thành thuế nộp bằng bạc (số còn thiếu về năm thứ 7, nhiều lần được hoãn), nay lại cho hoãn đến sang năm.

Khâm sai là Tôn Thất Cáp tuân đem việc bàn tính nên làm ở đồn Đà-nẵng lập thành điều khoản tâu lên, cho rằng: cửa biển Đà-nẵng ở Quảng-nam là nơi bờ

https://tieulun.hopto.org

biển quan trọng, những bảo nhất, nhì, tam, tứ, đặt thêm, xin nên để như cũ (4 bảo ấy, gần đây Đào Trí, Trần Hoằng đã xin bỏ bớt, nhưng lập một bảo lớn ở trên đỉnh núi). Lại nói: về phía bắc thành Diện-hải, bên ngoài lấy cát, cát biển bồi ngầm gần đến giữa vụng, xin đắp 1 cái pháo đài ở chỗ ấy, để cho đến khi có bến sâu lớn, sức đạn đi mới được thừa thãi, mà đài với thành liền nhau, điều độ cũng dễ được việc. Chuẩn giao cho 3 bộ Hộ, Binh, Công, họp bàn. Xin theo lời tâu của Cáp. Duy có việc xin lập pháo đài ở chỗ bãi cát mới bồi ngầm, công trình to lớn, lại bãi cát mới nổi chưa tiện khởi công, xin nên đợi sau sẽ làm. Vua y cho. Vua bảo rằng: việc ấy là việc rất cốt yếu, quan tỉnh ghi lấy đợi sau khám xét nghĩ làm, chớ nên quên nhãng.

Cho hộ lý tuần phủ Lạng — Bằng là Phan Khắc Thận đổi Ninh hữu thuận tri bộ Hộ; thự bố chính sứ Cao-bằng là Bùi Cải đổi thự bố chính sứ Lạng-sơn, lãnh tuần phủ Lạng—Bằng.

Tỉnh Hưng-yên nước lụt to hơn năm ngoái. Tỉnh Ninh-bình cũng nước lũ tràn vào đồng lúa đều tai hại. Sắc cho quan tỉnh xét có nên giúp đỡ thì đều theo lệ trước chẩn cấp cho.

Đê tả của 3 huyện Vĩnh-thuận, Thượng-phúc, Duy-tiên tỉnh Hà-nội bị vỡ. Chuẩn cho chiếu theo lệ năm ngoái mà chẩn cấp, nhưng chia làm 3 lần, cho được tiếp tế. Lại sắc cho tỉnh Sơn-tây xay lấy 50.000 hộc gạo, tỉnh Bắc-ninh trích ra 30.000 quan tiền, đều giao cho tỉnh Hà-nội để chi. Các viên quan tỉnh, phủ, huyện phải giáng cấp có thứ bậc khác nhau và bắt phải tùy thế khơi thông, cho chóng tiêu hết nước đi.

Đê 2 huyện Đông-ngàn, Tiên-du tỉnh Bắc-ninh và đê của huyện Thu-trì, Giao-thủy, Ý-yên, Phong-doanh tỉnh

https://tieulun.hopto.org

Nam-định cũng vỡ theo. Các viên quan tỉnh, phủ, huyện cũng giáng cấp có thứ bậc khác nhau. Những chỗ bị hại cũng chẩn cấp cho như Hà-nội.

Huyện Đan-phượng thuộc tỉnh Sơn-tây cũng vì đê Hà-nội vỡ, nước tràn vào dân cư sâu đến 4,5 thước, đều chuẩn cho đi khám xét sự tai hại tâu lên thi hành việc cứu giúp.

Hình-khoa cấp sự trung là Trương Ý bày tỏ 4 việc:

1. Xin cẩn thận việc dùng người để thu lấy hiền tài. (Các viên quan tam, tứ phẩm ấn quan ở Kinh, và các bố chính, án sát ở ngoài, xin do quan đại thần xét kỹ. người nào có văn học, kiến thức, trung trực, liêm năng, cùng là quan võ tam, tứ phẩm, ai là người có thao lược, khí tiết, đều chỉ tên tâu lên trù bị sẵn để [illegible] Lại quan ở Kinh, ở các tỉnh ngoài, văn từ từ phẩm đến lục phẩm, lệ có sát hạch bầu cử. Nếu người nào có học hạnh, khí thức được xứng ý nhà vua, thì được thăng không kể thứ bậc. Chức đài gián (tức ngự sử gián quan), kén đặt chuyên viên, cho có trách nhiệm quan trọng, chức phủ huyện không được cho quyền nhiếp, e lầm nhiều dân).

2. Xin đổi chính phong tục, để trừ tà giáo... (Nghiêm cấm các cử nhân tú tài ở làng và người làm quan về hưu trí hưu dưỡng, không được chuyên làm việc làng, đi lại cửa công. Trong đó, người nào yên lòng điềm tĩnh mở trường dạy học, học trò có nhiều người thành tài, cùng là người nào có đức vọng rõ rệt, có thể làm cho dân làng hóa thành tục tốt, do quan địa phương xét tâu, lượng cho nêu khen bổ dùng. Lại người cho vay, không được lấy lãi nặng, kẻ điêu hoạt không được xui giục kiện tụng. Còn như người nào đã trót theo đạo Gia-tô, không kể người đã bỏ đạo hay chưa, làm đanh

https://tieulun.hopto.org

sách tư để lưu chiểu. Định lấy mỗi tổng đặt 1 viên tổng giáo, lấy những tú tài nhiều tuổi sung làm, tùy cách dạy bảo để trừ bỏ thói quen lâu ngày, hẹn trong 1 năm trong hạt bỏ đạo được nhiều hay ít, để định thưởng phạt).

3. Xin khuyên dân cấy lúa trồng dâu, để dân được dư dụ ở Kinh kén lấy 1, 2 viên hiểu rõ việc cày cấy, chuẩn cho chiêu mộ nhân dân đi khai khẩn, và sức những người hào hữu giàu có, cho được tình nguyện khai khẩn. Lại những bờ biển ở các tỉnh Thanh-hóa, Ninh-bình, Nam-định, đất sa mới bồi, có rất nhiều, mà các lần những người lãnh trưng chưa chắc đã mộ đủ dân nghèo hết sức khai khẩn, hoặc là mưu toan kiêm tính xoay kiếm lợi, cũng chưa thể biết. Nay xin sắc cho quan 3 tỉnh ấy giữ buụng công bằng khám xét lại kỹ càng, xem những người lãnh trưng nếu không thể mộ đủ người, hết sức khai khẩn, thì liệu cấp cho ruộng đất có hạn, còn bao nhiêu chiếu đạc sung làm của công. Và, các quan địa phương ở Bắc-kỳ đều nên thân đi khám nơi đồng rừng bãi biển thấy chỗ đất nào bỏ không, có thể cày cấy được, thì đặt làm sở đồn điền, rồi đều chiếu thực số linh mộ và số tù tội quân lưu, lệ được tháo bỏ xích khóa, tất cả là bao nhiêu, lượng chọn lấy các viên chánh phó quản vệ, quản cơ, làm người quản suất, đem đến chỗ ấy chia đặt xóm thôn, tùy tiện khai khẩn.

4. Xin ức chế bớt người lái buôn nước Thanh để trọng tiền của ở kho của nước (tiền thuế quan chỗ nào không đầy 1 vạn quan tiền, thì vẫn cho người buôn lãnh trưng khấu nộp bằng đồng kẽm. Còn các sở thuế quan ở Mĕ-sở, Trinh-xá, Thuần-mỹ, Cần-dịch, Tam-kỳ, Phù-hiện, Quán-tỷ, Bảo-thắng, đều chiếu theo như năm trước phải viên ngồi thu. Lại xét ra kho tàng

https://tieulun.hopto.org

các tỉnh, chứa để rất nhiều, của công quan trọng, mà người coi giữ là võ biền không biết chữ, những kẻ lại dịch phần nhiều gian giảo thường thường xảy ra việc ăn. Nay xin các tỉnh to thì lấy thông phán, tỉnh vừa thì lấy kinh lịch sung làm chủ thủ, để cho đều có chuyên trách. Vì những người chức cao tất nhiên biết giữ phép. Còn như về khoản hóa mãi (mua theo thị giá), bộ Hộ nên hết lòng dò hỏi các vật hạng trong Nam ngoài Bắc cứu xét giá hàng hóa cốt được vừa phải. Hàng năm chiếu số cần dùng là bao nhiêu, làm giấy tư cho các quan địa phương hóa mãi, chiếu theo số tư trước theo giá phải chăng mua nộp. Nếu tỉnh nào nghe theo người lái buôn gian giảo khai bội giá hàng, hoặc không do bộ tư, mà tự tiện mua, việc giác ra, lập tức tâu xin xử trị. Về những hàng hóa thừa ra bỏ lại, cũng [illegible] những thứ không cần dùng đều giá tại hết, bắt phải bồi thường tiền giá tiêu để trong tiền của ở kho công. Vua bảo rằng: những điều bày tỏ cũng có câu dùng được, hơn là bàn suông. Chuẩn giao cho các bộ Lại, Hộ, Binh, Hình xét bàn làm bản tâu lên. Sau các bộ bàn cho là lời điều trần của y đều là chỉ biết một mặt, rồi sau bỏ đi.

Thự ngự sử đạo Hà-Ninh là Đặng Toán dâng sớ nói rằng: nước sông tháng này lên to quá mức thường, đê điều, vỡ lở, thế nước so với năm ngoái (ngày tháng 11) có phần to hơn. Thần đã xin khơi thông đường sông, trong sớ nói: Lân-môn là nơi cửa biển, thế mà viên huyện Trấn-định là Vũ Tử Văn (đã phải giáng cấp cho lưu lại) tự tiện cho 2 tổng thuộc huyện Tiền-hải đắp chắn lấp đi, để đến nỗi thế nước lên bội thường. Xin phải khám thi hành! Khi ấy đã vâng chỉ giao cho tỉnh ấy đến khám từ đấy đến nay, không thấy có sớ tâu. Xét ra, dòng sông gần đây đã nhiều chỗ ứng tắc, mà

năm ngoái cửa biển (Lân-môn) lại bị ngăn lấp, cho nên thế nước năm nay to hơn năm ngoái, chắc là thế phải đến thế. Xin sắc xuống cho tỉnh Nam-định, phàm các dòng sông chỗ nào lấp nông, phải lúc tức khơi thông; còn cửa biển Lân-môn nên lập tức khơi thông để tiêu tiết thế nước. Sớ dâng lên, vua dụ rằng: Nam-định làm việc chậm trễ, không nghĩ đến quốc kế dân sinh, để đến nỗi viên ấy phải nói, thực đáng có lỗi. Chuẩn cho đem nguyên ủy việc làm ấy, lập tức tâu lên. Lại phải tìm cách khơi thông, cốt sao cho nước dọng ở mạn dưới trong tiêu tiết hết.

Xuống dụ sai khoa đạo là Trương Ý, Đặng Toán lập tức đi ngựa trạm đến ngay Hà-nội, Bắc-ninh hội đồng với quan tỉnh phát chẩn và đi khắp các chỗ nước lụt tràn đến, chỗ nào nên khơi thông, chỗ nào nên giữ lại, bàn cùng quan tỉnh làm cho thỏa đáng. Nếu thấy viên nào trước biếng sợ sệt trễ nải không nghĩ đến quốc kế dân sinh, thì nghiêm ngặt tham hặc đợi chỉ. Rồi cho mỗi người 5 lạng bạc, giục đi ngay.

Vua cho rằng: Hà-nội, Bắc-ninh đê vỡ mấy năm liền, tuy là nước to hơn mức thường, cố nhiên là cái số hoặc có như thế, những công việc đại đoạn, bởi tự người làm cũng có chỗ chưa hết sức. Bèn dụ sai các đình thần hết lòng bàn tính, nên làm thế nào để cho sông được sông êm, nhân dân yên ổn để ta đỡ lo về miền Bắc. Nguyễn Tri Phương khi ấy về châu cũng cho hội bàn, để góp trí mọi người làm nên thành vững cho đều đến thỏa đáng. Rồi sau đình thần tâu nói: hiện nay việc phòng giữ nước sông, trừ phi lại sửa đắp đê điều, thực chưa có kế sách gì khác cả. Xin thẩm xét lệ về khoản năm Gia-long, Minh-mệnh đặt riêng sở đê chính chuyên nhất làm việc, để chuyên trách có thành hiệu mới được. Phạm Chí Hương, Vũ Đức Nhu

https://tieulun.hopto.org

lại bàn khác cho là cái phép trị thủy, khai sông, đắp đê nên phải đều làm cả hai. Năm trước, đê chính đại thần là Trương Đăng Quế, xin đắp đê khai sông, kinh vâng dụ cho đợi lúc ít việc sẽ làm. Vả xét ra 2 con sông Thiên-đức và Hàm-long từ mạn bắc xuống, đi 2, 3 ngày mới chảy đến biển. Đường sông hiện thành, hoặc có chỗ bồi lấp nông, hẹp, nay nhân đường chảy cũ mà khơi thông ra khiến cho trên hút nước dòng sông chia một nửa mà rót về phía đông, thế rất thuận tiện. Tuy một phen đào khơi công trình to lớn, chẳng khỏi khó nhọc tốn phí; mà yên rồi lâu dài, thực là có lợi cho muôn đời sau này. Sớ tâu lên, vua nói rằng: việc trị thủy rất khó có người, tất phải là người chăm chỉ được việc mà am hiểu, mới xứng với chức kén chọn ấy. Về 2 viên đại thần sung làm quản lý, tham biện việc đê, giao cho đình thần chọn tâu sung bổ. Còn như bọn Phạm Chí Hương, Vũ Đức Nhu đã xin, cũng là theo lợi nguyện trước, thế nên như thế, chuẩn cho đợi khi đặt ra chuyên viên sẽ giao xét nghĩ. Sau đình thần đều đem viên hộ lý tổng đốc Ninh—Thái là Võ Trọng Bình, Lãnh án sát Hà-nội là Nguyễn Văn Vỹ ứng cử. Vua bèn chuẩn cho Trọng Bình lấy hàm tuần phủ sung chức quản lý đê chính sự vụ, Nguyễn Văn Vỹ thăng thụ Thái học tự thiếu khanh sung lãnh đê chính tham biện. Vua dụ các viên ấy rằng: bọn ngươi đều nên hết lòng xếp đặt, mong thấy thành công để trên hả lòng ta, dưới đáp lại mọi người suy cử, công ấy của các ngươi mãi mãi không mất, chẳng những có thưởng nhiều mà thôi đâu.

Việc sửa chữa cửa đông nam kinh thành đã xong, thưởng cho các viên, biền, lính, thợ đã trông coi và làm, kỷ lục hay tiền có thứ bậc khác nhau.

Sắc cho tỉnh Nghệ-an lấy ra 30.000 cân sắt đã nấu lọc kỹ, phát giao cho tỉnh Biên-hòa để sửa đóng thuyền.

https://tieulun.hopto.org

Tỉnh thần Quảng-nam đem những tinh binh quản bách của dân nộp thuế vàng ở huyện Hà-đông, tâu xin giúp đỡ. Chuẩn cho miễn số thuế thiếu về năm trước (vàng 8 lạng 6 đồng 6 phân có lẻ) và lượng giảm bớt số thuế hiện phải nộp và cho chiết nộp bằng tiền... (Lệ trước, tráng đinh mỗi người phải nộp 2 đồng 8 phân vàng, chuẩn cho giảm nộp 2 đồng cân vàng; người già yếu đều nộp 1 đồng cân, nhưng cho chiết nộp mỗi đồng cân là 10 quan tiền).

Chuẩn định lệ quan viên văn võ tuổi 60 trở lên, được cho về hưu trước niên lệ (văn từ tứ phẩm ấn quan, võ từ nhị phẩm trở lên, và phủ doãn, phủ thừa phủ Thừa-thiên, đốc, phủ, bố, án ở các tỉnh ngoài) người nào làm quan được 30 năm trở ra, dưới tên hiện không có tội tư phải giáng và nhẹ tội công phải giáng chỉ có 1 cấp, thì mũ áo nguyên cấp cho trước chuẩn cho đem theo về, (trước thì 7 chuẩn cho người nào công lao rõ rệt, đến khi về để tâu xin đem theo. Đến đây chuẩn cho đem theo định làm lệ).

Chuẩn cho tỉnh Hưng-yên mộ thêm lính người Nam kỳ đặt làm 2 đội Hưng-thủy.

Sắc cho các tỉnh nộp thuế bằng bạc chì cốt bạc đủ tuổi, không kể mẫu thức cũ mới, đều nhận cả, bất tất phải đúc lại; phủ Nội-vụ chiếu thu cũng bất tất phải đúc lại, cho đỡ phí công thợ.

Gia ơn chuẩn cho Nguyễn Hữu Thịnh, là chính phái của Vĩnh-an-hầu Nguyễn Hữu Kính (công thần triều trước), được bổ thu tập ấm đội trưởng coi giữ nhà thờ. (Trước đây, quan tỉnh Quảng-bình lấy người ở phái bàng tâu xin, không chuẩn cho được tập ấm).

Gia ơn chuẩn cho Nguyễn Khoa Điều, là con cháu sau của trung tiết công thần, chưởng cơ Nguyễn Khoa Kiên, được miễn sai dịch, coi giữ việc thờ tự.

https://tieulun.hopto.org

Chẩn cấp cho xã Nộn-liễu ở tỉnh Nghệ-an vì bị hỏa tai.

Bọn Trương Đăng Quế, Nguyễn Tri Phương, Phan Thanh Giản, Tôn Thất Cáp tâu bày công việc nên làm ở Nam-kỳ. Trước đây, vua hỏi hiện nay ở Nam-kỳ, còn những khoản gì cần phải sửa sang, sai viện Cơ mật làm bản phúc tâu. Quan ở viện Cơ mật xin đợi Nguyễn Tri Phương về Kinh cùng bàn. Đến nay hội đồng bàn nghĩ tâu rằng: các hạt Nam-kỳ, nhiều lần được giúp đỡ, đã hơi có màu mặt. Hiện nay chỉ có 1, 2 khoản, lúc nào có thời giờ thì nên theo thời sửa sang mà thôi. Nhân làm sớ tâu xin 4 việc: — xin: các thuyền ở Nam-kỳ, chiếu theo ngạch linh hiện đã giảm bớt, chỉ để cho đủ ngồi thôi. — xin: khai đào đường sông ở 2 huyện Long-xuyên, Kiên-giang để giúp cho việc chen chở hiểm yếu. — xin: ở các tỉnh Gia-định, Vĩnh-long, Định-tường thuộc Nam-kỳ thì thóc lúa đổi đạo mà kho lẫm các tỉnh Nam-trực, Tả-kỳ thì còn trống rỗng, xin cho thuê thuyền buôn vận tải đến để chứa sẵn. — xin: nhân dân 2 tỉnh Bình-thuận, Khánh-hòa ở gần rừng, thường gặp nạn hổ bắt, dân không hòng sống, nên giúp đỡ nhiều để dân đau khổ được tươi tỉnh lại. Đến như việc giao hiếu với nước Xiêm, thì ý họ vẫn muốn đến giảng hòa với ta, nhưng chưa có manh mối gì xác thực. Xin đợi có cơ hội sẽ làm sớ tâu lên thi hành. Vua đều y theo.

Tập biên viện thị giảng là Trần Dương Quang lại đem những bản sách đã tìm được ở Bắc-kỳ (tổng đốc Sơn tây là Nguyễn Bá Nghi nộp 1 bộ Quốc sử tập yếu; Nguyễn Đức Hiển là tú tài ở Nam-định nộp 1 bộ Thiên-nam trung nghĩa bảo lục, và 1 bộ An-nam chí nguyên; người học trò Bắc-ninh nộp 1 bộ Sử quốc ngữ; người học trò ở Hải-dương nộp 1 bộ Lĩnh-nam kỷ sự) nộp tại bộ Lễ, để thi hành.

https://tieulun.hopto.org

Tổng đốc An—Hà là Cao Hữu Bằng tâu nói: tháng trước, tỉnh Hà-tiên tư nói có 2 chiếc thuyền giặc biển còn lảng vảng ở ngoài khơi, nghiệp đã bàn ủy cho lãnh binh tỉnh ấy là Nguyễn Thiều, phó lãnh binh An-giang là Ngô Dĩnh quản suất quân, thuyền đuổi theo. Nhưng tỉnh ấy quân, thuyền ít quá, vả lại nghe có thuyền quân của bọn Phục Minh [bọn muốn hưng phục nhà Minh] hiện đỗ ở ngoài khơi, không nên đem quân đi đuổi xa đến kỳ cùng, e hoặc có đến lỡ việc canh phòng hạt. Đã cùng bàn nhau rút đem quân, thuyền về để trấn áp phần đông cửa biển, cho khỏi lo ngại.

Vua cho là phải, và sắc phải gia tâm chấn giữ. (Chu Thiên Đức đem bọn lũ của Hoàng Quốc Lập là Hoàng Châu Thịnh tự xưng là quân Phục Minh, tháng trước đem thuyền quân đến đóng nhờ ở ngoài khơi núi Long-trĩ, tỉnh Hà-tiên, đã sức đuổi đi, thuyền ấy rốt cũng chở đi rồi).

Bọn khâm phái đi tuần tiễu, những viên cai quản ngồi ở thuyền quân Chuẩn-kích và thuyền Bình-dương, tìm chỗ đỗ tiện để đỗ (bỏ neo đỗ ở đảo Chiêm-dữ, Quảng-nam) bị quan tỉnh Quảng-nam tàu lên tham hặc. Bọn quản tọa ấy đều phải giáng 3 cấp lưu.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

QUYỂN XVII

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Đinh tỵ, Tự-đức năm thứ 10 (1857), mùa thu tháng 7, giá gạo ở Bắc-ninh đắt quá. Chuẩn cho lấy thóc kho ra giảm giá bán cho dân 40.000 hộc. Sau quan tỉnh lại xin bán thêm 2 lần, mỗi lần 20.000 hộc. Vua đều *y* cho.

Sai khám các mỏ vàng, mỏ bạc ở châu Bạch-thông (thuộc phủ Thông-hóa tỉnh Thái-nguyên), chuẩn cho ngạch thuế vẫn được giảm có thứ bậc khác nhau. Trước đây (tháng 2 năm ấy) quan tỉnh ấy làm sớ tâu đem việc các viên phủ Thông-hóa, viên châu Bạch-thông bẩm nói: các mỏ vàng ở Kim-hỷ, Bằng-thành, và mỏ bạc ở Tống-tinh, khi mạch vàng bạc đã kém ít, xin giảm ngạch thuế; những mỏ bạc ở Ngân-sơn, Phúc-sơn, Cẩm-lạc, Bông-ngân, khí bạc kiệt hết, xin cho lấp kín lại. Vua bèn sai bọn lang trung Nguyễn Khắc Cẩn, ngự sử Nguyễn Tiến Lục sung làm khâm phái đi khám xét. Đến đây, quan khâm phái tâu nói: mỏ vàng Kim-hỷ nguyên trưng 7 sở (là Kim-hỷ, Lương-thượng, Lãng-sơn, Ân-tinh, Vô-muộn, Hạ-quan và Phương-linh), trong đó có 2 sở Hạ-quan, Phương-linh thì khí vàng đã kiệt hết, mà địa phận xã Lương-hạ huyện ấy, khí vàng còn hơi vượng, nên cho đổi lấy ở chỗ ấy, để đủ ngạch thuế.

https://tieulun.hopto.org

Mỏ bạc Tổng-tinh nguyên trưng 5 sở (Phục-tinh, Vượng-thịnh, Đông-khoan, Đồng-vượng, Tân-vượng) tuy có 2 nơi đã lấp kín (Vượng-thịnh, Đông-khoan) nhưng 3 nơi khi bạc còn hơi vượng, nên giảm cho 45 lạng (nguyên trước 165 lạng) 1 nơi ở Phúc-sơn khi bạc thực ít, nên giảm cho 50 lạng (nguyên trước 150 lạng). Còn những mỏ bạc Ngân-sơn, Cảm-lạc, Bồng-ngân và 5 sở mỏ vàng Kim-hỷ, thì khi vàng khi bạc đều là bình thường, đều vẫn theo ngạch thuế cũ (thuế vàng ở Kim-hỷ 20 lạng; thuế bạc ở Ngân-sơn 370 lạng, Cảm-lạc 80 lạng. Bồng-ngân 150 lạng). Còn như mỏ vàng Bằng-thành nhiều khi bị mưa lụt ngăn trở đợi sau sẽ do tỉnh ấy khám xét thi hành. Vua y cho. Lại vì rằng các viên phủ, châu, khám làm không chu đáo, mà quan tỉnh nề theo tâu xin, đều giáng phạt, để làm răn.

Chuẩn cho bắt đầu đánh thuế số ruộng đất, mà dân hạt Sơn-tây đã khẩn trưng (939 mẫu) còn các chỗ rừng rậm, cao láo, đá sỏi sâu trũng không thể khai khẩn được và chỗ sụt lở đều cho miễn trừ thuế.

Tỉnh Quảng-ngãi sửa đắp các lũy đài, quan lại, quân, dân, có nhiều người bị ốm chết (310 người). Chuẩn cấp cho tiền tuất có thứ bậc khác nhau. (Cai tổng, đội trưởng, quân lính đương tại ban, thì theo lệ cấp cho tiền tuất; quân lính đã mãn ban và phó tổng, dân phu cũng là các người, tây phái đều cho mỗi người 3 quan tiền tuất).

Sai lại giúp đỡ dân hạt Hà-nội Vua cho rằng: sau khi nước lụt, tình trạng nhân dân hạt ấy, càng khổ sở hơn cả. Lại chuẩn cho miễn hết các thứ tiền thuế thân, tiền đầu lõi, tiền tạp dịch trong hộ, tiền cước phí, tiền thóc thuế tô ruộng chiêm năm nay, miễn cho 4 phần 10. Còn các hạng thuế sản vật, thuế hộ, cho miễn 3 phần 10, còn lại số thuế nên thu, đều cho hoãn đến sang năm.

https://tieulun.hopto.org

Dân xã Hà-trung thuộc phủ Thừa-thiên đơn xin đắp đê khẩn ruộng. Phủ thần Thừa-thiên tâu xin chuẩn cho vay 1.500 quan tiền kho để sắm vật liệu, nhưng chia làm 3 thành, mỗi năm thu vào với thuế chính cung 1 thành, 3 năm trả xong. Số ruộng khai khẩn ấy cũng lượng cho miễn thuế lệ 3 năm. Vua y cho.

Định rõ lệ những nhân viên phải cách lưu được khai phục. (Trừ ra khi gặp ngày khánh tiết được lượng cho khai phục, đó là ban ân đặc cách thì không kể ; người nào đủ hạn 3 năm, thì từ tứ phẩm ấn quan trở lên, văn do bộ Lại, võ do bộ Binh, đem hết công quả trong 3 năm, làm danh sách tâu lên đợi chỉ; thuộc viên từ tam phẩm trở xuống đều do quan trên nha ấy xét hạch, hoặc sai phái việc gì làm được việc hay không, nói rõ trong tập dâng tâu, đợi chỉ định đoạt). Đấy là theo lời tâu của quan Khoa đạo là Phạm Ý vậy.

Tổng đốc An—Hà là Cao Hữu Bằng làm sớ xin : những thuế lệ định điền về các dân thổ mới lập ở các phủ huyện, lại hoãn thêm 1 năm nữa (năm Tự-đức thứ 2 đã cho hạn 5 năm ; năm thứ 6 lại hoãn thêm 3 năm ; nay lại xin hoãn cho 1 năm nữa), hết hạn sẽ chiếu lệ thu thuế. Rồi lại tâu nói : những dân thổ ấy buổi đầu sửa sang, ruộng công ruộng tư chưa chia rõ, tiền thuế thân nên theo lệ dân trong sổ của làng có ruộng công (mỗi người 1 quan 3 tiền) mà thu nộp. Số ruộng hiện mới khẩn cho vào hạng ruộng núi, đất cho vào hạng đất trồng khoai đậu. Và đặt thêm cai, phó tổng để làm người xướng suất. Vua đều chuẩn y lời xin.

Vua lấy lời của kinh lược sứ là Nguyễn Tri Phương (trước đây cùng với viện Cơ-mật trù nghĩ công việc sửa sang Nam-kỳ) dụ bảo viên tuần phủ Thuận—Khánh, đại ý nói rằng : trong tỉnh Bình-thuận làng xóm xơ xác, hoặc có xã số binh giản tuyển thiếu ngạch, mà dân

https://tieulun.hopto.org

thôn trốn đi xiêu tán, không lấy người đâu điền đủ được; cũng có thôn chỉ ghi tên hão, mà thực thi không có người; có chỗ ruộng đất bỏ hoang mà thực thi phải bồi thuế tô. Những tình hình quẫn bách như thế, há chẳng phải tại người thừa hành chưa biết chăm chỉ tuyên bảo đức ý của triều đình mà đến nỗi thế ư? Vậy sai ỉnh thần tỉnh ấy phải khám xét kỹ càng, xem trong hạt nếu có những tình tệ như trên, thì lập tức cứ thực làm tập tâu lên đợi ban ơn cho. Bọn người Nguyễn Hữu Cơ, là người có trách nhiệm coi giữ dân trong tỉnh hạt nên gia tâm vỗ về như thế nào để cho nhân dân đều được tươi tỉnh yên nghỉ, để đáp lại cái ý yêu thương nhân dân rất mực của ta.

Về 4 phủ, huyện (Diên-khánh, Ninh-hòa, Vĩnh-xương và Tân-định) thuộc tỉnh Khánh-hòa gián hoặc có chỗ ruộng đất bỏ hoang (556 mẫu số tỉnh ghi hão (571 người), chuẩn cho rút tên rong sổ miễn thuế.

Chuẩn định về trình hạn làm việc cho các tỉnh. Xuống dụ rằng: mọi việc làm chóng hay bỏ bễ là hỏi ở những người có chức trách chăm chỉ hay lười biếng. Từ trước đến nay, các nha trong 6 bộ ở Kinh, nha nào có việc gì cần phải nghiên cứu, thì chuẩn cho gia hạn mươi hôm, hoặc có chưa xong, cứ mỗi tháng qui làm tờ phiến tiến trình một lần, đến cuối năm lại cho làm tập xin gia hạn. Mọi việc phòng giữ hạn chế không việc gì là không chu đáo. Duy có các tỉnh ở ngoài, chưa từng chuẩn định trình hạn làm việc. Gần đây, mọi việc đều là bỏ bễ, tức như việc đi khám cửa biển Lân-môn, mà quan tỉnh Nam-định bỏ từ năm ngoái đến nay chưa làm xong; cũng là trước đây từng xuống dụ cho các tỉnh Bắc-kỳ đi khám tình hình những sông, ngòi, cửa lạch ở trong hạt, đã hơn 6 tháng chỉ mới có tỉnh Sơn-tây làm tập đệ tâu (tháng trước Sơn-tây làm

https://tieulun.hopto.org

tập tâu nói không có ứng tắc chỗ nào); cái sự theo thói cũ cẩu thả như thế, chẳng gần như bỏ việc ư? Nay chuẩn định: trừ ra những việc nào quan trọng khẩn cấp, nên việc đến đâu làm ngay đến đấy thì không kể, còn những việc giao cho khám, giao cho bàn, chuẩn cho lấy ngày chỉ dụ đưa đến là ngày bắt đầu, những việc tầm thường, thì ở Nam, Bắc trực, Tả, Hữu kỳ, không được quá hạn 1 tháng; ở Nam, Bắc-kỳ không được quá hạn 2 tháng. Còn như công việc to lớn, thì Nam, Bắc trực, Tả, Hữu kỳ, không được quá hạn 3 tháng; Nam, Bắc-kỳ không được quá hạn 4 tháng. Giản hoặc có việc gì phiền phức khó khăn, còn cần phải bàn xét, thì tự bộ xin gia hạn thêm, cũng chẳng hại gì. Từ nay về sau, phàm những sớ tâu đều phải nói rõ trong tập là tiếp được chỉ dụ từ ngày tháng nào vào, để tỏ sự phải chăm chỉ hay lười biếng. Nếu trái hạn định ấy, tất giao bộ Lại bàn tội không tha.

Giá gạo ở tỉnh Ninh-bình quá cao. Chuẩn cho dân các phủ, huyện bị lụt cho được miễn 5 phần 10 về số thóc thuế vụ chiêm năm ấy; còn 5 phần 10 và các hạng tiền cho hoãn đến sang năm sau.

Các tỉnh Ninh-bình, Hà-nội, Nam-Định, Hưng-yên, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh, Hưng-hóa bị gió dữ, mưa to, dân gian gián hoặc có người chết đuối, cửa nhà gián hoặc có bị trôi mất hay đổ nát (ngày 26 tháng trước). Đê phường Quảng-bá tỉnh Hà-nội lại vỡ (trước bị vỡ đã đắp kín rồi); đê xã Hà-lão tỉnh Hưng-yên cũng vỡ. Còn các tỉnh không bị đê vỡ, nước mưa ít động, số lúa cấy giâm đều bị ngập mất. Vua được tin báo chuẩn cho các tỉnh ấy lập tức tham chiếu lệ trước, tùy theo chỗ bị hại nặng nhẹ mà thi hành một mặt chia từng hạng mà chẩn cấp, một mặt làm sớ tâu lên để được biết rõ hết.

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

Sai thị vệ đem đi ban cho 6 tỉnh là Hà-nội, Bắc-ninh, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây và Hưng-yên mỗi tỉnh 1 bài thơ ngự chế và đạo chỉ dụ. Trước đây vua nghe nói tỉnh Hà-nội và Bắc-ninh bị vỡ đê, lấy làm buồn có làm bài thơ. Đến đây, nước lụt sắp cạn, sắc cho các quan địa phương có sông đi khám và đắp lại đê điều, cho được mười phần kiên cố, và tìm cách đào khơi để cho nước sông có chỗ tiêu đi. Rồi đem bài thơ thân tự làm ra dụ sai sao lục ban cho mỗi tỉnh 1 bản để đều đọc đi đọc lại cho biết ý vua. Tỉnh Hải-dương cùng với các tỉnh có sông địa thế liền giáp nhau cũng ban cấp cho, để trù liệu kế sách khai thông.

Chuẩn cho dân các hạt cấy thuê ruộng quan, ruộng đồn điền công, ruộng của phòng xá của công, gặp có tổn hại đều phải nhất luật báo khám.

Vua cho là bãi sông Đông-ngàn tỉnh Bắc-ninh vỡ đê lần này tỉnh cũng khổ hại, công việc sửa đắp năng nề, lại gặp bão, chuẩn miễn cho nhân đinh 13 tổng số tiền thuế tạp dịch của từng hộ. Về số linh thiếu ở các huyện Đông-ngàn, Tiên-du, Yên-phong, cho hoãn 6 tháng. Những dân cùng bị tai hại ở các phủ huyện thuộc tỉnh Nam-định, tỉnh Hưng-yên cũng được tha được hoãn như thế. Về tỉnh Sơn-tây, thuế vụ chiêm năm nay cùng thuế các năm trước còn thiếu lại phải thu nộp, cũng cho hoãn đến sang năm chia vụ thu nộp.

Tổng đốc Bình—Phú là Phạm Khôi tâu xin đào 2 con sông Nghĩa-trụ, Thiện-đức (ở Bắc-ninh) để chia thế nước sông Nhị-hà. Ở 2 xã Cơ-xá, Quán-tinh đều bạt đi mỗi xã một đoạn đê công, để làm cửa cho nước chảy ra. Về bên tả lấy đê cũ sông Thiện-đức làm bờ ngăn nước, còn bên hữu liệu lượng đắp một con đê nước lúc nước bình thường thì chảy theo dòng cũ, khi nước lên to thì do 2 con sông ấy chảy tiêu đi.

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo rằng: ý nghĩ ấy cùng với lời bàn của viên Khâm-sai trước cũng giống nhau, chỉ có công việc làm hình như có bớt được một chút. Giao cho quan sở Đê chính xét kỹ, hội đồng với quan sở tại xét rõ tình kỹ, chớ nên qua loa cho xong việc. (Trước đây Trương Đăng Quế đã xin đào 2 con sông ấy, chỉ có ở 2 bên sông đều đắp đê cả, công trình rất là to lớn).

Tổng đốc Hải—An là Nguyễn Trạch, tâu nói: chỗ ngã ba cửa Nam-chiêu đồn của biển An-hải cứ đến mùa xuân thì thuyền nhỏ của người nước Thanh đến đấy đỗ hàng hơn 200 chiếc, làm nhà ở bãi cát, có đến bảy, tám chục nóc, chúng cậy là nhiều người làm bừa không giữ pháp luật, vượt quá phần đồn, binh lính đồn bị thương. Quan tỉnh ấy hiện đã một mặt sức bảo, bọn cho một tháng phải chở đi hết; một mặt bàn ủy cho chánh phó lãnh binh cùng 2 ty Phiên, Niết thay đổi nhau đi đóng giữ. Nếu chúng còn giữ thói u mê không biết tỉnh ngộ, xin đem đội quân thuyền lấy cớ đánh giết.

Vua chuẩn y lời xin, để cho làm hết trách nhiệm coi giữ một địa phương bên ngoài. Rồi sau lãnh binh là Phạm Dũng cùng viên tri huyện Thủy-đường đem quân thuyền dân dõng đến bắn và đánh, những nhà tranh ở bãi cát đều đã đốt cháy (toán giặc ấy tự đốt mà đi), những thuyền của người nước Thanh đều đã chở đi. Quan tỉnh ấy đem việc tâu lên.

Vua cho rằng: lần này thuyền của người nước Thanh kết thành đoàn bắn súng vào đồn mới cửa biển, lại dám lên bộ chống cự, chém quân bộ biển bị thương, cướp súc vật, đốt nhà (đốt nhà cướp của ở xã Tả-khai) không chút sợ hãi, mà bộ biển không bắt được một tên cướp hay một cái thuyền nào, để cho chúng được đem trâu và súc vật, ung dung mà đi, thì câu nói là thuyền người

TAISACHUONG.VN

https://tieulun.hopto.org

nước Thanh sợ phải bỏ đi, chưa đủ để tin được. Bèn xuống dụ quở mắng, và bắt phải tìm cách cố làm như thế nào, để trừ cho hết cái tệ đã lâu ấy mới được.

Có 2 chiếc thuyền chạy máy bằng hơi nước của người Tây-dương từ phương nam lại đến đậu ở hòn La-tỉnh Quảng-bình, cướp bắt mất 2 người dân ở trại Sơn-tiêu và trâu, lợn của cải ; rồi lại quay đi đến cửa Ba-lạt tỉnh Nam-định dậu lại vài ngày rồi chở đi.

Cho thự tuần phủ tỉnh Ninh-bình là Nguyễn Văn Phong đổi đi thự tuần phủ Bắc-ninh hộ lý tổng đốc Ninh—Thái ; bố chính sứ Sơn-tây là Lê Danh Đề thăng thự tuần phủ Ninh-bình.

Chuẩn cho những làng năm trước (các năm Tự-đức thứ 2, 3, 4, 6 và 8) dân bị chết dịch ở tỉnh Bình-định và Ninh-bình lại được hoãn lại tuc điền có thứ bậc khác nhau (Bình-định 138 thôn xã, danh sách trước nguyên cho là hạng bị hại nặng, lại cho hoãn 3 năm ; Ninh-bình 33 xã thôn danh sach trước nguyên cho là hạng thiệt hại nhẹ lại cho hoãn 2 năm), nhưng chuẩn định số dân đinh nguyên thiếu trước được hoãn lại (theo lệ chiêu tập dân trốn tránh phiêu lưu giảm xuống một bậc) chia làm 10 thành mà đã điền được 4 thành, thì cho miễn nghị ; thiếu đến 7 thành, thì tổng lý, phạt 30 roi, quan ở phủ, huyện, tỉnh đều giảm dần xuống một bậc. Mức 7 thành nói trên này, cứ mỗi thành lại thêm lên một bậc rồi mới cho được hoãn, nếu hết hạn lại không điền đủ, cũng phạt như thế.

Tòa Khâm-thiên-giám tâu nói : đến mồng 1 tháng sau có nhật thực. Sắc cho các sở công tác tạm nghỉ việc 1 hôm ấy.

Ngày mồng 1 tháng 8 là ngày kỷ dậu, có nhật thực. Vua nói rằng : hàng năm ngày tiết Vạn-thọ, lệ có ngự

điện nhận lễ mừng và ban yến tấu nhạc mọi việc, là theo điển lệ cũ vậy. Duy ngày gần đây, các tỉnh Hà-nội, Nam-định, Bắc-ninh, Sơn-tây, Hưng-yên ở Bắc-kỳ đều bị nước lụt, lại bị gió bão, tuy tình hình khổ hại không quá lắm như năm ngoái, nhưng mà tai hại dồn dập như tỉnh Hà-nội lại là hại hơn cả. Ngày mồng 1 tháng này, lại gặp nhật thực, đó có lẽ một là thường độ của mặt trời, một là do số ngẫu nhiên. Song người làm vua trên sợ mệnh trời, dưới không nỡ đổ lỗi cho bầy tôi, há nên nói là do ở số và độ chăng? Cho nên trời đất điềm ra tai biến, thì không cử nhạc, mặt trời mặt trăng bị che tối thì bỏ âm nhạc, là theo lễ đó. Ta là người ít đức làm chủ triệu dân, một ngày muôn việc, sao hay khỏi sự lầm lỗi, còn đương tự trách mình tu đức chưa rồi, sao còn nên tự hãnh diện chỉ chăm việc nhỏ về nghi văn lễ tiết, để thêm nặng tội lỗi nữa sao? Vậy về tiết Nam-Giao năm nay, những khoản ban yến chúc mừng múa hát, đều chuẩn bỏ hết, để vừa ý ta. Ta vẫn biết những việc nghi văn, độ số đều là việc bên ngoài thân thể, chẳng quan hệ gì đến sự lợi hại của dân sinh, có cũng chẳng làm gì, mà không cũng sao. Huống chi, năm ngoái đã bỏ đi rồi, năm nay lại thế, hình như cố chấp ý kiến riêng của mình, văn sức quá lắm. Nhưng ta là cha mẹ dân, coi dân hình như lúc nào cũng làm cho đau đớn, chưa có người nào con bị ốm đau rên rỉ mà cha mẹ yên tâm ăn xuống vui chơi bao giờ. Tuy rằng sửa đức làm chính, thực là việc trong bổn phận của người làm vua, không một ngày nào không kính sửa đức, không một giờ nào không nghĩ việc chính sự, chẳng những khi gặp tai biến mới biết sợ mà thôi. Vì là mất trông thấy thì lòng chưa yên, cho nên không nỡ nhân theo điều cũ mà làm tròn là để tỏ ý lo trước thiên hạ, mà vui sau thiên hạ đấy thôi, nên không thêm

https://tieulun.hopto.org

làm cái việc hư văn ấy. Các bề tôi của ta đều nên thể theo bụng ta, hết sức mình, bỏ tinh riêng giữ nhẽ công, gắng gượng làm điều thiện, để giúp chỗ ta không biết đến. Các thần bác có ngay thẳng thì vua được hay, há chẳng tốt lắm ư? Sau các quan lại xin bày nghi lễ thường triều ở điện Cần chính, để được đều theo ban lạy mừng, gọi chút tỏ lòng thành thực. Chuẩn cho đến ngày hôm ấy, đều đội khăn mặc áo vào lạy, để cho hả lòng mọi người, không cần đặt lễ thường triều làm gì.

Quan ở Quốc-tử giám làm tập đem việc sát hạch các tôn sinh, có 6 tên văn lý thông hoạt (là Thuyết, Phủ, Trạc, Trắc, Độc, Cơ) sung làm thượng hạng. Và xin các ấm sinh người nào học có tiến ích theo lệ tôn sinh, được tuc hạch, để khuyên người khác. Vua đều chuẩn y như lời xin, nhưng lấy 3 năm làm 1 khóa, khiến cho học lần thì mới tiến. Tôn-sinh cũng theo lệ ấy mà làm.

Ở Nghệ-an và Thanh-hóa gạo đắt dân khó kiếm gạo ăn. Chuẩn cho lấy thóc kho ra giảm giá bán cho dân. (Nghệ-an 20.000 hộc; Thanh-hóa 30.000 hộc). Lại phát chẩn cho Nghệ-an 10.000 hộc.

Chẩn cấp cho thuyền buôn người nước Thanh bị cướp. (Bị giặc cướp ở cửa biển Cù-huân thuộc tỉnh Khánh-hòa. Người ở trong thuyền có 222 người, bị thương 50 người, sai thầy thuốc đem thuốc đến chữa, và cấp cho 100 phương gạo) quan sở tại nơi xảy ra vụ cướp, quan tỉnh và các viên giữ đồn, đi tuần tiễu, đều bị giáng phạt có thứ bậc khác nhau.

Quan ở Khoa-đạo là lũ Trương Ý, Phạm Toàn tâu nói: lần này vâng chỉ đi đến Hà-nội hội đồng làm việc phát chẩn, trộm thấy thế nước ở các huyện Thượng-phúc, Phú-xuyên, Thanh-Trì, Thanh-oai, Sơn-minh, Hoài-yên, hãy còn tràn ngập; những huyện

https://tieulun.hopto.org

Kim-bảng, Duy-tiên, Thanh-liêm, Bình-lục nước tứ tràn ngập chảy xiết, trông mông mênh ngút ngàn. Xét ra, hạt ấy trước khi chưa gặp mưa gió, mà đã vỡ lở nhiều chỗ, dân gian đã tổn hại lắm. Thế mà quan tỉnh ấy lại cho là chưa thiệt hại lắm, số chẩn cấp gạo chỉ có 8.000 phương, tiền chỉ có 9.000 quan. Lấy số vài mươi vạn nhân dân đương nghền cổ đợi mồm, mà cấp cho như thế, thì làm thế nào để cứu vớt những mạng dầm đuối được? Vả lại, đê điều tỉnh ấy nhiều chỗ khuyết liệt, mọi chỗ đều có thể vỡ được, không những các đoạn hiện đã vỡ mà thôi. Đó là bởi quan tỉnh ấy ngày thường không biết phòng bị từ trước, lúc đến nơi lại không hết sức giúp đỡ, thì cái trách nhiệm chăn nuôi dân một phương ra sao? E rằng khó đương nổi sự kỳ thác nặng nề ấy được. Cúi mong phái ra viên đại thần nào biết tuân theo pháp luật, có chính trị tốt, sớm đi kinh lý vỗ về, khiến cho dân hạt Hà-nội may ra mong có cái vui sinh sống. Sớ dâng lên, bộ Hộ cho là: quan tỉnh ấy vẫn là có tội, còn như bọn Khoa-đạo thì lần này cho đi ngựa trạm đến hội đồng với quan tỉnh ấy để phát chẩn, mà Đặng Toán thì đi vòng đường xuống Nam-định, khám đạc cửa biển Lân-môn; Trương Ý thì quay đi xem đê bối tỉnh Hưng-yên, đến ngày 28 (tháng 6), sau khi có tai nạn lần sau, mới đến thành Hà-nội, thì sự chậm trễ tuy là bởi quan tỉnh tỉnh ấy, nhưng cũng do bọn Khoa-đạo không đến mau để bàn làm nên mới đến thế. Vua bảo rằng: quan tỉnh Hà-nội giao cho bộ Lại nghị xử; Trương Ý, Đặng Toán cũng giao cho bàn tội một thể. Rồi sai các viên sung biện đê chính là Vũ Trọng Bình, Nguyễn Văn Vỹ đến hội đồng với các viên Khoa-đạo phải đi trước đến khắp hạt ấy khám xét, chỗ nào tỉnh rất khổ hại, thì lập tức chi ra tiền gạo (trước đã sắc

THISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

cho Sơn-tây xay ra 50.000 hộc gạo; Bắc-ninh trích ra 50.000 quan tiền, giao cho Hà-nội để dùng), để phát chẩn và cho được tùy tiện làm việc. Còn như sau này đến kỳ lúa xanh, chưa giáp hạt, chẳng khỏi có sự khó kiếm gạo ăn, về những việc sửa đắp đê điều, có nên lấy công thuê thay cho phát chẩn, thì chuẩn cho bàn tính trước, làm tập tâu lên đợi chỉ. Hiện nay dân tỉnh thủy thế các tỉnh ấy như thế nào, phải lập tức độ sớ vào tâu, để được biết rõ. Tỉnh nào kho chưa thiếu thốn thì do bộ trù nghĩ để làm. (Sau các tỉnh tâu báo hoặc nơi ruộng còn ứ nước, hoặc nơi hết mạ, cấy giặm không được mấy).

Tỉnh Hải-dương dân vùng ven biển bị nạn giò bão và dân bị nạn lụt ở tỉnh bên cạnh, đến tỉnh kiếm ăn khá nhiều. Quan tỉnh lấy gạo kho ra 419 phương để phát chẩn rồi làm sớ tâu xin phát lời. Vua cho rằng không biết phòng bị trước khi có việc, lại đến khi gặp việc lại làm khinh suất. Chuẩn phạt bổng 2 tháng. Sau quan tỉnh ấy lại lấy ra hơn 20.000 hộc thóc kho một mặt cho vay, một mặt tâu lên. Vua cho là cần kíp việc dân, y cho làm.

Quan khoa đạo là Nguyễn Thế Huy tâu xin khai cửa biển sông Càn để tiêu nước của cuối sông Hát tỉnh Hà-nội. Sắc giao cho viên đê chính hội cùng quan tỉnh sở tại khám xét trù nghĩ làm bẩm tâu lên đợi chỉ. Viên đê chính cho là về toàn cục trị thủy, chẳng ngoài việc đào khơi và việc đắp đê, mà phương pháp trị thủy cần kíp, thì việc đào khơi lại rất là khẩn thiết. Các quan đã nhiều lần tâu xin đào cửa biển sông Càn, cố nhiên là để tiêu bớt nước ứ đọng ở toàn hạt Ninh-bình. Duy có quan hệ đến mạch đất về lăng mộ của nhà vua, nên đã đình công, há dám khinh suất bàn đến việc lại khai đào. Về cửa biển ấy, sau này có nên đắp đê

https://tieulun.hopto.org

đồn nước hay không và công việc vét cát, khơi đó[illegible] đắp đàp, xin đợi đến ra giêng đi khám rồi nghĩ tâu. Vua theo lời của đề chính.

Sai sửa sang lại nhà hóng mát ở sông Hương (vì trước đây bị mưa gió làm bay, rơi nghiêng lệch). Quan ở Khoa-đạo là bọn Nguyễn Túc Trung, Nguyễn Duy Quang dâng sớ nói rằng: nhà hóng mát ở hành cung Hương-giang, nguyên để phòng khi mùa hè nóng nực, bất thời ra chơi, trước bị mưa gió làm bay, rơi nghiêng lệch, sai sửa chữa lại. Lũ chúng tôi trộm nghĩ: cuối thu nhiều rét, lúc ấy nếu Hoàng thượng nghỉ chân ở đấy thì lũ tôi con rất không yên lòng. Huống chi tu bổ tạm thời, khó giữ được bền vững. Mà quân lính sắm sửa vật liệu khá nhiều, tuy có cấp cho tiền, cũng chẳng khỏi cùng nhau đóng góp riêng nữa. Vả lại, đã [illegible] mùa thu, không được nghỉ ngơi. Tuy là những việc không thể đừng được, nhưng mà chưa hết việc nọ đã làm việc kia như thế tất phải làm nhọc nhiều sức quân lính. Huống chi là vật liệu cần dùng, tiền gạo chi cấp phí tổn của kho tính số rất nhiều ư? Vả lại năm nay ở Bắc-kỳ nước lụt gió bão, dân tình khổ hại; các tỉnh Hải-dương, Thanh-hóa, Nghệ-an, Quảng-bình thì gạo đắt, dân khó kiếm ăn; lại thỉnh thoảng có nơi phát bệnh dịch, ngày mồng 1 vừa rồi, có nhật thực, tai biến luôn luôn như thế, chính là lúc Hoàng thượng ta nên đêm ngày chăm lo. Xin sắc xuống các quan có chức trách phàm các việc công tác đều cho đình bãi. Lũ chúng tôi cúi nghĩ: bụng của đứng nhân quan, là gốc muôn việc, cúi mong đức của nhà vua ngày một thêm mới, tự hăng mạnh, không nghỉ, một chính lệnh gì ban ra do ở lòng thành thực, một đồng tiền, một người lính dùng nên thường phải dè dặt cẩn thận. Việc của

https://tieulun.hopto.org

người làm đã tốt thì phúc trời tự đưa đến, cái cơ sở thái bình gây nên ở đấy vậy. Vua khen và nhận lời.

Tổng đốc Hà-Ninh là Lâm Duy Thiếp lấy cớ là trước bị quan khoa đạo là Trương Y, Đặng Toán tham hặc, dâng sớ nhận lỗi và xin từ chức. Trong sớ có nói rằng: trong khi tôi giữ chức tổng đốc hạt ấy, không năm nào không có tai biến, dân tâm trong hạt tôi tất là không muốn cho tôi ở lâu đất ấy. Xin theo lời xin của quan Khoa-đạo, triệt tôi về Kinh đợi tội, may khỏi hại dân. Vua bảo là tránh chỗ việc nặng đến chỗ việc nhẹ, giao cho bộ Lại gồm đem xét rõ bàn xử.

Vua cho là gần đến tiết mùa thu, lượng cấp áo quần chăn chiếu cho sở giam cấm.

Người Man ở Bình-định tên là Nhâm hợp cùng với bọn Man ở Quảng-ngãi cướp của bắt người ở đồn Lão thuộc nguyên Trà-vân (ở địa phận Bình-định), đâm chết viên tấn thủ và các dân phu hiện làm việc ở đấy. Lãnh binh tỉnh Quảng-ngãi là Nguyễn Tràng Duyệt đem quân vây bắt, lấy lại được 5 người dân kinh (nguyên 8 danh thị bị bắt). Quan tỉnh đem việc tâu lên, thưởng cho tiền lương 3 tháng. Còn tên Man ở Bình-định là tên Nhâm giao cho tỉnh ấy tra bắt; bọn Man ở Quảng-ngãi là lũ tên Hổ, tên Sắt trách cứ Nguyễn Tràng Duyệt phải bắt cho được đem ra xét xử.

Bán thóc cho những dân bị bão lụt ở Hà-nội, Hưng-yên và Ninh-bình (Hà-nội 50.000 hộc, Hưng-yên 20.000 hộc, Ninh-bình 8.000 hộc, đều giảm bớt giá xuống). Lại theo lời xin của ngự sử là Nguyễn Thế Huy, lại phát chẩn cho dân tỉnh Ninh-bình 2.000 hộc thóc.

Nhà xưởng để thuyền công của Thủy-sư bị lửa cháy lan ra (thuyền 10 cái, nhà xưởng 5 nóc, bạc 1 lang 1 đồng 9 phân 6 ly, tiền 10.150 quan). Xét ra lửa cháy lên tự

https://tieulun.hopto.org

đội thất, vệ tam tả doanh. Chuẩn cho chiếu theo luật của công bị cháy mất những gì bắt phải bồi cho đủ.

Ngày Khánh tiết Vạn-thọ, các quan theo dự chuẩn trước, đều đội khăn mặc áo vào lạy.

Miễn thuế cho thuyền Dụ-khánh của người lái buôn nước Thanh (ở hạt tỉnh Bình-định) vì bị nạn gió.

Chuẩn cho lấy tiền ở kho Bắc-ninh, Hưng-yên mỗi tỉnh 50,000 quan, tiền ở cục Thông-bảo 100,000 quan, và Sơn-tây phải giao thêm tiền 80,000 quan, thóc 50,000 hộc, lại trích thêm 50,000 hộc nữa tải đến giao cho Hải-nội chứa lại để phòng bị.

Sai tỉnh Hà-nội tạm đình dệt thứ lụa hoa to, đợi vài ba năm sau lại làm. Còn các hạng lụa màu dệt thêm sợi kim tuyến đều đình chỉ.

Tháng 3, việc Đỗ Sá tâu (em 8 bị tòng phạm về tội ăn trộm vàng ở kho Nội vụ... (chính phạm 3 thị là Lê Thị Cúc, Phan Thị Sỹ và Hoàng Thị Phó đã xử chém rồi) xin cho hoãn chém, để tỏ sự thương xót. Vua y cho.

Tổng đốc Hải—An là Nguyễn Trạch tâu nói: tháng trước quan quân bắn đánh những thuyền buôn gian lậu. Đều đã chở đi hết sạch đã tuân theo chỉ trước, (ngày tháng 3, năm thứ 9, tới bàn được chuẩn y: ở các bãi bên ngoài ngã ba cửa biển Nam-triệu, thuyền của người nước Thanh có đến, chỉ cho đậu ở ngoài bãi cát ấy thôi) ở ngoài bãi cát thôn Vũ-định và cửa kênh Nam-triệu lấy gỗ lim làm cây nêu ghi rõ giới hạn trong sông ngoài biển, không cho vượt vào. Vua sức Vũ Trọng Bình đến khám xét ngay cửa biển ấy xem có thực hay không rồi tâu lại.

Tỉnh Hưng-hóa ít mưa, lại gió tây bắc làm hại lúa, 6 huyện (Tam-nông, Thanh-sơn, Thanh-thủy, Yên-lập,

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

Trấn-yên và Văn-trấn) dân khó kiếm ăn, chuẩn giảm giá bán cho 3,000 hộc thóc.

Bộ Lại xin đem tôn sinh học ở giám là Tôn Thất Tú bổ làm giám thủ đền Lệ-thục. Vua bảo rằng: tôn sinh học ở nhà giám là mong cho nghiệp học tiến thêm, để phòng có dùng. Nay Tôn Thất Tú có thể học được hay không? Nên hỏi rõ ràng tâu lại. Từ nay về sau, có chọn bổ giám thủ, nên lấy người nhân tản, cùng là tôn sinh nào đã bỏ học sung làm.

Quan 2 tỉnh Bắc-ninh, Hải-dương tâu nói: dân đói các tỉnh Hà-nội, Nam-định, Hưng-yên đến 2 tỉnh ấy kiếm ăn rất nhiều (từ 200, 300 đến hơn 1.000 người vừa đàn ông đàn bà). Vua coi tờ tâu buồn rầu, sắc cho một mặt phát chẩn ngay, một mặt tâu lên để biết. Lại chuẩn cho đi quyên giúp. Về những tỉnh bị nạn ấy; và các tỉnh Sơn-tây, Bắc-ninh, Hải-dương có ai có thể cấp đỡ thóc gạo từ 100 hộc, tiền từ 200 quan trở lên, do quan các tỉnh ấy làm danh sách tâu lên sẽ có khen thưởng; các viên phủ, huyện có thể khuyên dỗ được người lạc quyên thì có thưởng.

Có 20 người lái buôn nước Thanh (người ở Quỳnh-châu) bị nạn bão đến đồn biển Phú-sơn (thuộc đạo Phú-yên). Chuẩn cho cấp đỡ gạo lương ăn đi đường, và cấp giấy thông hành đi đường bộ về nước. (Chủ thuyền là lũ Ngô Thịnh Tư, tình nguyện đi đường bộ về nước).

Việc sửa chữa điện Hiếu-từ đã xong. Vua thân đến làm lễ. Khi ấy, mưa rét luôn mấy ngày, tự nhiên khi trời quang tạnh. Vua rất lấy làm vui hả, thưởng cho các hoàng thân và các quan dự tế có thứ bậc khác nhau.

https://tieulun.hopto.org

Xứ Bắc-kỳ và các tỉnh biên giới đã lâu không mưa (từ tháng 7 đến tháng ấy), lúa bị khô táp.

Làm thêm nhà chứa ván in ở cục in sách tại Sử-quán. Tầng trên lát ván, đem ván in bộ thực lục để ở gian chính giữa, các ván in các tập thơ văn vua làm ra, và bộ Khâm-định tiễu bình Nam Bắc-kỳ phương lược để ở hai bên tả hữu; lại đem ván in 2 pho Thông giám, Uyên giám mới (do Hải-dương, Sơn-tây đệ nộp) để ở tầng dưới, để tiện in ra.

Đình thần dâng các án xét lại về mùa thu, các hạng tù có 478 tên: tù xử đem chém 48 tên, đem thắt cổ ngay 3 tên, gia ơn giảm xuống phát đi sung quân và phát lưu 150 tên (nguyên can án làm giặc và ăn cướp), giảm xuống phát lưu và làm nô 58 tên (nguyên can án giết người và các tội khác). Nhân thế vua xuống dụ rằng: về khoản phạm tội gian dâm, theo luật thì quá nhẹ, mà theo lệ thì quá nặng, giết đi thì không nỡ, tha ra thì làm hại phong tục. Vậy chuẩn cho kẻ nào gian dâm gái có chồng, thì kẻ gian phu xử tội lưu, gian phu phát đi làm nô. (Tội gian dâm, luật chỉ xử phạt 90 hay 100 trượng, mà lệ thì xử tội giảo quyết đem thắt cổ ngay], hay giảo giam hậu. [xử tội [đem thắt cổ, nhưng còn giam lại đợi xét lại].

Sắc cho các huyện Yên-lạc, Yên-lãng, Đan-phượng thuộc tỉnh Sơn-tây; các huyện Đông-ngàn, Gia-lâm, Kim-anh thuộc tỉnh Bắc-ninh đều là tiếp giáp Hà-nội, các hạng thuế nên thu cả năm đem nộp vào kho Hà-nội; đợi khi việc đắp đê đã xong sẽ nộp vào nguyên tỉnh như trước.

Tu bổ lại điện Phụng-tiên.

https://tieulun.hopto.org

Quan tỉnh Nam-định tâu nói: nhiều lần đã tuân cho phát chẩn, chi ra tiền hơn 89.000 quan, gạo hơn 89.000 phương. Hiện nay những người nghèo ốm cống dắt nhau, còn cần phải giúp đỡ. Xin đặt ở 4 phủ trong tỉnh mỗi phủ đều tạm đặt một sở Dưỡng-tế, sức khắp cho những người già ốm, nghèo cùng, đến sở ấy theo lệ cấp nuôi. Chuẩn cho theo lời xin mà làm.

Chuẩn dân phủ Quỳ-châu tỉnh Nghệ-an được hoãn số thuế quế thiếu về các năm trước (225 cân) đến sang năm đi lấy đồ nộp; còn thuế năm nay phải khẩn cấp đi tìm lấy để nộp.

Quan tỉnh Bình-định tâu xin: các tỉnh Gia-định, Định-tường mỗi năm trích lấy 30.000 hộc phương thóc gạo, giao cho tỉnh ấy chở về chứa sẵn. Vua y theo. Lại tâu xin đặt kho thóc của từng làng. Vua dụ rằng: lẫm thóc của từng làng nên do các phủ, huyện khuyên bảo dân xã tự đặt lấy để phòng năm đói kém. Còn quan sở tại chớ nên đốc thúc kiểm soát, để bớt sự phiền nhiễu trừ bỏ mối tệ. Đợi các dân xã làm xem, nếu có công hiệu thực thì làm bản tâu lên để biết.

Sắc hàng năm phái 30 tên lính ở ty Cảnh-tất doanh Thần-cơ đến các thành dài đồn bảo ở Quảng-nam canh giữ, theo lệ thay đổi, để sự nhàn rỗi khó nhọc đều nhau.

Thưởng cho viên biền binh lính tỉnh Hà-tiên có công trọng đánh bắt giặc biển. Trước đây (tháng 5 nhuận), 4 chiếc thuyền giặc biển quấy nhiễu cướp bóc ở đồn Kim-dữ. Thự tuần phủ là Lê Quang Nguyên, cùng với án sát, lãnh binh chia đường cùng nhau đánh được hiện có bắt sống được (43 tên) chém chết, được (51 thủ cấp cắt lấy tai) và súng, cùng khí giới các thứ. Đến nay chuẩn cho bàn công ban thưởng có thứ bậc khác nhau: (tuần phủ Lê Quang Nguyên, án sát Trần Hoán, lãnh binh

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Thiều đều thưởng gia quân công 1 cấp; 2 viên hiệp quản, thành thủ úy và 4 viên đội trưởng, suất đội đều kỷ lục quân công 2 thứ, 4 đồng ngân tiền có chữ « triệu dân lai chi » và 6 quan tiền. Còn thì theo thứ tự thưởng kém dần xuống. Thưởng chung cho các binh lính tiền 500 quan).

Bố chính sứ tỉnh Khánh-hòa là Nguyễn Quỳnh, án sát sứ là Lê Cán, vì việc nói xấu lẫn nhau đều phải tội. Trước đây (vào tháng 5 nhuận, Quỳnh, Cán nói xấu lẫn nhau. Vua chuẩn cho đều giải chức và sai Đỗ Quang sung làm Khâm sai đem theo Khoa-đạo là Nguyễn Đức Trứ đi tra xét. Đến nay án xét xong. Cán phải tội vu cáo (vu cho Quỳnh ăn lễ 200 lạng bạc) phải phạt trượng và đi đồ; Quỳnh phải tội làm không nổi việc phải cách chức về nguyên sổ cử nhân xuất thân.

Trước đây (tháng 11 năm ngoái) viên tri huyện Kỳ-anh (thuộc đạo Hà-tĩnh) là Nguyễn Mẫn được dẫn vào ra mắt, bày tỏ là hạt ấy có 1 con sông nhỏ, trên từ xã Hữu-lễ liên tiếp với những huyện Cẩm-xuyên, Thạch-hà, Can-lộc chảy xuống đến biển, xin khai sâu thêm, để tiện việc làm ruộng và buôn bán.

Tháng trước quan Khoa-đạo là Nguyễn Đức Trứ lại tâu nói: từ Ninh-bình suốt đến Thanh-hóa, Nghệ-an cái dòng cảng của đời Trần Lê đấu cũ hãy còn, nếu nhân đấy mà đào khơi thêm có thể thuyền đi lại được. Vua cho là 2 người bàn giống nhau, sai quan tỉnh đi khám để làm. Đến nay quan tỉnh Nghệ-an tâu nói: dòng cảng cũ của tỉnh ấy mạn bắc từ cảng Sước cùng với Thanh-hóa tiếp giáp mạn nam đến đồn cửa biển cùng với phần biển Quảng-bình liền nhau, nếu khai đào ra thì công tư đều tiện. Duy có việc làm to lớn nặng nhọc mà dân trong hạt mệt mỏi đã lâu, còn chưa được yên nghỉ xin

https://tieulun.hopto.org

hãy đình hoãn 3 năm, lại bàn tính làm sau. Vua bảo rằng: việc ấy tiện lợi lắm, ngày nào có thể làm được thì tâu lại, chớ đợi năm hẹn ấy.

Khơi dòng sông Thuỵ-sơn (thuộc tỉnh An-giang) có dòng sông nhỏ thông với sông Kiên-giang tỉnh Hà-tiên. Khoảng năm Thiệu-trị, đã đào khơi để thông đường vận tải của tỉnh An-giang, Hà-tiên, lâu ngày bị lấp nông. Đến nay Kinh lược sứ là Nguyễn Tri Phương, lại xin khơi đào để giúp việc chẹn chỗ hiểm yếu).

Nêu thưởng những người tiết phụ ở tỉnh Bình-định (là bọn Hà Thị Tĩnh, Đỗ Thị Gương, Nguyễn Thị Đạt, đều là hạng thứ).

Chuẩn định quan trong, quan ngoài xét cử các thuộc viên theo 3 điều kiện: một là đức, là người biết sức mình giữ gìn. Quan chức ở trong Kinh thì giữ mình trong sạch cẩn thận, được các tư thuộc suy phục; quan chức ở ngoài các tỉnh, thì liêm khiết công bằng, không nhiễu, được lại và dân tin yêu. Hai là tài, là người có tài làm việc. Quan chức ở trong Kinh thì quen thạo hiểu biết chính thể, gặp việc không làm cẩu thả, sớ chương bàn luận, vâng lệnh thảo ra tinh thông; quan chức ở ngoài các tỉnh thì làm việc cố gắng chăm chỉ, cầm phòng có phương pháp, tra xét rõ ràng, nhanh chóng. Ba là lao, là người làm việc lâu ngày khó nhọc. Quan chức ở trong Kinh thì làm việc lâu năm, ngày đêm cần cù, trong ty không để đọng việc, hoặc sai phái được việc; quan chức ở ngoài các tỉnh thì hết lòng chăn nuôi vỗ về dân, binh lương không để thiếu, hoặc nhân dân ngày thêm đông, nhiều, ruộng đất ngày thêm mở mang, hoặc có việc sai phái đi làm được việc. Có đủ 3 điều kiện ấy là hạng nhất; hoặc được 2 điều cũng là hạng khá nhưng phải chỉ rõ thực trạng, cũng là người nào có thể bổ làm chức gì ở

https://tieulun.hopto.org

trong Kinh, người nào nên bổ chỗ khuyết nào ở ngoài, phải kể rõ vào trong tập tâu, không được mập mờ nói qua, do bộ dồn làm 2 bản danh sách, 1 bản tiến trình, 1 bản giữ lại bộ để lưu chiểu. Người nào phẩm cấp cao, sẽ vâng chỉ chọn bổ; phẩm cấp hơi thấp, thì theo chỗ khuyết tâu xin thăng bổ. Những người được cử, nếu không được như lời cử, thì người đứng cử phải theo luật phạt nặng. Nếu không phải là tội tham tang tư tình mà vì việc khác phải tội, không quan liêu đến lời xét cử trước, thì người đứng cử ra được miễn nghị). Và định rõ lại điều lệ bổ người ra làm quan. (Một khoản: thuộc viên ở 4 nha Cơ mật, Tập hiền, Cần tín và Nội các người nào do Khoa mục bổ làm, đã đầy đủ 3 năm trở lên, thì do quan trên nha ấy xét cử, bổ ra làm quan các tỉnh ngoài. Các nha khác đều không được tự ý đem thuộc viên của 4 nha ấy chọn cử. Một khoản: Các biền tu làm ở Sử quán 3 năm, đủ dự kỳ xét vào tháng trọng xuân [tháng 2 âm lịch], thì do quan trên ở Sử quán tâu xin lượng thăng trật, nhưng vẫn ở chức trước 3 năm nữa mới cho thăng 1 chức khác; còn những người không dự lệ xét thì chiếu lệ 3 lần khảo xét, 4 lần khảo xét mà thi hành. Một khoản: Những người dự lệ được xét, mà có đủ đức, tài, lao 3 điều, sẽ đợi chỉ cho thăng không kể cấp bậc; được 2 điều mà dưới tên không chua có bị giáng phạt, hay có công đủ trừ hết lỗi cũng là tội riêng bị phạt 3 tháng lương, tội công tính tất cả phạt xuy chưa đến 80 roi, phạt trượng chưa đến 60 trượng, phạt bổng chưa đến 1 năm, thế gọi là thuộc tội nhẹ, thì ở chức đủ 2 năm, cho được tâu xin thăng bổ. Nếu bị trừng phạt thuộc về tội nặng, thì phải đình lại 1 năm. Tài, đức lao chỉ được 1 điều thì ở chức đã đủ 3 năm, mà dưới tên không chua là có lỗi gì hoặc lỗi nhẹ, thì gặp khi có chỗ khuyết nên được thăng, mà không có người nào trong

https://tieulun.hopto.org

lệ xét đáng bổ, mới cho tâu xin thăng thụ. Một khoản: các nha, từ sau cứ đến tháng trọng xuân, viên nào nên được dự lệ xét công thì theo lệ mới mà làm; viên nào không ở trong lệ được xét mà tài, đức, lao, được 1 điều thì gặp có chỗ khuyết, đem tâu xin thăng bổ trước; viên nào tài, đức, lao 3 điều đều không có thì sẽ theo lệ 3 lần khảo xét, 4 lần khảo xét mà thi hành. Một khoản: người nào đã dự vào lệ xét mới định lệ nên theo chỗ khuyết thăng bổ; người nào chưa được xét, mà khi ấy được bổ lĩnh chức, hay bổ đối hàm, thì sau khi án bổ, do quan trên xét là người làm việc chăm chỉ giỏi giang, mà dưới tên không chưa là bị trừng phạt khoản gì nặng, thì người nào chức lĩnh bổ tâu xin cho bổ thu, người nào chức bổ đối hàm gặp có chỗ khuyết, tâu xin thăng bổ. Người nào có tài làm việc, tuy không xuất sắc lắm, mà cũng đủ làm nổi việc, thì vẫn cho giữ chức cũ. Người nào hèn kém, già yếu thì bắt về hưu, không cần câu nệ về hạn 2 năm để cho chiếu với lệ khảo xét thăng chước cũng thi hành không đến trở ngại. Một khoản: cũng giống như người được dự vào lệ khảo xét tất phải có đủ tài, đức, lao là hạng hơn hết; được 2 điều là thứ nhì. Thứ tự bổ dùng, cũng trước lấy người có khoa mục, sau đến lại điền, để có phân biệt.

Phái lính vệ nhị thuộc Trung-bảo ở Kinh sang năm đi đóng thú Gia-định. Chuẩn cho đến mồng một tháng sau cho về nghỉ ngơi, kiểm điểm khí giới, sau ngày khai ấn sang năm sẽ đến nơi đóng thú.

Quang-lộc tự khanh sung làm việc Nội các là Nguyễn Tư Giản (người Bắc-ninh) tâu bày công việc nên làm, để giữ nước sông. Xin đắp đê ở bờ biển để dồn thế nước. Xin xây cống có cánh ở đập giữ nước đê để phòng khi nước lên to quá. Xin đóng lấp sông chánh để giữ dòng sông chính. Xin khơi dòng sông cũ để tiêu

https://tieulun.hopto.org

bớt thế nước. Xin lấp các nguồn nước dục, để dỡ dọng bùn. Xin chứa sẵn [tiền gạo] để làm chi phí. Xin trữ hậu tiền công để giúp đỡ dân mỏi mệt. Xin mở rộng việc cho quyên nộp tiền gạo để giúp công việc lớn. Xin đặt phu coi đê để chuyên việc coi giữ). Vua chuẩn cho Tư Giản lấy nguyên chức ấy sung làm hiệp lý để chỉnh sự vụ, để được đem hết tài năng ra thi hành. Tập sớ tâu ấy chuẩn giao cho Vũ Trọng Bình, Nguyễn Văn Vỹ bàn cùng Nguyễn Tư Giản làm cho ổn thỏa, cốt có thực hiệu. Còn về khoản xin tích trữ để chi phí, sai bộ Hộ trù tính ngay làm bản tâu lên.

Mùa đông tháng 10, ngày mồng 1 là ngày mậu thân, làm lễ Đông-hưởng. Hôm ấy mưa rét quá, ban dầu bạc hà, dầu đinh hương, rượu thuốc và quế Thanh cho các hoàng thân, cùng các quan văn võ dự việc tế ấy có thứ bậc khác nhau.

Tỉnh Thanh-hóa dệ nộp thuế quế. Các viên ở viện Thái-y và viện Đô-sát nhắc cân rào riết lại đánh xuống hạng kém. Sau quan tỉnh ấy đã tâu lại. Sai bộ Hộ, thị vệ, và tuần tra Nội vụ đại thần xét nghiệm đích là quế tốt. Kiêm-quản viện Thái-y là Vũ Đức Nhu, tả viện phán là Vũ Gia Thứ cùng những viên dự hội đồng đều phải phạt bổng có thứ bậc khác nhau.

Tổng đốc An—Tĩnh là Hoàng Thu tâu nói : lúa mùa ở hạt ấy toàn hạt đều được mùa, thực là nhờ ở đức của nhà vua đem lại khí hòa của trời đất, nên mới được thế. Vua nói : việc ấy là ngẫu nhiên thôi. Nên cố gắng dấy, chớ nên tán tụng quá.

Định rõ lệ bắt lính (theo lệ năm Minh-mệnh, phủ huyện theo giấy tỉnh sức, tổng lý theo giấy phủ huyện sức đến ngày nào, cứ trong 10 ngày phải bắt cho đủ. Nếu ra

LUẬN VĂN ACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ngoài hạn, cũng cố ý bỏ thiếu, thì phủ huyện đến khi đủ hạn thăng thưởng tổng lý đến cuối năm, phân biệt ra mà nghĩ xử), và chuẩn định lệ hàng năm cứ 4 tháng, quý làm danh sách ngạch linh đệ trình (ở Kinh đô viên thống quản, ở ngoài do quan tỉnh, tra xét biên binh mỗi vệ, đội mỗi phủ huyện số linh phần linh, nguyên ngạch là bao nhiêu? Tăng lên hay thiếu bao nhiêu? Điền cấp bao nhiêu? Hiện thiếu bao nhiêu, cũng là có được thêm hạn hay không? Cứ thực làm danh sách tâu lên. Ở ngoài thì chánh phó lãnh binh, hội đồng ký tên, để phòng sự kê khai hão. Trừ ra tháng quý đông đã có lệ làm danh sách hết năm thì không kể, còn 3 quý thì gồm với tập tâu báo động tỉnh cùng phát đệ đi để đỡ trạm chạy. Lệ này đến sang năm đều thi hành một loạt).

Đình bỏ nhà hiệu xá ở trường thi vào phủ Thừa-thiên (nhà hiệu xá có 28 gian liền, bị đổ nát, viên phủ tâu xin dỡ bỏ, học trò vào trường thi tự sắm lấy lều chiếu.

Quan Khoa đạo là Nguyễn Đức Trứ tâu xin từ nay trở đi phàm người nào dong chứa người đạo trưởng Gia-tô, theo lệ bắt tội, lại phải tịch thu gia sản, để nghiêm lệnh cấm. Vua y theo.

Xuống dụ cho các viên cử nhân, tú tài và các quan viên hưu trí hoặc bị cách, bãi, người nào thực có nết tốt, được nhiều người suy phục, có thể khiến cho 1 làng 1 ấp giáo hóa hay phong tục tốt, thì do quan địa phương xét tâu, đợi chỉ khen thưởng.

Phái viên của tỉnh Bình-định là phó vệ úy Nguyễn Sinh đi đò bắt bọn hoang Man đi cướp đoạt, đem đốt cháy 2 cái nhà bỏ không của người Man. Tên Man ấy đến kêu rằng: nó tên là Nam, từ trước đến nay nó không đi cướp đoạt chỗ nào, thế mà bị quan quân đốt

https://tieulun.hopto.org

cháy nhà, nên về báo rõ đến lại nhà sàn và cầu cho nó, không thì nó sẽ lên đến quấy nhiễu cướp đoạt. Quan tỉnh đem việc tâu lên, và xin dời đồn Trà-vân (nguyên ở ven núi) đến thôn An-đồ, dời đồn Phương-sâm đến núi Mậu-phái. Lại ở núi Cồ-lũy phía bắc đồn Lão-thuộc, xin đặt thêm đồn Cồ-lũy và trích bắt dân ở những thôn Trường-sơn, Tuy-an, Cần-hậu. Yên-đồ, Yên-hội lấy 184 người chia đều canh giữ 5 đồn (đồn Cây-da, đồn Giang-lục, đồn Mậu-phái, đồn Lão-thuộc, đồn Cồ-lũy) ở tỉnh phái thêm 1 viên suất đội, 50 biền binh đến giữ giáp đồn sở (đồn Trà-vân) và ở chỗ trung độ 5 đồn. Bộ Binh phúc tâu nói Nguyễn Sinh là hạng vũ biền không biết gì, xin cho miễn tội. Vua bảo rằng: đã không bắt được tên phạm nào lại vô cớ đốt cháy nhà người ta, thế là không mạnh giỏi gì, bọn người Man ấy chưa chắc đã phục tình. Vậy phạt Nguyễn Sinh 6 tháng lương. Còn như việc làm đồn, canh giữ phải chuẩn cho theo lời quan tỉnh xin.

Nêu thưởng cho các người tiết phụ tỉnh Nghệ-an. (Hạng ưu: là Phạm Thị Vy, người huyện La-sơn; Phan Thị Hão người huyện Lương-sơn. Nguyễn Thị Hữu người huyện Nam-đường. Hạng binh: là Trần Thị Giới người Lương-sơn .Hạng thứ: là Tạ Thị Huy, Nguyễn Thị Đào người huyện Châu-lộc).

Vua cho rằng: tỉnh Hà-nội bị nạn bão lụt, hại nhiều hơn cả; hiện nay lại bị ít mưa. Cho miễn số tiền thóc thu nộp về mùa đông.

Ban cấp cho Nguyễn Tư Giản, mới được chuẩn làm hiệp lý để chỉnh, tiền lộ phí 50 lạng bạc rồi sai đi; và cho bọn quản lý, hiệp lý, tham biện để chỉnh áo mặc rét dệt bằng tơ xen lông màu bảo lam tay rộng, và áo triều tay chẽn, mỗi thứ 1 chiếc, lại cho Tư Giản 1 bài thơ, để bảo phải cố gắng.

https://tieulun.hopto.org

Những dân đói ở Nam-định, Hà-nội đến hạt Ninh-bình (Yên-khánh, Thiên-quan) gần 500 người. Quan tỉnh Ninh-bình theo chỉ dụ chẩn cấp cho rồi tâu lên.

Quan tỉnh Khánh-hòa đem số nhân đinh ở các xã thôn và những nhà làm chiếu được biệt nạp trong hạt ấy vào sổ hão, đội tên nhau, tục điền hão cùng là trốn đi hay chết, các hạng (809 tên) tâu xin giúp đỡ. Chuẩn cho chi hạng (hạng hai lấm 65 xã thôn, hai vừa 107 xã thôn) hoãn hạn điền tục cho 5 năm, 3 năm, có thứ bậc khác nhau.

Tổng đốc Định—An là Nguyễn Đình Tân đem các điều trù nghĩ giúp đỡ dân trong tỉnh dâng lên. Bộ Hộ xem lại tâu nói: tỉnh ấy tâu bày về mức thưởng cho người lạc quyên, xin chiếu theo số quyên nhiều hay ít, châm chước lệ trước đã thi hành mà nghĩ định. Còn như việc xin nghiêm cấm kẻ có thóc không chịu bán ra, thì nhà giàu có của, đã bảo họ lạc quyên chu cấp, lại nghiêm nghị tính miệng ăn mà chừa lương thì chẳng khỏi lại làm hại cho dân; thôi không đánh thuế cửa quan bến đò, thì thóc gạo khỏi thuế, cố nhiên là gạo ăn của dân được nói giá nhưng mà lời bàn về việc miễn thuế đem hàng hóa thì chẳng khỏi chỉ lợi cho người buôn gian. Đến như việc xin hoãn phái linh về Kinh luyện tập 1 lần, cũng giống như lời bàn của quan Khoa đạo Nguyễn Huy Trac trình bày trước đây, xin giao cả cho bộ Binh xét tâu. Vua theo lời bộ bàn.

Bộ Hộ nghĩ đem số tiền, gạo sang năm các tỉnh nên tải về Kinh là 1.000.000 quan tiền kẽm và 550.000 phương gạo làm danh sách đệ tâu (về tiền: Bình-định 180.000 quan, Bình-thuận 30.000 quan, Gia-định 80.000 quan, Định-tường, An-giang mỗi tỉnh đều 100.000 quan, Vĩnh-long 120.000 quan, Hà-tiên, Nghệ-an mỗi tỉnh đều 50.000 quan, Thanh-hóa 300.000 quan. Gạo: Gia-định 110.000

https://tieulun.hopto.org

phương, Định-tường 90.000 phương, Vĩnh-long 70.000 phương, Thanh-hóa 80,000 phương, Hải-dương 200,000 phương). Vì rằng: từ khi thừa bình đến nay, hàng năm các tỉnh ở Nam, Bắc-kỳ, nộp tiền, gạo về kinh, thường ở trên dưới số ấy; sau nhân Nam-kỳ, Bắc-kỳ đều có việc dùng đến quân lính, nên số nộp ngày một ít đi.

Xuống dụ cho để cử người có tài văn võ khác thường, đại lược nói rằng: trong làng nhỏ chỉ có 10 nhà, tất có người trung tín, huống chi thiên hạ lớn thế, há không có người tài là hay sao? Chỉ tại trăm quan có chức trách chẳng vì nhân tài suy cử, hay giới thiệu trước, thì không tự đâu dẫn kiến được mà thôi. Nay chuẩn cho các quan trong ngoài, văn từ ấn quan, võ từ chánh, phó lãnh binh trở lên, nếu có quen biết người nào, văn thì hạnh kiểm thuần chính, kinh sách sâu rộng, hoặc người nào học rộng lời cao mà chưa ra làm quan; võ thì học thuộc binh thư, tập quen thao lược, hoặc võ nghệ đều tinh thông, súng giáo quen thao, hay sức vóc hơn người, một tay có thể nhấc nổi 200, 300 cân trở lên, mà còn ở trong quân đội, cùng là ở thôn quê, đều cho chỉ tên và nghề sở trường làm tập bẩu cử tâu lên. Xét ra, đời xưa lấy người làm quan, không phải chỉ có một đường, đưa giấy đăng thư, chẳng phải là cách đối đãi các nhân sĩ, mà văn võ đều giỏi như Doãn Ông Quy (1) văn sử cũng hay như Đông Phương Sóc (2) như thế cũng là lấy được người giỏi ở ngoài thể cách. Ngoài ra lại còn có người tài giỏi hạng nhất mà mọi người chưa biết, chưa được dự vào tuyển cử, bèn văn thi cho đến bộ Lễ, bèn võ thi cho đến bộ Binh trình bày, do bộ làm sớ tâu đợi

---

(1) Doãn Ông Quy: người thời Tuyên đế nhà Hán.

(2) Mạn Thiên: tên tự của Đông Phương Sóc thời Hán Vũ đế cho các quan tiến cử người lương phương chính, Sóc đăng thư tự tiến cử và tự khen lấy mình.

https://tieulun.hopto.org

chỉ xét dùng. Tóm lại những người cử ra, cốt phải là người dich thực có tài la hơn cả mọi người mới được ứng chiếu. Hẹn đến tháng 3 sang năm các danh sách tiến cử đều phải báo đến bộ.

Vua cho là hạt tỉnh Hưng-hóa tiếp với nước Thanh, hiện nay toán giặc ở huyện Văn-sơn (Trung-quốc) làm nhiễu loạn, sai quan tỉnh nghiêm mật ngăn giữ hơn lên.

Quan tỉnh Hưng-yên cứu giúp dân trong hạt, xin trích đem 20.000 quan tiền của các nhà giàu lạc quyên phát giao cho 3 huyện Hưng-nhân, Diên-hà và Thần-khê (bị nhiều lần bão lut) mua thóc giống để kịp thời gieo mạ cấy lúa. Và dân hạt láng giềng đến kiếm ăn thì theo lệ phát chẩn; người ốm người chết cho tiền, người đi về chôn cất. Vụ khen là phải, chuẩn cho thi hành.

Mùa thu năm ấy, lúa mùa 6 tỉnh Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Khánh-hòa, Nghệ-an và Quảng-yên được mùa to; 6 tỉnh Thừa-thiên, Quảng-bình, Thanh-hóa, Phú-yên, Ninh-bình, Bình-thuận và 6 tỉnh Nam-kỳ nhiều lần bị tai hại, về những tô thuế đều chiếu theo từng hạng tha bớt có thứ bậc khác nhau. Những thóc nên thu nộp hoặc cho chiết nộp bằng tiền. Những nơi bị tai hại nặng, lại cho hoãn nộp các số thiếu trước.

Tháng 11, lũ người học trò ở Quảng-bình là Lương Trợ Lý, Hoàng Hữu Phu (người ở 2 làng Tiên-lễ, Lệ-sơn huyện Minh-chính viết đơn phong kín tố cáo nói là dân trong hạt, ngầm theo người nước ngoài, mưu làm việc phi phép. Thế mà trong đơn đã nói đại lược nói là vì người giàu, người nghèo không đều nhau, cho nên người đạo trưởng Gia-tô lấy việc họa phúc mà mê hoặc mà lấy được tiền của của người giàu; lấy

LUMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

tiền của dụ dỗ mà dùng được công sức của người nghèo. Nay xin lập ra phép chia ruộng, thì nghèo giàu đều nhau, người nước ngoài không lấy gì dẫn dụ được. Ty Tam pháp xét nghĩ làm bản tâu lên. Vua nói rằng: đem lời góp nhặt để cầu tiến là tội nhẹ, lừa dối là tội nặng, không thể không trừng trị được. Lý là thủ xướng đánh đủ 100 trượng, đem đi đồ 3 năm; Phu là tòng phạm giảm xuống một bậc (1).

Vua cho rằng: việc đốc sức canh đê là do ở quan địa phương, mà hết sức thừa hành là do ở tổng lý. Từ trước đến nay nếu đê vỡ đê, thì quan địa phương đều phải giáng phạt, mà tổng lý thì không nói đến, khiến cho bọn ấy được rảnh mình ở ngoài công việc có phần chưa chu đáo. Bèn sai bộ Công bàn tội cả tổng lý, rồi thông dụ nghiêm sức đi các nơi.

Tuần phủ Thuận-Khánh là Nguyễn Hữu Cơ theo chỉ dụ trước đem những việc quan khẩn về võ yên dân chúng trong hạt làm thành điều khoản tâu bày. (Đường cái quan tỉnh ấy phần nhiều là núi, có ít người ở, xin chiêu mộ nhân dân người nào làm nhà ở dia đường, khai khẩn ở dia trạm, thì cho miễn thuế miễn ra lính; còn thì đều cho hoãn một hạn 5 năm. Lại theo hàng tháng cấp cho mỗi tên tiền 1 quan, gạo 1 phương, 2 năm thì thôi. Những vợ con theo đi, cấp cho mỗi người một tháng nửa phương gạo, hết 1 năm thì thôi. Chuẩn định 3 năm, làm danh sách khai vào sổ. Ai mộ được nhiều thì thưởng cho phẩm hàm. Hai bên đường chạy trạm tỉnh ấy cây cỏ um tùm, nên thuê bắt dân phu tìm cách chặt phát cho rộng quang, để trừ nạn hổ bắt. Nhưng vì trước đây người làm chỉ mỗi ngày cấp cho 1 tiền không đủ ăn

(1) Tức là đánh 90 trượng, đồ 2 năm rưỡi.

https://tieulun.hopto.org

dùng, cũng chỉ là hư ứng thôi. Vậy xin chiếu theo lệ năm Minh-mệnh thứ 17, tỉnh Khánh-hòa bàn chuẩn cho phu làm mỗi ngày tiền 40 đồng, gạo một uyển. Tỉnh ấy tất cả cầu dập có 79 chỗ từ trước nhà nước chỉ làm có 5 chỗ, nay đổ nát nhiều, xin sai khám thực trừ ra những chỗ nào có thể lấp bỏ được thì không kể còn đều chi tiền công ra mua sắt gỗ các thứ theo thị giá để sửa chữa). Vua cho là có ý kiến giúp đỡ cho dân, nên y theo lời tâu. Sau viên tuần phủ tỉnh ấy lại nghĩ xin cộng 5 điều: Năm gần đây cái tệ bệnh truyền nhiễm xã nào dân bao mất hơn 3 thành, thì cho hoãn 3 năm mới phải điền tục, dưới 3 thành đến hơn 1 thành, thì hoãn cho 1 năm phải điền tục. Năm vừa rồi hạt ấy trâu bò toi nhiều, ruộng đồng nhiều chỗ bỏ hoang không cấy được, xin lượng tiền công cho mỗi tổng vay 1.000 quan để tậu trâu, cho kịp thời cày cấy. Những hộ lấy gỗ phải nộp gỗ vân, trừ số gỗ vân phải nộp không kể, còn số gỗ mua theo thị giá xin hoãn cho một lần. Số thuế về các năm trước các xã thôn còn thiếu lại, xin cho tha hoặc hoãn có thứ bậc khác nhau. Những thuế thợ lò tìm than, thuế người nước Thanh nộp bằng bạc còn thiếu, lại người nào đã trốn hay chết rồi, xin tha cho hết cả; người vì nghèo túng mà thiếu, thì chia làm 2 thành, cho hoãn đến năm thứ 11, năm thứ 12 mỗi năm nộp 1 thành). Vua cũng đều y cho cả.

Quản lý đê chính là Vũ Trọng Bình tâu nói: tuân theo lời dụ đi đến Hải-dương khám lại, hiện thấy chỗ ngã ba cửa Nam-triệu các thuyền buôn gian đã chở đi hết sạch. Nhưng sai đi đò, thấy ở chỗ núi U-rang thuộc Quảng-yên hiện có hơn 400 chiếc thuyền đậu ở đấy. Hỏi ra thì bọn lái buôn ấy, tiền vốn còn lưu lại ở các nhà trong phố và chủ buôn chưa kịp khấu trừ

https://tieulun.hopto.org

trao đổi còn nhiều, thì về khoản bọn buôn gian ở cửa biển ấy chưa chắc đã xong việc được. Nghĩ nên do bộ thông xét số dân đinh tỉnh Quảng-yên châm chước cấp cho đủ ăn, còn số gạo thừa ra gấp 3, 4 lần thì liệu lượng cho đi mua hết không để cho thừa ra làm mối lợi cho bọn buôn gian. Thuyền nào chỉ đi mua gạo ở các tỉnh bên cạnh, lập tức cấm chở, may ra mới hết được mối tệ. Sớ dâng lên vua sai tư cho 2 tỉnh Hải-dương, Quảng-yên tra rõ số người ở tỉnh Quảng-yên là bao nhiêu và chước nghĩ công việc mua bán phúc tâu để thi hành.

Tỉnh Hưng-yên có bọn giặc tụ họp (ở huyện Phù-cừ). Quan tỉnh tâu xin gọi cả lính mãn ban (lính đương tại ban 1.100 người, lính mãn ban 600 người) và từ [illegible] điều động biền binh ở Hà-nội, Nam-định (mỗi tỉnh 500 tên) hội đánh. Vua ý cho. Vua lại cho là: bọn giặc ấy phần nhiều là dân theo đạo Gia-tô, xuống dụ kín cho các tỉnh phải gia tâm tuần phòng.

Thuyền đánh cá của người nước Thanh bị nạn gió bão giạt đến đỗ ở phần cửa biển Hà-tĩnh. Quan tỉnh ấy cấp cho lương ăn rồi chuyển giao về tỉnh Quảng-yên để tìm đường về nước, và cấp cho quần áo. Bộ cho là không có lệ bác đi. Vua bảo rằng: tạm cho khấu trừ vào tiền kho. Bộ sẽ tư mắng.

Thuyền giặc biển bắt giữ viên tấn thủ đồn Biện-sơn là Đặng Kim Trung và cướp bóc thuyền buôn. Việc tâu lên, sai quan tỉnh Thanh-hóa tùy cơ đánh bắt.

Vua cho rằng tỉnh Hà-nội dân tình quẫn bách, các tỉnh bên cạnh giặc cướp nổi lên, sai quan tỉnh Thanh-hóa chọn phái một viên quản vệ, coi đem một vệ biền binh đến đóng để trấn áp.

https://tieulun.hopto.org

Phó quản cơ tỉnh Hưng-yên là bọn Lương Tài, Trương Duyên gặp giặc ở huyện Thiên-thi đánh nhau bị chết. Quan quản tỉnh Hải-dương đi đánh bắt giặc ở huyện Thanh-miện, phó lãnh binh là Vũ Hoan bị giặc giết chết .Việc tâu lên, vua cho là: quan 2 tỉnh ấy điều độ trái lẽ, xuống chiếu quở trách. Và chuẩn cho Nguyễn Trọng Thao lấy hàm chưởng vệ làm đề đốc quân vụ. Phái tả thị lang bộ Hộ là Lưu Lượng đi tram đến lãnh chức tuần phũ Hưng-yên. Hải-dương lượng ủy 1 viên ty Phiên, hay ty Niết, đốc đồng với viên lãnh binh đi đánh dẹp. Rồi sau tỉnh Hải-dương đem cờ đỏ báo tin thắng trận. Vua xem tờ tâu nói rằng: lũ giặc cỏ quấy nhiễu, mà bố chính, lãnh binh đi đánh đến hàng tuần chưa nghe thấy cùng giặc đánh nhau. Viên phủ Ninh-giang là Trần Văn Gia đương khi bọn giặc bức nhiều vây sát thành phố lại có thể đốc sức quân dân, bắn dần bọn giặc phải lui, bắt được khí giới, đáng khen. Bèn thưởng cho kỷ lục và ngân tiền. Toán giặc tan tác liền trốn về hạt tỉnh Nam-định, viên phân phủ Thái-bình là Phạm Tân đốc suất lại, lệ, dân, phu, chống đánh, bắt sống được quân giặc (13 tên) và thu được khí giới, cũng thưởng cho Tân kỷ lục quân công, và những người theo đi đánh trận cũng thưởng cho ngân tiền và tiền có thứ bậc khác nhau.

Tổng đốc Định—An là Nguyễn Đình Tân tâu nói: về việc quan quân bộ biên ở Hưng-yên thua trận ở Thiên-thi, đều do lãnh binh Vũ Tước chạy trước, để đến nỗi lũ Trương Duyên, Lương Tài bị giặc giết chết. Xin xử tội Vũ Tước, mà ghi công bọn Duyên, Tài. Còn như viên tuần phủ lấy tình che chở, không có tham hặc nghiêm ngặt cũng xin giao xét. Vua cho rằng: bộ biên tỉnh ấy thua trận, chỉ tư cho Nam-định, không thấy tâu lên, sai Nguyễn Trọng Thao cứ thực tâu rõ.

https://tieulun.hopto.org

Sau Tước phải tội trảm giam hậu; Tài được truy tặng làm Tinh binh vệ úy, Duyên được truy tặng thực thụ phó quản cơ (nguyên hàm thự). Bọn suất đội, đội trưởng cùng bị chết trận ấy, đều được tặng 1 trật; quân lính thì cấp tiền tuất gấp đôi, dân phu cho mỗi người 5 quan tiền.

Tỉnh Nam-định xin gọi cả lính mãn ban để đủ sai phái. Vua y cho.

Thượng thư bộ Hộ sung vào viện Cơ mật là Tôn Thất Cáp nhân về nhà riêng, gặp lúc có việc cần, vua cho với, quá giờ chưa kịp vào chầu, phải phạt 6 tháng lương.

Trích lấy 1 thớt voi chiến của Hà-nội giải giao cho tỉnh Hưng-yên đem đi đánh trận.

Nhà Thanh sai sứ sang Thanh, giải đưa bọn dân người nước ta bị nạn gió bão về nước (bọn Nguyễn Văn Tân 8 người, đều là người tỉnh Bình-thuận).

Bộ Lại xét nghĩ việc quan tỉnh Hà-nội là Lâm Duy Thiếp cứu giúp trái lẽ, và bọn Khoa đạo Trương Ý (vòng đường đi khám đê Hưng-yên về ngủ ở nhà vợ, là tội tư), Đặng Toán (vòng đường đi khám cửa biển Lân-môn, thuộc tội công) chậm trễ trái lệnh các khoản tâu lên. Vua bảo rằng: Duy Thiếp cứu giúp chậm trễ tấu đối không thực, đáng nên xử về tội không làm nổi việc, những nghĩ là bề tôi cũ, gia ơn cho được lưu dụng đổi bổ làm tả tham tri bộ Binh vẫn đeo tội cách lưu; Ý tội nặng cho cách chức, Toán còn có thể tha thứ, cho cách lưu.

Hoãn việc linh ở Bắc-kỳ về Kinh diễn tập. Trước đây (vào tháng 7, 8, 10 năm ấy), quan Khoa đạo tả Nguyễn Huy Trac và quan tỉnh Bắc-ninh trước là Vũ Trọng Bình xin đình việc gọi linh về Kinh diễn tập

https://tieulun.hopto.org

và quan tỉnh Nam-định là Nguyễn Đình Tân xin cho lính tỉnh ấy hoãn việc về Kinh diễn tập 1 lần, đều giao xuống bộ Binh xét bàn.

Quan ở bộ Binh tâu nói: năm trước bàn định ra lệ lính các tỉnh về diễn tập ở Kinh, là vì muốn cho thông thuộc đường sá, tập quen khó nhọc, không những là lúc có việc đòi đến cho dễ, và lại để cho biết cái nghĩa tôn vua, thân người trên. Đó là phép cũ chẳng nên biến đổi. Duy có gần đây ở Bắc-kỳ bị nạn nước lụt, cũng nên châm chước giúp đỡ. Vậy việc bắt lính Bắc-kỳ về Kinh diễn tập, xin hoãn cho 3 năm, lưu lại luyện tập ở tỉnh, hết hạn ấy theo nghị thi hành. Còn Thanh, Nghệ đều theo lệ mà làm. Vua cho là phải chuẩn cho theo nghị thi hành.

Quyền làm công việc huyện Quỳnh-côi là Phan Huy Đôn cùng bọ biền binh phó quản cơ là Hồ Đăng Chất bắt được tên đầu sỏ của giặc nguỵ xưng là Hậu quân, quản công Trần Thử, chánh tả cơ tên là phó Ngũ, đạo trưởng Gia-tô tên là cụ Tràng. Quan tỉnh Nam-định đem việc tâu lên. Thưởng cho Phan Huy Đôn, Hồ Đăng Chất, mỗi người kỷ lục 1 thứ; các viên biền binh, dân đi trận ấy thưởng cho ngân tiền và tiền có thứ bậc khác nhau.

Chuẩn cho tỉnh Hải-dương lượng bắt số lính mãn ban ở nơi gần tỉnh độ hơn 1.000 người để đủ sai phái.

Tri phủ phủ Bình-giang (thuộc Hải-dương) là Nguyễn Hữu Điển, đánh nhau với giặc bị thương rồi chết, truy tặng hàm Hàn lâm viện thị độc.

Cho thự tổng đốc An—Tĩnh là Hoàng Thu đổi bổ đi thự tổng đốc Hà—Ninh; chưởng vệ quyền chưởng Hữu dực doanh Vũ lâm là Nguyễn Văn Ủng, bộ lý tổng đốc An—Tĩnh; Thủy-sư chưởngvệ là Nguyễn Như Thăng

https://tieulun.hopto.org

thăng thự thống chế Hữu dực, doanh Vũ lâm. (Như Thăng nguyên tên là Kim Thiên, sau kiêng chữ Kim đổi là Như Thăng).

Vua ngự ra chơi bành cung Thuận-trực. Thưởng chung cho cả các quan văn võ theo hầu tiền 500 quan; quân lính cũng theo lệ thưởng cho.

Lính ở cơ Tĩnh-man Quảng-ngãi nhiều lần trốn đi và chết (409 tên) không có dân để điền tục. Chuẩn cho chiếu hạng hại lắm hoãn cho 1 năm, hạng vừa hoãn cho 6 tháng.

Chuẩn cho may áo chầu cấp cho 3 viên quan coi đê, đề phòng đến ngày khánh tiết làm lễ bái vọng.

Trước đây (tháng 3 năm thứ 8), vua xuống dụ cho các viên đốc, phủ, bố, án và lĩnh binh ở các tỉnh Bắc-kỳ phải cùng lòng bàn kỹ, tùy việc bày tỏ, dạy quan nuôi dân, thay đổi phong tục, phàm có điều gì thối nát phải trừ bỏ đi, thì những điều lợi không gì là không sinh ra. Đều phải kê rõ từng điều tâu lên. Đến nay, các tỉnh tuân theo chỉ dụ làm tập trù nghĩ đệ đến. Vua giao xuống cho bộ xét bàn, chuẩn cho thi hành tất cả 7 điều:

— Chuẩn định lại lệ thu tiền nộp đơn kiện. Cho các quan địa phương chiếu theo lệ năm Gia-long, ở huyện nha, việc kiện to nộp 3 quan, việc kiện nhỏ 2 quan; ở nha phủ việc kiện to 4 quan, việc kiện nhỏ 3 quan; nha tỉnh việc kiện to 5 quan, việc kiện nhỏ 4 quan. Nộp đơn kiện ở huyện, phủ thì do quan huyện, phủ chiếu thu; nộp đơn kiện ở tỉnh, thì do quan tỉnh chiếu thu, để cho dân ngại tốn thôi kiện.

— Ở trong làng nếu có những người nào không chịu khó cày cấy, làm việc tụ họp nhau rượu chè cờ bạc, tổng lý răn cấm không chừa cho giải lên quan trừng phạt, 1 lần ghi tên cho về; nếu lại vẫn không chừa,

https://tieulun.hopto.org

thì đóng gông giam 1 tháng. 3 lần mà không chừa, thì chiếu theo tội côn đồ xử phát đi sung quân. Tổng lý không biết giác ra để đến có kẻ đi ăn trộm, ăn cướp, bị người bắt được, thì lấy tội giấu ẩn xử trị.

— Nếu 2 làng ở tiếp giáp nhau, mà có 2 người cùng khẩn trưng 1 mảng đất, thì xét xem chỗ đất ấy trực tiếp vào xã nào, đều cứ theo bãn phận của xã mình nhận làm, không được tranh vượt quá bờ cõi.

— Những tổng lý hào cường không được nuôi nhiều đầy tớ (không được quá 3, 4 người) để xử đoán hung hăng trong làng xóm hiếp chọc dân lương thiện, bắt dân bầu [làm hậu thần thờ phối] vào đình chùa, bắt dân phu làm việc riêng, đi về xe lọng cưỡi ngựa, đáo mác nghênh ngang, cùng những bọn du côn lừa dối, các tệ ấy đều phải cấm hẳn. Nhân dân nếu có việc tranh kiện tầm thường chỉ cho tổng lý phân xử bằng miệng, không được tự tiện gông cùm giam đánh ở nhà riêng. Nếu tên nào quen tính làm bậy không chừa, cho dân sở tại đi kiện. Viên phủ huyện bất thình linh xét xử, chiếu theo luật côn đồ gian ác xử trị.

— Các đội trưởng, ngũ trưởng ở vệ, cơ, đội. Phàm đội nào linh đủ số 50 tên, thì cho vẫn theo như cũ đặt 4 đội trưởng, 8 ngũ trưởng. Nếu không đủ số ấy chuẩn cho cứ 10 tên linh đặt 1 đội trưởng hoặc 1 ngũ trưởng; cứ 5 tên linh đặt 1 ngũ trưởng, để cho tiện việc huấn luyện binh lính.

— Các viên phủ, huyện và tá lãnh, lại dịch, nếu có phát ra việc những tệ tham tang, thì các viên đốc, phủ, bố, án quan trên chiếu lệ thất sát mà trừng phạt.

— Các viên chánh, phó lãnh binh, các quản suất, đều đem các quân sĩ về phần mình coi ngày huấn luyện,

https://tieulun.hopto.org

cốt cho tinh thông, nếu hư ứng cho xong việc như trước, do tỉnh nghiêm ngặt tham hặc để trừng trị.

Tháng 12, bộ sách « Thiệu-trị văn quy » (sách văn) làm xong. (Năm Thiệu-trị thứ 5, vâng mệnh chép làm, đến nay mới xong bản thảo, tất cả 424 bản, dâng lên để coi).

Đề đốc quân vụ ở Hưng-yên là Nguyễn Trọng Thao bắt được tên đầu mục và bọn lũ của giặc tàu lên. Vua cho rằng: viên ấy trước đã điều độ trái lẽ để đến nỗi quan quân bị thua, lại vì Vũ Tước che giấu, tội đáng cách chức, nay tuy có công thắng trận này, cũng chưa đủ che lỗi trước. Gia ơn đổi làm giáng 2 cấp lưu lại làm việc, để xem báo hiệu về sau. Tri huyện là Đỗ Đình Vĩnh, do bắt được việc, thưởng cho kỷ lục 2 thứ. Người bắt sống được 2 tên đầu mục của giặc (nguỵ xưng là quận Bi và nguỵ điều bát fa Đinh Phượng) thưởng tiền 100 quan; người chém được đầu giặc (24 thủ cấp cắt lấy tai) bắt được quân giặc, đều thưởng cho mỗi người 1 đồng ngân tiền.

Quan tỉnh Hưng-yên đem số ruộng của dân xã huyện Hưng-nhân, ruộng nên thu thuế (9 mẫu 6 sào), ruộng nên miễn thuế (bị sụt lở là 221 mẫu), ruộng nên đổi hạng (bị cát bồi nên đổi hạng hơn 793 mẫu) kê danh sách tâu lên. Vua y cho.

Truy tặng cho cai đội cơ Hiệu thuận đã chết là Dương Văn Phong (người làng Mỹ-duệ Hà-tĩnh) làm quản cơ, bày thêm bài vị thờ vào đền Trung-nghĩa. Văn Phong vào khoảng năm Minh-mệnh thứ 14 theo tuần phủ Lạng—Bằng là Hoàng Văn Quyền đánh dẹp Nông Văn Vân đều bị giặc bắt được, giặc sai gọi quan quân ra hàng. Khi Phong đến, gọi bảo rằng quân cứu viện sắp đến, nên giữ vững. Giặc tức giận đánh đau. Sau lại đỗ hàng.

https://tieulun.hopto.org

Phong không chịu hàng, lại chửi giặc luôn miệng. Giặc cắt lưỡi vất xác xuống sông. Đến nay bộ xét rõ sự thực tâu xin. Vua khen là tiết liệt, cho nên truy tặng nêu thưởng cho.

Tỉnh Lạng-sơn nhiều lần dân trong hạt kẻ trốn người chết, điền tục không đủ số (hơn 2.600 người). Vua cho rằng: tỉnh ấy đã từng bị toàn giặc người nước Thanh tràn sang quấy rối, tình hình quẫn bách, chuẩn cho tục điền dần dần, hạn đến năm Tự-đức thứ 15 phải điền đủ số.

Quan sở đê chính là Vũ Trọng Bình xin trước hãy đào khơi sông Thiên-đức để chia thế nước sông đại-hà, và đem bản dự tính công trình nhu phí làm tập tâu lên. (Nên dùng hơn 795.070 đấu đất, cấp tiền 1.563.030 quan). Vua cho là: công trình nặng lớn, chi phí rất nhiều, sai đình thần mau mau xét kỹ, có thể mong được chu thỏa. Sau đình thần duyệt xong dâng lên, chuẩn tư cho quan đê chính xét lượng cho kỹ lại tâu lên.

Quan đê chính là Vũ Trọng Bình tâu nói: sông đê nhiều việc tỷ Thần cần nha ấy xin bổ thêm người làm. Vua chuẩn cho chiếu theo lệ năm Minh-mệnh thứ 9 mà đặt (1 viên ngoại lang, 2 chủ sự, 2 tư vụ, bát, cửu phẩm, thư lại mỗi chức 4 người).

Bộ Lễ tâu nói: các thần biện để lại có sắc cũ, sự tích chưa được rõ lắm, mà mỹ tự có nhiều, thì xin đem làm bậc hạ đẳng mà ban phong. Vua theo (nhân các quan địa phương đệ tâu thêm và dân kêu xin, nên bộ tâu lên).

Lãnh tri phủ phủ Diên-khánh tỉnh Khánh-hòa là Đỗ Thúc Tĩnh, mộ dân lập được 3 thôn (số dân có 143 người, số ruộng 242 mẫu).

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Ban cho hoàng đệ các tước công mỗi vị 1 bộ kinh, 1 bộ truyện và 1 bộ sử.

Xuống dụ nói rằng: ngày xưa Đông-bình (1) chăm học, cho sách ở Bi-thư, ta lấy làm khen. Các em thực hay dụng tâm đọc các sách ấy, thì tinh thông nghĩa lý đủ đến thần diệu, nghe biết nhiều đủ sửa nên đức nghiệp, chớ để cho Đông-bình vương được tiếng tốt một mình, còn gì vui bằng nữa.

Quan tỉnh Hải-dương tâu nói: lãnh binh là Phạm Dũng đi tuần tiễu phần sông, gặp 5 chiếc thuyền của giặc đánh bắn giặc phải lùi chạy ra biển, đuổi đánh bắt được một chiếc thuyền và bắt sống được 3 tên. Lại bộ biên bắt được tên Nguyễn Viết Trí xưng là [illegible] giặc ấy dẫn đi dụ người xã Cao-xá, Hưng-yên tên là Lý Thừa, ngụy xưng là đại tướng và tên Đỗ Thuộc, người xã Vinh-diên, huyện Diên-hà ngụy xưng là phó tướng, chiêu tập bọn lũ, nói là giúp ngụy chúa là Lê Duy Minh, hãy còn ở tại thuyền người Tây-dương đỗ ở ngoài biển. Nay toán giặc ấy tuy đã tan vỡ, mà bọn đầu mục còn nhiều tên chưa bắt được, chưa dám chắc là một số tro thừa kia không lại bốc cháy lên. Vậy về việc canh phòng các chỗ quan yếu, không nên vội bỏ sơ sài. Đã cùng bàn nghĩ, kỳ tháng 12 năm nay cùng tháng giêng sang năm, 10 cơ Kiên nhuệ của tỉnh và 3 vệ Thủy đội, quân số (hơn 3.400 người) xin chia làm 3 ban, 2 ban ở lại, 1 ban cho về, để đủ sai phái. Nhưng đợi đến tháng 2 sang năm sau khi tập hợp tất cả để thao diễn xong, sẽ thi hành.

---

(1) Đông-bình : tức là Đông-bình vương tên là Thương, em vua Minh đế nhà Hán.

https://tieulun.hopto.org

Vua chuẩn y lời xin. Còn như việc Phạm Dũng bắt được quân giặc là việc nhỏ mọn, chẳng đủ nói công, chuẩn không nên bàn đến. Về những tên phạm mấy lần bắt được, chuẩn cho đem nghiêm tra cho chúng xưng ra bọn đầu sỏ giặc ấy chạy trốn ở đâu, thì một mặt lùng bắt, một mặt đem những đứa hiện đã bắt được ấy ra xử trị, không nên giam lâu lại là không tiện.

Nguyên đề đốc tỉnh An-giang là Hồ Đức Tú nghỉ về để tang đã hết hạn, chuẩn cho thăng thự thống chế doanh Tiền-phong và đem Đào Trí (thự chưởng vệ, nguyên quyền chưởng doanh Tiền-phong) đổi coi viện Thượng-tứ, gồm coi vệ Tuyền-phong, chuẩn cho dự đình nghị vào chầu, đợi có chỗ khuyết đổi bổ.

Quan tỉnh Bình-định tâu nói: những trâu nuôi ở trong hạt chết rất nhiều, việc tế xuân tế thu sang năm xin lấy bò thay trâu; quân quân dân, thứ, gặp có việc hiếu hỷ, và các ngày có tiết lễ, theo lệ được dùng trâu thì đổi dùng dê, lợn. Vua y cho.

Vua cho rằng 2 tỉnh Thuận, Khánh bờ biển dài xa mà thuyền đi tuần chỉ có 3, 4 chiếc, ít quá khó đi khắp được. Chuẩn cho 2 tỉnh ấy theo kiểu mẫu thuyền nào bền mà đi nhanh thì đóng thêm lấy 2, 3 chiếc đến năm 12 phải xong, để đủ dùng vào việc đi tuần tiễu.

Chiếc thuyền buôn của người Tây-dương bị bão giạt vào phần cửa biển Đại-áp tỉnh Quảng-nam. Trong thuyền có 8 người nước Thanh xin ở lại phố Hội-an, đợi thuyền của người Thanh đến thì đáp nhờ. Còn 8 người Tây-dương thì xin đi Gia-định đáp thuyền của người nước Thanh về Hạ-châu (1). Đều chuẩn cho tùy tiện, nhưng sai cấp cho tiền lộ phí hàng ngày, các tỉnh luân chuyển nhau đưa đi và cấp cho áo quần.

(1) Hạ-châu : tức Tân-gia-ba (Singapore).

https://tieulun.hopto.org

Kinh lược sứ Nam-kỳ là Nguyễn Tri Phương, tham biện là Phạm Thế Hiển, tổng đốc An—Hà là Cao Hữu Bằng, thự tuần phủ Hà-tiên là Lê Quang Nguyên làm tập tâu nói: tỉnh Hà-tiên là nơi địa đầu quan yếu (gồm sát bờ biển giáp giới Xiêm, Lạp), trước kia tạm đặt tỉnh lỵ và phủ lỵ chưa có sửa đắp thành bảo. Xin ở dưới chân núi Ngũ-hổ, sau đồn Trấn-biên đặt làm bảo của tỉnh (trong tập tâu nói: tỉnh Hà-tiên nguyên trước chỉ đặt có 1 bảo Trấn-biên, trong bảo ấy làm nhà hành cung, và kho tàng chứa tiền, thóc, thuốc súng, súng và khí giới các sở, còn không có đất đủ xây dựng, cho nên nhà công sảnh của tỉnh và phủ nha sở tại là phủ An-biên, tùy tiện dựng làm nhà ở để làm việc, nha quán xá, nhà ngục thất, đều dùng rào tre để che chắn. Trước đây thuyền giặc biển đến ẩn náu khơi bắn vào quấy nhiễu, quân dân phòng giữ, ít có chỗ đứng chắc yên thế mà thuyền giặc rốt cuộc bị quân ta bắn chết và bắt sống, đó cũng là may mà được đấy thôi. Nay nếu không dự làm chỗ phòng bị thì lúc gặp có giặc ngoài xông vào, thực khó đủ sức chống giữ. Bọn thần đã khám thấy ở sau bảo có núi Ngũ-hổ, từ bảo đến chân núi cách nhau ước 60, 70 trượng, có 1 giải đất bằng phẳng cao ráo, xin nên đặt làm bảo của tỉnh, 2 bên tả, hữu đều đào hào và đắp lũy đất cao 4 thước 5 tấc. Ở chỗ giáp lũy đất dựng rào sách bằng gỗ, 2 bên thân lũy, mỗi bên mở 1 cửa, và đắp mỗi bên 2 cái nền để súng lớn. Bên tả chia đặt nhà công sảnh của các viên tuần phủ án sát và lãnh binh; bên hữu chia làm nhà của thành thủ úy, nhà lính pháo thủ, nhà giam tù, các sở. Ngoài cửa tả bảo Đông-hồ làm nhà của vệ lính thủy Hà-tiên; ngoài cửa hữu làm nhà của lính thú tỉnh Long—Tường, mỗi sở 1 tòa. Ngày thường cũng ở đây làm việc quan, lúc có việc giặc cướp, có thể làm

https://tieulun.hopto.org

chỗ canh giữ). Lại xin đắp 1 cái bảo của phủ ở chân núi Tô-châu (cũng đặt nền để súng lớn, quan lại của nha phủ An-biên đóng ở đấy) để vững mạnh việc ngăn giữ. Vua y theo.

Cho dân các lòng mới thành lập của tỉnh Tuyên-quang và dân các thôn xã mới sáp nhập về tỉnh ấy được hoãn kén lính 5 năm.

Quan tỉnh Hưng-yên tâu nói: những dân đói đến kiếm ăn ở 2 sở Dưỡng-tế tỉnh ấy, sở ở Khoái-châu ngày thường có đến hơn 800 người, sở Tiên-hưng đến hơn 2.000 người. Vua sai phải xét thực, không được nghe lời khai báo dối trá.

Nêu khen người trinh nữ tỉnh Tuyên-quang (Đỗ Thị Tảo người châu Chiêm-hóa, không chịu để cho cường gian bị giết chết).

Chuẩn định lệ trừng phạt các lòng lý ở Bắc-kỳ để vỡ đê. (Các đê công bản phận phải bồi đắp, bản phận canh giữ, mà để vỡ một lần, thì lý trưởng sở tại phải phạt 90 trượng, cai, phó tổng giảm kém tội xuống một bậc, đều cho lưu địch; nếu để vỡ luôn 2 năm, thì không cứ là vỡ chỗ cũ hay chỗ khác, lý trưởng phạt 100 trượng bãi dịch; cai, phó tổng phạt đánh ngay 90 trượng. Đê tư để vỡ 1 lần lý trưởng sở tại phải phạt đánh ngay 70 trượng, cai, phó tổng giảm kém 1 bậc; để vỡ 2 năm liền thì không kể là vỡ chỗ cũ hay chỗ khác, lý trưởng phải phạt đánh ngay 80 trượng, cai, phó tổng đều 70 trượng. Những chỗ đê vỡ nào nếu trong 10 ngày lấp kín lại được thì không kể là đê công hay đê tư, đều chiếu tội đáng phải chịu mà giảm cho 2 bậc.

Sai sửa sang, san dãy bên trong bên ngoài kinh thành, cho được dễ coi (trong ngoài kinh thành chỗ nào làm nhà tranh gần liền vào các dinh thự phố nhà ngói và

https://tieulun.hopto.org

hết thảy các điếm nhỏ không thành gian nhà, đều sức dỡ đi, không được để lẫn lộn như trước).

Định rõ lại lệ khu vực mở mả của các quan viên (chỗ đất để mả của quan nhất phẩm rộng 90 thước; từ nhị phẩm đến cửu phẩm, chiếu theo phẩm cấp rút kém đi 10 thước. Nấm mả chiều ngang 15 thước, chiều dài 18 thước, nhưng lấy thước công đo ruộng mà đo làm chuẩn đích).

Vua cho là sắp đến ngày tết, cho sở cấm cố 30 quan tiền.

Vua cho là: các quan ở Kinh ngày đêm làm việc siêng chăm, mà ăn bổng được tặng thêm so với tiền dưỡng liêm của các quan ngoài lại có phần hơi kém. (Quan ở Kinh tòng nhị phẩm 70 quan, mà quan ngoài tuần phủ 75 quan; quan ở Kinh chánh tam phẩm 60 quan, tòng tam phẩm 50 quan, mà quan ngoài bố chính 70 quan, án sát 65 quan. Phủ huyện cũng so với quan Kinh tứ, ngũ phẩm lại hơn nhiều). Bèn định rõ lệ tiền dưỡng liêm cho các quan ở ngoài (Tổng đốc chiếu theo chánh nhị phẩm ở Kinh, tiền ăn bổng 80 quan; tuần phủ 70 quan; bố chính 60 quan; án sát chiếu theo tòng tam phẩm ở Kinh ăn bổng 50 quan; quản đạo 45 quan. Tri phủ ở chỗ tối yếu khuyết ngang với chánh tứ phẩm ở Kinh, tiền ăn bổng 40 quan; chỗ yếu khuyết ngang với tòng tứ phẩm ở Kinh, tiền ăn bổng 35 quan; chỗ trung khuyết ngang với chánh ngũ ở Kinh, 30 quan, chỗ giản khuyết ngang với tòng ngũ ở Kinh 25 quan. Đồng tri phủ ở chỗ tối yếu khuyết 35 quan, yếu khuyết 30 quan, trung khuyết 25 quan, giản khuyết 20 quan. Tri huyện ở chỗ tối yếu khuyết 30 quan, yếu khuyết 25 quan, trung khuyết 20 quan, giản khuyết 18 quan).

https://tieulun.hopto.org

Lãnh phó vệ úy vệ Kim-ngô là Nguyễn Hợp (nguyên hàm tứ phẩm) mặc áo chầu tam phẩm là hàm lãnh bị tham hặc. Vua bèn sai châm chước nghị bàn áo chầu về hàm được lãnh. Bộ Lễ tâu xin : phàm quan ở Kinh, văn từ lục phẩm, võ từ ngũ phẩm trở lên, người nào còn lãnh hàm nên chiếu cấp cho mũ áo đại trào về phẩm cũ, không được mặc mũ áo hàm còn lãnh. Còn như mũ áo chầu của các đốc, phủ, bố, án và lãnh binh ở các tỉnh ngoài hiện có của công mặc chung nếu lại đổi cấp cho chẳng khỏi nhọc công phí của. Xin chiếu theo mũ áo nguyên cấp cho ở tỉnh mà mặc, cho được giản tiện. Vua theo lời xin.

Miễn thuế lệ cho thuyền buôn người nước Thanh bị nạn ở Quảng-nam (đậu ở cửa biển Đại-chiêm bị gió bão vỡ đắm).

Tu Lễ Trai-cung ở dân Nam-giao, và các sở lễ tức, hữu tức.

Về việc quan quân thua trận ở Thanh-miện Hải-dương, trước đã sai xét nghĩ, nay dâng tâu lên. Vua cho là phó lãnh binh Vũ Hoan tham dược, vội tiến một mình, đến nỗi bị giặc giết chết. Chuẩn cho tiền tuất gấp đôi, là thương về nỗi vì việc nước mà chết. Lãnh binh là Phạm Dũng đóng quân chậm tiến để đến nhỡ việc quân cơ, chuẩn cách chức giao ngay cho tỉnh ấy sai phải bắt giặc chuộc tội. Lãnh bố chính là Phan Tam Tĩnh đi khỏi thành tỉnh được nửa ngày, tìm cớ trở về, chuẩn cách chức lưu nhiệm ; án sát là Nguyễn Viết Diện chờ đợi quanh co, để đến lỡ việc, chuẩn giáng 4 cấp. Tổng đốc Nguyễn Trạch điều độ trái lẽ, giáng 3 cấp đều cho lưu chức làm việc.

Có 13 chiếc thuyền của người nước Thanh có đủ súng đạn khí giới đến bỏ neo đóng ở các vùng biển đạo

https://tieulun.hopto.org

Phú-yên. Quan tỉnh ấy đem việc tâu lên. Sắc cho viên quản đạo là Lê Hữu Hương, phó lãnh binh là Võ Ngoạn phải gia tâm canh giữ, chớ nên chỉ hoang mang, lại đến ngờ sợ xảy việc ra. Còn như thuyền quân đi tuần, chuẩn cho tỉnh ấy tùy tiện làm cho thoả đáng (các thuyền của người nước Thanh ấy rồi sau đều chở đi hết).

Danh sách của bộ Binh sát hạch các viên biền ở vệ Tuyên phong nhiều chỗ không phù hợp. (Danh sách năm thứ 8, thì đem người về 2 năm thứ 6 thứ 7, hoặc không có ứng hạch hoặc được 1 ưu 1 bình gồm với hạng ưu năm thứ 8, đều đem làm 3 khóa ưu liền; danh sách năm thứ 9 thì đem người về 2 năm thứ 7 thứ 8 hoặc không có ứng hạch, hoặc được 1 ưu 1 bình, gồm với hạng ưu năm thứ 9, đều đem làm 3 khóa ưu liền. Lại đem người về năm thứ 8 hoặc không có ứng hạch, hoặc dự 1 bình, gồm với hạng ưu năm thứ 9, đem làm 2 khóa ưu liền). Thuộc viên ở bộ là Phạm Hy, Nguyễn Hội (đều là thư lại), nhiều lần theo làm việc sát hạch, đều lấy tiền lộng quyền. Phạm Hy là thủ phạm xử chém ngay, Hội là tòng phạm xử tội giảo giam hậu. Đương quan và thuộc viên bộ Binh đều giáng cách có thứ bậc khác nhau.

Định rõ lại lệ cử nhân thi hội có phân số hay không cho bổ ra làm quan. (Người nào thi hội 3 kỳ đều có phân số từ 3 phân trở lên cho bổ cả một loạt. Người nào không có phân số, người từ Quảng-bình trở vào nam, mà tuổi từ 30 trở lên; từ Hà-tĩnh trở ra bắc, tuổi từ 35 trở lên, đã thi hội 2 khóa, mà tình nguyện ra làm việc, thì cho ra làm việc. Những người dự có phân số, mà là người nên bổ làm huấn đạo, thì cũng tất phải tuổi từ 30 trở lên mới cho bổ).

Cho những xã thôn có quân dân trốn thiếu thuộc tỉnh Khánh-hòa và An-giang (Đường-sơn, Tiên-kha, Đồng-

https://tieulun.hopto.org

xuân, Tiên-sơn, Phúc-hòa 5 xã thuộc Khánh-hòa; thôn Vĩnh-thịnh thuộc An-giang) hoãn 3 năm 5 năm mới phải diên tục có thứ bậc khác nhau.

Quan tỉnh Ninh-bình tâu nói giá gạo tỉnh ấy cao quá, xin trích lấy ở nghĩa thương ra tiền 2.000 quan, thóc 200 hộc, hãy phát chẩn trước cho dân cùng. Vua y cho.

Cấp đỡ cho thuyền buôn người nước Thanh bị nạn bão. (Thuyền của người Quảng-đông giạt vào cửa Đại-chiêm Quảng-nam).

Tỉnh Hưng-yên đắp đường quan báo thuộc huyện Diên-hà. Quan tỉnh xin trích lấy số tiền (820 quan) gạo (412 phương) lạc quyên ra để cấp phát cho dân phu, lấy tiền thuê làm công để thay cho việc phát chẩn. Vua y cho.

Chuẩn cho 2 xã Cao-dằng, My-sơn thuộc tỉnh Hà-nội về số thóc gạo cả năm được chiết nộp bằng tiền. Trước đây, viên tri huyện Chương-đức là Phan Huân được dẫn vào yết kiến, đem việc quân dân 2 xã ấy tỏ bày các khoản (xin số giản binh rút về đồn làm cơ lính dõng, thóc tô cho nộp thay bằng tiền), đã chuẩn cho quan tỉnh Hà-nội khám lại tâu lên. Vua cho rằng ngạch giản binh ở xã ấy, lâu nay vẫn được yên tâm ở ngũ. Xin rút về đồn làm cơ Hà dõng, không y cho. Duy 2 xã ấy ở bằng nhà sàn thôn xóm thưa thớt, những số thóc tô phải nộp, xin cho được nộp thay bằng tiền, chuẩn y lời xin.

Nguyên thống chế Tả dực doanh Vũ làm gia hàm Đô thống về hưu trí là Nguyễn Trọng Tĩnh chết.

Năm ấy các hạng thuyền tuần tiễu vận tải cả trong Kinh ngoài các tỉnh có 330 chiếc, bị đắm (nhân gặp gió bão) mất 36 chiếc, còn đều chở về thanh thỏa.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

QUYỂN XVIII

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Mậu ngọ, Tự-đức năm thứ 11 [1858] (Thanh Hàm. phong năm thứ 8), mùa xuân, tháng giêng, ngày mồng 1, làm lễ khánh hạ xong, cho hoàng thân công, hoàng thân công văn vị trăm quan ăn yến và ban cấp có thứ bậc khác nhau so với các năm thường có hậu hơn (vì năm ấy kinh gặp vua thọ 30 tuổi).

Sai Lại, Binh 2 bộ làm danh sách kê rõ các quan trong ngoài người nào bị can án phải cách lưu, gắng sức chuộc tội, lượng gia ơn cho.

Chuẩn định: làm lễ đại tự, trung tự (1) mà có tuần đáng nước trả, thì đều phải quỳ dâng.

Quan đê chính là Vũ Trọng Bình lại đem việc trù tính nhân công phí tổn về khơi sông Thiên-đức (từ xã Quán-tinh trở xuống lại đào, vét từ xã Xuân-canh đến xã Quán-tinh) và việc đắp đê sông đại hà của các tỉnh Hà-nội, Bắc-ninh, Nam-định, Hưng-yên, Ninh-bình (tiền tiêu hết hơn 875.990 quan, gạo 277.540 phương.

---

(1) Đại tự: như tế trời đất, thái miếu, v.v... trung tự: như tế mặt trời mặt trăng, tiên vương, đế vương các đời v.v...

https://tieulun.hopto.org

dân phu hơn 85.380 người) tâu lên, nhưng xin để đến sang năm sẽ khởi công làm Vua theo lời xin.

Cho: Hữu quân đô thống là Lê Đình Lý thăng thự Đô thống phủ Đô thống chưởng phủ sự; thự Tiền quân Đô thống là Lê Chí Tín, thự thống chế quyền chưởng Trung quân là Đoàn Thọ; thự Thủy sư Đề đốc là Võ Phẩm, đều cho thực thụ. Thọ vẫn quyền chưởng Trung quân. Chưởng vệ quyền chưởng doanh Hùng nhuệ là Tôn Thất Trực thăng thự thống chế doanh ấy.

Chuẩn cho thự hữu tham tri bộ Binh là Trần Tiễn Thành được thực thụ, nhưng sung làm nhật giảng quan tòa Kinh duyên.

Vua xuống dụ cho quan đê chính là Võ Trọng Bình rằng: việc đắp đê ở tỉnh Hà-nội rất là khẩn thiết, các huyện ở mạn trên thế nước chảy mạnh là chỗ cần phải làm trước, nên gia tăng bồi đắp chỗ ấy, lại theo dòng nước mạn dưới mà đào khơi cho chảy xuôi để kịp vụ nước lên mùa hè đến nơi, phải tính việc hoãn cấp lần lượt tâu lên mà làm, không nên cứ giữ lấy ý kiến riêng, lại là thất sách.

Vua cho rằng Hà-nội vỡ đê dân khó kiếm gạo ăn, sai những thuyền buôn ở Quảng-bình, Nghệ-an đi vào mua gạo trong Nam-kỳ, đem đến bán cho dân.

Các huyện Diên-hà, Thần-khê và Hưng-nhân thuộc Hưng-yên giá gạo cao, chuẩn cho lấy tiền kho ra chia từng hạng cấp cho.

Giặc ở Hưng-yên đã dẹp yên, rút quân đóng ở Hà-nội, Nam-định về. (Binh ở Thanh-hóa đóng ở Hưng-yên và Hà-nội, rồi sau cũng rút về).

Phong hoàng thân, hoàng đệ 4 người làm quận công (Miên Bàng làm An-xuyên quận công, Miên Lịch làm

https://tieulun.hopto.org

An-thành quận công, Hồng Nghĩ làm Hương-sơn quận công, Hồng Đĩnh làm Kỳ-anh quận công).

Thưởng ngân tiền cho biền binh ở Hưng-yên, vì có công dẹp yên toán giặc Vũ Văn Phi vậy.

Chuẩn cho đề đốc Hưng-yên là Nguyễn Trọng Thao về tỉnh giữ chức tuần phủ như cũ; thị lang nguyên quyền lãnh tuần phủ Hưng-yên trước là Lưu Lượng thăng thự hữu tham tri bộ Lại.

Sai xuất thóc kho bán ra cho dân ở các tỉnh Hà-nội, Ninh-bình, Thái-nguyên (Hà-nội 30.000 hộc, Ninh-bình 3.000 hộc, Thái-nguyên 7.000 hộc).

Nguyên lãnh tuần phủ Hưng-yên là Lưu Lượng tâu nói: những lũ giặc năm trước bị bắt ức phải đi theo cùng những kẻ đầu mục nhỏ nhỏ, nếu có kẻ nào đem mình đến trước quan thứ hay đến tại các phủ huyện để thú tội, xin cho khoan tha và giao về các nhà vệ quản thúc, bắt chúng phải đi đò bắt giặc để chuộc tội. Vua y cho, nhưng trách sai đi đò bắt, kẻ nào không công trạng, kẻ nào có công trạng, phải phân biệt làm danh sách tâu lên đợi chỉ.

Bộ Lại tâu nói: những người đỗ tiến sĩ cập đệ thì lâm thời được chọn bổ, còn tiến sĩ và đồng tiến sĩ xuất thân cùng phó bảng xin đều bổ theo hàm viện Hàn lâm, phải ở lại đọc sách 3 năm, hết hạn thi khảo được đỗ thì tu soạn thăng thụ thị độc, lãnh tri phủ; biên tu thăng thụ tri phủ; kiểm thảo thăng thụ đồng tri phủ. Người thi khảo không đỗ thì theo lệ thăng bổ. Thi khảo xong, do bộ đều chiếu theo hàm đáng bổ, gặp có chỗ khuyết bổ ngay, còn việc chia phái làm hậu bổ vẫn đình chỉ. Vua cho là phải.

Bọn hoàng thân Kiến thuỵ công là Hồng Y 5 người, vì tội đề bọn phủ thuộc hỗn tạp vào điện Hiếu-tư, phải

phạt lương 1 năm. Vua thương là chi dùng thiếu thốn, chuẩn cho đem kỳ lục được thưởng trước để khấu trừ vào phạt.

Cần-chính điện đại học sỹ là Trương Đăng Quế tâu nói: việc giữ đê ở Bắc-kỳ, không đâu xung yếu bằng Hà-nội. Thần trước đã đi khám thì những đê ở Hà-nội và Hưng-yên thường gặp vỡ lở, tuy là địa thế thấp trũng, nước chảy xói mạnh đến nỗi như thế, nhưng cũng do đê điều chưa được vững chắc cho lắm, chớ nên đổ cả tại nước. Công việc hiện nay, nên lấy việc đắp đê làm cần kíp. Xét cái lẽ thừa trừ của trời, đất, thì năm nay mưa ít mà nắng nhiều. Nếu đem việc đắp đê Hà-nội, Hưng-yên làm trước đi, lấy công thuê thay cho phát chẩn, sửa đắp vững bền còn có thể giữ được cái lợi vài năm, rồi sau tính dần đến việc khơi còn sông khác, để làm cái kế lâu dài trăm năm, mới là kế sách hoàn toàn. Nếu đương lúc kho tàng thiếu thốn này mà các việc đào sông đắp đê khởi công làm cả một lúc, chi phí đến vài trăm vạn quan tiền phương gạo, mà chỉ mong nhờ ở sự đi quyên thì chưa nên. Còn như dòng sông Thiên-đức cũ phải nên khai thêm, nhưng cũng phải tùy theo địa thế đào cửa sông khác, để dẫn nước chảy về phương đông, mới có thể giữ được cái lợi vô cùng. Nếu chỉ cứ sửa đào một sông Thiên đức, e chưa đủ để tiêu bớt được nước dòng sông đại hà. Còn như sông Thanh-hương cố nhiên nên khơi thông, nhưng chỉ giảm được chút ít mà thôi. Duy có ở Ninh-bình nghĩ nên đào con sông Vạc để tiêu tiết nước sông Hát là thỏa đáng nên làm. Vua cho là phải, sai sao lục giao cho quan đê chính biết để thi hành.

Bộ Binhtàu nói: lệ trước, các thuyền đi tuần tiễu ở Nam, Bắc-kỳ, cứ tháng 2 thì phải đi, tháng 7 thì rút về. Nhưng mấy năm nay, có những thuyền buôn của Nam-kỳ và

https://tieulun.hopto.org

Bắc-kỳ, thường thường bị bọn giặc biển đón cướp, vào khoảng tháng 12 và sang tháng giêng. Xin cứ sau ngày điểm binh đầu xuân, phái đi tuần tiễu ngay, để cho sớm dẹp yên bọn giặc biển. Vua y theo.

Cấp dỡ cho các thuyền buôn của người nước Thanh bị nạn gió bão. (2 chiếc thuyền của người Triều-châu, 1 chiếc giạt vào phần biển Nghệ-an, 1 chiếc giạt vào phần biển Quảng-nam).

Những lý dịch cũ xã Cổ-ngôi, Hiệp-thuận, Tảo-hạ, Hoành-tảo, Hương-tảo, thuộc tỉnh Sơn-tây, và những xã Tuân-lộ, Mai-lĩnh, Đồng-hoàng, Nga-my, Mỹ-dương thuộc tỉnh Hà-nội, xin ở thân đê thuộc địa phận xã mình, những chỗ khai ra để lấy nước khi trước, nay xin xây làm cửa cống, tự biện lấy đá gạch để xây, tùy thời mở đóng, cho tiện việc làm ruộng. Quan tỉnh và quan đê chính đã thẩm xét tâu xin. Vua y cho.

Sắc rằng: trước đây chuẩn cho văn: từ ấn quan, võ: từ phó lãnh binh trở lên, đều được tiến cử người mình biết, sao đã lâu chưa thấy? Các đình thần văn võ tâu rằng: từ khi vâng có chỉ dụ đến nay, đều vẫn lưu tâm xét hỏi tìm kiếm. Nhưng bên văn thì người hạnh kiểm thuần chính, kinh sách sâu rộng, bên võ thì người học thuộc binh thư, quen thạo thao lược, thực khó có người. Vua bảo rằng: nếu chưa tìm được, cho được xin hoãn, cốt sao được người thực tài mà thôi.

Tháng 2 lãnh binh quan tỉnh Hà-tiên là Nguyễn Do gặp thuyền giặc biển (4 chiếc) ở ngoài khơi đảo Kim-dữ, đánh bắt được. Thưởng cho kỷ lục và ngân tiền có thứ bậc khác nhau.

Kinh lược sứ là Nguyễn Tri Phương tâu xin: các hạng thuyền tuần tiễu và vận tải, đi đường biển chợt gặp thuyền giặc bắn hết bao nhiêu thuốc đạn, lúc trở

https://tieulun.hopto.org

về đều do quan tỉnh sở tại cứ thực báo lên cho khẩu trừ đi không phải theo lệ trước bắt phải lấy chữ viên tấn thủ và xã dân sở tại, và tỉnh hạt đi qua phê phó làm bằng, để đỡ phiền bàn. Vua y cho.

Hoãn việc duyệt dân tuyển lính ở 2 tỉnh An-giang, Hà-tiên, đến sang năm sẽ làm. (Dân 2 hạt ấy hiện đương lục đào dòng sông Thuỷ-sơn, đến khoảng tháng 7, tháng 8, tháng 9 nước ngập, đi lại không tiện, nên quan tỉnh xin hoãn. Vua y cho).

Đắp bảo Hòa-quân ở cửa biển Thuận-an.

Vua ra chơi cửa Thuận-an coi tập bắn súng, xem lúa, hôm sau về cung.

Chẩn cấp cho các nhà hàng phố thuộc phường Quy lưu ở Hà-nội vì bị hỏa tai.

Vua cho rằng: các tỉnh Hà-nội, Ninh-bình, Hải-dương Hưng-yên, Sơn-tây, Bắc-ninh đều là nơi ruộng đất tốt màu, mà mất mùa 1 năm dân liền khó kiếm gạo ăn, là bởi từ trước đến nay đem gạo bán ra ngoài nhiều, dụ sai quan tỉnh đó xét cấm bán ra ngoài.

Dân tỉnh Hải-dương đói. Quan tỉnh là bọn Nguyễn Trạch làm tập tâu xin đem số tiền quyên của các nhà giàu khấu lĩnh lấy thóc kho để phát chẩn cho dân. Vua cho rằng: đem tiền quyên khấu lấy thóc kho, chính thể không nên làm thế. Chuẩn cho quan tỉnh lấy ra 20.000 hộc thóc kho, liệu lượng mà chẩn cấp. Rồi lại cho rằng dân chưa đủ ăn, và dân đói tỉnh khác đến kiếm ăn cũng nhiều, lại sai lấy thóc kho ra 60.000, 70.000 hộc bán ra cho dân; còn dân tỉnh khác cũng chuẩn cho liệu lượng chẩn cấp.

Tỉnh Bắc-ninh gạo kém, cũng chuẩn cho lấy thóc kho ra giảm giá bán cho dân.

https://tieulun.hopto.org

Dân Hưng-yên khó kiếm gạo ăn, quan tỉnh tâu xin sai các phủ huyện thân đi lượng xét người nào có sản nghiệp khá khuyên nên quyên giúp. Vua e rằng làm thế lòng sợ hãi ngơ ngác, chuẩn cho các viên phủ huyện đi khuyên bảo khắp cả, khiến cho họ tự ý bỏ của ra chu cấp cho nhau.

Lưu Lượng ở Hưng-yên về Kinh. Vua hỏi rằng: hiện nay các tỉnh Bắc-kỳ khó kiếm gạo ăn, dân bỏ đi, cũng có chỗ thiệt hại ít, chỗ thiệt hại nhiều không giống nhau, cùng là thóc lúa, mưa nắng trộm cướp trốn lẫn như thế nào, và quan lại các tỉnh cứu chữa dân đói, ngăn cấm buôn gian, có thể cứu giúp được không? Lượng đem tình hình lợi hại tâu lên. (Nói: dân các tỉnh ở Bắc-kỳ mấy năm nay đói kém, nhiều cách giúp đỡ, dân đau khổ được tỉnh dậy. Duy có, sau khi đau khổ đã lâu, đáo chưa chắc đã đều đủ gạo ăn. Trước đây bị nạn lụt, Hà-nội hại nhất, Nam-định thứ nhì, Hưng-yên thứ ba; mà địa thế chũng thấp, những thứ ăn đỡ đói, cũng ít trồng được. Nên người giàu nghèo dẫn, người nghèo càng cùng quẫn. Tức như 1 hạt Hưng-yên, chỉ có 13 tổng, đã được mang ơn ưu hậu nhiều lần, mà còn có người cùng túng tản đi làm thuê kiếm ăn, thì dân Hà-nội, Nam-định bị hại nặng hơn, đương lúc giá gạo cao đắt này, cái thế tất phải đi kiếm ăn các nơi. Hiện nay dân đói ở Hà-nội phần nhiều tản đi kiếm ăn ở các tỉnh Hưng-yên, Bắc-ninh, Hải-dương, Thanh-hóa. Còn như các xã thôn thuộc 5 huyện tỉnh Hưng-yên, và thuộc các tỉnh Bắc-ninh, Hải-dương, Sơn-tây ruộng đất đã cao nước không ngập đến, thì người giàu, thóc chứa có hàng bịch, hàn lẫm, mà người nghèo thì trồng dậu, trồng khoai, từ mùa đông năm ngoái đến nay, mưa nắng thuận thời, hiện nay lúa má xanh tốt, hỏi ra thì dân làng đều nói là hơn năm trước. Nếu đến kỳ lúa trổ mà

https://tieulun.hopto.org

mưa hòa gió thuận, có thể được mùa to. Đến như Hưng-yên năm ngoái toán giặc theo đạo Gia-tô, tên can phạm bắt được đã đem chém rồi; còn như các tên ngụy xưng làm đại tướng quân là Lý Thừa, ngụy xưng làm phó tướng là Lang Thuộc, xưng làm điều vát trung quân là tên Lý Tiên, xưng làm Quận-công là tên Lang Bột, xưng làm Đốc-chiến là tên Vệ Hộ, xưng làm Đốc-quân là tên Lý Quỳnh cùng các tên quận Kỳ, quận Kịch, phó Chuyển, xã Điền và các tên đầu mục nho nhỏ ước hơn 10 tên, còn chưa bắt được tra xét. Trong lũ ấy có tên quận Kịch là giặc ở mặt nước thuộc Hải-dương, lâu nay vẫn làm nghề trở đường sông. Nghe đồn hiện nay toán giặc ấy ước chừng có 6, 7 chiếc thuyền đi ăn cướp, những tên can phạm trốn đi có nhiều kẻ theo giặc ấy xuống thuyền, do cửa biển Thái-bình ra trốn ẩn ở ngoài khơi. Đến như các tên đầu ổ giặc ở Hải-dương, Nam-định, hãy còn lọt lưới; bọn giặc theo đạo Gia-tô đã bị quan quân đánh tan tuy không dám bạo động, nhưng vẫn còn mong bọn ngoài đến, thực lòng chưa bỏ hết, sau này có hành động gì hay không, còn chưa có thể biết được.

Lại từ khi các tỉnh Bắc-kỳ bị kém đói đến nay, phàm những kế sách hay để cứu hoang, triều đình xếp đặt tưởng đã không sót. Vả lại ở cửa biển Trực-cát thì có lệnh xua đuổi thuyền buôn người nước Thanh, ở các cửa biển thì có lệnh nghiêm khám hỏi các thuyền chở thóc gạo trộm, tưởng thóc gạo cũng không đến nỗi chuyên chở ra ngoài được. Nếu những quan coi giữ địa phương đều hết sức thừa hành, cũng có thể nên việc. Duy có quan lại các tỉnh, trong đó có làm được việc hay không thì tôi ở Hưng-yên có ít ngày, tra hỏi chưa khắp, nên không dám vội bàn). Vua lại bảo rằng: dân có bán vợ đợ con, chết

https://tieulun.hopto.org

đói ở đường hay không, và ngươi có kế hoạch gì không? Lượng tâu lại rằng: tôi ở Hưng-yên, đi khám khắp các chỗ đắp đê, thấy ở đường có nhiều người cõng già giắt trẻ, hỏi ra đều là người ở Hà-nội, Nam-định đến kiếm ăn; ở trường phát chẩn tại 2 phủ Tiên-hưng và Khoái-châu, cũng có 1, 2 người chết đói. Đến lúc trở về, đi qua đường 2 tỉnh Hà-nội, Nam-định cũng đều thấy có người chết đói. Còn như việc bán vợ đợ con, tôi chưa từng trông thấy, nhưng hỏi các kỳ lão thân sĩ, đều nói rằng Bắc-kỳ không may gặp tai nạn ấy, triều đình tìm hết cách cứu vớt, ơn vua đầm thấm, dẫu chết không oán hận gì. Duy có hiện nay giá gạo cao vọt, có tiền khó mà mua được; lúa chiêm còn lâu mới chín, chẳng biết lấy gì tạm sống sớm tối. Những tình hình ấy tôi đều mắt trông thấy tai nghe tiếng cả. Tôi kiến thức hẹp hòi, nghĩ đi nghĩ lại thì đương lúc dân đói ăn này, nếu thóc gạo không được lưu thông, e không lấy gì cứu được sự nguy cấp trước mắt. Hải-dương năm nay nên chở về Kinh 200,000 phương gạo, nên trích để lại 10 vạn phương, giao cho Hà-nội, Nam-định mỗi tỉnh 4 vạn phương, Hải-dương, Hưng-yên mỗi tỉnh 1 vạn phương, do quan các tỉnh ấy chuyển sức cho các phủ, huyện đến ngay Hải-dương chiếu số nhận lãnh chở về, giảm giá xuống mỗi phương tiền 3 quan, bán cho dân lấy tiền nộp kho. Lại sắc xuống từ Quảng-bình trở vào nam, khẩn sức cho các thuyền buôn gạo ở trong hạt chở đến các tỉnh Nam-định, Hưng-yên, Hà-nội mà bán, những thuế cửa quan bến đò đều miễn cho hết. Như thế thì gạo hạt nhiều dần, giá gạo ngày hạ bớt, sự ăn dùng cũng hơi được thư. Vua cho là phải.

Lại đặt chức tri huyện, huyện Yên-mô (thuộc Ninh-bình, do phủ Yên-khánh kiêm nhiếp) kiêm nhiếp huyện

https://tieulun.hopto.org

Kim-sơn. Sau cho rằng huyện Kim-sơn cũng là nơi địa thế quan yếu, lại đặt viên trị huyện cũ.

Ngày tết Thanh minh, vua rước thái hậu đến lễ yết Xương-lăng, thấy đồ thờ chỉnh tề, lễ nghi đầy đủ, thưởng cho bọn tài nhân của tiềm đề và bọn cung giám chầu trực ở điện Biểu-đức 200 quan tiền.

Nêu khen 2 tiết phụ trong một nhà ở tỉnh Hưng-hóa. (Lê Thị Huyên 18 tuổi, lấy Phạm Văn Chính, sinh được 1 con trai là Văn Quy. Năm Thị Huyên 22 tuổi thì Văn Chính chết, thị nuôi dạy Văn Quy lớn khôn, lấy Trần Thị Ốc làm vợ. Năm Thị Ốc 19 tuổi Văn Quy chết, không có con. Mẹ chồng con dâu cùng ở góa với nhau đến bạc đầu, đều giữ vẹn trinh tiết. Quan tỉnh đem việc tâu lên, bộ Lễ cho là mẹ chồng ấy con dâu ấy một nhà tịnh tiết, cũng là ít có. Vàng chỉ chuẩn cho Thị Huyên cùng với Thị Ốc đều theo hạng bình mà nêu khen).

Lại đào khơi cái cừ Thạch-tân ở Quảng-nam. (Cừ ấy đào từ khoảng năm Minh-mệnh, nay lấp đầy, các xã Tú-chàng, Chiên-đàn đều bị hại, cho nên cho khai ra).

Sai làm cái bia ở mả Đức-quốc công (nguyên sai làm để dựng ở mả (tại Gia-định). Khi ấy Phan Thanh Giản và Trương Quốc Dụng vâng chỉ nghĩ soạn văn bia đã xong, sau nhân có việc bỏ chậm, đợi đến năm Thành-thái thứ 3, tạm cho khắc vào bia và dựng ở đền (ở ngoài kinh thành về bên hữu).

Quan khoa đạo là Lê Xuân Tường tâu bày xin xử trị bọn dân theo đạo Gia-tô. Vua bảo rằng: dân theo đạo Gia-tô, tuy ngu mê khó hiểu bảo, nhưng cũng là con đỏ của triều đình, chịu thuế làm dân, thì lương tâm hãy còn chưa chắc đã bỏ hết luân lý mà tin những lời nói không có bằng cứ, chẳng bằng giống chim muông. Đó chẳng qua vì mối lợi che lấp, như người ở trong đám

https://tieulun.hopto.org

say rượu chẳng biết cùng nhau la đà. Nếu muốn gọi cho họ tỉnh ngay, hãy đợi cho họ tự biết sửa đổi thì phép cũ từ trước đến nay, đủ để cai trị rồi. Duy ở quan địa phương để ý thừa hành, hết lòng dẫn bảo, khiến cho muôn dân theo một tôn giáo, cùng một phong tục, để vui hả cái ý tôn đạo chính trừ đạo tà của ta, đó là tốt rồi. Chuẩn giao cho bộ Hình đem ý trong chỉ dụ của ta sao lục gửi khắp trong ngoài, để cho đều thể theo ý ta cố sức mà làm. Từ sau không cần nói nhiều vô ích làm gì.

Đình việc hội tập trận voi 1 lần (lấy cớ là mùa xuân trước diễn tập đã thao thuộc rồi).

Thự tuần phủ Quảng-yên là Lê Văn Chấn ủy người đệ sắc thư và các hạng vua nhà Thanh ban cho về dâng. Trước đây, vua nhà Thanh cho rằng: thuyền quan của tỉnh Phúc kiến trước bị gió bão bạt vào nước ta, ta đưa giúp quá hậu (1.000 lạng bạc và tiền gạo cấp đủ), cho nên sai đem sắc thư và các thứ vàng, ngọc như ý, bình vàng, đoan tấm các hạng để thưởng cho và khen ngợi. Quan tổng đốc lưỡng Quảng họ Diệp tư đến Quảng-yên, quan tỉnh ấy chiếu đủ các hạng vàng lãnh, rồi ủy người đệ dâng. Vua sai bộ Lễ nghĩ làm công văn tâu lại.

Chuẩn cho những bề tôi cũ được bày bài vị thờ ở đền Hiền-lương, tất cả 39 người. (Hiệp-biện đại học sỹ lãnh thượng thư bộ Lại An-mỹ-hầu, tặng thiếu bảo, Cần chính điện đại học sỹ, thụy Văn-khác Trịnh Hoài Đức (người Gia-định trở xuống); thượng thư bộ Lễ, Hưng-nhượng-hầu gia tặng thái bảo, Cần-chính điện đại học sỹ, phong Đức quốc công, thụy Trung-nhã Phạm Đăng Hưng; khâm sai chưởng doanh, lãnh phó tổng trấn Gia-định, Long-hưng-hầu, thụy Vũ-nghị Trương Tiến Bảo, (người Vĩnh-long); Tiền quân Đô thống phủ Đô

https://tieulun.hopto.org

thống chưởng phủ-sự, Binh Khấu tướng quân Lạng-tài hầu, tặng thái phó, Tân-thành quận công, thụy Trung dũng Trần Văn Năng (người Khánh-hòa); thái-bảo Đông các đại học sỹ, quản lý bộ Lại, kiêm hoàng thân sư bảo, thụy Văn-đoan Vũ Xuân Cẩn (người Quảng-bình); thiếu bảo, Hậu quân Đô-thống phủ đô thống chưởng-phủ-sự, Hoằng-trung-bá tặng thái bảo, Hoằng-trung hầu, thụy Vũ nghị Nguyễn Văn Trọng (người Vĩnh-long); thái tử thiếu bảo, Văn-minh-điện đại học sỹ, lĩnh thượng thư bộ Hộ, tặng thiếu bảo, thụy Văn Nghị Đặng Văn Thiêm (người Thừa-thiên); thái tử thiếu bảo, Tiền quân đô thống phủ đô thống chưởng-phủ-sự Trung-vũ tướng, An-viễn-hầu, tặng thiếu bảo, thụy Vũ nghị Vũ Văn Giải, (người Quảng-ngãi); thự Tả quân Đô thống phủ đô thống chưởng-phủ-sự Lương-năng-hầu, tặng đô thống chưởng phủ sự, thụy Vũ nghị Nguyễn Văn Hiếu (người Định-tường); thái tử thái bảo thự Tiền quân Đô thố g phủ Đô thống chưởng phủ sự Tân-long-hầu, tặng Đô thống chưởng phủ sự Vũ nghị Nguyễn Xuân (người Thanh-hóa); thự Tả-quân đô thống phủ đô thống, chưởng phủ sự, Diên-hựu-tử, tặng Đô thống chưởng phủ sự, thụy Vũ nghị Đoàn Văn Trường (người An-giang); Tả quân đô thống phủ đô thống, lãnh tổng đốc An—Hà, Tín Vũ-hầu, tặng đô thống chưởng phủ sự, thụy Vũ nghị Phạm Văn Điển (người Thừa-thiên); thái tử thiếu bảo, hiệp biện đại học sỹ, lãnh thượng thư bộ Hộ, tặng thiếu bảo, Văn-minh điện đại học sỹ, thụy Văn thận Hà Duy Phiên (người Thanh-hóa); Tả quân Đô thống phủ đô thống Ninh-lạc-tử, tặng đô thống chưởng phủ sự, thụy Vũ nghị Nguyễn Tiến Lâm (người Thừa-thiên); Hữu quân Đô thống phủ đô thống, Tuấn kiện tướng, Vũ-xá-tử, tặng Đô thống chưởng phủ sự, thụy Vũ nghị

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Hoàng (người Thừa-thiên); hiệp biện đại học sỹ lãnh thượng thư bộ Lễ, An-quang-tử, tặng thiếu bảo, thụy Văn-ý Lê Văn Đức (người Vĩnh-long); hiệp biện đại học sỹ, Binh thành bá Trương Minh Giảng (người Gia-định); Hữu quân đô thống phủ đô thống lãnh tổng đốc Nam—Ngãi, Binh thắng nam, thụy Vũ khắc Nguyễn Lương Nhân (người Thừa-thiên); Hình bộ thượng thư tặng hiệp biện đại học sỹ, thụy Cần hậu Lê Bá Phẩm (người Gia-định); Thị trung tả thống chế, quyền chưởng Tôn-nhân-phủ, tặng Thị nội đô thống, thụy Vũ khắc Tôn Thất Binn; tổng đốc An—Hà Mưu lược tướng, Tuytĩnh-tử, tặng hiệp biện đại học sỹ, thụy Văn-ý Doãn Uẩn (người Nam-định); tổng đốc Long—Tường tặng hiệp biện đại học sỹ, thụy Văn-ý Đoàn Văn Phú (người Thừa-thiên); kinh kỳ Thủy sư đề đốc, Gia-băng-nam, tặng đô thống, thụy Vũ khắc Vũ Văn Tự (người Bình-định); thự Hữu quân đô thống phủ đô thống, tặng Đô thống thụy Vũ khắc Hoàng Chiến (người Bình-định); thượng thư bộ Lễ, thụy Trang lượng Nguyễn Xuân Thục (người Khánh-hòa); thự thượng thư bộ Binh tặng thượng thư thụy Cung nguyện Nguyễn Tường Vân (người Quảng-nam); thự thượng thư bộ Công, thụy Trang lượng Bùi Phổ (người Hà-nội); đô thống chế Hữu doanh, quản Thần sách, lãnh ấn trấn Khánh-hòa thụy Vũ khắc Tôn Thất Dịch; khâm sai kinh lược đại sứ các tỉnh Hà-nội, Ninh-bình, Bắc-ninh, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng, hiệp biện đại học sỹ, lãnh tổng đốc Hà-tĩnh, tặng thiếu bảo, thụy Văn-ý Nguyễn Đăng Giai (người Quảng-bình); hiệp biện đại học sỹ, lãnh tổng đốc Hà—Ninh thụy Văn-ý Tôn Thất Lương; Tả quân đô thống phủ Đô thống lãnh tổng đốc Định—Yên, Vĩnh-trung-nam, thụy Vũ khắc Lê Văn Phú (người Thừa-thiên); tổng đốc Định—Yên, tặng hiệp biện đại

TIEULUN.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

học sỹ, thụy Văn-ý Hoàng Kim Sán (người Quảng-bình); thượng thư bộ Hộ, tặng hiệp biện đại học sỹ, thụy Văn-ý Nguyễn Khắc Tuần (người Hà-tĩnh); thống chế sung lâm tán lý đại thần thành Trấn-tây, Long-bình-nam, tặng Long-bình-tử, thụy Vũ dũng Tôn Thất Nghị; đề đốc Vĩnh-long, Anh dũng tướng, Duyên-hựu nam tặng Đô thống doanh Tiền-phong, Duyên-hựu-bá, thụy Trung vũ Đoàn Văn Sách (người An-giang); thượng thư bộ Công, thụy Đôn cần, Nguyễn Đức Huyên (người Bình-định); thượng thư bộ Lễ, thụy Trang lượng Phan Huy Thực (người Sơn-tây); tả tham tri bộ Binh, tặng thượng thư bộ Lễ, thụy Trang lượng Lê Văn Nghĩa (người Thừa-thiên); tả tham tri bộ Lại, thụy Trang khải Hoàng Văn Diễn (người Thừa-thiên); khi ấy bàn việc đăng tên để thờ, trong ấy có thái bảo, Tiền quân đô thống phủ đô thống chưởng phủ sự, Tân-phúc hầu, tặng Tân-phúc quận công, thụy Trung túc Phạm Hữu Tâm (người Thừa-thiên) cũng dự vào bàn thờ. Vua coi lý lịch của Phạm Hữu Tâm thấy dưới tên có ghi năm trước có can án hiếp đâm. Dụ rằng: đặt ra đền thờ hiền lương, là để nêu khen người hiền tài, biểu dương người có công lao, trong chỗ báo đền lại còn ngụ ý giáo hóa ở đấy. Hữu Tâm năm trước không sửa mình trong chốn buồng the, đến nỗi bộ Lại hặc tội, tuy có công lao rõ rệt, chẳng đủ che lỗi. Để cho xứng đáng với lễ tôn trọng ấy, có quan hệ đến phong hóa, nếu không phải là người danh tiết vẹn toàn, sao đủ đương vào sự kén chọn ấy. Bèn đình việc Hữu Tâm liệt vào tự điển.

Những dân lưu tán ở các tỉnh Bắc-kỳ nhiều người bị chết đói. Tổng đốc Ninh — Thái là Nguyễn Văn Phong xin cấp cho vải và chiếu để mai táng cho khỏi bộc lộ. Vua y cho.

https://tieulun.hopto.org

Những dân đói ở các tỉnh Ninh-bình, Nam-định, Hà-nội, lại tản đi Thanh-hóa, có người tự bán mình, có người bán con. Quan tỉnh đem việc tâu lên. Bèn sai lấy ra 10.000 hộc thóc kho để phát chẩn.

Tháng 3, linh tỉnh Nghệ-an về Kinh luyện tập, khi giới chỉnh tề, trận pháp thông thuộc. Các viên quản suất đều được thưởng quần áo tiền lương.

Khi ấy dân lưu tán ở các tỉnh đến kiếm ăn ở Hà-nội đến hơn 30.000 người. Tổng đốc là Hoàng Thu cho là gạo không đủ phát chẩn, xin đem tiền quyên để chẩn cấp. Vua bảo rằng: có tiền mà không gạo, lấy gì mà ăn cho no. Chuẩn sức cho dân lưu tán đến tỉnh Bắc-ninh và Hải-dương, quan tỉnh ấy lấy gạo kho ra chẩn cấp cho.

Làm ở Hiếu-lăng và Xương-lăng mỗi nơi 1 cái nhà riêng ở ngoài giới hạn cấm. Phàm các phi tần, cho đến cung nga, thị nữ, hoặc người có con mà con chết trước, cùng là người không có con, nếu xin tình nguyện ở lại chầu trực ở điện thờ, mà sau chết đi, thì được thờ ở đấy, cấp cho đồ thờ, xuân thu tế 2 lần, như lệ mọi đền thờ khác.

Dựng làm nhà thờ, thờ Tương-an-công là Miên Bảo đã quá cố. Trước kia thờ ở nhà cũ, nhưng vì lâu ngày mọt nát, cho nên chuẩn cho làm đền thờ mới.

Chuẩn cho các viên đã quá cố là: Đô-thống Tiền doanh quản Thần sách Nguyễn Văn Vân, phó đô thống Trung doanh Nguyễn Văn Soạn; thống chế doanh Hồ uy Nguyễn Văn Tuyên được thờ vào miếu công thần.

Tên Đinh Công Ôn ở Sơn-tây giết chết 3 bố con Nguyễn Đình Khoa, việc phát giác ra, Công Ôn bị giam chết, chuẩn cho đem băm nát thây. Còn những kẻ tòng phạm sai đem chém ngay.

https://tieulun.hopto.org

Lại sai tỉnh Hải-dương lấy ra 10.000 phương gạo chia để ở các huyện, để phát chẩn cho dân đói. (Đàn ông, đàn bà 1 bát, trẻ con nửa bát).

Quan sở đê chính là Vũ Trọng Bình trù tính việc đắp đê ở Hà-nội, cho là công việc không có mấy đều xin thôi không cho tiền cố công. Thự tổng đốc Hà—Ninh là Hoàng Thu tâu nói: mấy năm nay bão lụt làm hại, giá gạo ngày một cao, dân ngày một cùng quẫn, nếu nhất khái cho là công việc ít mà không giúp đỡ, thì lũ dân mong ăn, sao có thể đói bụng mà làm việc được. Xin tùy theo công việc khó dễ cấp cho tiền gạo cố công, để dân đói nô nức đến làm việc. Vua bảo rằng, trước đây bàn tính việc đào khơi đắp đê sông Nguyệt-đức Nguyễn Bá Nghi đã lấy làm chưa hợp. Nay đinh tiền cố công, đắp đê Hà-nội, thì Hoàng Thu lại xin thuê dân cấp tiền cố công. Mọi việc quan tỉnh cùng quan đê chính hai bên ý nghĩ khác nhau, biết theo đằng nào? Bèn sai Vũ Trọng Bình khám lại, công việc nhẹ nặng, nên cấp cố công hay không? Tục tâu lên. Vũ Trọng Bình cho là đê Hà-nội từ làng Yên-cảnh, Hữu-vĩnh trở xuống, đều là thấp bé sụt lở, nếu muốn sửa đắp to lớn, không 1, 2 năm không thể đắp xong, không phí tổn đến vài trăm vạn không đủ xong việc. Nên đợi sau mùa thu này nước xuống sẽ trù tính nhân công vật liệu, chia ra từng năm đắp dần, may ra công lớn mới có thể dần dần đâu vào đấy được. Nay hãy làm cái kế tạm thời sửa đắp qua loa, để giữ lấy vụ lúa chiêm này, công sức cũng không phí tổn mấy, cho nên không dám xin tiền kho để cố công. Duy có đoạn đê công thuộc huyện Thanh-trì dài ước độ 10 dặm, nay gặp lúc giáp hạt, nhân dân đói bụng làm việc, thực cũng đáng thương. Về 5 làn Khuyến-lương, Yên-duyên, Đông-trì, Thám-thị và Thanh-trì, công đắp đê nên theo hạng hơi dễ làm, cấp cho một

https://tieulun.hopto.org

nửa tiền cố công (hạng để làm mồi thổ dấu cấp cho 1 quan 5 tiền). Vua y cho.

Đắp 2 cái bảo tinh và phủ ở Hà-tiên. (Tháng 12 năm ngoái, Kinh lược sứ là Nguyễn Tri Phương tâu xin, chuẩn cho đến năm nay khởi công đắp).

Đổi định lại nhật kỳ vào thi ở các trường thi hương. (Trường Thừa-thiên, Nghệ-an, Hà-nội, Nam-định, ngày mồng 1 vào kỳ đệ nhất, ngày 12 vào kỳ đệ nhị, ngày 19 vào kỳ đệ tam, ngày 26 xướng danh vào phúc hạch; các trường Thanh-hóa, Bình-định, Gia-định, ngày mồng 1 vào kỳ đệ nhất, ngày mồng 10 vào kỳ đệ nhị, ngày 17 vào kỳ đệ tam, ngày 23 xướng danh vào phúc hạch).

– Thôi không in, cấp quyển lịch Thất chính nữa. (Vì rằng hiện nay không có người biết phép xem. Cho nên chuẩn cho chỉ viết lấy 3 bản, 2 bản dâng lên, 1 bản lưu để tra xét).

Bọn man Thạch-bích tỉnh Quảng-ngãi cướp đồn Trà-vân (thuộc Bình-định). Quan tỉnh là Phan Tĩnh, lãnh binh là Nguyễn Tràng Duyệt đem hơn 1.400 quân đi đánh, bọn man bỏ trốn.

Nguyên khâm phái là khoa đạo Trương Ý (đã bị cách) lại bị tội đồ gia ơn cho về làng nuôi bố mẹ già. Trước đây (tháng 6 năm thứ 10) Ý được phái đi Hà—Ninh hội cùng quan tỉnh giúp đỡ dân đói, Ý liền đem việc viên tổng đốc là Lâm Duy Thiếp phát chẩn không khắp và để điều vỡ nhiều tâu lên. Vua đã giao cho bộ Lại xét phúc tâu lên. Sau Duy Thiếp đem những vết xấu (dựa vào việc sai mưu việc riêng của Ý tâu lên tham hặc giao cho Vũ Trọng Bình tra xét. Ý lại đem việc con Duy Thiếp là Duy Diệm nhân việc đói ăn lễ tham hặc tâu lên cũng giao cho tỉnh bên cạnh là Nguyễn Bá Nghi hội đồng 2 ty Phiên, Niết xét nghĩ. Rồi tra ra Ý có vết

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

xấu thực, mà việc tham hặc con Duy Thiếp (nhân việc đòi ăn lễ) là việc nói vu, 2 khoản đều xử tội đồ, chỉ kể làm 1 tội, nhưng vì rằng Ý có cha già mà nhà con một, gia ơn cho kết lãnh về làng để hầu nuôi cha.

Kẻ trộm vào phủ Nghĩa-quốc-công lấy mất của cải. Hóa-thịnh quản công là Miên Tuấn ngờ cho viên chủ thủ và lính canh, hơn 8, 9 tháng mới đem việc tâu lên. Giao cho bộ Hình tra xét, thì không thấy có tang vật lấy trộm. Quan bộ Hình tâu xin theo nhẽ trừng phạt qua loa để hết việc án bỏ lâu. Miên Tuấn đưa thư đến mắng nhiếc.

Vua bảo rằng: Hóa-thịnh quản công quen tính thô bạo ương ngạnh, bỏ mất lễ độ, nói không nên lời, mà muốn cho vẫn vẻ, bung đã bất chính mà muốn công chính thần mà không trị tội chăng? Bắt phạt bổng và sai phủ Tôn-nhân dọc lời chỉ răn bảo. Nhận định từ sau các phủ đệ về các loại như các thuộc viên người nào nên cất nhắc, người nào nên tham hặc thì mới được làm tập tấu một mình, còn mọi việc đều phải bẩm với phủ Tôn-nhân, hoặc tâu, hoặc xử đoán cốt phải mọi người đều phục, chứ phủ đệ không được làm tập tấu riêng. Nếu trái thế thì quan có trách nhiệm tâu xin bác bỏ, quá lắm thì theo luật nghĩ xử.

Cho thự chưởng vệ lãnh đề đốc An-giang là Nguyễn Công Nhàn, đổi lãnh tuần phủ Hà-tiên (nguyên tuần phủ Lê Quang Nguyên vì có bệnh về hưu) kiêm chưởng bố chính sứ; chưởng vệ quyền chưởng doanh Hồ-uy là Nguyễn Đình Thường đổi quyền đề đốc An-giang; thự chưởng vệ là Đào Trí chuẩn cho thực thu, quyền chưởng doanh Hồ-uy.

https://tieulun.hopto.org

Đổi định lệ các sinh viên học ở nhà giám mỗi năm 2 kỳ khảo, về mùa xuân và mùa thu (lệ trước mỗi năm khảo 1 kỳ).

Sai Phan Thanh Giản và Phạm Huy chọn người nào tinh chữ quốc âm, để coi làm quyển « Sử ký quốc ngữ ca » và làm nối sự tích từ Lê, Trịnh đến xuất-đế. Bọn Thanh Giản lấy biên tu là Lê Ngô Cát, tư vụ là Trương Phúc Hào sung làm.

Thiệu-hóa quận công là Thiện Khuê đem kim sách phong quận vương cố cho người khác. Việc phát ra, phép đáng mất tước, nhưng vua nghĩ vương là người đức hay nết tốt không nỡ dứt, bèn giáng làm đinh hầu.

Mùa hạ tháng 4 làm mới lầu sách Thanh-hạ và nhà Thiệu-phương.

Sai thự Hữu thông chính Lại bộ Lại Lương kiêm coi viện Đô-sát (nguyên quản là Ngô Bình Đức bị ốm khuyết ra).

Nêu thưởng cho người dân thọ 100 tuổi ở Quảng-nam (là Nguyễn Văn Thảo).

Đổi thứ tiền đồng hạng to làm một đồng ăn 4 đồng tiền kẽm (nguyên trước ăn 3 đồng), hạng nhỏ ăn 3 đồng (nguyên trước ăn 2 đồng).

Nêu thưởng cho những người tiết phụ ở Quảng-nam, Bình-định (Nguyễn Thị Tín người Quảng-nam, Văn Thị Hóa người Bình-định, đều bằng thứ).

Chẩn cấp cho dân bị hỏa tai ở An-giang (2 thôn Vĩnh-phúc và Hòa-mỹ).

Vua rước Thái hậu ra chơi cửa biển Thuận-an xem thành ngoài biển ở 5 ngày mới về cung. (Hàng năm ra chơi cửa Thuận-an, lần đi chơi đầu, những nơi đi qua như đền thờ Quan-công ở làng đầu-linh, và 2 miếu thờ Phong-bá, thờ Long-vương cùng 2 đền thờ Thiên-

https://tieulun.hopto.org

phi, thờ Thái-phu-nhân đều có sai quan đến tế. Lần này những quân lính theo hầu, đã chiếu lệ thưởng chung bằng tiền, lại đem xôi lợn lễ phẩm cũng ở các đền chia cho khắp mọi người có thứ bậc khác nhau, nhân định làm thành lệ).

Sai đắp lại các mả bỏ hoang ở các xã Hòa-quân, Thái-dương.

Khơi dòng sông ở bến Bồ-đề hạ (để lợi việc làm ruộng).

Định lại chương trình thưởng phạt về việc sát hạch biền binh vệ Tuyên phong (hàng năm cứ tháng giêng thì viên thống quản xét rõ biền binh dưới quyền, chia làm ưu, bình, thứ và thứ thứ, 4 hạng hoặc người nào năm trước hạng ưu hạng bình, mà năm nay hơi kém, thì truất làm hạng nhất thứ, nhị thứ; hoặc hạng thứ thứ và bất cập mà năm nay khá hơn thì đem làm hạng ưu, bình thứ, chưa rõ dưới chăn. Hạng ưu bình thứ vào một danh sách, hạng 2 lần thứ vào một danh sách, đến trung tuần tháng 4 giao cho bộ Binh. Đến kỳ sát hạch, quan đại thần ở võ ban, hội đồng với quan bộ Binh, viên coi quản vệ Tuyên-phong đem danh sách hạng ưu, bình, thứ, theo nghị sát hạch, chiếu hạng kê liệt tâu lên; còn danh sách 2 lần thứ để lại ở bộ, chiếu cấp lương tháng, để luyện tập, đến sang năm có dự vào hạng trên mới được hạch. Linh các vệ, đội, trừ ra linh tuần tiễu, linh đi thú, không cần chia ra thành thì không kể, ngoài ra còn bao nhiêu chia làm 10 thành, trong một đội mà được dự ưu binh cả 10 thành, thì suất đội được thưởng kỷ lục 3 thứ, được 9 thành thưởng kỷ lục 2 thứ, được 8 thành thưởng 1 thứ, được 7 thành thưởng 3 tháng tiền lương, được 5 thành, 6 thành thì không bàn đến, kém 5 thành thì phạt 3 tháng lương, 4 thành phạt 6 tháng lương, 3 thành phạt 9 tháng lương, 2 thành phạt 1 năm lương, 1 thành và không được

https://tieulun.hopto.org

1 thành, thì giáng 1 cấp lưu. Trong 1 vệ mà được 10 thành, thì viên thống quản được thưởng 1 cấp, 9 thành thưởng kỷ lục 3 thứ, 8 thành thưởng 2 thứ, 7 thành thưởng 1 thứ, 6 thành thưởng 3 tháng tiền lương, 4, 5 thành thì không bàn đến, không đủ 4 thành thì phạt lương 3 tháng, 3 thành thì phạt 6 tháng, 2 thành phạt 9 tháng, 1 thành và không đủ 1 thành phạt lương 1 năm. Các viên sung vào các doanh bảo thì các viên suất đội hiện đương huấn luyện cũng chiếu theo lệ thưởng phạt của các viên suất đội nói trên đây; các viên đốc sức thống chưởng chiếu theo lệ thưởng phạt của các viên thống quản nói trên đây giảm xuống 2 bậc. Về 3 vệ Cẩm y ủy 1 viên coi quản làm đốc sức, và viên thống chưởng các bảo cũng theo lệ các viên thống chưởng các doanh, châm chước bàn việc thưởng phạt: được 10 thành thì thưởng kỷ lục 1 thứ, 9 thành thưởng tiền lương 3 tháng, 8 thành thưởng 2 tháng, 7, 6 thành thưởng 1 tháng, 4, 5 thành không bàn đến, không đủ 4 thành phạt lương 1 tháng, 3 thành phạt 2 tháng, 2 thành phạt 3 tháng, 1 thành và chưa được 1 thành phạt 6 tháng, đều không xét lấy công khác mà khấu trừ đi. Khoa đạo 2 viên thay đổi nhau đi hội đồng và ký tên viết chữ để tâu. Nếu có phát ra gian tệ gì, thì lấy luật thất sát xét xử).

Tháng 5, sai tổng đốc Định — Yên là Nguyễn Đình Tân đi hội khám mỏ kẽm ở Thái-nguyên (mỏ kẽm ở Thái-nguyên, nguyên trước do viên tổng đốc Hà—Ninh là Lâm Duy Thiếp coi làm chưa xong, những người khách trú quen thuộc cũ trưng nấu, bỏ thiếu thuế nhiều, nên chuẩn cho Đình Tân đi hội khám).

Vua cho rằng tỉnh Cao-bằng vì có bọn giặc làm ngạnh trở, người buôn bán đi lại không thông, những người nộp thuế riêng bằng bạc lạng (người Minh-hương, người nước Thanh, người Thổ Nùng Man cùng các sở

https://tieulun.hopto.org

mỏ sắt) khó kiếm được bạc để nộp. Chuẩn cho số thuế bạc năm nay và số thuế thiếu đều cho chiết nộp bằng tiền (bạc 873 lạng, mỗi lạng giá tiền 8 quan, 5 năm), sau 5 năm biên giới nước láng giềng được yên lặng, sẽ do quan tỉnh tâu lên thi hành.

Nêu thưởng cho những người dân thọ 100 tuổi ở tỉnh Quảng-ngãi (là Vũ Văn Đề, Cao Văn Lịch, Đoàn Văn Đặc, Đặng Văn Lãng, Tiên Ngọc Thể, Nguyễn Văn Xy, Vũ Văn Trí).

Hữu tham tri bộ Lễ sung làm giáo đạo hoàng thân tri sỹ, là Hồ Văn Nghĩa chết. Bộ Lễ cho Nghĩa là bề tôi giảng dạy cũ, xin gia ơn ra ngoài thể cách. Vua nói rằng: Hồ Văn Nghĩa học hành chưa giỏi, vốn không có công khó nhọc về dạy dỗ, chưa đáng gia tặng. Song cũng dự vào nghề thầy dạy, tình nghĩa không nỡ quên. Bèn ban cho 6 quan tiền, gấm và sa mỗi thứ 2 cây, 5 tấm lụa, 10 tấm vải.

Vua cho là: tỉnh Nam-định cõi bờ biển dài xa, phải cần đến thủy quân, thế mà kỹ nghệ bỡ ngỡ kém cỏi. Bèn phái 2 viên suất đội ở thủy quân đem 200 thủy quân đến dạy bảo luyện tập cho được quen thạo, mỗi năm đổi 1 lần, để sự nhàn rỗi khó nhọc, được đều nhau, sau 5, 3 năm, toán quân ấy tập được thạo thuộc rồi thì rút về.

Chuẩn định: từ sau các quan viên từ cửu phẩm trở lên, gặp có tang mẹ đích cũng theo như lệ mẹ đẻ cho nghỉ 12 tháng.

Đắp lấp mỏ vàng Cam-đinh (thuộc huyện Tam-dương, tỉnh Sơn-tây. Vì có khi vàng không vượng, phu mỏ ngày tan dần).

Dồn lại các đoàn thuyền của Bắc tào (bang Tân-bình, ngạch cũ thuyền có 11 chiếc gồm với 1 chiếc thuyền

https://tieulun.hopto.org

mới đóng của thôn Tay xã Thử-luật, và 1 chiếc thuyền của xã Liêm-luật, 1 chiếc thuyền của thôn Phú-địa, 1 chiếc thuyền của phường Cảnh-dương, tất cả là 15 chiếc, đổn vào bang Tân-bình. Thuyền bang Vĩnh-bình ngạch cũ thuyền có 2 chiếc, gồm với 5 chiếc thuyền mới đóng của thôn Động-hải, 9 chiếc của xã Thử-luật, cộng 16 chiếc, đổn vào bang Vĩnh-bình. Bang Vĩnh-hòa thuyền ngạch cũ có 10 chiếc, gồm 3 chiếc thuyền ngạch cũ của bang Vĩnh-thuận, 2 chiếc thuyền ngạch cũ của bang Thanh-hải, cộng là 15 chiếc đổn vào bang Vĩnh-hòa. Bang Vĩnh-thuận thuyền ngạch cũ có 7 chiếc gồm với 1 chiếc thuyền mới đóng của thôn An-nhân-nam, cùng 7 cái của thôn An-nhân-bắc, cộng là 15 chiếc, đổn vào bang Vĩnh-thuận. Bang Dương-hòa thuyền ngạch cũ có 5 chiếc gồm với 3 chiếc thuyền ngạch cũ của bang Bình-hải và 1 chiếc thuyền mới đóng của thôn Bắc, xã Cảnh-dương, cùng 2 chiếc thuyền của phường Lộc-điền thượng, 1 chiếc thuyền của xã Nguyên-lộc, cộng là 12 chiếc, đổn vào bang Dương-hòa. Bang Tràng-thuận thuyền ngạch cũ có 4 chiếc gồm với 3 chiếc thuyền ngạch cũ của bang Thuận-hải, cùng 4 chiếc thuyền mới đóng của xã Văn-phú, cộng 11 chiếc đổn vào bang Tràng-thuận. Còn 4 bang Diên-trường, Thanh-hải, Bình-hải, Thuận-hải, đều bớt đi hết.

Vua lại ruớc thái hậu ra chơi cửa biển Thuận-an để nghỉ mát, 2 ngày về cung.

Lê Thiện Thuật người tỉnh Quảng-nam xin chịu tội thay cho cha. Quan tư pháp cho là Lê Thiện Trị nguyên can tội cố ý gỡ tội cho người có tội, thuộc về khoản nặng, xử tội lưu... chuẩn làm tội đồ, con là Thiện Thuật lại lấy cớ là bố ở chỗ giam bị ốm đau, xin chịu tội thay, cầu ơn nhảm bậy, xin bác đi. Quan ở Nội các là bọn Phạm Thanh tâu nói: Thiện Trị tuy can án cố

https://tieulun.hopto.org

ý gỡ tội cho người, tuy thuộc về tội nặng, nhưng so với Nguyễn Đăng Uẩn, Nguyễn Duy vu cho người đến tội xử tử, Thái Bá Ngũ, tư chế đồ quân khí, Trần Ngọc Lâm những loạn có khác nhau, mà của Thiện Trị đã bị nghĩ xử lại không phải là hạng tử nặng tội, sung quân, phát lưu. Huống chi tên phạm ấy đến nơi bị đầy đã hơn 1 năm, ốm đau khổ chịu nỗi, tình cũng nên thương. Nên cho con hắn thay tội để toàn đạo hiếu. Vua y cho.

Chuẩn cho những dân thổ ở các tỉnh Thừa-thiên, Biên-hòa, Nghệ-an, Thanh-hóa, Sơn-tây, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Hưng-hóa ra làm tổng lý vẫn theo tục cũ, không cần lấy cớ là thân thích phải hồi tị, để tiện cho dân. (Nghị mới, phàm tổng lý có họ thân phải để tang 1 năm, cùng là thông gia với nhau thì phải hồi tị. Những dân thổ phần nhiều 1 châu chỉ có 1, 2 họ, tổng lý theo tập tục thường lấy con cháu người thổ tù ra làm. Nay sức phải hồi tị, có điều không tiện, cho nên bỏ đi).

Dân tỉnh Sơn-tây là Nguyễn Công Thống nhân vì cháu [gọi bằng chú bác] là Nguyễn Công Đỉnh chửi mắng tệ nhục, lấy kềnh tre đánh cháu đau, về nhà rồi chết. Lý trưởng đã khuyên bảo đem về chôn. Sau việc phát giác ra. Công Thống tự thú tội. Viên tri huyện Cẩm-khê là Bùi Văn Hải sai đào thây lên khám xương, chiếu luật xử đánh 100 trượng đem đi đồ. Án ấy dâng lên. Vua quở rằng: tên phạm tội đã thú nhận, còn cần gì phải đào lên khám nghiệm, để đến người đã chết không được yên, há không đau lòng ư? Bèn chuẩn định: từ sau phàm tra xét việc án mạng, các can phạm cung khai chưa rõ tình còn đáng ngờ, theo lệ đào lên khám lại. Nếu phạm nhân đã cung nhận không có chút

https://tieulun.hopto.org

nào nghi ngờ nữa, tức là định án, không cần lại phải khám xương nữa.

Chế ra xe lại bằng (1) thủy hỏa kỳ tế đã xong. (Dùng nước quay máy, để giã luyện thuốc súng).

Vua sắp thân đi làm lễ cày ruộng tịch điền, gặp trận mưa to, bùn lội rất sâu, bèn sai viên phủ doãn phủ Thừa-thiên là Đỗ Quang kinh đi thay.

Dựng nhà dưỡng tế ở tỉnh Thái-nguyên, để chẩn cấp cho dân lưu tán, người nào chết thì cho vải, chiếu.

Tạm đình công việc đắp đê ở Bắc-kỳ (vì đương mùa làm ruộng).

Bọn ác man ở Thạch-bích tỉnh Quảng-ngãi đến cướp bảo Thanh-lâm. Bố chính là Phan Tĩnh cùng lãnh binh là Nguyễn Trọng Duyệt đem quân đi đánh, lấy lại được đồn kinh (12 người đàn kinh và 3 người bị bắt đàn trước) và trâu (13 con). Việc tâu lên, những quân suất sở tại đều phải giáng phạt. Thưởng cho Phan Tĩnh kỷ lục 2 thứ (còn Trọng Duyệt công tội đều nhau miễn bàn đến). Nhưng sai họp tập quân dân, chỉ cho lương gạo, để hết sức dẹp yên.

Trước đây, lãnh án sát Nam-định là Nguyễn Thái thăng thự án sát Hà-nội, tổng đốc Định–Yên là Nguyễn Đình Tân xin Thái hãy lưu lại đợi viên bố chính mới là Hoàng Trọng Nguyên đến thay sẽ đi. Giấy ở Kinh đưa sao lục chưa đến, mà viên án sát mới là Trịnh Lý Hanh đã đến. Khi ấy Trọng Nguyên chưa đến, Đình Tân cấp bằng ngay cho Nguyễn Thái để đi cung chức. Viện Đô sát đem việc tâu lên tham hặc, nói rằng: muốn cho ở thì xin lưu lại, muốn cho đi thì cho giao nhận với nhau để thay. Việc làm như thế, chẳng hóa

---

(1) Chưa rõ « Lại bằng » là nghĩa thế nào.

https://tieulun.hopto.org

ra coi lời chiếu chỉ làm hư văn, chương sớ làm nói phiếm ư? Nguyễn Thái cũng có dự bàn, mà một mực nín lặng, là không hợp. Tờ tâu ấy dâng lên. Nguyễn Đình Tân, Nguyễn Thái đều phải phạt. Đến đây, Đình Tân tâu lên trả lời, biện bạch mãi về việc ấy (Nói: tâu xin cho Nguyễn Thái ở lại, chưa thấy sao lục đưa ra, rồi sau viên án sát mới bổ là Trịnh Lý Hanh đến nhận chức, họp bàn giúp việc đã có người rồi, Nguyễn Thái cùng Lý Hanh giao, nhận ấn triện xong, tôi tuân theo chỉ dụ trước cấp bằng cho đi cung chức, lập tức làm bản tâu ngay, đâu dám lấy lời tâu xin của mình mà trái với chỉ dụ đã ra ư? Việc cho viên nguyên án sát Nguyễn Thái dời chức cũng là theo chỉ mà làm, duy ở trong tập bàn giao không nói kèm mà thôi. Sớ tấu trước thực chưa được chu đáo là tội của tôi, lại lấy tội của tôi đẩy đến bọn đồng liêu, thực là bất thận hối hận. Tôi được đội ơn nhiều, lúc nào cũng nơm nớp lo sợ, không đủ sức làm mà gượng làm thôi. Nay vì việc tâm thường không chu đáo, để phiền đến quan có chức trách tham hặc. Không quen làm chương sớ, tôi là người già ngu ngốc không biết gì, mà coi giữ nội địa phương, chẳng khỏi phụ ơn tri ngộ của hoàng thượng nhiều lắm. Vua yên ủi rằng: tập sớ tâu xin để Nguyễn Thái ở lại, vì chỉ dụ còn chưa đưa đến, cho nên theo chỉ trước cấp bằng cho lên đường, nói cũng có lẽ. Duy có việc không đợi chỉ mà chợt lúc giữ lại chợt lúc giục đi, chẳng khỏi có lỗi về nóng nảy sơ suất. Bởi thế, ngòn quan thấy việc tâu lên tham hặc. Người đã được phạt nhẹ chẳng phải là quá lạm, mà đó là tội công, hà tất phải biện bạch nhiều làm gì. Duy có Nguyễn Thái nguyên không dự bàn, chuẩn cho được miễn phạt.

https://tieulun.hopto.org

Vũ Văn Kiệt (người xã An-khê huyện Diên-hà), Vũ Ân (người xã Hải-đại huyện Tiên-lữ) tỉnh Hưng-yên bổ tiền lạc quyên (mỗi người 1.200 quan), chưa được ban thưởng đã ốm chết, chuẩn thưởng hàm bách hộ cho con, và cho áo sa, ngân tiền các hạng.

Bố chính sứ Khánh-hòa là Tôn Thất Dương đem thuyền quân đánh tan bọn giặc biển ở vụng Ô-rô.

Vua thưởng cho Dương kỷ lục 2 thứ, biền binh đều được thưởng ngân tiền có thứ bậc khác nhau. Và chuẩn cho Dương nghiêm đốc viên tấn thủ, và đốc các thuyền tỉnh phái, Kinh phái ngày đêm đi lại tuần tiễu vây bắt.

Chuẩn cho Nguyễn Hữu Vịnh, Nguyễn Hữu Chiêm là con cháu, khai quốc công thần Nguyễn Hữu Dật và Nguyễn Hữu Bằng, vào học tập ở nhà giám.

Vua ngự ở điện Cần-chính coi việc chính trị. Bộ Binh đem tình hình yên tập ở 2 tỉnh An-giang, Hà-tiên tâu lên. Vua rất vui lòng nói rằng: 2 tỉnh ấy đã chuẩn cho mỗi tháng đều đem tình hình tâu lên để được biết rõ. Nay được yên lặng, từ sau chuẩn định cứ 4 tháng mạnh làm tập dệ tâu 1 lần, như lệ ở Gia-định, Tây-ninh.

Đắp đường cái quan ở bên sông Vĩnh-lộn tỉnh Quảng-nam (lấy 600 người dân trong tỉnh làm, cấp cho mỗi người 1 ngày tiền 20 đồng, gạo 1 bát, hẹn làm 1 tháng xong).

Cho Vũ Văn Trì là cháu 4 đời của Hoài-quốc công Vũ Tĩnh được tập phong tước Hoài-bá. Trì là con Vũ Văn Mỹ, Mỹ theo lệ được tập tước bá, trước được tập tước hầu, là do ở đặc ân. Nay bộ xin theo lệ cho tập tước tử. Vua nghĩ Hoài-quốc công có công to, muốn cho thưởng đến nhiều đời để khuyến về sau, chuẩn cho đặc cách tập phong tước bá.

Chuẩn định lệ cho 6 tỉnh Nam-kỳ được thi phụ. (Tất cả các học trò ở 6 tỉnh Nam-kỳ, trừ ra những con cháu

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

các quan theo đi ở tại kinh đô hoặc sinh trưởng ở kinh đô, theo lệ cho được thi phụ ở trường Thừa-thiên thì không kể, còn những con cháu các quan văn, võ, theo ông cha đi làm quá xa ở tỉnh nào, hoặc sinh trưởng ở tỉnh nào, mà đến khoa thi đi về nguyên quán không tiện, những tú tài thì cho do tỉnh ấy khai nhận, nộp quyển vào thi; người nào chưa thi đỗ gì, thì do lý trưởng sở tại xét học hành tính nết khá thì cho kê khai vào sổ thi phụ). Khi ấy có Nguyễn Chính là học trò quê ở Gia-định từ Hưng-hóa (theo chỗ ở của bố làm quan) về đến Kinh, muốn về làng để đi thi, nhưng sợ không kịp (trường Gia-định thi về tháng 9, mà nộp quyển từ tháng 6) nên xin phụ thi vào trường Thừa-thiên. Vua sai Quốc-tử giám sát hạch, chuẩn cho vào thi. Chính khoa ấy đỗ thủ khoa, khoa nhâm tuất đỗ tam giáp tiến sĩ, làm đến thượng thư Bình-bộ.

Định rõ lệ làm danh sách về việc bắt lính, (cứ ý tháng quý, trong Kinh và ngoài các lính tra xét mỗi vệ đội về số lính, phần lính của mỗi phủ, huyện xem số thiếu thêm, số hiện thiếu, số điền thêm là bao nhiêu, làm thành danh sách tâu lên, cũng là danh sách về tháng quý đông hết năm kê rõ, do bộ Binh xét để thi hành. Về phần các phủ huyện phải gọi lính nếu có phủ huyện nào thiếu đến 4 phần trở lên, cũng cho chua phụ vào trong sổ cuối năm, sẽ do bộ Binh xét thi hành. Đến năm thứ 3, khóa xét công, do quan giữ việc xét sổ sách về tháng quý đông trong 3 năm ấy, xem phần số thiếu đủ thế nào hợp với những việc thu thuế, xét án, tính khấu trừ để định thưởng phạt. Còn lệ trước cứ đến cuối năm trích ra tham hặc và làm danh sách tư để lưu chiểu và cuối năm làm danh sách gia thêm bậc bậc xử, các lệ ấy đều bỏ).

https://tieulun.hopto.org

Mùa hạ năm ấy, lúa chiêm 14 tỉnh (là Hà nội, Sơn-tây, Hưng-hóa, Ninh-bình, Nam-định, Hưng-yên, Bắc-ninh, Hải-dương, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng, Thanh-hóa, Bình-định) đều được mùa. Còn các chỗ có tai hại, thì về thuế tô đều chiếu hạng tha, giảm có thứ bậc khác nhau.

Các địa phương về Thừa-thiên, Bình-định, Nghệ-an, Hà-nội, Nam-định, Hưng-yên, Bắc-ninh, Sơn-tây, Hải-dương, và Quảng-yên, thỉnh thoảng có chỗ có bệnh dịch phát ra (từ tháng giêng, tháng 2, tháng 3 đến nay). Vua đều sai các quan phủ [Thừa-thiên] và tỉnh cho thuốc và cứu tiễn. Người bị chết thì chiếu hạng cho tiền tuất, người dân có tên trong sổ thì cho bỏ tên đi, cho hoãn điền tạc có thứ bậc khác nhau.

Vua cho rằng tỉnh Hải-dương lúa chiêm có ít, sai quan tỉnh sức cho dân đến 2 tỉnh Nam-định, Hưng-yên mua gạo về bán, nhưng cấm ngặt việc đem gạo bán đổi cho thuyền buôn người nước Thanh.

Tháng 6 ngày mồng 1 mưa to. Khi ấy hàng tuần không mưa, ngày 29 tháng trước mưa không được 1 phân nước, hôm ấy mưa hứng chậu đồng nước được 2 phân, chỗ đất khô ráo, nước ngấm sâu 6 phân. Vua rất mừng.

Dời nhà Bình-an ra làm ở bên cạnh trại lính Dực-vũ, để nuôi những người ốm trong nội cung.

Nêu khen người tiết phụ ở tỉnh Biên-hòa. (Là Ngô Thị Khách ở làng Tương-an, 24 tuổi lấy chồng là Hà Văn Xuất, trải hơn 8 năm, nhà rất nghèo mà vẫn cùng nhau hòa thuận, chưa từng cãi nhau, lòng xóm đều khen, sinh được 1 con còn bé. Văn Xuất chết, chưa kịp liệm, Thị Khách ôm thây chồng thương khóc, thề cùng chết theo. Đêm hôm ấy gieo mình xuống giếng

https://tieulun.hopto.org

chết. Việc này chưa có lệ nêu thưởng, đặc cách cấp cho biển ngạch, làm cổng để treo biển).

Chuẩn cho các hạng tiền thuế của 3 huyện Binh-chính, Minh-chính và Bố trạch đem nộp chung vào kho riêng phủ Quảng-trạch. Trước đây chỉ chuẩn cho 42 làng thuộc 2 huyện Binh-chính, Minh-chính nộp ở đấy. Nay cho tất cả các xã trong 2 huyện và tổng Thượng-nguyên, nguồn Cơ-sa, tổng Cao-lao, huyện Bố-trạch đều nộp ở đấy, để phòng cấp phát, mà tiện cho dân.

Chuẩn định lệ thu bài (buổi sáng rất sớm, buổi chiều thi đồng hồ chuyển 4 lần).

Vua cho rằng: lệ xét trước người có đức tài, lao, nên được thăng bổ, cùng các phủ huyện nên đổi bổ về làm chức ở Kinh, còn chưa được tỉnh tường xứng đáng. Sai bộ [illegible] đến kỳ sát hạch, quan trên các địa phương xét xem người nào gồm đủ đức, tài, lao, hoặc được 2 điều, được dự lệ xét thì cứ theo lệ trước mà làm (người gồm đủ 3 điều thì cho thăng lên không kể thứ bậc; người được 2 điều, ở chỗ nhiều việc thì 2 năm, chỗ ít việc thì 3 năm, mà dưới tên không có lỗi nặng, thì cho thăng bổ). Người nào 4 năm trở lên, trong 3 điều được 1 điều, cho ở lại nguyên chức, đợi khi nào bổ hết những người đáng được bổ, thì theo thứ tự thăng bổ. Nếu trong 3 điều không được điều nào, mà còn có thể theo làm việc được, thì bổ vào làm chức ở Kinh, đợi sau tính cả niên hạn làm việc, theo lệ 3 lần xét, 4 lần xét, lượng cho thăng 1 trật. Còn những khoản về lệ trước, các viên phủ, huyện châu tại chức đã quá 1 kỳ xét trở lên, xét còn có thể làm việc được, lượng cho thăng bổ làm chức ở Kinh, xin bỏ đi. Còn khoản làm việc tầm thường, già yếu, lẽ mè bắt phải về hưu, xin vẫn theo nghị cũ thi hành. Vua cho là đức, tài, lao

https://tieulun.hopto.org

được 1 điều cho ở nguyên chức đợi bổ, có nhiều sự hàm hỗn, sai đến khi xét cử thì nói phụ thêm vào.

Lũ tên Xuyên là đạo trưởng người Tây-dương mưu làm giặc phải giết chết. Trước kia, lũ giáo dân ở làng Quần-cống tỉnh Nam-định là lũ Phạm Viết Khảm làm nhà thờ, nhà ở của đạo, đồ dùng tiếm lấn, lại làm nhiều đồ quán khí (giường gỗ sơn son thếp bạc, kiệu sơn son chạm hình con rồng, trống nhỏn, chiêng đồng, lọng vàng, cờ, gươm) đón đạo trưởng người Tây-dương là tên Xuyên và đạo trưởng người nước ta là tên Duyệt, tên Trí về ở, ngầm mưu làm phản. Quan tỉnh sai bắt làm án. Việc tâu lên, tên Xuyên (người Y-pha-nho) chuẩn cho đem lăng trì xử tử, lấy đầu đem bêu, vứt xác xuống biển; lũ tòng phạm là Nguyễn Văn Tiệp, Mai Hiệu đem chém ngay. Quan tỉnh là Nguyễn Đình Tân thưởng gia 1 cấp, lại thưởng thêm cho 1 đồng tiền Phi long bằng vàng hạng to; Hoàng Trọng Nguyên Trịnh Lý Hanh đều được thưởng kỷ lục 3 thứ và mỗi người 1 đồng tiền vàng Nhị nghi; những người đi bắt được việc đều thưởng cho phẩm hàm, gia cấp, kỷ lục có thứ bậc khác nhau.

Chuẩn cho các xã thôn linh tinh ở tỉnh Khánh-hòa sáp nhập vào các xã thôn ở bên cạnh (quan tỉnh nghĩ xin, nhân thế chuẩn cho).

Bọn giặc làm phản là lũ Phạm Văn Vượng bị xử tử (Văn Vượng ngụy xưng là Tiền quân; người theo đạo Gia-tô là Bùi Văn Tống ngụy xưng là chính thống quận công; Dương Văn Thuật ngụy xưng là cai đội). Trước đây lũ giặc Vượng cùng với tên thủ xướng ngụy xưng đại tướng quân là tên Lý Thừa, ngụy xưng quận công là tên Kịch hội nhau ngầm mưu làm điều trái phép, lấy danh nghĩa là giúp nhà Lê, chống cự quan quân ở 2 làng Thủ-pháp, Phú-cốc; lại toan đánh phá thành phủ

https://tieulun.hopto.org

Ninh-giang (để tiện ra biển đi thành Mã-cao [Ảo môn] mượn thuyền nước ngoài), bị quan quân bắn tan; đến nay bắt được, đều theo luật xử trị.

Phủ Tôn-nhân tâu xin: những thân vương, quận vương, hoàng thân, công chúa đã quá cố, những sách phong bằng vàng bằng bạc nguyên trước được cấp, và sau này truy tặng đổi làm sách bằng lụa màu để thờ.

Vua bảo rằng: làm sách phong bằng lụa, e là vật không để lâu được, chẳng khỏi lại phải đổi cấp. Sai bộ Lễ bàn nghĩ phúc tâu. Sau bộ Lễ tâu rằng: những Vương công, Quý chúa được phong tặng sách ấn (hoặc dùng vàng mạ hay dùng thuần bạc) là muốn cho giữ được phúc ấm lâu đời. Song sau khi chết đi, con cháu chẳng khéo giữ gìn như Thiệu-hóa đình hầu Tôn-thất Thiệu K[illegible] đến nỗi bị tội, mà đổi cấp sách bằng lụa màu, sau vài ba năm mọt nát phai nhạt, phải đổi cấp luôn thêm phiền. Xin dùng thứ đồng lá màu vàng của bản xứ chế làm sách văn, để được lâu dài về sau. Vua y cho làm.

Những tỉnh ở Bắc-kỳ vì mùa hạ năm nay lúa chiêm hơi tốt, gạo phẳng giá, gạo ăn của dân được nhiều, những người lưu tán đều tìm về làng. Vua xuống dụ khen ngợi và bảo lấy ý nuôi nhân dân, bỏ thói tệ, dẹp cướp trộm, yên nhân dân.

Lời dạy các quan địa phương mở mang việc lợi, trừ bỏ điều hại, tiến người hiền tài, bỏ người tham nhũng. Lời dụ rằng: người làm bề tôi ngày xưa, vì vua vì dân, nên còn ở chức vị ngày nào thì phải giữ chức ngày ấy, dã không dám khinh vua là không đủ cùng nói điều nhân nghĩa, lại chẳng dám bỉ dân là không đủ mở mang việc giáo hóa, cho nên có mưu hay chước tốt thì vào nói với vua ở bên trong mà thuận ý dân ở

https://tieulun.hopto.org

bên ngoài, chỉ chăm chăm theo thời cơ mà cố làm việc chẳng dám giữ bụng riêng, chẳng dám tự nhàn rỗi, có các bầy tôi như thế, mà muốn chính sự không sửa sang, nhân dân không trị an, cũng không thể được. Nay thì không thế, lấy sổ sách làm việc cần, lấy chính giáo làm nói hão, ngày thường tự cho việc quốc kế dân sinh như là người Tần coi người Việt, chỉ cầu thả im lặng, tuyệt không hiến điều hay can điều dở một chút nào. Kịp đến kỳ làm sớ thỉnh an, đem cả những việc nhỏ mọn nói phụ vào tờ tâu, để cho tắc trách. Xét ra, những việc thường ấy, là phận sự của người có chức vụ phải làm, thì lúc nào không nói chẳng được, hà tất phải đợi kỳ thỉnh an mới đem vào sớ tâu ư? Nếu không có tập thỉnh an ấy, thì cũng cứ giấu giếm im lặng mãi ư? Huống chi trước kia kỳ đáng tập thỉnh an mỗi năm có đến 3, 4 lần, còn có thể trông mong được, nay mỗi năm chỉ có 1 lần, thì những câu đáng nói im ỉm không được nghe, há chẳng phụ lòng mong nghe lời nói thẳng ước ao thịnh trị của ta ư? Kể ra, việc trong thiên hạ muôn đầu nghìn mối, có lợi tất có hại, có người hiền tất kẻ gian dựa dẫm ẩn núp qua đi quay lại, há không có việc gì đáng nói, trên vua mong mỏi, dưới dân ngóng đợi, thì tiếc gì mà không nói ư? Chức giữ tuy có lớn nhỏ khác nhau, nhưng mà hết lòng làm việc thì cũng thế cả. Như là giấy tờ việc thường, chuyên do quan trên, cố nhiên không cần phải nói. Nếu có kế hoạch gì có thể ích nước lợi dân, thì tự mình làm sớ tâu riêng, có gì là không nên, nguyên không có bắt lỗi về vượt phận, lệnh cấm về đàng nói, thì sợ gì mà không nói ư? Nhưng đó chỉ là những người nhàn theo im lặng, mong sao được ít lỗi mà thôi. Lại có người lợi tệ hơn thế nữa, không thể không quở mắng tất cả mới được. Như là

những việc binh, lương, đều là việc trong bổn phận phải thân làm, không kể là có tham tang ăn lễ hay không, nhưng mọi việc không biết thực hành, thì bọn nha lại, tổng lý được lắn la mà làm gian, ẩn lậu hoang báo, không việc gì không làm, đẽo khoét chia nhau, việc gì cũng quá lắm. Tuy lũ ngươi chỉ mong kiếm được cái tiếng khoan rộng, triều đình có chính sách làm ơn cho dân, mà đức trạch không xuống đến dân, dân không biết khắp, phỏng có ích gì ? Xét ra mạnh mạch của nhân dân là dựa vào nước, nay kho của xã, đồng của hương, có là bao nhiêu, mà những nhà giàu bao chiếm, những người dân liều lĩnh, không chỗ nào không có, một khi có việc tai hại, trộm cướp, đều nhờ vào lương và quân của nhà nước, ngoài ra thì không còn cách gì khác. Vì rằng tích trữ lương ăn để phòng khi kén đội, có đủ quân lính để giữ xóm làng, chẳng những để dùng cho nhà nước mà thôi. Nếu chẳng lấy việc binh lương của nhà nước dủ hay thiếu làm lo, mà mọi việc đều là khoan rộng chỉ theo cái bụng muốn không chán, thì dần dần suy sụp, sẽ đến không thể chấn hưng lên được, há chẳng đáng sợ ư ? Lũ ngươi sao chẳng xem kho tàng ngày nay ra sao ? Quân ngũ ngày nay ra sao ? Sao lại coi như ở ngoài bụng mà không để ý đến, thế thì bụng nghĩ ra sao ? Kể ra sự thể như thế ấy, quan lại lại như thế kia, ta tuy có lòng muốn cho thịnh trị, tìm kế lâu dài cũng không làm thế nào được. Xét ra, đạo của vương giả cốt lấy điều nhân, đạo của nho giả thì quý điều thứ, ta há chẳng biết, nhưng bụng lấy làm lo, không đừng được mà phải nói. Lũ ngươi đều là chân tay của ta, chịu trách nhiệm một địa phương, những điều lợi hại đến dân, nên phải biết hết, đều nên yêu dân như yêu mình, coi việc nước như việc nhà, đem

https://tieulun.hopto.org

hết ý nghĩ hỏi tìm trị đạo, những việc to như việc quân lính việc nước nên trình bày phụ vào sớ thỉnh an tâu lên. Còn như những việc mở mang việc lợi, trừ bỏ tệ hại, tiến người hiền bỏ kẻ tham, nếu có thể biết rõ ràng thấy đích thực, đều cho thưởng hưởng vào tận cho hết nghĩa không ẩn giấu. Lại nên chăm chỉ để sửa mình, nghiêm nghị để kiềm chế bọn nha lại, bỏ hư danh cốt thực sự, bỏ kẽ đục khoét, trừ kẻ gian tà, lấy chính sự cần khoan giản, nhưng gọi là khoan cốt không đến nỗi thả lỏng, gọi là giản cũng không đến bỏ mặc. Cho nên trong kinh nói rằng : «khoan mà có hạn chế », và Luận ngữ nói rằng :«giữ mình thi kính cẩn, mà làm việc thì giản dị ». Lũ ngươi nên cố gắng mà làm, mới là rất tốt. Như thế thì có thể giữ được tiếng tốt của ngươi, làm vong thêm sự nghe biết của ta, triều đình không có chính sự thiếu sót, nhân dân không có người thất nghiệp, trên không phụ lòng rời sinh ra người tài để giúp đời, giữa không phụ được ý của triều đình nuôi người hiền để giúp chính trị, dưới không phụ lòng mong đợi ơn mưa móc của dân ta, để làm cho nhà nước được tốt đẹp mãi đến ức muôn năm không cùng, đều do cái sức của quan thái thú (1) hiền lương vậy. Còn như kẻ biết người hiền mà không tiến cử lên, biết người xấu mà không biết bỏ đi, không mở mang việc lợi, không cách bỏ thói tệ, nín lặng để giữ mình, thuận theo thói đời, thì chẳng những là ta không mong gì vào các ngươi, mà các ngươi cũng lấy gì để đáp lại vua và dân ư? Vậy cần nên cố gắng, chớ quên lời ta.

---

(1) Nguyên chữ Hán là " nhị thiên thạch " là 2 nghìn hộc lương. Thái thú đời Hán hàng năm ăn lương 2.000 hộc gạo, nên dịch là thái thú.

https://tieulun.hopto.org

Mới định lệ những người trong Tôn-thất cùng quan viên phạm tội cho được chiết làm đồng gông giam cấm. Phàm người trong Tôn-thất cùng các quan văn, võ có chức sự từ tam phẩm trở lên, quan nhân tấn từ nhị phẩm trở lên, nếu có phạm tội quân, lưu, đồ, xét ra là nhân việc công làm lỡ, bởi tự vô tâm, thì chiếu theo lệ kỳ nhân (1) của nhà Thanh giam giữ thêm ngày. Như là phải tội đồ 1 năm, thì đóng gông đà hiệu 40 ngày, phải tội đồ 1 năm rưỡi, đà hiệu 50 ngày, đồ 2 năm thì đà hiệu 60 ngày, đồ 2 năm rưỡi thì đà hiệu 70 ngày, đồ 3 năm thì đà hiệu 80 ngày. Tội tổng đồ 4 năm thì đà hiệu 90 ngày, chuẩn đồ 5 năm thì đà hiệu 100 ngày. Tội lưu 2.000 dặm thì đà hiệu 100 ngày, lưu 2.500 dặm thì đà hiệu 120 ngày, lưu 3.000 dặm thì đà hiệu 130 ngày. Những người phải tội sung quân ở chỗ gần thì đà hiệu 140 ngày, sung quân ở biên giới thì đà hiệu 150 ngày, sung quân ngoài biên giới thì đà hiệu 160 ngày, sung quân ở biên giới cực xa, kị i độc thì đà hiệu 180 ngày. Đều đà hiệu ở nơi riêng biệt trong phủ Thừa-thiên, miễn cho không phải đưa đi đày làm việc. Khi hết hạn người Tôn-thất cho về ở dưng, quan viên nhân tấn cho về làm dân.

Định rõ lại lệ cho hạn để bồi số tiền tang. Vua cho rằng người phải bồi tang vật đã có nghị định về tội danh rồi, theo như luật chép truy đòi số tiền chia làm 3 hạn chỉ theo về tội nhẹ nặng, mà không nói đến số tang bao nhiêu, e rằng số tang nhiều mà người can phạm tư bần ít, không thể nộp kịp. Bèn sai bàn lại.

---

(1) Kỳ nhân: nhà Thanh chia người Mãn làm 8 hiệu cờ, cho nên gọi người Mãn là kỳ nhân.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định: phàm các việc bồi tang, đã định tội danh, nên phải truy đòi số tang, thì chiếu theo số tang nhiều hay ít mà định niên hạn. (Số tang không đến 20 lạng, thì định hạn cho 1 năm phải bồi xong; từ 20 lạng trở lên đến 100 lạng, thì cho 2 hạn; 100 lạng trở lên đến 300 lạng, cho 3 hạn; 300 trở lên đến 500 lạng thì cho 4 hạn; 500 lạng trở lên cho 5 hạn). Trong hạn đầu hạn thứ 2 mà bồi xong thì do quan địa phương tâu xin khoan giảm, hạn thứ 3, thứ 4, thứ 5 mới bồi xong thì đến bấy giờ xin chỉ định đoạt. Nếu hết hạn mà không lo nộp được tý gì thì đều cứ chiếu án thi hành.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ TỨ KỶ

QUYỂN XIX

THỰC LỤC VỀ DỰC TÔNG ANH HOÀNG ĐẾ

Mậu ngọ, Tự-đức năm thứ 11 [1858], mùa thu, tháng 7, các hạt có bệnh dịch, nhiều nơi báo là đã được yên.

Gia-định có con tên Vũ Văn Nguyên, kẻ có tội đã được tha (nguyên trước làm bát phẩm tỉ Phiên tịnh Phiên-an năm Minh-mệnh thứ 16, bị giặc biếp bắt, rồi sau ra thú, được miễn tội về quê chịu sai dịch), là Vũ Gia Hội xin vào thi. Bộ Lễ xét rồi tâu lên. Vua cho là Nguyên không vì như người khác cam tâm theo giặc, gia ơn cho Gia Hội được vào thi.

Phát chẩn cho các nhà ở xã Trì-chỉ tỉnh Hà-nội bị hỏa tai. (Xã này rất thiệt hại, chiếu lệ cấp tiền gạo, lại tha thuế tô vụ chiêm năm ấy).

Xây mả các hoàng tử, công chúa chết non của tiền triều. Vua sai bộ Lễ liệu sắm: lễ phẩm sai quan đến tế.

Định rõ lại việc sát hạch về tháng trọng xuân. Người nào dưới tên có can khoản tư, phải giáng phạt nặng (trừ những người mới được khai phục cho khoan miễn, không được dự cử thì không kể) đã quá 3, 4 năm, mà biết lập công bù cho lỗi có thực trạng, thì mới chuẩn cho dự vào hạng được xét.

https://tieulun.hopto.org

Bọn đầu sỏ giặc Nam-định là Đào Văn Xuân (ngụy quận công), Đào Đức Ứng (ngụy phó cơ), Nguyễn Thích (ngụy đốc chiến), Vũ Văn Lương (ngụy cai đội) đều chịu tội giết chết. (4 tên này đều là bọn lũ của Cu Xuyên, tú Yêm).

Định ngạch thuyền ở Nam-kỳ. (Gia-định thuyền định ngạch 52 chiếc, thuyền ngoại ngạch 20 chiếc; Vĩnh-long định ngạch 48 chiếc, ngoại ngạch 14 chiếc; Biên-hòa, định ngạch 22 chiếc, ngoại ngạch 7 chiếc; Định-tường, định ngạch 26 chiếc, ngoại ngạch 11 chiếc; An-giang, định ngạch 48 chiếc, ngoại ngạch 15 chiếc; Hà-tiên định ngạch 20 chiếc, ngoại ngạch 9 chiếc). Sau này mà số thuyền định ngạch có thiếu, thì đem thuyền ngoại ngạch điền vào, hết số thuyền ngoại ngạch lại đong thuyền khác điền vào cho đủ ngạch.

Lợ cấp [illegible] giới cảm, số [illegible] cho xã Ngọc-đường tỉnh Hưng-yên. (Xã này theo đạo Gia-tô qua cơn binh hỏa (tháng 11 năm ngoái) đã biết sợ mà hối lỗi, dựng lại đình đền, tập lễ nghi, cải đạo tà theo về đạo chính. Tỉnh thần là Nguyễn Trọng Thao tâu xin, cho nên có việc lại cấp này).

Vua dụ các quan rằng: vương giả coi châu, để xét việc ra lệnh, cần phép tắc, xét thành hiệu, cho nên các quan giữ chức, tâu đối rõ ràng, mới có thể nghe mà xử đoán được. Tự nay phàm các nha tâu việc, tất phải xét hết nguyên ủy cũng điển lệ cho minh bạch làm bản tâu lên, đợi chỉ quyết định.

Chuẩn cho tổng đốc các tỉnh suy cử các võ biền phải bàn cùng với 2 ty: Phiên, Niết. Chánh, phó lãnh binh cũng được dự bàn.

Tên đầu sỏ giặc ở Nam-định là Trần Văn Yêm (Yêm là tú tài, bị tên đạo trưởng người Tây-dương là

https://tieulun.hopto.org

Cu Xuyên, xui bảo rằng : tàu của Tây-dương gần đến nơi, Yêm bèn nguy xưng là thừa trướng mưu dấy quân làm loạn) phải chịu giết chết đem đầu bêu lên, ném xác xuống sông. Vua thưởng cho những người bắt được tên Yêm, ngân tiền có thứ bậc khác nhau.

Hộ chính sứ An-giang là Đặng Công Nhượng vào chầu, tâu nói : dân Nam-kỳ sinh trưởng ở chỗ đất màu mỡ, lười biếng quen thân, không thích làm lính. Hoặc có 1 nhà 3 con trai, mà dặt họ khác, đi ở làng khác, nói dối là độc đinh, để mưu trốn đi lính ; hoặc có kẻ ở tạm nơi giang hồ, gặp khi thế lính lại đi nơi khác. Thậm chí có nhà có điền sản, nghe nói bắt lính thiếu đem cả nhà trốn đến làng khác. Bọn hào, lý lợi được điền sản ấy, nên không tố giác ra. Vậy xin từ sau phàm những nhà 3 đinh trở lên, có kẻ nào đổi họ lừa bố mẹ, bị người tố giác ra, thì phạt đi làm binh cả. Dân hộ nào có tên trong sổ đinh, mà trốn sang làng bên cạnh, thì do sở tại đấy bắt và tố cáo để trị tội. Nếu hào lý che chở ẩn giấu, bị người cáo giác ra, thì cũng phải tội như người trốn lính ấy ; người cáo giác ra sẽ liệu lượng thưởng cho.

Vua cho là phải giao cho viên Kinh lược là Nguyễn Tri Phương, Phạm Thế Hiển cùng với quan 6 tỉnh châm chước bàn định.

Vua lại hỏi việc làm đồn điền lập ấp, có thể giữ được lâu dài không? Người Man đã biết ơn và sợ oai đức của triều đình chưa? Công Nhượng tâu nói : lần lượt lập đồn, đặt 2 cơ An-vũ, An-dũng, mỗi người lính khẩn ruộng hoặc được 2, 3, 4 mẫu, trước là chỗ đất bỏ hoang, nay thành ra chỗ vui vẻ. Các phủ huyện hiện lập được 23 ấp, khẩn ruộng làm nhà, công việc làm và chỗ ở dân được yên ổn. Sau này nếu quan phủ huyện được người tốt, gia tâm vỗ về, có thể lâu dài được. Từ khi

https://tieulun.hopto.org

thần đến cung chức đến nay, thuyền người Man đến buôn bán, cung kính khúm núm, bởi tự lòng thành, cùng dân bán đổi, không dám tranh cạnh. Dân ta đến xứ họ cùng buôn bán cũng không dám khinh họ. Năm trước, bọn quản cơ tỉnh ấy đưa sứ giả nước ấy về nước, Man vương cho ngồi mời uống nước chè, cung đốn rất hậu. Xem thế đủ biết nước Man thực đã sợ oai biết ơn rồi.

Chuẩn định : từ sau những quản suất các doanh người nào dám sai riêng binh lính, chiếu theo lời hoàng thân, phụ chính đại thần mượn làm việc riêng. Bộ Binh và viện Đô sát kịp thời giác ra, hoặc người lính bị sai làm việc ấy có đơn kêu, thì lập tức tra xét trị tội.

Chiến thuyền của Tây-dương (12 chiếc) vào cửa biển Đà-nẵng (thuộc tỉnh Quảng-nam) bắn phá các pháo đài các đồn bảo. Việc ấy đến tai vua, vua sai tổng đốc Nam — Ngãi là Trần Hoằng gọi biền binh mãn ban của tỉnh ấy (2.070) để phòng sai phái. Lại sai quyền chưởng doanh Hổ oai là Đào Trí đi nhanh đến cùng với án sát là Lê Văn Phổ để giữ thành, bố chính là Thân Văn Nhiếp, hội đồng với Trần Hoằng đánh dẹp và chống giữ.

Quân của Tây-dương đánh vây 2 thành An-hải, Điện-hải. Vua sai thự hữu quân đô thống phủ chưởng phủ sự Thắng-công nam là Lê Đình Lý làm tổng thống, Hữu tham tri bộ Hộ là Phan Khắc Thận làm tham tán, đem vệ úy là Lê Xuân, Nguyễn Nhân, Trương Linh, Tôn Thất Ân, Tôn Thất Chung, hiệp quản là Bùi Ân, Nguyễn Huy, Hồ Ba đem 2.000 quân Cấm binh đi chống giữ.

Vua dụ bọn Đình Lý rằng : cửa biển ấy tự Hải-vân đến Cù-đê một dãi đều là đường quan báo, phải phòng thủ nghiêm thêm, để tiện thông hành. Người quản đốc lĩnh đạo trước đạo sau đến ngay đấy, tùy nghi đóng

https://tieulun.hopto.org

đồn, liệu đất đặt chỗ canh phòng, cùng bọn Đào Trí cùng chống đỡ với nhau, chớ để cho quân của Tây-Trần Hoằng, Nguyễn Tài (thự lãnh binh) không biết phòng bị trước khi có việc, sau lại không biết đốc sức đánh giặc, chuẩn đều cách chức bắt đi trước quân gắng sức làm việc. Bọn Văn Nhiếp, Văn Phổ đều giáng 4 cấp lưu dụng.

Vua thưởng ngân tiền cho quân các đạo có thứ bậc khác nhau.

Đại quân đóng ở huyện Hòa-vinh và xã Thị-an (đều ở gần Đà-nẵng. Lê Đình Lý đóng ở Hòa-vinh, Đào Trí đóng ở Thị-an).

Vua cho Đào Trí lấy chức chưởng vệ quyền lãnh tổng đốc Nam — Ngãi.

Hồng-lô-tự-khanh Nam biện việc Nội các là Nguyễn Duy xin đi quản thứ Quảng-nam. Vua cho đi, sai lâm tán lý quân vụ.

Chuẩn định: quan quân ở quân thứ Quảng-nam, ai ra trận chém, bắt hoặc bắn chết được giặc, cùng là người chết trận bị thương, thì lệ thưởng mức cấp tiền tuất đều hậu đãi. Nếu ai nhút nhát rút lui, không cứ là tướng hay quân lính, đều lập tức chém đầu cho mọi người biết răn.

Sai Thân Văn Nhiếp vận tải quân nhu, cốt được tiếp tế, nếu để chậm lỡ việc, thì theo quân luật xử tội.

Đem bốn thớt voi đến quân thứ Hòa-vinh.

Tổng đốc Định — Yên là Nguyễn Đình Tân xin đắp thành đất ở đồn Ba-lát. Vua cho là biết phòng bị trước khi có việc, y cho làm.

Bọn ác man ở Quảng-nam đến ăn cướp giết chết viên tấn thủ nguyên Chiên-đàn. Tỉnh phải cùng tỉnh thần đều phải giáng phạt.

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

Bọn ác man tỉnh Bình-định đến ăn cướp đồn Trà-vân. Suất đội là Hồ Phúc Cương đem dân binh đánh đuổi đi. Vua thưởng tiền cho có thứ bậc khác nhau. Sai lập đồn to Nhiếp-man ở phía nam Phương-sâm và đóng quân ở đồn núi sắc thạch, để phòng giữ ngăn chặn. Còn 6 đồn Nước, Tượng, Linh, Nghênh... không đủ sức đánh giữ, đều rút bỏ cả.

Cho Tiền quân đô thống là Lê Chí Tín kiêm chưởng hữu quân; thự thống chế, quyền chưởng hậu quân là Chu Phúc Minh kiêm quản doanh Hổ oai.

Sai ngự sử là Nguyễn Sỹ Long đi mau đến Quảng-nam, đốc sức dân phu xay gạo tải lương đến quân thứ.

Vua xem quyển văn trường thi văn thấy chữ viết nhiều sai lầm. Sai học thần các tỉnh dạy bảo nghiêm thêm, cho học-trò viết chữ được tinh tường.

Trường thi võ ở Kinh, người trúng cách quá ngạch lấy đỗ. Vua cho đều đem làm hạng võ cử.

Tháng 8, tổng thống Lê Đình Lý chia phái lính và voi đóng đồn ở các sở: Chân-sảng, Câu-đê, Nam-ô, Cầm-lệ, Hóa-khuê, Kiều-xưởng, và cho lính phòng chặn các chỗ yếu hại ở Cầm-sa cùng cửa biển Đại-chiêm. Đem việc tâu lên. Vua sắc bảo rằng: những chỗ không quan yếu lắm thì do tỉnh phái lính phòng bị; còn quân thứ cốt phải tập hợp nhiều binh lính, để phòng bị khi dùng đến.

Thưởng ngân tiền cho quan binh đi đàn áp ở Thuận-an có thứ bậc khác nhau. Và xuống tờ dụ yên ủi.

Chuẩn định lệ tiền thưởng tiền tuất cho quân lính đi đánh giặc Man. (Binh dân các xứ: Trà-vân ở Bình-định, Tĩnh-man ở Quảng-ngãi, Chiên-đàn ở Quảng-nam bắt sống hay chém được đầu mục giặc Man, mỗi thủ cấp cắt lấy tai thưởng 12 quan tiền, bọn lũ giặc

https://tieulun.hopto.org

Man mỗi thủ cấp cắt lấy tai 7 quan tiền. Ai chết trận: linh thì cấp cho tiền 6 quan, dân thì 5 quan, vải đều mỗi người 1 tấm. Ai bị thương nặng thì cấp cho 3 quan, nhẹ thì 2 quan).

Vua xem tờ tư của quân thứ Quảng-nam, bảo bộ Binh rằng: từ tháng trước đã nghe quân của Tây-dương đã bỏ thành An-hải, có sao đến bấy giờ mới báo, mà chưa từng thám được thực trạng. Xét ra gián điệp là việc cần trong khi dụng binh, suất lược như thế, bằng cứ vào đâu mà trù tính được. Bọn kia chức vụ ở đâu mà hững hờ như thế, đoàn dõng số bao nhiêu, chưa từng tâu báo. Trẫm ngày đêm bận lòng. Tinh thần, quân thứ như thế, bộ lại như thế, đến khi hỏi đến, lơ mơ không biết gì cả, thì ngày thường ngồi trù tính những việc gì?

Đình lệ quan lại xin chuyển bổ chỗ gần để coi nuôi cha mẹ, là để ngăn việc tìm cách tiện lợi riêng vậy.

Vua cho là linh ở vệ Cẩm-y, vệ Kim-ngô ngày thường vẫn được huấn luyện luôn mãi, mà năm ấy thi đỗ (Cẩm y 5 tên, Kim ngô 5 tên) không bằng vệ Tuyền phong, vệ Kỳ vũ. Sai quan bộ Binh đem cả các viên chuyên giữ việc huấn luyện, quản suất, thống chưởng, bàn xét để thưởng phạt, truyền dụ sức quở.

Vua thương tướng sĩ ở quân thứ Quảng-nam, mưa gió gian lao, sai thị vệ đem quế Thanh, Nghệ, các thứ thuốc, thuốc viên ban cấp cho, và thầy thuốc đến chữa bệnh.

Vua cho là phu trạm tự Kinh đến quân thứ, lại tự quân thứ đến tỉnh thành Quảng-nam, vì có việc quân, nên khó nhọc lắm, thưởng cho tiền gạo có thứ bậc khác nhau.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Khoa đạo đi công phái là Đặng Phong đi qua Nghệ-an, có 9 thôn đem việc điêu háo, đón đường nộp đơn, Phong nhận đơn đem về tàu. Rồi thì những binh dân điêu háo, chuẩn cho khám thực, chia hạng hoãn thuế. Các lý trưởng vì trái lệ viết khống, đều phải phạt trượng đánh ngay; Phong khinh suất nhận đơn, cũng bị trừng phạt. Nhân thế vua cho chuẩn định: từ sau phái viên không can thiệp gì, không được tự tiện chấp nhận các đơn kêu.

Lê Đình Lý xin thêm quân (linh ở quán thứ hiện có 500). Vua phái vệ úy là Nguyễn Biểu đem 200 linh Vũ lâm và rút hơn 400 linh các vệ ở Hải-vân quan đem đến thêm. Lấy 350 linh doanh Kỳ-vũ giữ Hải-vân-quan.

Vua sai đem 900 linh lưu ban tỉnh Bình-định đến quán thứ để sai phái.

Cho thự thống chế doanh Tiền phong là Hồ Đức Tú làm đề đốc quản vụ ở quán thứ Hòa-vinh. (Doanh Tiền phong rồi giao cho viên quyền chưởng doanh Long vũ là Tôn Thất Hàm kiêm quản).

Vua thấy từ trước đến giờ, ân nghĩ xử về viên chủ thủ để mất tù, nhiều người ăn may được tha. Không chịu quản thúc, Chuẩn định: từ sau chủ thủ để mất tù, trong hạn mà tự mình bắt được, thì miễn cho không phải trừng phạt. Nếu do người khác bắt được, hoặc kẻ tù ấy đã chết, hoặc tự nó ra thú, đều không phải là sức của người chủ thủ làm ra, thì không được khoan tha. Đến như những tù tội đồ, tội lưu, tội sung quân, ở nơi phát phối, hoặc khi đi đường mà trốn mất, thì người chủ thủ và người áp giải cũng chiếu lệ này mà phân biệt nghĩ xử.

Phái linh (150 tên) và thuyền (2 chiếc) đến đóng giữ cửa biển Tư-hiền.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Cấp thêm tiền lương tháng cho biền binh có lòng đánh giặc ở quân thứ, có thứ bậc khác nhau (suất đội 4 quan, đội trưởng 3 quan, lính 2 quan).

Hoãn việc chọn lính thu thuế về năm ấy cho các xã thôn ở Quảng-nam, bị quân của Tây-dương bần phá.

Quân thứ Quảng-nam từ sau khi 2 thành An-hải, Điện-hải không giữ được, Lê Đình Lý đến thống quản các quân, vua rất sốt ruột, đã dụ nhiều lần, hoặc sai chọn đất đóng đồn, hoặc sai xem cơ hội mà quyết chiến, hoặc sai đêm đến đánh úp, hoặc trách các tướng là lần lữa, và chỉ bảo phương lược, có đến vài bốn lần. Đến bấy giờ tin thắng trận còn chậm. Vua cho đấy là bởi viên tổng thống điều độ sai phương pháp, tướng sĩ chưa hết sức đánh mới đến nỗi thế. Bèn sai Trung quân là Đoàn Thọ, đem tờ dụ đến nơi bảo rõ cái ý yên ủi khích lệ các tướng sĩ, và phép đặt đồn lũy. Lại xét kỹ hình thế đồn lũy thế của địch, tình của quân, có điều gì chưa đúng, thì bàn bạc để chỉnh đốn lại; xét từ quản vệ trở xuống, các tình trạng giỏi giang hay hèn kém, dũng cảm hay nhút nhát, tâu lên để thưởng phạt. Lại truyền bảo cho tỉnh thần phải trong thì phòng giữ hết sức trấn tĩnh nhân dân, trù tính vận tải lương cho quân, để xứng đáng với ủy nhiệm được thành công. Lại xét lòng người, đốc việc phòng bị. Các công việc ấy làm xong, trong 3 hay 5 ngày về tâu lại. Rồi thì Đình Lý lại thừa hành chậm trễ và không đem ngay hiện tình mật tâu lên. Vua lại cho là sợ hãi nhút nhát, ẩn giấu che chở, quở trách rất ngặt.

Nêu thưởng 11 người tiết phụ tỉnh Bắc-ninh (Nguyễn Thị At, Bùi Thị Thi, Nguyễn Thị Lạn, đều là hạng bình. Nguyễn Thị Miễn, Nguyễn Thị Tồn, Nguyễn Thị Ngâm, Nguyễn Thị Biền, Ngô Thị Tám, Tô Thị Triện, Hoàng Thị Tinh, Hoàng Thị Cần đều là hạng thứ).

https://tieulun.hopto.org

Định thêm lệ nêu thưởng về sự trạng của các nghĩa phu, hiếu tử thuận tôn. Điển lệ cũ: các hiếu tử, thuận tôn, nghĩa phu, tiết phụ cứ đến năm có ân điển thì nêu khen. Từ năm Minh-mệnh thứ 17 trở về trước, chia hạng định thưởng (hạng ưu: thưởng 40 lạng bạc, đoạn may áo lần trong lần ngoài đều 2 tấm, một tấm biển, quan làm nhà để treo biển. Hạng bình 30 lạng bạc, đoạn may áo lần trong và lần ngoài mỗi thứ 1 tấm, 1 tấm biển ngạch. Hạng thứ thưởng 10 lạng bạc, không có đoạn và biển). Rồi sau đều đến lúc ấy mới liệu bàn, hoặc cho thưởng thêm. Năm đầu Tự-đức lại định lệ sự trạng. (Năm Tự-đức thứ 2 tháng 4 chuẩn định niên hạn sự trạng về tiết phụ; và định về nghĩa phu, như các loại được vàng trả lại chủ mất, thấy của không tham lấy, thấy lợi không ham theo, đáng chối đáng nhận, đáng lấy đáng cho, đều đúng lẽ phải, v.v.. Hiếu tử, thuận tôn, như các loại: sớm tối thăm hỏi, lựa ý theo chí, hầu hạ khi sống, chôn cất khi chết, đều hết đạo làm con cháu v.v...). Từ đấy về sau, về tiết phụ được ân thưởng nhiều hơn, mà về nghĩa phu, hiếu tử, thuận tôn thì ít khi được thưởng. Vua muốn gây dựng phong hóa, bèn du bộ Lễ lập ra điều khoản rõ ràng cho các địa phương xét hỏi, nếu có người nào như thế thì tâu ngay, không cứ vào năm ân điển. Đến khi lời bàn tâu lên (sự trạng của nghĩa phu: hoặc làm người không tham, như thấy của không tham lấy, thấy lợi không hám theo, bắt được vàng trả lại cho chủ có của v.v.. Hoặc hay giúp đỡ người, như những việc thấy người đói rét cho nhiều cơm áo, thấy người nghèo túng cho nhiều tiền thóc, gặp việc là chu cấp không sẻn tiếc gì, mà không có lòng mong báo đền lại v.v... Hoặc cứu kẻ hoạn nạn, hăng hái làm việc nghĩa, như các việc: nói một câu mà gỡ sự bối rối cho người, làm một việc

https://tieulun.hopto.org

mà cứu tai nạn cho người, đến lúc nguy vẫn khẳng khái, thấy việc nghĩa là làm ngay v.v... Hoặc báo ơn chủ nhà, như các việc kẻ nô bộc đối với chủ nhà, một khi đến ở được sai bảo nuôi nấng, lâu không quên ơn, trông nom con bỏ côi, giúp khi hoãn cấp, dẫu gian hiểm cũng không tránh v.v... Hoặc hòa với anh em như các việc dốc lòng yêu mến, người ngoài ai cũng cho lời anh em trong nhà nói là đúng, cùng ở một nhà, của cùng tiêu chung, không có ở riêng của riêng, một nhà hòa mục, kính nhường, thành nếp v.v... Hoặc đánh đổ kẻ cường hào, như những việc làm việc nghĩa đủ khiến người ta phục, làm cho kẻ hào cường phải sợ phục. Hoặc kẻ hào cường ngang ngược, mà mình tìm nhiều cách đè nén, cho họ phải bỏ thói hào cường đi, để khỏi làm hại làng mạc v.v... Phàm có tiết tháo hơn người, điều là nghĩa phụ, ở 6 điều kể trên, nếu được cả hay được một nửa, hay được một điều, chắc chắn có thực trạng chỉ ra được, như những sự trạng của Mai Sĩ Khang, Nguyễn Đình Tế, Nguyễn Đình Đinh, Nguyễn Đình Thản (năm Minh-mệnh thứ 8).

— Sự trạng về hiếu tử, thuận tôn. Phàm con thờ cha mẹ, cháu thờ ông bà, sớm tối xem xét chỗ ăn chỗ ngủ, thăm nom sức khỏe, đón ý muốn, theo ý nguyện, hầu hạ lúc sống, chôn cất khi chết, đều hết đạo làm con làm cháu, chắc chắn có thực trạng chỉ ra được. Hiếu tử như sự trạng của Nguyễn Văn Tựu (năm Minh-mệnh thứ 4), Nguyễn Văn Liễu, Nguyễn Cơ Sỹ, Nguyễn Doãn Phùng, Tạ Hữu Độ, Hoàng Văn Viên (năm Minh-mệnh thứ 8), Lê Văn Trinh (năm Minh-mệnh thứ 11), Phan Văn Huyên, Nguyễn Văn Siêu (năm Minh-mệnh thứ 18, năm Thiệu-trị thứ 3), Nguyễn Văn Cư (năm Tự-đức thứ 1), Phan Đình Nghị, Phạm Văn Thu (năm Tự-đức thứ 2) Lý Ôn (năm Tự-đức thứ 5). Hiếu nữ như

https://tieulun.hopto.org

Trần Thị Quyền (năm Tự-đức thứ 2). Thuận tôn như Phan Đăng Doanh (năm Minh-mệnh thứ 8).

— Về việc nêu thưởng: sau này nếu có người nào như thế, thì quan địa phương xét tâu, đến khi ấy, do bộ Lễ liệu theo sự trạng hơn kém, đối chiếu vào các hạng ưu, bình, thứ lệ trước, định hạng rõ ràng, tâu lên đợi chỉ cho nêu thưởng.

Vua lại lo như thế thì câu nệ trở ngại, nói rằng: sự trạng của người ta có đến trăm mối khác nhau, thực khó nói được hết. Duy có nên xét xem tâm địa và việc làm đều là việc người thường khó làm được, thì đủ nên nêu thưởng. Bộ Lễ lại tâu: đấy là kiểu mẫu đấy thôi, còn như ngoài ra còn có tiết tháo kỳ lạ, nết na đặc biệt, giống như thế, khó mấy người làm được, đều đem sự thực tâu lên. Vua theo các lời bàn ấy.

TMSACH.COM.VN

Cho chia bổ các võ cử khoa ấy vào các doanh để dự bị sai phái.

Luận tội các người để thất thủ các thành bảo ở Đà-nẵng. Bọn Tôn Thất Phan (thành thủ úy thành An-hải), Tôn Thất Cháy (thành thủ úy thành Điện-hải) 8 viên đều phải cách chức đi cố sức làm việc chuộc tội.

Vua thấy việc các quan xét cử người tài đặc biệt, hoặc có nơi hết hạn không xin thêm hạn hoặc có nơi cho là nơi biên giới xa xôi, không có người giỏi. Như thế là hư phụ cái ý cầu hiền. Chuẩn cho các nha các tỉnh thuộc, người cố cựu, đều cho xét cử lên, chớ để thiếu người tài giỏi để làm việc.

Sai Vũ Trọng Bình (nguyên sung đề chính trước) lấy hàm tuần phủ quyền hộ tổng đốc An—Tĩnh; Nguyễn Văn Ưng (nguyên trước là chưởng vệ hộ lý tổng đốc) đổi lãnh chức đề đốc. Việc gì quan hệ đến việc quân

https://tieulun.hopto.org

cùng hội hàm kỳ tên tâu lên. Còn việc đề chính thi cho Nguyễn Tư Giản, Nguyễn Văn Vĩ chuyên biện.

Đắp lũy đất ở bên tả bên hữu thành biển, thưởng tiền cho thống quản, biền binh có thứ bậc khác nhau.

Sai các doanh tuyển quân lính có lòng đánh giặc.

Cho [quan, quân, dân sĩ] trong Kinh ngoài các tỉnh đều tâu bày mưu kế đánh hỏa công, đánh trận dưới nước. Rồi sau quan, quân, sĩ, thứ có nhiều người bày tâu, nhưng có người bàn theo phép cổ, có người tự ý nghĩ chế ra. Đã giao cho viện Co-mật, cùng quân thứ xét nghiệm, đều không có thực dụng. Đều bỏ đấy không thi hành.

Tiết Vạn thọ. (Năm ấy vua 30 tuổi). Vua sai đình việc nghỉ tiết khánh hạ, vẫn chiếu theo điển lệ năm thường mà làm. Và ban ân dụ 16 điều:

(— Các thân vương, hoàng thân công, hoàng thân, thái thái trưởng công chúa, thái trưởng công chúa, trưởng công chúa (1), đình hầu, công tử, công nữ, công tôn, công tằng tôn, và các hệ tôn thất, đều cho bạc có thứ bậc khác nhau.

— Tự phi tần trở xuống đến bọn lão tỳ của tiền tiên triều, tiền triều, đều cho bạc có thứ bậc khác nhau.

— Các quan ở Kinh văn tứ tứ phẩm, võ tứ tam phẩm trở lên, quan ở tỉnh ngoài tứ đốc phủ, đề đốc, bố, án, chánh phó lãnh binh, đề chính thần, quản đạo, đốc học, ủy viên các địa phương, đều cho bạc có thứ bậc khác nhau.

---

(1) Thái thái trưởng công chúa : là bà cô vua — Thái trưởng công chúa : là cô vua—Trưởng công chúa : là chị em với vua.

https://tieulun.hopto.org

— Quan viên văn võ hoặc có viên nào nhân làm việc công mà lầm lỗ phải giáng, phạt vào ngày từ 25 tháng 8 trở về trước, do 3 bộ Lại, Hộ, Binh làm danh sách tâu lên, đợi chỉ liệu cho gia ân.

— Những quan viên lưu trí, trừ những người tập nhạp ra không kể, còn tự cửu phẩm trở lên, đều do quan địa phương kê danh sách tâu lên, cũng ban cho bạc có thứ bậc khác nhau.

— Miếu thờ đế vương các triều đại, Văn miếu, Võ miếu, miếu Đô thành hoàng, đền Khải thánh, miếu Hội đồng, đàn Tiên nông, đàn Sơn xuyên, đàn cầu gió, đàn tế cô hồn cùng các thần kỳ dự ở tự điển, ở trong Kinh ngoài các tỉnh, chuẩn cho do bộ Lễ kê cứu nghĩ tâu, sẽ ban các lễ phẩm sai quan đến tế một tuần.

— Các đền thờ ở các tỉnh trong Kinh, đều sai quan đến tế 1 tuần.

— Những con các quan viên trong ngoài, văn từ tứ phẩm ấn quan, võ từ lãnh binh và quản vệ tức vệ trở lên, ai có tài học võ nghệ do 2 bộ Lại, Binh xét thực làm danh sách tâu lên, đợi chỉ liệu cho bổ dùng.

— Các tôn sinh, ấm sinh, cử nhân, giám sinh, học sinh ở Quốc tử giám, cùng cử nhân, tú tài, học sinh, sĩ nhân ở các địa phương, người nào văn học giỏi giang hạnh kiểm đáng khen, đã thi hội, thi hương 3 khóa trở lên mà không đỗ, nếu ở Quốc tử giám thì do giám thần xét thực, không cứ nhiều ít; ở các địa phương thì do thượng ty xét thực, tỉnh lớn 2, 3 người, tỉnh vừa, tỉnh nhỏ, 1, 2 người, cốt được thực tài, đều kê danh sách tâu lên, đợi chỉ xét dùng.

— Tú tài các khoa, tuổi 40 trở lên, đã thi hương 3 khóa, ai tình nguyện ra làm việc thì quan địa phương tư vào bộ làm danh sách tâu lên đợi chỉ liệu cho bổ dùng.

TAILIEUSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

– Những người già ở các địa phương tuổi từ 60 trở lên, không có con cháu hầu nuôi, thì do quan địa phương xét thực làm danh sách tâu lên, đợi chỉ cho cấp dưỡng có thứ bậc khác nhau.

– Tiền thóc thuế chính cung các địa phương để thiếu về các năm trước, đều cho miễn 5 phần 10.

– Giản binh các hạt, lệ trước cấp lương 5 tiền, thì từ mồng 1 tháng 7 năm nay đến cuối tháng 12, chiếu thực số linh lưu ngũ, cấp cho mỗi người một quan.

– Các lính và thợ ở trong ngoài tự khi chọn điền vào hay chiêu mộ đến nay, vẫn yên lòng ở hàng ngũ được hơn 20 năm, đều do viên thống quản và quan địa phương xét thực làm danh sách tâu lên, đợi chỉ thưởng cho để khuyến khích.

– Các bản án thu thẩm năm nay, đã giao định khâu xét lại. Nay chuẩn cho nghiên cứu kỹ lại, người tù nào tội tình không phải là cố ý can phạm tình đáng thương đáng ngờ, thì trích ra làm phiếu tâu, đợi chỉ lượng giảm tội. Còn các án khác đều cho hoãn việc xử tử, đình xét xử một lần.

– Các địa phương có dân nghèo, tàn tật không kêu ca vào đâu được, đều liệu chi tiền gạo để chẩn cấp).

Vua nghĩ đến tướng sĩ đi đánh giặc, khó nhọc ở nơi chiến trường, mà trước can phạt bổng, đến nay lại khấu trừ đi thì chẳng khỏi đói bụng đi làm việc. Chuẩn cho từ nay những nhân viên nào đi đánh giặc mà can phạt bổng phải thực phạt, thì cho chiếu phẩm lãnh đủ lương, đợi khi việc quán đã xong, sẽ chiếu án trong khấu lương sau, định làm thành lệ. Rồi sau lại chuẩn cho bị giáng lưu, cách lưu, cũng đều theo nguyên phẩm lãnh tiền gạo theo lệ các người đi trận. Còn những người phải cách chức, gắng sức làm việc chuộc tội, thì mỗi tháng cấp cho tiền 1 quan, gạo 1 phương.

https://tieulun.hopto.org

Thưởng tiền cho 3 họ ngoại là Trần, Hồ, Phạm đều có thứ bậc khác nhau—(Nhân có khánh tiết nên mới thưởng cho).

Phái 500 lính Thanh-hóa đến đóng Hà-nội, và 1.000 lính Nghệ-an chia đến đóng Hải-dương, Nam-định, đều thưởng cho mỗi người tiền gạo lương một tháng.

Đội trưởng doanh Kỳ vũ là Trần Nhật Hiển một tâu bày công việc nên làm để dẹp yên bọn người Tây-dương.

Vua ban khen, thưởng cho 10 lạng bạc, chuẩn cho đi theo quân thứ để sai phái. Lại dụ cho các quan ở quân thứ rằng: tên này dẫu là võ biền nhỏ, nhưng có kiến thức, có bày mưu kế gì, nên rộng lượng chọn lấy mà làm, chớ nên cậy mình khinh người. Lại giao các điều về dẹp yên bọn người Tây dương của Nhật Hiển để châm chước bàn việc lợi hại. (Các điều dẹp yên người Tây-dương là: lưới đánh giặc, thuyền đánh giặc, bè đánh giặc và thuật đánh giặc).

Nước Xiêm nhân có thuyền người nước Thanh là Ngô Lân Phương đến buôn bán, nhờ đệ thư (nói việc đưa trả linh bị nạn) và chở lính bị nạn gió của nước ta (7 tên lính ở Gia-định) đưa về Gia-định. Vua sai bọn Kinh lược sứ là Nguyễn Tri Phương, tổng đốc là Phạm Thế Hiển làm thư trả lời cho nước Xiêm. Lại hậu cấp cho Lân Phương, miễn không đánh thuế thuyền ấy.

Vua sai các doanh chọn cử người làm quản suất không kể người làm việc lâu năm, chỉ cốt lấy người sức vóc khỏe mạnh, võ nghệ tinh tường, sai phái đắc lực, không được cử người già yếu. Nếu nề nang mà cử bậy, chiếu luật trị tội.

Sai Lê Chí Tín, Đoàn Thọ luyện tập các quân thủy bộ.

https://tieulun.hopto.org

Quân của Tây-dương vào xã Mỹ-thị, nhổ rào sách gỗ, phá đồn Thổ-sơn. Tổng thống là Lê Đình Lý đánh nhau với quân của Tây-dương một trận to ở xã Cẩm-lệ (có đắp lũy đất) bị đạn lạc trúng phải, biền binh sợ chạy tan cả. Hồ Đức Tú (phòng triệt ở sở Hóa-khuê) đóng quân lại không tiến. Việc ấy đến tai vua. Vua giận lắm. Sai tham tri là Lưu Lượng mang cờ, bài đến ngay trước hết, đem Đức Tú cách chức, xích khóa lại xét hỏi. Đình Lý cho nghỉ việc quân, về tỉnh Quảng-nam phải thầy thuốc đến điều trị. Cho thống chế quyền chưởng Hậu quân là Chu Phúc Minh (kiêm quản doanh Hổ oai) thay làm tổng thống (Hậu quân chuẩn giao cho Trương Phúc Trưởng; doanh Hổ oai giao cho Nguyễn Doãn, đều kiêm quản).

Lấy xúc xích sắt và dây sắt chắn ngang các cửa biển Thuận-an, Tư-hiền.

TAILIEUCHOMVN.COM.VN

Chuẩn định: từ sau những con các quan viên từ tứ phẩm đến chánh lục phẩm, tuổi từ 60 trở lên, theo lệ lão nhiêu được miễn thuế đinh. (Trước đây, những con các quan viên từ phẩm đến chánh lục phẩm chỉ được miễn dao dịch, mà lệ không phải ra lính nên không được đổi hạng, nên có người ngoại 60 tuổi, mà thuế đinh vẫn không được trừ).

Thân vương, hoàng thân, tôn nhân phủ, các quan văn võ cho là sang năm kính gặp đại khánh tiết Hoàng thái hậu 50 tuổi. Xin tấn tôn huy xưng mỹ tự. Ngày hôm ấy, vua đem tập tâu dâng lên. Hoàng thái hậu dụ ngay trước mặt vua rằng: hưởng sự phụng dưỡng của thiên hạ, phải lo công việc của thiên hạ lo. Nay lúa thóc các nơi chưa được phong đăng cả, nhân dân các nơi chưa được vui thích cả. Đó chính là ngày mà hoàng đế phải siêng năng kính cẩn. Ta sao nỡ làm ngơ. Vả lại, tính ta vốn kiệm ước mộc mạc, không thích phô

https://tieulun.hopto.org

hoa. Không ngờ ngày nay được nhận sự tôn vinh này, thường sợ bãi tu tỉnh, còn chưa rồi, nữa là lại chuốc thêm hư danh để thêm nặng cái lỗi không có đức của ta ư? Về lời xin ấy, nên bãi bỏ đi. Chỉ muốn các tước công, các quan kinh giữ chức vụ giúp giập chính giáo, cho ta một ngày một thấy thiên hạ thái bình thịnh trị, thì còn vui gì hơn. Như thế thì càng rõ lòng thành của các quan tôn thân ưu ái, há chẳng hơn cái hư văn chúc mừng ư? Khánh tiết sang năm, cũng nên chiếu theo như năm thường mà liệu gia thêm một vài phần, đủ thỏa lòng mọi người, không nên là văn sức quá.

Vua tuân theo ý chỉ của Hoàng thái hậu, không dám cố xin, tuân theo ý chỉ của quốc mẫu truyền dụ sau sẽ bán dần.

Cho phép người buôn nước Thanh là bọn Quan Hanh-ky, ke Dat-ky (nguyên trước lãnh trang khai mỏ kẽm Thái-nguyên) đúc tiền kẽm. Trước đây bọn khách buôn ấy xin đúc tiền kẽm. Vua cho là bọn ấy trước còn thiếu số thuế kẽm nhiều (188.700 cân) không cho. Sai Nguyễn Đình Tân trù tính và khám xét mỏ kẽm Thái-nguyên. Đến bấy giờ, Đình Tân sai Quan Hành-ky, khai mỏ nấu kẽm, thì sắc kẽm sáng tốt so với tiền kẽm của thợ nước ta đúc lại có phần tốt hơn. Tâu xin thi hành. Còn số kẽm thiếu trước, nếu trong hạn (từ năm nay đến tháng 3 sang năm) bồi lại đủ thì cho được nấu kẽm, đúc tiền. Hàng năm lấy được bao nhiêu kẽm, chia làm 10 thành, 4 thành nộp cho nhà nước chiếu giá trả tiền; còn 6 thành kẽm chở đến tỉnh thành Thái-nguyên đúc tiền. Vua y cho.

Bọn đầu sỏ giặc ở Hải-dương là Nguyễn Đình Dưỡng (nguỵ xưng tham tán, theo đạo Gia-tô), Hoàng Văn Diễn (nguỵ xưng đại sứ) đều đã chịu tội giết chết (Dưỡng, Diễn đều người Hưng-yên, là bọn lũ của Tú Yêm, Cụ Xuyên).

https://tieulun.hopto.org

Quan tỉnh Quảng-nam tâu xin thuê bắt dân phu làm sọt tre, vật liệu gỗ, đồ đất lấp sông Vĩnh-điện, khiến cho thế nước dồn chảy về cửa biển Đại-chiêm, thì mạn hạ lưu nông cạn, thuyền sam-bản của Tây-dương không tiến vào được, quan quân có thể chuyển sức phòng bị một mặt trên bộ. Vua y cho.

Suất đội ở quân thứ là Bùi Nữ đương đắp lũy đất ở xã Cẩm-lệ, nghe tiếng súng bắn từ đằng xa về vùng Trà-sơn, hoảng sợ bỏ chạy, những lính đi theo cũng chạy tan cả. Quan ở quân thứ đem việc tâu lên. Vua sai đem chém để giao cho mọi người biết.

Phó mã đô úy là Hồ Văn Ngoạn, quản cơ (được vào chầu hầu thăm hỏi), Phạm Đăng Trữ bọn ấy cộng 75 người xin đi theo quân thứ đánh giặc. Bộ đem việc tâu lên. Vua nói: Phạm Đăng Trữ dẫu là người dũng cảm, đương chỉ sợ thánh mẫu ta hỏi đến [hỏi đến Phạm Đăng Trữ] thì khó nói thực ra được, không cho đi theo quân thứ. Còn các người khác đều giao cho bộ xét rồi thi hành.

Đắp lũy đất ở Quy-lai, Thuận-hòa, và đắp thêm ở Cáp-châu, Cồn-sơn, Hòa-quân (đều thuộc cửa biển Thuận-an, có đường sông thông vào kinh thành)

Bắt được tên đầu mục giặc ở Nam-định là đạo trưởng Hoàng Kim Duyệt, đem chém đầu bêu lên, nén xác xuống sông. Người hợp sức bắt được, đều thưởng cho ngân tiền.

Sao Thái-bạch mọc ban ngày (ở phận sao Tâm, sao Phòng, 7 ngày mới lặn).

Sai phủ thần Thừa-thiên mộ quân Chiến-tâm.

Vua ra lệnh cho các thượng ty thống quản trong Kinh và ngoài các tỉnh, xét các người thuộc hạ, ai già yếu, không cứ đã đến lệ hay chưa đều tâu cho về hưu,

https://tieulun.hopto.org

chọn lấy người võ nghệ tinh tường sức vóc khỏe mạnh điền bổ vào, không câu nệ tư cách.

Đặt súng đồng đại tướng quân tại các bảo ở Thuận-an. (Đặt ở thành Trấn-hải 2 cỗ súng Vô dịch đại tướng quân và 1 cỗ súng Trấn oai đại tướng quân; đặt ở lũy đất Cáp-châu 1 cỗ súng Trấn hải đại tướng quân).

Người nước Thanh là Chu Triệu-ký xin khai mỏ vàng An-bảo ở Thái-nguyên (đồng niên nộp thuế 6 lạng vàng). Vua y cho.

Phủ Thừa-thiên mưa gió rất to (3 ngày).

Bộ Lại tâu: tuần phủ Hưng-yên là Nguyễn Trọng Thao, có tội về việc công phải giáng lưu, thông tính đến 9 cấp, lẽ phải lìa chức. Vua nghĩ Trọng Thao có thể làm việc được, lại đương lúc khánh tiết ban ân, chuẩn cho xếp được lưu lại làm việc.

Cho Kinh lược sứ là Nguyễn Tri Phương sung làm tổng thống quân thứ Quảng-nam; Chu Phúc Minh đổi sung làm đề đốc quân vụ.

Bắc-kỳ tâu các dòng sông yên sóng. Vua bảo là các viên đê chính Vũ Trọng Bình, Nguyễn Tư Giản, Nguyễn Văn Vỹ mới một lần đầu trù tính việc đê, hơi có thành hiệu. Chuẩn gia thưởng cho tiền vàng (mỗi người 1 đồng), và bạc lạng (mỗi người 10 lạng).

Dồn bổ làm quân Chiến-tâm, cấp thêm tiền cho. (Suất đội 4 quan, đội trưởng 2 quan, ngũ trưởng và lính 1 quan).

Mùa đông, tháng 10, ngày mồng 1 là ngày quý mão, làm lễ đông hưởng. Vua cần phải tĩnh dưỡng, Sai Phú bình công Miên Ái đi làm lễ thay.

Thuyền quân của Tây-dương vào sông Hàn, sông Nại-hiên (Quảng-nam). Đào Trí, Nguyễn Duy chia quân phục kích đánh được thắng.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định lệ thưởng người bắt được kẻ cướp và thám báo được kẻ cướp. Bắt được thủ phạm kẻ cướp cùng kẻ đi ăn cướp 3 lần trở lên cứ mỗi tên thưởng 30 quan tiền ; đương trường chém được thì thưởng 25 quan, tố cáo bắt được thưởng 20 quan.

Bắt được kẻ cướp đã ăn cướp 1, 2 lần, làm kẻ đứng đầu, đều không giết người đốt nhà mà bọn lũ quá 10 người trở lên, cùng là kẻ tòng phạm không cứ là mấy lần ăn cướp mà có đốt nhà giết người, hay là không đốt nhà giết người mà theo đi ăn cướp 2 lần trở lên, thì cứ bắt được mỗi tên thưởng cho 25 quan, chém được thì thưởng 20 quan, tố cáo bắt được thì thưởng 15 quan.

Bắt được tên ăn cướp đã 1,2 lần làm thủ phạm, cứ mỗi tên được thưởng 15 quan, chém được thì cứ mỗi tên thưởng 12 quan, tố cáo bắt được thì thưởng 10 quan.

Ai bắt được tên ăn cướp đã 2, 3 lần làm tòng phạm, cứ mỗi tên được thưởng 13 quan, chém được thì 10 quan, tố cáo để bắt được thì thưởng 8 quan.

Bắt được tên cướp đã 1, 2 lần làm tòng phạm, không đốt nhà giết người, mà bọn lũ từ 10 người trở xuống, thì cứ mỗi tên được thưởng 10 quan, chém được thì thưởng 8 quan, tố cáo để bắt được thì thưởng 5 quan.

Bắt được thủ phạm đào mả, bắt người đòi chuộc thì thưởng 15 quan ; bắt được kẻ tòng phạm thì cứ mỗi tên thưởng 10 quan, tố cáo để bắt được tên thủ phạm thì thưởng 10 quan, tòng phạm thì mỗi tên 5 quan.

Bắt được thủ phạm ăn trộm giết người thì thưởng 15 quan, tòng phạm thì mỗi tên 10 quan ;

https://tieulun.hopto.org

tố cáo bắt được thì thủ phạm 15 quan, tòng phạm mỗi tên 10 quan, tố cáo bắt được thủ phạm 10 quan, tòng phạm mỗi tên 5 quan.

Bắt được đám ăn trộm 3 tên đã đi ăn trộm từ 10 lần trở lên, không cứ là thủ phạm hay tòng phạm, thì cứ mỗi tên thưởng 10 quan. Tố cáo bắt được thì thưởng 5 quan.

Bắt được tên ăn trộm 1 lần, mà tang vật quá một quan tiền, cùng tên cầm đao đâm người bị thương, thì bắt được thủ phạm thưởng 10 quan, tòng phạm mỗi tên 5 quan, tố cáo bắt được thì: thủ phạm 5 quan, tòng phạm mỗi tên 3 quan.

Bắt được thủ phạm trộm cắp tầm thường thì thưởng cho 5 quan, tòng phạm cứ mỗi tên thưởng 3 quan, tố cáo bắt được thì: thủ phạm 3 quan, tòng phạm 2 quan.

Tổng lý bắt được hay chém được, cũng chiếu lệ thưởng như người thường mà thưởng. Nếu để người xứ khác bắt được hay tố giác bắt được, thì cứ tổng lý sở tại tên can phạm bắt phải nộp tiền ra để lấy tiền làm tiền thưởng.

Vua nghĩ mùa đông mưa gió các tướng sĩ bị rét và khó nhọc. Sai đem áo hẹp tay chống rét ban cấp cho 2 đạo quân thứ ở Hòa-vinh và Thị-an (văn từ tổng thống đến cửu phẩm thư lại, võ từ suất đội trở lên). Và Hải-vàu quan, 2 đồn cửa biển Thuận-an, Tư-hiền (cai đội, suất đội) mỗi người đều một chiếc áo và tuyên dọc lời dụ để yên ủi cả mọi người.

Xử tội các viên đánh trận bị thua ở xã Cẩm-lệ. Hồ Đức Tú phải cách chức gắng sức làm việc để báo hiệu; Lê Đình Lý giáng 4 cấp. Phan Khắc Thuận không biết bàn tính trước khi có việc giáng 3 cấp; cùng vệ úy là Nguyễn Biểu, Nguyễn Ân 12 viên đều cách chức cho

https://tieulun.hopto.org

được lưu dụng; suất đội là bọn Trần Văn Đông 10 viên phải phạt đánh trượng ngay ở trước quân.

Cho Nguyễn Doãn đổi thự thống chế doanh Tiền phong (trước ở doanh Thần cơ), Tôn Thất Cúc (Loan giá khanh), Hồ Viêm (vệ úy vệ Long thuyền) đều thăng thụ chưởng vệ. Các quyền chưởng doanh Thần cơ, Viêm quyền chưởng doanh Hổ oai.

Đắp thành đất ở bờ cát núi Phúc-thắng (Biên-hòa) cùng với pháo đài ở trên núi, cũng chống đỡ nhau.

Vua ra lệnh cho các tỉnh Nam, Bắc đặt pháo đài đồn canh ở các chỗ quan yếu, chia đặt súng và khí giới để thời thường phòng bị kiểm soát.

Sai tổng đốc Định—Biên là Phạm Thế Hiển sung làm tham tán đại thần ở quân thứ Quảng-ngãi, cho tham tri là Võ Duy Ninh thay làm tổng đốc.

Bọn Đỗ Thế Hùng (tức là Cu Thái) là ngụy đại tướng quân của bọn Gia-tô tụ họp nhau ở Đông-triều (Hải dương). Vua sai 2 tỉnh Đông, Nam nghiêm phòng bị và dò bắt.

Bố chính sứ Thanh-hóa là Hoàng Tá Viêm đem 1 thanh quế của nhà và mua 2 thanh nữa dâng tiến lên. Vua thấy những thanh quế này dày và tốt lắm từ trước chưa thấy nộp hàng quế ấy. Bèn bảo quan bộ Hình rằng: quế này nếu không phải là chỗ đất khí tốt sản xuất ra, thì lấy ở đâu? Nếu không phải là nhà bóc quế giấu để đem biếu để nịnh hót thì viên này lấy đâu mà có. Thế mà từ trước không thấy đem nộp. Nếu vì một khi họ tiến dâng mà tha tội, thì hàng quế tốt này chẳng hóa ra là của riêng của quan lại tỉnh ấy ư? Vậy những người làm quan tỉnh ấy từ Tôn Thất Hạt đến Tá Viêm, cùng những hộ trưởng hộ bóc quế đều giao bộ thần truy xét, hoặc là giấu chứa riêng, hoặc là dốc thú bất lực, đều phân biệt xét tội đề nghị xử.

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Vua cho là phủ Điện-biên tỉnh Hưng-hóa là nơi địa đầu quan yếu, mà đất nhiều khí độc, lính thú ở lâu không tiện. Chuẩn cho theo lời bàn của bọn Nguyễn Bá Nghi trước đây xin rút binh dũng về. Dồn thổ dân các thôn ở châu Ninh-biên, thành cơ đội, giao cho viên trú phòng ở phủ ấy, quản lãnh chia phái để canh giữ.

Chuẩn định: từ sau có xã thôn nào làm đơn báo là ruộng đất bỏ hoang, thì lập tức đem số điền thổ hiện cư hiện canh của xã ấy khám đạc cả lại. Nếu có giảm kém số ruộng đất nguyên ngạch trong sổ thì mới cho đem vào hạng hoang phế. Nếu xứ ấy tuy có bỏ hoang mà xứ khác số ruộng đất còn nhiều, thì lập tức bắt phải truy thu lấy thuế, và xét xử về tội dối trá ẩn giấu. Bộ là theo lời xin của Nguyễn Tiến Lục án sát Cao-bằng vậy.

TIMSACH.COM.VN

Giảm thuế thân năm ấy cho tỉnh Quảng-nam có thứ bậc khác nhau (vì cớ phải cung ứng việc quân).

Đắp 2 đồn ở Phú-gia-lĩnh và Thừa-phúc-thương (thuộc trong ải Hải-vân ở Thừa-thiên).

Trời mưa rét. Vua cho đình việc thao diễn trận voi trận ngựa.

Thuyền binh của Tây-dương (8 chiếc) tiến vào sông Nại-hiên. Nguyễn Tri Phương phái Chu Phúc Minh, Phan Khắc Thận (giáng làm tán lý), Nguyễn Duy đem quân chia phái đi đón mới, bắn phá được thuyền của giặc (thuyền có cái bị gãy cánh buồm, cái thì bị thủng vỡ, đi nước vào). Vua khen và thưởng cho.

Dân tỉnh Hà-tiên có tên Ngô Văn Lộc (trước bị người Xiêm bắt đi, đỗ theo đạo Gia-tô, bấy giờ đã bỏ đạo) đem vợ con từ nước Xiêm trốn về Hà-tiên. Quan tỉnh Hà-tiên là Nguyễn Công Nhàn xét hỏi được tình trạng nước Xiêm thông thương với nước Hồng-mao, đem tâu lên.

https://tieulun.hopto.org

Vua cho là Công Nhân có lòng tra xét, khen và thưởng cho. Giao Văn Lộc về nguyên quán làm ăn sinh nghiệp.

Đắp lũy đất ở đồn Cù-huân tỉnh Khánh-hòa.

Vua sai đem các thứ sa, đoạn, trừu nam, lụa, vải đến quân thứ [Quảng-nam], để dự bị thưởng cho người có công đánh giặc.

Vụ mùa năm ấy, 12 tỉnh thuộc Nam-kỳ, Bắc-kỳ lúa được mùa to (6 tỉnh Nam-kỳ và Hà-nội, Bắc-ninh, Sơn-tây, Quảng-yên, Thái-nguyên, Cao-bằng); 5 tỉnh lúa được mùa vừa vừa (Bình-định, Ninh-bình, Thanh-hóa, Nam-định, Hưng-hóa). Còn các tỉnh lúa bị tai hại, thì thuế tô điều theo hạng, cho tha, giảm có thứ bậc khác nhau.

Quan đê chính là Nguyễn Tư Giản trù nghĩ 5 việc về đê sông:

— Xin đến đầu sang năm khởi công, đến cuối tháng 4 làm xong. Do các tỉnh Bắc-ninh, Sơn-tây, Hải-dương, Hưng-yên đều phải 1 người làm việc giỏi hội đồng đốc sức việc làm đê.

— Xin mỗi một thổ dân trả tiền là 2 quan, chi hết 700.000 quan tiền.

— Bắc-kỳ 7 tỉnh có đê, trừ các xã thôn ở phủ, huyện nào phải đi đắp, và dân đào tán ruộng bỏ hoang thì không kể; còn thì cứ mỗi mẫu ruộng thu 1 tiền, ước được 500.000 quan tiền.

— Xin thóc thuế của Hà-nội, Bắc-ninh phải nộp về vụ đông năm nay mỗi hộc chiết nộp bằng 2 quan tiền, cùng tiền thuế điền mẫu của các tỉnh do tỉnh sở tại vận chở đến chỗ đắp đê, bắt đầu vụ đông năm nay thi hành.

— Xin: công việc bến đò Mang-sơn hãy lưu lại đợi đến sang năm trù nghĩ, đến năm Tự-đức thứ 13 sẽ khởi

https://tieulun.hopto.org

công. Còn việc đắp đê ở các đường sông Nhị-hà, Thiên-đức chỗ nào nên đắp thêm, cùng đoạn đê mới nên dời đi, các cống nên xây, đợi khi khám rồi làm thành hồ sơ sẽ chiếu lệ khởi công làm. Và nên khơi đào các chỗ sông cong, chỗ cát lấp ở đoạn dưới sông Thiên-đức, để cho sông ấy chỗ nào cũng được chảy thông)

Vua sai đình thần bàn nghĩ phúc tâu lên, cho là Bắc-kỳ năm nay lúa thóc được mùa, giá tiền thuê thổ đấu nên theo giá cũ mà trả (chỗ dễ lấy đất mỗi thổ đấu 1 quan 5 tiền, chỗ hơi khó 1 quan 8 tiền, chỗ khó nhất 2 quan), không nên thêm. Còn như tiền điền mẫu (mỗi mẫu thu thêm 4 tiền), trừ ra những dân đắp đê, thực là chỗ này chỗ khác không đều nhau thì không kể. Nay xin chiếu các phủ huyện đã đi đắp đê thì thu giảm đi là mỗi mẫu 3 tiền. Còn các phủ huyện khác cứ thu như lời đề chính bản (mỗi mẫu 4 tiền) mà thu, cộng thu được 757.229 quan chi cấp cũng có thể đủ được. Những khoản nào nên làm, như nhân công thổ đấu phải khám trước cho rõ tâu lên. Còn các khoản khác có thể thi hành được. Vua y theo lời bàn ấy.

Cho chưởng vệ quyền chưởng doanh Kỳ vũ là Tôn Thất Tế, quyền lãnh tuần phủ Quảng-bình, đem 5 0lính Vũ-'âm đi theo. (Doanh Kỳ vũ giao cho Tôn Thất Hân kiêm quản).

Tháng 11, bọn cồ phĩ ở địa hạt nước Thanh là Hoàng Nhị Văn quấy rối ở Thất-khê (Lạng-sơn). Lãnh binh là Nguyễn Hữu Toán đem lính và voi đi đánh không được. Vua sai tỉnh thần, sức binh dõng phòng chặn các chỗ địa đầu quan yếu.

Đặc cách cho Nguyễn Trí Phương 1 thanh gươm thượng phương [vua dùng], 3 chi nhân sâm, phái thầy thuốc đến điều trị và xuống dụ yên ủi.

https://tieulun.hopto.org

Tha tiền thuế thiếu cho 56 xã ở tỉnh Quảng-ngãi vì đã dồn bổ làm binh các cơ (tiền thuế thiếu là 1.697 quan).

Sai quan tỉnh Nghệ-an, Quảng-bình sức cho thuyền buôn trong hạt (trừ những dân theo đạo Gia-tô ra) đi ra Bắc-kỳ đong gạo đem về Thừa-thiên, Quảng-bình bán cho dân được gạo ăn thừa thãi.

Bộ Lại đem viên lãnh lang trung là Đỗ Đệ (tại chức 1 năm 6 tháng) dự vào hạng được xét và xin cho thực thụ hàm lang trung.

Vua quở rằng: thiếu bao nhiêu ngày nữa mà chạy chọt như thế. Xin như thế là trái lệ, các ngươi muốn phá hoại pháp luật à! Tự sau, việc cho hay không cho là tự ân chỉ của ta cả, bộ Lại chỉ giữ phép mà thôi.

Phái binh 2 tỉnh Quảng-bình, Nghệ-an đóng giữ cửa ải Hoành-sơn.

Họ ngoại nhà vua là quản cơ Phạm Đăng Trữ sấn vào công đường Kinh doãn, nói việc vợ lẽ trốn, có dáng gắt gỏng, bị phủ thần chỉ tên tâu lên tham hặc. Vua giao cho bộ Hình và Đô sát viện xét nghĩ xử Trữ phải giáng 3 cấp đổi đi nơi khác. Vua nghĩ án ấy dẫu nhỏ, mà có quan hệ to đến việc chỉnh đốn trong nhà, sửa chữa phong tục. Lại giao cho bộ Lại và Nội các xét lại. Đến sau phúc tâu lên cho là không có tình gì nặng lắm. Xin chiếu luật « quan dân trái lệnh, tự đổi lý lấy » phạt lương 9 tháng. Vua bèn chuẩn gia lên mức nặng hơn, phạt lương một năm (không cho lấy công khác để khấu trừ) và lại dụ rất nghiêm rằng từ sau nên phải giữ phép.

Vua cho là gần đây các án xét thảo lược mà khi duyệt lại cũng có phần cẩu thả dựa dẫm nhau. Chuẩn định: từ nay các nha môn xét việc binh ở trong Kinh ngoài các tỉnh từ phủ, huyện đến tỉnh và bộ tra xét

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

việc ấn. Các tội danh đều phải xét cho kỹ hơi có chỗ nghi ngại thì phải giữ phép công mà bác đi. Viện Đô sát xét kỹ tội tình, cứ theo lý mà bất bẻ tâu lên. Các khoa đạo có ý kiến gì khác nhau phải nói kèm vào trong bản đề phúc, đợi chỉ xét định.

Đổi tên quân Chiến-tâm gọi là vệ Nghĩa-dũng, cấp tiền bạc áo quần cho đi quân thứ Quảng-nam để làm việc. (Quân vệ, hiệp quản mỗi người 3 lạng bạc. Suất đội 1 lạng, đội trưởng, thư lại mỗi người 2 quan tiền, lính 1 quan).

Thuyền Tây-dương vào đỗ ở Dâu-sơn (ngoài cửa biển Hải-dương) dò xét đường sông. Nguyễn Đình Tân cho là cửa biển Diêm-hộ cũng liền đấy, phái lĩnh binh là Phan Văn Huy đem 200 linh đi giữ.

Hiệp quản các đạo là bọn Nguyễn Song Thanh, Phan Bá Đôn (tính 200 tên) bắn lui tàu của Tây-dương (300 tên) ở bờ biển Nam-thọ (bắt được 1 chiếc thuyền sam bản, bắn chết 7 tên giặc), các quan ở quân thứ đem việc tâu lên. Vua ban khen và thưởng cho.

Vua sai thị vệ đem 50 phiến quế Thanh, Nghệ cho Nguyễn Tri Phương cùng các quan viên ở quân thứ.

Quân của Tây-dương đột nhiên đến đánh phá 2 đồn Hòa khuê, Nại-hiên, hiệp quản là Nguyễn Triều, Nguyễn Ân hết sức đánh bị chết trận. (Biền binh chết mất 30 tên, bị thương 65 tên). Chu Phúc Minh, Đào Trí, Phan Khắc Thận, Nguyễn Duy chia quân đến cứu không kịp. Việc ấy đến tai vua.

Vua nói rằng: đồn lẻ một nơi, không có quân cứu viện, đến nỗi như thế, bây giờ tìm đâu cho được người tướng như thế! Bọn tổng thống hà chẳng đau lòng ư? Đều cho truy tặng và cấp tiền tuất, cùng là hải giáng phạt có thứ bậc khác nhau.

https://tieulun.hopto.org

Rồi thì Nguyễn Tri Phương phái lính đến sửa lại đồn. Chia đặt lầu canh đồn gác để tiếp ứng cho được nhanh chóng. Đào Trí đem quân sang sông đóng ở xã Mỹ-thị; Chu Phúc Minh, Phan Khắc Thận, Nguyễn Duy mỗi ngày chia nhau đi các đồn, gặp (quân Tây-dương ba bốn trăm tên) ở quãng giữa 2 đồn Nại-hiên, Hóa-khuê, liền bắn vào, quân giặc phải lui.

Vua có ý ngậm ngùi nói rằng: chưa đánh được trận to, chưa thỏa thích lòng người, chỉ mong mỏi mãi cho mệt mà thôi.

Quân của Tây-dương chia toán (ước 700) đột nhiên lại đến, Phan Khắc Thận, Nguyễn Duy đánh nhau với quân Tây-dương một trận to ở quãng đồn Hóa-khuê, Thạc-gián, Nguyễn Duy xuýt nữa bị giặc bắt được. Nguyễn Tri Phương khi ấy bận đi khám đồn Chùa-sáng vắng. Đào Trí, Chu Phúc Minh cũng không kịp đến cứu viện.

Vua cho là trận này quân ta bị thương (10 người) bị chết (22 người và 2 thớt voi), mà quân Tây-dương cũng chết nhiều (45 người) tha tội cho cả.

Vua dụ bọn Nguyễn Trạch (ở Hải—Yên), Nguyễn Đình Tân (ở Định—Yên), Nguyễn Văn Chấn (ở Quảng-yên) rằng: bữa nọ bọn đầu sỏ giặc là Lê Duy Minh giao thông với Tây-dương, hoặc khi họp nhau ở cửa Ba-lạt, hoặc khi đón nhau ở động La-phù châu Kinh, đều ở các đường thủy bộ hạt các ngươi mà lẻn lút đi ra, không người nào xét biết cả. Vậy từ nay nên nghiêm sức các người coi giữ các đồn ở cửa quan cửa biển phải ngày đêm đi tuần dò xét. (Duy Minh nguyên tên là Đỗ Thảo, mạo xưng là dòng dõi vua Lê, làm minh chủ của giặc).

Cấp áo quần cho quan quân ở quán thứ.

https://tieulun.hopto.org

Bọn Gia-tô ở xã Vĩnh-trị tỉnh Nam-định mưu làm phản nước (đạo trưởng tên là Thế chứa nhiều thóc gạo, ván gỗ, họp bọn lũ dạy nhau tập võ). Nguyễn Đình Tân phái lính đến vây bắt, tên đạo trưởng trốn đi trước, bắt được bọn lũ của nó (36 tên) đem về. Việc ấy đến tai vua. Vua cho đem những tên cùng tụi ấy chém đi; còn những người bị hiếp phải theo thì liệu tìm chỗ để an trí.

Quân của Tây-dương chiếm giữ thành An-hải.

Nêu thưởng các tiết phụ ở Hải-dương. (Hoàng Thị Lăng là hạng ưu, Nguyễn Thị Tựu là hạng bình, Đồng Thị Phù, Phạm Thị Năm đều là hạng thứ).

Thự Hữu quản đô thống phủ đô thống, chưởng phủ sự, Thắng-công nam là Lê Đình Lý chết. (Lý là người tỉnh Bình-định, xuất thân lính cấm binh có dũng cảm, đánh giặc lập nhiều công lạ, gần đây bị thương nặng, xin về quê. Vua cho đi trạm về quê phải thầy thuốc đến chữa thuốc. Đến bây giờ chết ở nhà).

Vua nghĩ Đình Lý mình bị thương nặng cũng là phận sự của người quan võ. Chuẩn cho được thực thu. Cấp thêm 2 cây gấm màu, nhiễu và sa màu mỗi thứ 3 tấm và 800 quan tiền. Sai quan tỉnh Bình-định đến tế một tuần.

Vua chỉ bảo cho quân thứ Quảng-nam biết là việc đóng quân giữ có 6 điều hại. Trước đây Nguyễn Tri Phương mới đến quân thứ một xét tình hình, mất bảy mưu kế đánh và giữ. Vua dụ cho Tri Phương về phương lược đánh lên, và nói: giặc lấy chiến làm lợi, ta lấy thủ làm lợi. Xin lấy thủ làm chiến, đắp thêm đồn lũy, để dần dần tiến đến gần giặc.

Vua nói rằng: việc đánh không có hình ảnh gì, để hành động mà khó đoán trước được; việc giữ thì có

https://tieulun.hopto.org

hình ảnh như đồn lũy dễ trông thấy, mà khó làm cho chu đáo. Nay ta giữ thế thủ thì có 6 điều hại là :

— Dân binh theo đạo Gia-tô, làm lòng dạ cho giặc chúngthấy sự động tĩnh của quân ta thì lập tức báo cho giặc, việc gì chúng cũng dự bị trước. Là 1 điều hại.

— Giặc thì trăm thứ khéo giỏi, đồ dùng đều tinh xảo, đã chiếm được Trà-sơn lên cao trông được xa. Ta thì ngăn núi mắc sông, quân khí không tốt, mắt trông không suốt, bên địch động tĩnh thế nào khó biết được, lúc h ãn cấp không phòng bị nổi. Là 2 điều hại.

— Thám tử ở quân thứ, phải đi không được nhiều, đường sá xa cách, lại không có lầu canh đồn gác, để thông tin tức với nhau. Nếu thấy giặc đến, lần lượt báo từ đồn này đến trại kia, rồi mới đến đại doanh, không khỏi chỗ nọ chỗ kia xoay trở chậm chạp thành ra tối việc. Là 3 điều hại.

— Những đồn lũy đặt ra, chỉ biết chuyên phòng giữ một mặt đằng bờ sông, còn đường bộ đằng sau không từng thiết bị lại không có quân tiếp ứng. cho nên giặc đò biết hư thực, lén đem quân đến tập kích. Ngày gần đây, ở Hóa-khuê, Nại-hiên bị thua, đấy đủ làm gương răn. Là 4 điều hại.

— Quân ta quen thói sợ giặc, gặp giặc là chạy, đều bởi tự người làm tướng hiệu lệnh không nghiêm, lại không có đảm khí tự người làm tướng đã muốn giữ mình sợ chết thì quân lính ai chịu lăn vào chỗ hiểm xông vào chỗ nguy, thành ra chỉ đặt đồn không, không có người nào trông cậy được. Là 5 điều hại.

— Vùng Trà-sơn, thế đất rộng xa, nếu đi đường thủy thì chỉ có một đường sông Hãn-giang; nếu đi đường bộ thì địa phận các xã: Thanh khê, Hà-khê, Thạc-gián, Nại-hiên, Hòa-khuê một dãi

TAILIEU.VN
https://tieulun.hopto.org

bờ sông, chỗ nào cũng đi thông được; hơn nữa đường sau là cửa biển Đại-chiêm, cũng có thể đến được tỉnh thành. Nếu giặc quấy rối nhiều cách, thì ta quân chia ra, sức càng yếu, giữ chỗ này hở chỗ khác, phòng bên đông thiếu bên tây. Đóng lâu ngày thì sức nhọc, nhọc thì sinh ra lười biếng. Thế là giặc rỗi mà ta nhọc, giặc mạnh mà mình yếu. Là 6 điều hại. Bèn làm tờ dụ bảo cho biết. Và lại bảo: phải tùy việc khuyên răn, nhiều cách thi thố, các đạo đề phòng, không để lo về sau, bấy giờ mới chuyên ý tiến sát đến, lần lượt dẹp yên, mới có thể thành công lớn.

Tên đầu sỏ giặc là Lê Duy Minh cùng bọn lũ là bọn Trần Văn Tùng (tức tên Lý Thừa, nguỵ đại nguyên soái), Trần Đức Thịnh (nguỵ tham mưu) bị bắt sống đem đến dưới cửa khuyết (1) (quan quân ở Hải-dương bắt được, đều [illegible] đem giết đi, đem) thủ cấp đến quán thứ Quảng-nam bêu lên, rồi đốt ra tro vất xuống biển. Vua sai 2 tỉnh Nam-định, Hải-dương nghiêm ngặt tìm bắt bọn lũ còn sót lại (là lũ Cự Toại, Lý Thạch, Lê Khâm, Trần Văn Bích, Trần Văn Bách, Tú Hựu và tên Khoan).

Sai thị vệ đem 16 cân nhân sâm của vua dùng chia cho bọn Nguyễn Tri Phương, Nguyễn Duy.

Chuẩn định: những thuyền đi tuần tiễu vì việc nước mà chết đuối, từ sau cứ 3 năm một lần, quan phủ Thừa-thiên sửa lễ đem ra bờ biển Thuận-an để tế.

Nguyễn Tư Giản, Nguyễn Văn Vỹ, tâu nói: đoạn trên sông Thiên-đức [sông Đuống] thế nước chảy quanh vòng, nếu đào theo dòng sông cũ thuộc xã Quán-tinh, thì đê bên tả (xã Du-lâm) hiện có cái lo khó làm việc,

---

(1) Khuyết là cửa nhà vua.

https://tieulun.hopto.org

dòng sông e sẽ lại bị lấp. Nếu đào theo dòng sông mới thuộc xã Thanh-am thì có 5 điều lợi :

— Dòng sông mới một khi khơi ra thì thế nước chảy thẳng xuống vĩnh viễn không lo nước dọng sông lấp. Là một điều lợi.

— Nước theo quãng giữa mà chảy, các nguồn nước ở hồ Lạc-tinh, đầm Thất-nhãn về mạn trên đều chuyển chảy vào sông ấy, nhà và ruộng ở ngoài đê có thể khỏi bị ngập lụt. Là 2 điều lợi.

— Dòng sông mới ở vào quãng giữa đê 2 bên, nước sông yên dòng đê có thể giữ vững được. Là 3 điều lợi.

— Đào theo dòng cũ, lấy đất đến 199.800 thổ đấu, phải trả tiền đến 400.000 quan ; mà đào theo dòng mới lấy đất chỉ có hơn 50 000 thổ đấu, chi tiền hết hơn 100.000 quan. Là 4 điều lợi.

— Công đào hết ít, nhân công bớt đi, dòng sông đã thành, thuồng mai quang sọt được hơi rỗi, sức dân được thừa thãi, công việc lớn được chóng xong. Là 5 điều lợi. Xin theo dòng sông mới từ xã Thanh-am trở xuống mà khơi đào. Vua y theo lời tâu ấy.

Vua cho là hạt phủ Thừa-thiên ít mưa, phủ thần không đến khám, coi thường ấy cho ty thuộc đi khám. Bèn phạt lương khiển trách nhẹ. Chuẩn định : từ sau việc nhà nông thế nào, thời thường khám xét, cứ 10 ngày một lần làm bản tâu lên.

Tháng 12, vua sai tổng đốc Hải—Yên phái lính đi giữ sông Bạch-đằng.

Chuẩn cho binh, dân ở 79 xã thôn thuộc tỉnh Bình-thuận nhiều lần bị điêu hao (từ 1 thành đến 10 thành). Chiếu theo niên hạn triển hoãn điền tục có thứ bậc khác nhau.

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Tri Phương, Phạm Thế Hiển đáp đòn Liên-trì. Quân của Tây-dương (200 tên) chia 2 đạo đến đánh ở quãng giữa Thạc-giãn, Nại-biên. Phục binh nổi dậy, bắn bọn quân Tây-dương phải lui. Việc ấy đến tai vua. Vua nói: từ trước đến nay, đánh giặc chưa có mưu kế khác là biết dùng quân kỳ binh. Từ sau có đánh nhau với giặc, nên đặt quân giỏi chia ra phục kích chặn đường về của giặc.

Chuẩn cho các vùng sơn nguồn thuộc phủ Thừa-thiên, tỉnh Quảng-trị, tỉnh Nghệ-an mua voi đánh trận.

Dụ cho quan tỉnh Quảng-nam: từ sau phàm có bắt dân vận tải lương và phải đi làm các công việc, cần phải châm chước, cho sự khó nhọc nhàn rỗi được đều nhau. Dân đông thì ở nhà giữ nhà giữ làng, chớ nên bắt sẵn, để chúng được dễ sức vào việc cày cấy, cho sự ăn dùng của dân được thêm thắt.

Quân của Tây-dương (ước 400 tên) tự thành An-bãi chia 3 đường đến. Quân phục binh các đồn bắn ra chúng phải rút lui.

Cho Quang lộc tự khanh là Phạm Xuân Quế sung làm Việt sử phó tổng tài (do Nguyễn Huy ốm khuyết ra).

Định rõ lại lệ tù trốn. (Phàm bắt được tù trốn nguyên trước là tù xử tội trảm giam hậu, cùng những kẻ tái phạm, thì lập tức chém ngay. Còn những tù trước xử tội quân, lưu cùng là tội xử tử mà được giảm là quân lưu, đều đổi làm tội trảm giam hậu. Tù trốn nào trước xử tội đồ sung làm binh, thì đều đổi làm tội sung quân, mãi mãi không tha cho về).

Việc xét các án thu thẩ năm ấy, đã có án chiếu đình miễn một thứ, nhưng sai đình thần trích đem các tội tù nào đáng ngờ, làm danh sách tâu lên. Đến bấy giờ danh sách ấy dâng lên. Vua chuẩn cho giảm tội

TAISACH.GDM.VN

https://tieulun.hopto.org

xử tử 93 tên (1). (Phát làm quân 40 tên, phát lưu 18 tên, phát đi đồ 14 tên, phát làm nô 4 tên, lưu giam lại 13 tên, phát làm binh đánh trượng rồi tha 3 tên). Là chuẩn định: từ sau tỉnh thần, pháp ty, đình thần, phàm xét những tù còn ngờ, nên giảm xuống làm quân, lưu, đồ, binh, thì chiếu theo tội tình nặng nhẹ tham chước với luật lệ, nói rõ từng tên một ở trong danh sách xét lại. Không được nói qua loa mấy chữ « ứng phủ lượng giảm » (2) như trước.

Sai các quan ở quân thứ xét kỹ những tỳ tướng quân lính có người nào ốm đau, thì cấp cho thuốc thang. Tự đội trưởng trở xuống, người nào áo quần rách rưới, thì đều phát áo quần mới cho.

Sai thị vệ đem bạc lạng (100 đĩnh, mỗi đĩnh 10 lạng, 2.000 đĩnh mỗi đĩnh 1 lạng), ngân tiền (ngân tiền phi lạng hạng lớn 300 đồng, hạng nhỏ 400 đồng, ngân tiền Tân đà 500 đồng), đưa đến quân thứ để dự bị thưởng cấp.

Sai thị vệ đem 50 lạng bạc, 1 cái áo chống rét cho tham tán đại thần là Phạm Thế Hiển.

Vua ngự điện Văn-minh, cho triệu các đại thần vào cho ngồi, cho uống nước chè, hỏi về sự thế Tây-dương

Trương Đăng Quế tâu rằng: những chỗ quan yếu nên phái quan quân phòng thủ; còn chỗ không quan yếu lắm cũng nên thỉnh thoảng đi lại trông coi. Vua nói: ở Nam-kỳ, sâu rộng như cửa biển Cần-giờ, chưa từng thấy nói thuyền Tây-dương đến đấy. Các cửa biển ở đông nam Bắc-kỳ hẹp nông, mà thuyền Tây-dương nhiều lần đến đỗ ở đấy. Trẫm không hiểu vì cớ

---

(1) Cộng các số người chỉ có 92 tên.

(2) Ứng phủ lượng giảm là: nên liệu lượng cho giảm tội hay không.

https://tieulun.hopto.org

gì? Đặng Quế thưa rằng: năm trước nước Thanh thuê thuyền Tây-dương đi bắt giặc biển, thì thuyền Tây-dương từng đến cửa biển Trực-cát; lại đến Nam-định xin chuộc tên đạo trưởng cho nên nó quen biết.

Phan Thanh Giản thưa rằng: dân Nam-kỳ ít người theo đạo Gia-tô, dân Bắc-kỳ nhiều người theo đạo ấy. Ngày gần đây, đạo trưởng Nam-định bị xử tội giết chết, dân theo đạo Hải—Yên nổi loạn, thế nào chúng chẳng thông tin tức với Tây-dương.

Vua nói: bờ biển Cần-giờ cũng là nơi quan yếu, không nên cho là Tây-dương nó không đến mà sơ phòng. Vả lại, thuyền của Tây-dương đến đỗ ở Trà-úc, há có thể để cho chúng đỗ lâu. Trẫm ngày đêm lo nghĩ, chậm một ngày thì thêm lao phí một ngày. Bọn ngươi nên nghĩ cách để đuổi nó đi. Các quan đều dạ. Duy có Tôn Thất Thường tâu rằng: người Tây-dương ở lâu, dân theo đạo giữ lại đấy thôi. Vua nói: kẻ tiểu nhân không biết gì, đợi cho nó tự biết đổi mới. Nếu mà định nghiêm trị, thì sao còn đợi đến ngày nay.

Trần Văn Trung tâu rằng: Cần-giờ là nơi quan yếu của Nam-kỳ, Nguyễn Tri Phương đã đi, Phạm Thế Hiển lại đi. Thuyền của Tây-dương không được thỏa chí ở Trà-sơn, tất đến cửa biển ấy. Vũ Duy Ninh chưa quen địa thế, sợ có việc quan ngại khác. Vua nói: trước đã cho Thế Hiển lưu lại một tháng, chỉnh lý thành đất các đồn. Duy Ninh cẩn thận giữ gìn, cũng có thể không ngại. Cửa biển Thuận-an là cửa ngõ của Kinh thành, đã sai Trần Tiễn Thành, Nguyễn Như Thăng sửa đắp thành đất các đồn. Trẫm muốn đi tuần chơi để xem, nhưng lại sợ phiền cho dân. Trương Đăng Quế tuổi đã già, còn như bọn Lê Chí Tín nên cất lượt nhau đi đến nơi để chỉ thị. Trương Đăng Quế xin đi. Vua cho đi.

https://tieulun.hopto.org

Tế các tướng sĩ chết trận, ở phía đông thành tỉnh Quảng-nam.

Giặc tỉnh Hải-dương (bọn của Lê Duy Minh) là bọn ngụy hậu quân Dương Văn Tiến, ngụy hữu quân Vũ Văn Tung, ngụy trung quân Vũ Sỹ 14 tên, đều đã chịu tội giết chết.

Tên đầu sỏ giặc là tên Kịch (bọn của Lê Duy Minh) đem quân (hơn 300 tên) thuyền (hơn 20 chiếc) do cửa biển Thái-bình (Nam-định) thẳng tiến vào sông Quảng nạp. Linh phòng thủ của Nam-định bắn ra chúng phải lui. Lúc bấy giờ, giặc Kịch nhiều lần bị linh tinh Quảng yên tiến đánh, thường trốn náu ở huyện Tiên-minh-phủ Ninh-giang và phần biển Ngãi-am (đều thuộc Hải-dương). Việc ấy đến tai vua. Vua cho là giặc trốn chưa giết được là trách-nhiệm của linh thần Hải-dương chưa làm xong. Bèn sai bọn Nguyễn Trạch tìm cách đánh bắt bọn giặc ấy. Và treo giải thưởng ở các hạt Nam-định, Quảng-yên. (Ai bắt được thì thưởng 100 lạng bạc, chém được thì thưởng 80 lạng bạc).

Có sĩ nhân ở Bắc-ninh là Nguyễn Đức Ý đem của nhà ra lập nghĩa thương, đặt ruộng công của làng, giúp nuôi binh dân, chu cấp kẻ nghèo túng, tiền thóc hết nhiều (thóc 550 hộc, tiền 3.040 quan), những làng bên cạnh đều tin phục. Tỉnh thần đem việc ấy tâu lên. Vua thưởng cho ngân tiền và cấp áo, cho miễn các việc ra binh tạp dịch và thuế thân 8 năm.

Nguyễn Trí Phương đắp lũy dài từ bãi biển đến các xã Phúc-ninh, Thạc-giản, bên ngoài lũy đào hố chữ phẩm (品) cắm chông, che cỏ, cát lên trên, chia quân đặt phục binh, sát đến thành Điện-hải. Quân của Tây-dương chia 3 toán đến đánh, phục binh trỗi lên đánh, quân của Tây-dương sa xuống hố, quân binh giữ lũy

https://tieulun.hopto.org

bắn ra, quân của Tây-dương phải lui. Vua thưởng chung cho 100 quan tiền.

Sai quan Kinh và quan ngoài mộ và lập thành quân Thủy-dõng. Phải đi quân thứ, cấp thêm cho bạc tiền áo quần. (Suất đội mỗi người 1 lang bạc, đội trưởng 3 quan tiền. Binh, dân mỗi người 1 quan, áo quần mỗi người 1 bộ).

Sai quan tỉnh Quảng-nam sắm trâu rượu khao quân.

Vua ban yến cho các quân đóng ở 2 đồn cửa biển Thuận-an và Tư-hiền. Truyền chỉ hiểu bảo cho biết.

Chuẩn định: các dung tử (1) và quan viên tử của các quan hàng võ theo học tập ở tỉnh, đã đủ 6 năm, do quan các tỉnh sát hạch rất kỹ, ai kỹ nghệ về võ thuật tinh tường, và sức phải đắc lực thì làm danh sách tâu lên, do bộ sát hạch lại, cho theo lệ Anh-dinh. Giáo-dưỡng, định làm 3 hạng: ưu, bình, thứ. Những dung tử hạng ưu thì bổ làm chánh đội trưởng suất đội; dụng tử hạng bình cùng viên tử hạng ưu, thì bổ làm đội trưởng thì sai suất đội; viên tử hạng bình thì bổ làm cấp bằng đội trưởng quyền sung suất đội. Đều phân phát đi hậu bổ ở các tỉnh. Những người hạng thứ thì cho lưu lại một khóa để học tập, đợi học có tiến ích, lại chiếu lệ mà chọn dùng.

Chuẩn định lệ thưởng phạt về việc phái viên đi tra các việc án: (Án nào số người can phạm nhiều, tình lý rất khó khăn mà trong 3 tháng có thể xét hỏi kết án xong, thì ấn quan khâm phái hoặc viên khoa đạo, đều thưởng gia 1 cấp, những bộ ty đi tùy phái (khoa đạo đi làm tùy phái cũng thế) thưởng kỷ lục

---

(1) Dung tử nguyên là: nhâm tử, tức là con các quan lo (chữ « nhâm » hủy đổi là chữ « dụng ».

https://tieulun.hopto.org

2 thứ. Việc xét hỏi chưa quá một hạn mà kết án xong, thì viên khâm phải được thưởng kỷ lục 3 thứ, tùy phải được thưởng kỷ lục 1 thứ.

Án nào số can phạm hơi nhiều, tình lý hơi khó khăn, cũng trong 3 tháng có thể kết án xong, thì viên khâm phải được thưởng kỷ lục 3 thứ, tùy phải được thưởng kỷ lục 1 thứ. Việc xét hỏi chưa quá 1 hạn, mà kết án xong, thì viên khâm phải được thưởng kỷ lục 2 thứ, tùy phải được thưởng tiền lương 3 tháng.

Án nào số người can phạm ít, tình lý tầm thường mà trong 2 tháng kết án xong, thì viên khâm phải được thưởng kỷ lục 1 thứ, tùy phải được thưởng tiền lương. 1 tháng.

Những án nào rất phiền và khó khăn hay phiền và khó khăn vừa mà đã quá 2 hạn, xét án tầm thường đã quá 1 hạn mới kết án xong, thì không được thưởng Đợi đến sau khi xét án xong, được chỉ rồi sẽ do bộ chiểu theo tình lý, nên vào hạng nào, tâu lên nghĩ thưởng. Viên nào được phái đi tra xét đến 2 hay 3 án trở lên, thì theo từng khoản thông tính khấu trừ đi mà ban thưởng. Nếu trong ấy có án nào tra xét không được chu đáo, và xét nghĩ không đúng, thì phái viên ấy, trừ việc không được dự thưởng ra không kể, về việc nên phải trừng phạt, lâm thời sẽ châm chước theo tội nặng nhẹ chiểu luật nghĩ xử.

Năm ấy các hạng thuyền trong Kinh ngoài các tỉnh đi tuần thám và đi vận tải, cộng 444 chiếc, bị hỏng việc (vì nạn gió hay giặc cướp) mất 12 chiếc, còn thì đều trở về được thanh thỏa cả.

https://tieulun.hopto.org

MỤC LỤC

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP XXVIII

ĐỆ TỨ KỶ II

Quyển X — Tự-đức năm thứ 7 (1854) 5
Quyển XI — Tự-đức năm thứ 7 (1854) 44
Quyển XII — Tự-đức năm thứ 8 (1855) 91
Quyển XIII — Tự-đức năm thứ 8 (1855) 145
Quyển XIV — Tự-đức năm thứ 9 (1856) 195
Quyển XV — Tự-đức năm thứ 9 (1856) 261
Quyển XVI — Tự-đức năm thứ 10 (1857) 307
Quyển XVII — Tự-đức năm thứ 10 (1857) 354
Quyển XVIII — Tự-đức năm thứ 11 (1858) 400
Quyển XIX — Tự-đức năm thứ 11 (1858) 437

TIMSACH.COM.VN

Phạm Huy Giu dịch quyển X — XIII
Nguyễn Thế Đạt dịch quyển XIV — XVIII
Đỗ Mộng Khương dịch quyển XIX

Biên tập và sửa bản in:
BÙI VĂN CẤN

In 3100 cuốn, tại xí nghiệp in Ba Đình Thanh Hóa.
Khổ 13 × 19. Số in 1617. Số xuất bản: 10 KHXH73.
Xong ngày 1-10-1973. Nộp lưu chiểu tháng 10 năm 1973.

https://tieulun.hopto.org